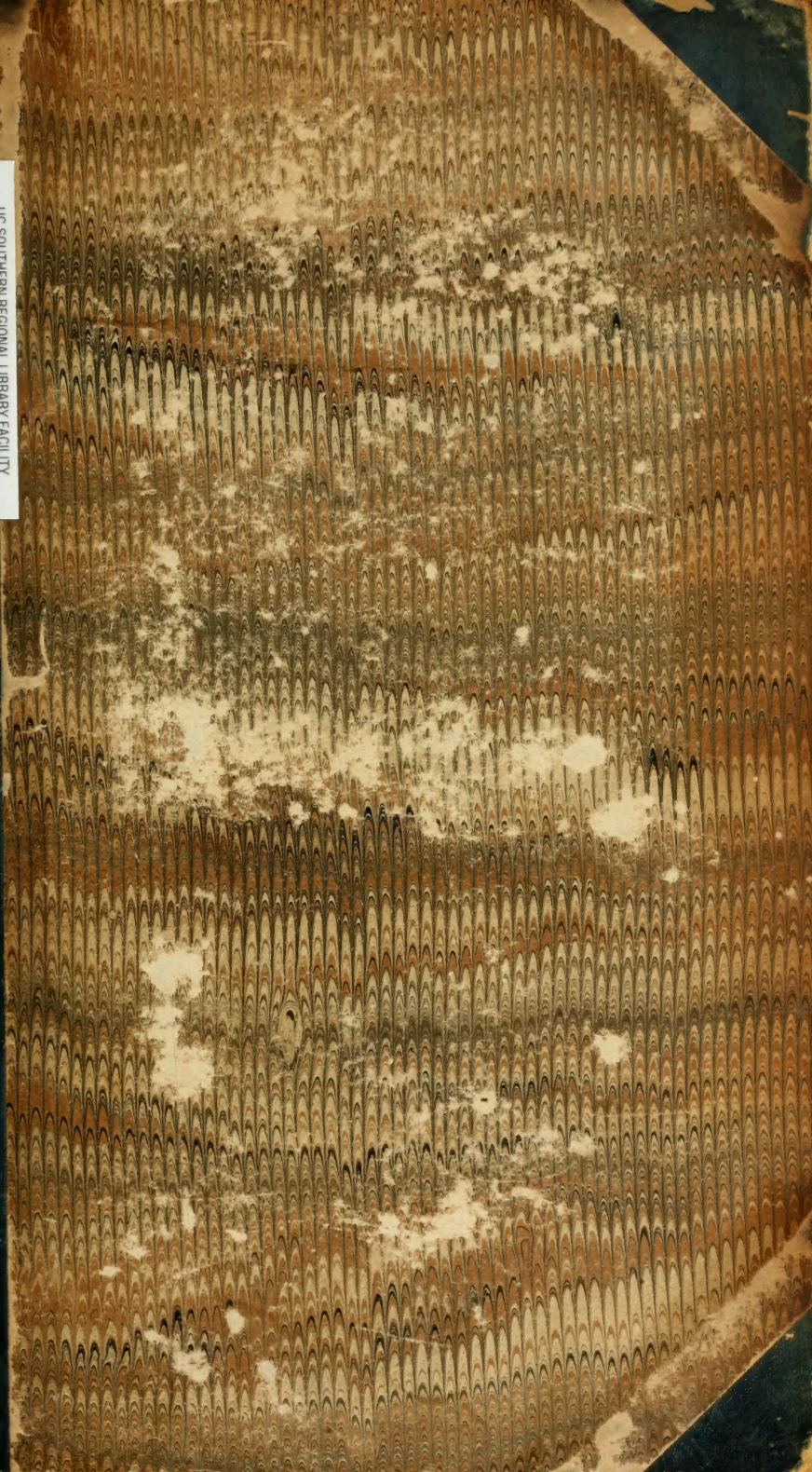

A
A
0
0
0
4
0
4
8
0
4
7

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

REESE LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Received *Mun.* 27, 1893.

Accessions No. 50699. Class No. V212
v.22

PA

6105

V24

v.22 Valpy -

Delphin classics.

Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA

6105

V24

v.22

This book is DUE on the last date stamped below

Form L-9-15m-8,'26

M. TULLII CICERONIS

OPERA.

VOL. III.

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

M. TULLII CICERONIS

LIBRI RHETORICI

EX EDITIONE JO. AUG. ERNESTI

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI.

75843

VOLUMEN SECUNDUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1830.

50699

M. TULLII CICERONIS
DE ORATORE
LIBER II.

I. 1. **M**AGNA nobis pueris, Quinte frater, si memoria tenes, opinio fuit,^a L. Crassum non plus attigisse doctrinæ, quam quantum prima illa puerili institutione potuisset; M. autem Antonium¹ omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuisse: erantque multi, qui, quanquam non² ita sese rem habere arbitrarentur, tamen, quo facilius nos incensos studio dicendi a doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent, ut, si homines non eruditi summam essent prudentiam atque incredibilem eloquentiam consecuti, inanis omnis noster esse labor,³ et stultum in nobis erudiendis, patris nostri,^a optimi ac pru-

^a Ita homines opinabantur olim, cum essemus pueri.

////////

CAP. I. 1 M. vero Anton. Steph. et Lamb.—2 Particulam negativam non habent codd. ap. Lamb. Mem. Erl. 1. item edd. Manut. Venet. Victor. Rawl. et al. vett. istud omittunt codd. Palatt. cum edd. Junt. Crat. Grut. Streb. et Verburg. Cod. Reg. 7703. ponit ante v. *arbitraretur*. Mox, *se rem* Junt. Grut. Schutz. *sese rem* codd. et edd. vett. Dein, pro *dicendi*, quod habent Victor.

NOTÆ

¹ *Patris nostri*] M. Tullius Cicero-
nis pater, stirpe Tullia antiquissima
ortus, cum esset infirma valetudine,
in Arpinati villa fere ætatem egit in
litteris. Cic. de Leg. l. II. § 3. Eum
ex regio Volscorum genere editum
in Eusebii Chronico legitur. Contra

fulloniam fecisse, et vitibus oleisque
colendis dedisse operam, tradit Q.
Calenus in oratione maledica apud
Dion. l. XLVI. Cum alibi scribit Ci-
cero se novum hominem sine ulla ma-
jorum commendatione, tum orat. II.
contra Rullum § 1. 'Mihi quidem

dentissimi viri, studium videretur. 2. Quos tum, ut pueri, refutare domesticis testibus, patre, et C. Aculeone, propinquo nostro, et L. Cicerone, patruo, solebamus, quod de Crasso pater, et Aculeo, (quocum erat nostra matertera,^b ⁴) quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum, et patruus, qui cum Antonio in Ciliciam^b profectus^c una decesserat,^c multa nobis de ejus studio doctrinaque sæpe narravit: ⁶ cumque nos cum consobrinis^d nostris, Aculeonis filiis, et ea disceremus, quæ Crasso placerent, et ab his⁷ doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud sæpe intelleximus (cum essemus ejusmodi,⁸ quod vel pueri sentire poteramus^d) illum et Græce sic loqui, nullam ut nosse aliam linguam videretur, et doctoribus nostris ea ponere⁹ in percunctando,^e eaque ipsum omni in sermone tractare, ut nihil esse ei novum, nihil inauditum videretur. 3. [p. 109.]

^b Qui matris nostræ sororem habebat in matrimonio.

^c In Ciliciam abierat simul cum Antonio profectus.

^d Cum vel hac ætate puerili satis haberemus ingenii, ut intelligeremus quam eruditus esset.

^e Interrogando objicere iis a quibus docebamur.

et Grut. *discendi legunt* Junt. Crat. Man. Lamb. Orell.—3 Erl. 1. *esset labor*. Mox, idem codex *atque prudentissimi . . . et quos cum*, &c.—4 ‘Hæc videntur Ernestio esse loco alieno, quod orationem duriores faciant, et quocum . . . quem melius post superiorem hominis mentionem, C. Aculeone, p. n. quocum, &c. collocanda: et Wetzl. ita ex mente Ernestii verba collocavit.’ Harl. *quocum nupta erat* edd. vett.—5 Mull. conj. *præfectus*; Ellendt *profecto*.—6 Erl. 1. *narrat*; Ernesti conj. *narrabat*, vel *narraverat*. Mox, *cum sobrinis* Erl. 1.—7 Ita Junt. Crat. al. vett. *et ab iis* L. Man. et Orell.—8 ‘Hoc corruptum. Delevit Lamb. verba, *cum essemus ejusmodi*; Ernesti et Schutz. conj. *cum esset ejusmodi*. Gulielmii conj. *longe præstantior, cum essemus ejus domi*.’ Orell. Lambinus delenda voluit etiam *quod vel pueri sentire poteramus*. Erl. 1. habet, *cum essemus ejusmodi . . . ut nichil ei nosse novum*.—9 Idem codex, *pro ponere*,

NOTÆ

apud vos de meis majoribus dicendi facultas non datur; non quod non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos disciplinisque institutos videtis; sed quod laude populari, atque honoris vestri luce caruerunt.’

^b *Cum Antonio in Ciliciam, &c.*] Vide notas in l. i. de Orat. ad § 82.

^c *Decesserat*] Id est, itineri se commiserat, non autem, ut quidam inter-

pretantur, mortuus fuerat; Cicero enim ille patruus in patriam redux narrabat, quemadmodum Antonius Athenis et Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus dedisset.

^d *Consobrinis*] Consobrini sunt proprie qui ex duabus sororibus nascuntur, quasi consorini. Gaius. Qui vero e duobus fratribus geniti sunt, proprie patruales vocantur.

De Antonio vero, quanquam sæpe ex humanissimo homine, patruo nostro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis vel Rhodi se doctissimorum hominum sermonibus dedisset:^f ¹⁰ tamen ipse adolescentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ^e patiebatur pudor, multa ex eo sæpe quæsiui. Non erit profecto tibi, quod scribo, hoc novum, (nam jam tum ex me audiebas,) mihi illum ex multis, variisque sermonibus, nullius rei,¹¹ quæ quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare^g possem, rudem aut ignarum esse visum. 4. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quam illa despicere, et nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis^f anteferre: Antonius autem probabiliorem hoc populo¹² orationem fore censebat suam,^h si omnino didicisse nunquam putaretur: atque ita se uterque gravio-rem fore,ⁱ si alter contemnere, alter ne nosse quidem Græcos videretur.

5. Quorum consilium quale fuerit, nihil sane ad hoc tempus.^j Illud autem est hujus institutæ scriptionis ac temporis, neminem eloquentia, non modo sine dicendi doctrina, sed ne sine omni quidem sapientia, florere unquam et

^f Versatus et collocutus esset cum hominibus eruditissimis.

^g Judicare.

^h Remotiorē ab omni fraudis et fuci faciendi suspitione.

ⁱ Plus habiturum auctoritatis in dicendo.

^j Rectene an secus voluerint Crassus et Antonius videri literarum maxime Græcarum aut contemptores, aut imperiti, non est hujus loci expendere: eruditi certe fuerint necesse est.

habet proponere. Mox, Orell. *percontando*.—10 ‘Hic verborum ordo suavius accedit ad aures, quam is, qui in Erl. 1. est, *se sermonibus doctiss. hom. dedisset*, (Gueff. 2. 3. *dedidisset*) et actutum rectius aptiusque edi solet *tamen ipse adol.* quam, quod est in Erl. 1. *tamen ille adol.* Tum *quantum illius ætatis meæ* edidit Schutz. omisso voc. *ineuntis*, quod quidem glossam sapit; tamen est in Erl. 1. quare uncis inclusi. Mox, Schutz. recte malit, *non erit prof. tibi hoc, quod scribo, novum.* Harl. *quod scribo, novum, nam hoc jam* Lamb. ap. Orell.—11 ‘Voc. *rei*, et mox *tam ante existimari*, male desunt in Erl. 1.’ Harl.—12 Pearce. conj. *huic populo*, probante Ernest.

NOTÆ

^e Quantum i. i. ætatis meæ, &c.] Adolescentium enim est tacere plurimum et audire; non proterve loqui, non interrogare perperam.

^f Græcis] Quorum eruditio ac potius loquacitas jam a Romanis contemnebatur.

præstare potuisse. 11. Etenim ceteræ fere artes se ipsæ per se ¹ tuentur singulæ: ² bene dicere autem, quod est scienter, et perite, et ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. ³ Omnia, quæcumque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est. 6. Quare equidem et in nostra civitate, et in ipsa Græcia, quæ semper hæc summa duxit, ⁴ multos et ingeniis, et magna laude dicendi sine summa rerum omnium scientia fuisse ⁵ fateor: talem vero existere eloquentiam, qualis fuerit in Crasso et Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuerit, ⁶ non potuisse confirmo. 7. Quo etiam feci libentius, ut eum sermonem, quem illi quondam ⁷ inter se de his rebus habuissent, mandarem literis: vel ut illa opinio, quæ semper fuisset, tolleretur, alterum non doctissimum, alterum plane indoctum fuisse; vel ut ea, quæ existimarem a summis oratoribus de eloquentia divinitus esse dicta, custodirem literis, si ullo modo assequi complectique potuissem; vel mehercule etiam, ⁸ ut laudem eorum, jam prope senescentem, quantum ego possem, ab oblivione hominum atque a silentio vindicaret. 8. Nam si ex scriptis cognosci ipsi suis potuissent, minus hoc fortasse mihi esse putassem ⁹ laborandum: sed cum alter non multum, ⁹ (quod quidem extaret, ^m) et idip-

¹ Certa quædam ac definita in materia versantur, neque aliis artibus indigent, ut eorum auxilio possint præstare id quod profitentur.

² Eloquentium summo semper in pretio habuit.

^m Quod quidem scriptum esset.

CAP. 11. 1 Verba per se desunt in Erl. 1. Mox, et partite conj. Schutz. et Harl. et proprie al.—2 Lamb. septum teneatur, probante Pearc. et sic rescripsit Weizel. septa teneatur oratio conj. Mull. septa teneatur Erl. 1. Guelf. 2. 3. et edd. vett.—3 Pro fuisse Mull. conj. floruisse. Mox, pro fuit, Junt. fuerit. Paulo post, quæ in tantum Erl. 1. edd. W. Ald. Junt. Crat. Man. Grut. probante Hensing. quæ ad tantum Venet. Mediol. Lips. et Streb.—4 Erl. 1. alii codd. et edd. ante Ernest. fuit.—5 Edd. vett. et Mull. quondam illi.—6 Steph. et Lamb. ap. Orell. omittunt etiam, ‘Nec

NOTE

⁹ Alter non multum] Pauca extabant Crassi scripta: aliquot partes

sum adolescens, alter nihil admodumⁿ scripti reliquisset; deberi hoc a me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cum etiam nunc vivam^o illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, si possem. 9. Quod hoc etiam speⁱ aggredior majore ad probandum, quia non de Ser. Galbæ,^j aut C. Carbonis eloquentia scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, si quid velim, nullius memoria jam refellente:⁸ sed edo hæc iis cognoscenda, qui eos ipsos, de quibus loquor, sæpe audierunt; ut duos summos viros, iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti sint, vivorum et præsentium, memoria teste, commendemus. III. 10. Nec vero te, carissime frater atque optime, rhetoricis nunc quibusdam libris, quos tu agrestes^p putas, insequor ut erudiam: quid enim tua potest oratione aut subtilius, aut ornatus esse? sed quamquam,² sive iudicio,⁷ ut soleo dicere, sive, ut ille pater eloquentiæ de se Isocrates^k scripsit ipse, pudore a dicendo^r et timiditate ingenua quadam refugisti, sive, ut ipse joculari soles, unum putasti satis esse non modo in una familia rhetorem,^s sed pæne in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito, propter eo-

ⁿ Nihil fere.^o Recentem.^p Incultos.^q Certo consilio.^r A causis publice agendis.^s Sufficere quod unus ego e nostra familia rhetor essem.

inepte.' Wetzel.—7 Lamb. *putassem esse*.—8 Cant. Norf. Nov. Harl. 2. Wag. Bal. Bod. Erl. 1. cum edd. Venet. Mediol. et Pearc. *jam me refellente*. Illud me deest in Junt. Gronov. Grut. Mox, *sed dedo hec hys* Erl. 1.

CAP. III. 1 Erl. 1. *agrestis*.—2 Junt. Lamb. Grut. Cleric. *quoniam*. 'Sed melius hæc particula abest a cod. Erl. 1. quocirca ego unciis inclusi.' Orell. Mox, *soles* Junt. Lamb. Grut. Cleric. *soleo* conj. Pearc. Dein, Schütz. malit

NOTÆ

orationis pro Licinia virgine, oratio de colonia Narbonensi deducenda, oratio pro lege Servilia, et pauca nonnulla.

ⁿ [Alter nihil admodum] Ait nihil fere scripti reliquisse Antonium, cujus tantum supererat libellus de Ratione Dicendi.

ⁱ [Quod hoc etiam spe] Fore, ut pro-

bem doctissimos fuisse Crassum et Antonium, contra quam putabatur, hoc spero facilius, quod etiamnum vivant ii qui Crassum et Antonium viderunt, et audierunt, qui possint me refellere, si quid fingam.

^j [De Ser. Galbæ] De quo et Carbone dicitur in notis ad Brutum.

^k [Isocrates] De quo in Bruto.

rum, qui de dicendi ratione disputarunt, jejunitatem bonarum artium, possit illudi.³ 11. Nihil enim mihi quidem videtur in Crassi et Antonii sermone esse⁴ præteritum, quod quisquam summis ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrina, maximo usu cognosci ac percipi⁵ potuisse arbitraretur: quod tu facillime poteris judicare, qui prudentiam⁶ rationemque dicendi per te ipsum, usum autem per nos percipere voluisti. Sed, quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus, conficere possimus, omissa nostra adhortatione,⁶ ad eorum, quos proposuimus, sermonem disputationemque veniamus.

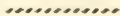
12. Postero igitur die, quam illa erant acta,⁷ hora fere⁷ secunda,¹ cum etiam tum in lecto Crassus esset, et apud eum Sulpicius sederet, Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catulus senex cum C. Julio fratre^m venit. Quod ubi audivit, commotus Crassusⁿ surrexit, omnesque admirati, majorem aliquam esse causam eorum adventus suspicati sunt. 13. Qui cum inter se, ut ipsorum usus ferebat,^w amicissime consalutassent;⁸ Quid

³ *A te reponendos esse in eorum librorum numero, qui merito contemnuntur, propterea quod illi, a quibus scripti sunt, bonarum artium sunt ignari.*

⁴ *Artem et præceptu eloquentiæ.*

⁵ *Illa disputata quæ superiore libro exposita sunt.*

^w *Pro usitata sua familiaritate.*

sive ut ille pater eloquentiæ Isocr. de se scripsit ipso.—3 Erl. 1. *possint illudi.*—4 Idem codex, *Antonii esse*, omisso sermone. Mox, *a viris summis ingeniis præditis* Manut.—5 ‘Erl. 1. *aut percipi. Tum arbitretur* emend. J. Henr. Vossius; recte, si *præteritum* ad Cic. referatur; sin ad Crassum et Anton. verum est *arbitraretur*, judice Schutz.’ Harl. Mox, *usum vero per*, &c. edd. vet. et marg. Crat.—6 Erl. 1. *exhortatione*; al. *cohortatione*; Manut. conj. *oratione.*—7 ‘Minus concinne, *fere hora, dein et tum in lecto* cod. Erl. 1. *etiandum* ed. Schutz.’ Harl. ‘Male; dum negandi est particula.’ Orell. et jam

NOTE

¹ *Hora fere secunda*] Secunda scilicet post solis ortum. Apud Romanos enim prima hora diei erat ea qua sol oriebatur; duodecima et ultima, qua occidebat.

^m *Q. Catulus senex cum C. Julio fratre*] Quorum, ut et aliorum, quorum hic obiter fit mentio, caracte-

rem describit Cicero in Bruto.

ⁿ *Commotus Crassus*] Veritus nimium ne causa gravior aliqua eos repente ac prima luce venire compulisset: et vero tum in rep. vehementer turbabatur ob senatorum et equitum dissensionem, de qua meminit initio libri superioris § 12.

vos tandem? Crassus, num quidnam, inquit,⁹ novi? Nihil sane, inquit Catulus: etenim vides esse ludos:° sed (vel tu nos ineptos licet, inquit, vel molestos putes) cum ad me in Tusculanum [inquit] heri vesperi venisset Cæsar de Tusculano suo,^x dixit mihi, a se Scævolam¹⁰ hinc euntem esse conventum,^y ex quo mira quædam se audisse dicebat; te, quem ego, toties omni ratione tentans, ad disputandum elicere non potuissem, permulta de eloquentia cum Antonio disseruisse, et tanquam in schola, prope ad Græcorum consuetudinem, disputasse.^z 14. [p. 110.] Itaque frater exoravit me, ipsum¹¹ quidem a studio audiendi non nimis abhorrentem, sed, mehercule, verentem, ne molesti vobis interveniremus, ut huc secum venirem. Scævolam enim ita dicere aiebat, bonam partem sermonis in hunc diem esse dilatam. Hoc si tu cupidius^a factum existimas, Cæsari attribues: si familiarius, utrique nostrum: nos quidem, nisi forte molesti intervenimus, venisse delectat. IV. 15. Tum Crassus, Equidem, quæcumque causa vos huc¹ attulisset, lætarer, cum apud me viderem homines mihi carissimos et amicissimos: sed tamen, vere

^x De suo agro suburbano.

^y Mihi dixit se convenisse Scævolam, qui a te redibat.

^z Qui in utramque partem disputant.

^a Curiosius.

tum al.—8 Erl. 1. salutassent.—9 ‘Hic in tribus versiculis quater est inquit; semel in verbis Crassi, ter in unius Catuli responsione: quod nunquam a Cicerone esse crediderim. Quartum certe delendum; idque et abest ab ed. Lips. In exemplo nostro ed. Asc. delevit manus docta. Tertium, quod est in parenthesi, fortasse tolerari possit et a Cicerone sit, quia in parenthesi est; sed vix tamen.’ Ernesti. ‘Atque Schütz. post vocc. in Tusculanum omisit inquit: idem post vocc. se audisse in contextu dicebat, et post ineptos licet verbum inquit, quod tamen est in Erl. 1. delevit.’ Harl.—10 Lamb. Scævolam a se.—11 Ita me frater exoravit, ne ipsum Harl. 1. Palatt. al. item edd. Pearc. Lalle. Itaque edd. vett. s. l. et a. Mediol. Ascens. Lips. Crat. Steph. Itaque fr. ex. me ipsum non quidem Crat. Lamb. 1566. Itaque me fr. ex. non ipsum quidem Lamb. in marg. 1584. me ipsum non quidem habet etiam Erl. 1. a studio audiendi nimis al. ante Ernesti; verentem tamen Junt. Grut. Lamb. tamen deest in Erl. 1. Cant. Mead. Harl. 1. item in edd. Ven. Rawl. Mediol. Pearc. Mox, ne molesti v. intervenissemus Erl. 1. ne m. v. intervenerimus vulg. ante Gronov.

CAP. IV. 1 Voc. huc deest in Guelf. 2. vos causa hic Erl. 1. Mox, et

NOTÆ

° Ludos] Romanos, de quibus libro superiore.

dicam, quævis malletm fuisset, quam ista, quam dicis.² Ego enim (ut,³ quemadmodum sentio,⁴ loquar) nunquam mihi minus, quam hesterno die, placui, (magis adeo id facilitate,⁶ quam alia ulla culpa mea contigit;) qui dum obsequor adolescentibus, me senem esse sum oblitus, fecique id,⁵ quod ne adolescens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina aliqua continerentur, disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod, transactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum venistis. 16. Tum Cæsar, Equidem, inquit,⁶ Crasse, ita sum cupidus te in illa longiore ac perpetua^e disputatione audiendi, ut, si id mihi minus contingat, vel hoc sim quotidiano tuo sermone contentus. Itaque experiar equidem⁷ illud, ut ne Sulpicius, familiaris meus, aut Cotta, plus quam ego apud te valere videatur, et te exorabo profecto, ut mihi quoque, et Catulo, tuæ suavitatis aliquid impertias.^d Sin tibi id minus libebit; non te urgebo, neque committam, ut, dum vereare,⁸ tu ne sis ineptus, me esse iudices.^e 17. Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæsar, ex omnibus Latinis verbis hujus verbi vim^f vel maximam semper putavi: quem enim nos 'ineptum' vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quod 'non' sit 'aptus:' idque in sermonis nostri

^b Benigniore quadam indulgentia.

^c Non interrupta. ^d Ut eadem comitate nobiscum loqui non graveris.

^e Ineptum. ^f Significationem.

amicissimus desunt in eodem cod.—2 Erl. 1. quævis causa malletm ... quam dicitis; Gueif. 2. causa quævis ea malletm fuisset ... quam dicitis; Schutz. et Harl. etiam dicitis, idque probat Heusinger.—3 Particula ut deest in uno cod. ap. Orell.—4 Erl. 1. sentiam; et paulo post, alia mea culpa contigit ... oblitus sum. Ernesti vocc. magis contigit in parentheses posuit, quoniam alias obscura et non cohærens esset oratio. magisque adeo Lamb. Mox, his adolescentibus Man. et Schutz.—5 In ed. Schutz. omisa est vox id, qui Heusingerum sequitur: ea vero in Erl. 1. aliisque edd. legitur. Gueif. 2. 3. fecique hoc.—6 Verbum inquit deest in Erl. 1. et quibusdam aliis. Mox, in illa longiore te Erl. 1. et Lamb. 1566. in illa longiore oratione te Lamb. 1584. in marg. Dein, si id minus contingat, vel sim, omissis mihi et hoc, Lamb. ap. Orell. quotidiano sermone, omisso tuo, Erl. 1.—7 Idem codex, experiare quidem. Mox, pro videatur, quod servant Cant. Wag. Bod. a m. pr. et ed. Pearce. videantur legunt Junt. Lamb. Grut. Schutz. Harl. et Orell.—8 Lamb. rerere. Mox, ne tu sis Cant. Norf. Harl. 2. edd. vett. Junt. Crat. Victor. Man. Lamb. Pearce. tu ne sis Grut. non monito lectore. In marg. ed. 1584.

consuetudine perlate patet. Nam qui aut, tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcin-nus, aut multus est, is ineptus dicitur.⁹ 18. Hoc vitio cumulata est^g eruditissima illa Græcorum natio: itaque quod vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio imposuerunt: ut enim quæras omnia,^h quomodo Græci ineptum appellent, non reperies.^p Omnium autem ineptiarum, quæ sunt innumerabiles, haud scio,¹⁰ an nulla sit major, quam illorum, qui solent, quocumque in loco, quoscumque inter homines visum est, de rebus aut difficil-limis, aut non necessariis, argutissime disputare: hoc nos ab istis adolescentibus facere inviti et recusantes heri co-acti sumus. v. 19. Tum Catulus,ⁱ Ne Græci quidem, in-quit, Crasse, qui in civitatibus suis clari et magni fuerunt, sicuti tu es, nosque omnes in nostra republica volumus esse, horum Græcorum,^q qui se inculcant auribus nostris, similes fuerunt: ⁱ nec tamen in otio sermones hujusmodi,

^g Maxime laborat.

^h Quamvis omnia eorum vocabula excutias.

ⁱ Atqui non omnes Græci fuerunt similes eorum, qui se offerunt nobis invitis, ut audiantur.

Lambino tribuitur, ut, dum verere tu, ne sis.—9 Ita Ascens. Junt. Manut. Crat. necnon codd. Cant. Norf. Harl. 2. Wag. Bod. et Mag. *ineptus esse dicitur* Steph. Lamb. Grut.—10 Erl. 1. *haut sciam*. Mox, *an ulla* edd. vett. Junt. Lamb. 1566. Grut. Vid. Matthiæ Misc. Crit. I. 4. p. 679. Beier. ad Offic. tom. I. pag. 338. Ramshorn. Lat. Gram. pag. 500. *an nulla* Lamb. in marg. 1584. Dein, *quam ut illi solent* Erl. 1. alii codd. edd. vett. Junt. Crat. Ma-nut. Grut. Schutz. Orell. *quam illorum, qui solent* edd. s. l. et a. Mediol. Lips. Streb. Paulo post, Lamb. conj. *quoque in l. quosque inter*, &c.

CAP. V. 1 Ante verba *Tum Catulus* magna est lacuna in Erl. 2. quam ipse librarius literis rubris indicavit, et alius in ora notavit, esse in cod. Florent. suppletam. Mox, *ii, qui* Lamb. Paulo post, *nostris* deest in cod. Oxon.

NOTE

^p Non reperies] Et vero frustra sunt, qui totam hujus verbi vim ex-pressisse putant vocabulis ἀνάμστος, ἀπειρόκαλος, σκαῖς, ἀπερης, &c. mi-nus aberrat ἀνεπιτήδειος; est enim ἐπιτήδειος, idoneus, commodus, cui si jungatur α privativum, idem fere sig-

nificabit quod apud Latinos *ineptus*.

^q Horum Græcorum] Græci per-multi Romæ philosophiam et bonas artes docebant; sed quia plerique ex iis omnes erant ostentatores, argutu-li, et inepti, fere contemuebantur.

disputationesque fugiebant. 20. Ac si tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, sicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipsa, ubi ambulamus,² et palæstra,^r et tot locis sessiones,^j gymnasiorum et Græcarum disputationum memoriam quodammodo commovent?^k aut importunum³ tempus in tanto otio, quod et raro datur, et nunc peroptato nobis datum est? aut homines ab hoc genere disputationis alieni, qui omnes hi sumus,^l ut sine his studiis vitam nullam^m esse ducamus? 21. Omnia ista, inquit Crassus, ego alio modo⁵ interpretor, qui primum palæstram, et sedes, et porticus, etiam ipsos, Catule, Græcos, exercitationis et delectationis causa, non disputationis, invenisse arbitror. Nam et sæculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in his philosophi garrire cœperunt, et hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia philosophi teneant,⁶ tamen eorum auditores discum^s audire, quam philosophum, malunt; qui simul ut increpuit, in media oratione de maximis

^j Sedilia.^k Renovant.^l Ita comparati sumus.^m Insuavem et acerbum.

tamen deest in Erl. 1.—2 Erl. 1. et edd. vett. ap. Steph. ubi nunc ambulamus; Guelf. 2. 3. Junt. Crat. Victor. Pearc. Schntz. Harl. et Orell. ubi inambulamus; Grut. ubi ambulamus. Mox, Lamb. conj. gymnasiorum Græcorum et disputationum; et sic legitur in Nov. grecorum disputationem Erl. 2. Dein, modo commonent edd. vett. ap. Orell.—3 Lamb. aut inopportunum; et sic exhibent codd. Mag. Bal. Mead. Wag. Norf. Nov. cum edd. Pearc. Bipont. Schutz. Orell. aut num importunum Erl. 1. et Guelf. 1. probante Ernestio.—4 Schutz. et Harl. ii sumus. Mox, iis studiis Lamb. nullam vitam Junt. Lamb. Grut. vitam nullam Harl. 1. Cant. Nov. Gonv. et tres vetustissimæ edd.—5 Unus codex ap. Orell. alio ego modo. Mox, verba et delectationis, et non disputationis.

NOTÆ

^r Palæstra] Locus est patens et apertus, ad exercitationes corporis, cursum, luctationem, &c. idoneus. Interdum philosophi, maxime in Græcia, in ejusmodi locis adolescentes docebant, ac disputationes habebant. Palæstra idem fere significat quod gymnasium: ἀπὸ τῆς πάλης, luctatione, dicitur palæstra. Consule notas in superiorem lib. § 73.

^s Discum] Discus est moles ferri,

vel plumbi, vel etiam lapidis, quam juvenes certatim ultra metam aliquam et finem constitutum, alius alio longius, projicere conabantur. Quod Indi genus eleganter descripsit Homer. Od. Θ. Discum quam philosophum audire malle, non sine proverbii specie dicitur, qui ad ineptas voluptates propensior est quam ad utilia.

rebus et gravissimis disputantem philosophum omnes unctionis causa^t relinquunt: ita levissimam delectationem gravissimæ, ut ipsi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis⁷ esse, assentior: verum otii fructus est, non contentio animi,⁸ sed relaxatio. VI. 22. Sæpe ex socero meo audiui, cum is diceret, socerum suum Lælium¹ semper fere cum Scipione solitum rusticari,ⁿ eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe, tanquam e vinculis, evolavissent. Non audeo dicere de talibus viris,^o sed tamen ita solet narrare Scævola, conchas eos et umbilicos^u ad Caietam^v et ad Laurentum^{2 w} legere consuesse, et ad omnem animi remissionem, ludumque descendere. 23. Sic enim se res habet: [ut]³ quemadmodum volucres videmus, procreationis atque utilitatis suæ causa, fingere et construere nidos, easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui causa, passim ac libere solutas

ⁿ Ruri esse animi causa.

^o Quia videtur id esse indignum illorum gravitate.

nis desunt in Erl. 1.—6 Erl. 1. *philosophi timeant*.—7 Unus codex ap. Orell. *dicitis*.—8 Erl. *contentio non animi*.

CAP. VI. 1 Erl. 1. *socerum meum Lelium*. Paulo post *vinclis* edd. vett. *evolassent* Lamb.—2 *Laurentum* Memm. et Lamb. *Laurentium* Guelf. 1. *Lavrum* Guelf. 2. *Lucrinum* Junt. Crat. Victor. Man. 'Quod si e Mss. petium est, minime aspernandum videtur.' Orell. *Laurentum* Erl. 1. 2. et Palatt. ap. Grnt. Mox, *consuevisse* Steph. et Lamb.—3 Particulam *ut* delendam censebat Lamb. in marg. ed. 1584. Ernestius uncis inclusit, propter lect. *gestiunt...cupiunt*. In Erl. 1. legitur, *res sese habet...volucris...negotiiis forensibus...gestiunt*. Codd. Regii 7704. 7753. et Pearce. ut conj. Wittenb. et Schutz. *gestiant*; et sic edidit Orell. hac adjecta annotatione: '*gestiunt* codd. plerique, Junt. Lamb. Ernest. [quod certatim defendunt Gernhard. ad Offic. III. 10. 45. Beier. ibid. et Matthiæ de Anacol. p. 20. Sed cum nunc de codd. duobus saltem constet, equidem non video, cur retinendus sit merus iste solæcismus.' Mox, pro *fingere*, Erl. 1. et al. habent *effingere*; Guelf. 1. *effingere et constituere*.

NOTÆ

^t *Uctionis causa*] Non quidem ut discum jaculentur, sed ut ea certamina obeant, in quibus uncti oleo corpora exercent.

^u *Conchas eos et umbilicos*] Concha est piscium testa, quales vacuæ sunt multæ in littore maris. Umbilicus est lapillus rotundus, in umbilici humani morem factus.

^v *Caietam*] Caieta est portus Italiae in Campania, non procul a Neapoli. Hodie *Gaiette*.

^w *Laurentum*] Sic legendum potius quam *Lucrinum*, cum editiones optimæ, tum Val. Max. VIII. 8. suadet. Est autem Laurentum urbs Latii ad mare Tyrrhæum, quæ hodie dicitur *S. Laurentii*.

opere volitare; sic nostri animi forensibus negotiis, atque urbano opere defessi, gestiunt ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore. 24. Itaque illud, quod ego⁴ in causa Curiana^x Scævolaë dixi, non dixi secus, ac sentiebam. Nam si, inquam, Scævola, nullum erit testamentum recte factum, nisi quod tu scripseris, omnes ad te cives cum tabulis veniemus, omnium testamenta tu⁵ scribes unus: quid igitur? inquam: quando ages negotium publicum? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages?^q tum illud addidi: mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit. In qua permaneo, Catule, sententia; meque, cum huc veni, hoc ipsum nihil agere, et plane cessare, delectat.^r 25. [p. 111.] Nam, quod addidisti tertium, vos eos esse,⁶ qui vitam insuavem sine his studiis putaretis, id me non modo non hortatur ad disputandum, sed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius,^y homo doctus et perurbanus,⁷ dicere solebat, ea, quæ scriberet, neque ab indoctissimis se,⁸ neque ab doctissimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortasse, quam ipse:^s quo⁹ etiam scripsit, 'Persium^z non curo legere;' (hic enim fuit, ut noramus, om-

^p In senatu, in foro, in comitio?

^q Quando otio frueris?

^r Delectat me ipsa vacatio ab omni opere et labore.

^s Intelligeret.

Paulo post, iidem codd. Regii, Schutz. et Orell. *cupiant*. Guelf. 1. 2. 3. Omnib. et Schutz. *cura ac labore*, ut effugeretur hexametri clausula.—4 Erl. 1. Steph. et Lamb. *ego quod*.—5 Steph. et Lamb. *merito tu*.—6 Erl. 1. *vos esse eos*.—7 Idem codex, *Lucius, homo et perurbanus*. Mox, *ea, quæ scriberet* absunt ab eodem cod. necnon a Memmii membr. et Pith. item Palat. pr. in quibus etiam non adest *doctus et*; utrumque probat Gruter. Sed Ernestio videntur characterem dictionis Ciceronianæ habere.—8 Codd. Oxon. Mead. Cant. Erl. Guelf. 1. Venet. Mediol. C. Steph. Lamb. Pearc. *neque se ab indoctissimis*, prob. Grut. *se* deest in Guelf. 1. 2. et vulg. ante Pearc.—9 Edd. vet. *ipse de se: quo, &c.* Codd. Oxon. Cant. Wag. Mead. Harl. 1. 2. Gouv. Pith. Mem. Palat. 1. Erl. 1. Guelf. 1. et ed. s. l. et a. *ipse: de quo*; ed. W. *ipse: quo*. Actutum in Erl. 1. legitur *hic fuit enim, ut non ignoramus*. Dein,

NOTÆ

^x In causa Curiana] In oratione quam habui pro Curio, cuius causa exposita est libro superiore § 180.

^y C. Lucilius] De quo in notis ad Herenn. II. § 19.

^z Persium] Persius hic, de quo Lu-

cilius loquitur, non est poëta ejusdem nominis, qui sub Nerone floruit, sed orator doctus, qui scripsit Gracchi tempore: de quo Cicero mentionem facit in Bruto, quem consule § 99.

nium fere nostrorum hominum doctissimus) ‘Lælium Decimum volo:’ (quem cognovimus virum bonum, et non illiteratum, sed nihil ad Persium¹⁰) sic ego, si jam mihi disputandum sit de his nostris studiis, nolim equidem apud rusticos,¹⁰ sed multo minus apud vos: malo enim non intelligi orationem meam quam reprehendi. VII. 26. Tum Cæsar, Equidem, inquit, Catule, jam mihi¹ videor navasse operam,⁹ quod huc venerim; nam hæc ipsa recusatio disputationis,² disputatio quædam fuit mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio esse partes, ut de tota eloquentia disserat, quemque jamdudum Cotta et Sulpicius expectant?³ 27. Ego vero, inquit Crassus, neque Antonium verbum facere patiar, et ipse obmutescam, nisi prius a vobis impetraro.⁴ Quidnam? inquit Catulus. Ut hic sitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat,⁵ Ego, inquit Julius, pro utroque respondeo:⁵ sic faciemus: atque ista quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres.⁶ 28. Hic Catulus arrisit: et simul, Præcisa,⁷ inquit, mihi quidem dubitatio est, quoniam neque domi imperaram,⁸ et hic, apud quem eram futurus, sine mea sententia tam⁶ facile promisit.⁶

Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt: et ille, Audite vero, audite, inquit: hominem enim audietis de schola,¹¹ atque a magistro,⁷ et Græcis literis eruditum: et

¹ *Quam in sententiam scripsit se non curare legere Persium, sed malle Lælium.*

¹⁰ *Sed nulla re cum Persio comparandum.*

^v *Non operam perdidisse.*

²⁰ *Se venturum ad Julium Cæsarem fratrem, ut apud eum cænaret, promiserat.*

² *Ut hic manerem, quamvis me non invitares.*

⁷ *Sublata.* ² *Non jusseram mihi cænâ domi apparari.*

¹¹ *Julius frater meus, apud quem eram cænaturus, tam facile promisit, etiam me non consulto, neque rogato quid vellem, se hic futurum.*

in eodem Decimum. In quibusdam edd. comma ponitur post Lælium.—10 Erl. 1. a m. pr. nolim me quidem aperusticos.

CAP. VII. 1 Lamb. omittit mihi.—2 Voc. disputationis deest in cod. Gro-nov. et Erl. 1.—3 Codd. Mag. Joan. Erl. 1. Guelf. 1. Pearc. expectat.—4 Steph. et Lamb. impetrabo.—5 Guelf. 2. respondebo.—6 Particulam tam omisit Mull.—7 Guelf. 3. atque magistro. Mox, e Græcis Orell. errore

NOTE

¹¹ *De schola*] Ironice dictum ut et quæ consequuntur: audietis homi-

eo quidem loquar confidentius,^b quod Catulus auditor accessit : cui non solum nos Latini sermonis, sed etiam Græci ipsi solent⁸ suæ linguæ subtilitatem elegantiamque concedere. 29. Sed tamen, quoniam hoc totum, quicquid est, sive artificium, sive studium dicendi, nisi accessit os,^b nullum potest esse; docebo vos, discipuli, quod⁹ ipse non didici, quid de omni genere dicendi sentiam. 30. Hic posteaquam arriserunt, Res mihi videtur esse, inquit, facultate præclara, arte mediocris.^c Ars enim^c earum rerum est, quæ sciuntur : oratoris autem omnis actio opinionibus, non scientia, continetur.^d Nam et apud eos dicimus, qui nesciunt,^e et ea dicimus, quæ nescimus ipsi : itaque et illi^f alias aliud iisdem de rebus et sentiunt, et judicant, et nos contrarias sæpe causas dicimus, non modo ut Crassus contra me dicat aliquando, aut ego contra Crassum; cum alterutri¹⁰ necesse sit falsum dicere : sed etiam ut uterque nostrum eadem de re alias aliud defendat, cum plus uno

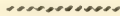
^b Audacius.

^c Eloquentia mihi videtur habere parum artis, at vi quadam naturæ ac indole maxime effici.

^d Causæ in quibus agendis orator versatur, in quibus nulla est certa cognitio, sed opinio tantum probabilis.

^e Dicimus apud imperitos.

^f Imperiti qui nos audiunt.

typogr. Dein, loquor Bip. et Schutz.—8 Guelf. 1. Schntz. et Harl. Græci solent. Mox, subtilitate elegantiaque conj. Lamb.—9 Guelf. 1. et vulgg. ante Ernesti, id, quod; sed id deest in edd. vetust.—10 Lamb. alterutrum.

NOTÆ

nem qui magistris nunquam operam dedit.

^b Nisi accessit os] Os in hoc loco confidentiam, audaciam, et impudentiam quandam significat. Oportet, inquit, me pæne esse impudentem, qui velim docere quod ipse nunquam didicerim : sed quoniam oratores audaciam hanc in laude ponunt, neque orator esse bonus quisquam potest, nisi sit idem ore duriori et paulo confidentior, aggrediar sane ad dicendum quid sentiam de eloquentia.

^c Ars enim] Eloquentiam non esse

proprie artem sic probat Antonius : Ars, inquit, certissimis ac verissimis nititur principiis, et versatur in iis rebus quas certa scientia percipere possumus; eloquentia autem versatur in causis in utramque partem probabilibus, et in iis rebus in quibus quid certum, quid verum sit, deprehendi nullatenus potest : nam contrarias causas tractant oratores, et alias aliud de iisdem rebus iisdem sentiunt : non est igitur proprie ars eloquentia.

verum esse non possit.^g Ut igitur in ejusmodi re, quæ mendacio^h nixa sit, quæ ad scientiam non sæpe perveniat, quæ opiniones hominum, et sæpe errores aucupetur, ita dicam,ⁱ si causam putatis esse,^j cur audiat. VIII. 31. Nos vero, et valde quidem, Catulus inquit,^l putamus, atque eo magis, quod nulla mihi ostentatione videris esse usurus. Exorsus es enim,² non gloriose, magis, ut tu putas, a veritate,^d quam a nescio qua dignitate.^k 32. Ut igitur de ipso genere^l e sum confessus, inquit Antonius, artem esse non maximam; sic illud affirmo, præcepta posse quædam dari peracuta ad pertractandos³ animos hominum, et ad excipiendas eorum voluntates.^m Hujus rei scientiam,ⁿ si quis volet, magnam quandam artem esse, dicere, non repugnabo. Etenim cum plerique temere ac nulla ratione causas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut⁴ propter consuetudinem aliquam, callidius id faciant; non est dubium, quin, si quis animadverterit,^f quid sit, quare alii melius quam alii dicant, id possit no-

^g Cum simplex et unica quædam res sit veritas, adeoque necesse sit eum falsum dicere qui aut alteri, aut sibi ipsi pugnantly defendat. ^h Falsa opinione.

ⁱ Ut dici potest. ^j Si vobis causa videtur idonea.

^k Adhibuisti exordium non ostentationis plenum, ductum magis a veritate, ut tu quidem putas, quam ab ambitiosa quadam dignitate, quam arti sue conciliare plerique student.

^l De ipsa eloquentia generatim sumpta.

^m Ad captandas quasi ex insidiis voluntates.

ⁿ Scientiam tractandorum animorum et bene dicendi.

//////////

CAP. VIII. 1 Heindorf. N. D. p. 16. mavult inquit Catulus.—2 Lamb. ap. Orell. enim es. Mox, Victor. Ascens. et Pearce. magisque, ut tu putas, &c. Guelf. 1. Lips. magis a veritate ut tu putas; ed. an. 1471. gloriose, atque eo magis a veritate, ut tu putas; Erl. 1. magis a veritate ut putas quam nescio qua, &c.—3 Waldarf. pertractandum. Guelf. 1. hominum animos. Mox, et ad explendas Guelf. 1. Erl. 1. et ad captandas Lambini codex, Crat. Victor. Man.—4 Hæc tria

NOTÆ

^d Magis, ut tu putas, a veritate] Antonius professus erat initio minimum artis eloquentiam habere. Juxta hanc suam opinionem quam veram existimat, utitur exordio simplice, et quod ab artis fūco alienum est.

^e De ipso genere] Genus eloquentiæ est ars vel facultas, vel scientia:

est enim id illi commune cum artibus aliis et disciplinis. Negabat autem Antonius vel scientiam esse vel artem.

^f Si quis animadverterit] Hæc omnia desumpta sunt ex Aristot. Rhet. lib. I.

tare.⁵ Ergo id qui toto in genere fecerit, is si non plane artem, at quasi artem quandam invenerit. 33. Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro atque in causis, ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, possem vobis exponere!

Sed de me videro:° nunc hoc propono, quod mihi persuasi, quamvis ars non sit, tamen nihil esse perfecto⁶ oratore præclarius. Nam, ut usum dicendi omittam, qui in omni pacata et libera civitate dominatur,⁷ tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus, aut mentibus jucundius percipi possit. 34. Qui enim cantus moderatæ orationis^p pronuntiatione dulcior⁸ inveniri potest? quod carmen artificiosa verborum conclusione aptius? qui actor in imitanda, quam orator in suscipienda veritate^q jucundior? Quid autem subtilius, quam acutæ crebræque sententiæ? quid admirabilius, quam res splendore illustrata verborum? quid plenius,^r quam omni rerum genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria oratoris est res, quæ quidem ornate dici graviterque debeat.⁹ 1x. 35. Hujus est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia: ejusdem et languentis populi incitatio, et effrænati moderatio. Eadem facultate et fraus hominum ad perniciem, et integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius, quis a vitiis acrius revocare, quis vituperare improbos

° Non refert nunc id possim necne.

^p Sententiarum verborumque dignitate gravis.

^q In tractandis veris causis.

^r Perfectius.

verba, propter exercitationem aut, desunt in Erl. 1. et Guelf. 1.—5 Erl. 1. id possit non arte. 'Haud ita multo post in eodem cod. utique nam ut, (ex compendio scribendi, reor, male intellecto, pro utinam ut,)... videor videre... item nunc possum vobis exquirere. Guelf. 2. atque utinam, ut quænam fuerit in illa videre, &c. Guelf. 3. atque utinam quo nostra fiunt, ut mihi illa videre, &c. Verba in foro atque omissa sunt in Guelf. 1. Schutz. bene opinatur, Cicero-nem forsitan scripsisse, utinam... quemadmodum ea reperiantur, possim.' Harl. reperiantur ed. s. l. et a. et Mull. possim Junt. Crat. Victor. Man. Mull.—6 Ernesti profecto, errore typogr.—7 Erl. 1. dominantur.—8 Erl. 1. et a m. pr. Palat. 3. moderatæ oratione dulcior; Palat. 5. moderata pronuntiatione dulcior; Guelf. 1. Schutz. Orell. et Harl. moderata orationis pronuntiatione dulcior. Mox, verborum confusione Erl. 1. 'Dein in eodem in omisum est ante imitanda et suscipienda: tum crebræ acutæque, qui adjectivorum ordo pæne aptior esse videtur.' Harl. Paulo post, res sp. illustratæ Lamb.—9 Erl. 1. debet.

asperius, quis laudare bonos ornatius, quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem levare mitius consolando? 36. Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ,¹ magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia, nisi oratoris, immortalitati commendatur? [p. 112.] Nam si qua est ars alia, quæ verborum, aut faciendorum,² aut deligendorum scientiam profiteatur: aut³ si quisquam dicitur, nisi orator, formare orationem, eamque variare et distinguere quasi quibusdam verborum sententiarumque insignibus: aut si via ulla, nisi ab hac una arte,⁴ traditur, aut argumentorum, aut sententiarum, aut denique descriptionis atque ordinis: fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum esse, aut cum aliqua alia arte esse commune.⁵ 37. Sed si in hac una est ea ratio atque doctrina; non, si qui aliarum artium bene locuti sunt, eo minus id est hujus unius proprium;⁶ sed ut orator de iis rebus, quæ ceterarum artium sunt, si modo eas cognorit,⁵ (ut heri Crassus dicebat,) optime potest dicere; sic ceterarum artium homines ornatius illa sua dicunt, si quid ab hac arte didicerunt. 38. Neque enim si de rusticis rebus⁶ agricola quispiam, aut etiam id, quod multi, medicus de morbis, aut de pingendo pictor^u aliquis

¹ Si quæ ars alia præter artem oratoriam docet hæc omnia, dicendum sane fuerit aut hoc esse illi arti, quæ hoc doceat, alienum, et aliunde sumtum, nempe ab arte oratoria, cujus hæc propria sunt; aut certe hoc illi esse cum arte oratoria commune.

² Si ars oratoria una docet modum componendæ atque illustrandæ orationis, non idcirco minus hoc erit illius unius proprium, quod alii aliarum artium periti bene et ornate locuti sunt.

^u Si agricola quispiam de sua arte ornate loquatur, non idcirco putandum est agriculturam esse ipsam artem bene dicendi: vel si pictor, &c.

CAP. IX. 1 Ita Erl. 1. cum edd. præter Schutz. quæ habet *via memoriæ*.—2 Verba aut faciendorum desunt in Erl. 1. Mox, aut legendorum in eodem cod.—3 Ita Joan. Bod. Mag. Harl. 1. 2. Erl. 1. cum edd. vetust. Streb. Victor. Lamb. aut omittunt edd. 1584. Grut. et al. ante Pearce.—4 Erl. 1. *arte pro una*. ‘Postea in eodem cod. cum alia aliqua arte... et si legitur; sed alia, quod voc. jam latet in aliqua, bene omisit Schutz.’ Harl. aut ei cum alia Lamb. ap. Orell. alia aliqua dedit Orell. e Goerenzii cod. aliqua alia legitur in Junt. et al. vett.—5 Ita Junt. Crat. Victor. Man. et vulgg. cognovit Guelph. 1. 2. 3. Schutz. et Harl. probante Heusinger. cognoverit Lamb.—6 Lamb. de rebus rusticis; Erl. 1. de ruste. rebus... medici... aut si de ping... scripserit aut dix-

diserte dixerit, aut scripserit, idcirco illius artis putanda sit eloquentia: in qua quia vis magna est in hominum ingeniis, eo multi etiam sine doctrina aliquid omnium generum atque artium consequuntur:^v sed, quid cujusque sit proprium, etsi ex eo judicari potest, cum videris, quid quæque doceant,⁷ tamen hoc certius nihil esse potest, quam quod omnes artes aliæ sine eloquentia suum munus præstare possunt, orator sine ea nomen suum obtinere non potest:^w ut ceteri, si disertis sint, aliquid ab hoc habeant: hic nisi domesticis se instruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non possit.^x

x. 39. Tum Catulus, Etsi, inquit, Antoni, minime impediendus est interpellatione iste cursus orationis tuæ, patiere tamen mihi que ignoscas. ‘Non enim possum, quin exclamem,’ ut ait ille in Trinummo:⁵ ita mihi vim¹ oratoris tum exprimere subtiliter visus es, tum laudare copiosissime; quod quidem eloquentem vel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet:² debet enim ad eam laudandam,

^v In qua eloquentia multi omnium generum et artium homines aliquid consequuntur, et aliquid dicendo possunt, eam ob causam quia vis magna est in hominum ingeniis, ut, sine cognitione præceptorum eloquentiæ, de suis tamen artibus eloquenter et ornate dicant.

^w Quæ sit artis cujusque materia propria, ex eo quod quæque doceat, videri potest: itaque cum ars oratoria doceat hoc unum recte dicere, hoc illius unius proprium est, non aliarum.

^x Aliquid ab oratore sumant: orator vero nisi ab arte sua et quasi penu domestico copiam et regulas bene dicendi sumat, eas non possit aliunde mutuari.

erit; Schutz. si medicus. Pro eo multi, Erl. 1. habet emolumenti. Edd. vett. ap. Orell. putanda est. Dein, Clerquius conj. in quo quia, &c.—7 Lamb. et Man. legunt doceat. In Erl. 1. extat, cum videris, quidque tamen hoc, &c. omisso verbo doceat: tum, esse nihil... eloquentia... obtinere suum non potest. Guelf. 1. habet, nomen obtinere suum non potest.

CAP. X. 1 Edd. vett. ap. Orell. mihi jus. Pronomen mihi deest in Erl. 1. Mox, pro tum, edd. vett. Junt. Crat. al. ante Ernest. cum.—2 ‘Hæc verba, ut eloquentiam laudet, videntur e glossa nata esse.’ Pearc. ‘Mihi quidem, quod sequitur, ad eam laudandam, non videntur.’ Harl. Mox, illam ipsam

NOTÆ

⁵ Ut ait ille in Trinummo] Ut ait servus in comædia Planti, quæ Trinummus inscribitur, act. III. sc. 2. Stasimus servus ad verba Lysitelis adolescentis hunc in modum exclamavit: ‘Non enim possum quin exclamem, Euge! euge! Lysiteles, πάλιν Facile palmam habes, hic victus: vicit tua comædia.’

ipsam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porro : tibi enim assentior, vestrum esse hoc totum, diserte dicere, idque si quis in alia arte faciat, eum assumpto aliunde uti bono, non proprio, nec suo. 40. Et Crassus,³ Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit :^y nam hesterno sermone, unius cujusdam operis, ut ait Cæcilius,^h remigem aliquem, aut bajulum,^a nobis oratorem descripseras, inopem quendam⁴ humanitatis atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit,⁵ hoc mihi proposueram, ut, si te refellissem, hos a te discipulos abducerem : nunc, Catulo audiente et Cæsare, videor, debere non tam pugnare tecum, quam, quid ipse sentiam, dicere.^a

41. Sequitur igitur, quoniam nobis est hic, de quo loquimur, in foro atque in oculis civium constituendus,^b ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus esse præpositum. Nam Crassus heri, cum vos, Catule et

^y *Humaniores effecit.*

^z *Operarium quendam et mercenarium faciebas oratorem, qui opus faceret, non secus ac remiges et bajuli faciunt.*

^a *Volebam scilicet heri te refellere ut a te Scævolum Cottamque abducerem : id joco dictum : nunc dicam quod sentio.*

^b *Quoniam agimus præcipue de illa parte artis oratoriæ quæ in foro judicisque versatur.*

codd. aliquot ap. Orell.—3 *At Crassus Lips.* Mox, edd. W. s. l. et a. item Lips. *unius cujusque operis.*—4 ‘Ernesti susp. *quidem.* E marg. cod. Guelf. (a manu recentiori, forsitan ex Ern.) sic dedit Schutz. Neque tamen *quendam* h. l. offendere debet post *aliquem.* Ceterum Jacobsio suspectum erat totum istud membrum *inopem...inurbanum*, haud improbante Schutz. Defendit Censor Jenensis. Mihi quoque ab ipso scriptore profectum videtur, comica illa *remigem...bajulum* pedestrem ad sermonem propius adjuncto.’ Orell. Pro v. *inurbanum*, codd. Lamb. habent *urbanum*; unde is fecit *urbanitatis*. Erl. 1. etiam *inurbanum.*—5 *Verbum inquit deest* in Erl. 1. Mox, *abs te* edd.

NOTÆ

^h *Cæcilius*] Natione Insuher Gal-
lus, professione comicus poëta, quod
servus fuisset, servile nomen habuit
Statius, ut notat Gellius iv. 20. Vix-
it Romæ, et comediæ princeps ha-
bitus est ætate sua. Eum licet dicat
Cicero malum Latinitatis auctorem,
tamen ei primas inter comicos tribuit
Volcatius Sedigitus, quod refert Gel-

lius xv. 24. Ipse Tullius de Opt.
Gen. Orat. § 2. videtur ipsi primum
inter comicos locum dare. Sane apud
Nonium in verbo ‘Poscere’ Varro
principatum in argumentis Cæcilio
dedit : ‘In argumentis Cæcilius pos-
cit palmam, in ῥησιν Terentius, in
sermonibus Plantus.’ Clarnit Cæci-
lius A. U. C. 577. ante Chr. 177.

Cæsar, non adessetis, posuit breviter in artis distributione idem, quod Græci plerique posuerunt: neque sane quid ipse sentiret, sed quid ab illis diceretur, ostendit: duo prima genera quæstionum esse, in quibus eloquentia versaretur, unum infinitum, alterum certum. 42. Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo: Expetendane esset eloquentia? expetendine honores? certum autem, in quo quid in personis, et in constituta re et definita quæreretur: cujusmodi sunt,⁶ quæ in foro, atque in civium causis disceptationibusque versantur. 43. Ea mihi videnturⁱ aut in lite ordinanda,⁷ aut in consilio dando esse posita: nam illud tertium, quod et a Crasso tactum⁸ est, et, ut audio, ille ipse Aristoteles, qui hæc maxime illustravit, adjunxit, etiamsi opus est, tamen minus est necessarium. Quidnam? inquit Catulus, an laudationes? id enim video poni genus tertium. XI. 44. Ita, inquit Antonius; et in eo quidem genere scio et me, et omnes, qui affuerunt, delectatos esse vehementer, cum abs te est Popilia,¹ mater vestra, laudata: cui primum mulieri^j hunc honorem in nostra civitate tributum puto: sed non omnia,

vett. Schutz. et Orell. Paulo post, *quam quod ipse* Lamb.—6 Mull. *ejusmodi sunt*.—7 Schutz. et Orell. e Gulielmii conj. *oranda*; tres codd. ap. Grut. et Erl. 1. *ornanda*; Junt. Lips. Lamb. Grut. al. *ordinanda*.—8 Erl. 1. *tractatum*. Mox, idem codex ille *Aristoteles*, omisso *ipse*.

NOTÆ

ⁱ *Ea mihi videntur*] Antonius quæstiones sive materiam oratori propositam revocat ad deliberationes et ad judicia, quia hæc plerumque ab eo tractantur; et si quando versetur in exornativo genere, vel ad defensionem vel ad suasionem laudatio, vituperatio ad accusationem aut dissuasionem referri facile potest: v. g. in oratione pro Lege Manilia in laudes Pompeii Tullius excurrit, ut suadeat eum deligendum imperatorem contra Mithridatem; secunda Philippica invehitur in Antonium, ut tanquam

hostis reip. condemnetur, quod spectat genus judiciale.

^j *Cui primum mulieri*] Popilia si matronarum prima publice post mortem laudata est, erravit Plutarchus in vita Camilli, qui diu ante Popiliam funebris orationis honorem matronis concessum refert, propterea quod ornamenta sua ad persolvendum Apollini votum contulissent: nisi forte tanto post id senatusconsultum tempore nulla sit laudata; quod ^{vix} credibile est. *Strebaeus*.

quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem et ad præcepta² esse revocanda. 45. Ex his enim fontibus, unde omnia ornate dicendi præcepta sumuntur,³ licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa^c desiderare: quæ ut nemo tradat, quis est, qui nesciat, quæ sint in homine laudanda? Positis enim iis rebus,⁴ quas Crassus in illius orationis suæ, quam contra collegam^k censor habuit, principio dixit, 'Quæ natura, aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus se vinci posse animo æquo pati: quæ ipsi sibi homines parare possent,^d in iis rebus se pati vinci non posse:' qui laudabit quempiam, intelliget, exponenda⁵ sibi esse fortunæ bona. 46. Ea sunt, generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quæ sunt aut corporis, aut extraneæ: si habuerit, bene his usum:⁶ si non habuerit, sapienter caruisse: si amiserit, moderate tulisse. Deinde, quid sapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid juste, quid magnifice, quid pie,⁷ quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit, aut tulerit. Hæc, et quæ sint⁸ ejus generis, facile

^c *Præcepta rudia et trita quæ ad laudationes pertinent.*

^d *Si enim statuamus res duplicis generis spectandas esse, alias quæ natura vel fortuna dentur hominibus, alias quas sibi homines comparare possunt, ut Crassus dixit, &c.*

CAP. XI. 1 Popillia Man. Lamb.—2 Lamb. et præcepta, omissa præpositione ad.—3 Mull. et Orell. omnia ornamenta dicendi sumuntur; Schutz. et Harl. ad omnia ornamenta d. p. sumuntur; Erl. 1. et omnia ornamenta, &c. Junt. et al. vett. omnia ornate, &c. Voc. præcepta Mullero visum est glossema verbi elementa. Pro sumuntur, codd. aliquot ap. Orell. sumentur.—4 Possit enim in rebus Erl. 1. Mox, concinnius legitur in Erl. 1. et Guelf. 1. se pati non posse vinci. Schutz. e codd. Guelf. 2. 3. probante Heusinger. rescripsit, se vinci pati non posse. Dein intelligit Guelf. 2.—5 Schutz. conj. primum exponenda. Mox, esse naturæ et fortunæ Lamb.—6 Erl. 1. et ceterarum... bene rebus iis usum. Mox, pro sapienter, Lamb. conj. patienter, invitis codd. 'Non improbabilis est hæc lectio, cum mox recurrat sapienter.' Orell.—7 Hæc verba, quid magnifice, quid pie, omissa sunt in Erl. 1.—8 Ita Erl. 1. et quæ sunt

NOTÆ

^k *Contra collegam*] Cn. Domitium Ahenobarbum Neronis imperatoris atavum, de quo dicebatur non esse mirandum quod barbam haberet ahenæam, cui os ferreum et cor plum-

beum esset. Censor fuit A. U. C. 662. ante Chr. 92. Cum L. Crasso graves exercuit inimicitias. Vide Plin. xvii. 1. et Val. Max. ix. 1.

videbit, qui volet laudare quempiam: et qui vituperare, contraria. 47. Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium genus,^e quoniam inest in ratione⁹ rerum? ^f non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem,¹⁰ quamvis exigua sint, ea sic tractare, quasi nihil possit dici sine præceptis suis.^g 48. [p. 113.] Nam et¹¹ testimonium sæpe dicendum est,^h ac nonnunquam etiam accuratius, ut mihi necesse fuit in Sex. Titium,¹ seditiosum civem et turbulentum: explicavi in eo testimonio dicendo, omnia consilia consulatus mei,¹² quibus illi tribuno plebis pro republica restitisssem, quæque ab eo contra rempublicam facta arbitrarer, exposui: diu retentus sum; multa audiui,ⁱ multa respondi. Num igitur placet, cum de eloquentia præcipias, aliquid etiam de testimoniis dicendis, quasi in arte tradere? XII. 49. Nihil sane, inquit Catulus, necesse est. Quid si (quod sæpe summis viris accidit) mandata sint exponenda,^m aut in senatu ab imperatore,¹ aut ad imperatorem, aut ad regem, aut ad populum aliquem a senatu? num quia genere orationis in hujusmodi² causis accuratiores est utendum, idcirco pars etiam hæc causarum numeranda videtur, aut propriis præceptis instruenda? Minime vero, inquit Catulus: ³ non enim deerit

^e Nempe exornativum.

^f Quoniam est in ordine trium dicendi generum.

^g Quæ ab oratore dici et tractari possunt aliquando, de iis nolo ita dicere, quasi sine oratoris præceptis tractari non possint.

^h Ab oratore confirmandum vel infirmandum.

ⁱ Ab accusatore.

Guelf. 2. 3. Lamb. Schutz. et Harl.—9 Erl. 1. quæ est in ratione. Mox, pro eo, Orell. conj. ideo.—10 Lamb. conj. in orationem. Mox, egregia sint conj. Riccobon. et sic edidit Lalleu.—11 Nam etiam Schutz. et mox delet etiam.—12 Lamb. omnia consulatus mei consilia.

NOTÆ

¹ Sex. Titium] Hic tribunus plebis fuit A. U. C. 655. ante Chr. 99. cum agraria lege lata plebem sibi vellet demereri, consulem Antonium, qui hic loquitur, acrem habuit adver-

sarium. Julius Obsequens.

^m Mandata sint exponenda] Ut fit in legationibus, in quibus obeundis plurimum ingenii et eloquentiæ requiritur.

homini diserto in ejusmodi rebus facultas, ex ceteris rebus et causis comparata. 50. Ergo item,⁴ inquit, illa, quæ sæpe diserte agenda sunt, et quæ ego paulo ante (cum eloquentiam laudarem) dixi oratoris esse, neque habent suum locum ullum in divisione partium, neque certum præceptorum genus, et agenda sunt non minus diserte, quam quæ in lite dicuntur, objurgatio, cohortatio, consolatio :⁵ quorum nihil est, quod non summa dicendi ornamenta desideret : sed ex artificio res istæ præcepta non quærunt.^j Plane, inquit Catulus, assentior.

51. Age vero, inquit Antonius, qualis oratoris, et quanti hominis in dicendo, putas esse, historiam scribere? Si, ut Græci scripserunt, summi,^k inquit Catulus : si ut nostri,⁶ nihil opus est oratore : satis est, non esse mendacem. Atqui, ne nostros contemnas, inquit Antonius, Græci quoque sic⁷ initio scriptitarunt, ut noster Cato,ⁿ ut Pictor,^o ut Piso.^p 52. Erat enim historia nihil aliud, nisi annalium

^j Non debet ars oratoria istis rebus propria præcepta ponere, siquidem sufficiunt communia.

^k Si ita scribatur historia, uti eam scripsere Græci, summum oratorem desiderat ; est enim ab illis ornate scripta.

CAP. XII. 1 Steph. et Lamb. aut ab imperatore.—2 Erl. 1. ejusmodi. Mox, idem codex et Lamb. etiam pars.—3 Minime, inquit Catulus Erl. 1. Mox, ab cod. absunt facultas ex ceteris rebus.—4 Ergo enim Guelf. 3. Mox, diserta aguntur Erl. 1.—5 ‘ In Erl. 1. est lacuna usque ad § 60. sed suppleta est post medium volumen.’ Harl.—6 Sicuti Gr... sicut nostri edd. vett. et 1584.—7 Græci quoque ipsi sic Guelf. 3. alii codd. cum edd. Steph. Lamb. Mull. et

NOTÆ

ⁿ Ut noster Cato] De quo Cicero fuse in Bruto.

^o Ut Pictor] Fabii clarissima gens, teste Plinio xxxv. 4. Pictorum nomen ex eo traxerunt, quod princeps ejus cognominis ipse ædem Salutis pinxit A. U. C. 450. ante Chr. 304. Ex Fabiis Pictoribus alius ædem Salutis pinxit, alius consulatum gessit cum Ogulnio, alius jurisconsultus, alius, de quo jam agimus, historicus fuit, si Livio credimus, ‘scriptorum antiquissimus,’ cui prænomen erat

Quintus, ut ex Appiano recte colligit Vossius. In Romanos plus æquo propensus in describendo bello Punico Carthaginiensium gloriam sæpe deterit. In quo reprehenditur a Polybio. Floruit A. U. C. 530. ante Chr. 224.

^p Piso] L. Piso ‘vir tanta virtute atque integritate fuit,’ teste Tullio, ‘ut etiam illis optimis temporibus, cum hominem invenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nominaretur.’ Consul fuit A. U. C. 621.

confectio: ^q cujus rei, memoriæque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium, ^{8 r} pontificem maximum, res omnes singulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, efferebatque in album, ⁹ et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi; ii, qui etiam nunc annales maximi nominantur. ^t 53. Hanc similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. Itaque qualis apud Græcos Pherecydes, ^s Hellanicus, ^t Acusilas ^{10 u}

^t *In librum, in tabulam, ut ex ea populus posset historiam cognoscere; quæ tabulæ appellantur etiam nunc annales maximi.*

Orell. *Græci ipsi sic* Gnelf. 2. Junt. Crat. Victor. Schutz.—8 *P. montium* Erl. 1.—9 Schutz. Wetzel. Harl. Mull. et Orell. e conjectura Lambini *referebatque in album*. Mox, *cognoscendi; hique etiam*, &c. edd. s. l. et a. Lips. Venet. Mediol. Lamb. Pearc. Lalleu. *iique etiam* Man. ii, *qui etiam* Erl. *hi qui etiam* W.—10 Steph. et Lamb. *Acusilaus*. Mox, *ornetur oratio... huic ista*. Lamb.

NOTÆ

ante Chr. 133. Orationes reliquit et annales, ut quidem refert Cicero, sane exiliter scriptos, quos tamen simplicissima fuisse suavitate Gellius tradit l. xi. c. 14.

^q *Annalium confectio*] Sempronius Asellio apud Gellium v. 18. hoc statuit annales inter et historiam discrimen: quod annales tantummodo quid factum, quoque anno gestum sit aliquid exponant; historia vero non modo quid factum sit demonstret, verum etiam et rerum causas et hominum consilia explicet.

^r *P. Mucium*] Non eum quo præceptore usus est in jure civili Cicero, nam is est Q. Mucius et ipse pontifex maximus; sed hujus patrem P. Mucium qui consul fuit A. U. C. 621. ante Chr. 133.

^s *Pherecydes*] Atheniensis historicus, alius a Pherecyde Syrio antiquiore, physico, et theologo, historiam primus oratione numeris soluta scripsit Darii Hystaspis filii temporibus, adeoque floruit circa Olymp.

LXVIII. annis ante Chr. 508. Eusebium et Snidam, qui duos agnoscant Pherecydas historicos, graviter errare observavit Scaliger, et recte probat Vossius de Historicis Græcis iv. 4.

^t *Hellanicus*] Hellanici duo sunt: alter Mitylenæus, sive Lesbios, scripsit de antiquissimis gentium principibus, et alia quamplurima: Herodotum annis duodecim præcessit, ut ex Pamphila refert Gellius xv. 23. adeoque natus est anno 1. Olymp. LXXI. ante Chr. 496. nec nisi octoginta quinque post annis obiit, ut testatur Lucianus in Macrobiis. Alter Milesius fuit. De utroque suo more Vossius erudite disserit.

^u *Acusilas*] Argivus historicus quæ vincta numeris oratione Hesiodus, eadem soluta scripsit, aut potius hujus carmina pedestrem in sermonem transtulit, et tanquam sua edidit, ut docet Clemens Alexandrinus l. vi. Strom. Paulo ante Persarum in Græcos expeditionem, hoc est, Olymp.

fuit, aliique permulti; talis noster Cato, et Pictor, et Piso, qui neque tenent, quibus rebus ornatur oratio, modo enim huc ista sunt importata,^m et, dum intelligatur, quid dicant, unam dicendi laudem putant esse brevitatem. 54. Paululum se erexit, et addidit historiæ majorem sonum vocis ⁿ vir optimus, Crassi familiaris, Antipater: ^v ceteri non exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuerunt. XIII. Est, inquit Catulus, ut dicis: sed iste ipse Cælius neque distinxit historiam varietate locorum; ¹ neque verborum collocatione, et tractu orationis leni et æquabili perpolivit illud opus; sed ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, superiores. 55. Minime mirum, inquit Antonius, si ista res adhuc nostra lingua illustrata non est. Nemo enim studet eloquentiæ nostrorum hominum, nisi ut in causis ² atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentissimi homines, remoti a causis forensibus, cum ad ceteras res illustres, tum ad scribendam historiam maxime se applicaverunt. Namque et Herodotum ^w illum, qui princeps genus hoc ornavit,^o in causis nihil omnino ³ versatum esse accepimus: atqui tanta est eloquentia, ut me quidem, quantum ego Græce scripta intelligere possum, magnopere delectet.

^m Non ita pridem hæc orationis ornamenta a Græcis didicimus.

ⁿ Historiam velut jacentem humi extulit, et oratione grandiori scripsit.

^o Qui primus historiam ornate scripsit.

etiam ornatur.—11 ‘Nomen vocis, quod glossatori deberi videtur, uncis inclusi. Schutz. vero plane delevit.’ *Harl.*

CAP. XIII. 1 Pro *locorum*, Ernestius conj. *rerum*; Schutz. e Jacobsii conjectura edidit *colorum*. Mox, *levi et æquali* Erl. 1. Dein, *illud opus perpolivit* Lamb.—2 Erl. 1. *nisi ut causis*. Paulo post, ad *historiam scribendam* in

NOTÆ

circiter LXXII. annis ante Chr. 530. vixisse tradit Josephus l. I. contra Apionem.

^v *Antipater*] L. Cælius Antipater belli Punici historiam edidit, ut ait Tullius in Oratore, et L. Crassi, qui in his dialogis primas tenet, magister fuit, ut idem refert in Bruto, quem

consule ad § 102.

^w *Herodotum*] Herodotus patria Halicarnassensis, ut ipse testatur, Thurius deinde appellatus, quod, ut ait Strabo, socinm se deducendæ in Thuriis coloniæ præbuisset. Historiæ pater floruit Olymp. LXXXIV. annis ante Chr. 444.

56. Et post illum Thucydides^x omnes dicendi artificio, mea sententia, facile vicit:⁴ qui ita creber est rerum frequentia, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur: ita porro verbis aptus, et pressus, ut nescias, utrum res oratione, an verba sententiis illustrentur. Atqui ne hunc quidem, quanquam est in republica versatus, ex numero accepimus eorum, qui causas dictitarunt:⁵ et hos libros tum scripsisse dicitur, cum a republica remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere solitum est, in exilium pulsus esset. 57. Hunc consecutus est Syracusius Philistus,^y qui, cum Dionysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumsit in historia scribenda,⁶ maximeque Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus. Postea vero, quasi ex clarissima rhetoris officina,^{p 7} duo præstantes ingenio, Theopompus^z et Ephorus,^a ab Iso-

^p *E schola Isocratis.*

//////////

eodem cod.—3 Idem codex *nihilo minus*. Mox, *quidem* delet Steph.—4 Idem Steph. *facile vincit*. Mox, *sent. numero fuisse* Lamb. *numerum sententiarum prope* Erl. Deinde, *verbis est aptus* in eodem codice.—5 Erl. 1. *dictitaŕ*. i. e. *dictitarunt*, vel *dictitarent*.—6 Edd. vett. ap. Orell. *consumpsit scribendo*.—7 Ita codd. plerique, cum edd. Crat. Junt. Grut. et recentt. *Postea quasi ex cl. rh. officina* Lamb. *ex cl. quasi rhet. officina* Harl. 1. Erl. 1. cum edd. Mull. et Harl. *ex cl. rh. quasi officina* Ellendt ad Brut. p. 38. Hæc omnia, *quasi ex cl. rh. officina*, deleuit Schutz. de Ruhnkenii conj. Hist. Or. Græc. p. 87.

NOTÆ

^x *Thucydides*] Is fuit Olori filius, qui ad bellum Peloponnesiacum scribendum excitatus est, cum Herodotum libros suos recitantem audiisset. Claruit Olymp. LXXXVII. annis ante Chr. 430. ‘Densus,’ inquit Quintilian. x. 1. ‘et brevis et semper instans sibi Thucydides; dulcis et candidus et fusus Herodotus; ille concitatis, hic remissis affectibus melior; ille concionibus, hic sermonibus; ille vi, hic voluptate.’ Eum tamen interdum tam obscurum esse, ut vix intelligatur, Cicero fatetur in Bruto.

^y *Philistus*] Patria Syracusius ‘pæne pusillus Thucydides’ a Cic. Ep. ad Q. Fratr. II. appellatus; quia, ut

notat Fabius x. 1. erat ‘imitator Thucydidis, et, ut multo infirmior, ita aliquatenus lucidior.’ Obiit Olymp. CVI. annis ante Chr. 356. Cum pro Dionysio juniore in prælio navali pugnaret, victus violentas sibi manus attulit, ut narrat Diodorus Siculus.

^z *Theopompus*] Chius, clarissimus, Dionysio Halicarnasseo teste, omnium Isocratis discipulorum. Auctor est Suidas eum historiarum Herodoti epitomen scripsisse. Refert Josephus Theopompum, cum vellet ex sacris codicibus quædam in suas historias transferre, mente turbatum fuisse; cumque in somno didicisset id accidisse, quod evulgare divina tentas-

crate magistro impulsus, se ad historiam contulerunt: causas omnino nunquam attigerunt. XIV. 58. Denique etiam a philosophia profectus princeps Xenophon,^b Socraticus ille;⁹ post ab Aristotele^r Callisthenes,^c comes Alexandri, scripsit historiam: et hic quidem¹ rhetorico pæne more: ille autem superior, leniore quodam sono est usus, et qui illum impetum oratoris non habeat; vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum omnium Timæus,^d quantum

⁹ *Discipulus Socratis.*

^r *Discipulus Aristotelis.*

////////

CAP. XIV. 1 Erl. 1. *et his quidem*, et pro var. lect. *is*. Mox, idem codex, *leviore quodam . . . impetum illum . . . non habeant*. Paulo post, verbum est

NOTÆ

set, ab incepto destitisse, pristinaeque sanitati esse restitutum. Vixit annis ante Christum circiter 360.

^a *Ephorus*] Patria Cumæus, quem dicit Seneca sæpe decipi, sæpe decipere. Memoriae prodidit Diodorus Siculus eum res a Græcis et Barbaris ab Heraclidarum reditu pæne per 750. annos gestas, et in triginta volumina distributas scripsisse. Discipulus Isocratis fuit, ac floruit Olymp. cix. annis ante Chr. 344.

^b *Xenophon*] Atheniensis, Socratis primum auditor, tum dux in bello præclare factis ita summi imperatoris famam adeptus est, ut privatis subinde studiis eloquentiæ palmam multis præripuerit. Refert Suidas datum ei nomen Atticæ Musæ, vel apud Atticæ, quod, ut ait Tullius, ejus oratio sit melle dulcior. Maxime floruit, teste Laërtio, Olymp. xciv. anno 4. nempe ante Chr. 401. Nonagenario major apud Corinthum obiit, anno 1. Olymp. cv. ante Chr. 360.

^c *Callisthenes*] Olynthius, Aristotelis non modo discipulus, verum etiam consobrinus, ut narrat Laërtius, tantæ fuit arrogantiae, ut scripta sua

factis Alexandri Magni superiora esse prædicaret. Odiosus Alexandro, quod divinos ipsi decerni honores dissuasisset, minimeque aulae et assentantium accommodatus ingenio, initæ in caput regis conjurationis falso suspectus, ante tortus interiit Olymp. cxiii. anno 2. ante Chr. 327. 'Nullius cædes,' inquit Curtius l. viii. 'majorem apud Græcos Alexandro excitavit invidiam, quam quod præditum optimis moribus artibusque, a quo revocatus ad vitam erat, cum interfecto Clyto mori perseveraret, non tantum occideret, sed etiam torserit, indicta quidem causa.' Arrianus, Plutarchus, &c.

^d *Timæus*] Tauromenii in Sicilia natus, trecentis circiter ante Christi ortum annis floruit, regnante Agathocle, cui ob indictum exilium ulciscendi studio fuit præter modum infensus, adeo ut in hujus principis rebus nullam, auctore Suida, fidem mereatur. Varia fuit de ipso veterum sententia. Hic eximie laudatur a Cicerone. Eum alii censent nullo delectu quidlibet in suas historias inferuisse, Hesychnusque et Suidas eum *γραφουλλέκτριαν* *anum collectricem* ap-

autem judicare possum, longe eruditissimus, et rerum copia et sententiarum varietate abundantissimus,² et ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensem.

59. Hæc cum ille dixisset, Quid est, inquit, Catule, Cæsar? ubi sunt, qui Antonium Græce negant scire? quot historicos nominavit! quam scienter! quam proprie de unoquoque dixit!^s Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari desino, quod multo magis ante mirabar, hunc, cum hæc nesciret, in dicendo posse tantum. [p. 114.] Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans,^t horum libros, et nonnullos alios, sed delectationis causa, cum est otium, legere soleo. 60. Quid ergo est? fatebor:³ aliquid tamen: ut, cum in sole ambulem, etiamsi aliam ob causam ambulem, fieri natura tamen, ut colorer; sic, cum istos libros ad Misenum^u (nam Romæ vix licet) studiosius legerim,⁴ sentio orationem meam illorum tactu^v quasi colorari. Sed ne latius hoc vobis patere videatur,^w hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipsi, qui scripserunt, voluerunt a vulgo⁵

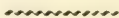
^s Quam eleganter dixit quæ propria cujusque virtus in scribendo foret!

^t Quærens.

^u In villa mea, quæ est prope Misenum.

^v Illorum oratione suavi.

^w Sed ne me literarum Græcarum putetis esse peritiorem, quam sim.

omissum in aliquot codd. ap. Orell.—2 Totus hic locus, et rerum c. et s. v. abundantissimus, abest a cod. Erl. 1. Mox, idem codex habet, verb. non inkompositus, magnam, &c.—3 Lamb. fateor. Edd. W. s. l. et a. Lips. Pearc. fateor aliquid, &c. Pearc. in ed. 5. Quid ergo? Est, fateor, aliquid, &c.—4 'Erl. 1. legero; minus recte.' Harl. Mox, idem codex illorum tactu orationem meam; unde Ernestius tactu restituit pro vulg. cantu. 'In margine exempli mei Lamb. 1566. vir doctus ascripsit, 'alias stutu; alias tactu.' Orell. cantu legitur in Guelf. 2. 3.—5 Erl. 1. voluerunt vulgo. Post verbum intelligi pergit Erl. 2. post lacunam. Vid. supra ad 1. 43. Mox, pro

NOTÆ

pellatum fuisse referunt. Longinus lib. περὶ Τίμωνος Timæum dicit sæpe frigidum et ad puerilia delabi. Ait Diodorus Siculus propter intempestivas reprehensiones nuncupatum esse ἐπιτίμαιον, id est, reprehensorem. Annos 96. vixit, teste Luciano in Ma-

crobiis.

^e Misenum] Misennus mons Campaniæ: vulgo Miseno. Misenum oppidum vocant Josephus et Orosius: a Miseno qui Ænean in Italiam secutus erat, nomen accepit. Virgil. Æn. vi.

intelligi: 61. in philosophos vestros si quando incidi, deceptus indicibus librorum, quod sunt fere inscripti de rebus notis et illustribus, de virtute, de justitia,⁶ de honestate, de voluptate, verbum prorsus nullum intelligo: ita sunt angustis et concisis disputationibus illigati! Poëtas omnino, quasi alia⁷ quadam lingua^f locutos, non conor attingere: cum his⁸ me (ut dixi) oblecto, qui res gestas, aut qui orationes scripserunt suas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluisse nobis, qui non sumus eruditissimi, esse familiares. xv. 62. Sed illuc redeo.^z Videtisne, quantum munus sit oratoris historia? haud scio, an flumine orationis, et varietate maximum: ^y neque tamen¹ eam reperio usquam separatim instructam rhetorum præceptis: sita sunt enim ante oculos. Nam quis nescit, primam esse historiæ legem,^g ne quid falsi dicere audeat? deinde ne quid veri² non audeat? ^z^h ne qua suspicio^a

^z Unde digressus sum; nempe aio nulla esse præcepta in rhetoricis propria historiæ.

^y Fortasse copia et dignitate orationis maximum.

^z Ne quid, quod verum sit, non audeat dicere.

^a Propensionis erga partem alteram.

////////

vestros, Manut. legit vero.—6 Ita Junt. Man. Lamb. et recentt. *de industria* codd. aliquot ap. Orell. et Crat. Mox, pro *concisis*, Erl. 1. habet *longis*.—7 Junt. et Lamb. *quasi aliena*. Mox, *cogor* in Erl. 1. pro *conor*.—8 *Cum iis* Man. Mox, *aut orationes*, omisso *qui*, Steph. et Lamb. Deinde, *voluisse esse* . . . *eruditissimi, familiares* plerique codd. edd. vett. Junt. Lamb. Grut. Verburg. Pearce. *prudentissimi familiares* Erl. 1. et Guelf. 1. Alii omitunt *esse*.

CAP. XV. 1. 'Ab cod. Erl. 1. Guelf. 2. 3. male abest *tamen*. Mox, pro vero vocab. *usquam* habet idem cod. Erl. 1. *unquam*.' Harl.—2 Ita Joan. Gouv. Bal. Bod. Harl. 1. 2. cum plerisque edd. vett. *ne quid vere* ed. 1584. et Grut. *ne quid veri tacere audeat* ed. Lips. Mox, *indicendo scribendo*, neque

NOTÆ

^f *Quasi alia quadam lingua*] Poëtarum enim sermo ab oratione numeris soluta remotior est; maxime Græcorum, qui dialectos suas amant, verbis inusitatis gaudent, &c.

^g *Primam esse historiæ legem*] Perstringit hic historiæ leges, quarum prima est veritas, quæ vel visu vel ex multorum simili relatione exploratur. Adversus hanc legem graviter pec-

carunt Herodotus, Theopompus, et alii præcipue Græci, quorum in historiis plerumque reperitur similis poëticæ licentia. Ut nemo miretur Juvenalem scripsisse Sat. i. 'Et quicquid Græcia mendax Audet in historia.'

^h *Ne quid veri non audeat*] Veritati dicendi libertatem adjungat historicus: ab omni affectu liber nec inimi-

gratiæ sit in scribendo? ne qua simultatis? 63. Hæc scilicet fundamenta nota sunt omnibus. Ipsa autem exædificatio^b posita est in rebus, et verbis. Rerum ratio ordinem temporumⁱ desiderat, regionum descriptionem: ³ vult etiam, quoniam in rebus magnis^j memoriaque dignis consilia primum, deinde acta, postea eventus expectantur, et de consiliis significari quid scriptor probet, et in rebus gestis declarari, non solum quid actum⁴ aut dictum sit, sed etiam quomodo: et cum de eventu dicatur, ut causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientiæ, vel temeritatis: ^c hominumque ipsorum non solum res gestæ, sed etiam, qui fama ac nomine excellent, de cujusque vita, atque natura. 64. Verborum autem ratio, et genus orationis, fusum atque tractum,^d et cum lenitate⁵ quadam æquabili profluens,

^b *Structura historiæ.*

^c *Ut explicentur causæ cur res facta sit, alias casu et fortuito, alias sapienter, aut temere.*

^d *Numerosum et cohærens.*

simult. Erl. 1. et tum nota sunt hominibus; secunda vero manus correxit.—3 Erl. 1. *descriptionum*; et mox in eodem, quod tamen in reb. mag. memoria digna; Steph. quod in rebus. Dein post eventus Lamb. expectentur Erl. 1.—4 Ed. s. l. et a. quid factum, improbante Mull. excellat edd. vett. Venet. Mediol. et Lamb. Mox, Schutz. delevit particula *de*, e conjectura Purgoldi. Deinde qui fama non solum Erl. 1. ‘Sed voce. non solum a librario ex antecedentibus per incuriam repetita sunt.’ Harl. excellat edd. vett. Lamb. Pearce.—5 Erl. 1. Guelf. 1. *levitate*. Margo Crat. et Schutz. *æquabiliter*. Mox, pro forensium,

NOTÆ

corum virtutes nec amicorum vitia supprimat: quod in Thucydide ac Polybio probatur. Id eleganter in libello de scribenda historia exponit Lucianus: ‘Talis igitur mihi sit historicus, metus expers, muneribus incorruptus, liber, in dicendo libertatis et veritatis amicus; et, ut Comicus ille ait, ficus ficus, ligonem ligonem appellet; non odio neque amicitiae quicquam tribuens, non parcens, aut miserescens, aut erubescens, aut exorabilis; æquus iudex, benevolus omnibus, eo usque ut ne alteri tribuat plus quam par est; hospes in libris ac peregrinus, sui juris, nullius impe-

rio subditus, non quid huic vel illi placitum sit cogitans, sed quid actum sit exponens.’

ⁱ *Ordinem temporum*] Historiæ peritus scriptor et chronologiam adjungat, qua res suis consignantur temporibus, et geographiam qua describatur qua quidque regione gestum sit.

^j *In rebus magnis*] Vix quicquam in historico vitiosius est, quam si rebus maximis leviter tactis minuta quæque persequatur; non aliter, inquit Lucianus, ac si quis Jovis Olympici majestatem nec videat, nec laudet, neque ignaris explicet; sed

sine hac judiciali asperitate, et sine sententiarum forensium aculeis persequendum est. Harum tot tantarumque rerum videtisne ulla ⁶ esse praecepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur?

In eodem silentio multa alia oratorum officia jacuerunt, cohortationes, consolationes, praecepta,⁷ admonita: quæ tractanda sunt omnia disertissime; sed locum suum in illis artibus, quæ traditæ sunt,^e habent nullum. 65. Atque in hoc genere illa quoque est infinita sylva,^f quod oratori plerique (ut etiam Crassus ostendit) duo genera ad dicendum dederunt; unum de certa definitaque causa, quales sunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus versantur; addat, si quis volet, etiam laudationes:⁸ alterum, quod appellant omnes fere scriptores, explicat nemo, infinitam generis sine tempore, et sine persona, quæstionem. Hoc quid et quantum sit, cum dicunt, intelligere mihi non videntur. 66. Si enim est oratoris,^k quæcumque res infinite posita sit, de ea ⁹ posse dicere; dicendum erit ei, quanta sit solis magnitudo,^l quæ forma terræ: de mathematicis,

^e In libris rhetorum qui artem oratoriam tradunt.

^f In iis rebus de quibus nulla praecepta tradita sunt, numerantur quæstiones duæ: altera definita et personis rebusque circumscripta; altera infinita: quæ duæ quæstiones infinitam rerum sylvam et copiam complectuntur.

Erl. 1. et Guelph. 1. *forensibus*, prob. Schutz. Dein, *prosequendum* edd. vett. Junt. Crat. Victor.—6 Edd. vett. Junt. Crat. Victor. Lamb. Grut. *nulla*; Ernestius ex edd. antiquiss. et Manut. *ulla*.—7 Erl. 1. *praecepta*, *consolationes*. Actutum, *monita* Lamb. aut *monita* conj. Gulielm. recepit Lallem. Mox, *dissertissime . . . in his artibus* Erl. 1. *in illis partibus* Manut. probante Mull.—8 Ita duo codd. ap. Lamb. item Norf. Wag. Cant. Nov. Bod. et Mag. *laudationis* Erl. 1. edd. vett. Junt. Crat. Manut. Grut.—9 Erl. 1. *posita*: sed *de ea*. Mox *dicere* deest in eodem cod. Deinde idem codex habet *et quanta*

NOTÆ

subsellii rectitudinem, et crepidæ concinitatem admiretur et studiosus exponat.

^k *Si enim est oratoris*, &c.] In infinita causa versari non posse oratorem probat inductione plurimarum artium, quæ infinitas continent quæstiones ab usu oratorio remotissimas. Astrologia solis magnitudinem, geo-

metria terræ figuram investigat; aliud aliæ artes inquirunt: quorum pleraque oratorie, hoc est, fuse et ornate, tractari non possunt.

^l *Solis magnitudo*] Quanta sit solis magnitudo, quæ figura terræ, diximus in notis ad lib. I. de Invent. § 5.

de musicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere suscepto, recusare. Denique ei, qui profitetur¹⁰ esse suum, non solum de iis controversiis, quæ temporibus et personis notatæ sunt, hoc est, de omnibus forensibus, sed etiam de generum infinitis quæstionibus dicere, nullum potest esse genus orationis, quod sit exceptum. XVI. 67. Sed si illam quoque partem quæstionum oratori volumus adjungere vagam, et liberam, et late patentem, ut de rebus bonis aut malis, expetendis aut fugiendis, honestis aut turpibus, utilibus aut inutilibus,¹ de virtute, de justitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de ceteris virtutibus, contrariisque vitiis, dicendum oratori putemus: itemque de republica, de imperio, de re militari, de disciplina civitatis,² de hominum moribus: assumamus eam quoque partem, sed ita, ut sit circumscripta modicis regionibus.⁴ 68. Equidem omnia, quæ pertinent ad usum civium, morem hominum, quæ versantur in consuetudine vitæ, in ratione reipublicæ, in hac societate civili, in sensu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda esse oratori puto: si minus, ut separatim de his rebus philosophorum more respondeat; at certe,² ut in causa prudenter possit intexere: hisce autem ipsis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates constituerunt, locuti sunt, simpliciter et splendide, sine ulla serie disputationum, et³ sine jejuna concertatione verborum. 69. Hoc loco, ne qua sit admiratio, si tot tantarumque rerum nulla a me præcepta ponentur,⁴ sic statuo: Ut in ceteris artibus, cum

^g *De arte politica.*

^h *Demus oratorem disserere de hominum moribus, non fuse et implicate ut philosophos, sed obiter et quadamtenus pro sua facultate.*

s. s. plenitudo . . . quid dicat hoc genere suscepto.—10 Ed. s. l. et a. et Lips. his, qui profitentur. Mox, pro notatæ, quod e conj. Manut. et Lamb. receperunt Ernest. Harl. Mull. Orell. notæ legitur in ceteris fere edd.

CAP. XVI. 1 Erl. 1. an inutilibus. Mox, idem codex, de officio, de fide . . . oratori putamus.—2 Erl. respondeat, certe. Idem paulo post, uti ei, qui, &c. —3 Hæc verba, sine ulla serie disputationum, et, desunt in Erl. 1.—4 Idem

tradita sint⁵ cujusque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora, aut similia sint, tradi non necesse esse: ut in pictura, qui hominis speciem pingere perdidicerit, posse eum cujusvis vel formæ, vel ætatis, etiamsi non didicerit, pingere; neque esse periculum,ⁱ qui leonem, aut taurum pingat egregie, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit: (neque est⁶ omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici possunt, a doctore tradantur: sed qui primarum et certarum rerum genera ipsa didicerunt, reliqua non incommode persequuntur;⁷) 70. [*p.* 115.] similiter arbitrator, in hac sive ratione, sive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus sit, ut eorum mentes, qui aut de republica, aut de ipsius rebus, aut de iis, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua statuendi potestate audiant,^k ad suum arbitrium movere possit, hunc de toto⁸ illo genere reliquarum orationum non plus quæsiturum esse, quid dicat, quam Polycletum^m illum, cum Herculemⁿ fingeat,

ⁱ Neque timendum est. ^j Percipiunt.

^k Qui iudices sunt, quorum est aliquid statuere de iis rebus de quibus audiunt.

////////

codex putentur.—5 ‘Longior periodus fecit et corruptelis locum et obscuritati. Itaque primum corrigenda fuit, dedimusque in principio *sint*, pro *sunt*, ex edd. vett. nostris et Pearc. et Ms. E. item ex iisdem *necesse esse*, pro *est*: atque ita hæc pars similitudinis conformatur alteri, ubi sint conjunctivi et infinitivi. Deinde hæc, *neque est omnino ars . . . persequuntur*, debent in parentheses dicta accipi, cujus signa addidimus. Ita obscuritas tolletur. Atque ita etiam non necessarium erit cum Pearcio legere *neque enim est o. etsi est mollius.* Ernesti. ‘Schutz. ita dedit locum, *ut in ceteris art. quum tradita sunt . . . aut similia sunt, tradi non necesse est; . . . perdidicit, potest . . . neque est periculum . . . reliqua per se non incommode.* Paulo ante in Erl. 1. a prima manu omissa fuerant *difficillima reliqua*, et scriptum, *tradi non necesse esse*: secunda tamen manus in margine scripsit correctionem. Tum legitur, *cujusque artis tradi perdidicerit.* Harl. ‘Lambinus pro *posse et esse* edidit *potest et est*; sed omnibus libris Mss. et impressis invidis. Si vero cum edd. Mediol. Venet. Ascens. Steph. Manut. et Streb. necnon codd. Cant. Mead. Wag. Harl. 1. 2. Gouv. Norf. Nov. Bal. Bod. et Joan. legas *esse*, non *est*, feliciter locum restitues.’ Pearc. *neque esse periculum* Erl. 1.—6 Edd. Steph. Lamb. Pearc. et Orell. *neque enim est*; cui lectioni favent codd. Mead. et duo Guelf. Mox, *in illa arte* Lamb.—7 Man. Steph. Lamb. Schutz. *reliqua per se non incommode persequuntur*; duo Guelf. *reliqua per se persecuntur*, omissis voce. non incommode. ‘Plerique codd. Junt. Crat. Victor. *reliqua persequuntur*, cum lacuna.’ Orell. Hic desinit lacuna in Erl. 2. vide supra ad cap. XII. § 50. Mox, *in hac oratione* sive Guelf. 1.—8 Schutz. conj. *hunc in toto.*

NOTÆ

^m Polycletum] Sicyonium statuari- LXXXVII. annis ante Chr. plus minus um insignem, celebrem Olympiad. 430.

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

3 Q

quemadmodum pellem, aut hydram fingeret, etiamsi hæc nunquam separatim facere didicisset.

XVII. 71. Tum Catulus: Præclare mihi videris, Antoni, posuisse ante oculos, quid discere oporteret eum, qui orator esset futurus, quid etiam, si non didicisset, ex eo, quod didicisset, assumere:¹ deduxisti enim totum hominem in duo solum genera causarum, cetera innumerabilia exercitationi, et similitudini reliquisti.² Sed videto,³ ne in istis duobus generibus hydra tibi sit, et pellis: Hercules autem, et alia opera majora, ne in illis rebus, quas prætermittis, relinquantur.⁴ Non enim mihi minus operis⁵ videtur de universis generibus rerum, quam de singulorum causis, ac multo etiam majus de natura Deorum, quam de hominum litibus dicere. 72. Non est ita, inquit Antonius: dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quam, id quod est majus, expertus.⁶ Omnium ceterarum rerum oratio,⁷ mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum et

¹ Reliquisti cognoscenda ex aliorum quæ didicerit similitudine.

² Cave ne ista duo genera, judiciale scilicet, et deliberativum, quæ tantum assignas oratori, sint velut hydra in Herculea statua, et pellis leonis qua Hercules tegitur, hoc est, sint opera leviora et faciliora: illa autem quæ præceptis non indigere dicis, sint Hercules, hoc est, opera majora et difficiliora.

³ Dicam id quod non tam studio quam experientia didici.

CAP. XVII. 1 Edd. ante Ernest. *etiamsi non assumeret*. Mox, *deduxisti* legendum censet Matthiæ Misc. Crit. i. 4. p. 681. Deinde *totum* omisit Schutz.—2 Codd. aliquot Steph. Lamb. Schutz. *vide*; unus codex ap. Orell. *video*; plerique codd. cum edd. vett. Junt. Crat. Man. Grut. *videto*. Paulo post *autem* et *ne* omittunt Steph. et Lamb. *Herculis aut alia* Guelf. 1. 2. *Herculis et alia* Guelf. 3. *majora in illis* Guelf. 1.—3 Lamb. *opus*.—4 ‘*Omnium ceter. r. oratio, &c.*’ Tota hæc *phrasis* est longius tracta, et obscuriuscula, per frequentiam implicatarum sententiarum: nec videntur integra esse omnia: saltem illa extrema, *Omnium sent. grav. &c.* sunt abrupta, nec satis coeunt cum præcedentibus. Vix Ciceronem hic agnoscas.’ Ernesti. ‘In cod. Erl. plures, quanquam vitiosæ, occurrunt variæ lectiones, e. g. *neque inexcita-*

NOTÆ

¹ *Herculem*] Jovis ex Alcmena filium, qui post purgatum monstris orbem, Deorum in numerum, ut fingunt poëtæ, a Jove relatus est. Inter alia fortitudinis portenta non postrema sunt illa duo quæ hic obiter indicantur: horrendum leonem in Nemea sylva occidit, detractamque pellem gestavit pro insigni: hydram co-

lubris et capitibus pullulantem ferro et face in Lerna palude oppressit. Cum anno ætatis 52. ut scribit Eusebius, morbo pestilenti afflatus sese in rogum ardentem doloris impatiens immisisset, magnum dedit poëtarum fabulis argumentum. Ejus mortem referunt ad an. ante Chr. 1237.

politioris humanitatis experti: in causarum contentione magnum est quoddam opus, atque haud sciam, an de humanis operibus longe maximum: in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu et victoria judicatur; ubi adest armatus adversarius, qui sit et feriendus, et repellendus: ubi sæpe is, qui rei dominus futurus est, alienus atque iratus,^o aut etiam amicus adversario et inimicus tibi est; cum aut docendus is est, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad causam, oratione moderandus: (in quo sæpe benivolentia ad odium, odium autem ad benivolentiam deducendum est:⁶) qui tanquam machinatione^o aliqua tum ad severitatem, tum ad remissionem animi, tum ad tristitiam, tum ad lætitiā est contorquendus. 73. Omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum. Accedat oportet actio varia, vehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritatis. In his operibus si quis^p illam artem comprehenderit, ut, tanquam Phidias,^q Minervæ^r sig-

^o *Is qui de tota controversia pro arbitrio statuet, est animo infenso.*

////////

tionem communium . . . qui fit efferendus et repellend. machin. aliquantum ad seu . . . et (supra scripto est) contorquendus omnium sentent. grav. Schutz. judicat, verba illa, in quo sæpe . . . deducendum est, post inimicus tibi est collocanda esse, idque vel initia membrorum ubi sæpe . . . in quo sæpe prodere. Guelf. 2. ceterarum rerum ratio; Guelf. 3. ceterarum ratio. Paulo ante, prætermittimus Guelf. 1. præterimus Guelf. 3. Denique relinquamus Guelf. 1. Harl.—5 ‘Schutz. in longa nota malit locum sic constituere, inimicus tibi est; in quo sæpe benivolentia ad odium; odium autem ad benivolentiam deducendum est; qui cum docendus aut dedocendus . . . incitandus omni ratione . . . ad causam est oratio moderanda; cum autem tanquam machin. . . contorquendus omni sentent. grav. omnium verborum,’ &c. Idem.—6 ‘In quo sæpe beniv. . . deducendum est] Hæc sunt in parenthesi capienda: nam, qui tanquam mach. cum superioribus nequit, et ad judicem pertinent. Ac nescio an sint transposita, et post contorquendus ponenda, ubi cum ceteris, omnium senten-

NOTÆ

^o *Machinatione]* Ut tormentis machinisque bellicis quatiuntur muri, capiuntur arces, sic affectibus commotis animi expugnantur.

^p *Si quis, &c.]* Hujus loci sententia est: Quemadmodum artifex, si quod est præcipuum ac difficillimum possit efficere, et statnam veluti po-

nere, de statuæ ornamentis ac levioribus operibus non laborabit; ita orator, si quod in arte sua maximum est, assecutus fuerit, reliqua facile comprehendet.

^q *Phidias]* Celebris ebore sculpendo statuarius, præter Jovem Olympium, quem nemo æmulator, inquit

num efficere possit; non sane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex, minora illa opera facere discat, laborabit.

XVIII. 74. Tum Catulus: Quo ista majora ac mirabiliora fecisti, eo me major expectatio tenet, quibusnam rationibus, quibusve præceptis ea tanta vis comparetur: non quo mea quidem jam intersit, (neque enim ætas id mea desiderat, et aliud quoddam genus dicendi nos secuti sumus, qui nunquam sententias de manibus judicum vi quadam orationis extorsimus, ac potius placatis eorum animis, tantum, quantum ipsi patiebantur, accepimus,) sed tamen ista tua, nullum ad usum meum, tantum cognoscendi studio adductus requiro. 75. Nec mihi opus est Græco aliquo doctore, qui mihi pervulgata præcepta decantet, cum ipse nunquam forum, nunquam ullum iudicium aspexerit: ut peripateticus ille dicitur¹ Phormio;² cum Hannibal³ Carthagine expulsus Ephesum⁴ ad Antiochum⁵ venisset exul, proque eo, quod ejus nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus esset⁶ ab hospitibus suis, ut eum, quem dixi, si vellet, audiret; cumque se² non nolle dixisset;⁷

¹ Et quia ille Phormio magna erat eruditionis gloria, invitatus esset Hannibal.

² Dixisset se libenter auditurum.

tiarum, &c. bene coirent.' Ernesti. 'Non sane, &c.] In his aliquid vitii esse, alii viderunt, tentavitque tollere Pearcius, qui mihi non satisfecit. Puto, sic esse locum constituendum, non sane, quemadmodum, ut in clypeo idem ille artifex, minora i. o. d. laborabit. Possis etiam ut ante minora ponere.' Idem. Emendationem illam, ut in clypeo idem ille art. minora . . . laborabit, probavit Censor in Bibl. Crit. Amstel. vol. III. part. 4. p. 3. 'Ego cum Schutzio recepi emendationem Ernesti, quemadmodum, ut in clypeo,' &c. Harl.

CAP. XVIII. 1 Suspectum dicitur Ernestio.—2 Edd. vett. Junt. Crat.

NOTÆ

Plinius XXXIV. 8. fecit et ex ebore Minervam. Floruit Olymp. LXXXIII. ante Chr. annis 448.

¹ Minervæ] Sive Palladis, quæ artium Dea Græce dicitur Ἀθηνᾶ.

² Phormio] Peripateticus ille philosophus qui se deridendum obtulit Hannibali, vixit Olymp. CXLV. annis ante Chr. 200.

³ Hannibal] Consule notas in l. III. ad Heren. § 2.

⁴ Ephesum] Quæ urbs est Ioniæ in Asia Minore; etiamnum appellatur Ephèse.

⁵ Antiochum] Syriæ regem, qui motus ab Hannibale Romanis bellum intulit A. U. C. 562. ante Chr. 192. ac triennio post a L. Cornelio Scipione consule, ejusque fratre legato P. Cornelio Scipione Africano ingenti strage profligatus, pacem iniquis conditionibus redemit. Livius, &c.

locutus esse dicitur,³ homo copiosus, aliquot horas de imperatoris officio, et de omni re militari. Tum, cum ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, quærebant ab Hannibale, quidnam ipse⁴ de illo philosopho iudicaret. Pœnus⁵ non optime Græce, sed tamen libere respondisse fertur, multos se deliros senes sæpe vidisse; sed qui magis, quam Phormio, deliraret, vidisse neminem. 76. Neque mehercule injuria. Quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certasset, Græcum hominem, qui nunquam hostem, nunquam castra vidisset, nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigisset, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes isti, qui de arte dicendi præcipiunt, videntur: quod enim ipsi experti non sunt, id docent ceteros. Sed hoc minus fortasse errant, quod non te, ut Hannibalem,⁶ sed pueros, aut adolescentulos docere conantur.

XIX. 77. Erras, Catule, inquit Antonius: nam egomet in multos jam Phormiones⁶ incidi. Quis enim est¹ istorum Græcorum, qui quenquam nostrum quicquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita molesti sunt; facile omnes perpetior et perfero:² nam aut aliquid afferunt, quod mihi non displiceat; aut efficiunt, ut me non didicisse minus poeniteat: dimitto autem eos non tam contumeliose, quam philosophum illum Hannibal, et eo fortasse plus habeo etiam negotii:⁴ sed tamen³ est eorum doctrina, quantum ego judicare possum, perridicula. 78. Dividunt

³ Hannibal Carthaginiensis.

⁵ In multos similes isti Phormioni.

⁶ Ob hanc meam humanitatem mihi sunt molestiores.

Man. Mull. et Orell. *cumque is se*.—3 ⁶ In Guelf. 2. abest dicitur post locutus esse. Consulto autem mihi videtur Cicero dicitur propter parentheses longiore interpositam bis posuisse. Harl. Mox, pro imperatoris, codd. pauci ap. Steph. et Gronov. habent imperii.—4 Junt. Crat. Man. ille ipse.—5 Hic Pœnus edd. vet. Junt. Lamb. Grut. Mull. Orell.—6 Nov. Joan. Pearce. Schutz. et Heinze, ut ille Hannibalem; Mull. aut Hannibalem.

CAP. XIX. 1 Quis est enim Lamb. Actutum, istorum rhetorum margo Crat.

enim totam rem^u in duas partes, in causæ controversiam, et in quæstionis.⁴ Causam appellant, rem positam in disceptatione rerum et controversia:^v quæstionem autem, rem positam in infinita dubitatione.^w De causa præcepta dant: de altera parte dicendi⁶ mirum silentium est. 79. [p. 116.] Denique quinque⁷ faciunt quasi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa disponere, deinde ornare verbis, post memoriæ mandare, tum ad extremum agere ac pronuntiare: rem sane non reconditam.^x Quis enim hoc non sua sponte viderit,⁸ neminem posse dicere, nisi et quid diceret, et quibus verbis, et quo ordine diceret, haberet, et ea meminisset? Atque hæc ego non reprehendo: sed ante oculos^y posita esse dico, ut eas item quatuor,^{9w} quinque, sexve partes, vel etiam septem (quoniam

^u *Materiam omnem rhetoricæ subjectam.*

^v *Rem alligatam certis rebus et circumstantiis de quibus disceptatur.*

^w *Rem quæ nullis personarum, temporum, aut locorum circumstantiis definita est.*

^x *Quæ partitio minime recondita est et subtilis.*

^y *Trita et vulgaria.*

—2 Lamb. ac perfero.—3 Steph. sed ita tamen.—4 Codd. Harl. 2. Mead. et ed. Lips. in quæstionem; Pearce. conj. in causam et in quæstionem; codd. aliquot, in quæstiones.—5 ‘Lambinus legendum esse censuit, in disc. finita rerum controversiarum; sed emendatione non opus est.’ Pearce. Schutz. et Orell. reorum pro rerum; et sic Erl. 1. Heusingero videbatur emendandum, rem positam in disc. personarum et temporum controversia. Mox, in infinita divisionis dubitatione Guelf. 1. 2. et unus Palat. rem p. infinitam divisionis dubitatione alter Palat.—6 Lamb. hic secutus suos codd. delevit dicendi; pro quo Pearce. conj. divisionis. Ernesti etiam dicendi vitiosum esse, et aut simpliciter delendum, aut ad præcepta dant transponendum putat. Sed Harlesio id glossam potius redolere videbatur, quanquam Erl. 1. utramque conjungit lectionem, quæ præterea discedit a vulgari, aut rem positam infinitam divisionis dubitatione . . . de altera parte dicendi m. s. est. Wetzelio dicendi vitiosum, aut divisionis melius esse videtur.—7 Deinde quinque Guelf. 1. 2. Junt. Crat. Victor. probante Schutz.—8 Ita Erl. 1. Streb. Manut. Pearce. videret ed. s. l. et a. Mox, posse apte dicere Guelf. 3. et quædam edd. ante Pearce. apte deest in Erl. 1. Cant. Bal. Wag. Harl. 1. 2. Nov. Bod. Joan. item in edd. Venet. Mediol. posse aperte dicere Guelf. 2. Dein, Schutz. admisit transpositionem, quam Purgold. suavit, diceret, et quo ordine et quibus verbis diceret.—9 Voc. quatuor videtur Ernestio alienum esse. Actutum Guelf. 1. sex vel etiam septem, omisso partes; Guelf. 2. sex partes vel etiam

NOTÆ

^w *Eas item quatuor*] Orationem distribunt nonnulli quatuor in partes, exordium, narrationem, confirmationem, et perorationem; confirmatio-

ni subjungunt alii refutationem. Sunt et qui partitionem, et qui digressionem adjungant.

aliter ab aliis digeruntur) in quas est ab his omnis oratio distributa. 80. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benivolum nobis faciamus, et docilem, et attentum: deinde rem¹⁰ narrare, ita ut verisimilis narratio sit, ut aperta, ut brevis: post autem dividere causam, aut proponere: nostra confirmare argumentis, ac rationibus: deinde contraria refutare: tum autem alii conclusionem orationis, et quasi perorationem collocant; alii jubent, antequam peroretur, ornandi aut augendi causa, digredi:¹¹ deinde concludere, ac perorare. 81. Ne hæc quidem reprehendo: sunt enim concinne distributa: sed tamen, id quod necesse fuit hominibus expertibus veritatis, non perite. Quæ enim præcepta principiorum et narrationum esse voluerunt, ea in totis orationibus sunt conservanda. 82. Nam ego¹² mihi^x benivolum judicem facilius facere possum in cursu orationis, quam cum omnia sunt inaudita:^z docilem autem, non cum polliceor me demonstraturum, sed tum, cum doceo et explano: attentum vero, crebro tota actione^y excitandis mentibus judicum, non prima denuntiatione^a efficere possumus. 83. Jam vero narrationem quod jubent verisimilem esse, et apertam, et brevem, recte nos admonent: quod hæc narrationis magis putant esse propria, quam totius orationis, valde mihi videntur errare:^z omninoque in hoc

^z *Nondum a judicibus audita.*

^a *Prima postulatione attentionis.*

septem.—10 Lamb. *denique rem.* Mox, *post aut dividere* Gnelf. 1.—11 Ita Junt. Manut. Grut. et vulgg. *degredi* Lamb. Schutz. et Orell.—12 *Nam et ego* Junt. Crat. Manut. Mox, *eædem edd. et Victor. possum, cum sum in*

NOTÆ

^x *Nam ego mihi, &c.*] Aberrat hic Antonius: etsi enim judicis benevolentiam tota oratione debet orator aucupari, præcipue eam sibi conciliet in exordiis necesse est, cum vel auditor præjudicatis in gratiam adversariorum opinionibus laborat, vel nondum bene erga nos videtur animatus.

^y *Attentum vero, crebro tota actione*] Immo tradunt nonnulli malæ causæ

multum prodesse, si parum intelligatur; adeoque satius tum esse auditorem reddere non attentum quam attentum. Falluntur: ineptit enim orator, qui ab oratione sua auditorem avertit: sapit autem, qui ab accurata rationum infirmarum consideratione avocatur.

^z *Mihi videntur errare*] Tota hæc Antonii ratiocinatio egregie refellitur a Cæsare hujus libri § 326. &c.

omnis est error, quod existimant, artificium esse hoc quoddam non dissimile ceterorum, cujusmodi de ipso jure civili hesterno die Crassus componi posse dicebat: ^b ut genera rerum primum exponerentur, in quo vitium est, si genus ullum prætermittatur: deinde singulorum generum partes,¹³ in quo et deesse aliquam partem, et superare,^c mendosum est: tum verborum omnium definitiones, in quibus neque abesse quicquam decet, neque redundare. xx. 84. Sed hoc si in jure civili, si etiam in parvis aut mediocribus rebus doctiores¹ assequi possunt; non idem sentio tanta hac in re,^d tamque immensa, posse fieri. Sin autem qui arbitrantur; deducendi sunt ad eos, qui hæc docent: omnia jam explicata et perpolita assequentur: ^e sunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditæ, neque obscuri. Sed videant, quid velint: ^f ad ludendumne, an ad pugnandum arma sint sumturi. Aliud enim pugna et acies, aliud ludus campusque noster^a desiderat.^g Attamen ars ipsa ludicra armorum et gladiatorum et militi prodest aliquid: sed animus acer,⁴ et præsens, et acutus idem atque versutus, invictos viros efficit,^h non difficilior arte conjuncta.

85. Quare ego tibi oratorem sic jam instituam, si pote-

^b Putant artem eloquentiæ similem esse artibus aliis, v. g. juris civilis, in quo tradendo, et componenda quasi arte, primo sunt exponenda rerum genera, puta quotuplex sit jus, &c.

^c Supervacaneam esse.

^d In arte eloquentiæ quæ tam late patet.

^e Si qui tamen sunt, qui putant eloquentiam, ut jus civile, in minutas partes ac præcepta posse dividi; adeant illi sane rhetoricæ magistros, a quibus hæc omnia divisa et explicata discent.

^f Quo consilio rhetoricam doceri velint.

^g Aliud requirit forum et concio, aliud umbratilis dicendi exercitatio.

^h Quemadmodum militem et gladiatorem adjuvat ars ipsa lanistarum, et umbratilis armorum meditatio; sic ars conjuncta cum animo acri, præsentem, acuto atque versuto, facilius oratorem faciet invictum.

curso.—13 Guelf. 1. singulorum partis generum. Paulo post, pro decet, Lamb. et Manut. habent debet. Actutum nec redundare Lamb.

CAP. XX. 1 Steph. doctores.—2 Schef. conj. apiscuntur; Schutz. conj. nanciscuntur.—3 Si quis malit legere, qui velint, ut est in ed. W. non repugnat Ernestius.—4 Ut tamen . . . et gladiatoria militi . . . sic animus acer Lamb. Ac tamen al. ap. Orell. Paulo post, nescio quis ap. eund. Orell. conj. non

NOTÆ

^a Campusque noster] Ad Campum simulacra in armis exercebant. Martium spectat, in quo ludicra belli

ro,⁵ ut quid efficere possit,ⁱ ante perspiciam. Sit enim mihi tinctus literis;^j audierit aliquid, legerit, ista ipsa praecepta acceperit: tentabo quid deceat,^k quid voce,^b quid viribus, quid spiritu, quid lingua efficere possit. Si intelligam posse ad summos pervenire;⁷ non solum hortabor, ut elaboret, sed etiam, si vir quoque mihi bonus videbitur, obsecrabo: tantum ego in eccellente oratore, et eodem viro bono,⁸ pono esse ornamenti universae civitati. Sin videbitur, cum omnia summa fecerit,^l tamen ad mediocres oratores⁹ esse venturus; permittam ipsi,^c quid velit; molestus magnopere non ero. Sin plane abhorrebit, et erit absurdus;^m ut se contineat,^d aut ad aliud studium transferat, admonebo. 86. Nam neque is, qui optime potest, deserendus ullo modo est a cohortatione nostra,ⁿ neque is, qui aliquid potest, deterrendus: quod alterum, divinitatis mihi cujusdam videtur; alterum, vel non facere quod non optime possis, vel facere quod non pessime facias, huma-

ⁱ Quemadmodum sit ad eloquentiam comparatus a natura et ab eruditione.

^j Sit instructus aliqua cognitione artium.

^k Experiar quam decens sit et aptus totae corporis conformatione.

^l Cum vim omnem et contentionem adhibuerit.

^m Minime factus ad eloquentiam.

ⁿ Qui naturam et indolem offert praeclaram ad dicendum, semper cohortandus est.

difficultas arte conjuncta.—5 Ita edd. vett. Steph. Lamb. *potuero* Junt. Crat. Grut. Mull. Orell.—6 Lamb. *quid cum deceat.*—7 Idem, *ad summos posse pervenire.* Mox, *hortabor non solum, ut jam elaboret* Gueif. 1. Dein, *videbitur esse* Steph. et Lamb.—8 ‘Gueif. 1. *et eodem bono viro, judice jam* Schutz. *ad aurium sensum suavius, ne bono, pono deinceps collocentur.* Ed. Omnib. autem habet *puto esse ornamenti, quod fortasse melius, eodem judice.* Harl.—9 ‘*Sin videbitur impar, et cum . . . fecerit, tamen mediocris orator* Mediol. 1498. Ascens. 1511. ‘*impar et e glossa fluxit.*’ Idem. *summe fecerit* codd. aliquot, Pearce. et Lalleu. probante Gronov. ‘*Vel lege tantum ad mediocres, vel post mediocres subintellige ‘solum.’*’ Pearce. Mox, *molestusque* Steph. *molestus ei* Lamb. Paulo post *ut ad* Ernesti errore typogr. Deinde, pro

NOTÆ

^b *Quid voce*] Oratori enim ad agendum opus est canora voce, firmis lateribus, spiritu libero, et expedita lingua.

^c *Permittam ipsi*] Scilicet tolerabilis est in arte oratoria mediocritas; ut ait Horatius in Arte, ‘consultus

juris et actor Causarum mediocris, abest virtute disertis Messalæ, nec scit quantum Cassellius Aulus: Sed tamen in pretio est.’

^d *Ut se contineat*] Quippe, ut idem canit, ‘Tu nihil invita dices, faciesve, Minerva.’

nitatis: tertium vero illud, clamare contra quam deceat, et quam possis,¹⁰ hominis est, ut tu, Catule, de quodam declamatore dixisti, stultitiæ suæ^e quamplurimos testes domestico præconio colligentis.^o 87. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus adjuvandusque sit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit, ut nobis ducibus veniat eo, quo sine duce ipsi pervenimus, quoniam meliora docere non possumus. XXI. 88. Atque, ut a familiari nostro exordiar; hunc ego, Catule, Sulpicium,^p (primum¹ in causa parvula adolescentulum audiui,) voce, et forma, et motu corporis, et reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus, oratione autem celeri et concitata, (quod erat ingenii) et verbis effervescentibus,^q et paulo nimium redundantibus, (quod erat ætatis) non sum aspernatus. Volo enim^f se efferat in adolescente fœcunditas:^r nam facilius sicut² in vitibus revocantur ea, quæ

^o *Posse optime dicere, divinum quiddam est: omittere vero eloquentiam, quia non possis ad summos oratores pervenire, vel in eam incumbere, quia speres te venturum ad mediocres, neque futurus sis inter pessimos, humanum: at clamare incondite et præter vires, invita Minerva dicere, stultum est.*

^p *Qui jam hic adest.*

^q *Elatis et acribus.*

^r *Non mihi displicent adolescentes plus justo fœcundi et uberes in dicendo.*

//////////

admonebo, Lamb. habet *monebo*.—10 Ita ed. Lips. et quam possit Guelf. 1. 2. 3. Schutz. et al. ante Ernesti. Mox, pro *declamatore*, Guelf. 1. et margo Crat. *clamatore*; Guelf. 2. 3. *clamore*. Deinde, *præconio domestico* Guelf. 2. 3.

CAP. XXI. 1 *Sulpicium cum primum* conj. Lamb. Mox, *aptis* Crat. Junt. Victor. Lamb. *aptum* conj. Manut. in ed. 1584. et Grut.—2 ‘Schutz. bene dedit ex cod. Guelf. 1. *nam sicut facilius.*’ Harl. Pro *revocantur*, Lamb.

NOTÆ

^e *Stultitiæ suæ*] Sensus est: Orator absurdus et ab eloquentia penitus abhorrens, quasi privatus præco, sua voce tanquam tuba multos testes suæ stultitiæ convocat.

^f *Volo enim*] Quam in sententiam egregie Fabius II. 4. ‘Audeat,’ inquit, ‘hæc ætas plura, et inveniat, et inventis gaudeat; sint licet ista non satis interim sicca et severa. Facile remedium est ubertatis; sterilia nullo labore vincuntur. Illa mihi in pu-

eris natura nimium spei dabit, in qua ingenium iudicio præsumitur. Materiam esse primum volo vel abundantiorē, atque ultra quam oporteat fusam. Multum inde decoquent anni, multum ratio limabit, aliquid velut usu ipso deteretur, sit modo unde excidi possit et quod exsculpi: erit autem, si non ab initio tenuem nimium laminam duxerimus, et quam cælatura altior rumpat.’

sese nimium profuderunt,⁴ quam, si nihil valet materies,⁴ nova sarmenta cultura excitantur;⁴ ita volo esse in adollescente, unde aliquid amputem. Non enim potest in eo succus esse diuturnus,³ quod nimis celeriter est maturitatem assecutum.⁷ 89. Vidi statim indolem, neque dimisi tempus,² et eum sum cohortatus, ut forum sibi ludum² putaret esse ad dicendum:⁴ magistrum autem, quem vellet, eligeret; me quidem si audiret, L. Crassum: quod iste arripuit,⁵ et ita sese facturum confirmavit, atque etiam addidit, gratiæ scilicet causa, me quoque sibi magistrum futurum. [p. 117.] Vix annus intercesserat ab hoc sermone cohortationis meæ, cum iste accusavit C. Norbanum,⁵ defendente me: non est credibile, quid interesse mihi sit visum inter eum, qui tum erat, et qui anno ante fuerat. Omnino in illud genus eum Crassi magnificum atque præclarum natura ipsa ducebat: sed ea non satis proficere⁵ potuisset,

⁴ Resecantur sarmenta quæ luxuriant, et plus nimio se profundunt.

⁴ Si vitis ipsa et radix vitiosa sit.

⁴ Novi surculi educuntur.

⁵ Quemadmodum non potest is fructus habere succum diuturnum, qui præcox fuerit, et nimium cito maturus: ita non potest adolescens diu esse eloquens, cujus oratio jam sit quasi decocta et matura.

² Occasionem ejus cohortandi non sum passus elabi mihi.

² Scholam.

⁵ Perlibenter me admonentem audivit.

malit resecantur, sed invito Grutero. Mox, quæ se n. profuderunt Guelf. 2. 3. quæ sese n. prodiderunt Erl. 1. Guelf. 1. Paulo post, idem volo esse Guelf. 1. —3 'Elegantior erit verborum ordo, si cum Lambino et codd. Cant. Mead. Wag. Harl. 1. Norf. Bod. et Joan. legas succus esse diuturnus, quam si cum vulgatis legas esse succus diuturnus.' Pearc. esse succus d. Junt. Grut.—4 Junt. Lamb. Grut. Pearc. Schütz. Orell. descendum; Erl. 1. edd. W. s. l. et a. et Lips. dicendum.—5 Ursinus e vett. libris protulit perficere, quod extat etiam in codd. Cant. Mead. Wag. et Bal. item in ed. Venet. Mox, pro intendisset, quod habent Mediol. Ascens. Crat. in marg. Lamb. Manut. al. vett. incidisset legitur in Ald. Victor. Streb. Pearc. Verburg. et al. ante Ernest. incepisset al. unde Lamb. conj. incubuisset, quod aliquis etiam ascripsit in ed. Ascens. ap. Harl. et editum est in Lips. Paulo post, unus codex ap. Orell. omittit omni.

NOTÆ

§ C. Norbanum] A. U. C. 660. ante Chr. 94. C. Norbanus, quod tribunus plebis Q. Servilius Cæpionem a Cimbris victum seditiosis concionibus ultra modum vexasset, reus majestatis a P. Sulpicio Rufo juvene peractus est. Hominis nocentissimi

causam suscepit M. Antonius ejus olim quæstor, et tum eloquentia sua, tum etiam equitum favore obtinuit. De hoc judicio pluribus infra § 197. disserit Antonius Sulpicium alloquens.

nisi eodem studio atque imitatione intendisset, atque ita dicere consuesset, ut tota mente Crassum, atque omni animo intueretur.^a XXII. 90. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstramus,¹ quem imitetur,^b atque ita, ut, quæ maxime excellent in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur: ^c tum accedat exercitatio, qua illum, quem ante delegerit,² imitando effingat, atque ita exprimat; non ut multos³ imitatores sæpe cognovi, qui aut ea, quæ facilia sunt, aut etiam illa, quæ insignia^d ac pæne vitiosa, consecretantur⁴ imitando. 91. Nihil est facilius, quam amictumⁱ imitari^e alicujus, aut statum,^f aut motum. Si vero etiam vitiose⁵ aliquid est, id sumere, et in eo vitiosum esse, non magnum est,^g ut ille, qui nunc

^a *Sua Sulpicium indoles ducebat in eam dicendi rationem magnificam, qua Crassus utebatur: ea tamen indoles non satis profecisset, nisi in hoc dicendi genus studio et imitatione incubuisset, assuevissetque ita orationem suam conformare, ut Crassum omnino, quem imitaretur, aspiceret.*

^b *Ostendatur oratori ad eloquentiam aspiranti aliquis quem imitetur.*

^c *Curet imitari diligentissime illa quæ in eo erunt præstantissima.*

^d *Quæ oculos feriunt.* ^e *Certam rationem componendæ togæ.*

^f *Positionem corporis rectam.* ^g *Non magnæ operæ ac laudis est.*

CAP. XXII. 1 Guelf. l. cum edd. W. et s. l. et a. *quem imitemur.* 'Mox, Schutz. e cod. Guelf. l. dedit *excellent*. Sed valde veretur, ne tota hæc clausula, atque ita, ut, quæ . . . *diligent, persequatur*, hic interpolata sit; et, si legas, Ergo, hoc sit primum in præceptis meis, ut *diligenter videat, quem imitetur. Tum accedat exercitatio*, &c. nihil plane ad absolutionem totius sententiæ desiderari censet.' Harl.—2 Codd. aliquot, et Lamb. *quem delegerit*.—3 Totus hic locus, non ut multos, &c. usque ad *ea diligentissime persequatur*, § 92. abest a cod. Erl. l.—4 Edd. s. l. et a. et Walldarf. ac Melanthon. *consecretantur*; unde Ernesti conj. *consecretantur*.—5 Lamb. Streb. Manut. Wetzel. Harl. et Orell. *vitiosi*, et sic excusum volebat Mull. ubi in ipso textu est *vitiosum*; Junt. Crat. Victor. Grut. *vitiose*. Contra Schutz. edidit, *si vero etiam insigne aliquid est, id sumere*, &c. Mox, *vitiosum esse corruptum* putat Orell. *vitio*

NOTÆ

^h *Quem imitetur* 'Necesse est,' inquit Fabius x. 11. 'aut similes, aut dissimiles bonis simus: similem raro natura præstat, frequenter imitatio.' Prudenter idem paulo post monet in hoc imitationis onere suscipiendo suas cuique vires esse consulendas. 'Nam quædam sunt inimitabilia, quibus aut infirmitas naturæ non suffici-

at, aut diversitas repugnet. Nec cui tenne ingenium erit, sola velit fortia et abrupta: cui forte quidem, sed indomitum, amore subtilitatis et vim suam perdat, et elegantiam quam cupit non assequatur.'

ⁱ *Amictum*] Vide notas in Brutum § 224.

etiam, amissa voce, furit in republica,^h Furius,^j⁶ nervosⁱ in dicendo C. Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non assequitur, oris pravitatem et verborum latitudinem; imitatur: sed tamen ille nec deligere scivit, cujus potissimum similis esset, et in eo ipso, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. 92. Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet necesse est in deligendo: deinde, quem probavit, in eo, quæ maxime excellent, ea diligentissime persequatur.⁷

Quid enim causæ censetis esse, cur ætates extulerint singulæ singula prope genera dicendi?^k quod non tam facile in nostris oratoribus possumus judicare (quia scripta, ex quibus iudicium fieri posset, non multa sane reliquerunt) quam in Græcis; ex quorum scriptis, cujusque ætatis quæ dicendi ratio voluntasque fuerit, intelligi potest. 93. Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta constant,^l Pericles, atque Alcibiades,^k et eadem ætate Thucydides, subtiles, acuti, breves, sententiis magis quam verbis abundantes. Non potuisset⁹ accidere, ut unum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias: multa Lysiæ scripta sunt; nonnulla Critiæ: de Theramene audivimus:¹⁰

^h *Turbulentis concionibus remp. vexat.*

ⁱ *Vim et impetum.*

^j *Oris contorti deformitatem et vastam hiantemque pronuntiationem.*

^k *Quot ætates fuerunt, totidem diversa extiterint dicendi genera.*

^l *Supersint.*

sumum conj. nescio quis ap. eund. vitio totum suspiciebat Mull.—6 *Fufius* multi codd. Pearc. Lalleu. Heusing. et Schutz. *Fusius* Junt. Crat. Grut. *Furius* Lamb. Mox, tamen omittit Lamb.—7 Victor. *prosequatur*.—8 Steph. *constant*; Lamb. *extant*. Mox, *sententiisque* Steph. et Lamb.—9 *Et non potuisset* ed. s. l. et a. probante Gærenzio de Fin. p. 33. *genus esset omnium* idem liber et Mull. Deinde, *nisi unum aliquem* Censor Jenensis.—10 Guelf.

NOTÆ

^j *Furius* [*Fusius*] De Fusio et Fimbria agitur in Bruto. Fusium autem hic furere dicit Antonius ad nomen ejus respiciens; Furius enim et Fusius, quemadmodum Valerius et Valerius, commutantur, ut observat Quintilian. I. 4.

^k *Pericles, Alcibiades, &c.*] Non semel jam monuimus de oratoribus tum Græcis tum Latinis, qui passim hic landantur, dicturos esse nos in notis ad Brutum, quo in libro Tullius oratores omnes, quorum extat memoria, recenset.

omnes etiam tum retinebant illum Pericli succum; sed erant paulo uberiore filo.^m 94. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium,¹ cuius e ludo, tanquam ex equo Trojano,¹ meri principes^m exierunt:ⁿ sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt.^o XXIII. Itaque et illi, Theopompi, Ephori, Philisti, Naucratae,¹ multique alii naturis differunt; voluntate autem similes sunt,^p et inter sese et magistri: et ii, qui se ad causas contulerunt, ut Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Æschines, Dinarchus, alique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eodem veritatis imitandæ² genere versati, quorum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi studiumque vixit:^q 95. posteaquam, extinctis his, omnis eorum memoria sensim obscurata est et evanuit; alia quædam dicendi molliora

^m Orationem plenam suavitatis et roboris, qua usus est Pericles, retinebant; sed tamen erant paulo copiosiores.

ⁿ Cujus e schola viri in dicendo præstantissimi, ut heroës ac duces ex alvo equi Trojani, prodierunt.

^o Alii eorum orationibus ad pompam et ludicram exercitationem scriptis, alii causis in foro dicendis celebres esse voluerunt.

^p Indole et ingenio sunt discrepantes: sed idem omnes efficere conati sunt, nempe unum aliquem præstantem oratorem imitari.

^q Quamdiu fuerunt qui eos imitarentur, tamdiu mansit ac floruit dicendi genus illud quod fuerant consecrati.

////////

1. Schutz. Harl. audimus, probante Heusinger. Mox, omnes etiamdum Schutz. Dein, Periclis Junt. Crat. Man. Pericli Erl. 1. alii codd. ap. Grut.—11 Lamb. censuit delenda esse verba magister istorum omnium; eumque secutus est Schutz. 'Ego leviori mutatione sic sententiam refingo, magister istorum omnium, qui ejus e ludo.' Pearc. Mox innumeri principes Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3. alique codd. ap. Pearc. cum edd. antiq.

CAP. XXIII. 1 Itaque et illi, Theopompus, Ephorus, Philistus, Naucrates Junt. Crat. Victor. Manut. Atqui et illi, Theopompus, P. Naucrates Lamb. Atque et illi Theopompi, Ephori, Philisti, Naucratae Steph. Mox, et ipsi inter se et magistri Lamb. et inter sese magistri vett. ap. Steph. et Grut. Paulo post, ut omittit Lamb.—2 Pearc. ex uno cod. virtutis imitandæ; Mull. conj. severitatis imitandæ; Ruhnken. suspiciebat veritatis tutandæ; Stercke

NOTÆ

¹ Ex equo Trojano] Poëtarum fabulis notum est, a principibus Græcis in ingentem equum ligneum inclusis Trojam post decennium fuisse captam et incensam. Virgil. Æn. 11.

² Meri principes] Ita legitur apud

Nonium in 'Merum,' idque interpretatur hoc loco sincerum. In multis edd. habetur innumeri principes.

ⁿ Naucratae] Naucraten Isocratis discipulum fuisse tradit Quintilian.

111. 6.

ac remissiora genera vigerunt. Inde Demochares, quem aiunt sororis filium fuisse Demostheni:³ tum Phalereus ille Demetrius, omnium istorum, mea sententia, politissimus, alique eorum similes extiterunt. Quæ si volumus usque ad hoc tempus persequi; intelligemus, ut hodie Alabandensem^o illum Meneblem, et ejus fratrem Hieroclem,^p quos ego audiui, tota imitetur⁴ Asia; sic semper fuisse aliquem, cujus se similes plerique esse vellent.

96. Hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum scribendo maxime persequatur: quod si hic noster Sulpicius faceret, multo ejus oratio esset pressior: in qua nunc interdum, ut in herbis rustici solent dicere, in summa⁵ ubertate inest luxuries^q quædam, quæ stylo depascenda est.^r

97. Hic Sulpicius: Me quidem, inquit, recte mones, idque mihi gratum est: sed ne te quidem, Antoni, multum scriptitasse arbitror. Tum ille: Quasi vero, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipsi desint:⁶ sed tamen ne^r

^r *Rerum et verborum inutilis copia, quam descriptione crebra quasi resecare oporteat.*

conj. *veritatis limandæ*; Schutz. *delevit imitandæ*.—3 *Demosthenis* Junt. Lamb. Streb. Mox, loco *politissimus*, Erl. 1. a m. pr. habet *potissimus*, et a m. sec. *potentissimus*.—4 Lamb. *ut ejus . . . imitatur*.—5 Mull. *junxit dicere in summa*; Schutz. conj. *dicere de summa*; τὸ *dicere* suspectum Heusingero. Vid. Beier. ad Offic. tom. II. p. 307. et 356.—6 Ita Erl. 1. Guelf. 1. Pearc. in ed. 5.

NOTÆ

^o *Alabandensem*] Oriundum ex Alabanda, quæ urbs est Asiæ Minoris in Caria.

^p *Meneblem, et e. f. Hieroclem*] Illustrissimos Asiæ oratores, quos cum audierit Antonius, ipseque Tullius puer, ut tradit in Bruto § 325. floruisse oportet circa A. U. C. 660. ante Chr. 104.

^q *Inest luxuries*] At Cicero lib. de Claris Oratoribus ait hujus Sulpicii stylum esse pressum ac concisum. Nempe orationem adolescentis redundantem ac dissipatam subinde

coërenerat ætas maturior.

^r *Sed tamen ne, &c.*] Hæc est Antonii sententia. Non tamen sum in scribendo tam negligens quam dicis. Quemadmodum enim existimor non conficere tabulas, quas tamen a me confici satis probat res mea familiaris recte administrata; sic scribendi exercitationem penitus a me non omitti satis declarat hæc mea, quantalacumque est, dicendi facultas et copia, quam videlicet nunquam nisi crebro multumque scribendo assecutus essem.

tabulas quidem conficere^s existimor. Verum et in hoc, ex re familiari mea, et in illo, ex eo, quod dico, quantum id cumque est, quid faciam, judicari potest. 98. Atque esse tamen multos videmus, qui neminem imitentur, et suapte natura, quod velint, sine cujusquam similitudine consequantur: quod et in vobis animadverti⁷ recte potest, Cæsar, et Cotta; quorum alter^s inusitatum quidem nostris oratoribus leporem quendam et salem, alter^t acutissimum et subtilissimum dicendi genus est consecutus. Neque vero vester⁸ æqualis Curio, patre, mea sententia, vel eloquentissimo^u temporibus illis, quenquam mihi magnopere videtur imitari: qui tamen verborum gravitate, et elegantia, et copia, suam quandam expressit quasi formam, figuramque dicendi:^v quod ego maxime potui judicare in ea causa, quam ille contra me apud centumviros^t pro fratribus Cossis^u dixit; in qua nihil illi defuit, quod non modo copiosus, sed etiam sapiens orator habere deberet.

XXIV. 99. Verum, ut aliquando ad causas deducamus illum, quem instituimus,^w¹ et eas quidem, in quibus plusculum negotii est, judiciorum, atque litium, (riserit aliquis fortasse hoc præceptum: est enim non tam acutum, quam necessarium, magisque monitoris non fatui, quam eruditi magistri) hoc ei primum præcipientus, quascumque causas erit acturus, ut eas diligenter, penitusque cognoscat. 100.

^s Cæsar. ^t Cotta. ^u Qui patrem habuit in dicendo facile principem.

^v Proprium quoddam ac suum sibi fecerat dicendi genus, non aliunde imitando expressum.

^w Ut oratorem quem instituimus, doceamus, quemadmodum agendæ sint in foro graviores causæ.

et Schütz. desunt Guelf. 2. 3. edd. vett. Junt. Lamb. Grut.—7 Gronov. ex uno cod. malit *animum adverti*. Mox, pro *Cotta*, Mull. conj. *Catule*. —8 Margo Crat. et Lamb. *noster*; Erl. a m. pr. habet *alter æqualis*.

CAP. XXIV. 1 Guelf. 1. 2. 3. et vulgg. *constituimus*; Lamb. 1566. *insti-*

NOTÆ

^s *Tabulas quidem conficere*] Est scribere commentarios domesticos, in quos referantur rationes acceptæ et expensæ pecuniæ.

^t *Centumviros*] Vide notas in li-

brum superiorem § 173.

^u *Pro fratribus Cossis*] An qui genus ducebant ab illustribus illis Corneliis Maluginensibus Cossis, qui magistratus amplissimos gessere?

Hoc in ludo^x non præcipitur: faciles enim causæ ad pueros deferuntur.^y Lex peregrinum vetat in murum ascendere: ascendit:^z hostes repulit: accusatur. Nihil est negotii hujusmodi causam cognoscere. [p. 118.] Recte igitur nihil de causa discenda præcipiunt:^a hæc est enim² in ludo causarum fere formula. At vero in foro, tabulæ,^b testimonia, pacta, conventa,³ stipulationes, cognationes, affinitates, decreta, responsa,^c vita denique eorum, qui in causa versantur, tota cognoscenda est: quarum rerum negligentia plerasque causas, et maxime privatas (sunt enim multo sæpe obscuriores) videmus amitti. 101. Ita nonnulli, dum operam suam multam existimari⁴ volunt,^d ut toto foro volitare,^e et a causa ad causam ire videantur, causas dicunt incognitas. In quo est illa quidem magna offensio, vel negligentia, susceptis rebus; vel perfidia, receptis:^f sed etiam⁵ illa major opinione, quod nemo potest de ea re, quam non novit, non turpissime dicere: ita dum inertia vituperationem, quæ major est,⁶ contemnunt, assequuntur etiam illam, quam magis ipsi fugiunt, tarditatis.^g 102. Equidem soleo dare operam, ut de sua quisque re me ipse doceat, et, ut ne quis alius adsit, quo liberius loquatur,^h et agere adversarii causam, ut ille agat suam,ⁱ et, quicquid de sua re cogitarit, in medium proferat. Itaque cum ille discessit, tres personas unus sustineo summa animi æquitate, meam, adversarii, judicis.^j Qui locus est talis,^k ut

^x In exercitatione puerili et schola.

^y Qualis est ista.

^z Peregrinus.

^a Magistri puerorum.

^b Libri in quos acta publica referuntur.

^c Jurisconsultorum.

^d Dum in pretio esse volunt, propter multitudinem causarum quas suscipiunt.

^e Sese ostentare.

^f In quo peccant illi graviter, et negligentia, qui res susceptas causasque non curent; et perfidia, quia id non præstant quod in se receperunt, hoc est, se facturos promiserunt.

^g Ignorantia.

^h Ut removeantur arbitri et testes, ne quis audiat quod mecum ille loquitur.

ⁱ Objicio ipsi quæ ab adversario dici possunt, ut ea refellat ipse.

^j Trium hominum, meas, adversarii, et judicis partes sustineo, nulli plus favendo quam alteri ex illis tribus, non mihi plus quam adversario et judici.

^k Cum aliqua pars causæ est ejusmodi.

tuimus.—2 Lamb. hæc enim est.—3 Lamb. pacta conventa, commate deleta.—4 Steph. et Lamb. multi æstimari.—5 Voc. etiam omittit Lamb. Mox, major opinione mea Steph. Streb. et Heinze.—6 Lamb. conj. quæ minor est.

plus habeat adjumenti, quam incommodi, hunc judico esse dicendum: ubi plus mali, quam boni reperio, id totum abjudico¹ atque ejicio.⁸ 103. Ita assequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam, et alio dicam: quæ duo plerique ingenio freti, simul faciunt:^m sed certe iidem illi melius aliquanto dicerent, si aliud sumendum sibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent.

Cum rem penitus causamque cognovi, statim occurrit animo, quæ sit causa ambigui.ⁿ 9 104. Nihil est enim, quod inter homines ambigatur, sive ex crimine causa constet,^o ut facinoris, sive ex controversia,^p ut hæreditatis, sive ex deliberatione, ut belli, sive ex persona, ut laudis,¹⁰ sive ex disputatione,^q ut de ratione vivendi; in quo non, aut quid factum sit,^v aut fiat, futurumve sit, quæretur, aut quale sit, aut quid vocetur.^r xxv. 105. Ac nostræ fere causæ, quæ quidem sunt criminum, plerumque inficiatione^s defenduntur. Nam et de pecuniis repetundis,^t quæ maximæ sunt, neganda fere sunt omnia: et de ambitu^w raro illud datur, ut possis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu

¹ Adhibito iudicio rejicio.

^m Eodem tempore et cogitant quid sibi dicendum sit, et illud ipsum dicunt.

ⁿ Quid in dubium et in quæstionem veniat.

^o Ex accusatione ob crimen illata.

^p Ex jure ambiguo et dubio.

^q Ex aliqua re quæ in disputationem apud eruditos vocetur.

^r In quo non quæstio sit, an aliquid factum sit, quod pertinet ad statum conjecturalem; an tale sit factum, quale criminatur adversarius, quod refertur ad statum finitivum: denique an jure id factum sit quod objicitur, tumque est status qualitatis.

^t Negando crimen.

^s Quæ contra leges ereptæ sunt.

—7 Idem Lamb. talis est.—8 Ita codd. Gallicani et Palat. ab dico vet. ap. Steph. ed. 1495. et Schutz. abjudico atque rejicio Junt. et Lamb.—9 Schutz. Harl. Mull. et Orell. causa ambigendi.—10 Hæc, sive ex p. ut laudis, cum absint a Guelf. 1. in ed. maj. delevit Schutz. in minore suspecta habet sive ex p. ut l. s. ex d. ut de r. vivendi.

NOTÆ

^v Aut quid factum sit] De constitutionibus causarum egimus l. i. ad Herenn. § 18.

^w De ambitu] Difficile est, inquit Antonius, in causa de ambitu, quo quis ad magistratus obtinendos suffragia civium malis artibus quærit,

ita reum defendere, ut fatearis largitionem quidem ab illo factam esse, verum non ad emenda suffragia populi, sed liberalitatis tantum ac benignitatis ergo. Quare præstat inficiatione uti, ac negare penitus ullam largitionem esse factam.

atque largitione¹ sejungere: de sicariis, de veneficiis, de peculatu, inficiari necesse est. Id est igitur genus primum causarum in iudiciis, ex controversia facti.^u 106. In deliberationibus^{2 x} plerumque ex futuri, raro etiam ex instantis, aut facti.^v Sæpe autem res non, sit, necne, sed qualis sit, quæritur: ut cum L. Opimii causam^y defendebat apud populum, audiente me, C. Carbo consul, nihil de C. Gracchi nece negabat, sed id jure, pro salute patriæ, factum esse dicebat: ut eidem Carboni tribuno plebis,^w alia tum mente rempublicam capessenti,^z P. Africanus de Ti. Graccho^z interroganti, responderat,³ jure cæsum videri. Jure autem omnia defenduntur,^y quæ sunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut necesse fuerit,^z aut imprudentia, aut casu facta esse videantur. 107. Jam quid vocetur, quæritur,^a cum, quo verbo quid appellandum sit, contenditur: ut mihi ipsi cum hoc Sulpicio fuit⁴ in Norbani^a causa summa contentio, pleraque enim de iis, quæ

^u In quo genere causæ ambigitur an res aliqua facta sit, et vulgo negatur esse facta.

^v Raro controversia est de re quæ mox facienda est, aut jam facta est.

^w Quia tum addictus Gracchorum partibus erat.

^x Magistratum in republica gerenti.

^y Ita defenduntur, ut ea jure facta esse orator dicat.

^z Rationi et officio consentaneum fuerit ea facere.

^a Aliquando quæritur quo nomine res appellanda sit.

////////

CAP. XXV. 1 Guelf. 2. 3. atque a largitione.—2 Ex deliberationibus Guelf. 1. In deliberatione Guelf. 2. Mox, etiam delevit Schütz. auctoritate cod. Guelf. 1.—3 Guelf. 3. et Lamb. respondebat.—4 Sulpicio fuerit Guelf. 3.—

NOTÆ

^x In deliberationibus] Oriuntur etiam causæ ex controversia futuri, hoc est, in deliberationibus venit in controversiam id quod futurum est, raro id quod instat, et quam mox faciendum est, nunquam id quod est jam factum.

^y L. Opimii causam] A. U. C. 633. ante Chr. 121. L. Opimius consul C. Gracchum in tertii tribunatus plebis petitione repulsum ac vim parantem oppressit. Consulatu perfunctus a

P. Decio tribuno plebis accusatus est majestatis, quod cives indemnatos occidisset: verum a C. Carbone defensus frequentibus suffragiis est absolutus. Livii epit. &c.

^z Ti. Graccho] De quo consulendus Ciceronis Brutus.

^a Norbani] Vide quæ annotavimus paulo superius § 89. Erat porro crimen majestatis seditiones concitare.

ab isto objiciebantur, cum confiterer, tamen ab illo majestatem minutam⁵ negabam:^b ex quo verbo, lege Apuleia,^b tota illa causa pendebat. 108. Atque in hoc genere causarum nonnulli præcipiunt, ut verbum illud, quod causam facit,^c lucide breviterque definiat.⁶ Quod mihi quidem perquam puerile videri solet: alia est enim,^c cum inter doctos homines de iis ipsis rebus, quæ versantur in artibus, disputatur, verborum definitio: ut, cum quæritur, quid sit ars, quid sit lex, quid sit civitas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut vis ejus rei, quam definias, sic exprimatur, ut neque absit quidquam, neque supersit. 109.

^b *Negabam a Norbano læsam esse pop. Rom. majestatem, quo verbo lex Apuleia utebatur, et ex quo Norbani causa pendebat.*

^c *In quo explicando tota controversia vertitur.*

5 ' Sic quatuor codd. Oxon. itemque Mead. et Harl. duo.' *Pearc. imminutam* Junt. Lamb. Grut.—6 ' *Lucide breviterque definiat*] *Pearcius* edidit *breviterque uterque*; quod ego Ciceronianum non agnosco. Cur non potius cum edd. pr. sine *lucide*, *breviter uterque*? si tamen *uterque* necesse sit. *Lucide* abest et a Ms. E. sed etiam *uterque*: et quare *uterque* addatur, non video, cum id nusquam in hoc præcepto fiat. In *definiat* int. actor, orator, qui dicit. Si quem tamen hoc offendant, quod *definiat* ita nude ponitur, legat *definiatur*.' Ernest. *lucide breviterque definiatur* unus codex ap. Grut. Lalle. et Schutz. *lucide*; *absolute*, *breviter uterque definiat* Guelf. 2. ut ait Schutz. in ed. 2. sed is habet, teste Orell. *quod causam facit absolute breviter uterque definiat*, ubi

NOTÆ

^b *Leges Apuleia*] A. U. C. 652. ante Chr. 102. L. Apuleius Saturninus tribunus plebis legem de majestate tulit, ut conjicit Pighius, occasione motum qui Romæ concitati sunt, cum Cimbrī superatis Alpibus ad Athesim fluvium Q. Catuli proconsulis exercitum invaderent, et equites Romani præsiidiis suis pulsī Urbem pavidi repeterent. Et tam turpi fuga et ipsa civium trepidatione maxime videbatur imminuta pop. Rom. majestas.

^c *Alia est enim, &c.*] Cum de aliqua re inter se disceptant eruditi, adeo accuratam adhibent definitionem, ut neque desit quicquam, neque supersit. V. g. artem definiunt ut Cic. de Orat. lib. I. § 92. ' Quæ

cognitis penitusque perspectis, et in unum exitum spectantibus, et nunquam fallentibus rebus continetur.' Legem dicent esse regulam morum, stabilem, ex superioris auctoritate consociationi hominum atque communitati ad ipsius bonum impositam: civitates appellabunt cœtus hominum jure sociatos. Verum in foro ad multitudinis captum fusius explicantur definitiones. Ejusmodi est Tullii de Leg. I. II. § 13. legis definitio: ' Lex est justorum injustorumque distinctio ad illam antiquissimam et rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt et tuentur bonos.'

Quod quidem in illa causa neque Sulpicius fecit, neque ego facere conatus sum. Nam, quantum uterque nostrum potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid esset majestatem minuere. Etenim definitio primum reprehenso verbo uno, aut addito, aut demto, sæpe extorquetur e manibus: ^d deinde genere ipso doctrinam redolet exercitationemque pæne puerilem: tum et ⁷ in sensum et in mentem judicis intrare non potest: ante enim præterlabitur, quam percepta est.

XXVI. 110. Sed in eo genere, in quo, quale sit quid, ambigitur, ^e existit etiam ex scripti ¹ interpretatione sæpe contentio, in quo nulla potest esse, nisi ex ambiguo, controversia. ^f Nam illud ipsum, cum scriptum ² a sententia ^d discrepat, ^g genus quoddam habet ambigui: quod tum explicatur, cum ea verba, quæ desunt, suggesta sunt: ^h quibus additis defenditur, sententiam scripti perspicuam fuisse, et ex contrariis ³ scriptis si quid ambigitur, non novum genus nascitur, sed superioris generis causa duplicatur: ⁱ idque ⁴ aut nunquam dijudicari ^j poterit, aut ita dijudicabitur, ut referendis præteritis verbis, ^k id scriptum, quodcumque de-

^d Sic infirmatur ab adversario, ut ea uti deinde non possis.

^e An aliqua res jure sit facta, necne.

^f Nisi quia scriptum in utramque partem accipi potest.

^g Dissentit a voluntate illius qui scripsit. ^h Addita sunt.

ⁱ Cum nascitur controversia ex duobus scriptis, quæ sibi videantur esse contraria, non est novum causæ genus, sed idem ac superius, quod nascitur ex ambiguo scripto.

^j Definiri.

^k Supplendo verba quæ omissa sunt in ambiguo scripto.

absolute non est nisi gloss.—7 Ita Erl. 1. Guelf. 1. edd. vett. et Pearc. et omitunt Grut. Lamb. et Schütz. superfluum videtur Orellio. Mox, prælabitur unus codex ap. eund. Orell.

CAP. XXVI. 1 Guelf. 2. existit ex scripti, omisso etiam.—2 Guelf. 1. quod scriptum.—3 Idem codex et contrariis, omissa præpositione.—4 Ita codd. Oxon. Cant. Wag. Mead. Norf. Harl. 1. 2. Erl. 1. Streb. Junt. itaque Lamb. Grut. Verburg. Mox, Guelf. 1. 2. ut de referendis præter; Guelf. 3. aut de referendis. Postea, loco quodc. defendimus, Guelf. 1. habet quodc. proferimus vel defendimus; Guelf. 2. quodc. proferamus vel defendamus; sed proferimus, vel proferamus, debetur interpolatori, iudice Schutz. cui tamen futurum

NOTÆ

^d Scriptum a sententia] De statu ad l. II. Heren. § 13. &c. scripti et voluntatis egimus in notis

fendimus, suppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis causis, quæ propter scriptum ambiguntur,^l relinquatur, si est scriptum aliquid ambigue. 111. Ambignorum autem complura^s genera sunt: quæ mihi videntur ii melius nosse, qui dialectici appellantur, hi autem nostri^m ignorare, qui non minus nosse debeant:⁶ tum illud est frequentissimum in omni consuetudine vel sermonis, vel scripti, cum idcirco aliquid ambigitur, quod aut verbum, aut verba sint prætermissa. 112. Iterum autem peccant, cum genus hoc causarum, quod in scripti interpretatione versatur, ab illis causis, in quibus, qualis quæque res sit, disceptatur, sejungunt: [p. 119.] nusquam enim tam quæritur, quale sit genus ipsum rei, quam in scripto, quod totum a facti controversia separatum est. 113. Ita tria sunt omnino genera,^e quæ in disceptationem et controversiam cadere possunt; quid fiat, factum, futurumve sit: aut quale sit, aut quomodo nominetur: nam et illud⁷ quidem, quod quidam Græci adjungunt, rectene factum sit, totum in eo est, quod,⁸ quale sit, quærimus. Sed jam ad institutum^f revertar meum.

XXVII. 114. Cum igitur, accepto causæ genere et cognito,ⁿ¹ rem tractare cœpi, nihil prius constituo, quam, quid sit illud, quo mihi referenda sit omnis illa oratio, quæ sit

^l Itaque unum est genus earum causarum, in quibus de ambiguo scripto disputatur. ^m Oratores.

ⁿ Ubi primum cognovi genus causæ quæ ad me defertur.

tempus in defendemus placet, quia præcessit dijudicabitur.—5 Gneif. 2. 3. et al. ap. Pearc. item Schutz. autem cum plura; Bal. autem quam plura; Erl. 1. Streb. Verb. autem complura. Mox, ii deest in Gneif. 3.—6 Ern-sti conj. debebunt, improbante Wetzelio. Vide Gernhard. ad Offic. p. 35. Beier. ad Offic. tom. II. p. 132.—7 Junt. Crat. Schutz. nam illud; τὸ et uncis inclusit Orell. quidem omittunt codd. aliquot; uncis inclusit Mull.—8 Pro quod, Mead. Lamb. Schutz. Orell. quo.

CAP. XXVII. 1 Ita Streb. in marg. Man. Lamb. Verb. Pearc. Schutz. et Orell. genere, cognitum codd. aliquot, Junt. Crat. Steph. prob. Hensinger.—

NOTÆ

^e Tria sunt omnino genera] Explicat paucis causarum status, de quibus disserimus l. i. Heren. § 18.

^f Ad institutum] Redeo, inquit An-

tonius, ad id quod dicendum mihi proposui, nempe ut doceam vos quid maxime in agendis causis spectare soleam.

propria² quæstionis et iudicii: deinde illa duo diligentissime considero, quorum alterum commendationem habet nostram, aut eorum, quos defendimus; alterum est accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos. 115. Ita ratio omnis³ dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa: ut probemus vera esse ea, quæ defendimus: ut conciliemus nobis eos, qui audiunt: ut animos eorum, ad quemcumque causa postulabit motum, vocemus. 116. Ad probandum autem duplex est oratori subjecta materies: una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore,^o sed in re positæ,⁴ ratione tractantur; ut tabulæ, testimonia,⁵ pacta, conventa, quæstiones, leges, senatusconsulta, res judicatæ,^p decreta, responsa, et reliquæ,⁵ si quæ sunt, quæ non pariuntur ab oratore, sed ad oratorem a causa, atque a re⁶ deferuntur: ^q altera, quæ tota in disputatione, et argumentatione oratoris collocata est. 117. Ita in superiore genere de tractandis argumentis,^r in hoc autem⁷ etiam de inveniendis cogitandum est. Atque isti⁸ quidem, qui docent, cum causas

^o Argumenta, quibus aliquid probatur, duplicis sunt generis: alia ab oratore non excogitantur, &c.

^p Præjudicia vulgo appellant.

^q Iis quorum causa agitur.

^r In eorum argumentorum genere, quæ non inveniuntur ab oratore.

^s Rhetoricæ magistri.

2 Ita codd. omnes Junt. Lamb. quod sit proprium Schutz. quæ sint propria conj. Mull. Mox, illa suspectum Ernestio. Paulo post, aut nostri, aut eorum Lamb.—3 Ita Junt. Lamb. Man. Itaque r. omnis Crat. Ita omnis ratio Schutz. Mox, pro nixa, codd. aliquot ap. Orell. habent nisa. Paulo post ea omittit Steph.—4 Mag. Junt. Crat. Ascens. Victor. R. Steph. Streb. Pearce. in re proposita; Guelf. 2. in re posita; Erl. 1. Man. Lamb. Verb. in re positæ.—5 Steph. reliquæ. Actutum si qua sunt Lamb. Deinde, non ab oratore pariuntur Junt. Crat. Lamb. non reperiuntur ab oratore Erl. 1. Guelf. 1. 2. codd. aliquot ap. Grut. et Schutz. non pariuntur ab oratore Guelf. 3. edd. vett. Waldaf. s. l. et a. ac Lips.—6 Ita codd. Oxon. Erl. 1. et Guelf. 1. atque a rebus Guelf. 2. atque reis Guelf. 3. atque a reis Junt. Crat. Lamb. Grut. Schutz. Mox, altera est codd. et edd. vett. Junt. Crat. Schutz. Mull. altera est tota in disp. et arg. or. collocata Steph. et Lamb.—7 Voc. autem omisit

NOTÆ

2 Ut tabulæ, testimonia, &c.] Locos rhetorum extrinsecos quinque numerat Aristoteles; leges, testes, pacta, quæstiones, et iuramenta. Frustra hic augentur ab Antonio, cum tabu-

læ, senatusconsulta, res judicatæ et decreta, ad leges, responsa autem ad testimonia referri possint. Verum de locis disserendi proprius erit in Topicis locus.

in plura genera secuerunt, singulis generibus argumentorum copiam suggerunt: quod etiamsi ad instituendos adolescentulos magis aptum est, ut, simulac posita sit causa, habeant, quo se referant, unde statim expedita possint argumenta depromere: tamen et tardi ingenii est, rivulos consecrari, fontes rerum non videre; et jam ætatis est ususque nostri, a capite,^t quod velimus, arcessere, et, unde omnia manent,⁹ videre.

118. Et primum genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum, ad omnem usum similium rerum, esse debet: ^u nam pro tabulis et contra tabulas; pro testibus^h et contra testes; pro quæstionibus et contra quæstiones; et item de ceteris rebus ejusdem generis, vel separatim dicere solemus de genere universo, vel definite de singulis temporibus, hominibus, causis: quos quidem locos (vobis hoc, Cotta, et Sulpici, dico) multa commentatione, atque meditatione paratos, atque expeditos habere debetis.¹⁰ 119. Longum est enim nunc me explicare, qua ratione¹¹ aut confirmare, aut infirmare testes, tabulas, quæstiones oporteat.¹² Hæc sunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem quidem, et præcepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur. 120. Itemque illa, quæ sunt alterius generis, quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illustrem perpolitamque desiderant. Itaque

^t Res ab ipso principio repetere.

^u *Iti loci qui arte carent debent esse nobis meditati, ut ad eorum similitudinem ea quæ in causis dicendis occurrent, tractemus, modo generatim, modo definite.*

Lamb.—8 *Atque ista de Ernesti conjectura Schutz.*—9 Ita Erl. 1. Lips. Schutz. Wetzel. *manant* Junt. Lamb. Grut. *al. ante Ernest.*—10 Guelf. 2. *debebitis.*—11 *Idem codex, qua oratione.*—12 Ita codd. Bal. Joan. Nov. Wag. Mag. Bod. Norf. et Erl. 1. *oportet* Junt. Crat. Grut.

NOTÆ

^h *Pro testibus*] Quis esset hujus loci tractandi modus veterum exemplis exposuimus in notis ad l. II. Heren. § 9. De quæstionibus ibidem diximus § 10. consulendus præterea Topicorum liber.

cum hæc duo nobis quærenda sint in causis, primum quid, deinde quomodo dicamus: alterum, quod totum arte tinctum^v videtur, tametsi artem requirit, tamen prudentiæ est pæne mediocris, quid dicendum sit, videre; alterum est, in quo oratoris vis illa divina, virtusque cernitur, ea, quæ dicenda sunt, ornate, copiose, varieque dicere. XXVIII. 121. Quare illam partem superiorem,^w quoniam semel ita vobis placuit, non recusabo, quo minus perpoliam atque conficiam: (quantum consequar, vos judicabitis) quibus ex locis ad eas tres res, quæ ad fidem faciendam solæ valent, ducatur oratio, ut et¹ concilientur animi, et doceantur, et moveantur: [hæc sunt enim tria numero] ea vero quemadmodum illustrentur, præsto est,^x qui omnes docere possit, qui hoc primus in nostros mores induxit, qui maxime auxit, qui solus effecit. 122. Namque ego, Catule, (dicam enim non reverens assentandi suspensionem,) neminem esse oratorem paulo illustriorem arbitror, neque Græcum, neque Latinum, quem ætas nostra tulerit, quem non et sæpe, et diligenter audierim.² Itaque, si quid est in me,^y (quod jam sperare videor, quoniam quidem³ vos, his ingeniis homines, tantum opæ mihi ad audiendum datis,) ex eo est, quod nihil quisquam unquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus insederit. Atque ego is,⁴ qui sum, quantuscumque sum ad judicandum, omnibus auditis oratoribus, sine ulla dubitatione sic statuo et judico, neminem omnium tot, et tanta, quanta sunt in Crasso, habuisse ornamenta dicendi. 123. Quamobrem si vos quoque hoc idem existimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, si, cum ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut

^v *Arte plenum.*

^w *Quæ docet quid sit dicendum, et quænam res valeant ad faciendam fidem.*

^x *Adest Crassus.* ^y *Si quid dicendo possum.*

CAP. XXVIII. 1 Lamb. *et ut.* Verba, *ut et . . . moveantur* uncis inclusit Mull. Vocc. *hæc sunt enim tria numero*, quæ Ernestio spuria videntur, delevit Schütz. *numero* deest in Erl. 1. edd. vett. W. s. l. et a. Mediol.—2 Guelf. 1. *quem non sæpe tulerim et diligenter audierim*; Guelf. 2. *quem non sæpe et diligenter audierim.*—3 Ed. s. l. et a. *quando quidem.* Mox, *ejus ingenii*

institui, crearo, aluero, confirmaro; tradam eum Crasso, et vestiendum, et ornandum.

124. Tum Crassus: Tu vero, inquit, Antoni, perge, ut instituisti. Neque enim est boni,^z neque liberalis parentis, quem procrearit, et eduxerit, eum non et vestire, et ornare; præsertim cum te locupletem esse negare non possis. Quod enim ornamentum, quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi oratori defuit, qui in causa peroranda non dubitavit excitare^z reum consularem,ⁱ et ejus diloricare tunicam,^a et judicibus cicatrices adversas^j senis⁶ imperatoris ostendere? qui idem, hoc accusante Sulpicio, cum hominem seditiosum, furiosumque defenderet, non dubitavit seditiones ipsas ornare, [p. 120.] ac demonstrare gravissimis verbis, multos sæpe impetus populi non injustos esse; quos præstare nemo possit?^b multas etiam e republica^c seditiones sæpe esse factas, ut cum reges essent exacti,^d ut cum⁷ tribunicia potestas esset constituta?^e illam Norbani seditionem, ex luctu civium, et ex Cæpionis odio, qui exercitum amiserat, neque reprimi potuisse, et jure esse conflata?^f 125. Potuit hic locus tam anceps,^f tam inau-

^z *Jubere ut e subselliis surgeret ubi rei sedebant.*

^a *Abscindere vestem internam.*

^b *Quos prospicere et impedire nemo possit.*

^c *Conjunctas cum utilitate reipublicæ.*

^d *Expulsi suffectis in eorum locum consulibus.*

^e *Cum ille magistratus qui tribunus plebis dictus est, fuit institutus.*

^f *Ea pars orationis tam lubrica.*

Steph. Lamb.—4 *Itaque ego is* Guelf. 1. margo Crat. et Lamb. Mox, pro *ad judicandum*, quod habent Victor. Man. Lamb. Grut. *adjudicandus* legitur in Junt. Crat. Steph. Deinde, *quanta sint* Guelf. 1. 2. et Lamb.—5 *Neque enim boni est* Junt. Man. Mox, *procrearis et eduxeris* Guelf. 1. prob. Schutz. et Harl.—6 *Voc. senis* deest in Guelf. 2. Mox, in eodem codice *qui quidem*

NOTÆ

ⁱ *Reum consularem*] Mⁱ Aquilius, qui post servile bellum in Sicilia confectum de repetundis pecuniis causam dixit. Cum judicium misericordiam implorare nollet, M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam ab ejus pectore discidit, ut honestas cicatrices bello acceptas ostenderet. Qui-

bus inspectis reus absolutus est. Livii epitome.

^j *Cicatrices adversas*] Quæ in pectore vel alia parte anteriori accipiebantur vulnera, dicebantur adversa, erantque gloriosa; ut contra aversa inhonesta, utpote in fuga et tergo accepta.

ditus, tam lubricus, tam novus, sine quadam incredibili vi ac facultate dicendi⁸ tractari? Quid ego de Cn. Manlii,^k quid de Q. Regis^l commiseratione dicam? ⁸ quid de aliis innumerabilibus? in quibus non hoc⁹ maxime enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam singulare, sed hæc ipsa, quæ nunc ad me delegare vis,^b ea semper in te eximia et præstantia fuerunt. XXIX. 126. Tum Catulus: Ego vero, inquit, in vobis hoc maxime admirari soleo, quod, cum inter vos in dicendo dissimillimi sitis, ita tamen uterque vestrum dicat, ut ei nihil neque a natura denegatum, neque a doctrina non delatum esse videatur. Quare, Crasse, neque tu tua suavitate nos privabis, ut, si quid ab Antonio aut prætermissum, aut relictum sit, non explices: neque te, Antoni, si quid non dixeris, existimabimus non potuisse potius, quam a Crasso dici maluisse. 127. Hic Crassus: Quin tu, inquit, Antoni, omittis ista, quæ proposuisti,¹ quæ nemo horum desiderat: quibus ex locis ea, quæ dicenda sint in causis, reperiantur: quæ quanquam abs te novo quodam modo, præclareque dicuntur, sunt tamen et re faciliora, et præceptis pervagata:ⁱ illa, deprome² nobis, unde afferas quæ sæpissime tractas, semperque divinitus.

⁸ De commiseratione quam concitasti in causa Cn. Manlii et Q. Regis.

^b Vis mihi tribuere. ⁱ Vulgo cognita.

hoc accusante.—7 Gnef. 2. 3. *exacti, cum*; Gnef. 1. omittit *cum*.—8 Voc. *dicendi* abest in Gnef. 2. et ed. Schutz. probante Heusingero.—9 Ita edd. vett. *hoc non Junt.* Lamb. Grut. al. ante Ernesti; *non maxime hoc* Gnef. 2. 3. *hoc maxime non* Gnef. 1.

CAP. XXIX. 1 Lamb. *posuisti*. Mox, Lamb. censuit legendum vel *in locis*, vel *ervantur*. Gnef. 1. 2. 3. habent *ea quæ dicenda sunt*. Paulo post, Gnef. 1. *præclareque dicentur*.—2 Lamb. *depromis*, ut pendeat a v. *quin tu*.—

NOTÆ

^k Cn. Manlii] A Cimbris Cn. Manlius et Q. Servilius Cæpio proconsules victi prælio castisque binis exuti sunt: octoginta millia militum occisa, calorum ac lixarum quadraginta millia. Livii epit. LXVII. Ea clades incidit in A. U. C. 649. ante Chr. 105.

^l Q. Regis] Q. Marcius Rex, celeberrimo in rep. Rom. genere, plurimis magistratibus cum dignitate gestis, consul fuit A. U. C. 636. ante Chr. 118. Verum quæ fuerit ejus causa, in qua commiserationem excitavit Antonius, non est, quod sciam, a veteribus traditum.

128. Depromam equidem, inquit Antonius; et quo facilius id a te exigam, quod peto,³ nihil tibi a me postulanti recusabo. Meæ totius orationis, et istius ipsius in dicendo⁴ facultatis, quam modo Crassus in cœlum verbis extulit, tres sunt rationes, ut ante dixi; una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. 129. Harum trium⁵ partium prima lenitatem orationis, secunda acumen, tertia vim desiderat: nam hoc necesse est, ut is, qui nobis causam adjudicaturus sit,^j aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defensionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed quoniam illa pars, in qua rerum ipsarum explicatio ac defensio posita est,^k videtur omnem hujus generis quasi doctrinam continere, de ea primum loquemur, et pauca dicemus. Pauca enim sunt, quæ usu jam tractata, et animo quasi habere notata⁶ videamur.^l xxx. 130. Ac tibi sapienter monenti, L. Crasse, libenter assentiemur, ut singularum causarum defensiones,^m quas solent magistri pueris tradere, relinquamus: aperiāmus autem ea capita, unde omnis ad omnem et causam et orationem disputatio ducitur. Neque enim, quoties verbum aliquod est scribendum nobis, toties ejus verbi literæ sunt cogitatione conquirendæ: ¹ nec quoties causa dicenda est, toties ad ejus causæ seposita argumenta ⁿ revolvī nos oportet; sed habere certos locos,^o qui, ut literæ ad verbum scribendum, sic illi ad causam explicandam, statim occurrant. 131. Sed hi loci ei demum

³ Qui secundum nos judicaturus est.

⁴ In qua continentur defensionis argumenta, et ratio probandi docetur.

⁵ Quæ experientia didicerim, quæque animo pridem notata mihi jam occurrant.

^m Locos quibus orator ad causæ defensionem uti debet.

ⁿ Propria et quasi seposita a communibus argumentis.

^o Communes quosdam omnibus causis locos.

3 Guelf. 1. 2. *petam*.—4 Hæc, *in dicendo*, suspecta Schützio. Guelf. 1. habet, *meæ totius in dicendo rationis, et istius ipsius facultatis*; Guelf. 2. 3. *meæ totius in dicendo orationis, et istius ipsius facultatis*.—5 *Harum autem trium* Steph. et Lamb.—6 Ita edd. vett. Junt. Crat. Man. Grut. *notata habere* codd. Cant. Wag. Norf. Mag. Joan. Harl. 1. Lamb. Pearc. Wetzsl. Harl. Orell. Hæc verba desunt in Erl. 1.

CAP. XXX. 1 Unus codex ap. Orell. *acquirendæ*; unde Hensinger conj.

oratori prodesse possunt, qui est versatus in rebus, vel usu,² quem ætas denique affert; vel auditione et cogitatione, quæ studio et diligentia præcurrit ætatem.^p Nam si tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris,³ quamvis acrem et acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, si erit idem in consuetudine civitatis,⁴ in exemplis, in institutis, in moribus ac voluntatibus civium suorum hospes,^q non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur: subacto^m mihi ingenio opus est, ut agro non semel arato, sed novato et iterato, quo meliores fœtus possit et grandiores edere. Subactio autem est usus, auditio, lectio, literæ.

132. Ac primum naturam^r causæ videat, quæ nunquam latet;⁵ factumne sit, quærat, an, quale sit, an, quod nomen habeat: quo perspecto, statim occurrit naturali quadam prudentia, non his subductionibus,⁶ quas isti docent, quid faciat causam, id est, quo sublato controversia stare non possit: deinde, quid veniat in iudicium, quod isti^t sic jubent quærere: interfecit Opimiusⁿ Gracchum: quid facit causam?^u quod^v reipublicæ causa, cum ex⁷ senatusconsulto ad arma vocasset:^w hoc tolle, causa non

^p Conciliat prudentiam et cognitionem, quam ætas nondum afferre potest.

² Ignarus. ^r Genus ac statum. ^s Divisionibus.

^t Rhetores Græculi. ^u Quodnam est causæ caput?

^v Gracchum interfecit.

^w Cives jussit arma sumere probante senatu et edicto facto.

anquirendæ; al. perquirendæ.—2 Cod. Reg. 7703. vel in rerum usu.—3 Guelf. 1. eduxeris.—4 Voc. civitatis deest in Guelf. 3.—5 Lamb. lateat.—6 Guelf. 1.

NOTÆ

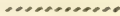
^m Subacto] Translatio ducta ab agricultura. Ut ager non semel aratus, sed iterum ac tertio proscissus, potest meliores et grandiores fructus afferre; ita perdomitum et excultum ingenium et plura et meliora producit; modus autem colendi ingenii est usus, auditio, &c.

ⁿ Opimius] A. U. C. 633. ante Chr. 121. 'C. Gracchus, seditioso tribu-

natu acto, cum Aventinum armata quoque multitudine occupavisset, a L. Opimio consule, ex senatusconsulto vocato ad arma populo, pulsus, interemptus est.' Anno consequente 'L. Opimius, accusatus apud populum a Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatos cives in carcerem conjecisset, liberatus est.' Epit. Livii l. LXI.

erit. At id ipsum negat contra leges licuisse Decius.⁷ Veniet igitur in iudicium, licueritne⁸ ex senatusconsulto, servandæ reipublicæ causa. Perspicua sunt hæc quidem, et in vulgari prudentia sita; sed illa quærenda: quæ ab accusatore et defensore argumenta, ad id, quod in iudicium venit, spectantia, debeant afferri.⁸ XXXI. 133. Atque hic illud videndum est, in quo summus est error istorum magistrorum, ad quos liberos nostros mittimus, non quo¹ hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, sed tamen ut videatis, quam sit genus hoc eorum, qui sibi eruditi videntur, hebes atque impolitum. Constituunt enim in partendis orationum modis duo genera causarum: unum appellant, in quo, sine personis atque temporibus, de universo genere quærat; alterum, quod personis certis et temporibus definiatur: ignari,² omnes controversias ad universi generis vim et naturam referri. 134. Nam in ea ipsa causa, de qua ante dixi, nihil pertinet³ ad oratoris locos Opimii persona, nihil Decii. De ipso enim universo genere infinita quæstio est, num pœna videatur esse afficiendus, qui civem ex senatusconsulto patriæ conservandæ causa interemerit,⁴ cum id per leges non liceret. [*p. 121.*] Nulla denique est causa,⁵ in qua id, quod in iudicium venit, ex reorum per-

⁷ Decius contendit Gracchi cadem non fuisse licitam, quia contra leges facta fuit.
⁸ Gracchum occidere.

subactionibus.—7 Steph. et Lamb. *eum ex.*—8 Erl. 1. Gueff. 1. Wetzel. Schütz. *quæ et ab accusatore et defensore*; Orell. *quæ ab accusatore et a defensore.* Mox Gueff. 1. et Erl. 1. *debeant afferri.*

CAP. XXXI. 1 Lamb. *non quod.* Actutum hoc quidem desunt Gueff.—2 Lamb. e codice Memmiano, *alterum, quod propriis nominibus personarum, locorum, ac temporum distinctum est, in quo uno illi occupati sunt*; superius vero illud, quod totum est in ratione generis positum, quasi non necessarium sit, nullis præceptis aperiunt, ignari.—3 Gueff. 1. *ne pertineat.*—4 Lamb. *interfecerit.*—

NOTÆ

⁵ *Nulla d. est causa*] Nulla est causa, inquit Antonius, in qua id quod in iudicium et controversiam vocatur, quæri debeat ac peti ex ipsis reorum personis, sed omnia referri debent ad universum genus. Sic in hac ipsa,

quæ modo proposita est causa, ad oratoris locos nec Opimii nec Decii persona pertinet; non ex ipsis deducenda sunt argumenta, sed ex ipso facto, quod generatim spectatur.

sonis, non ⁵ generum ipsorum universa disputatione quæ-
ratur. 135. Quinetiam in iis ipsis, ubi de facto ambigitur,
ceperitne contra leges pecunias ⁶ P. Decius,^p argumenta et
criminum et defensionis revocentur oportet ad genus, et ad
naturam universam: quod sumtuosus,^q de luxuria: ⁷ quod
alieni appetens, de avaritia: quod seditiosus, de turbulentis
et malis civibus: quod a multis arguitur, de genere tes-
tium: contraque, quæ pro reo ⁸ dicentur, omnia necessario
a tempore atque homine ad communes rerum et generum
summas revolventur. 136. Atque hæc forsitan homini,
non omnia, quæ sunt in natura rerum, celeriter animo com-
prehendenti, permulta videantur,⁹ quæ veniant in iudicium
tum, cum de facto quæritur: sed tamen criminum est mul-
tudo, non defensionum aut locorum, infinita.^{s 10} XXXII.
137. Quæ vero, cum de facto non ambigitur, quærentur,
qualia sint; ea si ex reis numeres, et innumerabilia sunt,
et obscura; si ex rebus, valde et modica, et illustria.^a
Nam si Mancini causam^r in uno Mancino ponimus, quo-

^z *Facta et crimina quæ in iudicium veniunt et agitantur in foro permulta fortasse esse videntur homini non acutissimo; sed quamvis rerera multa essent genera, ipsi tamen loci, unde factorum accusatio et defensio petitur, minime multi sunt.*

^a *Si recensere velis eos, quorum privata causa in iudicium venit, multa sunt: si res ipsas et causarum genera spectes, pauca, et cognitu facilia.*

//////////

5 Guelf. 1. 2. venit, reorum personis, ac non; Lamb. etiam ac non. Mox, pro disputatione, Schütz. e Guelf. 1. recepit dubitatione, probante Goerenz. ad Legg. 1. 21. 56.—6 'Guelf. 1. 2. 3. ceperitne pecunias contra leges, ordine concinniore, Schützio jam bene monente.' Harles. Mox, argumenta criminum Steph. et Lamb.—7 Guelf. 1. Schütz. Harl. et Orell. de luxurie. Mox, de turbulentis de malis Guelf. 3.—8 Guelf. 1. contraque etiam pro reo; Steph. contra, quæ pro reo.—9 Guelf. 1. videntur.—10 Lamb. conj. sed tamen hominum est multitudo, non criminum, aut defensionum, aut locorum, infinita; unde Schütz. sed tamen hominum est multitudo, non criminum aut defensionis locorum, infinita. Pearce. malit, sed tamen criminum est multitudo, non defensionum locorum infinita. Erl. 1. habet non defensorum aut locorum infinitæ; Guelf. 1. multitudo est, ac deinde, non defensorum aut.

NOTÆ

^p P. Decius] Non unus ex iis qui se pro patria devoverunt; fortasse is fuerit, qui quæstura functus est A. U. C. 628. ante Chr. 126.

^q Quod sumtuosus] Accusatur v. g. Decius, quod sumtus nimios fecerit? argumenta defensionis et accusatio-

nis petenda erunt e communi genere et loco, de luxuria: quod alienas opes appetiverit? de avaritia, &c.

^r Mancini causam] Quam explicui-
mus l. 1. de Orat. § 181. Eodem loco exponitur, quid sit pater-patrat-
tus.

tiescumque is,^b ¹ quem pater-patratus ^c dediderit, receptus non erit,^d toties causa nova nascetur. Sin in illa ² controversia causam facit, videaturne ei, quem pater-patratus dediderit, si is non sit receptus, postliminium esse ; ^e nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defensionis, Mancini nomen pertinet. 138. Ac, si quid affert præterea hominis aut dignitas,^f aut indignitas, extra quæstionem est,^g et ea tamen ipsa oratio ³ ad universi generis disputationem referatur necesse est.^h Hæc ego non eo consilio disputo, ut homines eruditos redarguam : quanquam reprehendendi sunt, qui ⁴ in genere definiendo istas causas describunt in personis et in temporibus positas esse.ⁱ 139. Nam etsi incurrunt tempora, et personæ,^j tamen intelligendum est, non ex iis, sed ex genere quæstionis ^k pendere causas. Sed hoc nihil ad me.^l Nullum enim nobis certamen cum istis esse ⁵ debet tantum : satis est intelligi, ne hoc quidem ⁶ eos consecutos, quod in tanto otio, etiam sine hac forensi exercitatione, efficere potuerunt, ut genera rerum discernent,

^b Si persona Mancini et nomine includimus ejus causam, et novam litem statuimus, quoties notus reus erit, &c.

^c Pacis et belli conficiendi auctoritatem habens.

^d Ab hoste cui pater-patratus ipsum tradidit.

^e Jus eorum, qui ad suam civitatem, unde abfuerunt, domumque suam ac linen postea revertuntur.

^f Si quod argumentum peti potest ab hominis dignitate, &c.

^g Non pertinet ad causæ totius caput.

^h Argumenta quæ petuntur ab ipsis reis, revocanda sunt ad locum illum communem, quo nititur controversia.

ⁱ Qui cum causarum genera duo faciant, alterum in personis ac temporibus positum esse volunt.

^j Licet causæ sint astrictæ certis personis ac temporibus.

^k Ex controversia universim spectata.

^l Parum curo, quam recte isti rhetores causarum genera diviserint.

CAP. XXXII. 1 Erl. 1. *quotiens is* ; ab altera manu supra scriptum est *cunque*. Pronomen *is* omissum est in Guelf. 3. Mox, Erl. 1. *totiens*.—2 Sin illa Guelf. 1. 2. 3. et edd. ante Ernesti.—3 Erl. 1. Guelf. 1. Joan. et vet. Stephan. *oratione*, quod recepit Pearce. *ratione* codd. Mag. et Norf.—4 Steph. et Lamb. *ii, qui*.—5 Lamb. *cum istis certamen*. Vulgo interpungitur, *debet* :

NOTÆ

¹ Ne hoc quidem] Causas, ut par videre ac definire illas ipsas causas est, agere non potuerunt sine exercitatione forensi ; at certe recte di- in otio suo potuerunt et debuerunt ; in quo tamen ipso peccarunt.

eaque paulo subtilius explicarent. Verum hoc (ut dixi) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noster et Sulpici: 140. quomodo nunc se istorum artes^m habent, pertimescenda est multitudo causarum: est enim infinita, si in personis ponitur;⁶ quot homines, tot causæ: sin ad generum universas quæstiones referuntur; ita modicæ et paucæ sunt, ut eas omnes,⁷ diligentes, et memores, et sobrii oratores percursas animo, et, prope dicam, decantatas⁸ habere debeant: nisi forte existimatis, a M' Curio^t causam didicisse L. Crassum, et ea re multa attulisse, quamobrem, postumo non nato, Curium tamen hæredem Coponii esse oporteret.ⁿ 141. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad causæ vim ac naturam nomen Coponii, aut Curii,⁹ pertinuit. In genere erat universo rei negotiique, non in tempore ac nominibus, omnis quæstio; cum¹⁰ scriptum ita sit, 'Si mihi^o filius genitur,¹¹ isque prius moritur,' et cetera, 'tum ut mihi ille sit hæres:' si natus filius non sit, videaturne is, qui filio mortuo institutus hæres sit, hæres esse. XXXIII. Perpetui

^m Si sequamur istorum præcepta.

ⁿ Nisi forte creditis L. Crassum, cum M' Curii causam egit, ab ipso nomine et persona M' Curii argumenta sumsisse, quibus ad dicendum uteretur; et ea re, ejus nomine ac persona multum profecisse, ut probaret Curium hæredem Coponii esse oportere, quamvis Coponio postumus filius nullus natus esset.

^o Tota quæstio versabatur in explicando illo Scripto, si mihi, &c.

tantum satis, &c. 'Ernesti perperam distinxit.' Orell.—6 Ita Junt. Crat. Man. Grut. ponunt conj. Lamb. recepit Schutz. Ante Ernesti distinguebant, infinita. Si, &c. In marg. ed. 1584. Lambino tribuitur, quia quot homines; sic habet Vet. ap. Steph. non vero Lamb. 1566.—7 Ita nonnulli codd. Pearce. omnes eas Junt. Crat. Man. Grut.—8 Ita codd. Gronov. et Erl. 1. prope decantatas vulgo ante Ernesti. Mox, Lamb. conj. a M' Curii nomine causam duxisse L. Crassum. Pro ea re, unus codex habet ex re; unde Pearce. suspicabatur ex reo. Schintz. conj. et ex ore ejus. Pro multa, codd. aliquot, item edd. Junt. Crat. Man. multum.—9 Ita codd. aliquot Lambini, novem ap. Pearce. Erl. 1. item edd. Venet. et Mediol. ac Curii Streb. Verb. et vulgg. ante Ernesti.—10 Pearce. et al. ante Ernesti, quæstio, cum, &c. Ed. s. l. et a. in certis personis ac nominibus, &c.—11 Ita Erl. 1. Guelf. 2. 3. Lamb. Pearce. genitus Gronov. et Verb. genitor Guelf. 1. gignitur Junt. Crat. Man. Mox, Guelf. 2. omittit moritur. Deinde, videaturne qui Guelf. 1. tum mihi ille hæres esto Lamb.

NOTÆ

^t A M' Curio] Totam hanc causam exposuimus l. i. de Orat. in notis ad § 180.

juris, et universi generis quæstio non hominum nomina, sed¹ rationem dicendi, et argumentorum fontes desiderat.² 142. In quo etiam isti nos jurisconsulti impediunt, a dis- cendoque deterrent. Video enim in Catonis et Bruti³ libris nominatim fere² referri, quid alicui de jure viro aut mulieri responderint: credo, ut putaremus, in hominibus, non in re, consultationis³ aut dubitationis causam aliquam fuisse; ut, quod homines essent innumerabiles, debilitati a jure⁴ cognoscendo, voluntatem discendi simul cum spe perdis- cendi abjiceremus.

Sed hæc Crassus aliquando nobis expediet, et exponet descripta generatim:⁵ est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, se jus civile, quod nunc diffusum et dissipatum est, in certa genera coacturum,⁷ et ad artem facile redacturum.⁵ 143. Et quidem, inquit Catulus, haud- quaquam id est difficile Crasso, qui et, quod disci potuit de jure, didicit: et, quod iis, qui eum docuerunt, defuit, ipse afferet; ut, quæ sint in jure, vel apte⁶ describere, vel

² *Controversia, quæ jure aliquo certo et perpetuo nititur, non pendet ab hominum nominibus, sed ad communes quosdam dicendi locos, qui sunt argumentorum fontes, revocanda est.*

⁵ *Sed aliquando Crassus juris scientiam hominum nominibus ac factis impeditam explicabit, et ad certa rerum genera, quæ pauca sunt, revocabit.*

⁷ *Collecturum.*

//////////

CAP. XXXIII. 1 Particula *sed* omittitur in tribus Guelf. Mox, pro *fontes*, margo Crat. et Steph. *formas*.—2 Mull. conj. *semper*, vel *fere semper*. Mox, ac *mulieri* Gnelf. 1.—3 Cod. Oxon. Guelf. 1. et Erl. 1. *non in re consulta rationis*, idque placuit Gronovio. Actutum, Guelf. 3. ac *dubitationis*. Deinde, *ut, quod homines innumerabiles sint* Gnelf. 1.—4 Cant. et Wag. *debilitati a me a jure*; unde Pearce. conj. *debilitati metu a jure*; Schutz. conj. *debilitati in jure*.—5 Hæc verba, *et ad artem facile redacturum*, desunt in Erl. 1. *facilem* Gnelf. 3. Lamb. Schutz. Orell. *facile* Junt. Crat. Man. quod Ernestio spurium vide- tur.—6 Ita Steph. Lamb. Grut. *vel acute* codd. Cant. Norf. Mead. Harl. 2. Nov. Mag. Bod. Bal. cum edd. Junt. Crat. Victor. Man. Lalle. *vel accurate*

NOTÆ

¹ *Catonis et Bruti*] M. Catonem principem Porciæ familiæ celebrem fuisse jurisconsultum, ejusque libros ætate sua extitisse, tradit Pomponius ff. lib. 1. tit. 2. de Origine Juris. Ibi- dem fit Bruti mentio: 'Post hos fu- erunt P. Mucius et Brutus et Mani-

lius, qui fundaverunt jus civile. Ex his P. Mucius etiam decem libellos reliquit, Brutus septem: et extant volumina scripta, Manilii monumen- ta: illi duo consulares fuerunt, Bru- tus prætorius, P. autem Mucius et pontifex maximus.'

ornate illustrare possit. Ergo ista, inquit Antonius, tum a Crasso discemus, cum se de turba et a subselliis⁷ in otium, (ut cogitat) soliumque contulerit. 144. Jam id quidem sæpe, inquit Catulus, ex eo audiui, cum diceret, sibi certum esse, a judiciis causisque discedere: sed, ut ipsi soleo dicere, non licebit: neque enim ipse auxilium suum sæpe a viris bonis⁸ frustra implorari patietur, neque id æquo animo feret civitas; quæ si voce L. Crassi carebit, ornamento quodam sese spoliata putabit. Nam hercle,⁹ inquit Antonius, si hæc vere a Catulo dicta sunt, tibi mecum in eodem est pistrino,^v Crasse, vivendum: et istam oscitantem^u et dormitantem sapientiam Scævolarum,^w et ceterorum beatorum otio concedamus. 145. Arrisit hic Crassus leniter, et, Pertexe modo,^v inquit, Antoni, quod exorsus es: me tamen ista oscitans sapientia, simulatque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

XXXIV. Hujus quidem loci, quem modo sum exorsus, hic est finis,^w inquit Antonius: quoniam intelligitur,ⁱ non in hominum innumerabilibus personis, neque in infinita temporum varietate, sed in generum causis atque naturis omnia

⁷ A tumultu et forensibus causis.

⁸ Eadem ars causarum in foro tractandarum nobis, dum vivemus, erit exercenda, quamvis sit plena defatigationis.

^u Cessantem et otiosam.

^w Absolve quod incepisti.

^v Eo spectat omnis disputatio, quam supra de locis communibus exorsus sum, ut, &c.

conj. Mull.—7 Lamb. et subselliis. Mox, pro soliumque, quod e codd. Palat. reposuit Grut. solitudinemque habent multi codd. cum edd. Junt. Crat. Man. Lamb.—8 Guelf. 3. a bonis viris; rō viris deest in Guelf. 2. Mox, neque æquo id animo Guelf. 2. 3.—9 Jam hercle conj. Mull. Mox, pistrino instituto Cant. Norf. Bal. Nov. Wag. Joan. Mead. Harl. 1. 2. Guelf. 1. Erl. 1. Mediol. Venet. instituto est pistrino Guelf. 3. pristino instituto edd. vett. ap. Orell. pristino Crat. Pro vivendum Schutz. conj. pervivendum, vel porro vivendum. Deinde, ut istam Lamb. ut illam al. et deest in Guelf. 2. 3. et statim Guelf. 1. et dormitantem desunt in codd. aliquot ap. Grut.

CAP. XXXIV. 1 Steph. et Lamb. intelligeretur. Mox, neque infinita Steph.

NOTE

^v Pistrino] Hic ingentis ac molesti laboris plenum opus significat; ducta translatione ab exercitatione durissima cui servi addicebantur.

^w Scævolarum] Sic vocat jurisconsultos, inter quos celeberrimus erat Scævola.

sita esse, quæ in dubium vocarentur; genera autem esse definita, non solum numero, sed etiam paucitate: [p. 122.] ut eam materiem orationis, quæ cujusque esset generis, studiosi qui essent dicendi,² omnibus locis descriptam, instructam, ornatamque¹ comprehenderent, rebus dico et sententiis. 146. Eæ vi sua verba³ parient,⁷ quæ semper satis ornata mihi quidem videri solent, si ejusmodi sunt,⁴ ut ea res ipsa peperisse videatur. Ac, si verum quæritis, quod mihi quidem videatur, (nihil enim aliud affirmare possum, nisi sententiam et opinionem meam) hoc instrumentum causarum et generum universorum in forum deferre debemus, neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique scrutari locos,⁵ ex quibus argumenta eruamus: quæ quidem omnibus, qui ea mediocriter modo considerarint, studio adhibito et usu, pertractata esse possunt; sed tamen animus referendus est ad ea capita, et ad illos,⁶ quos sæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. 147. Atque hoc totum est sive artis, sive animadversionis, sive consuetudinis, nosse regiones, intra quas venire⁸ et pervestiges,⁶ quod quæras:^a ubi eum locum omnem cogitatione sepseris,^b si modo usum⁷ rerum

¹ Distributam in omnes locos communes et universa genera.

² Si res ac sententiæ collectæ fuerint, ex iis nascentur sua sponte verba.

³ Hanc suppellectilem ac copiam præceptorum artis nobis debemus comparasse, antequam in forum veniamus; neque ad ea tum primum recurrere, cum causa nobis traditur peroranda.

^a Argumentorum sedes, quarum ope quasi venando quærus et captes id quod vis.

^b Postquam aliquem locum diligenter excusseris.

—2 Lamb. conj. *discendi*. Actutum, omnem conj. Schutz.—3 *Ea vi sua verba* Erl. 1. Junt. Crat. Victor. Man. *Ea vi, ut sua verba* ed. s. l. et a. *Et vi sua verba* Steph. *Etenim vi sua verba* ed. 1566. In marg. ed. 1584. Lambino tribuitur, *Etenim eæ vi sua verba*. Mox, pro *parient*, duo codd. habent *rapiant*; unde Heusinger et Schutz. *rapient*, quod ipsum præbet Vet. ap. Steph.—4 Steph. et Lamb. *sint*.—5 Steph. et Lamb. *et ad eos*.—6 Ita e codd. Junt. Lallem. et recentt. *venire ut pervestiges* Man. *venire debens, ut pervestiges* Junt. Crat. Lamb.—7 Guelf. 2. 3. alii codd. ap. Lamb. Schutz. Harl. et Orell. *usu*.

NOTE

⁸ *Venere*] Lectionem nostram cum tinuatur. Habent plerique minus probatissimi codices, tum ipsa quæ recte, intra quas venire debeas, ut *pervestiges* quod quæras.

bus translatio a venatione ducta con-

percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret atque incidet. XXXV. Et sic,¹ cum ad invenientum in dicendo tria sint; acumen, deinde ratio, quam licet (si volumus) appellemus artem, tertium diligentia; non possum equidem non ingenio primas concedere: sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat:^c 148. diligentia, inquam, quæ² cum omnibus in rebus, tum in causis defendendis plurimum valet: hæc præcipue colenda est nobis; hæc semper adhibenda; hæc nihil est, quod non assequatur. Causa ut penitus, quod initio dixi, nota sit, diligentia est:^d ut adversarium attente audiamus, atque ut ejus non solum sententias, sed etiam verba omnia excipiamus,^e vultus denique perspiciamus omnes, qui sensus³ animi plerumque indicant, diligentia est: 149. id tamen dissimulanter facere, ne sibi ille aliquid proficere videatur, prudentia est:^f 4 deinde ut in iis locis, quos proponam paulo post, pervolvatur^g animus, ut se penitus insinuet in causam, ut sit cura et cogitatione intentus, diligentia est: ut his rebus adhibeat, tanquam lumen aliquod, memoriam, ut vocem, ut vires:^h hæc magna sunt.ⁱ 150. Inter ingenium quidem et diligentiam perpaululum loci reliquum est arti:^j 6 ars demonstrat tantum, ubi quæras, atque ubi

^c Quamvis tardum sit, excitat. ^d Efficit.

^e Colligamus et animadvertamus, ut melius orationis ejus firmamenta convellere possimus.

^f Ne putet adversarius a se bene perorari causam, si videat se studiose et attente audiri.

^g Totus occupetur. ^h Diligentia efficit.

ⁱ Hæc magna percipiuntur commoda ex diligentia.

^j Cum ad eloquentiam plurimum valeat et ingenium et diligentia, ad illam ars parum conferre potest.

CAP. XXXV. 1 Et si Guelf. 2. 3. in dicendo desunt in Gnelf. 1. tria sunt Guelf. 1. 3. hæc tria sunt Victor. hæc tria sint Junt. Crat. Lamb.—2 Ita Erl. 1. Joan. Cant. Wag. Harl. 1. alii codd. ap. Lamb. item edd. Ascens. Steph. Lamb. Pearce. quæ omittunt Junt. Crat. Man. Grut.—3 Ita Man. Steph. Lamb. sensum Junt. Crat.—4 Hæc verba, id t. d. f. ne s. i. a. p. v. p. est, ut spuria damnavit Schutz. delevit vero Mull. uncis inclusit Orell. Paulo post, revolvatur Guelf. 1. ed. s. l. et a. et margo Crat. Mox, ut penitus multi codd. et ed. s. l. et a.—5 Verba, hæc magna sunt, desunt in Erl. 1. pro quo Ernesti, Wetzel. et Schutz. conj. diligentia est; et sic edidit Orell.—6 Guelf. 1. paululum loci reliquum est arti; Guelf. 2. perpaululum loci relictum est arti; Lamb. etiam relictum. Paulo post, reliqua, quæ sunt Junt. Crat. Steph. reliqua vero

sit illud, quod studeas invenire ; reliqua, sunt in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, assiduitate, labore ; complectar uno verbo,⁷ quo sæpe jam usi sumus, diligentia ; qua una virtute omnes virtutes reliquæ continentur. 151. Nam orationis quidem copia videmus ut abundant philosophi, qui, ut opinor (sed tu hæc, Catule,^k melius) nulla dant præcepta dicendi, nec idcirco minus, quæcumque res proposita est, suscipiunt, de qua copiose et abundanter loquantur.

XXXVI. 152. Tum Catulus, Est, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philosophi¹ nulla tradant præcepta dicendi, et habeant paratum tamen, quid de quaque re dicant. Sed Aristoteles,⁷ is, quem maxime ego admiror,² proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumenti via, non modo ad philosophorum disputationem, sed etiam ad hanc, qua in causis utimur, inveniretur : a quo quidem homine jamdudum, Antoni, non aberrat³ oratio tua,^l sive tu similitudine illius divini ingenii in eadem incurris vestigia, sive etiam illa ipsa legisti atque didicisti : quod quidem magis⁴ verisimile videtur. Plus enim te operæ Græcis dedisse rebus video, quam putaramus.⁵ 153. Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule : semper ego existimavi, jucundiores et probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primum quam

^k *Intelligis et explicare potes.*

^l *Cujus tu methodum et artis tradendæ viam sequeris.*

sunt duo codd. ap. Orell.—7 Ita Man. Lamb. Grut. et recentt. *complectar hoc uno verbo* Junt. Crat. Victor. *complector* Erl. 1. *Actutum, quo sæpe jam sum usus* Guelf. 1. 2. et dein *qua una omnes*, omisso *virtute*, Guelf. 1.

CAP. XXXVI. 1 Guelf. 1. *ut philosophi*, omisso *plerique*. Mox, idem codex, *quid de qua re dicant*. Pro *quid* Ernesti malit *quod*.—2 Guelf. 2. 3. *quem ego maxime admiror*, prob. Harl. Mox, pro *argumenti via*, quod e codd. Palat. Pith. et Memm. recepit Grut. *argumenti ratio* habent Guelf. 1. Steph. Lamb. 1566. *argumentatio* Guelf. 2. 3. Paris. Junt. Crat. Man. *argumentandi ratio* Lamb. et Margo ed. 1584. *argumenti via et ratio* conj. Mull. Paulo post, *sed etiam ad hanc rationem* Guelf. 1. *sed etiam ad hanc orationem* Guelf. 2. Steph. Lamb. In Guelf. 3. locus deest.—3 Margo Crat. *abhorret* ; Omnib. *non abhorret, nec aberrat*.—4 Ita codd. Guelf. ed. 1584. et Grut. *mihi magis* Junt. Crat. Victor. Man. Lamb.—5 Ita codd. Gruteri ; *putaram* Guelf. 2. Junt.

NOTE

⁷ *Aristoteles*] De quo notas consule in l. 1. de Invent. § 7.

minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret:^m atque ego idem⁶ existimavi, pecudis esse, non hominis, cum tantas resⁿ Græci susceperent, profiterentur, agerent, seseque⁷ et videndi res obscurissimas, et bene vivendi, et copiose dicendi rationem hominibus duros pollicerentur, non admoveere aurem, et, si palam audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, subauscultando^o tamen excipere voces eorum, et procul, quid narrarent, attendere: itaque feci, Catule, et istorum omnium summatim causas et genera ipsa gustavi.^p XXXVII. 154. Valde hercule, inquit Catulus, timide, tanquam ad aliquem libidinis scopulum,^{1z} sic tuam mentem ad philosophiam appulisti, quam hæc civitas aspernata nunquam est. Nam et referta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, cum erat in hac gente Magna illa Græcia:^{q 2 a} ex quo etiam quidam Numam Pompilium, regem nostrum, fuisse Pythagoreum ferunt; qui annis permultis^b ante fuit, quam ipse Pythagoras: quo etiam major

^m Qui quam minimum significaret se artem eloquentiæ didicisse, nullo vero modo Græcas literas attigisse.

ⁿ Tantam eruditionem.

^o Clam et privatim audiendo.

^p Leviter et cursim didici summa capita et genera causarum ac rerum quas docent.

^q Cum erat Græcæ ditionis ea pars Italiæ, quæ Magna Græcia dicitur.

Crat. Victor. Man. Lamb. putaremus Omnib.—6 Guelf. 2. atque idem ego, prob. Schutz. et Harl.—7 Guelf. 1. sese. Idem paulo post, duros hominibus. Deinde, pro et, si, Lamb. nec, si.

CAP. XXXVII. 1 Ita Junt. Crat. Man. tanquam navem ad, &c. conj. Streb. tanquam ad aliquem Sirenum scopulum malit Lamb. latentem scopulum conj. Verburg.—2 Magna Græcia Man. Mox, Pompilium, illum regem Junt. Crat.

NOTÆ

^z Libidinis scopulum] Connotat vel Circes, vel Sirenum scopulos poëtarum fabulis celebres.

^a Magna illa Græcia] Ad orientalem Italiæ plagam Brutios inter et Salentinos pertinet ea regio, quam olim Magnam Græciam dixere: nunc pars est regni Neapolitani.

^b Qui annis permultis] Numa Pompilius secundus Romanorum rex, de

quo diximus libro superiore in notis ad § 37. regnum quod tenuit annos 43. auspicatus est A. U. C. 40. Olymp. xvi. 3. ante Chr. 714. Tarquinio Superbo rege, qui regnare cœpit, ut refert Dionysius, anno 4. Olymp. lxi. U. C. 221. Pythagoras in Italiam venit; et quidem, si credimus Iamblichō, circa Olymp. lxx. annis circiter ab U. C. 222. Ex quibus colligitur,

vir habendus est, cum illam sapientiam constituendæ civitatis duobus prope sæculis ante cognovit, quam eam Græci natam esse senserunt : ^r et certe non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores, P. Africano, C. Lælio, L. Furio,^c qui secum eruditissimos homines ex Græcia palam semper habuerunt. 155. Atque ego ex³ istis sæpe audiui, cum dicerent, pergratum Athenienses et sibi fecisse, et multis principibus civitatis, quod, cum ad senatum legatos^d de suis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobilissimos philosophos misissent, Carneadem, et Critolaum, et Diogenem : itaque eos, dum Romæ⁴ essent, et a se, et ab aliis frequenter auditos. [*p.* 123.] Quos tu cum haberes auctores,^e Antoni, miror, cur philosophiæ, sicut Zethus^e ille Pacuvianus, prope bellum indixeris. 156. Minime,⁵ inquit Antonius : ac sic decrevi ‘philosophari^f potius,’ ut

^r *Antequam Græci cognoscerent illam regendæ civitatis scientiam, quam a Pythagora didicerunt.*

⁴ *Cum scires eorum auctoritate et nomine philosophiam niti.*

////////

Lamb. Paulo post, permultis annis Lamb.—3 Lamb. et Steph. *hoc ex.*—4 Lamb. *quum Romæ.*—5 *Minime vero* Lamb. et Wetzel. Mox, Ernesti conj.

NOTÆ

quod hic tradit Catulus, Numam duobus prope sæculis prius vixisse quam Pythagoram, annis scilicet omnino 182.

^c *L. Furio*] De quo videndus Cicero Brutus.

^d *Ad senatum legatos*] Carneades Academicus, Diogenes Stoicus, et Critolaus Peripateticus, celeberrimi ætatis suæ philosophi, ab Atheniensibus Romam ad senatum populumque Romanum legati sunt, ut postularent civitati remitteretur talentum fere quingentum mulcta, quam propter Oropi vastationem fecerat. Tempus hujus legationis Cicero Acad. Quæst. l. iv. refert ad P. Scipionem et M. Marcellum coss. qui A. U. C. 599. ante Chr. 105. rempub. administra-

runt. Gellius l. xvii. temporibus belli Punici secundi : Pausanias in Achaicis A. U. C. 603. assignat. Gellius vii. 14. De Carneade et Critolao diximus libro superiore, § 45.

^e *Zethus*] Jovis ex Antiopa filius, frater Amphionis, cui in condendis Thebis operam commodavit. Eum, ut ab artibus aversum, Pacuvius in tragædia invehentem in musicam inducit, quam Amphion tuetur. Consule l. ii. ad Heren. § 43.

^f *Philosophari*] Censet Vossius verum illum Ennii fuisse trochaicum quadratum hujusmodi, ‘Philosophari mihi est necesse; at paucis : nam omnino haud placet.’ Idque colligit ex Tusc. Quæst. l. ii. § 1. ubi legitur ‘Neoptolemus quidem apud Ennium

Neoptolemus⁵ apud Ennium ‘paucis: Nam omnino haud placet.’ Sed tamen hæc est⁶ mea sententia, quam videbar exposuisse: ego ista studia⁷ non improbo, moderata modo sint: opinionem istorum studiorum, et suspicionem⁷ artificii apud eos, qui res judicent, oratori adversariam esse arbitror: imminuit enim et oratoris auctoritatem, et orationis fidem. XXXVIII. 157. Sed, ut eo revocetur, unde huc declinavit oratio, ex tribus istis clarissimis philosophis, quos Romam venisse dixisti, videsne Diogenem fuisse,¹ qui diceret, artem se tradere bene disserendi, et vera ac falsa dijudicandi, quam verbo Græco *διαλεκτικήν*^b appelleret? In hac arte, si modo est hæc ars, nullum est præceptum, quo modo verum inveniatur, sed tantum est, quo modo judicetur. 158. Nam et omne,² quod eloquimur sic, ut id aut esse dicamus, aut non esse, et si simpliciter dictum sit, suscipiunt dialectici, ut judicent,³ verumne sit, an falsum: et si conjuncte sit elatum, et adjuncta sint alia, judicent, rectene adjuncta sint: et verane summa sit uniuscujusque rationis: et ad extremum ipsi se compungunt suis acu-

¹ Non indixi bellum philosophiæ, ut ais: eam igitur attingo, sed obiter ac paucis: nam in ea totum esse et omnino philosophari non placet.

² Philosophiæ.

³ Omnis propositio aut affirmat aliquid, aut negat; et si quidem simplex sit, profitentur dialectici se judicare an vera an falsa sit: et si composita sit, judicant an id, quod subjicitur propositioni, recte adjunctum sit, an secus; et an tota ratio simul sumta sibi cohæreat.

////////

at sic decrevi.—6 Lamb. est hæc. Mox, Erl. 1. quam omnino videbar exposuisse. —7 Steph. suspicionem omnem.

CAP. XXXVIII. 1 Diog. eum fuisse codd. Mead. Joan. Cant. Nov. Wag. Erl. 1. item edd. Pearce. Harl. et Orell. vides me Erl. 1. a m. sec.—2 Nam omne Guelf. 1. et Schütz. Nam est omne conj. Wytenb. et Wetzel. Nam et omne, quod eloquimur, eloquimur sic conj. P. Faber, recepit Lallam. Pro sic, codd. Cant. et Nov. habent sit; Mag. Pal. 1. Memm. edd. vett. Junt. Crat. Pearce. fit. Locum ita edidit Schütz. Nam omne, quod eloquimur sic, ut id aut esse dicamus, id si, &c. Guelf. 2. 3. ut aut esse

NOTÆ

philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: nam omnino haud placere.’

⁵ Neoptolemus] Pyrrho Achillis filio Neoptolemi cognomen impositum,

quod adolescentulus in bello Trojano militiæ tirocinium fecerit.

^b Διαλεκτικήν] Dialecticam ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι, a disserendo, nomen habet.

minibus,^w et multa quærendo, reperiunt non modo ea, quæ jam non possint⁴ ipsi dissolvere, sed etiam quibus ante exorsa, et potius detexta prope, retexantur.⁵ 159. Hic nos igitur Stoicus iste nihil adjuvat,^v quoniam quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit, quod et multa reperit, quæ neget⁵ ullo modo posse dissolvi, et genus sermonis affert non liquidum, non fusum ac profluens, sed exile, aridum, concisum ac minutum: quod si quis⁶ probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non esse fateatur. Hæc enim nostra oratio, multitudinis est auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos,⁷ ad ea probanda, quæ non aurificis statera, sed quadam populari trutina examinantur.^z 160. Quare istam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium est, in judicandis nimium loquax. Critolaum istum,⁸ quem simul cum Diogene venisse commemoras, puto plus huic studio^a nostro prodesse potuisse. Erat enim ab isto⁹ Aristotele,^b a cujus inventis tibi ego videor non longe aberrare: atque inter hunc Aristotelem, (cujus et illum legi librum, in quo exposuit dicendi artes omnium superiorum, et illos, in quibus ipse sua quædam de eadem arte dixit,) et hos germanos hujus artis magistros,^c hoc mihi visum est interesse, quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque

^w *Ipsi se impediunt nimia subtilitate.*

^z *Quibus refelluntur ea, quæ ab iis in principio disputationis probata esse videbantur.*

^v *Diogenes et similes illius Stoici nihil oratorem adjuvant.*

^z *Quæ non expenduntur peritorum judicio et accurata quadam statera, qualis est aurificum.*

^a *Arti oratoriæ.*

^b *Ex Aristotelis schola prodierat.*

^c *Hos qui se profitentur rhetoricam proprie docere.*

dicamus id. Mox, *verum sit* Gnelf. 1.—3 Gnelf. 1. et Mull. *judicant.*—4 Codd. Nov. Bal. Norf. Gnelf. 1. 3. *possunt.* Mox, seu *potius* margo ed. 1584. aut *potius* al. ap. Pearce. vel *potius* conj. Ernesti.—5 Codd. Joan. Nov. Bal. Cant. Wag. Mead. Harl. 1. 2. Norf. Erl. 1. Gnelf. 1. cum edd. Venet. et Mediol. *negat*; et sic legunt Harles. et Wetzel.—6 Gnelf. 1. 2. 3. et Orell. *quod si qui*; Junt. Crat. Lamb. *quod si quid.*—7 Gnelf. 2. 3. et ad oblect. animos, et ad *imp.* Mox, pro *aurificis*, quidam codd. habent *artificis.* Dem, sed *populari* quadam malit Harles.—8 *Melius abfuerit istum*, ait Schutz.—9 Lamb. *ab ipso.*

viderat, hæc quoque aspexit, quæ ad dicendi artem, quam ille ¹⁰ despiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc solum ^d colendum ducebant, habitarunt ^e in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, sed usu, in hoc uno genere, studioque majore. 161. Carneadis ¹¹ vero vis incredibilis illa dicendi, et varietas, perquam esset optanda nobis: qui nullam unquam in illis suis disputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc majus est quiddam, ¹² quam ab iis, qui hæc tradunt et docent, postulandum sit.

XXXIX. 162. Ego autem, si quem nunc plane rudem ¹ institui ad dicendum velim, his potius tradam assiduis uno opere eandem incudem ¹ diem noctemque tundentibus, ^f qui omnes ² tenuissimas particulas, atque omnia minima mansa, ut nutrices infantibus pueris, in os inserant. Sin sit is, qui et doctrina mihi ³ liberaliter institutus, et aliquo jam imbutus usu, et satis acri ingenio esse videatur; illuc eum ⁴ rapiam, ubi non seclusa aliqua aquula teneatur, sed unde universum flumen erumpat: ^g qui ⁵ illi sedes, et tanquam domicilia omnium argumentorum commonstret, et ea brevi-

^d Unam artem bene dicendi.

^e Versati sunt.

^f Dabo illum informandum eloquentiæ magistris, qui ejus artis præcepta discipulorum auribus diu noctuque inculcant.

^g Tradam illum alicui erudiendum, qui non tantum rivulos eloquentiæ, sed ipsum fontem, unde omnia oriuntur argumenta, commonstret.

Idem mox omisit Aristotelem.—10 ¹ Schutz. recepit Purgoldi emendationem, quam ipse. Forsan emendari potest ille ipse. Fortius quidem sic diceretur: et ipse forsan librarii incuria excidit. Harles. Mox, hi autem Lamb. et Orell. Deinde pro habitarunt, Erl. 1. a m. pr. habet celebrabant; codd. aliquot ap. Le Clerc. Omnib. Crat. Victor. Lamb. laborarunt.—11 Carneadi Guelf. 1. ed. s. l. et a. et Schutz.—12 Guelf. 1. 2. est quoddam.

CAP. XXXIX. 1 Guelf. 1. nunc rudem plane. Mox, Mull. distinxit, assiduis uno opere, eandem, &c.—2 Erl. 1. a m. s. c. qui omnis. Mox, omnia minima mansa ut aiunt nutrices edd. s. l. et a. Junt. Crat. Victor. omnia nomina ut aiunt nutrices Guelf. 2. Dein, in os inferant al. ap. Harles.—3 Pronomen mihi deest in Guelf. 1.—4 Erl. 1. illum enim.—5 Manut. pro qui, legit ut; Ascens.

NOTÆ

¹ Eandem incudem] Proverbii genus est in eos, qui indefessa assiduitate eidem studio incumbunt, similes

fabrorum qui continuis ictibus incude percussa ferrum emolliunt.

ter illustret, verbisque definiat. 163. Quid enim est,⁶ in quo hæreat,^h qui viderit, omne, quod sumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex sua sumi viⁱ atque natura, aut assumi foris?^j Ex sua vi, cum, aut res quæ sit tota,^k quærat, aut pars ejus,⁷ aut vocabulum quod habeat, aut quippiam, rem illam quod attingat: extrinsecus autem, cum ea, quæ sunt foris, neque inhærent in rei natura, colliguntur. 164. Si res tota quæritur, definitione universa vis^l explicanda est, sic: Si majestas est amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hostibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id fecisset, populi Romani potestati tradidit. 165. Sin pars; partitione,^m hoc modo: Aut senatui parendum de salute reipublicæ fuit,ⁿ aut aliud consilium instituendum, aut sua sponte faciendum; aliud consilium,^o superbum; suum,^p arrogans: utendum^q igitur fuit consilio senatus. Sin ex¹⁰ vocabulo, ut Carbo: Si consul est, qui consulit patriæ, quid aliud fecit Opimius?^q 166. Sin ab eo, quod rem attingat,^r plures sunt argumentorum sedes ac loci: nam et conjuncta quæremus,¹¹ et genera, et partes

^h Laboret.ⁱ Ex causæ natura sumi.^j Extra causam.^k Quomodo sit definienda.^l Rei natura.^m Si quæritur pars aliqua totius alicujus, ea explicanda erit partitione et enumeratione.ⁿ In causa ubi agebatur salus reipublicæ.^o Instituire.^p Adhibere.^q Si argumentum sumitur a nomine rei alicujus, ut Carbo sumsit in Opimii causa, ita argumentum instituendum erit: Si consul, &c.^r Quod affectum est ad id de quo quæritur.

et. Manut. mox, *commonstrem . . . illustrem . . . definiam*.—6 Quid est enim conj. Mull. Mox, margo Erl. 1. aut *comprobandum*; Purgold. conj. et ad pr. et ad *refellendum*.—7 Ernesti conj. aut *quæ pars*.—8 Voc. *vis* abest in Guef. 1.—9 Cod. Mead. *superbum sive arrogans, sua sponte temerarium fuisset; utendum, &c. unde Pearce. conj. aliud consilium superbum; sua sponte temerarium fuisset; utendum, &c.* In Erl. 1. supra *suum* scriptum est *sive*.—10 Si ex Guef. 1. Schutz. et Harles. Idem codex mox omittit *Sin*, et, pro *attingat*, exhibet *attigerit*; Steph. et Lamb. *attingit*.—11 Sic duo vet. ap. Steph. *quærimus* Junt. Crat. Man. Lamb. Mox, in *sequentia* Lamb. Deinde, pro *vestigabi-*

NOTÆ

ⁱ Aut ex sua vi] Designat locos notas omnes et exempla quibus pos-
rhetorum intrinsecos et extrinsecos, sunt illustrari.
de quibus cum et fusius et accuratius ^k Opimius] De quo paulo superius
agat Cicero in Topicis, eo rejecimus diximus § 122.

generibus subjectas, et similitudines, et dissimilitudines, et contraria, et consequentia, et consentanea, et quasi præcurrentia, et repugnantia, et causas rerum vestigabimus, et ea, quæ ex causis orta sunt; et majora, paria, minora¹² quæremus.⁵ XL. 167. Ex conjunctis⁶ sic argumenta ducuntur: Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum¹ tam pie lugere videatis.¹ Ex genere autem: Si magistratus in populi Romani potestate² esse³ debent, quid Norbanum^m accusas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? 168. Ex parte⁷ autem ea, quæ est subjecta generi: Si omnes,ⁿ qui reipublicæ consulunt, cari nobis esse debent, [p. 124.] certe inprimis imperatores, quorum consiliis, virtute, periculis, retinemus et nostram salutem, et imperii dignitatem. Ex similitudine autem: Si feræ partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia^w esse debemus? at ex dissimilitudine: 169. Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum³ tempus spectare debent. Atque utroque⁴ in genere et similitudinis, et dissimilitudinis, exempla sunt ex aliorum factis, aut dictis, aut eventis, et fictæ narrationes sæpe ponendæ.⁵

⁵ *Comparisonem a majori ad minus, a pari, a minori ad majus.*

⁶ *A conjunctis.*

² *Subjecti esse populo Romano.*

⁷ *Ex specie.*

^w *Benevolentia.*

mus, Guelf. 1. Steph. et Lamb. habent *investigabimus*.—12 Schutz. *et majora, minora, paria.*

CAP. XL. 1 Guelf. 1. *videtis*.—2 Guelf. 2. *in potestate populi Romani*.—3 Guelf. 2. 3. Junt. *Crat. in sempiternum*.—4 *At utroque* Guelf. 1.—5 *Post v. ponendæ*

NOTÆ

¹ Q. Metellum] A. U. C. 657. ante Chr. 97. præturam obtinuit Q. Metellus, Pii cognomentum adeptus, quod, ut ait scriptor De Viris Illustribus, patrem Numidicum precibus ac lacrymis assiduè ab exilio revocasset. Qua singulari pietate facilem ad summos honores aditum paravit.

^m Norbanum] Consule notas superiores § 89.

^a Si omnes] Hoc argumentum ('Om-

nes qui reip. consulunt, cari nobis esse debent; ergo et imperator qui reip. consulit') præter mentem Antonii non ducitur a specie, sed a genere: ratio enim unde probatur nobis carum esse debere imperatorem, generatim et ad imperatores et alios omnes, qui reip. student, extenditur. Rectius a specie sic argumentaberis: 'suum unicuique reddere justitiæ est, ergo et virtutis.' Scilicet virtutis species est justitia, ex qua recte col-

Jam ex contrario: Si Gracchus nefarie,^a præclare Opi-
 mius. 170. Ex consequentibus: Si et ferro interfectus ille,
 et tu inimicus ejus⁶ cum gladio cruento comprehensus es
 in illo ipso loco, et nemo præter te ibi visus est, et causa
 nemini,⁷ et tu semper audax; quid est, quod de facinore⁷
 dubitare possimus? Ex consentaneis,^a et præcurrentibus,
 et repugnantibus, ut olim Crassus adolescens: Non si Opi-
 mium defendisti, Carbo, idcirco te isti bonum civem puta-
 bunt: simulasse te, et aliud quid⁸ quæsisse perspicuum
 est, quod Ti. Gracchi mortem sæpe in concionibus deplo-
 rasti, quod P. Africani necis socius fuisti, quod eam legem⁹
 in tribunatu tulisti, quod semper a bonis dissensisti. 171.
 Ex causis autem rerum sic: Avaritiam si tollere vultis,
 mater ejus est tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ sunt
 orta de causis:¹⁰ Si ærarii copiis et ad belli adjumenta, et
 ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus.^a 172.
 Majora autem, et minora, et paria comparabimus, sic. Ex
 majore: Si bona existimatio divitiis præstat, et pecunia
 tantopere expetitur, quanto gloria magis est expetenda?¹¹
 Ex minore sic:

^a Fecit. ^v Si fuit nemini causa cur illum interfectum vellet, nisi tibi.

^z Verisimilibus. ^a Curemus vectigalia.

cod. Reg. 7753. et Vet. ap. Steph. inserunt, *Si Ti. Gracchus legem agrariam tulit in perniciem patriæ, vos leges vestras ad salutem ejus ferre debetis.*—6 Guelf. 1. *inimicus ei*; Guelf. 2. 3. *et tu inimicus et cum ferro.*—7 Purgold. emend. *de facinore tuo.* Mox, *et ex præcur. et ex repugnantibus* Guelf. 2. 3. Dein olim deest in Guelf. 1. *ut olim hic Crassus* codex Pighii, probante Schutz. *ut L. Crassus* vet. ap. Steph.—8 Guelf. 1. *et aliquid*, probante Schutz.—9 Quidam codd. ap. Pighium *quod legem*; Erl. 1. et al. *quidem legem*, omisso *quod*; a Memmiano desunt *quod eam.* Harles. conj. *quod C. Graccho dux et auctor repetendæ per seditiones tribunitiæ potestatis fuisti*, vel simile quid. Mox, *a bonis dissedisti* Erl. 1. duo codd. Gruteri, aliusque ap. Gronov. *quod recepit Orell. semper bonis dissensisti* Guelf. 3.—10 Guelf. 1. *ex his autem etiam sunt de causis*; Guelf. 2. *ex eis autem, quæ sunt de causis orta.*—11 Guelf. 1. *tanto opere expetenda, quanto gloria est, sine magis*; Guelf. 2. *quanto gloria est magis expetenda*; Orell. ex codd. *et p. tanto opere, &c.* Mox sic deest in Guelf. 1. pro-

NOTÆ

ligitur id omne quod ad justitiam
 pertinet, ad virtutem spectare.

° Quod eam legem] Pighius ad A.
 U. C. 634. ante hæc verba deesse

nonnihil suspicatur; sicque ex varia
 Mss. codd. lectione locum esse resti-
 tuendum putat: *quod P. Africani ne-
 cis socius fuisti, quod C. Graccho dux et*

‘hic parvæ^p consuetudinis

Causa hujus mortem¹² fert tam familiariter :^b

Quid si ipse amasset ? quid mihi hic faciet patri ?’

Ex pari sic : Est¹³ ejusdem^q et eripere contra rempublicam,^c et largiri pecunias. 173. Foris autem assumuntur ea, quæ non sua vi,¹⁴ sed extranea sublevantur,^d ut hæc :^e Hoc verum est ; dixit enim Q. Lutatius. Hoc falsum est ;¹⁵ habita enim quæstio est. Hoc sequi necesse est ; recito enim tabulas. De quo genere toto¹⁶ paulo ante dixi. XLI. 174. Hæc, ut brevissime^s dici potuerunt, ita a me dicta sunt. Ut enim si aurum cui,¹ quod esset multifariam^e defossum, commonstrare vellem, satis esse deberet, si signa et notas ostenderem locorum, quibus cognitis ille sibi ipse² foderet, et id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore, inveniret ; sic has ego argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonstrant,³ ubi sint ; reliqua,

^b Filius meus propter parvam cum ea consuetudinem ejus mortem tam acerbè deflet, quam si ea familiariter usus fuisset.

^c Contra utilitatem reipublicæ.

^d Adhibentur ad probandam causam.

^e Multis in locis.

//////////

bante Schutz.—12 Lamb. mortem hujus. Mox, tam fert Orell. ex compluribus codd. item Lamb. et Le Clerc.—13 Ex pari es Erl. 1. Ex pari : Est Guelf. 2. et Schutz. Mox, ejusdem et eripere et contra rem largiri codd. Mag. Mead. Norf. Pearc. et Schutz. ejusdem et eripere et contra rem et largiri Erl. 1.—14 Guelf. 1. quæ sua non vi.—15 Hoc falsum, omisso est, Guelf. 2. probante Schutzio.—16 Voc. toto deest in Guelf. 2.

CAP. XLI. 1 Lamb. cui aurum.—2 Guelf. 1. cognitis ipse sibi.—3 Ita Junt. Lamb. Grut. et vulgg. argum. erui notas, &c. Pall. 1. 8. ed. s. 1. et a. et margo Crat. argum. notas, quæ quærenti demonstrant cod. Steph. illa mihi desunt etiam in codd. ap. Pearc. quæ illa mihi desunt in Pall. 2. Pith. et Erl. 1. demonstrat

NOTÆ

auctor repetendæ per seditiones tribuni-
ciæ potestatis fuisti, quod eam legem,
&c.

^p Hic parvæ] Verba Simonis senis
in Andria Terentii, act. 1. sc. 1.

^q Est ejusdem] Conferuntur hic in-
ter se duo crimina ; alterum repetun-
darum, quo quis alterius facultates
contra jus invadit ; alterum ambitus,
quo suas opes aliquis largitur ad po-
puli suffragia sibi demerenda.

^r Ut hæc] Congerit hic tres locos

extrinsecos : primum a testimoniis,
cujus hoc affert exemplum ; Hoc di-
cit Q. Lutatius, est igitur verum : al-
terum a tormentis ; Ad exprimendam
veritatem tormentis subjectus est ille
quem oportuit, nec simile quicquam
indicavit, ergo falsum est : tertium a
tabulis ; Rem ita esse patet ex tabu-
lis ; ergo id in dubium revocare ne-
mini licet.

^s Brevissime] Fusiores videlicet
locorum explicationem meditabatur

cura et cogitatione eruuntur. 175. Quod autem ^t argumentorum genus cuique causarum generi maxime conveniat, non est artis exquisitæ præscribere, sed est ⁴ mediocris ingenii judicare. Neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, sed ut doctissimis hominibus usus nostri quasi quædam monita ⁵ tradamus. His igitur locis in mente et cogitatione defixis, et in omni re ad dicendum posita excitatis, ⁶ nihil erit, quod oratorem effugere possit, non modo in forensibus disceptationibus, sed omnino in ullo genere ⁶ dicendi. 176. Si vero assequetur, ut talis videatur, qualem se videri velit, et animos eorum ita afficiat, ⁷ apud quos aget, ut eos, quocumque velit, vel trahere vel rapere possit; nihil profecto præterea ad dicendum requireret. Jam illud videmus nequaquam satis esse, reperire quid dicas, nisi id inventum tractare possis. 177. Tractatio autem varia esse debet, ne aut cognoscat artem, qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate. Proponi oportet, quid afferas, et id quare ita sit, ostendere: et iisdem illis ⁸ locis interdum concludere, relinquere alias, ^h alioque transire: sæpe non proponere, ac ratione ipsa afferenda, quid proponendum fuerit, ⁹ declarare: si cui quid simile dicas,

^f Animadversiones quasdam quibus utor, quas experientia didici.

^g Investigatis.

^h Aliquando non concludere.

//////////

Erl. 1. notavi notas, quæ illa quærenti conj. Schutz. argumentorum quasi notavi notas, quæ illa quærenti conj. Pearc. Pro sic has, Guelf. 1. habet si has, quod Heusinger. hoc modo supplevit, ita si has, &c. Gruter. legit, sic has arg. notas quærenti demonstravi ubi sint.—4 Guelf. 2. 3. perscribere, et est.—5 Lamb. quædam quasi monita; Junt. quasi quædam admonita.—6 Ed. Omnib. in nullo genere.—7 Lamb. Grut. al. ante Pearc. ita afficiet; Oxon. omnes, Mead. Harl. 1. 2. Erl. 1. item edd. Venet. Mediol. Man. Steph. Junt. Crat. Pearc. Harles. Mull. Orell. ita afficiat.—8 Ita etiam Harles. et Mull. 'Errore typogr. diu propagato.' Orell. et ex iisdem edd. vett. Junt. Lamb. Gronov. 1692. Mox alias relinquere Lamb. alias relinquere aliasque transire Guelf. 2. relinquere alias, aliorum transire Guelf. 1. Pall. 1. 2. unde Grut. conj. relinquere alias, alias aliorum transire. Dein, ipsa deferenda ed. Omnib.—9 Lamb.

NOTÆ

Cicero in lib. Topicorum; quapropter ne sæpius eandem incudem tunc dat, hic tantum perstringit, quod alibi

copiosius exponet.

^t Quod autem, &c.] Quis sit locorum usus explicabimus in Topicis.

prius ut simile confirmes; deinde quod agitur, adjungas: puncta argumentorum plerumque ut occulas,¹⁰ ne quis ea numerare possit, ut re distinguantur, verbis confusa esse videantur.

XLII. 178. Hæc ut et properans,¹ et apud doctos, et semidoctus ipse percurro, ut aliquando ad illa majora veniamus.^k Nihil est enim in dicendo, Catule, majus, quam ut faveat oratori is, qui² audiet, utque ipse sic moveatur, ut impetu quodam animi et perturbatione magis, quam iudicio, aut consilio, regatur. Plura enim multo homines^u iudicant odio,^v aut amore,^w aut cupiditate,^x aut iracundia,^y aut dolore,^z aut lætitia,^a aut spe,^b aut timore,^c aut errore,³ aut aliqua permotione mentis, quam veritate, aut præscripto,^l aut juris norma aliqua, aut iudicii formula,⁴ aut legi-

ⁱ Afferenda et illustranda similitudo priori loco, tum id adjungendum quod agitur. ^j Partes.

^k Ad rem longe majoris momenti, nempe quemadmodum animi morendi sint.

^l Certu aliqua ratione.

quicquid p. fuerit.—10 Guelf. 1. plerumque occultes.

CAP. XLII. 1 Hæc ut properans Guelf. 3. Hæc ego properans, ut apud doctos conj. Schutz. Hæc autem, et properans apud doctos, et semidoctos suspicabatur Mull. ⁶ Sed grata illa negligentia nullius, ut opinor, indiget correctionis. Orell. Mox, ad alia majora Guelf. 1. ad majora Guelf. 2.—2 Lamb. oratori, qui.—3 Codd. Nov. Mag. et ed. Schutz. aut terrore.—4 Guelf. 1. iudicium

NOTE

^u Plura enim multo homines] Recte Aristoteles Rhet. I. II. observat, cum pro diversis animi motibus diversa sentiant ac faciant homines, aliudque mens tranquilla, aliud agitata suggerat, permagni interesse oratoris varias pro tempore auditorum in animis excitare perturbationes, adeoque ipsi tenendam esse artem movendorum affectuum, quibus concitatus auditor, eo quo voluerit orator impellere, facile feratur.

^v Odio] Quod est abalienatio quædam animi perfecta, qua quis alterum et perditum velit, et perdat si possit.

^w Amore] Quid sit exposuimus I. I. de Invent. § 93. et I. II. de Invent. § 166.

^x Cupiditate] Quam Aristoteles Rhet. I. I. definit rei jucundæ appetitum.

^y Iracundia] Consule notas in librum superiorem § 220.

^z Dolore] Quem Tullius Tusc. Quæst. I. IV. ait esse ægritudinem cruciantem.

^a Lætitia] Est, inquit ibidem Cicero, opinio recens boni præsentis, in quo offerri rectum esse videatur.

^b Spe] Vide notas inferiores ad § 209.

^c Timore] Timor est ægritudo voluntatis respondens mentis ambiguitati, malum prope imminens, vixque declinabile intuentis.

bus. 179. Quare, nisi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus.

Paulum, inquit Catulus, etiam nunc deesse videtur iis rebus, Antoni, quas exposuisti, quod sit tibi ante explicandum, quam illuc proficiscare, quo te dicis intendere. Quidnam? inquit. Qui ordo tibi placeat,^m inquit Catulus, et quæ dispositio argumentorum, in qua tu mihi semper Deus videri soles. 180. Vide quam sim in isto genere, inquit, Catule, Deus: non mehercule mihi, nisi admonito, venisset in mentem; ut possis existimare, me in ea, in quibus nonnunquam aliquid efficere videor, usu solere in dicendo, vel casu potius incurrere. Ac res quidem ista,ⁿ quam ego, quia non noram,^o sic, tanquam ignotum hominem, præteribam, tantum potest in dicendo, ut ad vincendum^p nulla plus possit: 181. sed tamen mihi videris ante tempus a me rationem ordinis et disponendarum rerum requisisse. Nam si ego omnem vim oratoris in argumentis, et in re ipsa per se comprobanda posuissem, tempus esset jam de ordine argumentorum, et de collocatione aliquid dicere: [p. 125.] sed cum tria sint a me^d proposita,⁷ de uno dictum; cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de disponenda tota oratione quærendum.

XLIII. 182. Valet igitur multum ad vincendum, probari mores,^p instituta, et facta, et vitam eorum,¹ qui agent

^m Omisisti ordinem qui tibi maxime placet.

ⁿ Ista dispositio argumentorum.

^o Ad causam oblinendam.

^p Ad persuadendum maxime prodest constans omnium opinio de probitate oratoris.

////////

formula.—5 Ita Erl. Lamb. Steph. Pearc. Harles. Schutz. Mull. Orell. placeas Pearc. in ed. 5. placet Junt. Crat. Streb. Man. Grut.—6 Schutz. e conjectura, non memineram; et sic Harles. Mox, ignoratum hominem ed. Omnib.—7 Guelf. 1. a me posita; Guelf. 2. a me proposita.

CAP. XLIII. 1 Guelf. 1. probari mores et instituta eorum, prob. Schutz. et

NOTÆ

^d Tria sint a me] Divisit Antonius inventionem in tres partes; quarum prima doceat, altera conciliet, tertia moveat oratorem. De prima disseruit; cum alias explicuerit, de ora-

tione disponenda sermonem instituet.

^e Probari mores] Communis est hæc rhetorum omnium sententia, neminem oratorem esse posse, nisi qui

causas, et eorum, pro quibus : et item improbari adversariorum ; animosque eorum, apud quos agitur,² conciliari quam maxime ad benivolentiam cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis,^f rebus gestis, existimatione vitæ : quæ facilius ornari possunt, si modo sunt, quam fingi, si nulla sunt. Sed hæc adjuvant in oratore, lenitas vocis, vultus, pudoris significatio,³ verborum comitas : si quid persequare acrius,^g ut invitus et coactus facere videare : facilitatis, liberalitatis, mansuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi, signa proferri⁴ perutile est : eaque omnia, quæ proborum, demissorum, non acrium, non

Harles. *et vitam et eorum* al.—2 Ita Harl. 1. et vulgg. *agetur* Guelf. 1. Schutz. Orell. Mox, *tum erga*, &c. Guelf. 1. et Schutz.—3 Sireb. Pearce. Omnib. Schutz. Orell. *vultus* (genitiv.) *pudoris significatio*, deleto commate post *vultus*. Ernesti, Wetzel. et Harl. malint *quod vultus* deleri. Waardenburg. Opusc. Orat. Poët. Crit. Harlem. 1812. p. 154. corrigit, *lenitas vocis, vultus pudor*,

NOTÆ

probis moribus fuerit. Ut enim persuadeat, qui scopus est eloquentiæ, is esse debet hujus artis studiosus, cui fides habeatur in ea re qua certo sciri non potest ; cujusmodi sunt causæ omnes in quibus versatur orator. Sic autem sunt homines, ut quem noverint improbum, ei difficile credant. Adi Aristot. Rhet. 1. 2. et Quintil. XII. 1.

^f *Dignitate hominis*] Moribus suis captat judicium benevolentiam Cicero oratione pro P. Sylla § 1. 'Quamquam ex hujus incommodis magnam animo molestiam capio, tamen in ceteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam misericordiamque, notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent : improbi ac perditii cives edomiti atque victi præcipitante repub. vehementem me fuisse atque fortem : conservata mitem ac misericordem faterentur.'^a

^g *Si quid persequare acrius*] Hujus oratorii præcepti egregium nobis exhibet exemplum Cicero Div. in Verrem § 4. 'Tuli graviter et acerbe, judices, in eum me locum adductum, ut aut eos homines spes falleret, qui opem a me atque auxilium petissent ; aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. . . . Adductus sum, judices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine institutoque majorum, ut onus hoc laboris atque officii non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res, judices, consolatur, quod hæc quæ videtur esse accusatio mea, non potius accusatio quam defensio est existimanda : defendo enim multos mortales, multas civitates, provinciam Siciliam totam.'

pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benivolentiam conciliant, abalienantque ab iis, in quibus hæc non sunt. Itaque eadem sunt in adversarios ex contrario conferenda. 183. Sed genus hoc totum orationis in iis causis excelle⁵t, in quibus minus potest inflammari animus iudicis acri et vehementi quadam incitatione. Non enim semper fortis oratio quæritur, sed sæpe placida, submissa, lenis, quæ maxime commendat reos. Reos autem appello non eos modo, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur: sic enim olim loquebantur. 184. Horum igitur exprimere mores oratione, justos, integros, religiosos, timidos, perferentes injuriarum,⁶ mirum quiddam valet: et hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in peroranda,⁷ tantam habet vim, si est suaviter et cum sensu⁷ tractatum, ut sæpe plus, quam causa, valeat. Tantum autem efficitur sensu quodam, ac ratione dicendi, ut quasi mores oratoris^h effingat oratio. Genere enim quodam sententiarum, et genere⁸ verborum, adhibita etiam actione leni, facilitatemque significanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, ut boni viri esse videantur. XLIV. 185. Huic autem est illa dispar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes iudicum permovet, impellitque, ut aut

⁷ *Arte et prudentia.*

timoris significatio.—4 Guelf. 1. *proferre.*—5 Guelf. 1. 2. 3. *excellit.*—6 Unus codex ap. Orell. *injuriam.*—7 ‘Guelf. 2. *in perorando*, quod mihi cum Schutizio valde placet.’ Harles. Mox, *ut persæpe* Steph. et Lamb.—8 Voc. *genere* delevit Schutz. uncis inclusit Harles. ‘Sed excusari potest.’ Orell. Mox, *facilitateque significandi* Mediol. an. 1498. Junt. Crat. *facultateque significandi* Ascens. Man. Paulo post, *videamur* tribuunt Manutio, prob. Ernesti: ipse tamen Man. *videantur.*

NOTE

^h *Quasi mores oratoris*] Videtur hoc præceptum oratorium ex Aristotele depromptum lib. II. Rhet. Ut similitudo morum, ita oratio quæ moribus auditoris accommodata est, ejus conciliat benevolentiam. Operæ pretium est igitur ætatis cujusque indolem oratione exprimere. Quod idem ad

poëtæ commendationem requirit Horatius in Arte, ‘Si plausoris eges aulæa manentis et usque Sessuri, donec cantor, Vos plaudite, dicat; Ætatis cujusque notandi sunt tibi mores, Mobilibusque decor naturis dandus et annis.’

oderint, aut diligant, aut invideant, aut saluum velint, aut metuant, aut sperent,¹ aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut moereant, aut misereantur, aut punire velint, aut ad eos² motus adducantur, si qui finitimi sunt, et propinqui his ac talibus animi perturbationibus. 186. Atque illud optandum est oratori, ut aliquam permotionem animorum sua sponte ipsi afferant ad causam iudices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam. Facilius est enim currentem (ut aiunt) incitare, quam commovere languentem.³ Sin id, aut non erit, aut erit obscurius, sicut medico diligenti, priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi volet, sed etiam⁴ consuetudo valentis,⁵ et natura corporis cognoscenda est: sic equidem cum aggredior ancipitem causam et gravem⁶ ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaue versor, ut odoror, quam sagacissime possim, quid sentiant,¹ quid existiment, quid expectent, quid velint, quo deduci oratione facillime posse videantur. 187. Si se dant, et, ut ante dixi, sua sponte,⁵ quo impellimus, inclinant atque propendent; accipio quod datur, et ad id, unde aliquis flatus ostenditur, vela do.⁴ Sin est integer² quiesque iudex, plus est operis: sunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adjuvante natura. Sed tantam vim habet illa quæ recte a bono poëta⁷ dicta est flexanima,¹⁰ atque⁶

¹ *Hominem jam aliqua ex parte perturbatum incitare, quam commovere tranquillum.*

² *Quibus rebus æger assueverit cum valeret.*

³ *Eos magis excito ad eos motus, quo ipsi feruntur.*

⁴ *Nondum ulla perturbatione commotus.*

⁵ *Ennio.* ¹⁰ *Flectens animos.*

CAP. XLIV. 1 Ita codd. Bod. Mag. Norf. Palat. 4. 5. 8. cum edd. vet. Mediol. Venet. Ascens. Ald. Junt. Crat. Streb. Victor. Lamb. Lallam. Pearce. Schutz. Harles. Mull. et Orell. aut sperant Man. Lamb. ap. Orell. Grut. et vulgg. ante Ernesti.—2 Schutz. conj. aut ad aliquos. Mox, pro adducantur, quod servant Cant. et edd. vet. Junt. Crat. Man. abducantur exhibent Grut. et vulgg. deducantur omnes Oxon. Mead. Harl. 1. 2. diducantur Erl. 1. Dein, pro perturbationibus, Steph. habet permotionibus.—3 Lamb. sed et.—4 Codd. aliquot ap. Pearce. in ancipiti casu et gravi, prob. Schutz.—5 Lamb. si sua sponte. Actutum, si quo Steph.—6 Particula atque deest in

NOTE

¹ *Quid sentiant*] Idem tradit Aristot. Rhet. I. II.

omnium regina rerum, oratio, ut non modo inclinantem impellere,⁷ aut stantem inclinare, sed etiam adversantem et repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere possit. XLV. 188. Hæc sunt illa,¹ quæ me ludens Crassus modo flagitabat, cum a me divinitus tractari solere diceret, et in causa M' Aquilii, C. que Norbani, nonnullisque aliis, quasi præclare acta, laudaret: quæ mehercule ego, Crasse, cum a te tractantur in causis, horrere soleo: tanta vis animi,^j tantus impetus, tantus dolor, oculis, vultu, gestu, digito denique^k isto tuo significari solet: tantum est flumen gravissimorum optimorumque verborum, tam integræ² sententiæ, tam veræ, tam novæ, tam sine pigmentis, fucoque puerili, ut mihi non solum tu incendere iudicem, sed ipse ardere videaris.³

189. Neque fieri potest,⁴ ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimescat aliquid, ut ad fletum misericordiamque deducatur; nisi omnes ii motus, quos orator adhibere volet iudici, in ipso oratore impressi esse atque inusti videbuntur. Quodsi fictus aliquis dolor sus-

////////

codd. Lamb. et Grut.—7 Ita e conjectura Crevierii rescripsit Lallem. *erigere* Guelf. 2. 3. *excipere* Guelf. 1. aliique codd. ap. Grut. Mox, *fortis atque bonus* Guelf. 1. probante Harles.

CAP. XLV. 1 *Hæc sunt enim illa* Guelf. 1. Mox, *cum ea a me* Orell. *quæ a me* Junt. Crat. Man. Grut. *cum a me* Erl. 1. Cant. Norf. Bal. Bod. Nov. Mead. Harl. 1. 2. Wag. item edd. Venet. Mediol. Lamb. Pearc. et recentt. Paulo post, *solere* deest in Lamb.—2 Purgold. conj. *tam crebræ*; Schutz. et Harles. malint *delere tam veræ*, ut glossam.—3 Steph. *incensus videaris*; Lamb. *incensus esse videaris*.—4 *Neque enim fieri potest* Lamb. Mox *aliquid* suspectum Matthiæ Misc. Crit. i. 4. p. 684. 'Post *aliquid* e duobus vetustis Steph. et Lamb. addunt, *ut affectet*, quod tamen ortum est e syllabis seqq. *ut ad flet*.' Orell. Dein, pro *deducatur*, Lamb. habet *adducatur*; codex Traject. Arntze-

NOTE

^j *Tanta vis animi, &c.*] Non tanta dicendi vi Crassus valebat, quod ex libro de Claris Oratoribus intelligitur: verum ejus eloquentiam hic exaggerat Antonius, quo plus auctoritatis his dialogis Cicero conciliat.

^k *Digito denique*] 'Cum tres contracti digiti pollice premuntur, tum digitus ille, quo usum optime Cras-

sum Cicero dicit, explicari solet. Is in exprobrando et indicando, unde ei nomen est, valet.' Fabius xi. 3.

¹ *Neque fieri potest*] Recte Horatius in Arte: 'Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt Humani vultus: si me vis flere, dolendum est Primum ipsi tibi.'

cipiendus esset, et si in ejusmodi genere orationis nihil esset, nisi falsum, atque imitatione simulatum, major ars aliqua⁵ forsitan esset requirenda: nunc ego, quid tibi, Crasse, quid ceteris accidat, nescio: de me autem causa nulla est, cur apud homines prudentissimos atque amicissimos mentiar: non mehercule unquam apud judices,⁶ aut dolorem, aut misericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui; quin ipse in commovendis iudiciis, iis ipsis sensibus,⁷ ad quos illos adducere vellem, permoverer. 190. Neque enim facile est perficere, ut irascatur, cui tu⁷ velis, iudex, si tu ipse id lente⁹ ferre videre: neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odio ante viderit: neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, colla-crymatione denique ostenderis. [p. 126.] Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ, nisi admo-to igni, ignem concipere possit; sic nulla mens est tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, et ardens accesseris.⁸ XLVI. 191. Ac, ne forte hoc¹ magnum ac mirabile esse videatur, hominem toties irasci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præsertim in rebus alienis, magna vis est earum sententiarum, atque eorum locorum,⁵ quos agas tractesque dicendo, nihil ut² opus sit simulatione et fallaciis: ipsa enim natura orationis ejus, quæ suscipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum magis etiam, quam quenquam eorum, qui audiunt, permovet. 192. Et ne hoc

⁵ Animi perturbationibus.

⁹ Moderate.

⁷ Tantam vim habent sententiæ et loci oratorii, ut aliquis eas permotiones extra simulationem ullam suscipiat.

nii, Schutz. et Mull. *ducatur*.—5 Voc. aliqua deest in Guelf. 1.—6 Guelf. 2. ed. s. l. et a. ac Schutz. omittunt *apud judices*. Actutum, aut dolores, misericordiam, aut, &c. Steph.—7 Codd. Norf. Mag. Bod. Mead. Harl. 1. Joan. Pearce. Schutz. Harles. Orell. et Mull. *ut irascatur ei, cui tu*. Mox, *lente facere* Guelf. 2. Schutz. et Harles.—8 Erl. 1. Guelf. 2. 3. Joan. Bod. Harl. 1. Mad. Nov. item edd. Junt. Crat. Victor. Pearce. Schutz. *accesserit*; Lamb. *nisi ipse ad eam inflammatus et ardens accesseris*.

CAP. XLVI. 1 *At ne hoc forte* Guelf. 1. Idem codex mox, *omni motu animi*;

in causis, in judiciis, in amicorum periculis, in concursu hominum, in civitate, in foro accidere miremur,³ cum agitur non solum ingenii nostri existimatio (nam id esset levius: quanquam, cum professus sis, te⁴ id posse facere,^a quod pauci, ne id quidem negligendum est): sed alia sunt maiora⁵ multo, fides,^b officium,^c diligentia:^d quibus rebus adducti, etiam cum alienissimos defendimus, tamen eos alienos, si ipsi viri boni volumus haberi,^e existimare non possumus. 193. Sed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum esse videatur, quid potest esse tam fictum, quam versus,⁷ quam scena, quam fabulæ? tamen in hoc genere sæpe ipse vidi, cum ex persona^e mihi ardere oculi hominis histrionis⁸ viderentur spondalia^m illa dicentis,

‘Segregareⁿ abs te ausus, aut sine illo⁹ Salamina^o ingredi?’

Neque paternum aspectum es veritus?’^f

^a Eloquentia tibi fumam comparare.

^b Qua debet reo consulere.

^c Quo probabiles ad tuendam causam rationes eum oportet afferre.

^d Qua inquirenda sunt omnia quæ ad causam pertinent.

^e Etiam in ficta, quam gerebat, persona.

^f Etiamne fratrem ausus es abs te movere, et sine illo intrare Salamina, nec reveritus es conspectum patris?

////////

Guelf. 3. animi omni motu.—2 Lamb. in dicendo ut nihil.—3 ‘In uno Lambini cod. hic sequebatur ista, videmus etiam id evenire in quibusdam aliis rebus confictis a nobis et nostra cogitatione adinventis, sed in eo Lamb. ac Schutz. agnoverunt glossema hominis, deesse hic aliquid existimantis.’ Harles.—4 Pronomen te deest in edd. s. l. et a. et Omnib.—5 Pearce. conj. alia maiora, omisso sunt, refutatus a Matthiæ de Anacol. ap. Cic. p. 5.—6 Lamb. haberi volumus.—7 Voc. quam versus desunt in edd. s. l. et a. et Omnib. prob. Schutzio.—8 Voc. histrionis delendum censebat Boettiger. Mox, spondalia Turneb. Cælius Rhodig. Schutz. Omnib. Lamb. spondaulia Salmas. ad Solin. tom. i. p. 58. probante Osanno in Dissert. de Sophocl. Ajace p. 87. e sponda illa, conjecturam Hermannii, recepit Mull. spondalia Grut. e codd. Palatt.—

NOTÆ

¹ Spondalia] An legendum hic Sophoclea, ut censet Anratus, quod hic versus ex Sophoclis Teucro a Pacuvio e Græco in Latinum sermonem conversi? an spondalia, ut Turnebus? seu potius, quemadmodum Salmasius et Vossius putant esse magis secundum analogiam, spondaulin? Σπονδαῦλαι sunt tibicines, σπόνδαυλος enim ti-

bia est: atque hic σπονδαῦλιον μέλος versus inter sacrificandum ad tibiam cani soliti, ne quid male ominatum audiretur.

² Segregare] Sic in Teucro tragædia Telamonem inducit loquentem Pacuvius. Telamon rex Salaminis ad bellum Trojanum filios miserat Ajacem et Teucrum, ut alter alterum

Nunquam illum ¹⁰ ‘aspectum’ dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur. Ut idem ¹¹ inflexa ad miserabilem sonum voce,

‘Quem ¹² ætate exacta indigem

Liberum lacerasti, orbasti, extinxisti; ¹³ neque fratris necis,

Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam est traditus’^g

flens ac lugens dicere videbatur. Quæ si ille histrio, quotidie cum ageret, tamen [recte] ¹⁴ agere sine dolore non poterat; quid? Pacuvium putatis in scribendo leni animo ac remisso fuisse? Fieri nullo modo potuit. 194. Sæpe enim audiui, poëtam bonum neminem ^p (id quod a Democrito et Platone in scriptis relictum esse dicunt) sine inflammatione animorum existere posse, et sine quodam afflatu quasi furoris. XLVII. Quare nolite existimare meipsum, qui non heroum veteres casus, fictosque luctus vellem imitari, atque adumbrare dicendo, neque actor essem alienæ personæ,

^g Quem patrem decrepita ætate liberis indigentem oppressisti, filio privasti, dolore obruisti: neque misertus es occisi fratris, neque filii ejus parvi, qui tuæ tutelæ commissus est.

////////

9 Streb. in marg. ut sine illo.—10 Nunquam illud Lamb. probante Pearce.—11 At idem Mull. e conj. Hermanni.—12 Quum me Lamb. Quum ætate Streb. Mox, indigerem Steph. indigere Guelf. 1. indignem Guelf. 2. indigum Lamb. indigem omnes alii et Guelf. 3.—13 Junt. Steph. extinxisti. Mox, neque f. neci N. g. e. parsti conj. Bothe.—14 ‘Hanc vocem expunxerunt Schutz. et Mull. Ciceronem ipsum fortasse, non librariorum, corrigentes. Vid. Matthiæ Misc. Crit. i. 4. p. 682.’ Orell.

NOTE

tueretur. Ut audivit Ajacem, ob negata Achillis arma, sibi manus infulisse, Tenebrum, qui fratris necem ultus non fuerat, reversum eiecit.

° *Salamina*] Salamis insula prope Peloponnesum in sinu Saronico: nunc, teste Sophiano, *Coluri* dicitur.

^p *Poëtam bonum neminem*] Sacro quodam afflatu furoris abripi poëtæ dicuntur. Ovid. de Arte Am. l. iii. ‘Est Deus in nobis, sunt et commer-

cia cœli; Sedibus æthereis spiritus ille venit.’ Idem longe ante tradiderat Plato de Leg. l. iii. sed clarius et fusius in Ione. ‘Omnes,’ inquit, ‘Epici-poëtæ boni, non ex arte, sed divino afflatu correpti omnia hæc præclara dicunt poëmata: et Lyrici boni similiter; ut Corybantes non sana mente saltant, sic Lyrici non sana mente pulchra illa carmina componunt,’ &c.

sed auctor meæ,^h cum mihi M' Aquilius in civitate retinendus esset, quæ in illa causa peroranda fecerim, sine magno dolore fecisse. 195. Quem enim ego consulem fuisse, imperatorem ornatumⁱ a senatu, ovantem^j in Capitolium ascendisse meminissem; hunc cum afflictum, debilitatum, mœrentem, in summum discrimen adductum viderem, non prius sum conatus misericordiam aliis commovere, quam misericordia sum ipse captus. Sensi equidem,^k tum magnopere moveri iudices, cum excitavi mœstum ac sordidatum^k senem, et cum ista feci, quæ tu, Crasse, laudas, non arte, de qua quid loquar nescio, sed motu magno animi ac dolore, ut discinderem tunicam, ut cicatrices ostenderem. 196. Cum C. Marius mœrorem orationis meæ præsens ac sedens multum lacrymis suis^l adjuvaret; cumque ego illum crebro appellans, collegam^l ei suum commendarem, atque ipsum advocatum ad communem imperatorum^l fortunam defendendam invocarem; non fuit hæc sine meis lacrymis, non sine dolore magno miseratio, omniumque Deorum, et hominum, et civium, et sociorum imploratio:

^h Qui non fictam et impositam ab alio personam agerem, sed eam quam ego suscepissem.

ⁱ Laudatum.

^j Triumpho minori ornatum.

^k Incomtum et squalidum stare jussi.

^l Ducum exercitus.

////////

CAP. XLVII. 1 Codd. Mead. Guelf. 1. 2. et ed. Rawlins. *sed actor meæ*. Voc. *auctor* delere malit Peare.—2 Ita Erl. 1. edd. vett. Streb. Junt. Peare.

NOTÆ

⁹ *Ovantem*] Ovantes scribit Festus lætantes esse ab eo clamore, quem victores milites geminata litera *o* emittunt. Rectius, ut mihi quidem videtur, Plutarchus ovationis nomen ab ove deducit; quod qui hoc minore triumpho decorarentur, ovem immolarent; cum taurum sacrificarent, quibus triumphus major decernebatur. Porro quibus ovandi jus erat, primis reipub. Romanæ temporibus sine exercitu et legionibus pedites Urbem ingrediebantur, ut ex Dionysio Halicarnasseo et Plutarcho patet:

subinde consuetudo invaluit, ut purpura vestiti et sceptrum manu tenentes equo veherentur, concipientibus tibiis et turmis equitum præcedentibus. Triumphantes autem picta vel aurata veste, tubis clangentibus, senatu sub prætextis currum comitante, turmis equitum subsequentibus, curru quadrijugo ferebantur.

^l *Collegam*] C. Marius quintum consul collegam habuit M' Aquilium A. U. C. 653. ante Chr. 101. De M' Aquilii causa dictum superius § 124.

quibus omnibus verbis, quæ a me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, non modo non miserabilis, sed etiam irridenda fuisset oratio mea. Quamobrem hoc vos doceo, Sulpici, bonus ego videlicet atque eruditus magister, ut in dicendo irasci, ut dolere, ut flere possitis. 197. Quamquam te quidem quid hoc ⁴ doceam, qui in accusando sodali et quæstore meo, ⁵ tantum incendium non oratione solum, sed multo etiam magis vi, et dolore, et ardore animi concitaras, ut ego ad id restinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tum ⁶ omnia in causa ^a superiora: ^m vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam, in Cæpionis gravi miserabilique casu, in iudicium vocabas: deinde principem et senatus, et civitatis, M. Æmilium, lapide percutsum esse constabat: vi pulsum ex templo L. Cottam, ^t et T. Didium, cum intercedere vellent rogationi, ⁿ nemo poterat negare. XLVIII. 198. Accedebat, ut hæc tu adolescens pro republica queri summa cum dignitate ^o existimarere: ego, homo censorius, ^u vix satis honeste viderer seditiosum civem, et in hominis consularis ^p calamitate crudelem, posse defendere. Erant optimi cives iudices, honorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excusationis, quod tamen eum defenderem, qui mihi quæstor fuisset. ¹ Hic ego quid ²

^m *Favebant tibi omnia in illa causa multo magis quam mihi.*

ⁿ *Cum vellent impedire ne lex ferretur.*

^o *Honestissime ac verissime.* ^p *Cæpionis.*

et recentt. *Sensi quidem* Grut.—3 *Voc. suis deest* in Guelf. 2.—4 *Steph. et Lamb. quid ego hoc.*—5 *Voc. et quæstore meo desunt* in quibusdam codd. ap. *Pearc. et quæstore desunt* in edd. s. l. et a. et Omnib. *Mox, sed etiam multo magis* Guelf. 1.—6 *Habueras enim tu* Guelf. 1. *Junt. Crat. Omnib. Schutz. Harl. Orell. H. enim tum* Man. Lamb. Grut.

CAP. XLVIII. 1 Guelf. 1. duo Palatt. et Gallic. ap. Grut. *qui mihi legatus*

NOTÆ

^a *In causa*] Norbani videlicet, de quo supra diximus § 89.

^t *L. Cottam*] L. Aurelius Cotta et T. Didius fuere tribuni plebis A. U. C. 659. ante Chr. 95.

^u *Censorius*] Quatuor ante quam

hanc Norbani causam tueretur annis, M. Antonius cum collega L. Flacco censura fugebatur, nimirum A. U. C. 657. ante Chr. 91. ut liquet ex Capitolinis fragmentis apud Pighium.

dicam me artem aliquam adhibuisse? quid fecerim, narra-
bo: si placuerit, vos meam defensionem in aliquo artis
loco reponetis.² 199. Omnium seditionum³ v genera, vitia,
pericula collegi, eamque orationem ex omni reipublicæ
nostræ temporum varietate repetivi,⁴ conclusique ita,
ut dicerem, etsi omnes molestæ semper seditiones fuis-
sent, justas tamen fuisse nonnullas, et prope necessarias.
Tum illa, quæ modo Crassus commemorabat, egi; neque
reges ex hac civitate exigi,⁵ neque tribunos plebis creari,
neque plebiscitis⁶ toties consularem potestatem minui, ne-
que provocationem,⁷ patronam illam civitatis, ac vindicem
libertatis, populo Romano⁸ dari sine nobilium dissensione
potuisse: ac, si illæ seditiones saluti huic civitati fuissent,
non continuo, si quis⁹ motus populi factus esset, id C.
Norbano in nefario crimine,¹⁰ atque in fraude capitali¹¹ esse
ponendum. [p. 127.] Quodsi unquam populo Romano
concessum esset, ut jure concitatus¹² videretur, id quod do-
cebam sæpe esse concessum, nullam illa causam justiore
fuisse. Tum omnem orationem traduxi et converti in in-
crepandam Cæpionis fugam, in deplorandum interitum
exercitus: sic et eorum dolorem, qui lugebant suos, ora-
tione refricabam,¹³ et animos equitum Romanorum, apud
quos tum iudices causa agebatur, ad Q. Cæpionis odium,

² Aliquid habuisse artificii existimabitis.

³ Exposui in ea oratione varia reip. pericula, orta diversis temporibus jam inde ab urbe condita.

⁴ Expelli. ⁵ Edictis a plebe latis.

⁶ Jus appellandi a magistratibus ad populum, quo jure maxime stare libertas videtur.

⁷ Quod si variæ, quæ alias contigerant, seditiones, non modo expertes sceleris, sed etiam salutare reip. fuissent, non idcirco Norbanum accusandum esse gravissimo scelere, siqua per eum seditio mota esset.

⁸ Crimine læsæ majestatis. ⁹ Renovabam.

fuisset, contra veritatem historicam.—2 *Hic quid ego* Lamb.—3 *Omnia seditionum* e conj. Schutz.—4 *Guelf. 2. 3. repetii.* Mox, *semper molestæ* Lamb.—5 *Guelf. 1. Man. Lamb. libertatis populi Romani.*—6 *Ita Junt. et Lamb. si quis* Guelf. 2. 3. et Orell. Mox, *in nefario crimine* desunt in Erl. 1. et Palat. 2. pro quibus Palat. 1. Reg. 7702. et Memm. habent *in periculo*, probante Le Clerc. ¹⁰ *Est glossema voc. fraude.* Orell.—7 *Guelf. 1. 3. et Streb. incitatus.*

NOTE

¹ *Omnium seditionum*] De quibus fuse Livius Decade 1.

a quo erant ipsi propter judicia abalienati, renovabam [atque revocabam].⁸ XLIX. 200. Quod ubi sensi me in possessione¹ iudicii ac defensionis meæ constituisse,² quod et populi benivolentiam mihi conciliaram, cujus jus etiam cum seditionis conjunctione defenderam, et iudicum animos totos vel calamitate civitatis, vel luctu ac desiderio propinquorum, vel odio proprio in Cæpionem ad causam nostram converteram:³ tunc admiscere huic generi orationis vehementi atque atroci genus illud alterum, de quo ante disputavi, lenitatis et mansuetudinis cœpi; me pro meo sodali,⁴ qui mihi in liberum⁵ loco^w more majorum esse deberet, et pro mea omni fama prope fortunisque decernere;^a nihil mihi ad existimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere posse, quam si is, qui sæpe alienissimis a me, sed meis tamen civibus, saluti existimarer fuisse, sodali meo auxilium ferre non potuisset.⁴ 201. Petebam a iudicibus, ut illud ætati meæ, ut honoribus, ut rebus gestis, si justo, si pio dolore me esse affectum viderent, concederent: præsertim si in aliis causis intellexissent, omnia me semper pro amicorum periculis, nihil unquam pro meipso deprecatum. Sic in illa⁵ omni defensione atque causa, quod esse in arte positum videbatur, ut de lege Apuleia^x dicerem, ut,

^v *Me iudicum animos habere velut in potestate, defensionemque e sententia mihi cedere.*

^z *Quæstore et contubernali meo.*

^a *Dimicare.*

////////

—8 ‘Recte hæc, atque revocabam, omittunt codd. aliquot, etiam Reg. 7702. et Guelf. 1.’ *Orell.* Erl. pro *renovabam* habet *revocabam*.

CAP. XLIX. 1 Erl. 1. et margo ed. Verburg. e cod. manuscripto, *possessionem*.—2 Lamb. *convertererem*. Mox, *tum admiscere* Guelf. 1. 2.—3 Guelf. 2. *liberorum*. Mox, *prope fama*.—4 Lamb. et Steph. *non possem*; al. et edd. recentt. *non potuisssem*. Mox, *ab iudicibus* Guelf. 1. Paulo post, *si pio* desunt in eodem codice.—5 Guelf. 1. 3. *in illa ipsa*. Mox *omni* deest in Guelf. 1.

NOTÆ

^w *In liberum loco*] Quam arcta sit prætoris et quæstoris necessitudo, ostendit Tullius Divin. in Q. Cæcili-um § 61. ‘Sic a maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque justiore, neque graviore

causam necessitudinis posse reperiri, quam conjunctionem sortis, quam provinciæ, quam officii, quam publicæ muneris societatem.’

^x *De lege Apuleia*] Vide notas superiores § 107.

quid esset minuere majestatem, explicarem, perquam breviter perstrinxi atque attigi. His duabus partibus orationis,⁶ quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quæ minime præceptis artium sunt perpolitæ, omnis est a me illa causa tractata, ut et acerrimus in Cæpionis invidia renovanda, et in meis moribus erga meos necessarios declarandis mansuetissimus viderer. Ita magis affectis animis judicium,⁷ quam doctis,^b tua, Sulpici, est a nobis tum accusatio victa. L. 202. Hic Sulpicius, Vere hercule, inquit, Antoni, ista commemoras: nam ego nihil unquam vidi, quod tam e manibus elaberetur, quam mihi tum est elapsa illa causa. Cum enim (quemadmodum dixisti) tibi ego non iudicium, sed incendium tradidissem;^c quod tuum principium, Dii immortales, fuit! qui timor! quæ dubitatio! quanta hæsitatio, tractusque verborum!^d Ut illud^e initio, quod tibi unum ad ignoscendum homines dabant, tenuisti; te pro homine pernecessario, quæstore tuo, dicere:^{e 2} quam tibi primum munisti ad te audiendum viam! 203. Ecce autem, cum te nihil aliud profecisse arbitrarer, nisi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoscendum propter necessitudinem arbitrarentur, serpere^f occulte³ cœpisti, nihildum aliis suspicantibus, me vero jam pertimescente, ut illam, non Norbani seditionem, sed populi⁴ Romani iracundiam, neque eam injustam, sed me-

^b Magis morendo iudices quam eos docendo et controversiam explicando.

^c Causam difficillimam, quam obtinere tum operosum esset, quam incendium extinguere.

^d Tarditas pronuntiationis.

^e Quam solerter usus es illa causa, cur Norbanum susciperes defendendum, quod quæstor, quod pernecessarius tuus foret! quæ una ratio digna venia hominibus videbatur.

^f Sensim progredi quo destinabas.

—6 Guelf. 1. his duabus orationis; Reg. 7703. his duabus orationibus. Mox, commendationem habet, altera cogitationem Guelf. 1. quæ m. p. artis ed. s. l. et a. Tum, in eodem codice, omnis est tum illa causa tractanda; Guelf. 2. omnis est tum a me illa causa tractata. Actutum rō et ante acerrimus deest in Guelf. 1. Pro renovanda, Guelf. 3. habet revocanda.—7 Lamb. iudicium animus. Idem mox, tua tum, Sulp. est a nobis acc. victa.

CAP. L. 1 Ut tu illud iunt. Crat. Steph. Lamb. Pearc. Orell.—2 Ed. s. l. et a. quæstore dicere tuo. Voc. dicere deest in Erl. 1. Palatt. 1. 2. et Memm. ap. Grut.—3 Lamb. serpere co occulte. Mox, nihil tum ed. s. l. et a.—4 Ita codd. Erl. 1. Mag. Noif. Cant. Harl. 1. Joan. item edd. Manut. et Steph.

ritam ac debitam fuisse defenderes. Deinde⁵ qui locus abs te prætermisus est in Cæpionem?⁶ ut tu illa omnia odio, invidia, misericordia miscuisti! Neque hæc⁶ solum in defensione, sed etiam in Scauro,⁷ ceterisque meis testibus,⁸ quorum testimonia non refellendo, sed ad eundem impetum populi confugiendo,⁹ refutasti. 204. Quæ cum abs te² modo commemorarentur, equidem nulla præcepta desiderabam: istam enim ipsam demonstrationem defensionum tuarum abs te ipso commemoratam, doctrinam esse⁷ non mediocrem puto. Atqui, si ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quæ nos sequi⁹ in dicendo, quæque maxime spectare solemus: docuit enim jam nos longa vita ususque rerum maximarum, ut quibus rebus⁸ animi hominum moverentur, teneremus.

LI. 205. Equidem primum considerare soleo, postuletne causa: nam neque parvis in rebus adhibendæ sunt hæ dicendi faces,⁸ neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere possimus;⁹ ne aut irrisione, aut odio digni putemur, si aut tragœdias^a agamus

⁵ Quod nam omisisti argumentum, unde Cæpio vocari posset in odium et invdiam?

⁶ Non solum illo artificio usus es in defendendo Norbano, sed etiam in Scauro ceterisque testibus refellendis.

⁷ Populi iracundiam meritam ac debitam fuisse ostendendo. ⁹ Observare.

⁸ Motus graviores. ⁹ Quando ita sunt affecti homines aliqua certa perturbatione, ut merito desperes te posse illos in contrariam partem et motum flectere.

sed illam populi Junt. Grut. al. ante Ernesti.—5 Denique codd. aliquot ap. Orell. Mox, est delet Lamb.—6 Neque hoc Steph. et Lamb. Mox, quorum tu testimonia codd. aliquot ap. Orell. item Steph. et Lamb.—7 Erl. 1. istam (a manu sec. suprascr. ipsam) tamen istam doctrinam esse, omissis intermediis; Palat. 1. Pith. et Memm. ipsam tam doctrinam esse. Hæc, abs te ipso commemoratam delet Schutz. Lambinus ita mutavit verborum ordinem, doctrinam non mediocrem esse puto. Mox, Antonius deest in duobus codd. ap. Orell.—8 Guelph. 1. in quibus rebus.

NOTÆ

⁷ Scauro] Ceteris omissis Scaurum hic appellat, quippe cujus auctoritas major esset.

² Quæ cum abs te] Cum explicuisti nobis rationem quam adhibuisti in defensione Norbani, visus sum mihi carere posse præceptis omnibus ar-

tis oratoriæ, et hoc uno exemplo contentus esse quod imitarer.

^a Tragœdias] Tragœdias in nugis agere per proverbium dicitur ille qui, ut ait Terentius, magno conatu magnas nugas dicit, vel in re levi tumultum excitat.

in nugis,^m aut convellere adoriamur¹ ea, quæ non possint commoveri. 206. Nam quoniam hæc fere maxime² sunt in iudicum animis, (aut, quicumque illi erunt, apud quos agemus) oratione molienda,ⁿ amor, odium, iracundia, invidia, misericordia, spes, lætitia, timor, molestia; sentimus amorem conciliari,^b si id videare,³ quod sit utile ipsis,^c apud quos agas, defendere; si aut pro bonis^d viris, aut certe pro iis, qui illis boni atque utiles sint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defensio caritatem: plusque proficit, si proponitur⁴ spes utilitatis futuræ, quam præteriti beneficii commemoratio. 207. Enitendum est, ut ostendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem inesse,⁵ aut utilitatem; eumque, cui concilies hunc amorem, significes nihil ad utilitatem suam^e retulisse, ac

^m *Motus vehementiores, quales in tragædiis esse solent, adhibeamus in levioribus causis.* ⁿ *Excitanda.*

////////

CAP. LI. 1 Drackenborch. ad Liv. xxxv. 51. conj. *adoriamur*.—2 Guelf. 1. *fere maxima*. Dein *animis iudicum* Lamb.—3 Junt. Crat. Man. Victor. Lamb. Orell. *si id velle videare; si id jure videamur* ed. s. l. et a. *si id in re videamus* Guelf. 1. *si id videamur* Guelf. 2. *sed id velle videamur* vet. ap. Steph. ‘In Gruteri ed. voc. *velle* non monito lectore omissum est. Vide Gronov. Errorem secuti sunt Ern. 1. 2. 3.’ Orell.—4 Guelf. 1. *si ponetur*.—5 Idem

NOTÆ

^b *Amorem conciliari*] Amoris tres sunt causæ; conjunctio, similitudo, et bonitas. Quapropter primo quidem amantur patria, parentes, liberi, consanguinei, affines, et fœderati; deinde pares, qui sunt ejusdem ætatis, indolis, et artis, nisi forte sibi incommodent, tum enim figulus figulo invidet; denique qui nos afficiunt beneficiis, et aliqua virtute excellunt. Consule Aristot. Rhet. l. II.

^c *Quod sit utile ipsis*] Sic Tullius in Verr. I. § 5. ‘Itaque mihi videor magnam et maxime ægram et prope depositam reip. partem suscepisse; neque in eo magis meæ, quam vestræ laudi existimationique servisse. Accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam vituperationemque tollen-

dam: ut cum hæc res pro voluntate pop. Rom. esset judicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur.’

^d *Pro bonis*] Hinc Fonteio conciliat amorem Cicero § 29. ‘Frugi igitur hominem, iudices, frugi, inquam, et in omnibus vitæ partibus moderatum ac temperantem, plenum pndoris, plenum officii, plenum religionis videtis positum in vestra fide ac potestate: atque ita ut commissus sit fidei, permissus potestati. Videte igitur, utrum sit æquius hominem honestissimum, virum fortissimum, civem optimum dedi inimicissimis atque immanissimis nationibus, an reddi amicis.’

^e *Nihil ad utilitatem suam*] Quod

nihil omnino fecisse causa sua. Invidetur^f enim commodis hominum ipsorum; studiis autem eorum ceteris commodandi favetur. 208. Videndumque hoc loco est, ne, quos ob benefacta diligere volumus, eorum laudem atque gloriam, cui maxime invideri solet, nimis efferre videamur. Atque iisdem his ex^g locis et odium^g in alios struere discemus, et a nobis ac nostris demovere: eademque hæc genera tractanda sunt in iracundia^h vel excitanda, vel sedanda: nam si, quod ipsis, qui audiunt, perniciosum aut inutile sit, id factum⁷ augeas, odium creatur; [*p.* 128.]

codex, aut dignitatem esse; et mox, cui concilias. Tum, sua causa fecisse Lamb.—6 Atque iisdem ex, omisso his, Steph. et Lamb. Mox, in alios odium unus codex, prob. Schutz. Klein. et Harles. Dein, demovere Junt. et al. ante Lamb. et paulo post sunt tractanda unus codex ap. Orell.—7 'Plane assentior Pearcio factum h. l. delenti, quod sane diligentem lectorem quemque offenderit. Sed idem arbitror esse transferendum ad sequentia, et scribam, quod aut in bonos viros factum, aut in eos, &c. nam ibi nihil est unde in bonos viros pendeat.' Ernesti. Wetzel. factum post voc. viros in contextu

NOTÆ

præstat Tullius orat. pro Milone § 93. 'Me quidem, iudices, exanimant et interimunt hæ voces Milonis, quas audio assidue, et quibus intersum quotidie. Valeant, inquit, valeant cives mei: sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara mihiq; patria carissima, quoquo modo merita de me erit: tranquilla rep. cives mei (quoniam mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamen perfruantur. Ego cedam atque abibo.'

^f *Invidetur*] Invidetur homini qui faciat aliquid utilitatis suæ causa, graviter enim ferimus gloriam aliorum et commoda; sed eidem favetur si aliis commodare et servire studeat, quia utilitate nostra ducimur.

^g *Odium*] Est abalienatio quædam animi perfecta, qua quis alterum perditum velit. Congestis et exaggeratis Clodii criminibus in eum Cicero movet odium in Milon. § 72. 'Occi-

di, occidi, non Sp. Melium . . . non Tib. Gracchum . . . sed eum (anderet enim dicere cum patriam periculo suo liberasset) cujus nefarium adulterium in pulvinaribus sanctissimis nobilissimæ fæminæ comprehenderunt; eum, cujus supplicio senatus solennes religiones expiandas sæpe censuit; eum, quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse L. Lucullus iuratus, se, quæstionibus habitis, dixit comperisse; eum, qui civem, quem senatus, quem populus, quem omnes gentes urbis ac vitæ civium conservatorem judicabant, servorum armis exterminavit; eum, qui regna dedit, ademit, orbem terrarum, quibuscum voluit, partitus est; eum, qui,' &c.

^h *Iracundia*] De ejus natura diximus l. i. de Orat. § 220. Huc referri possunt indignationis commovendæ varii modi et exempla, quæ videsis in notis ad lib. i. de Invent. § 100. et seqq.

sin, quod aut in bonos viros, aut in eos, in quos quisque minime debuerit, aut in rempublicam; tum excitatur, si non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ,⁸ aut odii non dissimilis offensio.^o 209. Item timorⁱ incutitur⁹ aut ex ipsorum periculis,^j aut ex communibus: interior est ille proprius: sed hic quoque communis ad eandem similitudinem est perducendus.^p LII. Par atque una ratio est spei,^k lætitiæ,^l molestiæ: ^m sed haud sciam, an acerrimus

^o *Motus animi offensi et indignantis.*

^p *Metus qui ex ipsorum hominum periculis incutitur, est gravior, quam qui oritur ex communibus periculis. Oportet tamen efficere ut qui communia pericula metuit, a communibus illis periculis suum periculum non putet esse sejunctum.*

posuit. Lambinus corrigit, *sin, quod aut bonis viris, aut iis, quos quisque minime lædere debuerit, aut reipublicæ, &c.* Steph. *in eos, in quos:* Guelf. 1. 2. 3. *in eos quos.* 'Schutz. nihil hic mutandum recte censet, et, post bonos subintelligitur, ait, ex antecedenti versiculo factum, et post debuerit facile cogitando suppletur facere. Nec probat Lambini et Pearcii sententias.' Harles.—8 Guelf. 2. 3. Mull. et Orell. *aut invidia;* Schutz. et Harles. *aut iracundia;* Lamb. *attamen aut invidiæ.*—9 Guelf. 1. *timor incutitur.*

CAP. LII. 1 Guelf. 3. *atque molestiæ.* Mox, *non longe sit* Guelf. 1.—

NOTÆ

ⁱ *Timor]* Definitur ab Aristotele Rhét. I. II. 'Timor est dolor ac perturbatio ex opinione impendentis mali, quod vel perniciem, vel molestiam afferre possit.'

^j *Aut ex ipsorum periculis]* Cicero senatum propositis periculis metu deterret, ne legatos mittat ad Antonium Philipp. XII. § 7. 'Quod si est erratum P. C. spe falsa atque fallaci, redeamus in viam: optimus est portus pœnitenti mutatio consilii. Quid enim, per Deos immortales, potest reip. prodesse nostra legatio? prodesset dico? quid si etiam obfutura est? obfutura? quid, si jam nocuit? an vos acerrimam illam et fortissimam pop. Rom. libertatis recuperandæ cupiditatem non imminutam ac debilitatam putatis legatione pacis audita? quid municipia censetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem studio quo contra commune incendium exarserat? An non puta-

mus fore, ut eos pœniteat professos esse et præ se tulisse odium in Antonium, qui pecunias polliciti sunt, qui arma, qui se totos et animis et corporibus in salutem reip. contulerunt?'

^k *Spei]* Cum metui spes opponatur, recte definiri potest, gaudium ex opinione impendentis boni quod vel conservare vel afferre voluptatem possit. Ita Vossius. Spes excitatur proposita boni honestate et magnitudine, facilibusque et paratis ad illud assequendum præsidii: frangitur autem rei difficultate ac malorum imminutionum imagine. P. Scipio apud Livium I. XXI. exposita victoriæ facilitate suis spem movet, et ad prælium contra Carthaginienses ineundum animos facit: 'Erit in hoc certamine is vobis illisque animus, qui victoribus et victis esse solet. Nec nunc illi, quia audent, sed quia necesse est, pugnaturi sunt: nisi creditis qui ex-

longe sit omnium motus invidiæ: ⁿ nec minus virium opus sit ² in ea comprimenda, quam in excitanda. Invident autem homines maxime paribus, aut inferioribus, cum se relictos sentiunt, illos autem dolent evolasse: ^q sed etiam

^q *Ad aliquam dignitatem pervenisse.*

////////

2 'Omittitur *sit* in Gueff. 1. et sane posse hic abesse, cum Schutizio arbitror.'

NOTE

ercitu incolumi pugnam detrectavere, eos, duabus partibus peditum equitumque in transitu Alpium amissis, qui pæne plures perierint quam supersint, plus spei nactos esse. At enim pauci quidem sunt, sed ingentes animis corporibusque, quorum robora ac vires vix sustinere vis ulla possit. Effigies, immo umbræ hominum, fame, frigore, illuvie, squalore enecti, contusi ac debilitati inter saxa rupesque: ad hæc perusti artus, nive rigentes nervi, membra torrida gelu, quassata confractaque arma, claudi ac debiles equi. Cum hoc equite, cum hoc peditate pugnaturi estis: reliquias extremas hostium, non hostes habebitis.'

¹ *Lætitia*] A Cicerone definitur Tusc. Quæst. Opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. Commovetur vel insperato bono, vel læta fortunæ commutatione. Sic Tullius ipso Catilinariæ secundæ exordio triumphat gaudio: 'Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex orbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem verbis prosecuti sumus. Abiit, excessit, evasit, erupit: nulla jam perniciēs a monstro illo atque prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur.'

^m *Molestia*] Molestia sive dolor acerbus est mali præsentis sensus.

Judicium in animis dolorem sic excitat Cicero pro Sext. § 145. 'Atque hic et tot civium squalor, hic luctus, hæ sordes susceptæ sunt propter unum me, quia me defenderunt, quia meum casum luctumque doluerunt, quia me lugenti patriæ, flagitanti senatui, poscenti Italiæ, vobis omnibus orantibus reddiderunt. Quod tantum est in me scelus? quid tantopere deliqui illo die, cum ad vos indicia, literas, confessiones communis exitii detuli? cum parui vobis? At, si scelestum est amare patriam, pertuli pœnarum satis: eversa domus est, fortunæ vexatæ, dissipati liberi, raptata conjux, frater optimus incredibili pietate, amore inaudito, maximo in squalore voluntatus est ad pedes inimicissimorum: ego pulsus aris, focus, Diis penatibus, distractus a meis, carni patria, quam (ut levissime dicam) certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum, scelus infidelium, fraudem invidorum.'

ⁿ *Motus invidiæ*] Invidiam Aristoteles Rhet. II. 10. sic definit: 'Invidia est dolor quidam ob prosperitatem quæ apparet in bonis, de quibus dictum est, erga similes; idque non ut bene sit invidenti, sed propter illos' quibus invidetur. Cicero Tusc. Quæst. I. IV. 'Invidentiam,' inquit, 'esse dicunt ægritudinem susceptam propter alterius res secundas quæ nihil noceant invidenti.' Invidiæ causa princeps est cupiditas excellendi, qua quis tantum sibi de-

superioribus invidetur sæpe vehementer, et eo magis, si intolerantius se jactant, et æquabilitatem juris³ præstantia dignitatis aut fortunæ suæ transeunt: quæ si inflammanda sunt, maxime dicendum est, non esse virtute parta;^o deinde etiam vitiis atque peccatis: tum, si erunt honestiora⁴ atque graviora, tamen non esse tanta⁵ ulla merita, quanta insolentia hominis,^p quantumque fastidium.^s 210. Ad sedandum^t autem, magno illa labore,^q magnis periculis esse

^r *Jura omnibus hominibus ex æquo posita contemunt propter dignitatis et fortunæ suæ præstantiam.*

^s *Arrogantia.*

^t *Ad compescendam invidiam.*

~~~~~

Harl.—3 Ita codd. Bod. Harl. 2. Bal. Nov. cum edd. Ven. Med. Lamb. Harl. *æqualitatem communis juris* ed. s. l. et a. *æquabilitatem communis juris* Erl. 1. Junt. Crat. Vict. Manut. Steph. Grut. 'Recte defendunt Nagel. Act. Traj. v. 4. p. 265. et Censor Jenensis.' Orell.—4 Guelf. 1. *honestæ*.—5 Ita Norf. Steph. Lamb. Pearce. Wetz. *tanti* Junt. Crat. Manut. Grut. Schutz. Orell. prob.

NOTÆ

trahi putat, quantum alteri adjicitur.

^o *Non esse virtute parta*] Cicero pro Rosc. Amer. § 144. Chrysogonum in invidiam vocat ob divitias male partas: 'Si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit: rogat oratque te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem convertit; si nulla in re te fraudavit; si tibi optima fide sua omnia concessit, annumeravit, appendit; si vestitum quo ipse tectus erat, annulumque de digito suum, tibi tradidit; si ex omnibus rebus seipsum nudum, neque præterea quicquam excepit; ut sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egestate degere. Prædia mea tu possides; ego aliena misericordia vivo: concedo, et quod animus æquus est, et quia necesse est. Mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. Familia mea maxima uteris, ego servum habeo nullum: patior, et ferendum puto. Quid vis amplius?'

^p *Insolentia hominis*] Hinc facit invidiam M. Posthumio tribuno militum L. Decius tribunus plebis apud Livium lib. iv. 'Auditis, Quirites, sicut servis, malum minantem militibus: tamen hæc bellua dignior vobis tanto honore videbitur, quam qui vos urbe agrisque donatos in colonias mittunt: qui sedem senectuti vestræ prospicient: qui pro vestris commodis adversus tam crudeles superbosque adversarios depugnant. Incipite deinde mirari cur pauci jam vestram suscipiant causam.'

^q *Magno illa labore*] Sic apud Livium l. vi. invidiam sedat M. Manlius Capitolinus Cornelio Cosso dictatori respondens: 'Offendit te, A. Corneli, vosque P. C. circumfusa turba lateri meo. Quin eam deducitis a me singuli vestris beneficiis? intercedendo, eximendo de nervo cives vestros, prohibendo judicatos addictosque duci, ex eo quod affluit opibus vestris, sustinendo necessitates aliorum? Sed quid ego vos de vestro impendatis hortor? sortem ali-

parta,⁶ nec ad suum commodum,^r sed ad aliorum esse collata, seseque, si quam gloriam peperisse videatur, etsi ea non sit iniqua merces periculi, tamen ea non delectari, totamque abjicere atque deponere: omninoque perficiendum est, (quoniam plerique sunt invidi, maximeque est hoc commune vitium, et pervagatum:⁷ [invidetur autem præstanti florentique fortunæ]) ut hæc opinio minuat, et, illa excellens opinione fortuna^u cum laboribus^s et miseriis permista⁸ esse videatur. 211. Jam misericor-

^u *Excellens illa fortuna, ut homines opinantur.*

//////////

Hensinger.—6 Gnelf. 2. 3. esse parata. Mox, quæ suam gloriam p. videantur, omisso seseque, Steph. seseque omittit etiam Lamb. Dein, pro etsi, quod e conj. dedit Ernesti, tametsi habent Junt. Lamb. Pearc. Orell. tamen etsi codd. aliquot et edd. antiq. Grut. Gronov. 1692. Pro iniqua, Junt. et Crat. æqua.—7 Ita codd. Regii ap. Le Clerc. Junt. Lamb. et perpetuum Grut. ex aliquot codd. maximeque est hoc vitium pervagatum edd. s. l. et a. ac Lips. ^r Mox, invidetur . . . fortunæ sine causa uncis inclusit Ernesti. Orell.—8 Ita

NOTE

quam ferte, de capite deducite quod usuris pernumeratum est: jam nihilo mea turba quam ullius conspectior erit. At enim quid ita solus ego civium curam ago? Nihilo magis quod respondeam habeo, quam si quæras quid ita solus Capitolium arcemque servaverim. Et tum universis quam potui opem tuli, et nunc singulis feram.'

^r *Nec ad suum commodum*] Ex hoc capite motam in se invidiam comprimit Tullius orat. in Syllam § 25. 'Ego tantis a me beneficiis in repositis, si nullum aliud mihi præmium a senatu populoque Romano, nisi honestum otium postularem, quis non concederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi provincias, sibi triumphos, sibi alia præclaræ laudis insignia: mihi liceret ejus urbis, quam conservassem, conspectu, tranquillo animo et quieto frui? Quid, si hoc non postulo? si ille labor meus pristinus, si sollicitudo, si officia, si operæ, si vigiliæ deserviunt amicis, præsto sunt omnibus? si neque amici in

foro requirunt studium meum, neque respub. in curia? si me non modo rerum gestarum vacatio, sed neque honoris, neque ætatis excusatio vindicat a labore? si voluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus? si mihi ne ad ea quidem quæ pro salute omnium gessem, recordanda et cogitanda quicquam relinquitur temporis? tamen hoc regnum appellabitur? cujus vicarius qui velit esse, inveniri nemo potest.'

^s *Cum laboribus*] Eadem pro Sylla orat. paulo post § 29. sic idem Tullius: 'Quod si illis meis præsidiiis forte invides, et si tibi ea regia videntur, quod omnes boni omnium generum atque ordinum suam salutem cum mea conjungunt; consolare te, quod omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt infensæ et adversæ, qui me non solum idcirco oderunt, quod eorum conatus impio et furorem consceleratum repressi; sed eo etiam magis quod nihil jam se simile me vivo conari posse arbitrantur.'

dia⁹ movetur, si is, qui audit, adduci potest, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad suas res revocet, quas aut tulerit acerbis, aut timeat;^o aut intuens alium, crebro ad seipsum¹⁰ revertatur. Ita cum¹¹ singuli casus humanarum miseriarum graviter accipiuntur, si dicuntur dolenter, tum afflicta et prostrata virtus maxime luctuosa est; et, ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione, boni viri debet speciem tueri, lenis^w (ut sæpe jam dixi) atque submissa; sic hæc, quæ suscipitur ab oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta ac vehemens esse debet. LIII. 212. Sed est quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens esse volumus,¹ difficilis ad distinguendum similitudo. Nam ex² illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam, qua eosdem excitamus, influat oportet aliquid,^x et ex hac vi nonnunquam animi aliquid [inflammandum est]³ illi lenitati: neque est ulla temperatior ora-

^v Cum audit de calamitate aliorum, cogitet de iis rebus acerbis, quas vel tulerit, vel timeat.

^w Motus illi quibus opinionem viri boni et famam probitatis orator sibi conciliat, debent esse lenes.

^x Orator debet vim et asperitatem contentionis condire illa humanitate qua conciliantur auditores, et temperatum illud dicendi genus contentione excitare.

////////

Guelf. 1. 2. 3. Erl. 1. Junt. et Lamb. *permixta* Mull. Orell. al. Actutum, esse deest in Guelf. 1.—9 *At misericordia* Steph. Lamb.—10 *Pearc. conj. ad se ipse.*—11 ‘Vir quidam doctus ex conjectura legit, *Item cum,*’ *ſc.* *Pearc.*

CAP. LIII. 1 Solus Lamb. *esse debet.*—2 *Nam et ex* Guelf. 1. 3. et Lamb. —3 ‘Vetus lectio h. l. est *influendum est*; quod vitiosum esse vident omnes. Lambinus priorit *injundendum est*; Gruterus e Mss. *inflammandum est*. Melanthon et Gulielmus corripiebant *inflandum*, pro *afflundum*; nam et ‘*inflatus divinus*’ dicitur pro ‘*afflatu*,’ ut Cic. Divin. 1. 6. idque ceteris longe melius est. Ego cum Grutero ejiciendum puto. Correctores volebant hoc membrum priori similis reddere, et cum in illo sit *influat*, fecere *influendum est*; unde *inflammandum* factum est ab iis, qui putabant, id lenius esse pro *vi animi*. *Influat* est commune et aptum utrique.’ *Ernesti*. Plerique codd. ap. *Pearc.* habent *influendum*; nonnulli *inflammandum*. ‘Wetzel, qui quidem *inflammandum* in textu retinuit, hanc lectionem, uti *influendum*, rejecit, atque assentitur Grutero et Ernestio. Ego vero cum Schutzio rescripsi *inflandum*.’ *Harles*. ‘Mihi rectum videtur *inflammandum est*; sed expungendum (utpote ortum ex interpolatione ad corruptum illud *influendum*,) illi lenitati, quod

NOTÆ

¹ *Misericordia*] De misericordiæ naturâ exemplis, diximus l. 1. de Invent. § 106. &c.

tio, quam illa, in qua asperitas contentionis oratoris ipsius humanitate conditur; remissio autem lenitatis quadam gravitate et contentione firmatur. 213. In utroque autem genere dicendi, et illo, in quo vis atque contentio quæritur, et hoc, quod ⁴ ad vitam et mores accommodatur,⁵ et principia tarda sunt,⁵ et exitus tamen spissi et producti ⁴ esse debent. Nam neque assiliendum statim est ad illud genus ⁶ orationis: ^a abest enim totum a causa, et homines prius ipsum illud, quod proprium sui iudicii est, audire desiderant: nec, cum in eam rationem ingressus sis, celeriter discedendum est. 214. Non enim, sicut argumentum, simul atque positum est, arripitur, alterumque et tertium poscitur, ita misericordiam, aut invidiam, aut iracundiam, ⁷ simul atque intuleris, possis commovere.⁶ Argumentum enim ratio ipsa confirmat, quæ simul atque emissa est,⁸ adhærescit: ^c illud autem genus orationis non cognitionem iudicis, sed magis perturbationem ^d requirit, quam consequi, nisi multa, et varia, et copiosa oratione, et simili contentione actionis, nemo potest. 215. Quare qui aut breviter, aut submisce dicunt, docere iudicem possunt, commovere non possunt; in quo sunt omnia.^e Jam illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iisdem suppeditari ⁹ locis. Sed argumento resistendum

^y Quod idoneum est ad ostendendam vitam et probos mores oratoris.

^z Vehementes et longiores.

^a Non statim veniendum ad vehemens et acre genus orationis.

^b Argumentum statim atque propositum est, intelligitur, ac si minus sufficiat, secundum et tertium petitur: at non ita statim atque tractare dicendo caperis, poteris excitare auditorum in animis misericordiam, aut invidiam, aut iracundiam.

^c Quæ simul atque demonstrata est, menti inhaeret.

^d Affectum.

^e In quo commovendo requiruntur omnia, nempe et copiosa oratio et contento actionis.

//////////

ego uncis inclusi.' Orell. Voc. animi ante aliquid deest in cod. ap. Verburg. —4 Gueif. 2. et in hoc quo.—5 Ita codd. et edd. vett. Junt. Lamb. al. sunt e conj. Pearce. omittunt Schutz. et Mull. Mox, et exitus item conj. Lamb. tamen deest in Harl. 1.—6 Lamb. genus illud; et mox, illud ipsum.—7 Gueif. 2. atque iracundiam. Mox, pro intuleris, Schutz. conj. impuleris.—8 'Hæc corrupta. cui simul atque emissum est, conj. Wytenbachii, recepit Schutz. Fortasse suffecerit emendare, quæ simul, atque emissum est.' Orell. quod s. atque emissum conj. Scheller.—9 Duo codd. ap. Orell. suppeditare.—10 'Fortasse legendum, Et arg. r. est.' Pearce. 'Haud male quidem; at non opus esse

est,^{f10 u} aut iis, quæ comprobandi^v ejus causa sumuntur, reprehendendis, aut demonstrando, id, quod concludere illi velint, non effici ex propositis,¹¹ nec esse consequens:^w aut, si ita non refellas, afferendum est in contrariam partem,^x quod sit aut gravius, aut æque grave. 216. Illa autem, quæ aut conciliationis causa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, contrariis commotionibus inferenda¹² sunt, ut odio benivolentia, misericordia invidia tollatur.

LIV. Suavis autem est,¹ et vehementer sæpe utilis jocus, et facetiæ: quæ, etiamsi alia omnia tradi arte possunt, naturæ sunt propria certe, neque ullam artem desiderant. In quibus tu longe aliis, mea sententia, Cæsar, excellis:

f Refellendum est argumentum allatum ab adversario.

~~~~~

videtur.' *Harles.*—11 Ita Erl. 1. *ex positis* Memm. Guil. Lamb.—12 'Sic corrupte Junt. Lamb. Ernesti. *offerenda* unus codex ap. Gronov. *offerenda* codd. aliquot, Schutz. et Mull. dubitans tamen; nam neque de hujus verbi sensu hic constat. *auferenda* Strebæus legisse videtur Schutzio. Equidem nihil ejusmodi vidi neque in textu, neque in commentario Strebæi. *evertenda* susp. Heusinger. *infirmenda* Walkeri conj. prob. Ernesti et Schutz. recepit Wetzel. *inserenda* Matthiæ Misc. Crit. 1. 4. p. 682.' Orell. Mox, *ut misericordia* codd. aliquot, Junt. Lamb.

NOTÆ

^u *Argumento resistendum est*] Refutationis regulas breviter sic colligit Julius Severianus: 'Proposito eo quod adversarius dixerit, respondebimus duobus modis; aut non esse id, aut non ideo nos vinci debere.' Prima ratione utitur Cicero pro Roscio Amerino, cum eum penitus negat paricidii reum; altera utitur pro Milone, a quo non negat occisum Clodium, sed jure occisum contendit, quod non alio modo vim repellere posset Milo.

^v *Iis, quæ comprobandi*] Ita sub init. Milon. § 7. 'Negant intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera ci-

vitare pop. Rom. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem interfecit tam esse fateretur,' &c.

^w *Nec esse consequens*] Quod in urbem non veniret Roscius filius, inde eum invisum fuisse patri Erucius colligebat. Hoc minime cohærere Cicero ostendit oratione pro Roscio Amerino.

^x *In contrariam partem*] Cum facinus negari potest, idem in adversarium, si licet, retorquendum est. Tullius Tiberonem Ligarii accusatorem, quod etiam arma contra Cæsarem tulisset, exagitat: 'Quid enim tuus ille, Tiberus, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? ejus latus mucro ille petebat? quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?'

quo magis mihi etiam testis esse potes, aut nullam esse artem salis,¹ aut, si qua est, eam nos tu potissimum docebis. 217. Ego vero, inquit Cæsar, omni de re facetius² puto posse ab homine non inurbano, quam de ipsis facetiis, disputari. Itaque cum quosdam Græcos inscriptos libros esse vidissem de ridiculis,³ nonnullam in spem³ veneram, posse me aliquid ex istis discere: inveni autem ridicula et salsa⁴ multa Græcorum: nam et Siculi^a in eo genere, et Rhodii, et Byzantii,^b et præter ceteros, Attici^c excellunt: sed qui ejus rei rationem quandam conati sunt artemque tradere, sic insulsi extiterunt, ut nihil aliud eorum, nisi ipsa insulsitas, rideatur. 218. Quare mihi nullo videtur modo⁵ doctrina ista res posse tradi. Etenim cum duo genera sint facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum et breve; [*p. 129.*] illa a veteribus superior cavillatio, hæc altera dicacitas nominata est.

¹ *Modum apte jocandi nulla arte tradi posse.*

CAP. LIV. 1 *Suavis est autem* Mull.—2 Duo codd. Stephani, tres Lambini, quatuor Gallici, Palatt. 5. 7. Joan. Harl. 1. Bod. Mag. Guelf. 1. 2. 3. Erl. 1. et ed. Lips. *facilius*.—3 Ernesti conj. *non ullam in spem*. Mox, *ex his discere* Guelf. 1.—4 Vet. ap. Steph. et Lamb. *et falsa*.—5 *Quare mihi quidem nullo v. modo omnes codd. ap. Pearc. item edd. Junt. Crat. Lamb. Pearc. Schutz. Wetzel. Harles. Mull. et Orell. Quare mihi videtur quidem nullo modo* Guelf. 1. *Quare mihi quidem nullo modo videtur* Guelf. 2. Mox, *sint genera* Lamb.

NOTE

¹ *Nullam esse artem salis*] Quorsum igitur, inquit aliquis, hic de jocandi ratione præcepta traduntur? Nodum hunc solvit Quintil. vi. 3. ‘Hoc quicquid est, ut non ausim dicere carere omnino arte; quia nonnullam observationem habet, suntque ad id pertinentia, et a Græcis et a Latinis composita præcepta; ita plane affirmo præcipue positum esse in natura et occasione.’

² *De ridiculis*] Tradit Laërtius Theophrastum scripsisse librum περὶ Γελοίου, *de Ridiculo*.

^a *Siculi*] Incolæ Siciliæ, quæ in mari Mediterraneo insula ab extrema

versus orientem Italiæ parte per angustum freto se jungitur. Dicta præterea est Sicania et Trinacria, aut Triquetra a figura, auctore Plinio. Nunc appellatur *la Sicile*. De Rhodiis dictum alibi.

^b *Byzantii*] Byzantium nobilissima Thraciæ civitas ad Bosphorum Thracium sita, cui totius orbis spoliis locupletatæ nomen suum imposuit Constantinus Magnus anno post Chr. 330. ex quo dicta est Constantinopolis. Ab anno 1453. subjecta est Turcis, a quibus *Stamboul* appellatur.

^c *Attici*] Attica Achaïæ regio notissima, cujus caput Athenæ.

Leve nomen habet utraque res : quippe⁶ leve enim est totum hoc, risum movere. 219. Verumtamen (ut dicis, Antoni) multum in causis persæpe lepore et facetiis profici vidi. Sed cum in illo genere perpetuæ festivitatis ars non desideretur, (natura enim fingit homines et creat imitatores et narratores facetos,⁷ et vultu adjuvante, et voce, et ipso genere sermonis) tum vero in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cum ante illud facetum dictum⁸ emissum hæreere debeat,ⁱ quam cogitari potuisse videatur? 220. Quid enim hic⁹ meus frater^j ab arte adjuvari potuit, cum a Philippo^d interrogatus, quid latraret, ‘Furem se videre’ respondit? Quid in omni oratione Crassus vel apud centumviros^e contra Scævolam, vel contra accusatorem Brutum, cum pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Crasso est, omnium sententia, concedendum. Non enim fere quisquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens, et illo, quod in perpetuitate sermonis, et hoc, quod¹⁰ in celeritate atque dicto est. 221. Nam hæc perpetua contra Scævolam Curiana defensio^k tota redundavit hilaritate quadam et joco; dicta illa brevia non habuit. Parcebat enim adversarii dignitati :

ⁱ Ferire animos ante debeat. ^j Catulus.

^k Oratio Crassi, in qua Curium defendit contra Scævolam.

—6 Voc. *quippe* deest in Crat. Actuum, *leve etiam* conj. Ernesti receperunt Wetzel. et Harles. Ernesti addit, ‘aut enim delendum, aut secundum vet. libros interpungendum, *res quippe : leve enim.*’ Schütz. interpangit, *res? quippe ; leve enim, &c.*—7 Guelf. 1. *facetiarum*. Mox, *adjuvante et vultu* Schütz. e quibusdam codd.—8 Bal. *facere dictum*; Guelf. 1. Erl. 1. Norf. Joan. Med. Harl. 1. 2. Nov. Bodl. et Mag. item edd. Junt. Crat. Lamb. Steph. Ascens. Streb. Harl. Orell. Mull. *facete dictum*.—9 *Quid enim est hic* Guelf. 1.—10 Edd. vet. et illo, qui . . . et hoc, qui; codd. Joan. Harl. 1. Norf. Nov. item edd. Venet. Mediol. Steph. Ascens. Lamb. Manut. Pearce. et recentt. et illo quod . . . et hoc, quod; Erl. 1. et illo, qui . . . quod; Guelf. 1. excellens illo qui in perp. &c. Guelf. 2. excellens et in illo qui . . . et hoc qui;

NOTE

^d *A Philippo*] De quo dictum, l. 1. de Orat. § 24. Ex dictione Catuli patet notam fuisse hominis rapacitatem.

^e *Vel apud centumviros*] De causa

illa quam pro Curio secundo hærede contra Scævolam Coponiorum defensorem Crassus peroravit, diximus l. 1. de Orat. § 180.

in quo ipse¹¹ servabat suam; quod est hominibus facietis et dicacibus difficillimum, habere hominum rationem et temporum, et ea, quæ occurrant, cum salsissime dici possint,¹² tenere.¹ Itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipsum non insulse interpretantur.^m 222. Dicere enim aiunt Ennium; ‘flammas’¹³ a sapiente facilius ore in ardente opprimi,ⁿ quam bona dicta teneat:’^o hæc scilicet bona dicta quæ salsa sint: nam ea ‘dicta’ appellantur proprio jam nomine. LV. Sed ut in Scævola¹ continuit ea Crassus, atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, causam illam disputationemque lusit;²² sic in Bruto, quem oderat, et quem dignum contumelia judicabat, utroque genere pugnavit. 223. Quam multa de balneis, quas nuper ille^q vendiderat, quam multa de amisso patrimonio dixit! atque illa brevia, cum ille diceret, se sine causa sudare;^f ‘Minime mirum,’ inquit,³ ‘modo enim ex-

¹ Tacere.^m Verbis Ennii explicant.ⁿ Extingui posse.^o Verba salsa et faceta supprimit.^p Abstinit ab illis dictis et acutis salibus tum, cum in Scævola dixit, usque est potius facietis æquabiliter tota oratione sparsis, quibus gravissimam causam jocando confecit.^q Brutus qui Plancum accusabat.

Guelf. 1. et hoc quod.—11 Ita codd. Joan. Nov. Bal. Mag. Wag. Mead. Harl. 1. 2. Cantabr. Erl. 1. item edd. vett. Steph. et recentt. ipso Guelf. 1. Ald. Junt. Ascens. et vulgg. ante Pearce. in quo ipso conservabat Guelf. 3.—12 Guelf. 1. dici possunt; Guelf. 3. dici potuit.—13 Ennium flamma Guelf. 2. autupiente Erl. 1. Mox, bona quæ salsa Orell. bene dicta, quæ, &c. Guelf. 2.

CAP. LV. 1 Ita edd. pr. Streb. Junt. Crat. Man. Grut. Verburg. in Scævola Erl. 1. Joan. Harl. 1. Lamb. Pearce. Harles. Orell. continuit est a correctione Aldi, quem secuti sunt Junt. Pearce. al. conticuit Erl. 1. Guelf. 1. alique codd. ap. Pearce.—2 Lamb. elusit. Mox, in Brutum conj. Wetzel. et sic legit Manut.—3 Vocc. mirum et inquit desunt in aliquot codd. mirum omittunt Joan. Harl. 1. et Erl. 1. inquit deest in al. ap. Harles. Unde Pearce. conj. brevia: cum ille d. se s. c. sudore: Minime, inquit; &c. Heusinger.

NOTE

^f Se sine causa sudare] Dixerat Brutus se nimis vehementer agere et sudare in impugnanda Planci contra Crassum causa, quæ acensatione facile posset everti; respondit illi Crassus, Non miror te sudare, modo enim existi de balneis. Dicto scili-

cet notans balneas, de quarum possessione Brutus venditor et decoctor abierat. Solent porro qui e balneis exeunt, sudare et aqua diffuere: quod salse transtulit in Brutum Crassus.

isti de balneis.⁷ Innumerabilia hujuscemodi fuerunt, sed non minus jucunda illa⁴ perpetua.⁷ Cum enim Brutus^g duos lectores excitasset,⁸ et alteri de colonia Narbonensi^h Crassi orationem legendam dedisset, alteri de lege Servilia,ⁱ et cum contraria inter sese de republica capita contulisset;⁴ noster hic^u facetissime tres patris Bruti de jure civili libellos tribus legendos dedit. 224. Ex libro primo, 'Forte evenit, ut in Privernati^j essemus.'⁵ 'Brute,^v testificatur pater, se tibi Privernatē fundum reliquisse.' Deinde

⁷ In L. Crasso perpetuitas faceti sermonis non minus jucunda fuit, quam illius brevia quādam et acute dicta.

⁸ Surgere jussisset.

⁴ Alterum alteri opposuisset.

^u L. Crassus.

^v Tum subiecit Crassus.

volebat, *Minime. Existi de, &c.*—4 Ita codd. Cant. Norf. Joan. Mead. Wag. Harl. 1. Bal. Mag. et Nov. item edd. Venet. Mediol. Steph. Pearce. et recentr. *illa jucunda* Ald. Junt. Crat. Man. Grut.—5 Censor Jeneusis addendum arbitrabatur, *ego et Marcus filius*. Cf. Orat. pro Cluent. c. 51.—

NOTÆ

^g *Cum enim Brutus*] Ipse sibi interpret erit Tullius: in oratione pro A. Cluentio rem totam paulo fusius exponit § 140. 'L. Crassi auctoritatem sequor, qui cum Cn. Plancum defenderet, accusante M. Bruto, homine in dicendo vehementi et, callido; cum Brutus, duobus recitatoribus constitutis, ex duabus ejus orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset, quod in dissuasionē rogationis ejus quæ contra coloniam Narbonensem ferebatur, quantum potest, de auctoritate senatus detrahit; in suasionē legis Serviliæ, summis ornat senatum laudibus: et multa in equites Rom. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorum judicium in Crassum incenditur; aliquantum commotus esse dicitur.' Quid deinde fecerit Crassus, a Quintiliano brevius narratur l. vi. c. 3. 'Tres excitavit et ipse lectores, hisque patriæ ejus dialogos

dedit legendos; quorum cum in Privernati unus, alter in Albano, tertius in Tiburti sermonem habitum complecteretur, requirebat ubi essent eæ possessiones. Omnes enim illas Brutus vendiderat, et cum paterna manciparet prædia, turpis habebatur.'

^h *De colonia Narbonensi*] In provincia Narbonensi celebris est civitas Narbo Martius, *Narbone*, ubi colonia pop. Rom. fuit. Cum legem, quæ adversus illam coloniam ferebatur, dissuaderet Crassus, multis senatum, ejus legis auctorem, exagitavit. Rursus cum idem Crassus diceret pro Servilia lege, qua judicia ab equitibus ad senatum transferebantur, summis in cælum laudibus senatum extollebat.

ⁱ *De lege Servilia*] Videsis l. i. de Invent. in notis ad § 92.

^j *In Privernati*] In villa ad Privernum Latii urbem, quæ nunc appellatur *Piperno*.

ex libro secundo, 'In Albano^k eramus ego, et Marcus filius.' 'Sapiens videlicet homo cum primis nostræ civitatis, norat hunc gurgitem;^w metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur.' Tum ex libro tertio, in quo finem scribendi fecit,^x (tot enim, ut audiui Scævola dicere, sunt veri Bruti libri) 'In Tiburti^l forte assedimus ego, et Marcus filius.' 'Ubi sunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis^y consignatos reliquit? Quod nisi puberem^m te, 'inquit,' jam haberet, quartum librum composuisset, et se etiam in balneis lotum⁶ cum filio, scriptum reliquisset.' 225. Quis est igitur, qui non fateatur, hoc lepore, atque his facetiis non minus refutatum esse Brutum, quam illis tragœdiis, quas egit idem, cum casu in eadem causa funere⁷ efferretur anus Junia?^z Pro, Dii immortales! quæ fuit illa, quanta vis! quam inexpectata! quam repentina! cum, conjectis oculis, gestu omni imminente,⁸ summa gravitate et celeritate verborum, 'Brute, quid sedes? quid illam anum patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides?ⁿ quid majoribus⁹

^w Inter primos cives sapientissimus cognoscebat hunc decoctorem.

^x Præter quem Bruti pater alium librum scripsit nullum.

^y Commemoratos in suis libris publice editis.

^z Quam illa dictione concitata et pæne tragica, qua Crassus idem usus est in eadem causa pro Planco adversus Brutum, cum dicente Crasso per medium forum efferretur ad rogum anus Junia Bruti propinqua?

6 Gueff. 2. 3. Junt. Crat. Victor. Man. Steph. Lamb. Mull. Orell. locutum; codd. aliquot, ed. s. l. et a. margo Crat. lotum. 'Quod, etsi primo intuitu mordacius videtur, homini Romano mera obscœnitas videri debet.' Orell.—7 Ita Cant. Steph. et Lamb. cum funere Junt. Crat. cum funere omittunt quinque codd. et Manut. cum funere feretur ed. W. in eadem causa feretur Erl. 1.—8 Edd. s. l. et a. Omnib. et margo Crat. gestu omni et vultu imminente.—9 Schutz. corrigit vides, majoribus. Mox, Junio Bruto margo Streb.

NOTÆ

^k In Albano] Villa ad Albam Longam Latii urbem, quæ, si Leandro credimus, nunc dicitur Savello.

^l In Tiburti] Alia item villa ad Tibur, quæ urbs in Latio vocatur hodie Tivoli.

^m Quod nisi puberem] Si scripsisset librum quartum antequam tu perve-

nisses ad pubertatem, ac tecum, utpote impubere, lavasset in balneis, in eo libro meminisset etiam de balneis, quas tu, ut fundos ab eo tibi relictos, vendidisti.

ⁿ Quorum imagines duci vides] 'Apud majores in atriis hæ imagines erant quæ spectarentur, non signa

tuis? quid L. Bruto,^o qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti studere? 226. patrimonione augendo? at id non est nobilitatis:^a sed fac esse,^b nihil superest;^c libidines totum dissipaverunt: an juri civili? est paternum:^d sed dicet, te, cum ædes venderes, ne in rutis quidem et cæsis^q solum¹⁰ tibi paternum recepisse:^e an rei militari? qui nunquam castra videris: an eloquentiæ? quæ nulla est¹¹ in te: et, quicquid est vocis ac linguæ, omne in istum turpissimum calumniæ quæstum^r contulisti.^f Tu lucem aspi-

^a Non debet esse hoc studium viri nobilis.

^b Esto: id facere liceat viro nobili. ^c Ex tuo patrimonio.

^d Hoc patris studium fuit: patrem in eo recte quidem tibi proponeres imitandum.

^e Testabitur illa anus manibus tui parentis, te adeo imperitum esse juris civilis, ut cum ædes venderes, non retinueris tibi, ut fit, ruta cæsa, immo ne cathedram quidem illam patris, in qua domi de jure solebat respondere.

^f Uteris lingua et voce ad homines accusandos, interdum per calumniam et falso crimine, ut quæstum facias ex eorum bonis, qui damnati judicio fuerint.

Dein, quid facere, omisso te, Guelf. 2. 3. quid te agere Gnelf. 1.—10 Al. solum.

NOTÆ

externorum artificum, nec æra et marmora: expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.' Plin. lib. xxxv. c. 2.

^o L. Bruto] De quo lib. iv. ad Herenn. in notis ad § 66.

^p At id non est nobilitatis] Non Romanis modo, verum etiam Græcis visum est ignobile faciendi quæstus studium. Scribit Aristoteles Polit. iii. 5. apud Thebanos lege cautum fuisse, ne quis ad honores reip. promoveretur, nisi decem annos a mercatura destitisset. Consule, si vacat, eundem Aristotelem i. 11. Cicero de Off. lib. i. § 150. 'Illiberales,' inquit, 'sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum operæ, non quorum artes emuntur: est enim in illis ipsa merces auctoramentum ser-

vitutis.' Et paulo post: 'Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est; sin magna et copiosa multa undique apportans, multisque sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda.' Hoc mercaturæ genus salvo dignitatis jure nonnullos equites Romanos exercuisse patet ex ult. Verr. § 160. 'Clamabat ille miser se civem esse Romanum, municipem Cosanum, meruisse se cum L. Pretio splendidissimo equite Romano, qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset.'

^q Ne in rutis quidem et cæsis] Per ruta cæsa intelligitur supellex, quæ sine aliqua demolitione domus auferri potest. Et ruta quidem quæ eruta sunt, ut arena, creta, et similia: ea quæ cæsa, ut arbores cæsas, et his similia, esse vult Ulpianus. Rutis cæsis opponuntur fixa junctaque, vel infixæ inædificataque, de quibus plura jurisconsulti.

cere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium esse conspectu? tu illam mortuam, tu imagines ipsas¹² non perhorrescis? quibus non modo imitandis, sed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquisti.' LVI. 227. Sed hæc tragica atque divina: faceta autem et urbana innumerabilia ex¹ una contentione² meministis: nec enim concio major unquam fuit,³ nec apud populum gravior oratio, quam hujus contra collegam⁴ in censura nuper, neque lepore et festivitate conditior.*

Quare tibi, Antoni, utrumque assentior, et multum facietias in dicendo prodesse sæpe, et eas arte nullo modo posse tradi. Illud quidem² admiror, te nobis in eo genere tribuisse tantum, et non hujus rei quoque palmam, ut ceterarum, Crasso detulisse. 228. Tum Antonius, Ego vero ita fecissem, inquit, nisi interdum in hoc Crasso paulum³ inviderem: nam esse quamvis facetum atque salsum,⁵ non nimis est per se ipsum invidendum: sed, cum omnium sis⁴ venustissimus et urbanissimus, omnium gravissimum et severissimum et esse, et videri, quod isti⁶ contigit uni, id mihi vix feren-

¹ Ex ejus oratione una quam nuper censor habuit.

² Numquam fuit major populi conventus.

³ Crassi contra collegam Domitium, cui nimiam domus magnificentiam objiebat.

* Plenior.

⁴ Quantumlibet festivum ac lepidum.

⁵ Crasso.

~~~~~

—11 Guelf. 1. et Reg. 7703. quæ neque est.—12 Voc. ipsas deest in Guelf. 1. 2. pro quo Schutz. malit istas. Mox, locum ullum Guelf. 2. probantibus Schutz. et Harl.

CAP. LVI. 1 Lamb. etiam ex; cujus lectionis vestigia sunt in Vet. ap. Steph. Mox, pro contentione quod habent codd. aliquot ap. Pearc. et edd. recentt. concione exhibent plurimi codd. Junt. Lamb. Grut. Schutz. et Orell. Deinde, pro voc. concio, Schutz. et Orell. habent contentio.—2 Ita Joan. ap. Pearc. Lamb. Steph. Harl. Mull. Orell. Et illud quidem Erl. 1. Guelf. 2. 3. alii codd. et edd. vett. Mox, ut ceterarum desunt in Guelf. 1.—3 Guelf. 2. 3. Lamb. et Manut. paululum. Mox, pro quamvis, quod servant Erl. 1. et W. novem codd. ap. Pearc. et tres vett. edd. habent quemvis; Guelf. 2. 3. quem ris.—4 Ita codd. plerique, Junt. et Lamb. sit codd. aliquot ap. Pearc. et

NOTÆ

¹ Calumniæ quæstum] Qui huic studio serviebant, dicebantur quadruptatores, quod ex damnatorum, quos detulerant, bonis, quarta pars ipsis

cederet; infame omnino et odiosum hominum genus.

² Contra collegam] Vide notas ad § 45. hujusce libri.

dum videbatur. 229. Hic cum arrisisset ipse Crassus,⁵ Attamen, inquit Antonius, cum artem esse facetiarum, Juli, negares, aperuisti quiddam, quod præcipiendum videretur. [*p.* 130.] Haberi enim dixisti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid jocus de gravitate decerperet; quod quidem inprimis a Crasso observari solet. Sed hoc præceptum prætermittendum⁶ est facetiarum, cum his nihil opus sit: nos autem quomodo utamur, cum opus sit, quærimus: ut in adversarium,^m et⁷ maxime, si ejus stultitia poterit agitari, in testem stultum, cupidum, levem, si facile homines audituri videbuntur.ⁿ 230. Omnino probabiliora sunt, quæ lacessiti dicimus, quam quæ priores: nam et ingenii celeritas major est, quæ apparet in respondendo, et humanitatis est responsio.^o Videmur enim quieturi fuisse, nisi essemus lacessiti, ut in ista ipsa concione⁸ nihil fere dictum est ab hoc, quod quidem facetius dictum videretur, quod non provocatus responderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut, quod esset ab eo objectum, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videretur.^p LVII. 231. Tum Sulpicius, Quid igitur? inquit: patiemur,¹ Cæsarem, qui quamquam Crasso facetias concedit, tamen multo in eo studio magis ipse elaborat,² non explicare nobis totum³ genus

¹ Hoc in adhibendis jocus præceptum habendæ rationis hominum, rei, temporis, prætermittendum est, cum qui hic adsunt oratores, eo minime indigeant, servandi decori jam peritissimi.

^m Opus est interdum uti facetiis.

ⁿ Si bonam in partem accipiendæ sint ab auditoribus.

^o Respondere cum fueris provocatus, est ingenii minime mali.

^p Urbanitate refellendum potius quam rationibus.

Schutz. quod omnium sit Guelf. 1. sed quum omnium sis Guelf. 2.—5 Ita Man. Lamb. Grut. arrisisset Crassus Guelf. 2. 3. Junt. Crat. Schutz. et Harl. arrisisset ipse et Crassus conj. Mull. Actutum, pro Attamen, Guelf. 1. 2. habent Ac tamen. Mox, pro Juli, margo Crat. habet ullam; Guelf. quum artem esse facetiarum ullam negares.—6 Ita codd. omnes et edd. vett. prætermittendarum e Heinzi conjectura Schutz. Harl. Orell. prob. Heusinger. Mox, quod his Man. pro cum his.—7 Conjunctio et suspecta Ernestio.—8 Guelf. 2. concione; Guelf. 3. contione; Guelf. 1. in ista contentione, omisso τῇ ipsa.

CAP. LVII. 1 Guelf. 1. patiemur inquit, improb. Harles.—2 Guelf. 1. 2. 3. et Erl. 1. laborat; Ernesti conj. et multo elaborat (vel elaboravit) tamen non, &c.—3 Ita Joan. Mead. Wag. Harl. 1. Cant. Norf. Nov. item edd. vett. Venet. Mediol. Lamb. Pearc. et recentt. totum nobis Junt. Man. Grut. nobis

hoc jocandi, quale sit, et unde ducatur; præsertim cum tantam vim et utilitatem salis et urbanitatis esse fateatur?⁴ Quid si, inquit Julius, assentior Antonio dicenti, nullam esse artem salis? 232. Hic cum Sulpicius reticuisset, Quasi vero, inquit Crassus, horum ipsorum, de quibus Antonius jamdiu⁵ loquitur, ars ulla sit: observatio quædam est, ut ipse dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent: quæ si eloquentes facere posset,⁶ quis esset non eloquens? Quis enim hæc non vel facile,⁷ vel certe aliquo modo posset ediscere? Sed ego in his præceptis hanc vim et hanc utilitatem esse⁸ arbitror, non ut ad reperendum, quid dicamus, arte ducamur, sed ut ea, quæ natura, quæ studio, quæ exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut prava⁹ intelligamus, cum, quo referenda sint,^r didicerimus. 233. Quare, Cæsar, ego quoque a te hoc peto, ut, si tibi videtur, disputes de hoc toto jocandi genere, quid sentias, ne qua forte dicendi pars, quoniam ita voluistis, in hoc tali cœtu, atque in tam accurato sermone præterita esse videatur. Ego vero, inquit ille, quoniam collectam^t a conviva, Crasse, exigis, non committam, ut, si defugerim,^s tibi causam aliquam dem recusandi: quanquam soleo sæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in scena^t gestum, spectante Roscio: ^{10 u}

⁴ Si satis esset observatio ista ad eloquentiam comparandam.

⁵ Quo in loco adhibenda sint.

⁶ Si recusem collectam solvere.

^t In theatro.

deest in Guelf. 2. 3. Mox, pro ducatur, quod habent Lamb. et Grut. *deducatur* servant codd. aliquot, Junt. Crat. Man.—4 Ita Joan. Nov. Mag. Erl. 1. item Steph. Lamb. Pearc. et edd. recentt. *fateamur* Guelf. 2. 3. Junt. Crat. Man. Grut.—5 Ita codd. Gruteri et Erl. 1. item Steph. et Lamb. *tamdiu* Guelf. 1. 2. 3. Junt. Crat. Man. Grut.—6 Ita edd. vett. Junt. Crat. Lamb. *possit* Guelf. 1. Grut. Pearc. al. ante Ernesti.—7 Ita Bod. Mag. Pearc. et Orell. *vel non facile* Guelf. 1. cum reliquis edd. *non id facile* Guelf. 2. 3.—8 Verbum *esse* deest in Guelf. 1.—10 Guelf. 1. et Vet. ap. Steph. *inspectante Roscio*. Sic Nizol. annotante Schutzio. Mox, *se commovere* Guelf. 2. 3.

NOTÆ

^t Collectam] Collecta, est pecunia dos.

quæ a singulis convivis exigitur et colligitur, quam pro sua quisque parte solvit ad sumtus convivii facien-

^u Roscio] De quo supra dictum est non semel.

quis enim sese commovere potest,^u cujus ille vitia non videat? Sic ego nunc, Crasso audiente, primum loquar¹¹ de facetiis, et docebo sus (ut aiunt)^v oratorem eum,^v quem cum Catulus nuper audisset, 'fœnum alios' aiebat 'esse^w oportere.' 234. Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus, præsertim cum ita dicat ipse, ut ambrosia alendus^w esse videatur: verum te, Cæsar, audiamus, ut ad Antonii reliqua redeamus.^z 12 Et Antonius, Perpauca quidem mihi restant, inquit: sed tamen defessus jam labore atque itinere disputationis,¹³ requiescam in Cæsar's sermone, quasi in aliquo peropportuno deversorio. LVIII. Atqui, inquit Julius, non nimis¹ liberale hospitium meum dices: nam te in viam, simulac perpaululum gustaris,^y extrudam^x et ejiciam.

235. Ac, ne diutius vos demorer, de omni isto genere, quid sentiam, perbreviter exponam. De risu quinque sunt, quæ quærantur: unum, quid sit: alterum, unde sit: tertium, sitne oratoris, velle risum movere:² quartum, quate-

^u *Gestum vel minimum agere.*

^v *Imperitus hominem peritissimum Crassum.*

^w *E fœno pasci alios oratores, nullo in numero habendos.*

^z *Ut reliqua quæ supersunt Antonio dicenda, ex ipso deinde audiamus.*

^y *Ubi paululum cibi sumseris.*

—11 Schutz. conj. *audiente præsertim* (vel *potissimum*) *loquar*. Mox, idem Schutz. suspic. *sus, ut aiunt, Minervam, oratorem* improbantibus Goerenzio de Fin. III. 4. 16. et Mull.—12 Guelf. 1. et duo codd. Regg. ap. Le Clerc. *ut Antonii reliqua videamus*.—13 Codd. Regg. Junt. Crat. Lamb. Le Clerc. Mull. et Orell. *disputationis meæ*.

CAP. LVIII. 1 Ita codd. Steph. Lamb. Grut. *nimum* Junt. Crat. Man.—

NOTÆ

^v *Sus (ut aiunt)*] Respicit ad tritum illud Latinorum proverbium, 'sus Minervam,' subaudi, docet; iis accommodari solitum, qui indocti eos docere velint, a quibus ipsi potius docendi sint. Minervæ jus in omnes disciplinas liberales esse tradunt poëtæ: sue non aliud animal sordidius est et stolidius.

^w *Ambrosia alendus*] Proverbii spe-

cie insulsi oratores fœno victitare dicebantur a Catulo, quem ipsum censet hic Crassus alendum ambrosia, qui cibus est Deorum, quasi esset ille cum ipsis Diis eloquentia comparandus, cum stolidi brutorum ad ordinem abjici debeant.

^x *Extrudam*] Hac allegoria breviter acturum se de jocis ac salibus profitetur.

nus: quintum, quæ sint genera ridiculi. Atque illud primum, quid sit ipse risus,^y quo pacto concitetur,^z ubi sit, quomodo existat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere, nequeamus,³ et quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus:^a neque enim ad hunc sermonem hoc pertinet:⁴ et, si pertineret, nescire me tamen id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui pollicerentur.⁵ 236. Locus autem, et regio quasi⁵ ridiculi^b (nam id proxime quæritur)^a turpitudine et deformitate quadam continetur: hæc enim ridentur vel sola, vel maxime, quæ notant et designant⁶ turpitudinem aliquam non turpiter. Est autem, ut ad illud tertium veniam, est⁷ plane oratoris movere risum; vel quod ipsa hilaritas benivolentiam conciliat ei, per quem excitata est; vel quod admirantur omnes acumen, uno sæpe in verbo positum, maxime respondentis, nonnunquam etiam lacescentis; vel quod frangit adversarium, quod impedit, quod elevat, quod deterret, quod refutat: vel quod ipsum oratorem, politum esse hominem significat, quod eruditum, quod

^z *Se explicaturos.*^a *Est hæc altera de risu quæstio.*

2 Guelf. 1. *risum velle movere.*—3 Guelf. 1. *ut vix eum cupientes teneamus*, probante Schutizio.—4 Idem codex, *neque enim ad hoc sermo hic pertinet*; et mox, *ne illi ipsi quidem.*—5 Ita Guelf. 1. 2. 3. et edd. fere omnes; et quasi regio Erl. 1. et ed. Pearce.—6 Guelf. 1. *notant vel designant.*—7 Verbum est

NOTE

^y *Quid sit ipse risus*] Sic definiri potest. Risus est vehementior quidam animi ex re jucunda motus, ad exprimendum conceptum intus gaudium, quo thoracis et oris muscoli impetu quodam agitantur.

^z *Quo pacto concitetur*] Nimirum cum nobis occurrit res admodum jucunda, lætitia perfunditur animus, cor sese dilatat, magnaue sanguinis effervescentis et vitalium spirituum fit diffusio, ad quam musculorum thoracis ac præsertim diaphragmatis motus sequitur: agitato diaphragmate, quæ membrana est præcordia dis-

jungens a visceribus, extenduntur simul muscoli qui a lateribus buccæ sunt, tumque fit oris ille gestus, quem risum appellamus.

^a *Democritus*] Non modo quia res naturales scrutatus est, verum etiam quia in risum sæpissime effundi solebat. De Democrito vide notas in l. 1. de Orat. § 42.

^b *Regio quasi ridiculi*] ‘Ridiculum,’ inquit Aristot. de Poët. c. 5. ‘est vitium ac turpitudine quæ nec dolorem nec perniciem affert; exempli gratia, facies ridicula est turpis et distorta sine dolore.’

urbanum, maximeque quod tristitiam ac severitatem mitigat, et relaxat,⁸ odiosasque res sæpe,^c quas argumentis dilui non facile est, joco risuque dissolvit. 237. Quatenus^{b d} autem sint⁹ ridicula tractanda oratori, perquam diligenter videndum est, id quod in quarto loco quærendi posueramus:^e nam nec insignis improbitas,^e et scelere juncta, nec rursus miseria insignis agitata ridetur: facinorosos majore¹⁰ quadam vi, quam ridiculi, vulnerari volunt: miseros illudi nolunt, nisi si se forte jactant. Parcendum^f est autem maxime¹¹ caritati hominum, ne temere in eos dicas, qui diliguntur.^d LIX. 238. Hæc igitur adhibenda est primum in jocando moderatio. Itaque ea facillime luduntur, quæ neque odio magno, neque misericordia maxima¹ digna sunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum est in istis vitiis,² quæ sunt in vita hominum neque caro-

^b *Ad quem usque modum.*

^c *Inquirendum proposueramus.*

^d *Non sunt facile homines ridendi, qui vel propter dignitatem, vel propter probitatem, diliguntur.*

omisit Steph.—8 *Guelf. 1. maxime quod t. ac s. m. ac relaxat*; et paulo post *facile non est.*—9 *Quatenus a. sunt* *Guelf. 2. 3.* Mox, *id* negligunt Steph. et Lamb.—10 *Codd. Cant. Norf. Bod. Wag. Harl. 1. 2. Mag. Guelf. 2. 3. Regii ap. Le Clerc. item edd. Junt. Crat. Ascens. Lamb. Steph. Pearc. Mull. Orell. facinorosos enim majore*; Man. Grut. Harl. al. *facinorosos majore*; edd. *quædam vet. f. majori.* Paulo post, *nisi se forte* *Guelf. 2. 3.*—11 *Parcendum autem maxime est* *Guelf. 1. Parcendum autem est maxime* *Guelf. 2. 3.*

CAP. LIX. 1 *Voc. maxima* deest in *Guelf. 3.*—2 *Guelf. 1. est in his vitiis*; *Guelf. 2. est in vitiis.* Paulo ante, *pro omnis*, ed. s. l. et a. habet *omnium*,

NOTÆ

^c *Odiosasque res sæpe*] Missum opportune ridiculum iram sæpissime frangit: 'Documento sunt juvenes Tarentini, qui multa de Pyriho rege securius inter cenam locuti, cum rationem facti reposcerentur, et neque negari res neque defendi posset, risu sunt et opportuno joco elapsi. Namque unus ex his, Immo, inquit, nisi lagena defecisset occidissemus te. Eaque urbanitate tota est invidia criminis dissoluta.' Quintil. vi. 3.

^d *Quatenus*] Recte Horatius: 'Est modus in rebus; sunt certi denique fines, Quos ultra citraque nequit con-

sistere rectum.' Cum ceteris in rebus, tum in jocis ac salibus maxime adhibendus est modus; ridicula enim et quæ specie prima sensus nostros acerrime commovent, ita se habent, ut iis celerrime fastidium adhaerecat.

^e *Nec insignis improbitas*] Cur insignis improbitas ac miseria jocis non sit exagitanda, patet ex definitione ridiculi superius allata.

^f *Parcendum*] Scite Fabius vi. 3. 'Longe absit propositum illud, Potius amicum quam dictum perdidit.'

rum, [p. 131.] neque calamitosorum, neque eorum, qui ob facinus ad supplicium rapiendi videntur; eaque belle agitata ridentur.³ 239. Est⁴ etiam deformitatis, et corporis vitiorum satis bella materies ad jocandum: sed quærimus idem, quod in ceteris rebus maxime quærendum est, quatenus. In quo non modo illud⁵ præcipitur, ne quid insulse,⁶ sed etiam, si quid perridicule possis: vitandum est oratori utrumque, ne aut scurrilis jocus sit, aut mimicus. Quæ cujusmodi sint, facilius jam intelligemus, cum ad ipsa ridiculorum genera venerimus.⁶

240. Duo enim sunt⁷ genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto.⁸ Re, si quando quid, tanquam aliqua fabella, narratur, ut olim tu, Crasse, in Memmium,^h ‘comedisse^f cum lacertumⁱ Largii,’ cum esset cum eo Tarracinæ^{3j} de amicula^g rixatus: salsa, attamen a te ipso ficta tota narratio: addidisti clausulam, tota Tarracina tum omnibus in parietibus inscriptas fuisse literas, tria LLL, duo MM: ⁹ cum quæreret, id quid esset, senem tibi quendam oppidanum

^e Alterum in ipsa re et sententia positum est, alterum in voce et forma loquendi.
^f Momordisse.
^g Muliercula.

////////

probante Mull. Deinde, pro *carorum*, Guelf. 1. habet *clarorum*.—3 Guelf. 1. *eaque bellu agitata videntur*; Guelf. 3. *eaque bella agitata ridentur*.—4 *Est* omittitur in Guelf. 1.—5 Codd. aliquot ap. Orell. et tres Guelf. *non illud*. Mox, *vitandum e. o. utrumque*, de conjectura delevit Schütz. Sed agnoscit jam Nonius v. ‘Scurrilis.’—6 Guelf. 1. 3. et margo Crat. *veniemus*; Junt. Crat. Victor. *devenierimus*.—7 *Duo sunt enim* Guelf. 3.—8 *Terracinæ* Lamb. et sic postea. Idem mox, *salsa tota ac tamen narratio*. Pro *narratio*, Grut.

NOTÆ

^g *Ne quid insulse*] ‘Oratori minime convenit distortus vultus gestusque, quæ in mimis rideri solent. Dicacitas etiam scurrilis et scenica huic personæ alienissima est. Obscœnitas vero non a verbis tantum abesse debet, sed etiam a significatione.’ Fabius ibid.

^h *Memmium*] C. Memmius, de quo Tullius in Bruto, orator asper et contentiosus, morum acerbitate huic Crassi joco locum dedit.

ⁱ *Lacertum*] Brachium significat id quod est ab humero ad cubitum, lacertus autem id quod a cubito ad manum pertinet. Ovid. Met. l. i. ‘laudat digitosque manusque Brachiaque, et nudos media plus parte lacertos.’

^j *Tarracinæ*] Quæ Latinis est Tarracina, lingua Volscorum Anxur appellatur, ut tradit Plinius. Latii oppidum est, et etiamnum antiquum nomen retinet *Terracina*.

dixisse, ‘Lacerat^k lacertum Largii¹⁰ mordax Memmius.’ 241. Perspicitis, hoc genus quam sit facetum, quam elegans, quam oratorium, sive habeas vere,¹¹ quod narrare possis, quod tamen est mendaciunculis aspergendum, siveingas. Est autem¹² hæc hujus generis virtus, ut ita facta demonstres, ut mores ejus, de quo narres, ut sermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa fierique videantur. 242. In re est¹³ item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione sumi solet,⁴ ut idem Crassus, ‘per tuam nobilitatem,¹ per vestram familiam.’ Quid aliud fuit, in quo concio rideret, nisi illa vultus et vocis imitatio? ⁱ ‘Per tuas statuas’ vero cum dixit, et extento¹⁴ brachio paululum etiam de gestu addidit, vehementius risimus. Ex hoc genere est illa Rosciana imitatio senis: ‘Tibi ego,^m Antipho, has sero,’¹⁵ inquit: ‘senium est, cum audio.’^j Atque ita est totum hoc ipso genere ridiculum; ut cautissime tractandum sit. Mimorum est enim ethologorum,¹⁶ si nimia est imitatio, sicut obscœnitas: ^k orator surripiat^l

^h Cum imitatur sive gestum sive quid aliud quod ab adversario depravate ac perperam fit.

ⁱ Nisi quod Crassus, ea cum diceret, imitaretur vultum et vocem adversarii?

^j Hunc in modum Roscius imitari senem solet, cum illa verba profert: Tibi ego has arbores sero. Adeo facite senem hæc dicentem Roscius imitatur, ut non tam audire mihi videar senem loquentem quam ipsam senectutem.

^k Imitatio si est nimia et putida, pertinet potius ad eos mimos qui ethologi sive imitatores morum alienorum dicuntur, quam ad oratorem.

^l Modice usurpet quasi rem alienam et histrionibus propriam.

solus habet oratio.—9 Schutz. et Orell. literas LLL. MM.—10 ‘Si postremæ syllabæ in Largii contrahantur, vel scribatur *Largi*, ut est in Guelf. 2. 3. fit senarius iambus.’ Schutz.—11 ‘Cum Schutzio post habeas posni comma, quod in Ernesti et nonnullis aliis male positum est post *vere*.’ Harles. Mox, *mendaculis* ed. s. l. et a. *mendaciolis* Crat.—12 *Est enim* ed. s. l. et a. Mox, *ut facta demonstrantur*, omisso *ita*, Lamb.—13 *In re inest* Steph. Lamb. Orell. *In re est* Junt. Crat. Man. Grut.—14 Steph. *extenso*.—15 *Antipho assero* Ald. Mur. Streb.—16 Guelf. hic et infra, et Vet. Steph. *et ethologorum*. Mox, est

NOTÆ

^k *Lacerat*] Versus est iambicus senarius, ‘Lacerat lacertum Largi mordax Memmius.’

¹ *Per tuam nobilitatem*] Verba desumpta ex alicujus adversarii (an Cn.

Domitii?) oratione, quæ ludicra imitatione Crassus traducit.

^m *Tibi ego*] Verba senis quem in scena Roscius exhibebat, ex aliquo veteri poëta comico.

oportet imitationem, ut is, qui audiat,¹⁷ cogitet plura, quam videat: præstet^m idem ingenuitatem et ruborem suum, verborum turpitudine et rerum obscœnitate¹⁸ vitanda. LX. 243. Ergo hæc¹ duo genera sunt ejus ridiculi, quod in re positum est: quæ sunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus describuntur hominum mores, et ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales sint,² intelligantur; aut, imitatione brevi injecta, in aliquo insigni ad irridendum vitio repariantur. 244. In dicto autem ridiculum est id, quod verbi, aut sententiæ quodam acumine movetur. Sed ut in illo superiore genere vel narrationis, vel imitationis, vitanda est mimorum ethologorum³ similitudo; sic in hoc, scurrilis oratori dicacitas magnopere fugienda est. Qui igitur distinguemus a Crasso, a Catulo, a ceteris, familiarem vestrum,⁴ Granium, aut Vargulam, amicum meum? non mehercule in mentem mihi quidem venit: sunt enim dicaces; Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor, primum, ne, quotiescumque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere. 245. Pusillus testisⁿ processit. ‘Licet,’ inquit, ‘rogare?’ Philippus. Tum quæsitōr properans, ‘Modo breviter.’ Hic ille, ‘Non accusabis: perpusillum rogabo.’ Ridicule. Sed⁵ sedebat judex L. Aurifex, brevior etiam

^m *Præ se ferat.*

//////////

qui legit sicut et obscœnitas.—17 Guelf. 1. 2. Erl. 1. et ed. Wald. qui audiet; Guelf. 3. qui audit.—18 Wyttenbach. conj. rerum turpitudine et verborum obscœnitate; et hanc conj. recepit Schutz.

CAP. LX. 1 Hæc ergo Lamb. Mox, ejus abest in Guelf. 3.—2 Guelf. 1. 2. 3. quales sunt. Mox, pro brevi, quod habent Man. et Grut. et margo Crat. breviter legunt Junnt. Crat. Steph. et Lamb. Dein, ad ridendum Guelf. 2.—3 Guelf. 1. et ethologorum. Mox, Pearce. in hoc scurrili. Actutum, dicacitas oratori Lamb.—4 Vet. ap. Steph. et Lamb. nostrum.—5 Sed omittit Lamb.—

NOTÆ

ⁿ *Pusillus testis*] Esto, inquit, hoc exemplum nimix dicacitatis et scurrilis ridiculi. In quadam accusatione processerat pusillus testis. Philippus patronus petiit, ut sibi liceret nanum illum testem interrogare. Prætor, sive quis alius moderator judicii et accusationis, qui cito cupe-

ret rem confici, annuit, modo paucis verbis hominem interrogaret: hic Philippus causidicus, Nihil erit quod me accuses; interrogabo perpusillum. Perpusillum intelligebat Philippus de illo teste parvo et nano, cujus exiguum staturam carpebat hoc dicto; et tamen videbatur quæsitōri re-

quam testis ipse:⁶ omnis est risus in judicem conversus: visum est totum scurrile [judicium]. Ergo hæc, quæ cadere possunt in quos nolis, quamvis sint bella, sunt tamen ipso genere scurrilia. 246. Ut iste, qui se vult dicacem, et mehercule est, Appius, sed nonnunquam in hoc vitium scurrile⁷ delabitur. 'Cœnabo,'^o inquit, 'apud te,' huic lusco familiari meo, C. Sextio: 'uni enim locum esse video.' Est hoc scurrile, et quod⁸ sine causa lacesivit: et tamen id dixit,ⁿ quod in omnes luscus conveniret. Ea, quia meditata putantur esse, minus ridentur. Illud egregium Sextii, et ex tempore, 'Manus lava,' inquit, 'et cœna.' 247. Temporis igitur ratio, et ipsius dicacitatis moderatio et temperantia, et raritas dictorum, distinguet oratorem a scurra: et, quod nos cum causa dicimus, non ut ridiculi videamur, sed ut proficiamus⁹ aliquid,^o illi totum diem, et sine causa. Quid enim est Vargula assecutus,^p cum eum candidatus^p A. Sempronius^q cum M. suo¹⁰ fratre, com-

ⁿ Et præterea quia id dixit.

^o Id etiam discriminis est inter oratorem et scurræ, quod non sine causa ridiculum quidpiam dicimus, sed ut causæ nostræ prosit.

^p Quem fructum tulit Vargula?

*****

6 Ita edd. vett. brevior etiam, quam ipse testis Junt. brevior quam ipse testis Guelf. 2. 3. et Grut. brevior etiam ipse quam testis Schutz. brevior ipse quam testis Guelf. 1. Mox, scurrile ridiculum Joan. Harl. 1. Mag. Nov. Guelf. 1. al. ap. Steph. scurrile judicium Junt. Man. Grut.—7 Schutz. et Harles. delent scurrile.—8 Lamb. quod et.—9 Hic post longam lacunam, ψ habet perficiamus; et mox si est pro sine. Al. id illi totum. Non male, ait Schutz.—10 Ernesti suo delendum putat, eique assentitur Wetzel. Schutzius

NOTÆ

spondere, ac dicere se perparum ac breviter interrogaturum.

^o Cœnabo] Appius irridens C. Sextium, qui altero oculo captus erat, ait, 'Cœnabo apud te, est enim uni locus:' ita carpebat hominis vitium, cujus in vultu erat locus uni oculo; quasi in ejus triclinio et convivio uni fuisset homini locus vacuus. Respondit Sextius subtili ac subito joco, 'Cœnabis enimvero apud me, sed prius manus lava:' quo dicto, hominis impuritatem notabat.

^p Candidatus] Qui ad magistratum aliquem aspirabat, sic dicebatur a toga candida, quam per id tempus ad integritatem significandam solebat induere.

^q A Sempronius] Hic ambibat magistratum, et eos prensabat, quibus erat jus suffragii: erat illi comes M. frater: ad Vargulam ventum est, quem cum Sempronius amice saluteret, amplectereturque officii causa, itemque Marcus Sempronii frater; cœpit Vargula servulum inclamare,

plexus esset: 'Puer⁷ abige muscas?' Risum quæsivit, qui est, mea sententia, vel tenuissimus ingenii fructus. Tempus igitur¹¹ dicendi^r prudentia et gravitate moderabimur: quarum utinam artem aliquam haberemus! sed domina natura est.

LXI. 248. Nunc exponamus genera ipsa summatim, quæ risum maxime moveant. Hæc igitur sit prima partitio, quod facete dicatur, id alias in re haberi,^r alias in verbo:^s facetiis autem maxime homines delectari,¹ si quando risus conjuncte, re verboque, moveatur. Sed hoc mementote, quoscumque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iisdem locis² fere etiam graves sententias posse duci: tantum interest, quod^e gravitas honestis in rebus severe, jocus³ in turpiculis et quasi deformibus ponitur: velut in iisdem verbis et laudare frugi servum possumus, et, si est

⁷ Servule.   ^r Ridicula jactandi.

^s Facete dictum aliquando rebus, aliquando verbo contineri.

^e Hoc tantum interest, quod, &c.

autem legit cum fratre suo M. Mox, fructus deest in ψ.—11 Tempus enim in eodem cod.

CAP. LXI. 1 Ita edd. vett. Harles. Mull. et Orell. *id alias in re habere, alias in verbo facetias: maxime, &c.* Ald. Junt. Lamb. Grut. *facetias etiam ψ. id alias in re haberi, alias in verbo: maxime Schutz.*—2 Voc. locis suspectum Ernestio, cui saltem legendum videtur *ex iisdem fere locis*. Mox, *possum duci ψ*.—3 Idem codex locus. Mox, codd. Lambini, Vet. ap. Steph. et ψ, item

NOTÆ

ut muscas abigeret: eo dicto carpebat petitores et candidatos, qui perinde ac muscæ molesti levesque essent.

^r *Alias in re haberi*] Qui consistit in re jocus, ejusmodi est, ut idem mutatis verbis maneat. Exemplum habes Verr. iv. 'Itaque, judices, hi, qui hospites ad ea quæ visenda sunt ducere solent, et unumquidque ostendere, quos illi mystagogos vocant, conversam jam habent demonstrationem suam; nam ut ante demonstrabant quid ubique esset, ita nunc quid undique ablatum sit ostendunt.' Ridiculum in dicto perit si voces com-

mutentur. Tale est illud Cic. ibid. 'Nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facete et commodè dicant: velut in hac re aiebant, in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere.' Tolle nomen Verris, quod Latine porcum non castratum significat, dicto perit omnis gratia. Elegantissimum autem illud est, quod re simul et dicto risum movet; cujusmodi est illud Ciceronis a Plinio, Plutarcho in Apophth. et Quintiliano relatum. Hortensius orator, accepta mercedis loco a Verre sphinge argentea, cum

nequam, joculari. Ridiculum est illud Neronianum ⁴ vetus in furace servo, 'Solum esse, cui domi nihil sit nec obsignatum, nec occlusum:' quod idem in bono servo dici solet; sed hoc iisdem etiam verbis. 249. Ex iisdem autem locis omnia nascuntur.^u ⁵ Nam quod ⁶ Sp. Carvilio ^s graviter claudicanti ex vulnere ob rempublicam accepto, et ob eam causam verecundanti in publicum prodire, mater ⁷ dixit, 'Quin prodis, mi Spuri? quotiescumque gradum facies, toties tibi ^v tuarum virtutum veniat in mentem,' præclarum et grave est: quod Calvino Glaucia claudicanti, 'Ubi est vetus illud? num claudicas? ⁸ at hic clodicat,' [p. 132.] ridiculum est: et utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, est ductum. 'Quid hoc Nævio ^u ignavius?' severe Scipio: at in ⁹ male olentem,^v 'Video me a

^u Sive quæ graviter, sive quæ ridicule dicuntur.

^v Memoria.

////////

edd. vett. Lamb. et Schütz. *velut iisdem*.—4 *Nævianum* codex Turnebi et margo Crat. *ne Romanum* ψ. Paulo post, *nec conclusum* Guelf. 2. Dein, *sed hæc* ψ; *et hoc* Man. Lamb.—5 Sic Junt. et Lamb. *nascuntur omnia* Erl. 1. *omnia* suspectum Ernestio; *alia nascuntur* conj. Schütz. *contraria nascuntur* susp. Orell.—6 *Namque quod* Steph. et Lamb.—7 Pro *mater*, ψ habet *magister*. Mox, *ut, quotiescumque gradum facias* codd. aliquot ap. Orell. Junt. Crat. Lamb. *ut, q. g. facies* Victor. Man. *ut* omissum est in ed. 1584. Grut. et ψ. Tum *veniet* ψ, et paulo post in eodem *Glaucia*.—8 Ita solus Grut. *num claudicat* omnes codd. Pearceii et edd. vett. *ne claudicat* ψ; *non claudicat* Guelf. 2. Actutum, *at hic claudicat* codd. Cant. Nov. ψ, Lamb. Steph. et edd. recentt. Mox, *hoc ridiculum est* omnes codd. Junt. Lamb. Grut. Orell. Denique *est dictum* ψ.—9 Idem codex, *ac in*. Mox, *Video me a te non conveniri, sed cir-*

NOTÆ

Ciceroni obscurius aliquid locuto dixisset se ignarum ænigmatum solvendorum; 'Atqui sphinx,' inquit, 'apud te est.'

^u *Sp. Carvilio*] E gente Carvilia, plebeia quidem, sed consulari.

^v *Ubi est vetus illud*] Verba sunt Glauciæ. Ubi (inquit Glaucia cum videret Calvinum claudicantem) est vetus illud proverbium, quo utebantur olim, ut hominem aliquem esse constantem significarent, cum dicerent hæc verba, 'num claudicat?' num ille instar arundinis vacillat et fluctuat, modo hoc, modo illud sequi-

tur? certe hoc proverbium, inquebat Glaucia, non cadit in Calvinum, nam profecto claudicat, 'at hic claudicat:' hoc est, homo est inconstans, dubiæ et incertæ fidei. Ita Glaucia vitium corporis ad vitium animi significandum ridicule transferebat.

^u *Quid hoc Nævio*] Verbum Scipionis est, qui cum Nævii cujusdam socordiam increparet graviter, usus est hoc modo paronomasia, sive similitudine verbi tantisper immutati, cum dixit, 'Quid isto Nævio ignavius est?'

^v *At in male olentem*] Dictum est

te circumveniri,' subridicule Philippus. At utrumque genus continet verbi ad literam immutati similitudo. 250. Ex ambiguo dicta vel argutissima^w putantur, sed non semper in joco, sæpe etiam in gravitate ¹⁰ versantur. Africano illi majori, coronam ^x sibi in convivio ad caput accommodanti, cum ea sæpius rumperetur, P. Licinius Varus,^w 'Noli mirari,' inquit, 'si non convenit:^y caput enim magnum est:'^x laudabile, et honestum. At ex eodem genere est: 'Calvus satis est; quod dicit parum.'^{11 y} Ne multa:^z nullum genus est joci, quo non¹² ex eodem severa et gravia sumantur. 251. Atque hoc ¹³ etiam animadvertendum, non esse omnia ridicula faceta.^a Quid enim potest esse ¹⁴ tam ridiculum,

¹⁰ Ex amphibologia oriuntur sales acutissimi.

^x E floribus contextam.

^y Si non satis accommodata est.

^z Paucis dicam.

^a Elegantia et venusta.

cumveniri e Strebæi conjectura Steph. et Lamb. probantibus Pearce. et Hensinger.—10 Pro in gravitate, ψ habet arguitate.—11 'Incerta hujus dicti interpunctio. Calvus satis est: quod dicit parum Lamb. Calvus satis est; quod dicit, parum Man. Schutz. Calvus, satis est, quod dicit parum al. Calvus satis est quod dicit. Parumne multa? Junt. Crat. Camer. ed. 1584. E Strebæo suo (non meo Paris. 1560.) Schutzius laudat, At ex eodem genere est illud Calvi, satis est, quod dicit. Parumne multa? Sed Strebæus in textu habet ut Junt. Crat. Camer. In Commentario explicat, non emendat, 'Ex ambiguo est illud Calvi.' Liber antiqui Camerarii, At ex eodem genere est Calvus: satis est quod didicit par. m.' Orell.—12 Cod. ψ, quod non.—13 At hoc in eodem cod.—14 Voc. esse deest in Guelf. 2. 3. et ψ. Mox, Samno Erl. 1. Sam-

NOTÆ

ridiculum Philippi faceti oratoris. Hunc adibat aliquis cujus halitus erat gravis et male olens; exclamavit Philippus enecari se tam gravi odore, neque tam se conveniri, quam circumveniri; hoc est, opprimi et per nomen speciemque colloqui præfocari ab isto maleolente, cujus anima esset instar veneni pestiferi.

^w P. Licinius Varus] Qui multis magistratibus egregie functus, prætor urbanam jurisdictionem obtinuit A. U. C. 546. ante Chr. 198.

^x Caput enim magnum est] Ambigue dictum vel ad magnitudinem capitis, vel ad amplitudinem animi trahi potest.

^y Calvus satis est; [Calvus: s. e.,] quod dicit parum] Ex eodem ambigui genere est illa vox Calvi cujusdam, qui cum audiret oratorem ineptum, a quo pauca quædam dicta fuerant, ait satis ab eo dictum esse, sive illud parum quod dixisset iste orator, satis esse, cui tacere satius fuisset omnino quam loqui. Hæc erat Calvi mens et sententia; quantumvis enim parum sit quod ineptus dicat, hoc plus nimio est. Eadem tamen verba sunt ambigua; possunt enim accipi in laudem istius oratoris, quasi satis multa dixisset ad causam probandam et obtinendam, etsi parum locutus fuisset.

quam Sannio^{b z} est? Sed ore, vultu,^a imitandis moribus, voce, denique ipso corpore ridetur.¹⁵ Salsum hunc possum¹⁶ dicere, atque ita, non ut ejusmodi oratorem esse velim, sed ut mimum.^c LXII. Quare primum genus hoc, quod risum vel maxime movet, non est nostrum;^d morosum,¹ superstitiosum,^b suspiciosum, gloriosum, stultum: naturæ ridentur ipsæ; quas personas agitare solemus, non sustinere.^e 252. Alterum genus est imitatione admodum ridiculum,² sed nobis tantum licet furtim, si quando, et cursim; aliter enim minime³ est liberale:^f tertium, oris

^b Morio, mimus.

^c Ita laudantur sanniones, ut non conveniat oratori illorum salsa ratio et illiberalis, sed mimo tantum et histrioni ridiculo.

^d Non est usurpandum oratoribus.

^e Quas personas insectari et describere dicendo, non agere instar histrionum et imitari solemus.

^f Licet oratori clam et parce usurpare alterum ridiculi genus, quod est in lepida personæ non ex se ridiculæ imitatione: alterum autem genus quod personam sua sponte ridiculam exhibet, in virum honestum non convenit.

//////////

nio ψ.—15 Ita Cant. Mead. Wag. Harl. 2. Erl. 1. Venet. Mediol. corpore ride-
tur ipso Guelf. 2. 3. Junt. Crat. Man. Grut. corpore ipso ridetur Lamb. Steph.
—16 Sals. h. posse ψ; possem Erl. 1. possim malit Harles. Mox, at ita conj.
Ernesti.

CAP. LXII. 1 Harles. conj. mocosum.—2 Orell. e conjectura Schutzii, est
imitatio; admodum ridiculum. Mox, sed nobis tamen ψ.—3 Ita Man. et Pearc.
alterum minime ψ, Junt. Lamb. Grut. alterum enim minime codd. Mag. et

NOTÆ

^z Sannio] Sanna est oris distortio, aut ineptus quispiam alius corporis gestus, quo ad mores aliorum ridicule exprimendos pantomimi abutuntur. Sannio qui sannas adhibet.

^a Ore, vultu] Os pro facie sumitur, vultus pro certo quodam oris habitu et conformatione, quæ animi motuum index est. ‘Oculi,’ inquit Tullius de Leg. l. i. § 27. ‘nimis arguti, quemadmodum animo affecti simus, loquuntur: et is qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse præter hominem potest, indicat mores: cuius vim Græci norunt, nomen omnino non habent.’ Vultum tamen animalibus ac feris attribuit Virgil. Æn.

vii. 20. ‘Setigerique sues, atque in præsepibus ursi sævire, ac formæ magnorum ululare luporum; Quos hominum ex facie Dea sæva potenti-
bus herbis Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.’

^b Morosum, superstitiosum] Hujus loci sententia talis est: Oratores non debent sanniones illos imitari, qui mores hominum putide exprimunt, qui imitantur homines morosos, nimia religione laborantes, suspiciosos, quales sunt senes ac timidi; aut gloriosos, quales sunt Thrasones in comædiis; aut stultos et aliqua impotenti perturbatione correptos; quorum omnium personæ natura sua vitiosæ et

depravatio, non digna nobis: quartum, obscœnitas, non solum non foro digna, sed vix convivio liberorum.^g ⁴ De-tractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco,⁵ facetiæ reliquæ sunt, quæ aut in re, ut ante divisi, positæ videntur esse, aut in verbo. Nam quod, quibuscumque verbis dixeris, facetum tamen est, re continetur: ⁶ quod mutatis verbis salem amittit, in verbis habet leporem omnem.

253. Ambigua^e sunt inprimis acuta, atque in verbo posita, non in re: sed non sæpe magnum risum movent; magis ut belle⁷ et literate^h dicta laudantur: ut in illum Titium, quem, cum studiose pila luderet, et idem signa sacraⁱ ⁸ noctu frangere putaretur, gregalesque, cum in campum non venisset, requirerent,^j excusavit Vespa Terentius, quod eum ‘brachium fregisse’^d diceret: ut illud Africani, quod est apud Lucilium:

‘Quid? Decius,^e Nuculam an confixum vis facere? inquit.’

^g *Hominum ingenuorum.*

^h *Festive.*

ⁱ *Quorum partes furtim auferret.*

^j *Cum collusores inquisissent, cur in campum Martium non venisset.*

////////

Nov. Paulo post, obscœnitatis ψ .—4 Voc. liberorum suspectum Ernestio; *Lupercorum* conj. Scheller.—5 Ita Junt. Lamb. 1566. *joco* codd. Lambini, Guelf. 3. Regii duo, et margo ed. 1584. Mox, aut arte divisi ψ .—6 Idem codex, tamen ore continetur.—7 Lamb. et ψ magisque ut belle. Mox, ut illud in Titium Man. Schütz. et Orell. Deinde, pro quem, quod e conjectura dedit Ernesti, qui exhibent codd. omnes, item Junt. Lamb. Grut. Mull.—8 Voc. sacra suspectum Ernestio. Mox, eum cum in c. non venisset Lamb. cur (omisso eum) in campum non venisset Man. eum in campum non venisse Guelf. 2. 3. Ald. Junt. Crat. Grut. cum in c. non venisset Cant. Mead. Bal. Wag. Pearc. Ascens. et recentt. Deinde, Pearc. conj. excusavit eum Vespa Terentius, quod

NOTÆ

ridiculæ sunt: v. g. natura ipsa Thra-sonis ex sese ridicula est: contra vero persona senis aut judicis, si quis eam gerat, nihil habet in se ridiculum, sed fortasse in imitatione, quia scilicet aliquis senem et judicem ridicule imitabitur.

^e *Ambigua*] Quo in genere elegans est illud Ciceronis: ‘Cum objiceret Miloni accusator in argumentum factarum Clodio insidiarum, quod Bo-

villas ante horam nonam divertisset, ut expectaret dum Clodius a sua villa exiret, et identidem interrogaret, quo tempore Clodius occisus esset, respondit, Sero.’ Quintil. vi. 4. Ambiguum illud ‘sero,’ vel vespertinum tempus, vel tarde perinde significat.

^d *Brachium fregisse*] An sibi? an alicui signo sacro?

^e *Quid? Decius*] Si etiamnum extarent Lucilii Satiræ, huic sententiæ,

254. Ut tuus amicus, Crasse, Granius, 'non esse sextantis.'^f Et, si quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maxime excellet:⁹ sed risus movent alia majores. Ambiguum per se ipsum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maxime: ingeniosi^g enim videtur, vim verbi in aliud, atque ceteri¹⁰ accipiant, posse ducere: sed admirationem magis, quam risum movet, nisi si quando incidit in aliud genus ridiculi. LXIII. 255. Quæ genera percurram equidem: sed scitis esse notissimum ridiculi genus, cum aliud expectamus, aliud dicitur.^h Hic nobismet ipsis noster error risum movet. Quodsi admixtum est etiam ambiguum, fit salsius: ut apud Næviumⁱ videtur esse misericors ille, qui judi-

brachium, &c.—9 Ita Erl. 1. et edd. vett. *excellit* Junt. Lamb. Grut.—10 Gueff. 2. *in aliud quam ceteri*. Idem codex mox, item Steph. et Lamb. *in aliud quoque genus*.

NOTÆ

quam non nisi divinando possumus assequi, lucem afferrent. Hunc qualemcumque sensum, explosis aliorum turpiculis interpretationibus, eliciamus. Quid? o Deci, inquit alius quispiam, an Nuculam hominem vis configere? Configi autem aliquis et mucrone et sermone asperiori dicitur, in quo ambiguum posuit Africanus.

^f *Non esse sextantis*] Sextans est sexta pars assis, sive duæ unciae. Res aliqua magni pretii esse dicebatur: Granius dixit illam non esse *sextantis*. Ambignum est: si enim ut vox unica pronuntietur, significat vilissimum et minimum pretium, duas uncias: si separate legatur *sex tantis*, sensus erit, id de quo agitur non esse comparandum et æquiparandum sex aliis tantis, seu pluris valere quam alia sex tantæ seu æqualis magnitudinis et pretii, adeoque esse rem valde pretiosam. Ita fere Strebæus.

^g *Ingeniosi*] Tale est illud Ciceronis: Cum aliquando Crassus dixisset, neminem gentis suæ Romæ ultra sexagesimum annum perduxisse vitam, negaretque rem postea, et miraretur

quomodo dixisset; 'Sciebas,' inquit Cicero, 'populum Romanum auditurum libenter, adeoque, hanc ab illo gratiam inire voluisti.' Plutarch. in Cic.

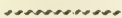
^h *Aliud expectamus, aliud dicitur*] Cujusmodi fuit asperior ille Ciceronis in M. Crassum jocus. Cum pro rostris M. Crassum secunda concione ornasset laudibus, eundemque rursus, paucis interpositis diebus, contumeliose perstrinxisset; ubi ille dixit, 'Nonne me ex isto loco aliquanto ante laudasti?' 'Etiam,' inquit, 'exercendæ orationis causa commentans, vile argumentum tractavi.' Plutarch. in Cic.

ⁱ *Nævium*] Cn. Nævius natione Campanus, professione poëta comicus, A. U. C. 519. fabulas apud populum dedit. Eum M. Varro, ut Gellius refert l. xvii. c. 21. scribit stipendia fecisse bello Punico primo, idque ipsum Nævium dicere. Exul Uticæ decessit Olymp. c. xlv. cons. uti tradit Tullius in Bruto, Cethego et Tuditano, A. U. C. 550. ante Chr. 201. Euseb. in Chron. Epigramma

catum^j duci videt, percunctatus² ita, ‘Quanti addictus? mille nummum.’^k Si addidisset tantummodo, ‘Ducas licet;’ esset illud genus ridiculi præter expectationem: sed quia addidit, ‘Nihil³ addo, ducas licet:’ addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem videtur, salsissimum.⁴ Hoc tum est venustissimum, cum in altercatione arripitur ab adversario verbum, et ex eo, ut a Catulo in Philippum,¹ in eum ipsum aliquid, qui laccessivit, infligitur. 256. Sed cum plura sint ambigui genera, de quibus est doctrina quædam subtilior; attendere et aucupari verba oportebit: in quo,⁵ ut ea, quæ sint frigidiora, vitemus, (etenim cavendum est, ne arcessitum^k dictum putetur,) permulta tamen acute dicemus. Alterum genus est, quod habet parvam^m verbi immutationem, quod in litera posi-

^k Longius repetitum.

CAP. LXIII. 1 *Novium* Schutz. e conjectura Schneideri.—2 Ita conj. Gronov. *videns, percontatur* ed. s. l. et a. Man. Lamb. Schutz. et Orell. *videt, percontatur* Junt. Crat.—3 *Nil* solus Schutz.—4 Ita correxit Ernesti; antea legebatur *salsissimus*.—5 Ita Ald. Junt. Lamb. in quibus Erl. l. et edd. ante Aldum; in quibus est *ψ*.

NOTÆ

ejus sepulcro impositum refert Gellius l. i. c. 24.

^j *Qui judicatum, &c.*] Videbat aliquis duci hominem alteri addictum in servitutem, cui, cum grandem summam deberet pecuniæ, solvendo non erat. Qui enim ære alieno premebantur, ex lege duodecim tabularum damnabantur ut servitutem servirent creditori, donec illi fecissent satis. Petiit ab iis qui dncebant hominem, quantum ille miser deberet: responderunt mille nummos deberi: ille cum putaretur eos nummos aut eorum partem persoluturus, contra fecit, dixitque per se non stare quominus infelix in ergastulum duceretur et addiceretur creditori: ‘Nihil addo, ducas licet.’ Ubi ‘nihil addo’ ambiguum est: nihil addo an verborum, an pecuniæ debitæ?

^k *Nummum*] Nummus sive sesterlius nummus, quod vocabulum vel unico vel geminato *m* scribi veterum monumentis liquet, quarta pars denarii Romani, decem denariis nostratibus æstimatur, ut Budæo visum; ut recentioribus, asse uno et semis, vel etiam duobus nostratibus. Mille nummum conficit quadraginta tres libras et quindecim asses Francicos, vel septuaginta quinque aut etiam centum libras. Quæ summa ut florente opibus repub. tenuis erat, ita ante Nævii tempora nonnullius momenti videbatur.

¹ *A Catulo in Philippum*] Vide superiores notas ad § 220.

^m *Habet parvam, &c.*] Paronomasiam adhibuit Tullius Philip. III. ‘En cur magister ejus Antonii ex oratore arator factus sit.’ Adhibu-

tum, Græci vocant *παρονομασίαν*,^l ut 'Nobiliorem,ⁿ mobilior-rem' Cato: aut, ut idem, cum cuidam dixisset, 'Eamus deambulatum;' et ille, 'Quid opus fuit de?' 'Immo vero,' inquit, 'quid opus fuit te?' aut ejusdem responsio illa, 'Si tu et adversus, et aversus, impudicus es.'^m 257. Etiam interpretatio nominis^o habet acumen, cum ad ridiculum convertas, quamobrem ita quis vocetur;ⁿ ut ego nuper, Nummum^p divisorem, ut Neoptolemum ad Trojam, sic illum in campo Martio nomen invenisse. LXIV. Atque hæc omnia verbo continentur. Sæpe etiam versus facete interponitur, vel ut est,^o vel paululum immutatus; aut aliqua pars versus, ut Statius Scauro^{1 q} stomachanti;^p ex

^l Vocem alteri voci similem.

^m Si turpia facis et pateris.

ⁿ Cum ridiculam aliquam causam afferas, ob quam aliquis certo nomine ro-cetur.

^o Iisdem verbis quibus ab auctore scriptus est.

^p Agens cum Scauro irascente.

CAP. LXIV. 1 *Seius Scauro* edd. vett. *Scaurus Statio* conj. Schutz.—2 Ita

NOTÆ

ere qui Antiochum cognomento 'Ἐπιφανῆ, hoc est, *illustrem*, appellarunt 'Ἐπιφανῆ, *furiosum*; et qui Tiberium Claudium Neronem, quod largius biberet merum calda temperatum, vocarunt Biberium Caldium Meronem.

ⁿ *Nobiliorem*] M. Fulvius Nobilior clarissimis reip. magistratibus egregie functus, proconsul de Ætolis triumphavit A. U. C. 567. ante Chr. 187.

^o *Interpretatio nominis*] Multa Cicero in Verrem, sed ut ab aliis dicta: modo futurum ut omnia verberet, cum diceretur Verres: modo Herculi quem expilaverat molestiorem apro Erymanthio fuisse: modo malum sacerdotem, qui tam nequam verrem reliquisset, quia Sacerdoti Verres successerat. Fabius vi. 3.

^p *Ego nuper, Nummum*] Lepide jo-

catus est Cæsar in Nummum divisorem; (erant autem divisores qui ad emerenda populi suffragia pecuniam inter tribus viritim candidatorum nomine dividebant, quos Plautus Curiarum magistros vocat) 'Quemadmodum Pyrrhus,' inquiebat Cæsar, 'ad Trojam Neoptolemus est appellatus,' quod juvenis ad bellum venisset; 'ita in campo Martio nomen invenit Nummius,' a nummis scilicet, quos ibi tribubus dividebat.

^q *Stadius Scauro*] M. Æmilius Scaurus humili quidem genere oriundus, at virtute aditum sibi fecit ad honores amplissimos; idem vehemens fuit orator, ejusque mentionem facit Tullius in Bruto. Cum aliquando impotenti ira commoveretur, a Statio his comici poetæ versiculis repressus est, 'St, tacete,' &c.

quo sunt nonnulli, qui tuam legem de civitate^r natam,
 Crasse, dicant :

‘St, tacete,^s quid hoc clamoris? quibus nec mater,²
 nec pater,’

Tanta confidentia estis? auferte istam enim super-
 biam.’

Nam in Cœlio sane etiam ad causam utile fuit tuum il-
 lud, Antoni, cum ille a se pecuniam profectam³ diceret
 testis, et haberet filium delicatiorem, abeunte jam illo,

‘Senti’n’⁴ senem esse tactum triginta minis?’^{5u}

258. In hoc genus conjiciuntur proverbia: ut illud Scipio-
 nis, cum Asellus omnes provincias stipendia merentem se
 peragrasse gloriaretur, ‘Agas asellum,’^v et cetera. Quare

^r Cujus ira putatur dedisse occasionem tibi ferendæ legis de jure civitatis.

^s St, silete, cur sic clamatis? tantamne habent audaciam homines obscuro et
 incerto loco nati?

² Nam ad refutandum quendam testem Cœlium, cum ipse testaretur pecuniam
 sibi clam ablatam esse a filio adolescente, delicato, et dissoluto, eamque datam ad
 corrumpendum judicium, et dicto testimonio jam discederet, opportune usus es, An-
 toni, illo versiculo, Advertis illi homini dolere sibi triginta minus extortas?

//////////

codd et edd. vett. Junt. Lamb. *quæ nec mater* Orell. e conjectura Schutzzii;
quibus mater nec pater sit ψ, et ed. s. l. et a. *sit* in fine versus addunt etiam
 Junt. Man. Steph. Primus expunxisse videtur Lamb. Mox, *confidentia?*
auferte, omisso *estis*, Orell. e conjectura Schutzzii. Dein, *istam nunc super-*

NOTÆ

^r *Tuam legem de civitate*] L. Lici-
 nius Crassus et Q. Mucius Scævola
 consules A. U. C. 659. legem de civi-
 tate Liciniam Muciam tulere, ut Ci-
 cero testatur oratione pro C. Corne-
 lio, reipub. non modo inutilem, sed
 etiam perniciosam. Pighius hæc ejus
 præcipua fuisse capita colligit, uti
 quæreretur in eos qui non cives, se
 pro civibus gererent. Præterea, uti
 in civitates suas redirent etiam Ro-
 mæ nati muneribusque civium functi,
 quorum majores juris Italici civitate
 Romana propter virtutem donati non
 fuissent.

^s *St, tacete*] *St*, vocula usitata apud
 comicos poëtas, qua silentium indici-
 Delph. et Var. Clas.

tur.

³ *Senti’n’*] Versus est senarius, quo
 Cœlii testimonium infirmabat An-
 tonius, cum eum triginta minarum
 damno potius commotum quam leg-
 um cura doceret.

^{5u} *Minis*] Mina sive μνᾶ Attica cen-
 tum drachmis Atticis constabat: ad
 nostrates calculos revocata conficit
 libras septemdecim et quindecim as-
 ses. Quapropter triginta minæ va-
 lebunt libras Francicas 525. bis tanto
 pluris est talentum Atticum quod
 sexaginta minas continet, adeoque
 efficit libras nostrates 1050. Sunt
 qui pluris minam æstiment.

^v *Agas asellum*] Frustra asinum ani-

Cicero.

3 Y

ea quoque, quoniam mutatis verbis non possunt retinere eandem venustatem, non in re, sed in verbis posita ducantur.⁴ 259. Est etiam in verbo positum non insulsum genus, ex eo, cum ad verbum, non ad sententiam rem accipere videare: 'ex quo uno genere totus est Tutor,^u mimus vetus, oppido ridiculus. [p. 133.] Sed ab eo a mimis: tantum genus hujus ridiculi insigni aliqua et nota re notari volo.^u Est autem ex hoc genere illud, quod tu, Crasse, nuper ei, qui te rogasset, num⁵ tibi molestus esset futurus, si ad te bene ante lucem⁶ venisset: 'Tu vero,' inquisti, 'molestus non eris' 'Jubebis igitur te,' inquit, 'suscitari?'^v et tu, 'Certe negaram⁷ te molestum futurum.' 260. Ex eodem hoc vetus illud est, quod aiunt^w Maluginensem^x illum M. Scipionem,⁸ cum ex centuria^y sua renuntiaret Acidinum^z

⁴ Cum aliquis fingit se verba tantum spectare, non ejus mentem a quo proferuntur.

^u Non immoror in iis ridiculis quibus mimi delectantur; ago tantum de illis, quæ oratori et homini liberali conveniunt.

^v E somno excitari?

^w Respondisse.

//////////

biam Steph.—3 Lamb. pecuniam a se profectam.—4 Mull. conj. putantur.—5 Ita codd. omnes ap. Pearc. Erl. 1. et edd. vet. etiam Junt. Streb. Lamb. non e Turnebi conj. dedit Grut.—6 'Ernesti suspic. bene mane ante lucem; Gulielm. bene mane, deletis vocc. ante lucem. Sed cum ante lucem unius adverbii vice fungatur, non minus recte bene ante lucem dici potest, quam bene mane.' Orell.—7 Ita Erl. 1. Harl. 1. Pearc. et recentt. negaras codd. plerique, et edd. ante Pearc. et tu certe negaras Guelf. 2. 3.—8 Post Scipionem excidisse v. dixisse, vel cum Turnebo mox inquisse leg. suspicabatur Schutz.

NOTÆ

mal tardum ac segne agas et impellas ut acceleret: nihil enim proficias. Ita non est verisimile te, qui et re et nomine Asellum refers, provincias omnes militantem peragrasse. Porro hæc verba, 'Agas asellum,' initium sunt versiculi senarii, qui cum tritus esset ac pervagatus tunc temporis, et notum omnibus proverbium contineret, non integer a Cicerone recitatur: quænam autem fuerint postrema senarii verba, nunc ignotum est. Censent alii P. Æmilianum censorem cum Claudio Asello equum ademisset, ut asellum deinceps ageret, ejus cogno-

men connotando, non sine multorum risu dixisse.

^u Tutor] Nomen comædiæ ridiculæ, vel poetæ, qui jocos et ridicula scripserat.

^x Maluginensem] M. Cornelius Scipio Maluginensis quæstor fuit A. U. C. 571. et prætor anno 576.

^y Centuria] Cum ab omni sexu et ætate fertur suffragium, comitia dicuntur centuriata, quod populus per centurias divisus ferret suffragia. Asconius.

^z Acidinum] Qui renunciatus fuit consul A. U. C. 575. ante Chr. 179.

consulem, præcoque dixisset, ‘Dic’ de L. Manlio;’ ‘Virum bonum,’ inquit, ‘egregiumque civem esse arbitror.’ Ridicule etiam illud. L. Porcius Nasica censori Catoni,⁹ cum ille, ‘Ex tui animi¹⁰ sententia tu uxorem habes?’^a ‘Non hercule,’ inquit, ‘ex mei animi¹¹ sententia.’ Hæc aut frigida sunt, aut tum salsa, cum aliud est expectatum: natura enim nos (ut ante dixi) noster delectat error: ex quo, cum quasi decepti sumus expectatione,¹² ridemus. LXV. 261. In verbis¹ etiam illa sunt, quæ aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius verbi translatione, aut ex inversione verborum.² Ex immutatione; ut olim Rusca^b cum

^a Cum præco declararet electum esse a sua centuria consulem Acidinum, et Maluginensem alloquens dixisset, Dic, &c.

² Joci in verbis oriuntur vel ex allegoria, (quæ est metaphora continuata, cum aliqua tota sententia a proprio sensu ad alienum ob similitudinem aliquam et proportionem transfertur,) vel ex metaphora quæ uno verbo fit.

~~~~~

‘Neutro est opus.’ Orell.—9 ‘Hoc corruptum; sed omnes mutationes cum nimis sint incertæ, sufficet uncis inclusisse Porcius.’ Idem. Ernesti suspic. *L. Nasica censori Porcio Catoni; vel, Censori Porcio Catoni L. Nasica; Wetzel. P. Nasica censori Porcio Catoni; Mull. conj. P. Nasica censori Catoni.* Schutz. vero suspicabatur, *Rid. etiam illud, quod Nasica censori Catoni.*—10 Schutz. e Gellio Noct. Att. IV. 20. conj. *Ut tu ex animi tui.* Vid. Beier. ad Offic. tom. II. p. 387.—11 Ita primus Grut. *ex animi tui* Camer. Man. et ed. 1584. *ex animi mei* codd. plurimi, item edd. Junt. Crat. Lamb. Schntz. Orell.—12 Steph. Lamb. *expectatione rei.*

NOTÆ

^a *Ex tui animi sententia tu uxorem habes?* [*Ex tui animi sententia, Tu uxorem habes*] Interpunctione mutata recte jocum hunc sic explicat Lipsius. Censores, cum lustrum conderent, diligenter cavebant ne quis civis sine uxore esset. Cicero de Legibus censorum officia describens ‘cœlibes,’ inquit, ‘esse prohibent.’ Solebant porro in exigendo jurejurando hæc verba præmittere: ‘Ex animi tui sententia:’ id est, responde ad id quod rogabo, ita ut sentis: ac deinde addebant, ‘Tu equum habes?’ aut ‘Tu uxorem habes?’ Quod idem in omni juramento servatum auctor Cicero in Academicis. Hinc facilis hujus loci interpretatio. Cum enim censor Cato in lustrum condendo a

nescio quo Nasica solennibus verbis de more petiisset, ‘Ex animi tui sententia’ dic videlicet, ‘Tu uxorem habes?’ ille intempestive dicax et in alium sensum verba censoris detorqueus respondit, ‘non hercle ex animi mei sententia:’ quasi censor non rogasset utrum uxorem haberet, sed utrum morigeram et bonam, et ex animi sui sententia haberet. Quis iste fuerit L. Nasica incertum; censorem autem, cui id contigit, fuisse M. Catonem illum censorium Lipsius existimat.

^b *Rusca*] M. Pinarius Rusca legem annalem, de qua nihil extat, tulit tribunus plebis A. U. C. 623. ante Chr. 131.

legem ferret annalem,^a dissuasor^a M. Servilius, ‘Dic mihi,’ inquit, ‘M. Pinari, num, si contra te dixero, mihi male dicturus es, ut ceteris fecisti?’ ‘Ut sementem feceris, ita metes,’^b inquit. 262. Ex translatione autem, ut, cum Scipio ille major^c Corinthiis³ statuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum essent imperatorum, ‘turmales’^d dixit ‘displicere.’ Invertuntur autem verba, ut, Crassus apud M. Perpernam⁴ iudicem pro Aculeone cum diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano L. Ælius⁵ Lamia,^e deformis, ut nostis: qui cum interpellaret odiose:^d ‘Audiamus,’ inquit, ‘pulchellum puerum,’ Crassus. Cum esset arrisum, ‘Non potui mihi,’ inquit Lamia,⁶ ‘formam ipse fingere: ingenium potui.’^e Tum hic,^f ‘Audiamus,’ inquit, ‘disertum:’ multo etiam arrisum est vehementius. Sunt etiam illa venusta,^g ut in gravibus sententiis, sic in facetiis. Dixi

^a Quæ certos annos constituit, quibus magistratus geri possint.

^a Qui persuadere conabatur ejusmodi annos non esse statuendos capiendis honoribus.

^b Si maledicas mihi, tibi quoque ut ceteris maledicturus sum.

^c Gratidianum, qui litigabat cum Aculeone, defendebat patronus quidam L. Alius Lamia.

^d Cum Crassum pro Aculeone dicentem moleste interpellaret Lamia.

^e Non potui me ipse pulchrum facere, potui eloquentem et ingeniosum.

^f Tum exclamavit Crassus.

^g Illæ figuræ, immutationes, metaphoræ, &c.

CAP. LXV. 1 Guelf. 2. In rebus.—2 Lamb. ita et metes.—3 Corinthi ψ. Idem codex mox esset.—4 Perpernam ψ.—5 Ita ex numismatibus et veteribus libris legendum censuit Ursinus; ita quoque edidit Manut. Pearce. Schütz. Harles. Orell. et Mull. L. Helvius Junt. Crat. Lamb. Grut. L. Helvius

NOTÆ

^c Scipio ille major] Africani cognomen consecutus est Asdrubale Carthaginiensi, et Syphace Numidiæ rege iterum debellatis. Accusatus de capta ab Antiocho pecunia ad pacis leges ferendas, adversariorum invidiæ cessit, et Liternum in Campaniam se transtulit, ibique obiit A. U. C. 570. ante Chr. 184. Livius, Plutarchus, &c.

^d Turmales] Turma in re militari est manus seu multitudo equitum: itaque statua turmalis est proprie

statua equestris: translate autem et improprie, quo sensu accipiebat hoc verbum Scipio, significat gregalem statuam et in eo loco positam ubi promiscuæ aliorum statuæ viderentur: qualem sibi displicere Scipio dicebat.

^e L. Ælius [Helvius] Lamia] Pighius ad A. U. C. 634. legendum putat L. Ælius Lamia; neque enim in Helvia, sed in Ælia gente reperiri familiam Lamiarum.

enim dudum, materiam aliam esse joci, aliam severitatis: gravium autem,⁷ et jocorum unam esse rationem.⁸ 263. Ornant igitur inprimis orationem verba relata contrarie:⁹ quod idem genus sæpe est etiam facetum; ut, Servius ille Galba¹⁰ cum judices L. Scribonio tribuno plebis ferret familiares suos, et dixisset Libo, ‘Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis?’ ‘Cum tu,’ inquit, ‘de cubiculo alieno.’ A quo genere ne illud quidem plurimum¹¹ distat, quod Glaucia Metello, ‘Villam in Tiburte^g habes, cortem in Palatio.’

LXVI. 264. Ac verborum quidem genera quæ essent faceta, dixisse me puto: rerum plura sunt, eaque magis (ut dixi ante) ridentur: in quibus est narratio; res sane difficilis. Exprimenda enim sunt, et ponenda ante oculos ea, quæ¹ videantur esse verisimilia, quod est proprium

^h Exornationem et easdem figuras et jocos et severitati servire.

ⁱ Ex adverso opposita.

codd. Cant. et Wag. Cf. Horat. III. Od. 17. 1.—6 *Lamiani* ψ.—7 Cod. ψ *generum autem*.—8 Schutz. conj. *rationem aliam . . . unam esse materiam*; et hanc conjecturam recepit Harles.—9 Gneiff. 2. *contraria*. Mox, *est sæpe etiam* Lamb.—10 Ita codd. Nov. Bod. Wag. Mead. Harl. 1. 2. Norf. item edd. Ascens. Manut. et Lamb. *Ser. ille Galba* Venet. Mediol. *Servius ille Galba* Erl. 1. *Sergius ille Galba* vulgg. ante Pearce. Mox, *L. Scribonio Liboni* Lamb.—11 Voc. *plurimum suspectum* Ernestio. Mox, *quod deest* in ψ. Paulo post, *homines*, pro *habes*, ψ; *cohortem in Palatio* ψ, Steph. Lamb. Man.

CAP. LXVI. 1 Lamb. *ea, et quæ*. Mox, *videantur et verisimilia* Junt. Man. *videantur verisimilia* Lamb. *videantur esse verisimilia* edd. vett. Crat. Pearce.

NOTE

^f *Servius ille Galba*] Galba in L. Scribonium Libonem judices elegit, qui sibi essent ob consuetudinem commessionum familiares; quod cum videret Libo, ‘Quandonam,’ inquit, ‘o Galba, desines eligere judices compotiores tuos?’ ‘Cum tu,’ respondit Galba, ‘modum impones tuis adulteriis.’ Hæc verba ‘de triclinio tuo,’ ‘de cubiculo alieno,’ sibi repugnant.

^g *Villam in Tiburte*] Cum C. Servilius Glaucia Metellum opprimere tentaret, ad eum defendendum con-

venit in Palatium frequens amicorum turba. Tum Glaucia peracutus et dicax, ‘Villam,’ inquit, ‘habes, Metelle, in agro prope urbem Tibur posito, et cortem in palatio.’ Cors proprie significat locum in villa ubi aluntur aves et pecudes. Glaucia vero significabat hoc verbo civium multitudinem, quæ reip. studio in Palatium confluxerat ad opem Metello ferendam: cohors enim, quæ in re militari est decima pars legionis, a corte dicta fuit. Opponentur autem ista, habere villam in Tiburte et cortem

narrationis, et quæ sint, quod ridiculi proprium est, sub-
turpia: ^j cujus exemplum, ut brevissimum, ² sit sane illud,
quod anteposui, ^h Crassi de Memmio. ³ Et ad hoc genus
ascribamus etiam narrationes apologorum. ⁱ 265. Trahitur
etiam aliquid ex historia, ut, cum Sex. Titius ^j ⁴ se Cas-
sandram esse diceret, ‘Multos,’ ⁵ inquit Antonius, ‘pos-
sum tuos Ajaces Oileos nominare.’ Est etiam ex similitu-
dine: quæ aut collationem ^k habet, aut tanquam ⁶ imagi-
nem. Collationem: ut ille Gallus ⁷ olim testis in Pisonem,
cum innumerabilem Magio præfecto pecuniam dixisset
datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret: ^l ‘Er-
ras,’ inquit, ‘Scaure, ego enim Magium non conservasse
dico, sed, tanquam nudus ^k nuces ⁸ legeret, in ventre abs-

^j Deformia.

^k Comparationem cum alia re.

^l Probare contenderet non esse tantam pecuniæ vim datam Magio, quippe qui
egenus foret.

//////////

et recentt. Paulo post, et quæ sunt ridiculi ψ.—2 Man. et Mull. ut breves
simus. ‘Sed præstaret, ut opinor, ut brevis sim, nisi optimo jure brevissimæ
narrationis exemplum dici posset, id quod h. l. significatur.’ Orell.—3 Me-
mio ψ.—4 Idem codex, ut cum sextilius.—5 Schutz. conj. et multos. Mox,
idem Schutz. delet Oileos.—6 Censor Jenensis pro tanquam conj. aliquam.—
7 Collationis . . . Gallais ψ. Idem mox, dedisset: et datam . . . cum tenuitate.
—8 Cod. ψ nudum nuces. ‘Nescio quis margini Lamb. meæ ascripsit nu-
cleos e nucē.’ Orell. Mox, in ventrem Gueif. 2. 3. et edd. vett. Junt. Lamb.
Grut. in ventre Harl. 1. cum edd. W. Pearce. Schutz. Harles. Orell. Actutum,
ut illud Junt. Crat. Man. Grut. illud delevit Lamb. ut ille e conjectura de-

NOTÆ

Romæ, cum in villa cors sita sit.

^h Anteposui] Scilicet hujus libri §
240.

ⁱ Apologorum] Apologorum sive fa-
bularum inventio refertur ad Æso-
pum, qui sive non anderet aperte ve-
rum loqui vir servili conditione, sive
facilius percipi crederet quod festive
doceretur, primus philosophari riden-
do instituit, rebusque mutis sensum,
et animalibus sermonem affinxit. Scite
et eleganter Phædrus l. iir. ‘Nunc
fabularum cur sit inventum genus
Brevi docebo: Servitus obnoxia Quia
quæ volebat, non audebat dicere, Af-
fectus proprios in fabellas transtulit,
Calumniamque fictis elusit jocis.’

^j Sex. Titius] Seditiosus ac turbu-
lentus tribunus plebis A. U. C. 655.
ante Chr. 101. quem mordacissimo
joco Antonius carpsit. Cum enim
ille jactabundus Cassandram se dice-
ret, quasi qui vera quidem, sed non
credenda perituræ civitati prædice-
ret; ‘Multos,’ inquit Antonius, ‘pos-
sum appellare tuos Ajaces Oileos,’
hoc dieterio impuri-ssimos ejus mores
configens. Cassandram enim Priami
filiam, cujus veris vaticiniis nulla fides
habebatur, Ajax filius Oilei in templo
Minervæ violaverat.

^k Tanquam nudus] Hic jocus a col-
latione sive comparatione ducitur:
Magius enim, qui computando dice-

tulisse:’^m ut ille M. Cicero senex, hujus viri optimi,ⁿ nostri familiaris, pater, ‘nostros homines similes esse Syrorum¹ venalium:’^o ut quisque optime Græce^m sciret, ita esse nequissimum.’ 266. Valde autem ridentur etiam imagines, quæ fere in deformitatem,ⁿ aut in aliquod vitium corporis ducuntur cum similitudine turpioris: ut meum illud in Helvium⁹ Manciam, ‘Jam ostendam, cujusmodi sis:’ cum ille, ‘Ostende quæso;’ demonstravi digito pictum Gallum in Mariano¹⁰ scuto Cimbrico,^o sub Novis,^p distortum, ejecta lingua, buccis fluentibus:’^p risus est commotus: nihil tam Manciae simile visum est: ut cum Tito Pinario,¹¹ mentum in dicendo intorquenti, ‘tum ut diceret,

^m Dico Magium similem illi fuisse, qui cum nudus sit, legit nuces, quas in ventrem abdit, cum veste careat, in qua eas colligat: ita Magius omnem illam pecuniam absumsit computationibus et in ventrem demisit.

ⁿ M. Tullii Ciceronis oratoris.

^o Syrorum qui e Syria adrehebantur, ut Romæ venderentur.

^p Lingua projecta extra os, buccis turpiter inflatis.

//////////

dit Ernesti. M. Cato senex conj. Ursinus.—9 Ita Quintil. vi. 3. 38. item Harl. I. Mannt. et Ursin. Helvium Junt. Lamb. Grut. Mox, Ostende deest in ψ.—10 Manliano conj. Pighius. Mox, omnes codd. ap. Pearc. Erl. I. ψ, Junt. Crat. Lamb. sub nodis. In marg. ed. 1584. Novis tribuitur Lambino. pictum Gallum in scuto, sub Novis volebat Censor Jenensis. Cf. Plin. N. H. xxxv. 4. 8. Quintil. l. I. ibique Spalding.—11 Ita e conjectura Ursini primus dedit Ernesti; Testio Penario Junt. Grut. Pearc. Testio Panario Lamb. Sestio Penario Mau. testi Pinario conj. Pearc. Testio perario ψ.

NOTÆ

batur omnem absumsisse pecuniam, cum eo confertur qui nudus in ventrem nuces demittit.

¹ Syrorum] Quæ gens alibi dicitur a Tullio nata servituti: hinc apud comicos Syri nomen servis datum.

^m Optime Græce] Apud veteres Romanos male audiebant, quibus erat frequentius cum Græcis commercium: quippe quorum si disciplinas non omnino respuerent, at loquacitatem, ignaviam, et adulationem pessime oderant. Proclive est autem existimare ab eorum te moribus non abhorre, quorum doctrinas studiosius persequeris.

ⁿ Imagines . . . in deformitatem] Qualis est elegans illa Martialis, ‘Cum sint crura tibi, simulent quæ cornua lunæ.’

^o Cimbrico] Cimbri populi Germaniæ maxime ad Septemtrionem.

^p Sub Novis] L. Varrone teste l. v. de L. L. sub Novis dicta est pars in foro Romano ædificiorum pervertuto vocabulo, ut et via nova, a tabernis nempe novis. In plerisque editionibus sub nodis legitur, quasi vinculis quibus ille Gallus ut captivus alligatus pingebatur. Refert loco citato Plin. tabulam illam sub Veteribus, nempe fori porticibus, tam fa-

si quid vellet, si nucem fregisset.’⁹ 267. Etiam illa, quæ minuendi,⁹ aut augendi causa⁷ ad incredibilem admirationem efferuntur: velut tu, Crasse, in concione, ‘ita sibi ipsum magnum videri Memmium, ut in forum descendens caput ad fornicem Fabii⁸ dmitteret.’^{9 12} Ex quo genere etiam illud est, quod Scipio apud Numantiam, cum stomacharetur cum C. Metello,¹ dixisse dicitur, ‘Si quintum pareret mater ejus, asinum fuisse parituram.’ 268. Arguta etiam significatio est, cum parva re, et sæpe verbo res obscura et latens illustratur: ut, cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut existimabatur,¹³ avarus et furax, sed egregie fortis, et bonus imperator, gratias ageret, quod se homo inimicus consulem fecisset, bello præsertim magno et gravi;¹⁴ ‘Nihil est, quo mihi¹⁵ gratias agas,’ inquit, ‘si malui compilari, quam venire:’ ut Asello Africanus, obji-

⁹ Cum ridens Tito Pinario dixi, pergeret porro loqui, postquam fregisset nucem, quam in ore, quod contorquebat, habere videretur.

⁷ Exprimuntur.

⁸ Ad præcelsum Fabii fornicem caput inclinaret.

Mox, idem codex ut dicere.—12 Idem codex discedens . . . fabri dmitteret.—13 Idem codex existimatur.—14 Lamb. et magno et gravi.—15 Guelf. 3.

NOTÆ

cili, ut opinamur, memoriæ lapsu, quam cum ibidem jocum hunc Cæsaris Crasso tribuit.

⁹ *Minuendi*] Non minus lepidum est quod rem incredibiliter imminuit, quam quod auget. Facetum est illud Ciceronis, qui cum Lentulum generum suum, exiguæ staturæ hominem, longo gladio accinctum vidisset, ‘Quis,’ inquit, ‘generum meum ad gladium alligavit?’ Macrob. Saturn. II. 3.

⁷ *Augendi causa*] Cum quis utitur hyperbole, qualem adhibuit per jocum Cicero. Cum in ea provincia quam Q. Frater rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam, (erat autem Quintus ipse staturæ parvæ,) ait, ‘Frater meus dimi-

diatus major est quam totus.’ Macrob. ibid.

⁸ *Fornicem Fabii*] Quem Fabius vir triumphalis victoriæ de Allobrogibus relatæ monumentum exstruxerat.

¹ *C. Metello*] Q. Metellus Macedonicus, ut refert Plutarchus lib. de Fortuna Romanorum, quatuor habuit filios consulares, Q. Balearicum, L. Didadematum, M. Metellum, et C. Caprarium, quorum ut quisque ceteros ætate, sic ingenio superabat. Omnium igitur minime ingeniosus fuit C. Metellus, cujus tarditatem accusans Scipio aiebat, si mater ejus quintum pareret, asinum fuisse parituram; quasi ita obtusus fuisset Metellus, ut nullus nisi asinus ipsi posset esse inferior.

cienti lustrum illud infelix, ‘Noli,’ inquit, ‘mirari: is enim, qui te ex ærariis exemit,^u lustrum condidit, et taurum¹⁶ immolavit.’ Tanta¹⁷ suspicio est,^v ut religione civitatem obstrinxisse videatur Mummius, quod Asellum ignominia levarit.

LXVII. 269. Urbana etiam dissimulatio est,^w cum alia dicuntur, ac sentias,^w non illo genere, de quo ante dixi, cum contraria dicas, ut Lamiæ Crassus,^x sed cum toto genere orationis severe ludas,^u cum aliter¹ sentias, ac loquar: [p. 134.] ut noster Scævola Septumuleio² illi Anagnino,^y cui pro C. Gracchi capite erat aurum repensum,^v roganti, ut se in Asiam præfectum duceret, ‘Quid tibi vis,’^w inquit, ‘insane? tanta malorum est multitudo civium, ut tibi ego hoc³ confirmem, si Romæ manseris, te paucis annis ad maximas pecunias esse venturum.’ 270. In hoc genere Fannius^z in annalibus suis Africanum hunc Æmi-

^t Faceta est ironia.

^u Non cum verbum alteri verbo opponas, v. g. si pulchellum appelles qui deformis est, ut Crassus Lamiæ; sed cum aliqua tota sententia et oratio in ironia versatur.

^v Cui data erat pecunia ob interfectum Gracchum.

^w Adeone lucri negligens es, &c.

Wald. et Lamb. *quod mihi*; Junt. Crat. Man. Grut. *quo mihi*.—16 Cod. ψ , et aurum.—17 Ita omnes codd. et edd. vett. Tacita e conjectura Schutzzii dedit Orell. Hæc omnia Tanta... levarit suspecta erant Ernestio: *levarit* ψ .

CAP. LXVII. 1 Cod. ψ . *alterius*.—2 *Septimuleio* Lamb. *Septumelio* ψ .—

NOTÆ

^u *Ex ærariis exemit*] Inter ærarios referri dicebatur, qui jure suffragii et civis Romani privatus referebatur in tabulas, ut æra tributii nomine penderet. ‘Ex ærariis eximi,’ qui pristinum in gradum revocabatur.

^v *Tanta suspicio est*] Hæc Scipionis verba suspicionem movent, ut putetur Mummius sanctissimas violasse religiones, et gravissimo crimine civitatem obligasse restituendo Asellum in pristinam dignitatem, a qua dejectus fuerat a censore.

^w *Cum alia dicuntur, ac sentias*] Cujusmodi est illud Ciceronis: Cum

Cæsar legem tulisset de agro Campano militibus dividendo, et multis ea res displicuit in senatu, et L. Gellius, admodum senex, negavit hoc futurum se quidem vivo; hic Cicero, ‘expectemus,’ inquit, ‘non longam diem postulat Gellius.’ Plutarch. in Cic.

^x *Lamiæ Crassus*] Consule paulo superius § 262.

^y *Anagnino*] Anagnia urbs illustris in Latio: nunc *Anagna*.

^z *Fannius*] Historicus idemque orator, de quo in Bruto.

lianum ^a dicit fuisse,⁴ et eum Græco verbo appellat εἰρωνία:^b sed, uti ferunt, qui melius hæc norunt, Socratem opinor in hac ironia dissimulantiaque longe lepore et humanitate omnibus præstitisse: genus est perelegans, et cum gravitate salsum, cumque ^c oratoriis dictionibus, tum urbanis sermonibus accommodatum. 271. Et hercule omnia hæc, quæ a me de facetiis disputantur, non majora forensium actionum, quam omnium sermonum condimenta sunt. Nam quod apud Catonem est, qui multa retulit, ex quibus a me exempli causa multa ponuntur, per mihi scitum videtur,^d C. Publicium solitum dicere, 'P. Mummium ^e cuivis tempori hominem esse.'^f Sic profecto res se habet,^g nullum ut sit vitæ tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque versari. 272. Sed redeo ad cetera. Est huic finitimum dissimulationi, cum honesto verbo ^c vitiosa res appellatur:

^a Videtur mihi perelegans.

^g Quolibet loco ac tempore urbanum esse.

////////

3 Guelf. 3. ut tibi hoc ego.—4 Schutz. de conjectura Jacobsii acuta rescripsit *cluisse* pro *fuisse*. Rejicit hanc conjecturam Goerenz. et defendit vulgatam: addit tamen, 'si quid mutandum, non *et eum*, sed *etenim* scripserim.'—5 Schutz. conj. *tumque*.—6 *Sp. Mummium* Lamb. L. Numium ψ. Mox, *quodvis temporis* unus codex et Lamb. *quicvis temporis* ψ; *cujusvis temporis* conj. nescio

NOTÆ

^a *Æmilianum*] Hic L. Pauli, qui Persen vicit, filius, adoptatus est a P. Scipione Africani Majoris filio, qui liberis carebat. Consule notas in l. iv. Heren. § 19.

^b *Εἰρωνία*] *Εἰρων* Socrates Ciceroni est in omni oratione *dissimulator*, *ειρωνία* *dissimulantia*, qua Socrates libenter uti solitus est, cum aliud diceret ac sentiret. Negat Quintilianus sibi videri dissimulationis nomine satis totius hujus figuræ vires ostendi, quamvis invenerit qui ironiam ita Latine vocarent: nempe Ciceronem, cujus nomen velut honoris causa tacet, cum opinionem et dictum ejus aliquod minus probat. *Εἰρων* autem est illi agens imperitum, et admirator

aliorum tanquam sapientium, quam personam quoniam semper Socrates egit, semel susceptam; idem Quintilianus, 'Etiam,' inquit, 'vita universa ironiam habere videtur, qualis est vitæ Socratis.' Vavassor lib. de Ludic. Dict. in Socrate.

^c *Honesto verbo*] Huc referri potest illud Ciceronis dieterium: Insimulatus adolescens quidam, quod venenum dedisset patri in placenta, jactabat se ferocius et Ciceroni contumelias ac maledicta minabatur: cui Cicero, 'Hoc,' inquit, 'malo a te quam placenta.' Plutarch. in Cic. Placenta nomine venenum scite dissimulabat.

ut cum Africanus censor tribu movebat eum centurionem,^a qui in Pauli pugna^d non affuerat, cum ille se custodiæ causa^{a,8} diceret in castris remansisse, quæreretque cur ab eo notaretur;^b ‘Non amo,’ inquit, ‘nimium diligentes.’ 273. Acutum etiam illud est, cum⁹ ex alterius oratione^e aliud excipias,^c atque ille vult; ut Salinatori^f Maximus,^g cum, Tarento^h amisso, arcem tamen Livius retinuisset,^d multaque ex ea prælia præclara fecisset, cum aliquot post annos Maximus id oppidum recepisset, rogaretque eum Salinator, ut meminisset, opera sua se Tarentum recepisse; ‘Quidni,’ inquit, ‘meminerim? nunquam enim recepissem,’¹⁰

^a Privabat jure suffragii cum ceteris civibus ferendi, et jure civitatis.

^a Ut custodiret castra.

^b Ignominia afficeretur.

^c Resumas.

^d Cum Livius Salinator urbe amissa in arcem confugisset eamque servasset.

quis ap. Lamb.—7 Guelf. 2. 3. *se res habet*.—8 Voc. *causa* deest in ψ , ut voluerat Lipsius: *custodem diceret* unus codex ap. Lamb.—9 Mull. conj. *et cum*.—10 Codd. plerique, ed. s. l. et a. Junt. Crat. Man. Streb. Lamb. *nunquam ego recepissem*; unus codex ap. Orell. *nunquam enim et rec.* Mox, *tu amisisses*

NOTÆ

^d *In Pauli pugna*] De clade, ut opinor, Cannensi loquitur, qua L. Æmilius Paulus ad Cannas cum Romanorum flore misere periit A. U. C. 538. Septemdecim post annis censuram obiit Africanus, quo tempore ultor ignaviæ centurionem tribu movit.

^e *Cum ex alterius oratione*] Ciceroni jocorum lepore ac frequentia nemo comparandus, tot ex omni facetiarum genere unus exempla sufficere potest. Quam elegans est illud in Clodium! ‘At quæ Dea est? Bonam esse oportet, quandoquidem est abs te dedicata. Libertas, inquit, est. Eam tu igitur domi meæ collocasti, quam ex urbe tota sustulisti.’ Pro Domo sua.

^f *Salinatori*] Primus, teste Plinio, vectigal ex salaria annona instituerat Ancus Martius Romanorum quartus rex, sed expulsis regibus sublatum fuerat. Multo post, nempe A. U. C.

550. ante Chr. 204. censores M. Livius et C. Claudius illud restituere. Id commentum alterum ex censoribus satis credebant, populo iratum, quod iniquo judicio quondam damnatus esset. Inde Salinatori Livio inditum cognomen, quod etiam in ejus familiam transiit. Livius l. xxix. Paulo ante præerat Tarento Livius, ut conjicimus, eratque præfectus ille, qui audito insidiis Hannibalis urbem esse captam, in arcem peninsulæ more partim mari partim rupibus cinctam confugit, quod fuse refert Livius l. xxv. Id evenit A. U. C. 545. ante Chr. 209.

^g *Maximus*] Q. scilicet Fabius Maximus Verrucosus, qui tum erat consul, cum strategemate Punico Tarentum est expugnatum.

^h *Tarento*] Tarentum urbs Calabriae in Magna Græcia; nunc *Tarente*.

nisi tu perdidisses.' 274. Sunt etiam illa subabsurda,^e sed eo ipso nomine sæpe ridicula, non solum mimis perapposita,¹¹ sed etiam quodammodo nobis :

' Homo fatuus,ⁱ

Postquam rem habere cœpit, est mortuus.'^f 12

' Quid est tibi^j

Ista mulier?' ' Uxor.' ' Similis medius fidius.'^g

et¹³

' Quamdiu ad aquas^k fuit, nunquam est mortuus.'¹⁴

LXVIII. Genus hoc levius, et, ut dixi, mimicum; sed habet¹ nonnunquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non stultus quasi stulte cum sale dicat aliquid: ^k ut tibi, Antoni, Mancina, cum audisset te censorem a M. Duronio de ambitu postulatum, 'Aliquando,' inquit, ' tibi¹ tuum negotium agere licebit.' 275. Valde hæc ridentur, et hercule

^e Paululum absurda, alieno tempore ac loco dicta.

^f Homo stultus, postquam auctus est divitiis, obiit.

^g Quid est tibi ista mulier? an soror, an cognata est? Est mea uxor, inquit alter. Sane est tam deformis quam tu; est tibi simillima: itaque non uxorem sed sororem putaveram.

^h Quasi si quis homo prudens ac minime stultus dicat aliquid tamen facetum, quasi stulte, ac veluti quid dicat non intelligens.

—————

ed. s. l. et a.—11 Guelf. 3. *perapposita mimis*.—12 E Turnebi conjectura est *emortuus* scripserunt Lamb. et Schutz. *est mortuus*. Et, Quid, &c. Orell. ut versiculi priores a sequentibus discernentur.—13 Junt. Man. Crat. Camer. omittunt *et*.—14 Lamb. Schutz. et Orell. *emortuus*; omnes codd. Junt. Man. Grut. *mortuus*.

CAP. LXVIII. 1 Codex ψ , *ut dixi, inimicum; et habet*. Mox, idem codex, *aliud e. a. n. joci*; ed. s. l. et a. etiam *joci*. Dein, *stultus et . . . Martia* ψ .—

NOTÆ

ⁱ *Homo fatuus*] Duo hic videntur subabsurda; et quod homo stultus divitias sibi parare potuerit, et quod iis paratis cum debuisset frui, statim e vita decessisset.

^j *Quid est tibi*] Carpit quidam deformitatem alterius inepta interrogatione ac responsione.

^k *Quamdiu ad aquas*] Quamdiu iste piscator aut portorio præfectus in ripa fluminis vitam egit parce ac duriter, valetudine bona fuit: ubi molliori vitæ genere est usus, statim est mortuus; quod minime fieri conveni-

ebat.

¹ *Aliquando, inquit, tibi*] Erat Antonius admodum occupatus in gerenda censura, et negotium multis facessabat. Accusatus de ambitu, coactus est, ut se defenderet, omittere aliena negotia: visus est illi Mancina quidam gratulari, quod de suis tandem negotiis, quæ, ut publica curaret, neglexisse videbatur, serio ipsi cogitare liceret. Verum clam arguebat iis verbis nimiam illius in aliena re severitatem et diligentiam, negligentiam in sua.

omnia, quæ a prudentibus, quasi per dissimulationem [non] intelligendi,² subabsurde salseque dicuntur. Ex quo genere est etiam, non videri intelligere quod intelligas, ut Pontidius, ‘Qualem existimas, qui in adulterio deprehenditur?’ ‘Tardum:’^m ut ego, qui in delectu,ⁱ Metello, cum excusationem³ oculorum a me non acciperet, et dixisset, ‘Tu igiturⁿ nihil vides?’ 276. ‘Ego vero,’ inquam, ‘a porta Esquilina^o video villam tuam:’ ut illud Nasicae,^p qui cum ad poëtam Ennium venisset, eique ab ostio quærenti Ennium, ancilla dixisset, domi non esse; Nasica sensit, illam domini jussu dixisse, et illum intus esse: paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius, et eum a janua quæreret, exclamat Nasica, se domi non esse: tum Ennius, ‘Quid? ego non⁴ cognosco vocem,’ inquit, ‘tuam?’ Hic Nasica, ‘Homo es impudens:^j ego cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non esse; tu mihi non credis ipsi?’

277. Est bellum illud quoque, ex quo⁵ is, qui dixit, irridetur in eo ipso genere, quo dixit: ut, cum Q. Opimius,^q consularis, qui adolescentulus male audisset, festivo homini Egilio, qui videretur⁶ mollior, nec esset, dixisset, ‘Quid

ⁱ Cum fieret militum delectus et conquisitio.

^j Injustus.

2 ‘Vel dele non, vel lege cum Harl. I. *simulationem*.’ Pearce. *non intelligi* Erl. 1. *non intelligendi* circumsepserunt Wetzel. et Harles. delevit Schutz. —3 Cod. ψ, *dilectu . . . excusatione*. —4 *Quid? non* in eodem codice. —5 *Pro ex quo*, Pearce. conj. *quum*, quod, inquit, in Mss. scribitur fere *quam*. Mox, quod dixi Ald. Junt. Lamb. Grut. *quo dixi* edd. vett. et sic conj. Pearce.—

NOTE

^m *Tardum*] Fugere enim debuerat, ne in eo deprehenderetur.

ⁿ *Tu igitur, &c.*] ‘Itane vero tu oculos infirmos ac parum videntes habes? cæcus es?’ ‘Immo,’ inquit Crassus, ‘non ita sum cæcus, quin a porta Esquilina villam tuam magnificentiis quam decet exstructam videre possim.’ Dum se non penitus obtusa oculorum acie probat, sumtuosas Metelli substructiones reprehendit.

^o *Esquilina*] Porta ad Esquilium montem Romæ ab excubiis Tulli Hostilii nominatum. Ovid. *Fast.* lib. I. ‘Adde quod excubias ibi rex Romanus agebat, Qui nunc Esquilias nomine collis habet.’

^p *Nasica*] P. Cornelius Scipio Nasica a prudentia Corculum dictus, de quo in Bruto.

^q *Q. Opimius*] Consul A. U. C. 600. ante Chr. 154.

tu Egilia⁷ mea? quando ad me venis cum tua colu et lana?' 'Non pol,'^r inquit, 'audeo: nam me ad famosas^k vetuit mater accedere.' LXIX. 278. Salsa sunt etiam, quæ habent suspicionem ridiculi absconditam, quo in genere est illud Siculi, cui, cum¹ familiaris quidam quereretur, quod diceret, uxorem suam suspendisse se de ficu, 'Amabo te,' inquit, 'da mihi ex ista² arbore,^s quos seram surculos.' In eodem genere est, quod Catulus dixit cuidam oratori malo; qui cum in epilogo³ misericordiam se movisse putaret, postquam assedit, rogavit hunc, videturne misericordiam movisse: 'Ac magnam quidem,' inquit; 'neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.'⁴ 279. Me quidem hercule valde illa movent⁵ stomachosa, et quasi submorosa ridicula, cum non a moroso dicuntur: 'tum enim non sal, sed natura ridetur.'^m In quo, ut mihi videtur, persalsum illud est apud Nævium,⁶

'Quid ploras pater?

Mirum ni cantem: ⁷ condemnatus sum.'

^k Turpi fama laborantes.

^l Quæ videntur ab homine irato et querulo dici, qui revera tali indole non sit.

^m Tunc enim non festivitas ipsius joci, sed indoles hominis tetrici deridetur.

//////////

6 Steph. et Lamb. *videtur esse*.—7 *Quid tu Decilla* ap. Nonium v. 'Colus;' sed in Merceri ed. p. 198. de Lipsii conjectura rescriptum est *tud Egilia*, quasi versiculus esset, quemadmodum vulgatum excidebant etiam Junt. Crat. Man. Lamb. 'In seqq. Lamb. dedit, *cum tua colu et lana venis?* Suspici, non tamen edidit, *nam ad famosas*; dedit denique *mater vetuit*, ut scil. versus extunderet. Sed Nonius v. 'Famosus' p. 305. ed. Merc. vulgatum ordinem tuetur, neque omnino hæc pro versiculis haberi debent. Non est enim argumentum fictum e mimo petitum, sed ἀπόφθεγμα verum.' Orell.

CAP. LXIX. 1 *Siculi cum*, omisso *cui*, ψ.—2 Lamb. *ex ista*. Mox, *quos inseram* conj. Manut. *quos feram* suspic. Burman.—3 Guef. 2. *qui cum epilogo*, omissa præpositione. Mox, *movisse ne misericordiam* ψ.—4 Idem codex, *tua misericordia visa sit*.—5 Guef. 2. 3. Schutz. et Orell. *hercle etiam illa valde movent*; Lamb. *illa etiam valde movent*; Junt. Man. Grut. et recentt. *hercule valde illa movent*. Mox, *quasi deest* in Guef. 2. Deinde, *non cum* exhibent omnes codd. Junt. Lamb. Mull. Harles. Orell. *cum non* e conjectura Ernesti.—6 Ita Junt. Lamb. Grut. al. *Novium* Gud. ψ, plurimi codd. ap. Le

NOTÆ

^r Pol] Adverbium jurantis per Pol-
lucem, qui Jovis ex Leda filius, frater
Castoris erat.

^s Da mihi ex ista arbore] Hic est

abscondita ridiculi suspicio; tegitur
enim quod perspicaces satis intelli-
gunt, hunc hominem uxoris mortem
exoptare.

Huic generi quasi contrarium est ridiculi genus patientis ac lenti : * ut, cum Cato percussus esset ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret, ' Cave ; ' rogavit, ' numquid aliud ferret^o præter arcam ? ' 280. Etiam stultitiæ salsa reprehensio,⁸ ut ille Siculus, cui prætor Scipio patronum causæ dabat hospitem suum,^p hominem nobilem, sed admodum stultum : ' Quæso, ' inquit, ' prætor, adversario meo da istum patronum, deinde mihi neminem dederis. ' Movent illa etiam, quæ conjectura explanantur longe aliter, atque sunt, sed acute, atque concinne : ut, cum Scaurus accusaret Rutilium ambitus, cum ipse consul esset factus, ille repulsam tulisset, et in ejus tabulis ostenderet literas, A. F. P. R. idque⁹ diceret esse,^q ' Actum fide P. Rutilii ; ' [p. 135.] Rutilius autem, ' Ante factum, post relatum ; ' C. Canius, eques Romanus, cum Rufo adesset,^r exclamat, neutrum illis literis declarari. ' Quid ergo ? ' inquit Scaurus ; ' Æmilius fecit, plectitur Rutilius. ' LXX. 281. Ridetur etiam discrepantia.¹ ' Quid huic abest,^t nisi res et virtus ? ' Bella etiam est familiaris reprehensio, quasi errantis : ut cum objurgavit Albius² Granium,^u quod, cum

* Cum jocus patientiam quandam ac moderatam hominis indolem præ se fert.

^o Quo posset alium ictum infligere.

^p Assignabat Scipio prætor in Sicilia Siculo cuidam causicum hospitem suum.

^q Ita istas literas interpretaretur.

^r Rutilium defenderet.

Clere. item Schntz. et Harles.—7 *Mirum nicanter* ψ.—8 *Guelf. 3. salsa reprehensio est.*—9 *Cod. ψ, literas ad prætorem r. idque, &c.* Mox, C. *Cannius Junt. Lamb. Grut.*

CAP. LXX. 1 *Ridetur et disc.* ψ.—2 *Ita Junt. Lamb. Grut. Albucius Schntz. Orell. et Beier. ad Offic. tom. II. p. 98. Albium vet. ap. Steph. Albucium Man. Actutum, Granium ψ, vet. ap. Steph. Man. ' Hic locus est vitiosus :*

NOTÆ

^t *Quid huic abest*] Acriter vituperatur, qui sic maligne laudatur, ut nihil ei dicatur deesse, nisi duo maxima, opes et virtus.

^u *Albius Granium*] Disceptabant in judicio Granius reus, Albucius actor. Granius pro se tabulas adversus Albucium protulit ; contra eas judica-

tum ; et nihilominus, propter alias scilicet rationes, absolutus est Granius, gaudente Scævola cui carus erat reus. Gloriabatur Granius maximum fuisse in tabulis suis causæ præsidium, cum ab Albio sic est objurgatus : ' Mi homo, contra tuas tabulas est judicatum. ' Quo dictorio eum

ejus tabulis quiddam Albucio⁶ probatum videretur, et valde absoluto Scævola gauderet; neque intelligeret, contra suas tabulas esse judicatum.³ * * 282. Huic similis est etiam admonitio in consilio dando familiaris, ut, cum patrono malo, cum vocem in dicendo obtudisset,⁴ suadebat Granius, ut mulsum frigidum biberet,* simulac domum redisset: ‘Perdam,’ inquit, ‘vocem, si id fecero:’ ‘Melius est,’⁵ inquit, ‘quam reum.’^v 283. Bellum etiam est, cum, quid cuique⁶ sit consentaneum,^w dicitur: ut, cum Scaurus nonnullam haberet invidiam^x ex eo, quod Phrygionis⁷ Pompeii, locupletis hominis, bona sine testamento possederat;^y sederetque advocatus reo Bestiæ,^z cum funus quoddam duceretur, accusator C. Memmius, ‘Vide,’ inquit, ‘Scaure, mortuus rapitur,^a si potes esse possessor.’ 284. Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quam quod est præter expectationem;^v cujus innumerabilia sunt exempla, vel Appii⁸ majoris^w illius, qui in senatu, cum ageretur de

⁶ Quod noceret Albucio.

⁷ Cum vocem sibi raucam et obscuram male declamando effecisset.

⁸ Potionem quandam vino et melle temperatam.

^v Melius est te vocem omnino perdere quam reos, male defendendis illorum causis.

^w Quod accommodatum sit ad uniuscujusque mores. ^x Male audiret.

^y Cum in demortui testamento hæres non fuisset scriptus, aut iste Pompeius nullum testamentum condidisset.

^z Vocatus honoris et gratiæ causa, ut adesset judicio, cum Bestia reus causam diceret. ^a Ad rogum ducitur.

nec sanatur, si maxime ab Albutio legas, ut placebat Lambino et aliis, et neque accipias pro ‘et non,’ cum Pearceio. Omnino non intelligo. Arque sine dubio est lacuna post *judicatum*. Nempe deest dictum factum Albii; quod si extaret, priora etiam facilius judicaremus. Id, non animadversum a viris doctis, inanes conjecturas peperit.’ *Ernesti*, quiddam ab Albucio codd. ap. Steph. Lamb. Schutz. Mox, et uncis inclusit Orell. addita hac nota: ‘Quo deleta locus difficilis persanatus videtur.’—3 ‘Post hæc defectus signa posuit Ernesti. Recte sustulit ea Mull.’ *Orell*.—4 ‘Melius, ut opinor, scripseris, qui vocem in dicendo obtudisset.’ Schutz. obtulisset ψ.—5 Verbum est suspectum Beiero ad *Offic.* tom. i. p. 150.—6 Lamb. et ψ, quod cuique.—7 *Phrygionis* ψ. Paulo post, idem cod. *Bestia*.—8 Pearce. conj. velut Appii.

NOTÆ

vel falsi vel stupiditatis arguebat. Granius porro fuit scurræ urbano sale notus et Crasso familiaris.

¶ *Præter expectationem*] Lepidus est in eo genere jocus ille Tullii in ejus vita relatus a Plutarcho. Victo Pom-

peio, cum Nonnius spe esse bona juberet tamen; aquilas enim in castris Pompeii septem superesse: ‘Recte tu istuc quidem,’ inquit, ‘si cum graculis bellum gereremus.’

^w *Appii majoris*] Appius Claudius

agris publicis,^b et de lege Thoria,^x et premeretur^c Lucilius^y ab iis, qui a pecore ejus depasci agros publicos dicerent, ‘Non est,’ inquit, ‘Lucilii^d pecus illud: erratis: (defendere Lucilium videbatur) ego liberum puto esse: qua lubet, pascitur.’^e 285. Placet etiam mihi illud Scipionis, illius,^f qui Ti. Gracchum perculit:^g cum ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mucium judicem tulisset,^h ‘Ejero,’⁹ inquit: ‘iniquus est:’ⁱ cum esset admurmuratum,^j ‘Ah,’ inquit, ‘P. C. non ego mihi illum iniquum ejero, verum omnibus.’^z Ab hoc vero Crasso¹⁰ nihil facetius:^k cum

^b Curandis.^c Accusaretur graviter.^d Non pertinet ad Lucilium.^e Puto pecus illud non esse Lucilii, aut alterius cujuslibet, sed liberum et sui quasi juris; ita impune, ubi libuerit, pascitur.^f Nasicae.^g Occidit.^h Elegisset ab ipso Nasica admittendum.ⁱ Nolo habere judicem Mucium Scævolam, quia homo iniquus est.^j Cum edito levi murmure significassent qui aderant, non esse iniquum Scævolam, quippe qui ab omnibus sanctissimus haberetur.^k Hic elegantissimus est L. Crassi jocus.

Mox, qui cum ageretur in senatu Lamb. Deinde, pro Lucilius, quod servant edd. vett. Lucullus edidit Pearc. e codd. Cant. Wag. Harl. 1. et Mag. et sic etiam Junt. Crat. Streb. et Melanthon. Lucillus unus codex ap. Orell. Paulo post, lucillum ψ.—9 Ejuro bis vet. ap. Steph. Lamb.—10 At hoc vero Crassi conj. Scheller. prob. Mull. Hoc vero Crassi Lamb. Mox, qui cum

NOTÆ

Pulcher quæstor provinciæ fuit A. U. C. 638. ante Chr. 116. major est appellatus, ut discerneretur ab Appio Claudio juniore, qui pater fuit Clodii illius Ciceronis inimici.

^x *Lege Thoria*] Sp. Thorius Balbus tribunus plebis A. U. C. 647. ante Chr. 107. legem agrariam tulit, qua sancitum, ut refert Appianus Bell. Civ. l. 1. ne deinceps agri dividerentur, sed possessoribus in iis relictis, vectigalia pro iis penderentur. Apud Appianum depravate legitur *Borius pro Thorius*.

^y *Lucilius*] Ex veteri codice Pighius ad A. U. C. 638. corrigendum putat *Lucullus*, L. Luculli, qui Mithridatem vicit, pater, quem avaritia, luxu, aliisque vitiis infamem fuisse scribit

Plutarchus in Lucullo.

^z *Verum omnibus*] Notabat Nasica in-tempestivam Scævolæ lenitatem, quæ cum excipere mitius vellet Gracchum, toti reip. iniquus erat. Tib. Gracchus corrupta largitionibus plebe perniciem senatui moliebatur. Mucius consul, cunctis censentibus ut armis rempublicam tueretur, negavit se quicquam vi acturum. Tum Scipio Nasica, ‘Quoniam,’ inquit, ‘consul, dum juris ordinem sequitur, id agit ut cum omnibus legibus Romanum imperium corruat; egomet privatus voluntati vestræ me ducem offero.’ Animatis hac voce bonis civibus Gracchum oppressit A. U. C. 621. ante Chr. 133. Val. Max. III. 2.

læsisset testis Silus Pisonem, quod se in eum audisse dixisset: 'Potest fieri,' inquit,^m 'Sile, ut is, undeⁿ te audisse dicis, iratus dixerit.' Annuit Silus. 'Potest etiam, ut tu^o non recte intellexeris.' Id quoque toto capite annuit, ut se Crasso daret.^o 'Potest etiam fieri,' inquit, 'ut omnino, quod te audisse dicis, nunquam audieris.' Hoc ita præter expectationem accidit, ut testem¹² omnium risus obrueret. Hujus generis est plenus Nævius,¹³ et jocus est familiaris, 'Sapiens si algebis, tremes:'^a et alia permulta. LXXI. 286. Sæpe etiam facete concedas adversario idipsum, quod tibi ille detrahit: ut C. Lælius, cum ei quidam malo¹ genere natus diceret, indignum esse suis majoribus, 'At hercule,' inquit, 'tu tuis dignus.' Sæpe etiam sententiose ridicula dicuntur: ut M. Cincius, quo die² legem de donis^b et muneribus tulit, cum C. Cento prodiisset,⁷ et satis contumeliose, 'Quid fers,⁷ Cinciole?'^c quæsisset: 'Ut emas,'^d inquit, 'Cai, si uti velis.' 287. Sæpe etiam

¹ Quod dixisset se audivisse aliquid, unde Piso, quem Crassus defendebat, damnatur.

^m Crassus.

ⁿ A quo.

^o Ut gratum faceret Crasso.

^p Ascendisset in concionem.

^q Quæ est ista tua lex?

//////////

Lamb. Deinde, eum adixe ψ .—11 Idem codex, ut tu etiam; et mox, id quam toto, &c.—12 Idem codex, ut testes.—13 Ita Erl. 1. Junt. et Lamb. Novius ψ , et Schutz. Mox, codd. Palatt. plerique et ψ , est locus, est familiaris; unus codex ap. Orell. est jocus, est familiaris; codex Turnebi, est jocus, est familia; Lamb. est locus, est familia, ut ipsius Næviani versiculi pars sit. 'At qui hoc probat, legat, Est focus, est familia. Vulgata tamen optimum sensum præbet.' Orell.

CAP. LXXI. 1 Cod. ψ de malo.—2 Idem codex, et Guelf. 2. 3. quod ei.

NOTÆ

^a Si algebis, tremes] Quamvis honesto sis loco natus et illustri familia, quamvis sapientia et virtute præditus fueris, si egeas, non invenies paupertati remedium, non habebis unde propulses frigus; sed si frigere cœperis, tremes porro et frigore enecaberis. Pertinet huc illud Juvenalis Sat. 1. 'Probitas laudatur et alget.'

^b Legem de donis] A. U. C. 550.

ante Chr. 204. M. Cincius Alimentus tribunus plebis legem de donis tulit, qua cavebatur, ne quis ob causam orandam donum munusve caperet. Suasit hanc legem Q. Fabius Maximus Verrucosus. Liv. l. xxxiv.

^c Cinciole] Cincium voce diminuta per contemptum vocat Cinciolum.

^d Ut emas] Sententiose dixit, emendum illi qui rebus alienis uti nolit.

salse, quæ fieri non possunt, optantur: ut M. Lepidus, cum ceteris in campo³ exercentibus,⁷ in herba ipse recubisset, 'Vellem hoc esset,' inquit, 'laborare.' Salsum est etiam, quærentibus et quasi percunctantibus lente respondere, quod nollent;⁴ ut censor Lepidus,^e cum M. Antistio Pyrgensi^f equum ademisset,⁵ amicique cum vociferarentur, et quærerent,⁶ quid ille patri suo responderet, cur ademtum sibi equum diceret, cum optimus colonus,^g parcissimus, modestissimus, frugalissimus esset: 'Me istorum,' inquit, 'nihil credere.'^h 288. Colliguntur a Græcis alia nonnulla, execrationes,⁸ admirationes, minationes. Sed hæc ipsa⁵ nimis mihi videor multa in genera descripsisse: nam illa, quæ verbi ratione et vi continentur, certa fere ac definita sunt: quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis, quam rideri solent. 289. Hæc autem, quæ sunt in re, et in ipsa sententia, partibus sunt innumerabilia, generibus pauca. Expectationibus enim decipiendis, et naturis aliorum irri-

³ In campo Martio corpus exercentibus.

⁴ Ex equitum numero quibus e publico dabatur equus, expunxisset.

^e A censore Lepido. ^h Cum vulgo haberetur optimus colonus, &c.

^h Respondeat Antistius patri suo, inquit censor, me istorum nihil credere.

Mox, pro tulit, Guelf. 2. retulit.—3 Harl. 1. ψ , et Lamb. *se in campo*.—4 Ita Erl. 1. Ald. Junt. Lamb. *quod nolent* editio princ. *quod nolint* e conjectura Ernestii, Mull. et Harles. Mox, *amici cum ψ* : cum deleverunt Lamb. et Schutz. probante Harles. uncis inclusit Wetzel.—5 *Sed et hæc ipsa* Steph. et Lamb. Actutum, *nimis* deest in Guelf. 1. et ed. Schutz. probante Heusinger. uncis

NOTÆ

^e Censor Lepidus] Censura functus est M. Æmilius Lepidus A. U. C. 575. ante Chr. 179.

^f Pyrgensi] Pyrgi, quam Romanam coloniam facit Livius, Tusciæ urbs est, quam conjicit Albertus nunc dici S. Marinello.

⁸ Execrationes] Execrationes, ut, 'Abi quo lubet: Jupiter te Diique perdant!' Plautus in Aulul. Admirationes, ut, 'Jupiter supreme, servas me, measque auges opes: Maximas opimitates opiparasque offers mihi; Laudem, lucrum, ludum, jo-

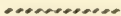
cum, festivitatem, ferias, Pompam, penum, potationes, saturitatem, gaudium.' Plautus in Capt. iv. 1. Minationes, quarum lepidum exemplum ejusdem comediæ scena consequente Plautus idem subministrat, 'Meus est balista pugnus, cubitus catapulta est mihi, Humerus aries: tum genu ad quemque jecero, ad terram dabo. Dentilegos omnes mortales faciam, quemque offendero.' Hæc et similia quæ in mimis plurima occurrunt, cum de levissimis plerumque fiant causis. risu excipiuntur.

dendis, ipsorum ridicule ⁶ indicandis, et similitudine turpioris, et dissimulatione, et subabsurda dicendo, et stulta reprehendendo, risus moventur. Itaque imbuendus est is,⁷ qui jocosè vult dicere, quasi natura quadam, apta ad hæc genera, et moribus, ut ad cujusque modi genus ridiculi vultus ⁸ etiam accommodetur: qui quidem quo severior est, et tristior, ut in te, Crasse, hoc illa, quæ ⁹ dicuntur, salsiora videri solent.

290. Sed jam tu, Antoni, qui hoc ¹⁰ deversorio sermonis^h mei libenter acquieturum te esse dixisti, tanquam in Pomtinumⁱ deverteris,¹¹ neque amœnum, neque salubrem locum, censeo ut satis diu te putes requiescere, et iter reliquum conficere pergas. Ego vero, atque hilare quidem a te acceptus, inquit, et cum doctior per te, tum etiam audacior factus sum ad jocandum.¹² Non enim vereor, ne quis me in isto genere leviolem jam putet,^z quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, et Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protulisti. 291. Sed habetis ea, quæ voluistis ¹³

^w *Conformare suam naturam debet, moresque ad hæc genera ridiculorum apte exprimenda.*

^z *Ne quis hoc genus jocandi a mea gravitate putet alienum.*

inclusit Harles.—6 Verba, *irridendis, ipsorum ridicule* desunt in Guelf. 1. Mox, *similitudine turpiore* Guelf. 1. 2.—7 Ita codd. etiam Erl. 1. et edd. vett. *induendus est is* conj. Schutz. Mox, idem Schutz. suspic. *quasi persona, natura*.—8 Cod. ψ , *vultu*.—9 Ita vet. ap. Steph. Man. Grut. *illa quoque, quæ* Junt. Crat. Steph. Lamb. *hæc illa quæ* ψ .—10 Schutz. et Harles. *qui in hoc*; Erl. 1. et ψ *quid hoc*. Mox, *pro mei*, quod habent Venet. Mediol. Manut. et recentt. *tui* legitur in ψ , Guelf. 1. 2. W. Streb. Junt. Lamb. Grut.—11 Pargold. conj. *cum tanquam in P. deverteris*, improbante Schutz. *in pontinum dev.* Erl. 1. *in pompeianum dev.* ψ . Mox, Guelf. 1. *neque ad modum, neque ad salubrem*. Deinde, *requievisse* Lamb.—12 Erl. 1. *cum doctior factus jam ad jocan-*

NOTÆ

^h *Hoc deversorio sermonis*] Qua sermonem absolverat Antonius metaphorâ § 234. ‘defessus jam labore atque itinere disputationis requiescam in Cæsaris sermone quasi in aliquo peropportuno deversorio,’ eadem desinit hic Cæsar, ac vereri se dicit, ne sit inamœnum hoc sermonis sui deversorium, sed potius simile Pom-

tinarum paludum injucundarum ac minime salubrium. Ceterum quod in plerisque edd. *sermonis tui* legitur, mendum non dubitamus, ut ex citatis mox Antonii verbis videre est.

ⁱ *Pomtinum*] In Volscorum finibus sunt Pomtinæ paludes Campaniam versus. Hodie dicuntur *Aufente palude*. Est et Pomtinus ager.

ex me audire, de quibus quidem accuratius dicendum et cogitandum fuit: nam cetera faciliora sunt, atque ex iis, quæ jam dicta sunt,¹⁴ reliqua nascuntur omnia. LXXII. Ego enim cum ad causam sum aggressus,¹ atque omnia cogitando, quoad facere potui, persecutus; cum et argumenta causæ, et eos locos, quibus animi iudicium conciliantur, et illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi: tum constituo, quid habeat quæque causa boni, quid mali. Nulla enim fere res potest² in dicendi disceptationem aut controversiam vocari, quæ non habeat utrumque: sed, quantum habeat,³ id refert. 292. Mea autem ratio in dicendo hæc esse solet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commorer, ibi habitem, ibi hæream: a malo autem vitioque causæ⁴ ita recedam, non ut id me defugere⁵ appareat, sed ut totum, bono illo ornando et augendo dissimulatum, obruatur.⁶ [p. 136.] Et, si causa est in argumentis;⁷ firmissima quæque^j maxime tueor, sive plura sunt, sive aliquod⁷ unum: sin autem in conciliatione,^k aut in permotione¹ causa est; ad eam me potissimum partem, quæ maxime commovere⁸ animos hominum

^v Si causa magis evinci potest argumentis, quam permovendis animis.

dum.—13 Guelf. 1. vultis; Erl. 1. vultis.—14 Guelf. 1. atque ex his, quæ dicta sunt; Erl. 1. atque ex iis, quæ dicta sunt.

CAP. LXXII. 1 Erl. 1. quam ad causam adgressus. Mox, ad eos locos ψ. Deinde, animi j. concitantur Guelf. 1. et Erl. 1.—2 Erl. 1. fere potest res.—3 Hæc, utrumque: sed, quantum habeat, desunt in Erl. 1. Paulo post, idem codex habet, ratio hæc esse in dicendo solet, ut boni quod habeam. ψ, pro ratio, habet oratio.—4 Guelf. 1. a malo autem vitioque omnino.—5 Ernesti conj. refugere.—6 Ita Junt. Man. Grut. ante obruatur duo codd. ap. Schutz. Regii ap. Le Clerc. item Steph. Lamb. et Orell. Pro dissimulatum, quod Ernestio suspectum est, dissimulatum conj. Gulielm.—7 Cod. ψ sive aliquando.—8 Erl.

NOTE

^j Firmissima quæque] Id observari potest in oratione pro Roscio Amerino, parricidii reo, qua oratione validissimis argumentis tantum crimen abs Roscio amolitur.

^k In conciliatione] Ad obtinendam Ligatii causam reo conciliandus erat Cæsar; hoc ita mirifice præstitit Ci-

cero, ut scriptam in Ligarium sententiam de manibus Cæsaris dicendi vi ac suavitate extorsit orator.

¹ In permotione] In quo genere præcipua pars orationis pro Milone versatur. Quam eloquenter maxime in peroratione commovet iudicum animos!

potest, confero. 293. Summa denique hujus generis hæc est, ut, si in refellendo adversario^m firmior esse⁹ oratio, quam in confirmandis nostris rebus, potest, omnia in illum conferam tela; ^z sin nostra facilius probari,ⁿ quam illa redargui possunt, abducere animos a contraria defensione, et ad nostram conor traducere.¹⁰ 294. Duo¹¹ denique illa, quæ facillima videntur, quoniam quæ difficiliora sunt, non possum,^{a12} mihi pro meo jure sumo: unum, ut molesto aut difficili argumento aut loco nonnunquam omnino nihil respondeam; quod forsitan aliquis jure irriserit: ¹³ quis enim est, qui id facere non possit? sed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate¹⁴ disputo, confiteorque me, si quæ¹⁵ premat res vehementius, ita cedere solere, ut non modo non abjecto, sed ne rejecto^b quidem scuto fugere videar; sed adhibere quandam in dicendo¹⁶ speciem atque pompam, et pugnae similem fugam; consistere vero in meo præsidio^c sic, ut non fugiendi hostis, sed capiendi loci causa^d cessisse¹⁷ videar. 295. Alterum est illud, quod ego oratori maxime¹⁸ cavendum, et providendum puto, quodque me sollicitare summe solet; non tam ut prosim causis, elaborare soleo, quam ut ne quid obsim: non quin¹⁹ eni-

^z Vim omnem orationis ac robur ad refellendum adversarium adhibeam.

^a Perficere. ^b In latus aut tergum reducto.

^c In loco tuto atque firmo.

^d Occupandi loci tutioris.

1. movere.—9 Cod. ψ firmior esset. Mox, tela conferam. Si nostra Guelf. 1. Si etiam ψ ; tela conferam: sin: nostra probari facilius Erl. 1.—10 Lamb. et Pearce. conor traducere; Erl. 1. conor deducere.—11 Duo deest in ψ .—12 Idem codex, non possunt.—13 Erl. 1. senserit. Dein id post qui in eodem omittitur.—14 Cod. ψ difficultate.—15 Lamb. ψ , et Harles. si qua. Mox, ita concedere Junt. et Crat.—16 Schütz. conj. et a. q. in cedendo.—17 Erl. 1. vero meo p. sic non ... accessisse.—18 Erl. 1. et Lamb. maxime oratori.—19 Erl. 1. sin, non

NOTÆ

^m Si in refellendo adversario] Ita Tullius in Miloniana probat struxisse potius insidias Clodium Miloni, quam Milonem Clodio. In Ligariana in Tiberonem accusatorem ejusdem aut etiam gravioris culpæ invidiam derivat, cujus reum peragebat Ligarium.

ⁿ Sin nostra facilius probari] Clodium argumenta non poterat facile dissolvere Tullius Milonis patronus: ab iis auditoris animum advocat; et in his potissimum duobus immoratur, in rep. semper licuisse pestiferum civem de medio tollere, et Clodium insidias Miloni fecisse.

tendum sit in utroque; sed tamen multo est turpius oratori, nocuisse videri causæ, quam non profuisse. LXXIII. Sed quid hoc loco vos inter vos,^e Catule? an hæc, ut sunt contemnenda,¹ contemnitis? Minime, inquit ille: sed Cæsar de isto ipso quiddam velle dicere videbatur.^f Me vero lubente, inquit Antonius, dixerit, sive refellendi² causa, sive quærendi. 296. Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, semper is fui, qui de te, oratore, sic prædicarem, unum te in dicendo mihi videri tectissimum,^g³ propriumque hoc esse laudis tuæ, nihil a te unquam esse dictum, quod obesset ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cum mihi sermo cum hoc ipso⁴ Crasso, multis audientibus, esset de te institutus, Crassusque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixisse me, cum ceteris tuis laudibus hanc esse vel maximam, quod non solum, quod opus esset, diceres, sed etiam, quod non opus esset,^o non diceres: 297. tum illum mihi⁵ respondere memini: cetera in te summe esse laudanda; illud vero improbi esse hominis et perfidiosi, dicere quod alienum esset, et noceret ei,^h pro quo quisque⁶ diceret: quare non sibi eum disertum, qui id non faceret,ⁱ videri, sed improbum, qui faceret.^j Nunc, si tibi videtur, Antoni, demonstres velim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in causa mali facere, ut nihil tibi in oratore majus

^e Sed quid hic clam mussitatis?

^f De ista tua, quam observas, dicendi ratione.

^g Ab omni parte tutum contra hostium tela.

^h Quod non prodesset, vel etiam obesset.

ⁱ Qui non noceret causa.

^j Qui noceret ei, cujus causam suscepisset defendendam.

quod. Mox, turpius est Lamb.

CAP. LXXIII. 1 Erl. 1. ut sint contemnenda. Mox, ψ quiddam velle.—2 Idem codex rejelli.—3 Ita codd. Bodl. Bal. Nov. et Norf. a m. sec. item edd. Junt. Lamb. Man. Ascens. R. Steph. Pearce. et recentt. rectissimum Guelf. 2. Grot. lectissimum Guelf. 1. 3. et edd. antiquiss. Mox, unquam deest in ψ.—4 Erl. 1. quod mihi sermo cum hoc, omisso ipso, quod deest etiam in Guelf. 1. de te mox omittit Erl. 1.—5 Lamb. mihi illum. Actutum, respondisse ed. s. l. et a.—6 Codd. Nov. Bod. Guelf. 2. 3. Regii ap. Le Clerc. et Lamb. pro quo quis. Mox, Guelf. 3. qui id faceret.

NOTE

^o Quod non opus esset] Vulgaris in cenda tacendaque calles.' Pers. Sat. speciem, at revera magna laus. 'Di- iv.

esse videatur. LXXIV. 298. Dicam equidem, Cæsar, inquit, quid intelligam: ¹ sed et tu, et vos omnes hoc, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris divinitate quadam ² loqui, sed de exercitationis et consuetudinis meæ mediocritate. Crassi quidem responsum, excellentis cujusdam est ingenii ac singularis; cui quiddam ³ portenti ⁴ simile esse visum est, posse aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obsessetque ei, quem defenderet: 299. facit enim de se conjecturam; ⁵ cujus tanta vis ⁶ ingenii est, ut neminem, nisi consulto, putet, quod contra se ipsum sit, dicere: (sed ego non de præstanti quadam et eximia, sed prope de vulgari et communi prudentia disputo:) ut apud Græcos ⁷ fertur incredibili quadam magnitudine consilii atque ingenii Atheniensis ille fuisse Themistocles; ⁸ ad quem quidam doctus homo atque in primis eruditus, accessisse dicitur, eique artem memoriæ, quæ tum primum ⁹ proferebatur, ¹⁰ pollicitus esse, se traditurum: cum ille quæsisset, quidnam illa ars efficere posset, dixisse illum doctorem, ut omnia meminisset; et ei Themistoclem respondisse, gratius sibi illum esse facturum, si se oblivisci, quæ vellet, quam si meminisse, ¹¹ docuisset. 300. Videsne, quæ vis in homine acerrimi ingenii, quam potens et quanta mens fuerit? qui ita responderit, ut intelligere possemus, ¹² nihil ex illius animo, quod semel esset infusum, unquam effluere

¹ Perfecta et absoluta dicendi facultate.

² Monstri.

³ Alios de se existimat.

⁴ Quæ tum primum inventa erat.

CAP. LXXIV. 1 Vet. ap. Steph. et Lamb. omittunt *quid intelligam*. Erl. 1. omittit *quid intelligam sed*. Idem codex mox habet *vos hoc omnes*: et paulo post *de ante perfecti* omittit.—2 Ita Ald. Junt. Lamb. Schutz. *cui quod duo* codd. ap. Steph. *cui quidem* Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3. Cant. Mead. Wag. Harl. 1. 2. Noif. omnes Oxon. item Venet. Manut. Mull. Orell.—3 Guelf. *cui tanta vis*.—4 Joan. Cant. Wag. Harl. 1. Pearce. *disputo*. Apud Græcos; Erl. 1. et Schutz. *disputo*: ita apud Græcos. Guelf. 1. habet, *et communi lingua disputata*, &c.—5 Guelf. 1. 2. *quæ tunc primum*. Mox, *pollicitum esse* Erl. 1. Junt. Crat. Grut. ‘Lambinus volebat, non tamen edidit, dixisse ille doctor... Themistocles respondisse; sine causa. Vid. Ochsneri Eclog. Cic. p. 322.’ Orell. Mox, *se ante traditurum* deest in Guelf. 1. *et ei* omittuntur in Erl. 1. *et* deest in Guelf. 1. *sibi ullum esse* Erl. 1.—6 Lamb. *se meminisse*.—

NOTE

^p Themistocles] De quo in lib. de Clar. Oratt.

potuisse; cum quidem ei fuerit optabilius, oblivisci posse potius,⁸ quod meminisse nollet, quam quod semel audisset vidissetve, meminisse. Sed neque, propter hoc Themistocli⁹ responsum, memoriæ nobis opera danda non est, neque illa mea cautio et timiditas in causis, propter præstantem prudentiam Crassi, negligenda est.¹⁰ Uterque enim¹¹ istorum non mihi attulit aliquam, sed suam significavit facultatem.^o 301. Etenim permulta sunt in causis, in omni parte orationis circumspicienda, ne quid offendas, ne quo irruas.^p Sæpe aliquis testis aut non lædit, aut minus lædit, nisi lacessatur: orat reus, urgent¹² advocati, ut invehamur,^q ut male dicamus, denique ut interrogemus: non moveor, non obtempero, non satisfacio, neque tamen ullam assequor laudem. Homines enim imperiti¹³ facilius, quod stulte dixeris, reprehendere, quam, quod sapienter tacueris, laudare possunt. 302. Hic quantum fit¹⁴ mali, si iratum, si non stultum, si non levem testem læseris!^r habet enim et voluntatem nocendi in iracundia, et vim in ingenio, et pondus in vita;^s nec, si hoc Crassus non committit, ideo non multi, et sæpe committunt. Quo quidem mihi videri turpius nihil solet, quam cum ex oratoris dicto aliquo, aut responso, aut rogatu,^t¹⁵ sermo ille sequitur, 'Occidit ille.'^u¹⁶

^o Nihil me juvant vel Themistocles cum sua memoria, vel Crassus cum prudentia sua.

^p Ne titubes, ne temere dicas plus quam par esset.

^q Ut testem lacessamus.

^r Quantum porro nocet causæ orator, si testem ingeniosum, iratum, et gravem hominem offenderit!

^s Testis iratus vult nocere, ingeniosus potest obesse, et si aliunde probus sit fidem facit.

^t Interrogatione.

^u Evertit et perdidit.

7 Censor Jenensis conj. *possimus*.—8 Lamb. *potius posse*. Idem Lamb. conj. vel legend. *optabile*, vel delendum *potius*.—9 *Themistoclis* Junt. Lamb. Mox, *nobis operanda non est* Erl. 1.—10 Idem codex *neglegenda est*; *rd est* omittit Schutz. non monito lectore.—11 *Uter enim* Erl. 1.—12 Idem codex *urgent*.—13 Guelf. 2. *non periti*.—14 *Hic q. sit* ed. 1584. et Grut. *Hic q. fit* Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3. codd. ap. Pearce. et edd. vet. Mox, *si iratum* desunt in Guelf. 2.—15 Ita margo Crat. ed. 1584. Grut. *rogato* Guelf. 2. 3. Junt. Crat. Camer. Victor. Lamb. etsi '*rogatum*' substantive positum non agnoscit Forcellinus.—16 Guelf. 1. 2. 3. omittunt *ille*, probante Schutz. Mox *aiunt* ex glossa fluxisse suspicatur Schutz.

‘Adversariumne?’ ‘Immo vero,’ aiunt, ‘se, et eum, quem defendit.’ LXXV. 303. [p. 137.] Hoc Crassus non putat nisi perfidia accidere posse: ego autem sæpissime video in causis aliquid mali facere homines minime malos.^v Quid? illud, quod supra dixi, solere me cedere, et, ut planius¹ dicam, fugere ea, quæ valde causam meam premerent?^w cum id non faciunt alii, versanturque in hostium castris, ac sua præsidia dimittunt; ^x mediocriterne causis nocent, cum aut adversariorum adjumenta confirmant, aut ea, quæ sanare nequeunt, exulcerant?^y 304. Quid? cum personarum, quas defendunt, rationem non habent? si, quæ sunt in his invidiosa, non mitigant extenuando, sed laudando et efferendo invidiosiora³ faciunt; quantum in eo tandem mali? Quid? si in homines caros, iudicibusque jucundos, sine ulla præmunitioe orationis⁴ acerbius et contumeliosius invehere; nonne abs te iudices abalienes? 305. Quid? si, quæ vitia,⁵ aut incommoda sunt in aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu, in⁶ adversariis exprobrando, non intelligas, te in iudices invehi, mediocre peccatum est? Quid? si, cum pro altero dicas, litem tuam facias,⁷ aut læsus efferrare iracundia, causam relinquas, nihilne noceas? In quo ego, non quo⁷ libenter male audiam, sed quia ego causam non libenter relinquo, nimium patiens et lentus existimor:^a ut, cum te ipsum, Sulpici, objurgabam, quod ministrato-

^v *Simples et incautos.*

^w *Dissimulare et eludere firmissima adversariorum argumenta.*

^x *Exponunt validissimas adversariorum rationes, quas penitus refellere non valent, et præcipuum causæ suæ robur dimittunt.*

^y *Ut imperitii chirurgi.*

^z *Te defendas omisso reo.*

^a *In audiendis adversariorum conviciis credor nimium patiens, non quod maledicta libenter audiam, sed quia, ut me tuear, non libenter omitto ejus causam, cujus defensionem suscepi.*

CAP. LXXV. 1 Guelf. 1. *et planius.* Mox, *quæ etiam valde* Lamb.—2 Ernesti conj. *omittunt.* Mox, *in causis nocent* Guelf. 3. *nocent, aut cum adv.* Lamb. aut *omittunt* Guelf 1. 2. 3. Tum Guelf. 2. 3. *quæ sanari nequeunt.* —3 Guelf. 1. *invidiosiores.* Mox, *quantum est in eo* Erl. 1. edd. vett. Schutz. Harles. et Orell. *quantum in eo* primus Grut. non monito lectore; et sic etiam Mull.—4 Guelf. 2. *omittit orationis.* Mox, Erl. 1. *nonne a te.*—5 Idem codex *qua via.*—6 Ernesti *in delendum* iudicat; sed antea deleverant Steph. et Lamb. uncis inclusit Orell.—7 Lamb. *non quod.* Mox, *quia causam* Guelf.

rem⁸ peteres, non adversarium.^b Ex quo etiam illud assequor, ut, si quis⁹ mihi maledicat, petulans, aut plane insanus esse videatur. 306. In ipsis autem argumentis si quid posueris aut aperte falsum, aut ei, quod dixeris, dicaturusve sis, contrarium, aut genere ipso remotum ab usu iudiciorum ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea solet in hoc versari semper, (dicam enim sæpius,) si possim, ut boni aliquid efficiam dicendo: sin id minus,¹⁰ ut certe nequid mali.

LXXVI. 307. Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem collocationemque rerum ac locorum. Cujus ratio est duplex: altera, quam affert natura causarum;^c altera, quæ oratorum iudicio et prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus,^d deinde, ut rem exponamus, post ut eam^e probemus nostris præsidiis^e confirmandis, contrariis refutandis, deinde ut concludamus, atque ita peroremus,² hoc dicendi genus^f natura ipsa præscribit. 308. Ut vero statuamus, ea, quæ probandi,³ docendi, persuadendi causa dicenda sunt, quemadmodum componamus;⁴ id est vel maxime proprium oratoris prudentiæ.⁹ Multa enim occurrunt argumen-

^b Quod aggredieris non adversarium, sed patronum adversarii.

^c Cujus ordinis duplex modus est; alterum ipsæ causæ sua sponte suppeditant.

^d Ut exordio utamur.

^e Rationibus.

^f Hanc rerum collocationem.

² Ut vero videamus quemadmodum disponamus ea quæ probandi causa, &c.

1. Steph. et Lamb. τὸ ἐγὼ περισέψουσιν Schutz. et Orell.—8 Steph. et al. ap. Le Clerc. *me oratorem*.—9 Guelf. 3. *ut si qui*. Mox, Guelf. 1. *ut plane insanus*; Guelf. 2. *aut sane insanus*.—10 Guelf. 1. 2. 3. *ut boni efficiam aliquid dicendo: si id minus*.

CAP. LXXVI. 1 Guelf. 1. *postea ut ea*; ψ *post eam*, ommissa particula *ut*.—2 Guelf. 3. *atque ut ita peroremus*. Mox, *genus* deest in Erl. 1. Guelf. 1. et vet. ap. Steph. id uocis inclusit Orell. *generis* conj. Schutz.—3 Erl. 1. *deprobandi*; ψ *de probandi*. Actutum, Guelf. 1. *docendi causa*, omisso *persuadendi*; Erl. 1. *et docendi causa*.—4 Erl. 1. ap. Harles. *componatur*; idem

NOTÆ

⁹ *Proprium oratoris prudentiæ*] ‘Ut opera exstruentibus satis non est saxa atque materiam et cetera ædificanti utilia congerere, nisi disponendis iis collocandisque artificum manus

adhibeatur; sic in dicendo quamlibet abundans rerum copia cumulum tantum habeat atque congestum; nisi illas easdem dispositio in ordinem digestas, atque inter se commissas de-

ta: ^r multa, ^s quæ in dicendo profutura videantur: sed eorum partim ita levia sunt, ut contemnenda sint; partim, etiam si quid habent adjumenti, sunt nonnunquam ejusmodi, ut insit in iis aliquid vitii: neque tanti sit illud, ^h quod prodesse videatur, ut cum aliquo malo jungatur. 309. Quæ autem sunt utilia, ⁶ atque firma, si ea tamen (ut sæpe fit) valde multa sunt; ea, quæ ex iis aut levissima sunt, aut aliis gravioribus consimilia, ⁷ secerni arbitror oportere, atque ex oratione removeri. Equidem cum colligo argumenta causarum, non tam ea numerare soleo, quam expendere. ⁸ LXXVII. 310. Et quoniam (quod sæpe ¹ jam dixi) tribus rebus omnes ad nostram sententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permovendo, una ex omnibus his rebus res præ nobis ^s est ferenda, ⁱ ² ut nihil

^h Adeo gravis momenti sit.

ⁱ Palam est significandu.

vero cod. ap. Ernesti componantur; Wald. exponamus.—5 Voc. multa deest in Mag. ap. Pearc. ‘Sane commodius abfuerit, ut uno tenore legas, multa enim o. a. quæ,’ &c. Schutz.—6 Quæ autem utilia sunt Erl. 1. et Guelf. 1. ‘Melius forsitan et suavius, opinor cum Schutzio.’ Harles. Mox, si tamen ea Lamb.—7 Strebæo verba hæc depravata et mutanda videntur, aut ex aliis, &c.—8 Guelf. quam comprehendere.

CAP. LXXVII. 1 Erl. 1. cum sæpe; Lamb. et Steph. ut sæpe. Mox, Lamb. rebus homines ad, &c. Tum, ut docendo ψ.—2 Ita edd. vett. una ex tribus rebus hic res semper nobis est ferenda Guelf. 1. una ex tribus his rebus præ nobis est ferenda Guelf. 2. una ex tribus his rebus res præ nobis est ferenda Guelf. 3.

NOTÆ

vinxerit.’ Quintil. l. vii. præf.

^r Multa enim occurrunt argumenta] De usu ac dispositione argumentorum recte Quintil. v. 12. ‘Firmissimis argumentorum, singulis instandum, infirmiora congreganda sunt: quia illa per se fortia non oportet circumstantibus obscurare, ut qualia sunt appareant: hæc imbecilla natura mutuo auxilio sustententur. Itaque si non possunt valere, quia magna sunt; valebunt, quia multa sunt: quæ ad ejusdem rei probationem omnia spectant: ut si quis hæreditatis gratia hominem occidisse dicatur, Hæreditatem sperabas, et magnam hæreditatem, et pauper eras, et tum maxime

a creditoribus appellaberis, et offenderas eum cujus hæres eras, et mutaturum tabulas sciebas. Singula levia sunt et communia; universa vero nocent, etiamsi non ut fulmine, tamen ut grandine.’

^s Res præ nobis] Recte profitetur orator velle se auditores docere. ‘Animadverti, judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes... Itaque mihi certum est hanc eandem distributionem invidiæ et criminum sic in defensione servare, ut omnes intelligant nihil me nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo.’ Cic. pro Cluent. § 1. At nemo nisi inepte dixerit,

aliud, nisi docere velle videamur: reliquæ duæ, sicuti sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus fusæ esse debebunt. Nam et principia, et ceteræ partes orationis, de quibus paulo post pauca dicemus, habere hanc vim magnopere³ debent, ut ad eorum mentes, apud quos agitur,⁴ movendas permanere possint. 311. Sed his partibus orationis,⁵ quæ etsi nihil docent argumentando, persuadendo tamen et commovendo proficiunt plurimum, quanquam maxime proprius est locus et in⁶ exordiendo, et in perorando; degredi tamen⁷ ab eo, quod proposueris atque agas, permovendorum animorum causa, sæpe utile est. 312. Itaque vel narratione exposita,⁸ sæpe datur ad commovendos animos degrediendi locus; vel argumentis nostris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, si habet eam causa dignitatem atque copiam,⁹ recte id

³ *Exordio scilicet et peroratione.*

Paulo post, *sicut sanguis* Lamb.—3 Guelf. 1. et Orell. *magno opere*.—4 Erl. 1. et Lamb. *agitur*. Mox, Guelf. 1. *permanere possint*; Guelf. 3. *permanere possint*; Erl. 1. *permovere possint*.—5 Guelf. 1. *locus in*, omisso *et*. Mox, digredi Erl. 1. Tum, *quod prop. quodque agas* ψ.—6 Codd. ap. Verburg. Erl. 1. et Lamb. *vel re narrata atque exposita*, prob. Ernesti et Mull. dissentit tamen Wetzell.—7 Lamb. *eamque copiam*; Steph. *eam causam dignitatis atque tantum utilitatis, recte*; Lamb. *recte ut fieri possit*; Schutz. et Mull. *ut recte id fieri possit*. Ernesti conj. *ut id recte fieri possit*. ‘Sed cur Ciceroni non licuerit, hac ipsa propositione subintellecta, membrum hoc conformare illi, sæpe datur . . . digrediendi locus?’ Cf. etiam Matthiæ Misc. Crit. I. 4. p. 682.’

NOTÆ

Nunc mihi vestra severitas, iudices, excitanda est, nunc mihi conciliandi sunt vestri animi.

¹ *Degredi tamen*] Ubi rem atrocem narraveris, aut argumentis confirmaveris, degredi et eam amplificare juerit. Exempla subministrat una Ciceronis oratio pro Roscio Amerino. Post narrationem degreditur: ‘Quid primum querar? aut unde potissimum, iudices, exordiar? aut quod, aut a quibus auxilium petam?’ &c. Post refutationem iterum ad exaggerandum parricidarum supplicium di-

vertit: ‘O singularem sapientiam, iudices! nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse et eripuisse, cui repente cælum, solem, aquam, terramque ademerunt,’ &c. Rursus ubi cædis crimen in adversarios probavit magis convenire, invehitur in Chrysogonum: ‘Hicne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? hic etiam potens esse vult? o rem miseram atque acerbam!’ &c. Tandem in peroratione mirabiles animorum motus excitat. Ex Strebæo.

fieri potest: æque causæ sunt ad agendum,⁸ et ad ornandum gravissimæ atque plenissimæ, quæ plurimos exitus dant ad ejusmodi degressionem,^k ut his locis uti liceat, quibus animorum⁹ impetus eorum, qui audiant, aut impellantur, aut reflectantur. 313. Atque etiam in illo reprehendo eos, qui, quæ minime firma sunt, ea prima collocant.^u In quo illos quoque errare arbitror, qui, si quando (id quod mihi nunquam placuit) plures adhibent¹⁰ patronos, ut in quoque¹¹ eorum minimum putant esse, ita eum primum volunt dicere. Res enim hoc postulat, ut eorum expectationi, qui audiunt, quam celerrime occurratur:¹² cui si initio satisfactum non sit, multo plus sit in reliqua causa laborandum. Male enim se res^m habet, quæ non statim, ut dici cœpta est, melior fieri videtur. 314. Ergo ut in oratore¹³ optimus quisque, sic et in oratione, firmissimum quodque sit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quæ excellent,¹⁴ serventur etiam ad perorandum: si

^k Quæ subministrant plurimas occasiones degrediendi.

^l Satisfiat.

^m Causa.

Orell.—8 Ita Erl. 1. Junt. Crat. Man. Grut. ad agendum Mead. Lamb. R. Steph. Pearc. Schutz. et Orell. Mox, et ornandum Erl. 1. et ad orandum Guelf. 1.—9 Voc. animorum durum et glossam redolere videtur Ernestio, qui mox e cod. Erl. 1. audiant, more Ciceronis, rescripsit pro vulgato audiunt, quod habent Guelf. 1. 2. 3. alique codd. item Junt. Lamb. Grut. Schutz. Wetzel. Harles. Mull. Orell. 'Ceterum etiam voc. animorum suspectum erat Ernestio sine causa.' Orell. Paulo ante, ut iis locis Man. Lamb. Orell. Mox, interpellantur Streb.—10 Guelf. 1. et plures adhibent.—11 Ita Manut. et recentt. uti in quoque Lamb. uti quemque duo codd. Regii, Junt. Crat.—12 Ita Manut. Grut. et recentt. succurratur Guelf. 1. Erl. 1. Junt. Crat. Lamb. Actutum, Guelf. 1. cui si in initio. Mox, plus reliqua causa sit Guelf. 3.—13 Ergo uti oratorem Mull. Ergo ut in oratoribus Schutz. Mox, et omittunt ed. s. l. et a. Steph. Lamb. uncis inclusit Orell. etiam conj. Mull.—14 Ita vulgo; quæ æque excellent Junt. Crat. Lamb. quæ eque excellent Guelf. 2. quæ quæ excellent Guelf. 3. quæ excellent Guelf. 1. quæ excellent

NOTÆ

^u Ea prima collocant] 'Quæsitum etiam,' inquit Fabius v. 12. 'potentissima argumenta primone ponenda sint loco, ut occupent animos; an summo, ut inde dimittant; an partita primo summoque, ut Homericæ dispositione,' Iliados iv. ubi imbecilli-

ores Nestor in medio collocat, 'in medio sint infirma; an a minimis crescant. Quæ prout ratio causæ ejusque postulabit, ordinabuntur, uno, ut ego censeo, excepto, ne a potentissimis ad levissima decrescat oratio.'

quæ erunt mediocria (nam vitiosis nusquam esse oportet locum) in mediam turbam, atque in gregem conjiciantur.¹⁵ 315. Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id, quod primum est dicendum, postremum soleo cogitare,^v quo utar exordio: nam si quando id primum invenire volui,ⁿ nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare, atque commune.¹⁶

LXXVIII. Principia autem dicendi semper cum accurata, et acuta,^w et instructa sententiis, apta verbis, tum vero causarum propria esse debent. [p. 138.] Prima est enim quasi cognitio et commendatio orationis in principio, quæ continuo¹ eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. 316. In quo admirari² soleo, non equidem istos, qui nullam huic rei operam dederunt, sed hominem inprimis disertum atque eruditum, Philippum, qui ita solet ad dicendum surgere,³ ut, quod primum verbum habiturus sit, nesciat; et ait idem, cum brachium concalefecerit,⁴ tum se solere pugnare: neque attendit, eos ipsos, unde hoc simile ducat,

ⁿ Si quando cogitavi ante ceteras partes exordium elaborare.

////////

Erl. 1. Schutz. Orell. Mox, si qua erunt Erl. 1. et Lamb. Tum, nusquam esse locum Guelf. 1. nusquam esse locum oportet Guelf. 3. Post locum in Erl. 1. insertum est atque.—15 Guelf. 1. et Erl. 1. conjiciuntur; Guelf. 2. coicentur; Guelf. 3. coicentur.—16 Guelf. 2. Schutz. et Harles. vulgare, aut commune.

CAP. LXXVIII. 1 Erl. 1. quæque continuo.—2 Ita Man. Steph. Grut. In quo demirari Lamb. In quo mirari Junt. Crat. In qua mirari Guelf. 2. 3. In qua admirari Erl. 1. Mox, non quidem Steph. et Lamb.—3 Guelf. 1. et Lamb. surgere ad dicendum.—4 Erl. 1. Bacchum cum calefecerit. Paulo post,

NOTE

^v Postremum soleo cogitare] Ab Antonii sententia discrepat Quintil. III. 9. Etsi enim antequam quicquam scribatur, totum causæ genus, quid prosit, quid noceat, accurate velit expendi; 'non ideo tamen,' inquit, 'eos probaverim qui scribendum quoque præmium novissime putant. Nam ut conferri materiam omnem oportet, et quid quoque loco sit opus, constare debet antequam dicere aut

scribere ordiamur, ita incipiendum ab iis quæ prima sunt. Nam necingere quisquam aut fingere cæpit a pedibus; nec denique ars ulla consummat ibi, unde ordiendum est.'

^w Accurata, et acuta] Hæc ita debent observari, ut ars maxime lateat; quam si adverterit auditor, jam tum ab exordio sese præmunit adversus oratorem, a quo fucum pati veretur.

illas primas⁵ hastas ita jactare leniter, ut et venustati vel maxime serviant, et reliquis viribus suis consulant.⁶ 317. Neque est⁶ dubium, quin exordium dicendi vehemens et pugnax non sæpe esse debeat: sed si in ipso illo gladiatorio vitæ certamine, quo ferro⁷ decernitur, tamen ante congressum multa fiunt, quæ non ad vulnus, sed ad speciem⁸ valere videantur; quanto hoc magis in oratione expectandum,⁸ in qua non vis potius, sed delectatio postulatur? Nihil est denique in natura rerum omnium, quod se universum profundat, et quod totum repente evolet:⁹ sic omnia, quæ fiunt, quæque aguntur acerrime, lenioribus principiis¹⁰ natura ipsa prætexuit.⁹ 318. Hæc⁷ autem in dicendo non extrinsecus alicunde¹⁰ quærenda, sed ex ipsis visceribus causæ sumenda sunt: idcirco tota causa pertentata atque perspecta,⁷ locis omnibus inventis, atque instructis, considerandum est, quo principio sit utendum: sic et facile reperietur.¹¹ 319. Sumentur¹² enim ex iis rebus, quæ erunt

⁵ *Ne vires temere velut effundant in ipsa velitatione, sed eas pugnae reservent.*

⁶ *Venustatem quandam et pompam.*

⁷ *Lente ac molliter inchoavit.*

⁸ *Principia orationis.*

⁹ *Prius meditata et considerata.*

simile suspectum Ernestio. Guelf. 1. *simile dicat.*—5 Unus cod. ap. Orell. *primas illas.* Mox, *et in reliquum* al. ibid. *reliquis viribus suis* delet Lamb. —6 *Nec est* Erl. 1.—7 *Ita* Erl. 1. Manut. Lamb. *quod ferro* Mag. Norf. Guelf. 2. 3. Victor. Ascens. Junt. Crat. Pearc. Schutz. Orell.—8 Guelf. 1. 2. Junt. Lamb. Man. *expectandum est*; codd. aliquot ap. Orell. et ed. s. l. et a. *spectandum est*; Schutz. et Orell. *spectandum est.* Mox, *non vis potius, sed del.* codd. plerique, Junt. Crat. Man. Grut. Mull. *non vis, potius del.* Schutz. e conjectura Heusingeri; *non vis, sed potius del.* Sterke Act. Acad. Traj. tom. 1. p. 177. et sic conj. Mull.—9 Erl. 1. et al. *evolat*; Palat. 2. *revolat*; Pith. *culcat*; Guelf. 1. *volcat.*—10 *Ita* codd. aliquot ap. Orell. Ald. Junt. Lamb. Grut. et recentt. *aliunde* Joan. Nov. Cant. Guelf. 1. 2. 3. Venet. Mediol. Pearc.—11 Schutz. et Orell. *reperientur*; Man. *sic enim facile reperietur.*—12 *Sumentur* Erl. 1. et Guelf. 1. 2. 3. Mox, *quæ sunt uber.* Steph.

NOTÆ

* *Lenioribus principiis*] Violentissima quæque minime subito impetu erumpunt, sed ab initiis plerumque tenuioribus; ex scintilla magnum incendium excitatur. Vapores sursum attolluntur a sole, concresecunt in nubeculas, coguntur nubes, accen-

duntur, colliduntur, en tonitru! ardor emicat, en fulgur! prorumpit ignis et obvia quæque disjicit, en fulmen! Ferocissimis belluis nascentibus nihil mitius, paulatim immanitate efferantur, &c.

uberrimæ vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi degredi sæpe oportere. Ita¹³ et momenti aliquid afferent, cum erunt pæne ex intima defensione deprompta, et apparebit ea non modo non esse communia,¹⁴ nec in alias causas posse transferri, sed penitus ex ea causa, quæ tum agatur, efflourisse.¹⁵ LXXIX. 320. Omne autem principium aut rei totius, quæ agetur,¹ significationem habere debet,² aut aditum ad causam et munitionem,³ aut quoddam ornamentum et dignitatem. Sed oportet, ut ædibus ac templis⁴ vestibula et aditus, sic causis principia proportionem rerum⁵ præponere. Itaque in parvis atque infrequentibus⁶ causis ab ipsa re est exordiri sæpe commodius. 321. Sed cum erit utendum principio (quod plerumque erit) aut ex reo, aut ex adversario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur, sententias duci licebit.⁵ Ex reo,⁷ (reos appello, quorum res est,⁸) quæ⁹ significant virum bonum,⁶ quæ libe-

¹ Cum dignitate ortas esse.

² Id totum ob oculos breviter ponere, de quo dicendum est.

³ Pro rerum magnitudine aut tenuitate.

⁴ Quorum agitur causa, sive defendantur sive accusentur.

⁵ Sententiæ duci debent.

Tum, velut in argum. Erl. 1.—13 Steph. et Lamb. itaque.—14 Ita Man. Lamb. et sic conj. Ernesti; depromptæ et a. eas n. m. n. esse communes codd. ap. Orell. Junt. Crat.—15 Ita Junt. Lamb. Orell. defluxisse ed. s. l. et a. margo Crat. Man. emanasse Steph. sed petitur ex ea causa queritur et flevisse Erl. 1.

CAP. LXXIX. 1 Ita Erl. 1. et vulgg. de qua agetur Cant. Wag. Pearc. —2 Norf. Victor. Schutz. et Orell. et munitionem; R. Steph. et Lamb. aut munitionem; Junt. et communicationem; Mag. et commutationem; Cant. et Wag. et ad commutationem; Erl. ad commutationem; Guelf. 1. aditum ad causam et commutationem. Mox, ad dignitatem conj. Ernesti.—3 Guelf. 1. atque templis. Mox, pro portione Junt. Crat. Lamb. Mull. Orell. et Drakenb. ad Liv. VII. 1.—4 Sic Manut. Grut. et recentt. atque in frequentibus Victor. Lamb. Schutz. atque frequentibus Junt. Crat. Mox, re exordiri sæpe est commodius Lamb.—5 Ita vet. ap. Steph. margo Crat. Manut. Lamb. et recentt. duci decebit Guelf. 2. Junt. Crat. Camer. Steph. duci debebit Guelf. 3. dici licebit Erl. 1.—6 Erl. 1. bonum virum. Idem codex paulo post, ex adversari-

NOTÆ

¹ Ut ædibus ac templis] Quemadmodum palatiis ac templis vestibula quæ eorum magnificentia respondeant, plebeiis autem ædibus nulla præponuntur; ita in causis gravioribus operæ pretium est adhibere ex-

ordia, quæ in parvis sunt omittenda.

² Ex reo] Horum omnium exordiorum exempla e veteribus cum historicis, tum oratoribus deprompta attulimus in notis ad l. 1. Heren. § 6. 8. et 10. et l. 1. de Invent. § 23.

ralem, quæ calamitosum, quæ misericordia dignum, quæ valeant contra falsam criminationem: ex adversario, iisdem ex locis fere contraria. 322. Ex re, si crudelis, si infanda,⁷ si præter opinionem, si immerito, si misera, si ingrata, si indigna, si nova, si quæ restitui sanarique non possit: ex iis autem, apud quos agetur, ut benivolos beneque existimantes efficiamus; quod agendo efficitur⁸ melius, quam rogando.⁹ Est id⁹ quidem in totam orationem confundendum, nec minime in extremam:⁸ sed tamen multa principia ex eo genere gignuntur.¹⁰ 323. Nam et attentum¹¹ monent Græci ut principio faciamus judicem, et docilem; quæ sunt utilia; sed non principii^a magis propria, quam reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quod et attentum¹² tum maxime sunt, cum omnia expectant, et dociles magis initiis esse possunt. Illustriora enim sunt, quæ in principiis, quam quæ in mediis causis dicuntur, aut arguendo,¹³ aut refellendo. 324. Maxima autem copia¹⁴ principiorum ad judicem aut alliciendum, aut incitandum, ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos¹⁵ inerunt in causa: quos tamen totos in principio explicari non oportebit, sed tantum impelli primo judicem leviter,¹⁶

⁷ Potius ea dicendo quæ benevolos auditores efficiant, quam rogando ut sint benevoli.

⁸ Captanda est benevolentia tota oratione, sed præcipue in epilogo.

~~~~~

orum . . . Ex rerum.—7 Guelf. 1. Erl. 1. Steph. et Lamb. *nefanda*.—8 Erl. 1. *efficietur*.—9 Et id Steph. et Lamb.—10 Erl. 1. et Guelf. 1. *gignantur*.—11 Nam attentum Erl. 1. Actutum, *commonent* Lamb.—12 Erl. 1. *quod attentum*, omissa conjunctione *et*.—13 Ita codd. aliquot, margo Crat. Victor. Man. Lamb. Grut. *aut augendo* Junt. Crat.—14 Ita codd. plerique, Junt. Lamb. Grut. et recentt. *Maximam autem copiam* Guelf. 1. Schutz. et Orell. *Maxime autem copia* Erl. 1. Mox, *aut incitandum* desunt in eodem cod. Tum, *pro trahitur*, quod habent plerique codd. cum edd. Junt. Lamb. Grut. et recentt. *trahemus* præbent Guelf. 1. Erl. 1. Schutz. et Orell.—15 Nescio quis ap. Lamb. conj. *conciendos*; et hanc conjecturam recepit Wetzel. Mox, *explicare* Steph. et Lamb.—16 Guelf. 3. *leniter*; et sic conj. Kidd. in Dawesii Misc. Crit. p. 601.

NOTÆ

^a Sed non principii] Totum illud ex Aristotele depronitum est, Rhet. III. 14. 'Attentos facere omnium orationis partium commune est. Ubivis enim relaxant animum magis, quam

cum incipiunt audire. Quamobrem ridiculum est id in exordio præcipere, cum attentum tum maxime sint auditores.'

ut jam inclinato reliqua incumbat oratio. LXXX. 325. Connexum autem ita sit principium consequenti orationi, ut non tanquam citharœdi procœmium afflictum aliquod,^a sed cohærens cum omni corpore membrum esse videatur. Nam nonnulli, cum illud meditati ediderunt, sic ad reliqua trans-eunt, ut audientiam sibi fieri nolle¹ videantur. Atque ejusmodi illa prolusio² debet esse, non ut Samnitum,^b qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; sed ut ipsis sententiis, quibus proluserunt,³ vel^b pugnare possint.

326. Narrare vero rem quod breviter⁴ jubent;^c si brevitatis appellanda est, cum verbum nullum redundat,⁵ brevis est L. Crassi oratio; sin tum est brevitatis, cum tantum verborum est, quantum necesse est, aliquando id opus est: sed sæpe obest vel maxime in narrando, non solum quod obscuritatem affert, sed etiam quod eam virtutem, quæ narrationis est maxima, ut jucunda, et ad persuadendum accommodata sit, tollit. Ut illa,⁶ 'Nam is postquam^d excessit ex ephebis,'^c quam longa est narratio! 327. mores adolescentis ipsius, et servilis percunctatio,^d mors Chrysidis, vultus et forma, et lamentatio sororis, reliqua, perva-

^a Ut non sit tanquam aliqua prolusio fidicinis aliunde accersita.

^b Etiam. ^c Postquam excessit annum ætatis decimum quartum. *

^d Variæ interrogationes quæ a servo fiunt in eadem narratione Terentiana.

CAP. LXXX. 1 Ita quatuor codd. Gruteri, Mead. Norf. Harl. 2. Nov. in marg. velle Erl. 1. Guelf. 1. Junt. Lamb. Grut. fieri sibi velle Guelf. 2. —2 Lamb. prælusio.—3 Guelf. 1. 2. 3. et Erl. 1. proluserint; Lamb. præluserunt. Actutum, vel pugnare possunt Erl. 1.—4 Steph. rem quidem breviter. —5 Ita Erl. 1. Cant. Wag. Mead. Harl. 1. 2. Norf. Nov. Joan. Mag. Bod. Bal. Steph. Lamb. et recentt. redundet Junt. Crat. Man. Grut. Mox, si tum Junt. Lamb. Grut. sin tum ex codd. Ernesti, Harles. Schutz. et Orell. —6 Videlicet illa Junt. Crat. Manut. Videant illam duo vett. ap. Steph. Lamb. Ut illa codd. ap. Grut. 'Mire hic alii ab aliis discrepant codd.

NOTÆ

^b Samnitum] Italiæ populorum in ea parte quæ jam dicitur Abruzzo. Vide quæ observavimus ad lib. 1. Heren. § 14. et ad lib. 1. de Invent.

^c Quod breviter jubent] Hoc in narratione brevitatis præceptum expodit pariter Aristoteles Rhet. III. 16.

§ 28.

^d Nam is postquam] Verba Simonis senis ex Andriæ Terent. I. 1.

rie jucundeq̃ue narrantur. Quodsi hanc brevitatem quæ-
sisset,

‘ Effertur,^e imus : ad sepulcrum venimus :

In ignem posita est,’

his fere decem verbis⁷ totum conficere potuisset :^f quan-
quam hoc ipsum, ‘ Effertur, imus,’ concisum est, ita, ut
non brevitati servitum sit, sed magis⁸ venustati. 328.
Quodsi nihil fuisset, nisi, ‘ In ignem posita est ;’ tamen
res tota cognosci facile potuisset. Sed et festivitatem
habet narratio distincta personis, et interpuncta sermoni-
bus :^g et est probabilius, quod gestum esse dicas, cum,⁹
quemadmodum actum sit, exponas, et multo apertius ad in-
telligendum est, si sic consistitur^h¹⁰ aliquando, ac non ista
brevitate percurritur. 329. Apertam enim narrationem tam
esse oportet, quam cetera :ⁱ¹¹ sed hoc magis in hac elabo-
randum est, [p. 139.] quod et difficilium est, non esse ob-
scurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argu-
mento,¹² aut in purgando, aut in perorando :^j et majore

^e Ad rogum ducitur ejus cadaver.

^f Versu superiore, Effertur, imus, &c. id totum narrare potuisset senex, quod decem versiculis exposuit.

^g In qua nulla est personarum confusio, ubi suas quisque partes agit.

^h Si quomodo fuerit gestum exponitur.

ⁱ Narratio debet esse tam clara quam reliquæ orationis partes.

^j Quam aut in exordio, aut in confirmatione, aut in refutatione, aut in peroratione.

habentque vice ut, vel videant, vel vident, vel videlicet.’ Pearce.—7 Codd. Regii, (nisi quod unus et alter versibus ap. Le Clerc.) Junt. Crat. Man. in his fere decem versiculis ; Grut. fere decem versiculis, omisso his ; Omnib. in his vero decem versiculis. Vocc. his fere desunt in Guelf. 1. et al. unde Steph. Lamb. Schutz. ediderunt, posita est, decem versiculis ; Orell. [in his fere] decem versiculis ; Erl. 1. in his fere decem ver. ; unde Ernesti fecit verbis.—8 Guelf. 1. servitum est, magis.—9 Guelf. 2. est probabilius cum quod gestum esse dicas ; Lamb. conj. est probabilius, si quod gestum esse dicas, omisso cum ; Steph. est p. si quod gestum esse dicas, etiam frequenter quemadmodum, &c.—10 Ita Crat. Victor. sic delevit Lamb. in ed. 1566. ac rursus de conjectura Heusingeri Schutz. id uncis inclusit Orell. si omittunt Guelf. 1. et Erl. 1. qui constituitur exhibent ; si sic constituitur habent Guelf. 2. 3. Junt. et Victor. in textu ; sed hic correxit si sic consistitur ; Lamb. in ed. 1584. si hic consistitur aliquamdiu.—11 Ita correxit Man. et sic dederunt Harles. et Orell. quam ceteros Erl. 1. quam ceteras. Et hoc, &c. Guelf. 2. 3. quam ceteras : sed, &c. Junt. Crat. Grut. quam ceteras orationis partes ; sed, &c. Venet. 1489. Mediol. Lamb. Pearce. Mox, hoc omittunt Steph. et Lamb. in hoc Erl. 1. et Guelf. 1.—12 Lamb. aut argumentando. Mox, et majore etiam hæc periculo pars Lamb. et majore etiam periculo Junt. Crat. Victor. Mull. et majore periculo Man. Grut. Erl.

periculo hæc pars orationis obscura est, quam cetera: vel quia si quo alio in loco est dictum quid obscurius, tantum id perit, quod ita dictum est; narratio obscura totam obcæcat¹³ orationem: vel quod alia possis, semel si obscurius dixeris, dicere alio loco planius: narrationis¹⁴ unus est in causa locus. Erit autem perspicua narratio, si verbis usitatis,^e si ordine temporum conservato,¹⁵ si non interrupte narrabitur. LXXXI. 330. Sed quando utendum sit, aut non sit narratione, id est consilii:^k neque enim si nota res est,^l nec si non dubium, quid gestum sit, narrari oportet, nec si adversarius narravit;² nisi si refellemus.^l Ac, si quando erit narrandum, nec illa, quæ suspicionem et crimen efficient, contraque nos erunt, acriter persequamur, et quicquid³ poterit, detrahamus: ne illud, quod Crassus, si quando fiat, perfidia, non stultitia fieri putat, ut causæ noceamus, accadat: nam ad summam totius causæ pertinet, caute, an contra,^f demonstrata res sit;^m quod omnis⁴ orationis reliquæ fons est narratio.

^k Pertinet ad oratoris prudentiam.

^l Ubi adversarius narrationem fecit, non est facienda de integro, nisi velis ea quæ dixerit refellere.

^m In hoc præcipue causa vertitur, an caute et prudenter, an imprudenter et inconsulte res narrando demonstrata fuerit.

//////////

nesti. Tum, quam ceteræ Junt. Lamb. Grut. Schutz. quam cetera Vet. ap. Steph.—13 Lamb. excæcat. Paulo ante, Guelf. 1. tantum perit; Erl. 1. quod obs. tantum perit.—14 Streb. narrationi.—15 Lamb. servato.

CAP. LXXXI. 1 Lamb. est res. Mox, nec si dubium Pearce. nec dubium sit Junt. Grut. nec si dubium sit Guelf. 3. Man. nec dubium, omissis si non et sit, Steph. et Lamb. probante Schutz. nec si dubium non sit Guelf. 2. Dein, pro narrari, Guelf. 1. 2. Steph. et Lamb. habent narrare.—2 Lamb. advers. jam narravit; Steph. advers. sic narraverit. Actutum, nisi refellemus Erl. 1. Steph. Lamb.—3 Lamb. censuit legendum, narrandum, videndum, ne illa, quæ . . . et, ut quicquid; Mag. Norf. Venet. Mediol. nec illa, &c. Guelf. 1. 2. Erl. 1. Ald. al. ante Pearce. ne illa. Guelf. 1. persequimur, et q. potuerit;

NOTE

^e Si verbis usitatis] Rebus contrariis narratio obscuratur, verbis insolentibus, confusione temporum, crebris digressionibus.

^f Cautè, an contra] Est hoc rhetorum prudens omnino de narratione præceptum. Si tota sit pro nobis,

acriter præcipuis quibusque partibus instandum erit, ut iudex bonitatem causæ facilius intelligat, advenierit, credat: si tota sit pro adversariis, quædam verbis elevanda sunt, luxuria hilaritatis, avaritia parsimoniæ, negligentia simplicitatis nomine le-

331. Sequitur,⁵ ut causa ponatur, in quo videndum est, quid in controversiam veniat.ⁿ Tum suggerenda sunt firmamenta causæ conjuncte,⁶ et infirmandis contrariis, et tuis confirmandis: namque una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet.^o Ea autem et confirmationem et reprehensionem quærit:⁷ sed quia neque reprehendi quæ contra dicuntur, possunt, nisi tua⁸ confirmes, neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas;^p idcirco hæc^q et natura, et utilitate, et tractatione conjuncta sunt. 332. Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando iudice,⁹ vel mitigando: omniaque cum superioribus orationis locis, tum maxime extremo,^r ad mentes iudicum quam maxime¹⁰ permovendas, et ad utilitatem nostram vocandas, conferenda sunt.

ⁿ Narrationem sequitur propositio orationis tertia pars, in qua causæ caput et summa constituitur: deinde in confirmatione exponenda sunt auditoribus argumenta causæ propria, non aliena et nihil ad rem pertinentia.

^o In omnibus causis una est ratio idemque modus confirmationis; ad cujuslibet enim causæ confirmationem adhibenda sunt argumenta quæ ex locis eruantur.

^p Nec prodest argumenta adversariorum refutare, nisi tua confirmes; nec tua confirmare, nisi contraria refutes.

^q Confirmatio et refutatio.

^r Propria sedes amplificationis et sedandorum aut excitandorum motuum est peroratio: omnes illi affectus et excitandorum motuum rationes, præterquam quod in exordio, narratione et confirmatione adhiberi debent, maxime locum habent in extrema parte orationis.

//////////

Erl. 1. *persequamur et q. potuerit.*—4 Guelf. 1. *res si quid omnis.*—5 *Sequatur* Guelf. 1. et Erl. 1.—6 Ita Erl. 1. a m. pr. Junt. Man. Grut. *conjuncta* ed. s. l. et a. Victor. Lamb. R. Steph. et Streb. *conjunctæ* Erl. 1. a m. sec. Mox, *contrariis infirmandis* al. Tum, tres codd. Regii ap. Le Clerc. et Steph. *et tuis argumentis confirmandis*; Guelf. 1. et Erl. 1. *et tuis alienis confirmandis.*—7 Guelf. 1. et Erl. 1. *quæret.*—8 *Iidem codd. nisi tu ea*; pessime, ait Schutz.—9 Guelf. 1. et Erl. 1. *vel inflammandos iudices*; male, ait Schutz. nisi forte scribere librarius voluit, *vel inflammando iudices.*—10 Verba, *extremo ad mentes iudicum quam maxime* in Erl. 1. facili librarii errore, propter

NOTÆ

nietur. Effugienda præterea est omnis calliditatis suspicio: nunquam enim diffidit magis iudex, quam cum præsentit dici aliquid fictum. Itaque det operam orator, ut omnia potius a causa quam ab oratore profecta credantur. Quod si minime fuerit verisimilis nostra narratio; fatendum

est vix credibile id esse, sed tamen verum, et eo majus habendum crimen; nescire nos quomodo factum sit, aut quare; mirari, sed probaturos. Denique tum optime dicit orator cum videtur vera dicere. Consule Quintil. iv. 2.

333. Neque sane jam causa videtur esse, cur secernamus ea præcepta, quæ de suasionibus^g tradenda sunt, aut laudationibus;^h sunt enim pleraque communia: sed tamen suadere aliquid, aut dissuadere, gravissimæ mihi videtur esse personæ.¹¹ Nam et sapientis est, consilium explicare suum de maximis rebus; et honesti, et disertis, ut mente providere, auctoritate probare, oratione persuadere possit.¹² LXXXII. Atque hæc in senatu minore apparatu agenda sunt: sapiens enim est¹ consilium; multisque aliis dicendi relinquendus locus. Vitanda etiam ingenii ostentationis suspicio.² 334. Concio capit³ omnem vim orationis, et gravitatem, varietatemque desiderat.⁴ Ergo in suadendo nihil est optabilius, quam dignitas:^u nam qui utilitatem putat,^v ⁴ non quid maxime^b velit suasor, sed quid interdum magis sequatur, videt. Nemo est enim, præsertim in tam clara civitate,⁵ quin putet expetendam maxime

^g Cum egerimus de genere judiciali, nulla est causa cur disseramus seorsim de præceptis ad genus deliberativum et exornativum spectantibus.

^h Qui ad populum dicit, debet explicare vim omnem eloquentiæ, auctoritatem suam ac sententiarum varietatem ad pompam ostentare: hæc enim mirum quantum apud plebem valent.

^u Id quod honestum est.

^v Optabiliorem esse.

////////

vicinitatem adverbii antecedentis maxime, sunt omissa.—11 Erl. 1. personæ videtur esse.—12 Gueff. 1. persuadere possis.

CAP. LXXXII. 1 Schutz. Mull. et Orell. e Schæferi regula, sapiens est enim. Mox, dicendi locus Gueff. 1. dicendi relinquendus est Gueff. 3. dicendi ac linguendi locus Erl. 1.—2 Ita Palat. 1. 2. Memm. Pith. Joan. Harl. 1. Norf. a m. pr. Manut. Lamb. Pearce. et recentt. ostentationisque suspicio Gueff. 2. 3. Junt. Grut. al. vett. ingeniis ostentationis suspicio Erl. 1. et Gueff. 1.—3 Concio cupit Steph.—4 ⁴ Loco putat, scil. optabiliorem esse, male habent Erl. 1. et Gueff. 1. 3. petit; Gueff. 2. putant. Harles.—5 In Erl. 1. et Gueff. 1. in clara civitate, omisso τῇ tam; in Gueff. 3. in tanta clara

NOTE

^g De suasionibus] Quæ spectant tria dicendi genera, cum fusius explicet Cicero in Partitione, notas omnes, quibus illustrari possunt, eo rejicimus.

^h Non quid maxime] Qui putat melius esse utilitati servire, is non attendit quid iis faciendum sit qui suadent universe, (ii enim quæ sunt honestissima velle ac suadere debent,)

sed tantum spectat quid interdum aliquis ex ipsis faciat: contingit enim aliquando ut is qui suadet, utilitatem spectet in suadendo, sed est tamen verum dignitatem præcipue ac vulgo spectandam esse. Ceterum ab hac sententia discedit Tullius in Partitione, ubi utilitatem dignitati præfert.

dignitatem: sed vincit utilitas plerumque, cum subest ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidem posse retineri. 335. Controversia autem inter hominum sententias, aut in illo est,⁶ utrum sit utilius; aut etiam, cum id convenit,⁷ certatur, utrum honestati potius, an utilitati consulendum sit. Quæ quia pugnare sæpe inter se videntur,⁷ qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiae, pecuniae,⁸ vectigalium, praesidii militum, [utilitates] ceterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrariorum.⁹ Qui ad dignitatem impellit,¹⁰ majorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude nasci defendet, semperque eam cum dignitate esse conjunctam. 336. Sed quid fieri possit, aut non possit, quidque etiam sit necesse, aut non sit, in utraque re^z maxime est quærendum. Inciditur enim omnis jam¹¹ deliberatio, si intelligitur non posse fieri, aut si necessitas affertur:^y et qui id docuit, non videntibus aliis,^z is plurimum vidit.^{a 12} 337. Ad consilium autem de republica dandum, caput est, nosse rempublicam; ad dicendum vero probabiliter,^{b 1} nosse mores civitatis: qui¹³ quia crebro mu-

⁶ Cum certum est quid sit utilius.

^z In suasionem et dissuasionem.

^y Tollitur enim omnis deliberatio, si res de qua deliberatur sit impossibilis aut necessaria.

^z Si ab aliis qui suadent aut dissuadent id observatum non est.

^a Is rem confecit, plurimum probavit.

^b Ad dicendum ex instituto civitatis ad populum.

.....

civitate. Mox, loco expetendum, in Erl. 1. est expectandum.—6 Verbum est deest in Erl. 1. et Guelf. 1. utrum omittit ed. s. l. et a. Mox, etiam quid conveniat Erl. 1. et Guelf. 1. Tum, utilitati sit consulendum Guelf. 2.—7 Erl. 1. et Guelf. 1. pugnare inter se sæpe videntur. Actutum, qui æquitatem defendit Erl. 1. qui utilitatem defendet Man.—8 Voc. pecunia deest in Erl. 1. Guelf. 1. Grut. Harles. Schutz. probante Heusingero. Uncis inclusit Orell. Mox, praesidii, militum Ald. Junt. Lamb. Grut. utilitates et ceterarum Mead. et Regii omnes ap. Le Clerc. utilitates delendum censebat Lamb. militum, utilitates, ceterarumque rerum Nov. ap. Pearce. utilitates ceterarum rerum utilitates quarum fr. util. metimur Guelf. 1. ceterarum rerum quarum rerum utilitate metimur Guelf. 2.—9 Lamb. contrariorum.—10 Ita Erl. 1. Lamb. Grut. impellet Guelf. 2. 3. Victor. Junt. Man. Steph. Schutz. Orell. et Harles. Mox, erant conj. Pearce. vel omittit Lamb.—11 Particula jam omittunt Erl. 1. Guelf. 1. Steph. Lamb. Harles. et Schutz. omnis jam omittit Guelf. 2. Paulo ante aut non possit Erl. 1.—12 Idem codex videt.—13 Erl. 1. omittit qui;

tantur, genus quoque orationis est sæpe mutandum. Et quanquam una fere vis est eloquentiæ, tamen¹⁴ quia summa dignitas est populi, gravissima causa reipublicæ, maximi motus multitudinis; genus quoque dicendi grandius quoddam et illustrius esse adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda est¹⁵ ad animorum motus nonnunquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua, aut in spem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos, sæpe etiam a temeritate, iracundia, spe, injuria,¹⁶ invidia, crudelitate revocandos. LXXXIII. 338. Fit autem, ut, quia maxima quasi oratori¹ scena videatur concionis,^c natura ipsa ad ornati²us dicendi genus excitetur. Habet enim multitudo vim quandam talem;² ut quemadmodum tibicen sine tibiis canere, sic orator, sine multitudine^j audiente, eloquens esse non possit. 339. Et cum sint populares multi varique lapsus,^d vitanda est acclamatio^k ad-

^c Magna hominum frequentia est oratori quasi theatrum, in quo suam eloquentiam explicat cum dignitate.

^d Cum sæpe et variis modis oratores peccent in iis orationibus quas habent ad populum.

////////

et Guelf. 1. quia. Mox, sæpe est Lamb.—14 Particula tamen deest in Erl. 1.—15 Guelf. 2. adhibenda. Paulo post, Erl. 1. in spe aut metu; et mox concitando. Tum, ad ante cupiditatem deest in Guelf. 2.—16 Nov. spe ab injuria; unde Pearce. conj. sæpe ab injuria.

CAP. LXXXIII. 1 Guelf. 1. quam maxima quasi oratoris; Erl. 1. quia maxima quasi oratoris. Mox, concio Ald. Junt. Lamb. Grut. Pearce. concio, concionis de Heusingeri conjectura Schutz. concio, is Mull. sine ulla auctoritate; concio in his natura Guelf. 3. concionis Erl. 1. et edd. antiq. Tum ad deest in Wald. genus excitetur Erl. 1. et Guelf. 1.—2 Voc. talem deest in Guelf. 2. Mox nisi multitudine Guelf. 2. 3. tres Regii, Junt. Schutz. Harles. Orell.

NOTE

ⁱ Probabiliter] Firmatur auctoritate Tullii interpretatio nostra. 'Probabilis erit narratio,' inquit lib. de Partitione, 'si cum hominum opinione, auctoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta.'

^j Orator, sine multitudine] Auditorum paucitas Ciceronem pro Deiotaro dicentem angebat, § 5. 'Dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, et eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent; in

tuis oculis, in tuo ore vultuque acquiesco; te unum intueor; ad te unum omnis mea spectat oratio; quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis gravissima sunt, ad motum animi et ad omnem impetum dicendi contentionemque leviora. Hanc enim, C. Cæsar, causam si in foro dicerem, eodem audiente te et disceptante te, quantam mihi alacritatem pop. Rom. concursus afferret?'

^k Acclamatio] In rep. Romana max-

versa populi: ^e quæ aut orationis ³ peccato aliquo excitatur, si aspere, si arroganter, si turpiter, si sordide, si quoquo animi vitio dictum esse aliquid videatur; aut hominum offensione vel invidia, quæ aut justa est, aut ex criminatione atque fama; aut res si displicet; aut si est in aliquo motu suæ cupiditatis ^f aut metus multitudo. Hisque quatuor ⁴ causis totidem medicinæ opponuntur: tum objurgatio, si est auctoritas; ^g tum admonitio, quasi lenior objurgatio; tum promissio, si audierint, probaturos; ^h ⁵ tum deprecatio, quod est infimum, sed nonnunquam utile. 340. [p. 140.] Nullo ⁶ autem loco plus facetiæ prosunt, et celeritas, et breve aliquod dictum, nec sine dignitate, et cum lepore. Nihil enim tam facile, quam multitudo, a tristitia, et sæpe ab acerbitate, commode, ac breviter, et acute, et hilare dicto ⁷ deducitur.

LXXXIV. Exposui fere, ut potui, vobis in utroque genere causarum quæ sequi solerem, quæ fugere, quæ spectare,

^e Graviter aliquid ferentis populi.

^f Solet uti multitudo adversa acclamatione, cum aliqua cupiditate vel metu perturbatur: tunc enim non libenter audit eos qui suæ cupiditati resistunt.

^g Si est in oratore satis auctoritatis, ut objurgare populum acclamantem possit.

^h Vere ac juste dictum æstimaturos.

~~~~~

Tum non potest Guelf. 2.—3 Quædam edd. ap. Harles. aut oratoris. Paulo post, si cum animi vitio Erl. 1. et Guelf. 1. si quo animi vitio Lamb. Mox, aliquid videtur Erl. 1. Idem post *justa* omittit est.—4 His quatuor Erl. 1. Guelf. 1. Schutz. Harles. Orell. *Iis quatuor* Vet. ap. Steph. *Hisque quatuor* Junt. Lamb. Grut. Pearce. Paulo post, tum *monitio* Lamb.—5 ‘Guelf. 1. probationes, male. Strebæus legisse videtur *probatum*, nempe oratorem.’ Schutz. Mox, quod est *infirmum* Erl. 1. Guelf. 1. Man.—6 Ita Erl. 1. Ald. Junt. Lamb. Grut. et recentt. Nonnulli edd. vett. *plus* deest in Erl. 1. Mox, pro *celeritas*, Schutz. conj. *hilaritas*.—7 Codd. Regii et margo Crat. *acute ad hilaritatem*; unde Le Clerc. conj. *et acute dicto ad hilaritatem deducitur*.

NOTE

ime libera, acclamabat populus alias in gratiam oratoris, ut patet ex Philipp. iv. § 2. ‘Nunc vero multo sum erectior, quod vos quoque hostem illum esse tanto consensu, tantoque clamore approbavistis.’ Alias adversum clamorem tollebat, quod expertus est Cicero dum diceret pro

Rabirio perduellionis reo § 18. ‘Nihil me clamor iste commovet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam cives imperitos, sed non multos: nunquam, mihi credite, pop. Romanus hic qui silet, consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.’ Strebæus,

quaque omnino in causis ratione versari. 341. Nec illud ⁱ tertium laudationum genus est difficile, quod ego initio quasi a præceptis nostris secreveram: sed et quia multa sunt ² orationum genera, et graviora, et majoris copiae, de quibus nemo fere præciperet, et quod nos laudationibus non ita multum uti soleremus, ³ totum hunc segregabam locum. ⁴ Ipsi enim Græci, magis legendi, ^j et delectationis, aut hominis alicujus ornandi, quam utilitatis hujus forensis causa, laudationes ⁴ scriptitaverunt: quorum sunt libri, quibus Themistocles, ¹ Aristides, ^m Agesilaus, ⁿ Epaminondas, ^o Philippus, ^p Alexander, ^q alique laudantur: nostræ laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, ^k aut scribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem ⁵ minime ac-

ⁱ Separatim explicandum suscepam.

^j Præstat Græcos rhetores legere.

^k Breves sunt, usurpanturque cum laudatur aliquis testis, ejusque testimonium recitatur.

CAP. LXXXIV. 1 *Nec illuc* Lamb. Mox, idem Lamb. censuit, delendam vocem *laudationum*; pro qua Erl. 1. Omnib. et edd. ante Aldum habent *laudationis*.—2 Lamb. *sed quia et multa sunt*; Schutz. de Ernesti conjectura, *sed et quia multa essent*. ‘Sic necessario legendum ob consequentiam temporum; uti postea in eadem constructione *soleremus*, jam Ernesti animadvertit, et ego cum Schutzio correxi.’ *Harles*. ‘Necessaria fere conjectura, si retinemus *soleremus* cum Junt.’ *Orell*.—3 ‘Forte solemus, ut ante, *multo sunt orationum genera*; vel potius ibi lege essent.’ *Pearc*. ‘Prætuli cum Mull. *solemus*, quod habet saltem auctoritatem ed. s. l. et a. *soleremus* accommodatum videtur ad v. *præciperet*, pro quo tamen Steph. conj. *præceperat*.’ *Orell*. Mox, Græci magis legendi, qui del. Crat. Gr. legendi, qui magis del. vet. ap. Steph. Gr. legendi qui del. Harl. 1. Lamb. et Man. Gr. magis legendi, aut del. *Pearc*. et ante *delectationis* delendum censebat Schutz. delevit Mull. uncis inclusit *Orell*. et *delectationi, ut hominis* Erl. 1.—4 Idem codex *laudationis*.—5 Ita Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3. Junt. Lamb. ad oratoris laudem cod. Reg. 7703. et sic

NOTÆ

¹ *Themistocles*] De quo in Bruto.

^o *Epaminondas*] De quo in notis ad

^m *Aristides*] Atheniensis cognomento Justus, frugalissimis moribus, egregie remp. administravit. Floruit Olymp. LXXV. annis ante Chr. 480. Plutarch. &c.

l. i. de Orat. § 210.

ⁿ *Agesilaus*] Lacedæmoniorum rex multis fortiter gestis obiit an. 3. Olymp. cv. ante Chr. 358. ætatis 84. regni 41. Plutarch. Corn. Nepos, &c.

^p *Philippus*] Macedo Alexandri Magni parens annos natus 24. regnare cœpit in Macedonia: a Pausania occisus est Olymp. cxi. anno 1. ante Chr. 336. Diodorus, Justinus, &c.

^q *Alexander*] Vide notas in lib. iv. Heren. § 31.

commodata est.¹ Sed tamen, quoniam est utendum aliquando, nonnunquam etiam scribendum,⁶ velut P. Tuberoni Africanum avunculum laudanti scripsit^m C. Lælius, vel⁷ ut nosmetipsi, ornandi causa, Græcorum more, si quos velimus, laudare possimus; sit a nobis quoque tractatus is locus.⁸ 342. Perspicuum est igitur,^r alia esse in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, ceteraque quæ⁹ fortuna det, aut extrinsecus, aut corpori, non habent in se veram laudem; quæ deberi virtuti uni putatur: sed tamen, quod ipsa virtus in earum rerum usu ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam¹⁰ in laudationibus hæc sunt naturæ et fortunæ bona: in quibus est summa laus, non extulisse se in¹¹ potestate,ⁿ non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse aliis¹² propter abundantiam fortunæ; ut opes et copię non superbie videantur ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem et materiam¹³ dedisse. 343. Virtus autem, quæ est¹⁴ per se ipsa laudabilis, et sine qua nihil laudari potest, tamen habet plures partes; quarum alia est ad laudationem¹⁵ aptior. Sunt enim aliæ virtutes, quæ vi-

¹ *Ad explicandam orationis vim.*

^m *Orationem a se scriptam Tuberoni dedit, quam ipse Tubero pronuntiaret.*

ⁿ *Non elatum fustu ac superbia fuisse.*

conj. Ernesti. Mox, *accommoda est* Erl. 1.—6 Ernesti conj. *etiam ad scribendum.* Actutum, *vel ut* P. Lamb. Pearc. Schutz. et Mull. *laudantis* Erl. 1.—7 ‘Mihī quoque, ut Ernestio, suspectum est hoc *vel*; nec enim congruit cum *velut* superiore, neque illud ipsum *velut* P. Tub. divisim scribi potest.’ Orell. Mox, *ornandi causa* Guelf. 2. Tum *laudare possumus* Guelf. 3. et Lamb. *possimus* Guelf. 1. 2.—8 Guelf. 2. 3. et Lamb. *tractatus etiam hic locus*; Junt. et Crat. *tractatus etiam is locus*; Man. *tractatus hic locus.* ‘Suspīcor etiam delectum esse ab iis, qui offenderentur vicinia voc. *quoque*.’ Orell.—9 Unus codex ap. Orell. *cetera quæquæ*; Lamb. *cetera quæ*; Erl. 1. *cetera quæque*; Guelf. 3. *cetera que*; Guelf. 1. omittit *ceteraque*. Mox, *pro det*, quod habent Junt. Lamb. Grut. dat legunt Schutz. et Orell. Tum *aut corpore* Erl. 1. *in se omittit* Guelf. 3.—10 Voc. *etiam* deest in Erl. 1. *tractanda in laudationibus etiam sunt naturæ* Guelf. 1.—11 Erl. 1. *extulisse in*, omisso pronomine *se*.—12 ‘Suavior et aptior verborum ordo non *prætulisse se aliis* mihi esse videtur in Guelf. 1.’ Harles.—13 Guelf. 2. *materiem*.—14 *Virtus autem est* Guelf. 1.—15 ‘Vul-

NOTÆ

^r *Perspicuum est igitur*] Recte ille apud Terent. ‘Quid reliqui est quin habeat, quæ quidem in homine di-

cuntur bona? Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias? Atque hæc perinde sunt,

dentur in moribus hominum, et quadam comitate ac beneficentia positæ; aliæ, quæ in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, justitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, jucunda est auditu in laudationibus: 344. omnes enim hæc virtutes non tam ipsis, qui eas in se¹⁶ habent, quam generi hominum, fructuosæ putantur. Sapientia et magnitudo animi, qua omnes res humanæ^s tenues et pro nihilo¹⁷ putantur; et in excogitando vis quædam ingenii, et ipsa eloquentia, admirationis habet non minus, jucunditatis minus: ipsos enim magis videtur, quos laudamus, quam illos, apud quos laudamus, ornare ac tueri. Sed tamen in laudando jungenda sunt etiam hæc genera virtutum: ferunt enim¹⁸ aures hominum, cum illa, quæ jucunda, et grata, tum etiam illa, quæ mirabilia sunt in virtute, laudari.¹⁹ LXXXV. 345. Et quoniam singularum virtutum sunt¹ certa quædam officia ac munera, et sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate,² quid cum ejusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit.³ Itemque in ceteris res gestæ ad cujusque virtutis⁴ genus, et

go, quantum alia est ad laudationem. Manut. legit, quarum alia est alia ad laudationem; quam lectionem vehementer probo.' *Pearc.* Ita legunt etiam Schütz. et Orell. *quarum alia est ad virtutem* Guelf. 1. 2. 3. Alterum *alia* omitunt Junt. et Lamb.—16 *Voc.* in se absunt a codd. Joan. Mag. Nov. Bod. et Vet. ap. C. Steph. item ab edd. Steph. Lamb. et *Pearc.*—17 Ita Joan. Harl. 1. Erl. 1. Pith. Memm. Palatt. 1. 2. Palat. 6. a m. sec. alii codd. ap. C. Steph. item edd. Manut. *Pearc.* et recentt. *res humanæ tenues et prope pro nihilo* Vet. ap. Steph. et Lamb. quod minime displicet Orellio; *res humanæ geruntur, tenues et, &c.* Guelf. 2. 3. Palat. 6. a m. pr. Junt. Grut. r. h. *cernuntur tenues* Mull. *ac pro nihilo* Orell. *ac prope nihilo* Erl. 1. Paulo post nescio quis ap. Steph. conj. *admirationis habet plurimum, non minus vero jucunditatis.* Erl. 1. *habet non minus jucunditatis. Minus ipsos enim magis videntur quos laudamus ornare ac tueri, sed tamen laudando, omissis quam illos, apud quos laudamus; quæ verba omittunt etiam quatuor codd. Gruteri.*—18 Ita Erl. 1. Cant. Mead. Harl. 1. 2. Norf. Bod. Mag. Nov. Bal. Joan. et sic conj. Victor. *Ferunt enim* Guelf. 3. Junt. Grut. Lamb.—19 Lamb. *laudata.*

CAP. LXXXV. 1 Guelf. 1. *singularum sunt.*—2 Idem codex *æqualitate.*—3 Erl. 1. *is qui laudabitur gerit;* Guelf. 1. *is, qui laudatur, gerit.*—4 Erl. 1.

NOTE

nt illius animus qui ea possidet: Qui * [*Geruntur*] Haud scio an non menti scit, ei bona; illi qui non utitur lius vocem hanc expunxeris. recte, mala.'

vim, et nomen accommodabuntur. 346. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur a viris fortibus sine emolumento ac præmio: quæ vero etiam cum labore et periculo⁵ ipsorum, hæc habent uberriam copiam ad laudandum; quod et dici ornatissime possunt, et audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri,⁶ quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gratuita. Magna etiam illa⁷ laus, et admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem. 347. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta virtutis⁸ præmia, res gestæ, iudiciis hominum comprobata: in quibus etiam felicitatem ipsam, Deorum immortalium iudicio tribui, laudationis est. Sumendæ autem⁹ res erunt aut magnitudine præstabiles,[†] aut novitate primæ, aut genere ipso singulares: neque enim parvæ, neque usitatae, neque vulgares, admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent. 348. Est etiam cum ceteris præstantibus viris comparatio,^{10 u} in laudatione

aliquo usque virtutis.—5 Erl. 1. et Lamb. *ac periculo.*—6 Lamb. *virī præstantis virtus esse videtur.* Mox, *ipsi aut laboriosa* Guelf. 1. et sic dedit Schutz. *ipsi autem aut laboriosa* Guelf. 3. Tum, *aut gratuita*, omissa voce *certe*, Guelf. 2.—7 Guelf. 1. et Schutz. omittunt *et illa*. Mox, *pro sapienter*, Lamb. legit *patienter*.—8 Lamb. et Schutz. *virtuti*.—9 *Sumendæ etiam* Guelf. 1.—10 Erl. 1. *viribus comprobatio*. Idem codex mox habet *libitum mihi est*,

NOTÆ

[†] *Res erunt aut magnitudine præstabiles, &c.*] Egregium aliquod factum ad laudem amplificandi Aristoteles in libris Rhetoricorum octo rationes aperit: 1. Si quis solus rem gesserit. 2. Si quis primus. 3. Si quis cum paucis. 4. Si quis præcipue. 5. Si quis tempore opportuno. 6. Si quis crebro. 7. Si quis ideo novos honores adeptus sit. 8. Si quis ita comparetur cum viris illustribus, ut præferatur.

^u *Comparatio*] Quam eloquenter adhibuit incertus auctor Panegyrici

Constantino Augusto § 5. ‘Magnus Alexander, cum præter Macedonas suos cunctæ Græciæ, universo Illyrico innumerabilem delectum posset indicare, nunquam majores quadraginta millium copias duxit, inhabile regenti ratus quicquid excederet, et turbam potius quam exercitum. Tu vero etiam minoribus copiis bellum multo majus aggressus es; tanto scilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero instructior. Et ille quidem contra leves Medos et Parthorum arma volatica et Asiaticos op-

præclara. De quo genere libitum est mihi paulo plura, quam ostenderam, dicere, non tam propter usum forensem, qui est a me in omni hoc sermone tractatus, quam ut hoc videretis, si laudationes essent in oratoris ¹¹ officio, quod nemo negat, oratori virtutum omnium cognitionem, sine qua laudatio effici non possit, esse necessariam. 349. Jam vituperandi præcepta contrariis ex vitiis sumenda esse, perspicuum est: simul est illud ante oculos, nec bonum virum proprie et copiose laudari, sine virtutum, nec improbum notari ac vituperari, sine vitiorum cognitione, satis insignite ¹² atque aspere posse. Atque his locis ¹³ et laudandi et vituperandi sæpe nobis est utendum in omni genere causarum.

350. Habetis, de inveniendis ¹⁴ rebus, disponendisque quid sentiam: adjungam etiam de memoria, ut labore Crassum levem, neque ei quicquam aliud, de quo disserat, relinquam, nisi ea, quibus hæc exornentur. ¹⁵ LXXXVI. [p. 141.] Perge vero, inquit Crassus: libenter enim te cognitum jam artificem, aliquandoque evolutum ^o ¹ illis integumentis dissimulationis tuæ, nudatumque perspicio: et quod mihi nihil, aut quod ² non multum relinquis, percommode

^o *Exutum.*

et tam ante τδ propter omittit.—11 Lamb. in oratoris essent. Mox, quam nemo Erl. 1. Dein, virtutum omnino cognitionem Guelf. 2.—12 Ita Nonius in v. 'Insignite,' et duo vett. ap. Steph. insigniter ed. s. l. et a. Victor. Lamb. Junt. Crat. Man.—13 Atque iis locis Erl. 1.—14 Idem codex de inveniendisque.—15 Idem a m. pr. desiderat; et mox ni ea. Tum codd. aliquot ap. Orell. tres Regii, et unus Oxon. item ed. s. l. et a. quibus rebus hæc.

CAP. LXXXVI. 1 Unus codex et Omnib. *evolutum*. Mox, *nudatum despicio* Erl. 1.—2 Guelf. 1. Steph. et Lamb. omittunt *quod*. Mox, in Erl. 1. est *jam gratum*; sed *jam* habet lineolam subductam; at post *gratum* a manu recentiore est superscriptum *jam istuc*, quæ duo vocabula desunt in contextu.—

NOTÆ

tantes mutare servitium, rem gessit prælii unius eventu; tibi vincendi erant milites, pro nefas! paulo ante Romani, armis omnibus more primæ classis armati, et pro facinorum conscientia nunquam nisi morte cessuri.' Aliquando etiam heroës cum Diis comparantur: 'An quemadmodum

educatus institutusque sis, prædicabo in illo limite, in illa fortissimarum sede legionum, inter discursus strenuæ juventutis et armorum sonitus tuis vagitibus obstrepentes? Finguntur hæc de Jove, sed de te vera sunt, Imperator.' Mamertinus in Paneg. Maximiano.

facis, estque mihi gratum. 351. Jam istuc³ quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua potestate.^p Si enim vere agere volueris,^q omnia tibi relinquo: sin dissimulare,⁴ tu quemadmodum his satisfacias, videris.^r Sed, ut ad rem redeam, non sum tanto ego, inquit,⁵ ingenio,^v quanto Themistocles fuit, ut⁶ oblivionis artem, quam memoriæ, malim: gratiamque habeo Simonidi^w illi Ceo,⁷ quem primum ferunt artem memoriæ protulisse. 352. Dicunt enim, cum cœnaret Crannone^x ⁸ in Thessalia^y Simonides apud Scopam, fortunatum hominem, et nobilem, cecinissetque id carmen,⁹ quod in eum scripsisset, in quo multa ornandi causa, poëtarum more, in Castorem^z scripta et Pollucem fuissent, nimis illum sordide Simonidi dixisse, se dimidium ejus ei, quod pactus esset, pro illo¹⁰ carmine, daturum; reliquum a suis Tyndaridis,^a quos æque laudasset, peteret, si ei videretur. 353. Paulo post esse ferunt¹¹ nuntiatum Simonidi, ut prodiret: juvenes stare ad januam

^p *Tam erit magnum et copiosum quam volueris.*

^q *Nihil dissimulare ac reticere.*

^r *Vide an non id ægre laturo sint Cæsar et Catulus.*

3 *Jam istud* Schutz. Mox, Lamb. omittit *ego*.—4 *Guelf. 1. si dissimulare.*—5 *Ed. s. l. et a. omittit ego*; *Guelf. 1. omittit inquit*; unde Schutz. conj. *non sum tanto equidem ingenio.*—6 *Particula ut deest in Erl. 1.* Mox, pro *memoriæ*, Vet. ap. Steph. habet *recordationis.*—7 *Ita Lamb. 1566. Ceio margo Lamb. 1584. et Grut. Chio Guelf. 1. 2. 3. Erl. 1. et Junt.*—8 *Cranone Man. Lamb. Schutz. Crannone Junt. Grut. Cramone al. Vid. Drakenb. ad Liv. xxxvi. 10.*—9 *Guelf. 2. illud carmen.*—10 *Lamb. ejus, quod p. esset, ei pro.*—11 *Erl. 1. ferunt esse.* Mox, *ad januas* *Guelf. 1. Actutum, pro duos, Erl. 1.*

NOTÆ

^v *Ingenio*] Ingenium hic sumit pro memoria, quam inferius partem ingenii vocat.

^w *Simonidi*] Simonides poëta lyricus oriundus ex Cea, quæ maris Ægæi insula Eubæam inter et Bæotiæ sita est, floruit, Eusebio teste, Olymp. Lxi. annis ante Chr. 535. Perperam variis in edd. habetur *Simonidi illi Chio.*

^x *Crannone*] Crannon, ut ait Bellerophonius, nunc dicitur *Ceres.*

^y *Thessalia*] Quæ Græciæ regio

hodie vocatur *Cemenolitari.*

^z *Castorem*] Castor et Pollux, gemini fratres, Leda filii, quorum alterum ex Jove suscepit, poëtarum fabulis celebres.

^a *Tyndaridis*] A Tyndaro Cæbalæ rege, conjuge Leda, appellati sunt Tyndaridæ Pollux et Helena, exclusi ex ovo quod ex Jove Leda conceperat; item Castor et Clytæmnestra, ex altero ovo exclusi, quod eadem ex Tyndaro conceperat.

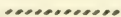
duos quosdam, qui cum magnopere evocarent: surrexisse illum,¹² prodisse, vidisse neminem: hoc interim spatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidisse: ea ruina ipsum oppressum cum suis interiisse:¹³ quos cum humare vellent sui, neque possent obtritatos internoscere ullo modo,¹⁴ Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset,¹⁵ demonstrator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Hac tum re admonitus invenisse fertur, ordinem esse maxime, qui memoriæ lumen afferret. 354. Itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent,¹⁵ locos esse capiendos, et ea, quæ memoria tenere vellent, effingenda animo, atque in his locis collocanda; sic fore ut ordinem rerum locorum ordo conservaret:¹⁶ res autem ipsas rerum effigies¹⁷ notaret, atque ut locis pro cera,¹⁸ simulacris pro literis uteremur. LXXXVII. 355. Qui sit autem oratori memoriæ fructus, quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere? tenere quæ didiceris in accipienda causa,¹⁹ quæ ipse cogitaris? omnes fixas esse in animo sententias? omnem descriptum²⁰ verborum apparatus? ita audire vel eum, unde discas,²¹ vel eum, cui respondendum sit, ut illi

¹² Accubuisset mensæ.

¹⁵ Imago rerum animo efficta.

¹⁶ Quæ tibi tradiderit is qui causam tibi suam defendendam dedit.

¹⁷ A quo sis delectus ad dicendum.

habet duo. Dein, Guelf. 1. magno opere vocarent; Erl. 1. Guelf. 2. 3. magnopere vocarent.—12 Guelf. 2. 3. Junt. Man. Grut. surrexisse illum ipsum. 'Delevi vocem vulgatam ipsum post illum auctoritate codd. Joan. Wag. Cant. et Harl. 1. item edd. Steph. et Lamb.' *Pearc.* ipsum deest etiam in Erl. 1.—13 Concidisse earum ipsum cum cognatis oppressum suis interiisse, Erl. 1. cum cognatis suis Guelf. 2. 3. interiisse Guelf. 1. 2. 3.—14 Lamb. ullo modo internoscere. Paulo post, eorum quisque loco Erl. 1. Actutum recubuisset Lamb.—15 Guelf. 2. 3. exercent. Mox, quæ maxime memoria Omnib. Actutum, effingenda Guelf. 1. effugienda Guelf. 2. Dein, in iis locis Erl. 1.—16 Ed. s. l. et a. et Omnib. servaret. Mox, Guelf. 1. et Erl. 1. effigie. Tum atque in locis Guelf. 1. utemur Guelf. 2.

CAP. LXXXVII. 1 Guelf. 1. omne scriptum.—2 Ita codd. et edd. vett. unde dicas Junt. Crat. Lamb. Grut. Paulo post, cui ex contrario respondendum Guelf. 3. scribere non mediocris, sed boni laus oratoris videtur ed. s. l. et a.

NOTÆ

¹⁸ Pro cera] In tabulis cera obduc- pro tabulis et papyro: rerum imagi-
tis scribere solebant Romani: certa nes, v. g. pugna, funus, statua, &c.
loca animo designata, v. g. ædes, erunt pro literis et characteribus.
templum, porticus, &c. erunt nobis

non infundere in aures tuas orationem, sed in animo videantur inscribere? Itaque soli, qui memoria vigent, sciunt, quid, et quatenus, et quomodo dicturi sint,³ quid responderint, quid supersit: iidemque multa ex aliis causis aliquando a se acta, multa ab aliis audita meminerunt. 356. Quare confiteor equidem, hujus boni, naturam esse principem,^w sicut earum rerum, de quibus ante locutus sum, omnium: sed hæc ars tota dicendi,^z sive artis imago quædam est^x et similitudo, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingeniis nostris pars nulla sit, pariat^y et procreet, verum ut ea, quæ sunt orta jam in nobis et procreata, educet atque confirmet. 357. Verumtamen neque tam acri memoria fere quisquam est, ut, non dispositis notatisque rebus, ordinem verborum aut sententiarum⁶ complectatur:^y neque vero tam hebeti, ut nihil hac consuetudine et exercitatione adjuvetur. Vidit enim hoc prudenter sive Simonides, sive alius quis⁷ invenit, ea maxime animis effingi^z nostris, quæ essent a sensu tradita atque impressa: acerrimum autem ex omnibus nostris sensibus esse sensum videndi: quare facillime animo teneri posse ea, quæ⁸ perciperentur auribus aut cogitatione, si etiam oculorum commendatione animis traderentur; ut res cæcas, et ab aspectus judicio remotas,^a conformatio quædam, et imago, et figura ita notaret, ut ea quæ cogitando complecti non pos-

^w Principium.

^z Sive hæc ars est, sive quid arti simile.

^y Nemo fere est qui possit animo tenere ordinem verborum aut sententiarum, nisi prius disposuerit certis locis, ac certis imaginibus res notarit.

^z Inhærerere.

^a Res obscuras, quæque cerni nequeunt.

videamur scribere Guelf. 1.—3 Vulgo ante Pearce, dicturi sunt; Norf. Bod. Bal. Wag. Mead. Harl. 1. 2. Nov. Mag. et Joan. cum edd. Manut. Lamb. et recentt. dicturi sint. Actutum cui responderint Guelf. 1. et Schutz. Tum, eidem quæ multa Erl. 1.—4 Muret. conj. discendi. Mox, et similitudo est Erl. 1. et Lamb.—5 Guelf. 2. cujus ingeniis nostris pars nulla pareat; Erl. 1. cujus ingeniis nostris pars nulla pariet.—6 Erl. 1. Guelf. 1. aut hominum aut sententiarum; Mag. et sententiarum; Venet. et Mediol. atque sententiarum. Mox, a consuetudine Guelf. 1.—7 Guelf. 2. aliis quisque; et sic conj. Benedict. Mox, animis affigi Crat. Lamb. Pearce. Schutz. animis affigi codd. aliquot ap. Le Clerc. animis effingi codd. plerique, Guelf. 1. 2. 3. Erl. 1. Junt. Man.—8 Erl. 1. posse si ea quæ; Guelf. 1. tenere posse; Guelf. 1. si ea, quæ perciperentur . . . etiam. Mox, Erl. 1. cogitatione etiam commendatione oculorum.

semus,⁹ intuendo quasi teneremus.^b 358. His autem formis^c atque corporibus, sicut omnibus, quæ sub aspectum veniunt,^e ¹⁰ admonetur memoria nostra atque excitatur: sed locis opus est: etenim corpus intelligi sine loco non potest: quare ne in re nota et pervulgata multus et insolens sim,^d ¹¹ locis est utendum multis, illustribus, explicatis, modicis intervallis; ^e imaginibus autem agentibus,^f ¹² acribus, insignitis,^g quæ occurrere, celeriterque percutere animum possint. Quam facultatem et exercitatio dabit; ex qua consuetudo gignitur; et similium verborum^d conversa¹³ et immutata casibus, aut traducta ex parte ad genus notatio, et unius verbi imagine, totius sententiæ informatio,

^b Adeo ut quæ vix effingimus cogitatione, illa ipsa certis imaginibus notata quasi videremus.

^c Illæ imagines et formæ corporeæ animo effectæ debent aliquo in loco collocari.

^d Ne multa dicam et longius repetita.

^e Multis in locis illæ imagines ponendæ sunt, neque hæc loca a se invicem distare admodum debent, neque intricata et impedita esse.

^f Non quietis et immotis.

^g Vehementer animum impellentibus, et quæ aliquid insigne habeant.

////////

Guelf. 1. manibus traderentur.—9 Junt. Crat. Man. Schntz. Orell. *complecti vix possemus*; Lamb. *vix complecti possemus*; Grut. *complecti non possemus*.—10 *His autem formis, sicut omnibus corporibus, quæ sub asp. veniunt, sedes opus est* conj. Schntz. *His autem . . . asp. veniunt, sedes opus est* Ald. Junt. Man. Grut. *sicut omnibus rebus* Lamb. *quæ sub asp. veniunt, memoria nostra movetur atque excitatur, sed locis opus est* Steph. Lamb. *quæ sub asp. veniunt si opus est* Guelf. 1. *q. s. a. veniunt, sed opus est* Erl. 1. et Guelf. 2. *q. s. a. veniunt, sed locis opus est* Guelf. 3.—11 Guelf. 2. *quare in re nota et pervulgata ne multus et i. sim.*—12 Ed. s. l. et a. et Omnib. *ingentibus*. Paulo ante Guelf. 1. *habet illustribus et explicatis*. Mox, *celeriter occurrere, celeriterque percutere* Lamb.—13 Ita Lamb. ita quoque Erl. 1. et Steph. *omisso tamen et ante v. similium*. Junt. et Crat. *habent similium v. conservata*; Manut. et si-

NOTÆ

^c *His autem formis*] De memoria artificiali consule notas ad l. i. de Orat. § 157.

^d *Similium verborum*] Dabit facultatem ad recordandum notatio et animadversio verborum similium, quorum unum alterius memoriam revocabit propter similitudinem: meminisse vis hominis qui vocatur Leo? leonem feram animo effinge. Memoriam item excitat casuum in iisdem verbis va-

rietas, ut pisum legumen et Piso vir consularis. Necnon verba quæ partem significant totum exhibebunt, ut cicer Ciceronem, lac Lactantium: species genus repræsentabit, ut canis animal. Denique unius verbi imagine totius sententiæ recordatio recurrit. Imago terræ menti impressa revocare poterit versum hunc integrum, 'Terra malos homines nunc educat atque pusillos.'

pictoris^e cujusdam summi¹⁴ ratione et modo, formarum varietate locos distinguentis. LXXXVIII. 359. Sed verborum memoria,^f quæ minus est nobis necessaria, majore¹ imaginum varietate distinguitur:^h multa enim sunt verba, quæ, quasi articuli, connectunt membra orationis, quæ formari similitudine nulla possunt: eorum fingendæ² nobis sunt imagines, quibus semper utamur. Rerum memoria propria est oratoris: eam³ singulis personis bene positissimè notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus.ⁱ 360. Neque verum est, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere, et obscurari etiam id, quod per se natura tenere^j potuisset.⁴ Vidi enim ego summos homines,⁵ et divina prope memoria, Athenis Charmadam,⁶ in Asia, quem vivere hodie aiunt,

^h *Ad retinenda verba opus est majori varietate imaginum.*

ⁱ *Ut innotescat nobis ordo singularum sententiarum, illarum imagines certis locis inter se ordinatis oportebit affigere.* ^j *Complexi memoria.*

//////////

miliū v. conservata. Mox, ut traducta Guelf. 1.—14 Guelf. 1. et Erl. 1. *summa*, probante Ernestio.

CAP. LXXXVIII. 1 Erl. 1. *majorum*. Mox, verb. *distinguitur* suspectum est Schutzio, qui conj. *definitur*; Harles. malit *designatur*.—2 Guelf. 1. *similitudine eorum nulla possunt, fingendæ*. Dein in Erl. 1. et Omnib. legitur *sunt nobis imagines*.—3 Schutz. e conjectura, et Harles. *eas*.—4 Guelf. 2. 3. *natura ipsa tenere potuisset*.—5 Erl. 1. *homines summos*.—6 Ita Erl. 1. Guelf. 3. et

NOTÆ

^e *Pictoris*] In iis omnibus magnam varietatem oportebit adhibere, pictoremque optimum imitari, qui ne confundantur personæ et res quas in variis tabellæ unius locis pingit, eas magna varietate distinguit et alias ab aliis secernit.

^f *Verborum memoria*] Quintilian. XI. 2. artificialem hanc verborum memoriam non immerito explodit: ‘Nam quomodo,’ inquit, ‘poterunt copulata fluere, si propter singula verba ad singulas formas respiciendum erit? Quare et Carneades et Scepsius Metrodorus, quos Cicero dicit usos hac exercitatione, sibi habeant sua: nos simpliciora tradamus.’ Paulo post quæ memoriæ maxime

conducant, suggerit: ‘In iis quæ scripsimus complexendis multum valent prope solæ divisio et compositio. Nam qui recte dividerit, nunquam poterit in rerum ordine errare... Etiam quæ bene composita erunt, memoriam serie sua ducunt. Nam sicut facilius versus ediscimus quam prosam orationem; ita prosam vincit quam dissolutam... Si quis tamen unam maximamque a me artem memoriæ quærat, exercitatio est et labor, multa ediscere, multa cogitare, et (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Nihil æque vel augetur cura, vel negligentia intercedit.’

Scepsium^g Metrodorum, quorum uterque, tanquam literis in⁷ cera, sic se aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminisse vellet, perscribere. Quare hac exercitatione non eruenda^k memoria est, si est nulla⁸ naturalis: sed certe, si latet, evocanda^l est.

361. Habetis sermonem bene longum hominis, utinam non impudentis; illud quidem certe⁹ non nimis verecundi; qui quidem, tum te, Catule, tum etiam L. Crasso audiente, [p. 142.] de dicendi ratione tam multa dixerim: nam istorum ætas minus me fortasse movere debuit: sed mihi ignoscetis profecto, si modo, quæ causa me ad hanc insolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis. LXXXIX.

362. Nos vero, inquit Catulus, (etenim pro me hoc, et pro meo fratre^m respondeo,¹) non modo tibi ignoscimus, sed te diligimus, magnamque tibi habemus gratiam: et cum humanitatem et facilitatem agnoscimus tuam, tum admiramur istam scientiam, et copiam. Equidem etiam hoc² me assecutum puto, quod magno sum levatus errore, et illa admiratione liberatus, quod multis cum aliis semper admirari solebam, unde esset illa tanta tua in causis divinitas:ⁿ nec enim te ista attigisse arbitrabar, quæ diligentissime cognosse, et undique collegisse, usuque doctum partim correxisse video, partim³ comprobasse. 363. Neque eo

^k Per vim artemque comparanda.

^l Excitanda.

^m Julio.

ⁿ Divina et admirabilis eloquentia.

sic e conjectura Salmasii Exerc. Plin. p. 50. et Jonsii in Hist. Philos. II. 14. jam rescripsit Gronov. Charmidam Grut. Carneadem Junt. et Lamb.—7 Guelf. 1. tanquam in literis. Mox, Erl. 1. se aiebat. Tum, in his locis habere, quæ meminisse Guelf. 1.—8 Vet. ap. Steph. Victor. et Manut. est ulla.—9 Ita codd. cum Junt. Lamb. Grut. illud certe volebat Schutz. illum quidem hoc Junt. Mull. illud quidem delendum censebat Ernesti. Mox, pro tum, plerique codd. etiam Regii, item Junt. Lamb. Grut. Schutz. Orell. habent cum.

CAP. LXXXIX. 1 Guelf. 1. et ed. s. l. et a. spondeo. Mox, pro etenim, Erl. 1. habet a m. pr. etiam. Tum, et cum humanitate facilitatem Guelf. 1.—2 Equidem hoc Junt. Crat. Man. Mox, verba quod m. c. a. s. a. solebam suspecta erant Schutzio. cum alii Erl. 1. Dein tua tanta Lamb.—3 Erl. 1. et Guelf. 1. par-

NOTÆ

^g Scepsium] Oriundum ex Scepsi, in Mysia Minore; si Stephano, in quæ urbs, si credimus Ptolemæo, est Troade.

minus eloquentiam tuam, et multo magis⁴ virtutem et diligentiam admiror, et simul gaudeo, iudicium animi mei comprobari, quod semper statui, neminem sapientiæ laudem et eloquentiæ⁵ sine summo studio, et labore, et doctrina, consequi posse. Sed tamen⁶ quidnam est id, quod dixisti, fore, ut tibi ignosceremus, si cognossemus, quæ te causa in sermonem impulisset? Quæ est enim alia causa, nisi quod nobis, et horum adolescentium studio, qui te attentissime audierunt, morem gerere voluisti? 364. Tum ille, Adimere, inquit, omnem recusationem⁷ Crasso volui, quem ego paulo sciebam, vel pudenter, vel invitius, (nolo enim dicere de tam suavi homine fastidiosius,) ad hoc genus sermonis accedere. Quid enim poterit dicere? consularem se esse⁸ hominem et censorium? eadem nostra causa est. An ætatem afferet? quadriennio minor est. An se nescire?⁹ quæ ego sero, quæ cursim arripui, quæ subsicivis operis,^h (ut aiunt,) iste a puero, summo studio, summis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit: etenim me dicentem¹⁰ qui audierit, nemo unquam tam sui despiciens¹¹ fuit, quin speraret aut melius, aut eodem modo se posse dicere: Crasso dicente, nemo tam arrogans, qui similiter se unquam dicturum esse confideret. Quamobrem, ne frustra hi tales viri venerint, te aliquando, Crasse, audiamus. xc. 365. Tum ille, Ut ita ista esse¹ concedam, inquit,

//////////

tem ... partem.—4 Schutzio aptius videtur, *sed multo magis.*—5 Lamb. *sapientiae et eloquentiae laudem.* Actutum, Guelf. 1. *sine summo iudicio studio.*—6 Particula *tamen* deest in Guelf. 1. Mox, *quidnam est quod dixisti ex uno codice Schutz.* *quod tu dixisti* Guelf. 2. *quid est, quod dixisti* conj. Heusinger. *ignoscerem, si cognoscerem* Erl. 1. Paulo post, *in hunc sermonem* Lamb.—7 Steph. et Lamb. *excusationem.* Mox, *paulo ante sciebam* Erl. 1. Actutum, *vel prudenter* Vet. ap. Steph. et Lamb.—8 Verbum *esse* deest in Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3.—9 *An se hæc nescire* Mead. Harl. 1. Guelf. 2. 3. Erl. 1. Lamb. Steph. Mull. Orell. et Nonius in v. ‘Subsicivum.’ Mox, *succisivis* Streb. *subcivisi* Erl. 1. Pith. Memm. Guelf. 1.—10 Erl. 1. *etenim dedicentem.*—11 Erl. 1. *unquam desipiens.* Mox, Guelf. 2. 3. *qui desperaret*; Guelf. 1. *qui speraret.* Paulo post, *quin similiter* Erl. 1.

CAP. xc. 1 *Ut ita esse, omisso ista, Guelf. 1. Actutum, inquit concedam*

NOTÆ

^h *Subsicivis [succisivis] operis*] Operæ succisivæ fiunt iis temporibus quæ a gravioribus negotiis vacua sunt, iis

horis quæ quasi succiduntur ex occupationibus necessariis.

Antoni, quæ sunt longe secus, quid mihi tu tandem hodie, aut cuiquam homini, quod dici possit, reliquisti? Dicam enim vere, amicissimi homines, quod sentio: sæpe ego ² doctos homines; quid dico sæpe? immo nonnunquam: sæpe enim, qui potui, qui puer in forum ³ venerim,^o neque inde unquam diutius, quam quæstor abfuerim?^p sed tamen audi-vi, ut heri dicebam, et Athenis cum essem, doctissimos viros, et in Asia istum ipsum Scepsium ⁴ Metrodorum, cum de his ipsis rebus disputaret: neque vero mihi quisquam copiosius unquam visus est, neque subtilius in hoc genere dicendi, quam iste hodie, esse versatus: quod si esset aliter, et aliquid intelligerem ab Antonio prætermissum, non essem tam inurbanus, ac pæne ⁵ inhumanus, uti eo gravarer,^q quod vos cupere sentirem. 366. Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es, Crasse, Antonium ita partitum esse tecum, ut ipse instrumentum ⁱ oratoris exponeret, tibi ejus distinctionem atque ornatum ⁶ relinqueret? Hic ille, Primum, quis Antonio permisit, inquit, ut et partes faceret, et, utram ⁷ vellet, prior ipse sumeret? deinde, si ego recte intellexi, cum valde libenter audirem, mihi conjuncte est visus de utraque re dicere. Ille vero, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque eam laudem, ex qua elo-

^o Quo enim modo potuissem illos sæpe audire otiose disputantes de arte oratoria, cum forensibus causis et negotiis occupatus semper fuerim?

^p Quam quo tempore quæstor fui.

^q Id facere nollem.

////////

Erl. 1. Mox, *valde secus* Guelf. 1. et Erl. 1. Tum in iisdem, *quid mihi tandem*, omisso pronomine *tu*. Denique *cuiquam homini* Erl. 1. *homini* deest in Guelf. 2. *dici possit* malit Harles.—2 Pronomen *ego* deest in Erl. 1. et Guelf. 1. Mox, *immo nunquam* Guelf. 1. *immo vero nunquam* Guelf. 3. al. ap. Orell. Steph. Lamb.—3 Erl. 1. *quique in forum*, omisso *puer*. Mox, in eodem *nec inde*. Tum, *questor affuerim* Erl. 1. et Guelf. 1. 2.—4 *Asia ipsum Scepsium* Guelf. 2. Mox, *de his istis rebus* Erl. 1.—5 Erl. 1. *et pene*. Idem codex mox, Guelf. 1. et sex ap. Pearce. *ut in eo gravarer*; Guelf. 2. *uti ego gravarer*.—6 Erl. 1. et Guelf. 1. *atque exornatum*.—7 Omnib. *ut partes faceret, ut utram*; Erl. 1. *inquit mei partes facere*, omissis *vocc. et utram v. p. i. sumeret*. Mox,

NOTÆ

ⁱ *Instrumentum*] Instrumentum oratoris hic vocatur quod adhibetur ad docendum, conciliandum, et moven-

dum. Hæc sibi sumserat Antonius explicanda, quæ Crasso expolienda et exornanda reliquerat.

quentia nomen ipsum invenit.⁸ Verba igitur, inquit Crassus, mihi reliquit Antonius, rem ipse sumsit. 367. Tum Cæsar, Si, quod difficilius est, id tibi⁹ reliquit, est nobis, inquit, causa, cur te audire cupiamus; sin, quod facilius, tibi causa non est, cur recuses. Et Catulus, Quid, quod dixisti, inquit, Crasse, si hic¹⁰ hodie apud te maneremus, te morem nobis esse gesturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere?¹¹ Tum Cotta ridens, Possem tibi, inquit, Crasse, concedere:¹² sed vide,¹³ ne quid Catulus attulerit religionis:¹⁴ opus hoc censorium est:¹⁵ id autem committere, vide¹⁶ quam sit homini turpe censorio.¹⁷ Agite vero, ille inquit,¹⁸ ut vultis: sed nunc quidem, quoniam id temporis est, surgendum censeo, et requiescendum: post meridiem, si ita vobis est commodum, loquemur¹⁹ aliquid, nisi forte in crastinum differre mavultis. Omnes se vel statim, vel, si ipse post meridiem mallet, quamprimum tamen audire velle dixerunt.

⁸ Nonne putas te promissi religione teneri?

⁹ Ut nihil diceret.

¹⁰ Ne quid injecerit tibi scrupuli propter promissi religionem ac sanctitatem quam nefas est violare.

¹¹ Est censoris id videre, ne quid contra religionem peccetur.

¹² Qui censor fuerit, qualis tu ipse es.

deinde ego si recte in eodem cod.—8 Erl. 1. mihi conjuncte est visus. Cotta. De utraque vero inquit, ornamenta orationis non attigit: neque . . . nomen suum invenit; Steph. et Lamb. etiam nomen suum; Schutz. conj. ipsa suum.—9 Erl. 1. et Guelf. 1. si quid difficilius est tibi; Guelf. 3. si quod facilius est id tibi. Mox, inquit deest in Erl. 1.—10 Voc. hic deest in Erl. 1. et Guelf. 1. Postea in Erl. 1. legitur manerem. Dein in eodem cod. post morem additur nobis.—11 Erl. 1. nihilne ad fiduciam tuam putas pertinere; sed a m. sec. superscriptum est fidem. Guelf. 2. 3. Schutz. Harles. omittunt tuam, probante Heusingero. Id uncis inclusit Orell.—12 Guelf. 2. 3. sed vides. Mox, hoc opus c. est Erl. 1.—13 Ita Junt. Crat. Man. vides Erl. 1. Guelf. 1. Schutz. Orell. vide, quam homini censorio conveniat Steph. et Lamb. 'Estque egregia plane lectio; ironiam glossatores explicasse videri possunt vulgata. Sed vereor, ne conjecturæ duntaxat debeatur, qua quis suppleverit lectionem e cod. Erl. 1. notatam, vides, quam homini censorio, omisso verbo.' Orell.—14 Agite vero inquit Erl. 1. sed supra inquit scriptum est a m. sec. Crassus, et omissum quod ille, quod etiam deest in Guelf. Mox, quoniam est id temporis Erl. 1. et Guelf. 1. 2. 3.—15 Guelf. 1. loquar. Mox, nisi forte me in crastinum Guelf. 2. 3. Junt. Crat. Camer. Paulo post, vel post meridiem, si ipse mallet Lamb. meridiem deest in Erl. 1.

M. TULLII CICERONIS
DE ORATORE

LIBER III.

1. 1. INSTITUENTI mihi, Quinte frater, eum sermonem referre, et mandare huic tertio libro, quem, post Antonii disputationem, Crassus habuisset, acerba sane recordatio veterem animi curam molestiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Crassi, morte extincta subita est, vix diebus decem post eum diem, qui hoc et superiore¹ libro continetur.^a
2. [p. 143.] Ut enim Romam rediit extremo scenicorum ludorum^a die, vehementer commotus ea oratione, quæ ferebatur habita esse in concione a Philippo;^b quem dixisse constabat, videndum sibi aliud esse² consilium,^b illo

^a Quo die quæ disseruit de arte oratoria continentur in hoc tertio et superiore altero libro.

^b Alios sibi deligendos quibuscum iniret ipse consul consilium de rep. gerenda.

~~~~~  
CAP. I. 1 Erl. 1. post eum, qui eum diem, qui hoc est superiore. Mox, ludorum scenicorum Guelf. 1. Erl. 1. et Lamb. Tum, oratione ea in iisdem codd. Deinde, ferebatur esse habita in, &c. Erl. 1.—2 Guelf. 1. Erl. 1. et Lamb. esse

NOTÆ

<sup>a</sup> Scenicorum ludorum] Ludi Romani, de quibus vide notas in l. 1. de Orat. § 24. dicebantur scenici, quod in iis tragædiæ, comædiæ, et mimi exhiberentur, ut patet ex Epist. ad

Fam. vii. 1.

<sup>b</sup> A Philippo] De gravi illa Philippum consulem inter et Drusum tribunum plebis contentione egimus in notis ad l. 1. de Orat. § 24.

senatu se rempublicam gerere non posse : mane Idibus Septembris,<sup>c</sup> et ille, et senatus frequens vocatu Drusi in curiam venit. Ibi cum Drusus multa de Philippo questus esset, retulit ad senatum de illo ipso, quod consul in eum ordinem<sup>d</sup> tam graviter<sup>4</sup> in concione esset invectus. 3. Hic,<sup>5</sup> ut sæpe inter homines sapientissimos constare vidi, quamquam hoc Crasso, cum aliquid accuratius dixisset, semper fere contigisset, ut nunquam dixisse melius putaretur, tamen omnium consensu sic esse tum judicatum audiui, ceteros a Crasso semper omnes, illo autem die etiam ipsum a sese superatum. Deploravit<sup>6</sup> enim casum atque orbitatem senatus ; cujus ordinis a consule, qui quasi parens bonus, aut tutor fidelis esse deberet, tanquam ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis :<sup>e</sup> neque vero esse mirandum, si, cum suis consiliis rempublicam profligasset,<sup>f</sup> consilium senatus a republica<sup>7</sup> repudiaret.<sup>g</sup> 4. Hic cum homini et vehementi, et diserto, et inprimis forti ad resistendum, Philippo, quasi quasdam verborum faces<sup>8</sup>

<sup>c</sup> Decimo tertio Septembris.

<sup>d</sup> In senatum.

<sup>e</sup> Cujus ordinis auctoritas, quæ velut hæreditario jure a patribus accepta erat, affligeretur a consule, tanquam ab aliquo scelerato latrone, cum tamen ipse consul eam tanquam pater optimus aut fidelis tutor deberet propugnare.

<sup>f</sup> Perdidisset.

<sup>g</sup> Nollet remp. senatus consiliis adjuvari.

aliud. Mox, in eadem ed. regere non posse. Ed. Gothofr. et quædam aliæ concilium.—3 Septembribus Lamb. septemlibris Erl. 1.—4 Guelf. 1. et Erl. 1. quod in eum ordinem consul, &c. Particula tam deest in Erl. 1.—5 Hoc Erl. 1. Hic sæpe Lamb. et Mag. Hunc sæpe Guelf. 1. Hic et sæpe Guelf. 2. Paulo post, contigisse in eodem codice; contigisse constabat Guelf. 3. et Steph. Mox, sic est tum judicatum Manut. audiui, quod habent ed. s. l. et a. aliæque vett. ap. Ernesti, deest in Ald. Junt. Man. Lamb. Grut. Moll. Orell. probante Matthiæ de Anacol. p. 9. audivimus habet cod. Reg. 7703. ap. Le Clerc. Ceterum Schutz. totum locum ita refinxit, Hic, quamquam hoc inter homines sapientissimos constare vidi, Crasso, cum aliquid accuratius dixisset, semper fere contigisse, ut nunquam . . . judicatum audiui. Denique, a se superatum Erl. 1. et Lamb.—6 Deploratum Erl. 1. Idem mox, senatus quo vis ordinis . . . tam ab aliquo predone nefario. Pro parens, margo Crat. habet patronus.—7 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. in rem publicam unus codex; unde in re publica conj. Schutz. rei publicæ unus Oxon. et edd. vett. consilium rei publicæ conj. Ernesti; consilium senatu rep. conj. Heusinger.—8 Lamb. fasces. Mox, sed gra-

#### NOTÆ

<sup>c</sup> Profligasset] Asperius dictum in sum seditionis auctorem exagitaret, Philippum, qui cum in ea causa Dru- bene de rep. meritis est.



admovisset,<sup>h</sup> non tulit ille, et graviter exarsit, pignoribusque ablatis Crassum instituit coërcere.<sup>i</sup> Quo quidem ipso in loco<sup>9</sup> multa a Crasso divinitus dicta efferebantur, cum sibi illum consulem<sup>d</sup> esse negaret, cui<sup>10</sup> senator ipse non esset. ‘An tu, cum omnem auctoritatem universi ordinis pro pignore putaris,<sup>11</sup> eamque in conspectu populi Rom. concideris; me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt concidenda,<sup>j</sup><sup>12</sup> si Crassum vis coërcere: hæc tibi est excidenda<sup>13</sup> lingua: qua vel evulsa, spiritu ipso<sup>k</sup> libidinem tuam libertas mea refutabit.’ II. 5. Per multa tum vehementissima contentione<sup>1</sup> animi, ingenii, virium, ab eo dicta esse constabat; sententiamque eam, quam senatus frequens secutus est ornatissimis et gravissimis verbis, ‘Ut populo Romano<sup>e</sup> satisfaceret, nunquam senatus neque consilium reipublicæ, neque fidem defu-

<sup>h</sup> *Philippi iracundiam dictis acrioribus irritasset.*

<sup>i</sup> *Jubendo bona Crassi fisco addici, decrevit eum mulctare, quod in consulem liberius inreheretur.*

<sup>j</sup> *An tu, Philippe, cum dignitatem senatus palam ita profligaveris ac dissipaveris, quasi si esset res addicta ærario, et mulctæ loco vendenda ac diripienda, mihi terrorem injicere putas occupatis bonis meis? Illa non sunt rapienda, &c.*

<sup>k</sup> *Anhelitu ac flatu.*



viter, de conjectura Ernestii, Schutz. Tum, pignoribus allatis Erl. 1. Crassus instituit Man.—9 Quod quidem in ipso loco Erl. 1. Mox, ferebantur conj. Ernesti; esse ferebantur Lamb.—10 ‘Erl. 1. qm, an quem?’ Harles.—11 Ita Manut. et recentt. pro pignore putares Crat. et Lamb. propugnare putares unus Oxon. Victor. et Junt. Mox concideres Junt. Lamb. al. vett. Tum, pro me his pign. quod exhibent Cant. Mead. Wag. Harl. 2. tres Oxon. cum Junt. et Lamb. meis pign. scribit Grut.—12 Ita edd. vett. edenda Erl. 1. cædenda Guelf. 1. 2. 3. Ald. Junt. Lamb. Grut. Schutz.—13 Ita Guelf. 2. 3. Erl. 1. Ald. Junt. incidenda Guelf. 1. Schutz. et Harles.

CAP. II. 1 Ed. s. l. et a. concitatione, probante Ernesti; sed contentione ser-

#### NOTÆ

<sup>d</sup> *Sibi illum consulem*] Totum hoc breviter refert Vai. Max. VI. 2. ‘L. Philippus cos. adversus senatum libertatem exercere non dubitavit: nam segnitium pro rostris exprobrans, alio sibi senatu opus esse dixit: tantumque a pœnitentia dieti abfuit, ut etiam L. Crasso, summæ dignitatis et eloquentiæ viro, id in curia graviter ferenti manns injici juberet.

Ille rejecto lictore, Non es, inquit, mihi, Philippe, consul, quia nec ego quidem tibi senator sum.’

<sup>e</sup> *Ut pop. Romano*] Sunt verba sententiæ, quæ instar alienjus decreti ac senatusconsulti a Crasso conceptis verbis istis quæ referuntur, ‘Ut populo,’ &c. dicta et a senatu probata, et gravissimis ornata verbis fuit.

isse,<sup>2</sup> ab eo dictam : et eundem (id quod in auctoritatibus præscriptis extat) scribendo affuisse.<sup>4</sup> 6. Illa tanquam cyanea fuit divini hominis vox<sup>f</sup> et oratio, quam<sup>3</sup> quasi expectantes,<sup>m</sup> post ejus interitum veniebamus in curiam, ut vestigium illud ipsum, in quo ille postremum institisset,<sup>n</sup> contueremur. Namque tum latus ei dicenti condoluisset,<sup>4</sup> sudoremque multum consecutum esse audiebamus : ex quo cum cohorruiisset, cum febris domum rediit, dieque septimo lateris dolore<sup>g</sup> consumtus est. 7. O fallacem hominum spem, fragilemque fortunam, et inanes nostras contentiones!<sup>5</sup> quæ in medio spatio<sup>o</sup> sæpe franguntur, et corruunt, et ante, in ipso cursu, obruuntur, quam portum conspiciere potuerunt. Nam, quamdiu Crassi fuit ambitionis labore vita districta,<sup>p</sup> tamdiu privatis magis officiis et ingenii laude floruit, quam fructu amplitudinis, aut reipublicæ dignitate.<sup>q</sup>

<sup>1</sup> Constat Crassum, ut patet ex edictis a senatu factis, nomen suum cum ceterorum senatorum nominibus in extrema parte illius sententiæ scripsisse.

<sup>m</sup> Illam iterum audituri.

<sup>n</sup> Eum locum in quo postremum stetisset verba facturum in senatu.

<sup>o</sup> Cursu.

<sup>p</sup> Occupata honoribus ambiendis.

<sup>q</sup> Splendore illo et auctoritate, quam obtinent homines summis honoribus perfuncti.



vant Guelf. 1. 2. 3. et Erl. 1. et unice verum censuit Schutz.—2 Guelf. 2. nunquam consilium reip. nec fidem defuisse. Mox, pro præscriptis, quod ex edd. vett. dedit Ernesti, perscriptis habent Guelf. 1. 2. 3. Ald. Junt. Lamb. Grut.—3 Ita codd. item Junt. Lamb. Grut. quem Schutz. et Harles. Actutum, Gesner. conj. quasi expectantes, prob. Kidd. in Dawes. Misc. Crit. p. 14. ‘Sed hoc sensu Ciceronianum non est, ac vix Latinum.’ Orell.—4 Namque dum latus ejus doluisset Guelf. 1. et Harl. 1. Paulo post, est lateris dolore consumptus Guelf. 2. 3. Victor. Junt. Crat. Man. Mull. Orell. lateris est dolore consumtus conj. Schutz.—5 Ernesti conj. cogitationes. Mox, mediocri in spatio Erl. 1. aut

#### NOTÆ

<sup>1</sup> Cyanea . . . vox] Proverbium in eos quadrat qui sub vitæ finem eloquenter disserunt. Socrates, in Phædone Platonis, cyenis proxime morituris divinandi facultatem et cantum suavissimum tribuit; de cantu consentiunt Aristoteles in Historia Animalium, alique philosophi, quos secuti sunt celeberrimi poetæ et Græci et Latini. Fabulæ! sexcentos vidimus, et in iis aliquos morti proximos; ca-

nentem audivimus nullum, qui morientes audivisse se diceret, neminem invenimus: ut vera sit Alexandri Myndii apud Athenæum, Plinii, Luciani, et J. C. Scaligeri sententia, qui cyeni cantum commentitium putant.

<sup>g</sup> Lateris dolore] Πλευρίτιν appellant Græci inflammationem membranæ quæ costas succingit, ortam ex contentione.

Qui autem ei annus<sup>6</sup> primus ab honorum perfunctione<sup>r</sup> aditum, omnium concessu, ad summam auctoritatem dabat, is ejus omnem spem atque omnia vitæ consilia morte pervertit. 8. Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, grave bonis omnibus: sed ii tamen rempublicam<sup>7</sup> casus secuti sunt, ut mihi non erepta L. Crasso a Diis immortalibus vita, sed donata mors esse videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam,<sup>8 h</sup> non ardentem invidia senatum,<sup>i</sup> non sceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum filiae,<sup>j</sup> non exilium generi, non acerbissimam C. Marii fugam,<sup>k</sup> non illam<sup>9</sup> post reditum ejus cædem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus gloria præstitisset.

III. 9. Sed quoniam<sup>1</sup> attigi cogitatione vim varietatemque fortunæ, non vagabitur oratio mea longius, atque eis

<sup>r</sup> *Post gestos magistratus.*

ante Joan. Bodl. Cant. Mead. Harl. 1. 2. Guelf. 2. 3. Erl. 1. et ed. Rawl.—6 Erl. 1. *annus ei.* Mox, *ad honorum perfunctionem* Guelf. 1. Paulo post, *is ei omnem*, &c. Erl. 1.—7 Ita Erl. 1. Guelf. 2. 3. Junt. Lamb. Grut. et recentt. *rei publicæ*, vel *in re publica* conj. Ernesti; *re in publica* Guelf. 1. et sic conj. Heusinger. Mox, *a Dis* Erl. 1.—8 Erl. 1. et Guelf. 1. *flagrantem Italiam bello.* Actutum, non deest in Erl. 1.—9 Erl. 1. *non illa.* Idem codex, *cædem crudelissimam omnium*; et paulo post omittit *ipse*.

CAP. III. 1 *Et quoniam* Guelf. 1. et Erl. 1. Mox, *eis fere ipsis fere finietur viris* Guelf. 1. *his fere ipsis definietur viris* Guelf. 3. Paulo post, *suscepimus*

#### NOTÆ

<sup>h</sup> *Flagrantem bello Italiam*] Bello Sociali sive Marsico, quod tum exarsit, cum Marsi alique Italiæ populi finitimi sperato per Drusum civitatis jure frustrati a pop. Rom. cum plerisque Italiæ populis defecerunt: dubio Marte aliquando pugnatum est, donec de iis omnino devictis triumphavit Cn. Pompeius Strabo consul, A. U. C. 665. ante Chr. 89. Florus, &c.

<sup>i</sup> *Ardentem invidia senatum*] Factione equitum, de qua diximus l. i. de Orat. § 24. quo tempore potentissimi quique senatores in suspicionem

affectatæ tyrannidis veniebant.

<sup>j</sup> *Luctum filiae*] Crassi filia nupsit Scipioni, qui Marium secutus, pulsus in exilium a Sylla, magnum uxori luctum attulit.

<sup>k</sup> *C. Marii fugam*] Mithridatici belli gerendi provinciam Syllæ ereptam in se transtulit Marius, ope C. Sulpicii tribuni plebis. Graviter id tulit Sylla, urbeque occupata occidit Sulpicium, Marium in fugam compulit: paulo post rediit Marius, totamque urbem rapinis ac cædibus fœdavit, A. U. C. 666. ante Chr. 88. Plutarchus, Appianus, Florus, &c.

fere ipsis definietur viris, qui hoc sermone, quem referre cœpimus, continentur. Quis enim non jure beatam L. Crassi mortem illam, quæ est <sup>2</sup> a multis sæpe defleta, dixerit, cum horum ipsorum sit, qui tum cum illo postremum fere collocuti sunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoria, Q. Catulum,<sup>3</sup> virum omni laude præstantem, cum sibi non incolumem fortunam, sed exilium et fugam deprecaretur,<sup>4</sup> esse coactum, ut vita se ipse privaret.<sup>1</sup> 10. Jam M. Antonii<sup>m</sup> in his<sup>4</sup> ipsis rostris,<sup>5</sup> in quibus ille rempublicam constantissime consul defenderat, quæque censor imperatoriis manubiis<sup>n</sup> ornat, positum caput illud fuit, a quo erant multorum civium<sup>5</sup> capita servata. Neque vero longe ab eo C. Julii caput,<sup>o</sup> hospitis Etrusci scelere proditum, cum L. Julii fratris capite jacuit; ut ille, qui hæc non vidit,<sup>6</sup> et vixisse cum republica pariter, et cum illa simul extinctus esse videatur. Neque enim propinquum suum, maximi animi virum, P. Crassum,<sup>p</sup> suapte in-

<sup>1</sup> Cum precaretur ut sibi liceret exulare.

<sup>2</sup> In loco unde habebantur orationes ad populum.



Erl. 1. Guelf. 1. et Vet. ap. Steph.—2 Erl. 1. *qua est*. Paulo post, idem Erl. 1. habet *qui tum illo*; Guelf. 1. *qui cum illo*.—3 Q. Catulum deest in Erl. 1. Idem codex mox habet *sed exitum et fugam*.—4 Erl. 1. et Guelf. 1. *in eis*; Guelf. 3. *in his rostris*, omisso *ipsis*.—5 Voc. *civium* deest in Erl. 1.—6 Er-

#### NOTE

<sup>1</sup> *Ut vita se ipse privaret*] Q. Catuli mortem ut minime vulgarem Valerius Maximus refert l. ix. c. 12. ‘a Mario propter civiles dissensiones mori iustus, recenti calce illito, multoque igni percalefacto cubiculo se inclusum peremit: cujus tam dira necessitas maximus Marianæ gloriæ rubor extitit.’ Idem tradit Appian. Bell. Civ. l. i. Tamen ignis haustu sese ludibrio hostium exemisse tradit Florus iii. 21.

<sup>m</sup> *M. Antonii*] Marius et Cinna urbe potiti satellites ad Antonium occidendum submisere, qui ejus eloquentia deliniti districtos gladios vaginis reddiderant; cum iis digressis Antonius crudele imperium A. U. C. 667.

ante Chr. 87. truculento ministerio peregit. Val. Max. viii. 9. Appian. Plutarch. &c.

<sup>n</sup> *Manubiis*] ‘Manubiæ appellatæ sunt pecunia a quæstore ex venditione prædæ redacta.’ Gellius xiii. 24.

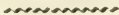
<sup>o</sup> *Julii caput*] C. et L. Julii Cæsares fratres Syllam secuti a Mario crudelissime eadem proscriptione occisi sunt, jure hospitii a Quintilio Tarquiniensi perfide violato.

<sup>p</sup> *P. Crassum*] Eadem belli civilis procella sæviante ‘Crassi pater et filius,’ inquit Florus, ‘in mutuo alter alterius aspectu trucidantur.’ Narrat Appianus Bell. Civ. l. i. Crassi



terfectum manu, neque collegæ sui,<sup>9</sup> pontificis maximi,<sup>7</sup> sanguine simulacrum Vestæ<sup>†</sup> respersum esse<sup>8</sup> vidit: cui mœrori (qua mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis,<sup>5</sup> inimicissimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuisset.<sup>10</sup> 11. Non vidit eorum ipsorum, qui tum adolescentes Crasso se dicarant, horribiles miserosque casus. Ex quibus C. Cotta,<sup>10</sup> quem ille florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Crassi depulsus per invidiam tribunatu, non multis ab eo<sup>11</sup> tempore mensibus ejectus est e civitate. Sulpicius<sup>11</sup> autem, qui in eadem invidiæ flamma fuisset, quibuscum privatus conjunctissime vixerat, hos in tribunatu spoliare instituit omni dignitate: cui quidem ad summam gloriam eloquentiæ florenti,<sup>12</sup> ferro erepta vita est, et pœna temeritatis non sine magno reipublicæ malo<sup>12</sup>

<sup>7</sup> Eadem Crasso tristitiam attulisset mors Carbonis, quamvis inimici, quia patriam magis quam se amaret, ac patriæ funesta esset mors Carbonis.



nesti conj. viderit.—7 Erl. 1. *maximi*.—8 Melius videtur Schutzio, *esse cum Lambino delere*. Mox, *quo mœrore* Erl. 1.—9 Idem codex, *mors fuisset nefaria*.—10 *Ex quibus Cotta* Erl. 1.—11 Idem codex a m. pr. *ab eodem*.—12 Ita Erl. 1. Junt. Lamb. Grut. *florenti* Guelf. 3. *efflorescenti* Guelf. 2. 3. Schutz. Orell. et sic conj. Ernesti. Mox, *ferro excepta* Steph. *temeritati* e conjectura

#### NOTE

filium in fuga interemtum a patre, ne veniret in potestatem insequentium satellitum, quos effugere pater ipse cum non posset, suo se gladio transfixit: quanquam de necis modo dissentiant historici.

<sup>9</sup> *Collegæ sui*] Q. Mucii Scævola, qui Crassi collega fuit in consulatu. Is cum adhæsisset Syllæ, Vestales amplexus aras tantum non eodem igne sepultus, jussu Marii interfectus est. Florus, Appian. et Lucan. l. 11. ‘Te quoque neglectum violatæ, Scævola, dextræ Ante ipsum penetrare Deæ, semperque calentes Mac-tavere focos: parvum sed fessa se-nectus Sanguinis effudit jugulo, flam-misque pepercit.’

<sup>†</sup> *Vestæ*] Quæ fuit Saturni filia ex Ope: Vestæ colendæ dabant operam

virgines, quibus credita erat cura ignis perpetui fovendi. Ejus nomen Cicero de Nat. Deor. l. 1. derivat ἀπὸ τῆς ἑστίας, a foco.

<sup>5</sup> *C. Carbonis*] Non is fuit quem Crassus adolescens accusavit; eum enim veneno sibi mortem attulisse traditur in Bruto; verum ejus filius, quem triplici consulatu gesto insignem, e fuga retractum, vinctum, et quasi reum sedens pro tribunali Pompeius morti addixit: rescissum caput ad Syllam missum est. Appian. Bel-lor. Civ. l. 1. Plutarch. &c.

<sup>10</sup> *C. Cotta*] De quo in notis ad l. 1. de Orat. § 25.

<sup>11</sup> *Sulpicius*] Consule notas in l. 1. Herenn. § 25.

<sup>12</sup> *Non sine magno reip. malo*] Sulpicius tribunus plebis Syllæ infensus

constituta. 12. Ego vero te, Crasse, cum vitæ flore, tum mortis opportunitate, divino consilio et ortum<sup>13</sup> et extinctum esse arbitror: nam tibi aut, pro virtute animi constantiaque tua, civilis ferri subeunda fuit crudelitas, aut, si quate fortuna ab atrocitate mortis vindicasset, [p. 144.] eadem esse te funerum patriæ spectatorem coëgisset: neque solum tibi improborum dominatus, sed etiam, propter admixtam<sup>14</sup> civium cædem, bonorum victoria mœrori fuisset. IV. 13. Mihi quidem, Quinte frater, et eorum casus, de quibus ante dixi, et ea, quæ nosmetipsi ob amorem in rempublicam incredibilem et singularem pertulimus ac sensimus, cogitanti, sententia sæpe tua vera ac sapiens<sup>w</sup> videri solet, qui propter tot, tantos, tamque præcipites<sup>1</sup> casus clarissimorum hominum atque optimorum virorum, me semper ab omni contentione ac dimicatione revocasti.<sup>v</sup> 14. Sed quoniam hæc jam neque in integro<sup>2</sup> nobis esse possunt,<sup>w</sup> et summi labores nostri, magna compensati gloria, mitigantur; pergamus<sup>3</sup> ad ea solatia, quæ non modo sedatis molestiis, jucunda, sed etiam hærentibus, salutaria nobis esse possunt; <sup>x</sup> 4 sermonemque L. Crassi reliquum, ac pæne pos-

<sup>v</sup> *Auctor fuisti ne cum improbis contenderem.*

<sup>w</sup> *Non est in nostra potestate ut emendentur præterita.*

<sup>x</sup> *Præsenti dolore cruciantibus malis salutaria sunt remedia.*



Manut.—13 Erl. 1. *ornatum*. Paulo post, *fuit subeunda* Lamb.—14 Guelf. 1. 2. 3. *amixtam*; Erl. 1. *ammixtam*.

CAP. IV. 1 Guelf. 1. 2. et Erl. 1. *tam præcipitesque*. Mox, *hominum* supsectum Schutzio; *virorum* deleret Pearce. *clarissimorum virorum atque optimorum hominum* Guelf. 2. Codex tamen Erl. 1. tuetur vulgatam lectionem.—2 Ita Guelf. 3. Junt. Crat. Man. Basil. Schutz. Orell. *neque integro* Guelf. 1. Erl. 1. *neque integra* Cant. Mead. Harl. 2. in marg. Guelf. 2. Omnib. Leon. Venet. 1492. Lamb. Pearce. et Harles.—3 Erl. 1. *pergam*.—4 Idem co-

#### NOTÆ

leges in gratiam Marii tulerat. Sylla cum exercitu Romam, ex qua paulo ante fugerat, reversus, occupavit. Sulpicius quidem in fuga occisus est; at elapsus Marius, et ex Africa revocatus, annitente Cinna consule, Syllanos vicissim proscripsit, et quos sibi senserat infestos, incredibili reip. de-

trimento trucidari jussit. Plutarchus, Florus, &c.

<sup>w</sup> *Vera ac sapiens*] Huic fratris sententiæ non semper Cicero adhæsit: quanto sibi steterit cum Antonio dimicasse, vidit sed serius, cum ab ejus satellitibus obtruncatus est.

tremum memoriæ prodamus: atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio, meritam gratiam debitamque referamus. 15. Neque enim quisquam nostrum, cum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus omnibus <sup>5</sup> fere Socrates exprimitur, non, quanquam illa scripta sunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo scripta sunt, suspicatur.<sup>6</sup> Quod item nos postulamus non a te quidem, qui nobis omnia summa <sup>7</sup> tribuis, sed a ceteris, qui hæc in manus sument, ut majus quiddam de L. Crasso, quam quantum a nobis exprimeretur, suspicentur. 16. Nos enim (qui ipsi <sup>8</sup> sermoni non interfuissemus, et quibus C. Cotta tantummodo locos ac sententias hujus disputationis tradidisset,) quo in genere orationis utrumque oratorem cognoveramus,<sup>9</sup> idipsum sumus <sup>9</sup> in eorum sermone adumbrare conati. Quodsi quis erit, qui ductus opinione vulgi, aut Antonium jejuniorem,<sup>2</sup> aut Crassum plenior<sup>a</sup> fuisse<sup>10</sup> putet, quam quomodo a nobis uterque inductus est; is erit ex iis, qui aut illos non audierint, aut judicare non possint.<sup>11</sup> Nam fuit uterque (ut exposui antea) cum studio atque ingenio <sup>12</sup> et doctrina præstans omnibus, tum in suo genere perfectus, ut neque in Antonio deesset hic ornatus orationis, neque in Crasso redundaret.

v. 17. Ut igitur ante meridiem discesserunt, paululum-

<sup>9</sup> Ita loquentem facimus, eo stylo utentem, qualem in utroque fuisse ex eorum scriptis et fama cognoveramus.

<sup>2</sup> Pressiorem.

<sup>a</sup> Uberiorem in dicendo.

~~~~~  
 dex possint, probante Harles. Paulo post in eodem, atque su si nequaquam. Mox, atque pro nostro Guelf. 2. ac pro nostro Erl. 1. Denique referam in eodem codice.—5 Guelf. 2. 3. Victor. et Man. omittunt omnibus. Mox, non deest in Erl. 1. et Guelf. 1. illa deest in Erl. 1.—6 Guelf. 2. suspicantur; Guelf. 3. suspicatus.—7 Ita Cant. Bal. Mead. Wag. Harl. 1. 2. Joan. Erl. 1. Venett. Mediol. et Lamb. summa omnia Junt. Man. Grut. Mox, majus ut quiddam Erl. 1. et Guelf. 1.—8 Steph. et Lamb. qui ipsius.—9 Verbum sumus deest in Erl. 1.—10 Ita Cant. Mead. Wag. Harl. 1. 2. Joan. Bal. Nov. Bod. Mag. Erl. 1. Venet. Mediol. Lamb. Pearc. Harles. fuisse plenior^a Guelf. 1. 2. 3. Junt. Man. Grut. Orell. Mox, a nobis desunt in Erl. 1. inductus esset Guelf. 1.—11 Ita Cant. Lamb. Pearc. audierit . . . possit Guelf. 1. 2. 3. Erl. 1. alique codd. item edd. Junt. Crat. Man. Grut. is erit, qui aut illos non audierit . . . possit conj. Schutz.—12 Guelf. 1. et Erl. 1. cum studio et ingenio. Paulo post, hic deest in Guelf. 1.

que requierunt, inprimis ¹ hoc a se Cotta animadversum esse dicebat, omne illud tempus meridianum Crassum in acerrima atque attentissima cogitatione posuisse, seseque, qui vultum ejus, cum ei dicendum esset, obtutumque oculorum in cogitando ² probe nosset, atque in maximis causis sæpe vidisset, tum dedita opera, quiescentibus aliis, in eam exhedram ^x venisse,³ in qua Crassus lectulo posito recubisset, cumque eum in cogitatione defixum esse sensisset, statim recessisse, atque in eo silentio duas horas fere esse consumptas. Deinde cum omnes, inclinato jam in pomeridianum ⁴ tempus die, venissent ad Crassum, Quid est, Crasse, inquit Julius, imusne sessum? etsi admonitum venimus te, non flagitatum.^b 18. Tum Crassus, An me tam impudentem esse existimatis, ut vobis hoc præsertim ⁵ munus putem ^c diutius posse debere? Quinam igitur,⁶ inquit ille, locus? ^d an in media sylva placet? Est enim is maxime et opacus,^e et frigidus. Sane, inquit Crassus: etenim est in eo loco sedes huic nostro non inopportuna sermoni. Cum placuisset idem ceteris, in sylvam venit, et ibi magna cum audiendi expectatione considitur.⁷

19. Tum Crassus, Cum auctoritas atque amicitia vestra, tum Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi ⁸ in optima mea

^b *Hoc autem non dicimus ut moleste a te postulemus quod promisisti, sed ut in memoriam tantum revocemus.*

^c *Explicandi quæ de eloquentia supersunt dicenda.*

^d *Quinam igitur locus, inquit Julius, nobis est eligendus?*

^e *Umbrosus.*

////////

CAP. V. 1. *Sub persona Cottæ, igitur ante m. d. in primis, omissis Ut et paululumque requierunt, Erl. 1.—2 Ita Erl. 1. in cogitationem Guelf. 1. in cogitandum Guelf. 2. 3.—3 Ald. Junt. Crat. Man. Grut. exedram venisset; Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3. Cant. Norf. Wag. Bal. Bod. Nov. Mag. Joan. Venet. Mediol. exhedram venisse. Mox, posito lectulo Erl. 1. et Guelf. 1. Tum, defixum in cogitatione esse Guelf. 1. defixum esse in cogitatione Erl. 1.—4 Ita codd. aliquot, edd. vett. Lamb. Pearce. postmeridianum Junt. Man. Grut. In Erl. 1. scriptum est, inclinato jam pomeridianum tempus devenisset ad crassum quidem: crasse inquit julus.—5 Lanib. præsertim hoc. Mox, pro debere, Ascens. conj. deberi, probante Pearce. debet Erl. 1. me diut. p. debere Lamb.—6 Quid nam igitur Erl. 1.—7 Lamb. considetur.—8 Erl. 1. tum auctoritas et amicitia*

NOTÆ

^x *Exhedram*] Anlam, locum ubi sint Græce sedes est. Jul. Pollux 1. 8. cathedræ ad quietem captandam: ἔδρα

causa libertatem recusandi : quanquam in partienda disputatione nostra, cum sibi de iis, quæ⁹ dici ab oratore oporteret, sumeret, mihi autem relinqueret, ut explicarem, quemadmodum illa ornari oporteret ; ea divisit, quæ sejuncta esse non possunt. Nam cum omnis ex re atque verbis constet oratio ; neque verba sedem¹⁰ habere possunt, si rem subtraxeris, neque res lumen, si verba semoveris. 20. Ac mihi quidem veteres illi, majus quiddam animo complexi, multo plus etiam¹¹ vidisse videntur,^f quam quantum nostrorum ingeniorum acies intueri potest : qui omnia hæc, quæ supra et subter, unum esse,^y et una vi atque una¹² consensione naturæ constricta esse dixerunt.^g Nul- lum est enim genus rerum, quod aut avulsum a ceteris per seipsum constare,^h aut, quo cetera si careant, vim suam atque æternitatem conservare possint. VI. 21. Sed si hæc¹ major esse ratio videtur, quam ut hominum possit sensu aut cogitatione comprehendi : est etiam illa Platonis^z vera,

^f Videntur mihi veteres de rerum hac universitate sensisse quam nos ac vidisse præclarius.

^g Summa et ima, cælum ac terras, unum quiddam esse, cujus partes omnes sibi mutuo conjunctæ ac connexæ forent.

^h Consistere ac durare.

nostra . . . eripuit mihi, onisso inquit.—9 Lamb. sibi ea quæ. Mox, dicendum, vel disserendum, conj. Schutz. Mox, verba, mihi autem vel. ut explicarem, quemadmodum illa ornari oporteret, desunt in Erl. 1.—10 Ita codd. aliquot, ed. s. l. et a. Man. Lamb. Grut. fidem Junt. Crat. Mox subtraxeris suspectum Lambino.—11 Ita codd. edd. vett. Grut. plus multo etiam Junt. Lamb. ‘ Quod tamen ab iis profectum videtur, qui dactylicos hos numeros Cicerone indignos censerent. Ceterum probus hic quoque ordo, plus multo.’ Orell.—12 Voc. una deest in Erl. 1.

CAP. VI. 1 Ita edd. vett. Junt. Crat. Lamb. Sed hæc Manut. Grut. id quod placuit Matthiæ Misc. Crit. 1. 4. p. 682. Mox, est tamen illa conj.

NOTÆ

^y Quæ supra et subter, unum esse] Quo refertur illud Platonis in Timæo : Πότερον οὖν ὁρθῶς ἓνα οὐρανὸν προσειρήκαμεν, ἢ πολλοὺς καὶ ἀπείρους λέγειν ἦν ὁρθότερον ; ἓνα ἔπειρ κατὰ τὸ παράδειγμα δεδημιουργημένος ἔστι. An igitur recte unum mundum dixerimus, an plures et innumerabiles dicere rectius est ? Unum certe dixero, siquidem ad exemplar factus est.

^z Illa Platonis] Illa sententia desumpta videtur ex Epinomide sub finem, ubi dicitur mathematicas disciplinas ab eo facile capessendas, qui ad unum intentus eas ediscere voluerit. Ἀναφανήσεται δὲ, ἂν, ὃ λέγομεν, ὁρθῶς τις εἰς ἓν βλέπων μανθάνει· δεσµὸς γὰρ πεφυκὼς πάντων τούτων εἰς ἀναφανήσεται διανοουμένων. Percipietur autem, si quis, quod dicimus, ad unum recte

et tibi, Catule, certe non inaudita vox, omnem doctrinam harum ingenuarum et humanarum artium² uno quodam societatis vinculo contineri: ubi enim perspecta vis est rationis ejus, qua causæ rerum atque exitus cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi consensus doctrinarum concentusque reperitur.ⁱ 22. Sed si hoc quoque videtur esse altius,³ quam ut id nos, humi strati, suspicere possimus, illud certe tamen, quod amplexi sumus, quod profite-mur, quod suscepimus, nosse et tenere debemus.^j Una est^a enim,^k quod et ego hesternum⁴ die dixi, et aliquot locis antemeridiano sermone significavit Antonius, eloquentia, quascumque in oras disputationis regionesve delata est.^l 23. Nam sive de cœli natura loquitur, sive de terræ, sive de divina vi,^m sive de humana, sive ex inferiore loco,^b sive ex æquo, sive ex superiore,ⁿ sive ut impellat homines, sive ut doceat, sive ut deterreat, sive ut concitet, sive ut reflectat,^o sive ut incendat, sive ut leniat, sive ad paucos, sive ad multos, sive inter alienos, sive cum suis, sive secum,⁵

ⁱ Si quis cognoverit causas effectusque rerum singularum, reperiet doctrinas omnes quodam inter se quasi vinculo colligatas.

^j Saltem non debemus artem oratoriam quam profitemur ignorare.

^k Uniusmodi et ejusdem generis.

^l Quacumque de re disputetur.

^m De rebus ad Deum et superos pertinentibus.

ⁿ Sive alloquatur superiores, sive æquales, sive inferiores.

^o Concitatos mitiget.

Pearc.—2 Guelf. 2. omnem doctrinarum et ingenuarum et humanarum artium; qua in lectione Schutzio placet illud, quod omittitur, harum. Mox, causæ rerum exitus Harles.—3 Erl. 1. aliter.—4 Lamb. hesterno. Paulo post, disputationes Erl. 1.—5 Verba sive secum suspecta habuit Pearc. extant tamen in omnibus codd. Erl. 1. habet, sive ut levat . . . sive cum socys sive secum.

NOTÆ

respiens discat: vinculum enim esse in his omnibus unum apparebit intelligentibus. Ex ea tamen auctoritate nihil probat Crassus, ut sibi sint omnes doctrinæ uno societatis vinculo conjunctæ; certe præcepta et quæ de iis traduntur institutiones separari posse nemo negaverit.

^a Una est] Iisdem elocutionis præ-

ceptis exornari potest, quodcumque sibi tractandum sumserit orator.

^b Ex inferiore loco] Oratores in inferioribus subselliis dicebant ad prætores sedentes pro tribunali, ex æquo parique loco ad patres conscriptos, ex superiore ut ex rostris ad populum. Strebaeus.

rivis est diducta oratio, non fontibus;^p [p. 145.] et, quocumque ingreditur, eodem est instructu ornatuque comitata. 24. Sed quoniam oppressi jam sumus opinionibus non modo vulgi, verum etiam hominum leviter eruditorum,^q quæ, quæ complecti tota nequeunt, hæc facilius divulsa et quasi discerpta contrectant; et qui, tanquam ab animo corpus, sic a sentiētiis verba sejungunt, quorum sine interitu fieri neutrum⁶ potest;^r non suscipiam oratione mea plus, quam mihi imponitur: tantum significabo brevi, neque verborum ornatum inveniri posse non partitis^s ⁷ expressisque sentiētiis, neque esse ullam sententiā illustrem sine luce verborum. 25. Sed priusquam illa conor attingere, quibus orationem ornari, atque illuminari putem, proponam breviter, quid sentiā de universo genere dicendi.

VII. Natura nulla est, ut mihi videtur, quæ non habeat in suo genere res complures dissimiles inter se, quæ tamen consimili laude dignentur.^t ^c Nam et auribus multa percipimus, quæ, etsi nos vocibus delectant, tamen ita sunt varia sæpe, ut id, quod proximum audias, jucundissimum esse videatur: et oculis colliguntur pæne innumerabiles voluptates, quæ nos ita capiunt, ut unum sensum dissimili genere delectent:^u et reliquos sensus voluptates¹ oblectant dispaes,^v ut sit difficile iudicium excellentis maxime

^p Eloquentia unum tantum aliquem fontem habet, unde tota varias in partes, ut rivus funditur: eadem sunt præcepta orationis in quolibet argumento.

^q Servimus perrulgatis opinionibus non modo vulgi sed etiam semidictorum.

^r Cum tamen neque corpus ab anima, neque a sentiētiis verba sejungi possint, quin uti corpus, ita verba quasi intendant et emortua sint.

^s Divisio in suas partes.

^t Digne sint.

^u Ut eundem videndi sensum mira varietate rerum peræque oblectent.

^v Diversi generis ac modi.

Pro diducta, codd. ap. Verburg. Erl. 1. Junt. Crat. habent deducta.—6 Lamb. neutrum fieri.—7 Ita codd. omnes ap. Pearce. Junt. Lamb. partis conj. nescio quis ap. Pearce. et sic edidit Schütz. repertis conj. Lamb. paratis al.

CAP. VII. 1 Lamb. conj. sensus singulos singulæ voluptates. Actutum, oblectent Crat. Grut. oblectant Cant. Mead. Harl. 2. Erl. 1. cum edd. W. Ald.

NOTE

^c Consimili laude dignentur] Diversi et dulcia, odoratum quam dispaes colores visum, auditum canora vox odores perinde fere oblectant. sive gravis sive acuta, gustum acris

suavitatis. 26. At hoc² idem, quod est in naturis rerum, transferri potest etiam ad artes. Una fingendi^w est ars, in qua præstantes fuerunt Myro,^d Polycletus,^e Lysippus;^f qui omnes inter se dissimiles fuerunt; sed ita tamen, ut neminem sui velis esse dissimilem.^z Una est ars ratioque picturæ, dissimillimique tamen³ inter se Zeuxis,^g Aglaophon,^h Apelles: ⁱ neque eorum quisquam est, cui quicquam in arte sua deesse videatur. Et, si hoc in his quasi mutis artibus est mirandum, et tamen verum: ⁴ quanto admirabilius in oratione atque in lingua? quæcum in iisdem sententiis verbisque versetur, summas habet dissimilitudines; non sic, ut alii vituperandi sint,⁵ sed ut ii, quos constet esse laudandos, in dispari tamen genere laudentur. 27. Atque id primum in poëtis cerni licet, quibus est proxima cognatio cum oratoribus, quam sint inter sese Ennius, Pacuvius,^j Acciusque^{k 6} dissimiles; quam apud Græcos Æschylus,^l

^w Statuas elaborandi.

^z Neminem velles non sibi constare in sua quadam sibi propria fingendi ratione.

Junt. Man. Lamb.—2 *Ad hoc* Cant. Bod. Wag. Erl. 1. *Atque hoc* Lamb. *Et hoc* conj. Pearce. *Mox, transferri etiam potest* Erl. 1.—3 Schutz. conj. *dissimillimi tamen*, abscissa copula. *Mox, Aglaophon* Erl. 1.—4 Hæc, *et tamen rerum*, spuria visa sunt Goerenzio ad Acad. II. 12. 37. *deleunt* Schutz. et Mull.—5 Lamb. conj. *ut alii laudandi, alii vituperandi sunt*; Pearce. suspic. *ut aliqui* (vel ulli) *vitup.*—6 Ita Junt. et Lamb. *Attiusque* Schutz. *Lapides Pi-*

NOTÆ

^d *Myro*] Lycius, insignis statuarius, Polycleti discipulus, claruit circa Olymp. xc. annis ante Chr. 420. Plin. xxxiv. 8.

^e *Polycletus*] Qui e Sicyone oriundus floruit Olymp. lxxxvii. annis ante Chr. plus minus 430. Plin. ibid.

^f *Lysippus*] De quo in notis ad l. iv. Herenn. § 9.

^g *Zeuxis*] Vide notas in l. II. de Invent. § 1.

^h *Aglaophon*] Celeberrimus pictor teste Plinio xxxv. 9. inclaruit Olymp. xc. annis ante Chr. 1520.

ⁱ *Apelles*] Omnes prius genitos futurosque postea pingendi arte superavit, inquit Plinius xxxv. 10. ab hoc

uno pingi se jussit Alexander Magnus: celebris fuit Olymp. cxii. annis ante Chr. 330.

^j *Ennius, Pacuvius*] De Ennio consulantur notæ in l. II. Heren. § 34. De Pacuvio dictum eodem lib. § 36.

^k *Accius*] L. Accius poëta tragicus, auctore Eusebio, floruit Olymp. clx. ante Chr. annis 140.

^l *Æschylus*] Poëta tragicus, Olymp. lxxi. annis ante Chr. 496. floruit Athenis, illiusque Cynegiri frater fuit, qui in pugna Marathonica incredibili fortitudine certavit, quocum et Æschylus in acie stetit. Postea cum prædictæ sibi ruinæ metu in aperto

Sophocles,^m Euripides,ⁿ quanquam⁷ omnibus par pæne laus in dissimili scribendi genere tribuatur. 28. Aspicite nunc eos homines atque intuemini, quorum de facultate quærimus,⁸ quid intersit inter oratorum studia atque naturas. Suavitatem Isocrates,^o subtilitatem Lysias, acumen Hyperides,⁹ sonitum Æschines, vim Demosthenes habuit: quis eorum non egregius? tamen quis cujusquam nisi sui similis? Gravitationem Africanus, lenitatem Lælius, asperitatem Galba, profluens quiddam habuit¹⁰ Carbo et canorum: quis horum non princeps temporibus illis fuit? et suo tamen quisque in genere princeps.^y VIII. 29. Sed quid ego vetera conquiram, cum mihi liceat uti præsentibus exemplis atque vivis? Quid jucundius auribus nostris unquam accidit hujus oratione Catuli? quæ est pura sic, ut Latine loqui pæne solus videatur, sic autem gravis, ut in singulari dignitate omnis tamen adsit humanitas ac lepos. Quid multa? istum audiens equidem¹ sic judicare soleo, quicquid aut addideris, aut mutaveris, aut detraxeris, vitiosius² et deterius futurum. 30. Quid noster hic Cæsar? nonne novam quandam rationem attulit orationis, et dicendi genus induxit prope singulare? Quis unquam res, præter hunc, tragicas pæne comice,^z tristes remisse, severas hilare, forenses scenica^a

^y Excellens.^z Jucunde ac leniter.^a Qualis in theatro et scena solet adhiberi.

saurenses ap. Oliverium utramque scripturam exhibent.—7 Lamb. *quamque*. —8 Post hæc Schütz. sine causa excidisse opinatur, *ut intelligatis*.—9 Erl. 1. *acumen ipicles*.—10 Totus hic locus, *quis eorum n. e. t. q. c. n. s. s. G. A. l. L. a. G. p. q. habuit*, deest in Erl. 1. *et tamen quis, &c.* Lamb. Mox, pro *canorum* Erl. 1. habet *canor*. Denique idem codex habet, *quis horum temporibus illis fuit, suo, &c.*

CAP. VIII. 1 Voc. *equidem* deest in Guelf. 3. Mox, prius *aut* deest in Erl. 1.—2 Orell. conj. *vitiosum id*.—3 Verba, *tragicas p. comice* suspecta sunt

NOTÆ

loco consideret, casu testudinis, quam ex aëre demisit aquila, comminutis cervicibus interiit ætatis annó 58. Suidas.

^m *Sophocles*] Atheniensis natus est anno 2. Olymp. LXXI. ante Chr. 495. fabulas scripsit 123. et vicies quater

victoriam reportavit. A Cicerone divinus poëta dicitur.

ⁿ *Euripides*] Vide notas in l. i. de Invent. § 94.

^o *Isocrates*] De quo, ut de ceteris oratoribus quorum hic fit mentio, disseremus in notis ad Brutum.

prope venustate tractavit; atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur? 31. Ecce præsentes duo prope æquales Sulpicius et Cotta: quid tam inter se dissimile? quid tam in suo genere præstans? limatus alter et subtilis, rem explicans propriis aptisque verbis:^b hæret in causa semper, et, quid judici probandum sit, cum acutissime vidit, omissis ceteris argumentis, in eo mentem orationemque defigit. Sulpicius autem fortissimo quodam animi impetu, plenissima et maxima voce, summa contentione corporis, et dignitate motus, verborum quoque ea gravitate et copia est, ut unus ad dicendum instructissimus a natura esse videatur. 1X. 32. Ad nosmetipsos^c jam revertor: quoniam sic fuimus semper comparati, ut hominum sermonibus quasi in aliquod contentionis iudicium vocaremur:^d quid tam dissimile, quam ego in dicendo et Antonius? cum ille is sit orator, ut nihil eo possit esse præstantius; ego autem, quanquam memet mei pœnitet,^e cum hoc maxime tamen in comparatione conjungar.¹ Videtisne, genus hoc quod sit Antonii? forte, vehemens, commotum in agendo, præmunitum et ex omni² parte causæ septum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honeste cedens, acriter insequens, terrens, supplicans, summa orationis varietate, nulla nostrarum aurium satietate. 33. Nos autem, quicumque^f

^b Cotta scilicet erat tam exactus, ut nihil nisi quod causam spectaret, loqueretur.

^c Crassum et Antonium.

^d Ut homines cum de nobis loquerentur, ambigerent, contenderentque uter utri præstaret.

^e Non mihi ipse satisfacio.

^f Quantulicumque.

Schutzio, quamvis bis agnoscit Nonius in v. 'Remissum,' et in v. 'Hilare,' ubi *serius pro sereras*. Pearce. conj. *tristes hilare, severas remisse*. Paulo post, *neque gravitas* Lamb.

CAP. IX. 1 Lamb. conj. *ego, (quanquam me mei pœnitet,) cum hoc m. t. in c. conjungor*. 'Vitiosus plane est locus, nec Lambiniانا lectio mihi satis placet. Legendum potius puto, *ego autem* —; *quanquam memet mei pœnitet, cum ... conjungor*.' Pearce. Ernesti transpositionem a librariis factam esse suspicabatur, hoc modo reformandam, *cum ille ... præstantius, ego, quanquam me mei pœnitet, conjungar*. Quid tam d. q. e. in d. et Antonius?—2 Erl. 1. atque ex

in dicendo sumus, quoniam esse aliquo in numero vobis videmur, certe tamen ab hujus³ multum genere distamus; quod quale sit, non est meum dicere, propterea quod minime sibi quisque notus est, et difficillime de se quisque sentit: sed tamen dissimilitudo intelligi potest, et ex motus mei mediocritate, et ex eo, quod, quibus vestigiis primum institi, in iis fere soleo perorare,⁵ et quod aliquanto me major in verbis quam in sententiis eligendis labor⁴ et cura torquet, verentem, ne, si paulo obsoletior⁶ fuerit oratio, non digna expectatione et silentio fuisse videatur. 34. Quodsi in nobis, qui adsumus, tantæ dissimilitudines,⁵ tam certæ res cujusque propriæ,ⁱ et in ea varietate fere melius a deteriore, facultate magis quam genere distinguitur,^j atque omne laudatur, quod in suo genere perfectum est; [p. 146.] quid censetis, si omnes, qui ubique sunt, aut fuerunt oratores, amplecti^k voluerimus? nonne fore,⁶ ut, quot oratores, totidem pæne reperiantur genera dicendi? Ex qua mea disputatione forsitan occurrat^l illud, si pæne innumerabiles sint quasi formæ figuræque dicendi, specie dispares, genere laudabiles; non posse ea, quæ inter se discrepant,⁷ iisdem præceptis, atque in una institutione formari. 35. Quod non est ita: diligentissimeque hoc est eis, qui instituunt aliquos,⁸ atque erudiunt, videndum, quo sua quemque natura maxime ferre videatur.

⁵ *Iisdem utor in peroratione argumentis ad amplificationem et ciendos motus, quibus sum usus in ipsa confirmatione.*

^h *Negligentior et humilior.*

ⁱ *Laudantur.*

^j *Id quod est melius in arte dicendi ab eo quod est deterius distinguitur, non diverso genere eloquentiæ, sed majore facultate ac scientia oratoris, qui ad hoc vel illud eloquentiæ genus animum appellat.*

^k *In quo singuli fuerint dissimiles, explicare.*

^l *Obijciatur.*

omni.—3 Pearce. conj. ab hoc.—4 Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. *quam in sententiis deleant* Schutz. et Mull. uncis inclusit Orell. *me major in verbis et in sententiis eligendis quam enim labor* Man. Grut. et *in sententiis eligendis quam labor* Vet. ap. Steph. *me major in verbis et in sententiis eligendis labor* Le Clerc. *quam Antonium* edd. aliquot vett. et margo Crat.—5 Lamb. conj. *dissimilitudines sunt*. Erl. 1. habet, *tante dissimilitudinis causa certe res . . . distinguuntur*. —6 Ita Cant. Mead. Harl. 2. Norf. Bal. Bod. Non. Mag. Guelf. 1. 2. 3. Erl. 1. Venet. et Lamb. *numme fore* Ald. Junt. Grut. Mox, pro *pæne*, Lamb. habet *ferre*. —7 Ernesti conj. *discrepant*. Mox, in omittunt Lamb. Steph. Gryph. Streb. Notandum autem est, edd. Venet. et Mediol. exhibere, in una dis-

Etenim videmus, ex eodem quasi^m ludoⁿ summorum in suo cujusque genere artificum et magistrorum exisse discipulos, dissimiles inter se, attamen laudandos; cum ad cujusque naturam institutio doctoris accommodaretur. 36. Cujus est vel maxime insigne illud exemplum (ut ceteras artes omittamus) quod dicebat Isocrates, doctor singularis, se calcaribus in Ephoro,^p contra autem in Theopompo frænis uti solere: alterum enim, exultantem verborum audacia, reprimebat, alterum cunctantem et quasi verecundantem, incitabat. Neque eos similes effecit inter se,^o sed tantum alteri affinxit,^q de altero limavit, ut id conformaret in utroque, quod utriusque natura pateretur. x. 37. Hæc eo mihi prædicenda^r fuerunt, ut, si non omnia, quæ proponerentur a me, ad omnium vestrum studium, et ad genus id, quod quisque vestrum in dicendo probaret, adhærescerent,ⁿ id a me genus exprimi sentiretis, quod maxime mihi ipsi probaretur.

Ergo hæc et agenda sunt^o ab oratore, quæ explicavit Antonius, et dicenda quodam modo.² Quinam igitur dicendi est modus melior, (nam de actione post videro,) quam ut Latine,^r ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcumque age-

^m Ex eadem schola.

ⁿ Accommodata essent.

^o Pronuntianda cum actionis dignitate.

putatione.—8 Ernesti conj. alios.—9 Voc. quasi suspectum Schutzio. Mox, diss. inter se, ac tamen Orell. e Goerenzii cod. prob. Schutz. et Mull.—10 Guelf. 2. neque eos inter se similes effecit; Erl. 1. similes fecit, &c. Mox, Guelf. 3. sed tantum quod alteri effinxit. Tnm, ut id confirmaret Erl. 1. Junt. Crat. et ed. 1584.

CAP. X. 1 Plurimi codd. prædicunda.—2 Ita Mead. Harl. 2. quodammodo

NOTÆ

^p Ephoro] De quo, ut et Theopompo, dictum in notis ad l. II. de Orat. § 57.

^q Alteri affinxit] Ephoro tardiori Isocrates magister stimulos admovebat; addebat aliquid, pictoris instar, qui additis ex arte coloribus tabulam perficit: contra Theopompum nimis juveniliter exultantem frænis coercerat, ipsi detrahebat aliquid, ut sta-

tuarius, dum materiam informem radendo expolit, simulacrum fabricatur.

^r Latine] Latina est oratio quæ barbarismum et solæcismum excludit; plana quæ dilucida; ornata quæ vel numerosa, vel figuris sive verborum sive sententiarum distincta; apta denique quæ dicentem decet.

tur, apte congruenterque dicamus? 38. Atque eorum quidem, quæ duo prima dixi,^p rationem ^q non arbitror expectari a me, puri dilucidique sermonis: neque enim conamur docere eum dicere,³ qui loqui nesciat; nec sperare, qui Latine non possit, hunc ornate esse dicturum: neque vero, qui non dicat, quod intelligamus, hunc posse, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur hæc,⁴ quæ cognitionem habent facilem, usum necessarium: nam alterum traditur literis, doctrinaque puerili;^r alterum ^s adhibetur ob eam causam, ut intelligatur, quid quisque dicat: quod videmus ita esse necessarium, ut tamen eo minus nihil esse possit. 39. Sed omnis loquendi ⁵ elegantia, quanquam expolitur scientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus et poetis: sunt enim illi veteres, qui ornare nondum ⁶ poterant ea, quæ dicebant, omnes prope præclare locuti: quorum sermone assuefacti qui erunt, ne cupientes quidem, poterunt loqui, nisi Latine.^t Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus jam consuetudo nostra non utitur, nisi quando ornandi causa, parce, quod ostendam;⁷ sed usitatis ita poterit uti, lectissimis ut utatur, is, qui in veteribus erit scriptis studiose et multum volutatus.^u XI. 40. Atque, ut Latine loquamur, non solum videndum est, ut et verba ¹ efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat: et ea sic et casibus, et temporibus, et genere, et numero conservemus,² ut nequid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit:

^p Ut Latine et plane loquamur.^q Modum et præcepta.^r Modus Latine loquendi pueris traditur a grammaticis.^s Perspicuitas.^t Tametsi nolint bene Latine loqui, non poterunt tamen non recte loqui.^u Sæpe versatus.

vulg. et Erl. 1.—3 Schutz. conj. dicere eum docere. Mox, Lamb. conj. speramus; Pearce. malit sperare est.—4 Linquamus hæc igitur Erl. 1. Mox, pro cognitionem, quod habent Cant. Wag. Mead. Harl. 2. Bod. Nov. Erl. 1. Junt. et Lamb. cogitationem legitur in ed. 1584. et Grut.—5 Erl. 1. eloquendi.—6 Lamb. nondum ornare. Schutz. conj. legendis veteribus oratoribus et poetis: sunt enim illi, qui ornare nondum. Mox, sermoni assuefacti Lamb.—7 Verba quod ostendam suspecta sunt Ernestio et Schutz. quod ostenderam habet unus Oxon. a m. sec. Mox, ut utatur iis margo ed. 1584.

CAP. XI. 1 Erl. 1. Lamb. et Steph. ut verba, ommissa copula.—2 ¹ Hoc corruptum utique videtur: construemus cod. Reg. 7753. unde exit construamus; ut cap. 31. in fine: conseramus conj. Schutz. Sed hujus maxime exempla desi-

sed etiam lingua, et spiritus, et vocis sonus est ipse moderandus. 41. Nolo exprimi literas putidius,^v nolo obscurari^w negligentius; nolo verba exiliter exanimata^x exire, nolo inflata, et quasi anhelata^y gravius: nam de voce nondum ea dico, quæ sunt actionis; sed hoc, quod mihi cum sermone quasi conjunctum videtur. Sunt enim certa vitia, quæ nemo est, quin effugere^z cupiat; mollis vox, ut muliebris, aut quasi extra modum absona^z atque absurda. Est autem vitium, quod nonnulli de industria consecretantur. 42. Rustica vox et agrestis quosdam delectat, quo magis antiquitatem, si ita sonet, eorum sermo retinere videatur: ut tuus, Catule, sodalis, L. Cotta, gaudere mihi videtur gravitate⁵ linguæ,^a sonoque vocis agresti, et illud, quod loquitur, priscum visum iri putat, si plane fuerit rusticanum. Me autem tuus sonus^b et suavitas^c ista delectat; omitto verborum, quanquam est caput;^c verum id affert ratio, docent literæ, confirmat consuetudo et legendi et loquendi; sed hanc dico suavitatem, quæ exit ex ore: quæ quidem, ut⁷ apud Græcos, Atticorum, sic, in Latino sermone, hujus est urbis maxime propria. 43. Athenis jam diu doctrina ipsorum Atheniensium interiit: domicilium

^v Molestius ac scrupulosius.^w Obscura voce efferrī.^x Molli et quasi fœminea voce prolata.^y Magno et oris et pectoris conatu pronuntiata.^z Contenta plus justo.^a Tarda asperitate linguæ.^b Tua pronuntiandi ratio.^c Nihil dico de suavitate verborum, licet sit præcipua.

daro Ciceroniana.' Orell.—3 Ita Erl. 1. aliique codd. nisi quod unus Oxon. et Crat. habent *examinata*; Schutz. de conjectura Ernesti dedit *exiliter animata*; Schneider. conj. *exilia et quasi exanimata*, cum *quasi* ante v. *anhelata* absit ab ed. s. l. et a.—4 Erl. 1. *qui effugere*. Mox, idem codex aut *muliebris*. Schutz. observat, quasdam edd. habere *mollis vox atque muliebris*; unde forsitan legere aliquem malle suspicatur *mollis vox et muliebris*. Tum *obsona* Erl. 1.—5 Pearce. conj. *pravitatem*.—6 Ita Crat. Man. Lamb. Grut. et *subtilitas* Erl. 1. Regii omnes, Streb. Junt. Steph. Mox, *ratio, quam docent suspic*. Schutz. *verum id docent literæ, affert ratio* conj. Censor Jenens.—7 Erl. 1. *quidem*,

NOTE

* *Exiliter exanimata*] Qualia sunt nescio quem Arionem hoc vitio laborantem, qui 'Chommoda dicebat, si tenero supplantant verba palato.' quando commoda vellet Dicere, et
^t *Anhelata*] Catullus lepide ridet hinsidias Arius insidias,' &c.

tantum in illa urbe remanet studiorum, quibus vacant^u cives,^d peregrini frauntur, capti quodammodo nomine urbis et auctoritate: tamen eruditissimos homines Asiaticos^v quivis Atheniensis indoctus, non verbis, sed sono vocis, nec tam bene, quam suaviter loquendo, facile superabit. Nostri minus student literis, quam Latini:^e tamen ex istis, quos nostis, urbanis,^f in quibus minimum est literarum, nemo est, quin literatissimum togatorum omnium,^g Q. Valerium Soranum,^w⁸ lenitate vocis atque ipso oris pressu et sono^h facile vincat. XII. 44. Quare cum sit quædam certa vox Romani generis urbisque propria, in qua nihil offendi,ⁱ nihil displicere, nihil animadverti² possit, nihil sonare aut olere peregrinum; hanc sequamur: neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam^j fugere discamus. 45. Equidem cum audio socrum meam Læliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem^k conservant, quod multorum sermonis expertes,^l ea tenent semper, quæ prima didicerunt); [p. 147.] sed eam sic audio, ut Plautum mihi, aut Nævium videar audire: sono ipso vocis

^d Quibus Athenienses carent.

^e Qui sunt Romæ nati minus se applicant ad artes liberales, quam reliqui Latii cives.

^f Qui in urbe Roma habitant.

^g Latinorum omnium, quorum propria vestis est toga.

^h Apto labiorum, linguae ac dentium habitu.

ⁱ Peccari.

^j Modum loquendi inusitatum Romæ, in Italia reliqua, in provinciis usitatum.

^k Rationem antiquam pronuntiandi.

^l Non habent consuetudinem loquendi cum multis, et maxime cum exteris et peregrinis.

muta; unde Harles. conj. *quidem, ut multa*.—8 *Serranum* conj. Lamb.

CAP. XII. 1 Quidam, notante Lambino, legere voluerunt *offendere*.—2 Cod.

NOTÆ

^u Quibus vacant] Quibus in sexto casu. Jam illud observarunt nonnulli verbum 'vacare' a Cicerone nunquam usurpari pro 'operam dare,' immo adluderi contrario sensu: itaque ipsi fere semper ablativus conjungitur; et si quando additur dandi casus, ne tum quidem significat 'animum applicare,' sed vacuum

esse et otium habere, verbi causa, disserendi de philosophia.

^v Asiaticos] Oratores ex Caria, Phrygia, et Mysia, quos in Oratore § 25. tradit Tullius ascivisse aptum suis auribus opimum quoddam et tanquam adipatum dictionis genus.

^w Q. Valerium Soranum] De quo in Bruto.

ita recto et simplici est, ut nihil ostentationis aut imitationis afferre videatur: ^m ex quo sic locutum esse ejus patrem judico, sic majores; non aspere, ut ille, quem dixi, non vaste, ⁿ non rustice, non hiulce, sed presse, et æquabiliter, et leniter.° 46. Quare Cotta noster, cujus tu illa lata, ^p Sulpici, nonnunquam imitaris, ut iota ³ literam tollas, ^q et E plenissimum ^r dicas, non mihi oratores antiquos, sed messorum videtur imitari. ⁴ Hic cum arrisisset ipse Sulpicius, Sic agam vobiscum, inquit Crassus, ut, quoniam me loqui voluistis, aliquid de vestris vitiis audiat. Utinam quidem! inquit ille: id enim ipsum volumus, idque si feceris, multa (ut arbitror) hic hodie vitia ponemus. ^s 47. At enim non sine meo periculo, Crassus inquit, possum, Sulpici, te reprehendere, quoniam Antonius mihi te simillimum dixit sibi videri. Tum ille, Tum quod monuit ⁵ idem, ut ea, ^t quæ in quoque maxima essent, imitemur: ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi suppletionem pedis, imitatus, et pauca quædam verba, et aliquem, si forte, motum. ^u Ergo ista, inquit Crassus, quæ habes a me, non reprehendo, ne me ipsum irrideam: ⁶ sunt autem mea ^v multo et plura, et majora, quam dicis: quæ autem sunt aut tua plane, aut imitatione ex aliquo expressa, de iis te, si qui me forte locus admonuerit, commonebo. XIII. 48. Prætereamus

^m Nihil est in ejus sermone aliunde expressum imitando.

ⁿ Ore diducto et patenti.

^o Cum verba verbis veluti colliduntur, ita ut is qui pronuntiat, hianti ore cogatur esse.

^p Rationem illam vaste pronuntiandi.

^q Tam parum pronunties, ut abesse videatur e vocabulo, verbi causa, dicendo 'domnum,' pro 'dominum.'

^r Ore pleno et aperto.

^s Corrigemus.

^t Tum Sulpicius: Sed idem etiam Antonius, inquit, monuit, ut ea, &c.

^u Gestum.

^v Peccata et vitia in dicendo.

Reg. 7753. offerre; Ernesti conj. animadvertere.—3 Erl. 1. et Ald. *iotam*. Mox, et *plenissimum*, omitta litera *E*, Erl. 1.—4 Ita Erl. Venet. Mediol. Mau. Lamb. *videris imitari* Junt. Grut.—5 *Tu vero; inquit ille, quoniam monuit ex uno codice Lamb. et Mull. Tum ille, Tum quod monuit* Junt. Grut. et recentt. *Tum ille, Tum cum monuit* Mau. *Tum ille, Tu vero; quod monuit* Schutz. *Tum ille: Tum quod monuit . . . ex eo vereor* conj. Heusinger.—6 *Pearc. conj. me ipse irrideam. Mox, multa et plura* Erl. 1. Paulo post, *de his te si quis* Erl. 1. *si quis etiam* Lamb.

igitur præcepta Latine loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, et subtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani ac domestici, libri confirmant,¹ et lectio veterum oratorum, et poëtarum. Neque vero in illo altero diutius commoremur, ut disputemus, quibus rebus assequi possimus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur. 49. Latine scilicet dicendo, verbis usitatis, ac proprie demonstrantibus ea, quæ significari ac declarari volumus, sine ambiguo verbo aut sermone, non nimis longa continuatione verborum, non valde productis iis,¹⁰ quæ similitudinis causa ex aliis rebus transferuntur, non discerptis sententiis,¹¹ non præposteris temporibus,¹² non confusis personis, non perturbato ordine: quid multa? tam facilis est tota res, ut mihi permirum sæpe videatur, cum difficilius intelligatur, quid patronus velit dicere, quam si ipse ille,¹³ qui patronum adhibet, de re sua diceret. 50. Isti enim, qui ad nos causas deferunt, ita nos plerumque ipsi docent, ut non desideres planius dici. Easdem res autem simulac Fusius,² aut vester æqualis Pomponius, agere cœpit, non æque, quid dicant, nisi admodum attendi,¹⁴ intelligo: ita confusa est oratio,³ ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum; tantaque insolentia¹⁵ ac turba verborum, ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem et tenebras afferat, atque ut quodammodo ipsi sibi in dicendo obstrepere videantur. 51. Verum, si placet, quoniam hæc satis¹⁶ spero, vobis quidem certe majoribus, molesta et putida videri,¹⁷ ad reliqua aliquanto odiosiora¹⁸ pergamus.

¹⁰ *Metaphoris et allegoriis non diu continuatis.*

¹¹ *Divisis in minutas celuti partes.*

¹² *Perturbato temporum ordine.*

¹³ *Is cujus agitur causa.*

¹⁴ *Nisi attentius audivi.*

¹⁵ *Tot et tam inusitata voces.*

¹⁶ *Si non Sulpicio et Cottæ adolescentibus, certe vobis, Antonio et Catulo, qui majores natu quam illi estis, hæc, credo, videntur ingrata et fastidiosa.*

CAP. III. 1 Voc. libri suspectum Ernestio, quo deletio legendum putavit confirmat; idque placuit Censori Jenensi delenti præterea et ante v. subtilior, et aut ante v. consuetudo. Schutzius mallet locum sic constituere, et subtilior ratio literarum, alit consuetudo sermonis q. ac d. confirmat lectio oratorum, &c.—2 Ita Erl. 1. Junt. Man. Grut. Fufius Mead. Palatt. 5. 6. 8. 9. Lamb. Pearce. Schutz. Harles. Orell. Ernesti autem, num hic Furius, an Fufius scribendum sit, decernere non audet.—3 Lamb. omnis oratio—4 Ed. s. l. et a. quoniam

xiv. Atqui vides, inquit Antonius, cum alias ¹ res agamus,² quam te inviti audiamus, qui adduci possumus, (de me enim conjicio,) relictis ut rebus omnibus te sectemur, te audiamus: ita de horridis rebus nitida, de jejunis plena, de per-vulgatis nova quædam est oratio tua.

52. Faciles enim, inquit, Antoni, partes eæ ² fuerunt duæ, quas modo percucurri, vel potius pæne præterii, Latine loquendi, planeque dicendi: reliquæ sunt magnæ, implicatæ, variæ, graves, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur. Nemo enim unquam est oratorem, quod Latine loqueretur, admiratus. Si est aliter, irident; neque eum oratorem tantummodo, sed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, ut, qui adessent, intelligerent quid diceret, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset. 53. In quo igitur homines exhorrescunt?³ quem stupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem Deum, ut ita dicam, inter homines putant? Qui distincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate et rebus et verbis dicunt, et in ipsa oratione quasi quendam numerum versumque conficiunt: id est, quod dico, ornate.³ Qui idem ⁴ ita moderantur, ut rerum, ut personarum dignitates ferunt,⁵ ii sunt in eo genere laudandi laudis,⁵ quod ego aptum et congruens nomino.⁶ 54. Qui

^d Cum parum attenti simus (ironice dictum).

^e Quis est ille, quem cum horrore quodam, qui ex admiratione nascitur, audiunt?

^f Hanc moderationem adhibent in dicendo, ut orationem ad res et personas accommodent.

equidem satis. Mox, majoribus natu Manut.—5 Purgoldus opinabatur legendum esse aliquanto operosiora.

CAP. XIV. 1 Ita Junt. Crat. Grut. quam alias codd. aliquot, Manut. Lamb. Schutz. Orell. Mox, audiamus post inviti omittunt codd. plurimi ap. Grut. habentque quam te in vitia qui, &c. Palat. 8. quanta in vitia qui, &c. ed. s. l. et a. quam abs te, non inviti quidem adduci possumus; unus Oxon. adduc. Nostra lectio est ab Ald. Junt. Lamb. audiamus delet etiam Jac. Gronov. in ed. 1692. quam te inviti audiamus suspecta sunt Matthiæ Misc. Crit. i. 4. p. 682. Dein, omnibus rebus ed. s. l. et a. omnibus delendum censebat Lamb. nec tamen expunxit in editione sua. rebus suspectum Grutero. —2 Erl. 1. partes hæc. Mox, percucurri codd. Reg.—3 Ita codd. item Junt. Lamb. al. Suspecta hæc, id e. q. d. ornate Matthiæ Misc. Crit. i. 4. p. 682. 'qui dicunt conj. Schutzii admodum speciosa, recepta etiam a Mull.' Orell.—4 Ernesti conj. item, vel iidem. Ed. s. l. et a. Qui id quidem; Lamb. Qui hoc idem. Mox, hi sunt conj. Schutz.—5 Voc. laudis, suspectum Ernestio, delevit Schutz.—6 Ita codd. aliquot, etiam Reg. 7706. et Erl. 1. item edd.

ita dicerent, eos negavit adhuc se vidisse Antonius, et iis hoc nomen dixit eloquentiæ solis esse tribuendum. Quare omnes istos, me auctore, deridete atque contemnite, qui se horum, qui nunc ita appellantur, rhetorum præceptis omnem oratorum vim complexos esse arbitrantur,⁶ neque adhuc, quam personam teneant, aut quid profiteantur,⁷ intelligere potuerunt. Verum enim⁸ oratori, quæ sunt in hominum vita, quandoquidem in ea versatur orator, atque ea est ei subjecta materies, omnia quæsitæ, audita, lecta, disputata, tractata, agitata esse debent. 55. Est enim eloquentia una quædam de summis virtutibus;⁹ (quanquam sunt omnes virtutes æquales⁷ et pares, sed tamen est species alia⁹ magis alia formosa et illustris: sicut hæc vis,⁴ quæ scientiam complexa rerum, sensa mentis et consilia sic verbis explicat, ut eos, qui audiant,¹⁰ quocumque incubuerit, possit impellere; quæ quo major est vis, hoc est magis probitate¹¹ jungenda, summaque prudentia:) quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem ora-

⁶ Qui omnia cognovisse, unde vis omnis orationis et eloquentiæ efflorescit, putant legis ac discendis rhetorum libris ac præceptis. ⁴ Eloquentia.

//////////

Venet. Mediol. Lips. Lamb. Grut. *nominem* alii codd. Junt. Crat. Man. 'Ortum hoc e corruptela v. c. Oxon. *congruens nomine qui.*' Orell.—7 Ernest. videtur esse debere, *tenerent aut quid profiterentur*, quia pendeant hæc verba e *potuerunt*. Schutz. et Wetzel. vulgatam lectionem vindicant.—8 *Vero enim* Erl. 1. et W. *Verum enim vero* Guelf. 3. Schutz. et Orell. et sic conj. Ernesti.—9 Ita Erl. 1. Victor. Pearc. *sed tamen specie est alia* Schutz.—10 Ita codd. aliquot, etiam Erl. 1. edd. vett. et Lamb. *qui audiunt* alii codd. Junt. Grut. Schutz.—11 Steph. et Lamb. *cum probitate*.

NOTÆ

⁹ *Una q. de s. virtutibus*] Eloquentiam esse virtutem Fabius II. 20. sic probat: 'Si consonare sibi,' inquit, 'in faciendis ac non faciendis, virtutis est, quæ pars ejus prudentia vocatur, eadem in dicendis ac non dicendis erit. Et si virtutes sunt, ad quas nobis etiam, ante quam doceremur, initia quædam ac semina sunt concessa natura, ut ad justitiam, cujus rusticis

quoque ac barbaris apparet aliqua imago: nos esse sic ab initio formatos, ut possemus orare pro bonis, etiamsi non perfecte, tamen, ut inessent quædam (ut dixi) semina facultatis, manifestum est.'

⁷ *Omnes virtutes æquales*] Sequitur Stoicorum sententiam, qui et virtutes omnes et vitia esse æqualia sentiebant. Vide Paradoxa Ciceronis.

tores effecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus. xv. Hanc, inquam, cogitandi pronuntiandique rationem, vimque dicendi, veteres Græci sapientiam nominabant. 56. [*p.* 148.] Hinc illi Lycurgi,^z hinc Pittaci,^a hinc Solones,^b atque ab hac similitudineⁱ Coruncanii^c nostri, Fabricii,^d Catones, Scipiones fuerunt,¹ non tam fortasse docti, sed impetu mentis simili et voluntate.^j Eadem autem alii prudentia, sed consilio ad vitæ studia² dispari,^k quietem atque otium secuti, ut Pythagoras,^e Democritus, Anaxagoras,^f a regendis civitatibus totos se ad cognitionem rerum transtulerunt: quæ vita propter tranquillitatem, et propter ipsius scientiæ suavitatem, qua nihil est hominibus jucundius, plures, quam utile fuit rebus publicis, delectavit. 57. Itaque, ut ei studio se excellentissimis ingeniis homines dediderunt, ex ea summa facultate vacui ac liberi temporis,^l multo plura, quam erat necesse, doctissimi homines, otio nimio et ingeniis uberrimis affluentes, curanda^m sibi esse ac quærenda³ et investiganda duxerunt. Nam

ⁱ Eadem atque Græci sapientiam professi.

^j Eadem indole ac natura.

^k Dissimile vitæ genus amplexi.

^l Cum iis tempus vacuum ac liberum ab administratione reip. suppeteret.

^m Curiose cognoscenda.

CAP. XV. 1 Verbum fuerunt suspectum Beiero ad Offic. tom. II. p. 242.

NOTÆ

^z *Lycurgi*] Vide notas in l. i. de Orat. § 58.

^a *Pittaci*] Pittacus Mitylenæus, unus e septem Græciæ sapientibus, floruit Olymp. XLII. et obiit anno 3. Olymp. LII. annis ante Chr. 570. Diog. Laërt.

^b *Solones*] Vide notas in l. i. de Orat. § 58.

^c *Coruncanii*] Antiquæ probitatis Romani variis magistratibus ipsaque dictatura insignes. De Ti. Coruncanio inferius § 134.

^d *Fabricii*] C. Fabricii virtus potissimum enituit in bello Samnitico, quod gestum est ab A. U. C. 411. ad

481. Eum Pyrrhus admirans aliquando dixit: 'ille est Fabricius qui difficilius ab honestate quam sol a cursu suo averti potest.' Eutropius. De Catonibus et Scipionibus alibi disserimus.

^e *Pythagoras*] De Pythagra et Democrito consule notas in l. i. de Orat. § 42.

^f *Anaxagoras*] Patria Clazomenius, Periclis magister, natus Olymp. LXX. annis ante Chr. 498. inedia sibi necem conscivit annos natus 70. Olymp. LXXXVIII. non LXXVIII. ut mendose legitur apud Laërtium. De quo plura Plutarch. in Pericle.

vetus quidem illa doctrina, eadem videtur et recte faciendi, et bene dicendi magistra; neque disjuncti doctores, sed iidem erant vivendi præceptores atque dicendi; ut ille apud Homerum^g Phœnix,^h qui se a Peleoⁱ patre Achilli^j juveni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret⁴ 'oratorem verborum, actoremque rerum.' 58. Sed ut homines, labore⁵ assiduo et quotidiano assueti, cum tempestatis causa opere prohibentur,ⁿ ad pilam^k se, aut ad talos,^l

ⁿ Cum propter incommodam tempestatem coguntur laborem intermittere.

—2 Lamb. conj. ac vitæ studio.—3 Lamb. et quærenda.—4 Erl. 1. ut efficeret,

NOTÆ

^g Homerum] Hic poëtarum princeps ætate fuit ceteris omnibus longe superior, jam tum ab ipsis Salomonis temporibus celebris, annis ante Chr. 1016. De hujus origine contendunt septem urbes, Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Ios, Argos, Athenæ. Hunc si quis cæcum genitum putat, inquit Velleius l. i. omnibus sensibus orbis est.

^h Phœnix] Phœnicem Achillis magistrum sic inducit loquentem Homerus Il. I. Σοὶ δὲ μὲν ἔπεμπε γέρον ἱππηλάτα Πηλεὺς . . . Τοῦνεκά με προέηκε, διδασκόμεναι τάδε πάντα, Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. Tecum vero me misit senex eques Peleus . . . Propterea me misit, ut te docerem hæc omnia, Ut dicendi vi præstares, et operibus agendis excelleres.

ⁱ Peleo] Peleus Æaci filius ex Thetide genuit Achillem.

^j Achilli] Qui heros Homeri Iliade celeberrimus est.

^k Pilam] Hunc ludum sic describit Julius Pollux ix. 7. Græca brevitate studiosi prætermittimus, quæ Latine reddimus. Luditur, inquit, secundum multitudinem dispositis paribus ad pares: deinde mediam educunt lineam, quam scyrum appellant. Huic imponitur pila: tum duas lineas

post utrorumque ordinem describunt: vincunt qui pila missa alios ad aliam usque lineam pepulerint. Alio præterea modo luditur, cum pila sursum projecta ante debet excipi manu quam terram attigerit, quod Homerus in Phæacibus videtur intelligere.

^l Talos] Ut ea, quæ de talis hic observamus, facilius intelligantur, haud abs re fuerit notam de tesseris sequentem prælegere. Tali, quos Græci dixerent ἀσπράγδους, a tesseris differabant situ; neque enim quatuor insistebant lateribus, sed qua parte sinuata erant et veluti concamerata, non stabant: numero; scilicet quatuor aut plures adhibebantur: ornatu; nullis erant punctis inscripta, sed ipsa positura, auctore Polluce, numerorum vicem præstabat: jactu; qui fuit in talis Cous, Chius, Planus, Suppus, Venus, Canis, Basilicus, Vulturius. Felicissimus fuit jactus Cous, qui Latinis dicitur Venus et Suppus, id est, qui cadit ex animi sententia, æque faustus ac senio tesserae; tuncque contingebat, ut patet ex Luciano in Amoris, cum quælibet talorum superficies dissimilis cadebat. Chius autem, quem Planum Latini vocant et Canem, refertur ad unionem tesserarum; Basilicus cum Veneris. Vultu-

aut ad tesseras^m conferunt, aut etiam novum sibi ipsi ^o aliquem excogitant in otio ludum; sic illi a negotiis publicis, tanquam ab opere, aut temporibus exclusi,^o aut voluntate sua feriat, totos se alii ad poëtas, alii ad geometras, alii ad musicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, novum sibi ipsi studium ludumque pepererunt, atque in iis artibus, quæ repertæ sunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque virtutem, omne tempus atque ætates suas consumserunt. XVI. 59. Sed quod erant quidam, iique multi, qui aut in republica propter ancipitem,^p quæ non potest esse sejuncta, faciendi dicendique sapientiam, florent, ut Themistocles,ⁿ ut Pericles, ut Theramenes, aut, qui minus¹ ipsi in republica versarentur, sed hujus tamen ejusdem sapientiæ doctores essent, ut Gorgias, Thrasy-machus, Isocrates; inventi sunt, qui, cum ipsi doctrina et ingeniis abundarent, a re autem civili et a negotiis, animi quodam judicio, abhorrerent, hanc dicendi exercitationem

^o Propter calamitatem temporum prohibiti a gerenda republica.

^p Duas partes complectentem.

//////////

omisso *illum*.—5 Lamb. *labori*.—6 Pronomen *ipsi* deest in Guelf. 2. Deinceps in Erl. 1. scriptum est *aut voluntates suas*.

CAP. XVI. 1 Guelf. 3. *aut quisquis qui minus*. Actutum, *ipsi quidem in republica* Lamb. Paulo post, *essent, Gorgias*, omissa particula *ut*, Guelf. 2.—

NOTÆ

rius cum Canis jactu congruit.

^m *Tesseras*] Tesseræ nomen accipere a voce Græca τέσσαρες, quatuor, non a quatuor lateribus, sex enim habent, sed quod figuræ sint undecumque quadratæ. Tesserarum ludum, quem Galli appellamus *le jeu des Dez*, inventum a Lydis Asiæ populis Herodotus scribit. Tres tesseras punctis notatas ab unione ad senionem e cornu, quod et fritillum et pyrgum et pyxidem dixere, emittebant in tabulam: pro vario jactu varia fuit alea: cui ter sex puncta unotrium tesserarum jactu obvenerant, is, ut refert Zenobius, felicissime jecerat; contra qui tria tantum puncta

fuerat sortitus, vincebatur. Abibat victor qui plura puncta retulisset. Itaque cum tesserae jactus essent unio, binio, ternio, quaternio, quinio, senio; unio, qui et dictus est canis, infauitissimus; faustissimus habebatur senio. Hinc Persius Sat. III. 'Quid dexter senio ferret Scire erat in voto, damnosa canicula quantum Raderet.' Non me tamen fugit aliquando senionem perinde ac canem fuisse damnosum, ut constat ex Suetonio in Augusto.

ⁿ *Themistocles, Pericles, &c.*] De quibus omnibus, quia dicendi laude floruerunt, disserit Cicero lib. de Clar. Oratt.

exagitarent^q atque contemnerent; quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum testimonio, totiusque judicio Græciæ, cum prudentia, et acumine, et venustate, et subtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia, quam se cumque in partem dedisset,^r omnium fuit facile princeps. 60. Is^s iis, qui hæc,² quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno,³ quod omnis rerum optimarum cognitio, atque in iis exercitatio, philosophia nominaretur, hoc commune nomen eripuit, sapienterque sentiendi, et ornate dicendi scientiam, re cohærentes, disputationibus suis separavit: cujus ingenium variosque sermones immortalitati scriptis suis Plato tradidit, cum ipse literam Socrates nullam^u reliquisset. 61. Hinc discidium⁴ illud extitit quasi linguæ atque cordis, absurdum sane et inutile et reprehendendum, ut alii nos sapere, alii dicere docerent. Nam, cum essent plures orti fere a Socrate, quod ex illius variis, et diversis, et in omnem partem diffusis disputationibus alius aliud apprehenderat;^v proseminatæ sunt quasi familiæ dissentientes^o inter se, et multum disjunctæ et dispares, cum tamen omnes se philosophi⁵ Socraticos et dici vellent, et esse arbitrarentur. XVII. 62. Ac primo ab ipso Platone Aristoteles et Xenocrates;^p quorum alter Peripateticorum, alter¹ Academiæ

^q Vituperarent. ^r Quamcumque rem dicere ac probare vellet. ^s Socrates.

^u Artem bene sentiendi ac dicendi. ^u Nullum librum.

^v Quærendum et tractandum sibi sumserat.

2 Pearc. legit, princeps Socrates fuit. Is, (qui . . . princeps,) iis, qui, &c.
⁴ Locus hic varie in libris exhibetur. Pearcii nova ratio mihi durior visa est, quam volentes ipsi videbunt. Ego in fine modo aliquid tentem, is, qui hæc. Ed. W. iis q. h. ceteræ edd. Ms. E. his. Vulgatum est ab Aldo. Utraque lectione conjuncta scripsimus is (sc. igitur Socrates) iis, qui hæc. Huc fere redit Lambini ratio, qui volebat, Hic iis; qui. Ernesti. Socrates fuit; is qui princeps, iis, qui hæc Mull. Socrates fuit. Iis qui . . . princeps, iis, qui hæc Orell.—3 Lamb. uno nomine appellarentur.—4 Ita Erl. 1. et Junt. dissidium Man. Lamb.—5 Schutz. de Ernestii conjectura deleuit philosophi.

CAP. XVII. 1 Schutz. conj. Aristotelis et Xenocratis, quarum altera P. altera; vel, Aristoteles et Xenocrates, quorum alter P. alter A. nomen instituit.

NOTÆ

^o Familiæ dissentientes] De variis notis ad l. i. de Orat. § 9.
 philosophorum sectis disseruimus in ^p Xenocrates] Chalcedonius, Pla-

nomen obtinuit: deinde ab Antisthene,¹ qui patientiam, et duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici^r primum, deinde Stoici: tum ab Aristippo,^s quem illæ magis voluptariæ disputationes delectarant, Cyrenaica philosophia manavit, quam ille et ejus posterī simpliciter² defenderunt, ii, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum verecundius id agunt, nec dignitati satisfaciunt,^w quam non aspernantur, nec voluptatem³ tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philosophorum, qui se omnes fere⁴ Socraticos esse dicerent; Eretricorum,⁵ Herilliorum,⁶ Megaricorum,^v Pyrrhoneorum;^w sed ea ho-

^w *Dignitatem et honestatem non, ut par est, tuentur.*

Mox, tum Aristippo Erl. 1.—2 Voc. *simpliciter* deest in Guelf. 2. Actutum, pro *defenderunt*, quod habent Cant. Wag. edd. vett. s. l. et a. Lips. Mediol. Venet. Rawl. et recentt. *defenderant* Guelf. 2. 3. Erl. 1. Waldarf. Ald. Junt. Lamb. Grut. Tum, *hy*, pro *ii* Erl. 1.—3 Erl. 1. omittit *nec voluptatem*.—4 Ita Erl. 1. edd. vett. Junt. Crat. Man. et recentt. *fere qui se omnes* Grut. et Verburg. Mox, pro *dicerent*, quod Ernestio debetur, *dicebant* habent codd. etiam Erl. 1. Junt. Lamb. Crat. Grut. Pearc. al.—5 *Eretriacorum* Lamb. et Pearc. *Eretricorum* Guelf. 2. 3. Erl. 1. edd. vett. Schutz. Harles.

NOTÆ

tonis discipulus, quem stimulo urgendum dicebat Plato, cum frænis indigeret Aristoteles. Admirabili fuit continentia, moderatione et integritate vitæ. Cum noctu incidisset in pelvim, obiit anno ætatis 82. Olymp. cx. 2. ante Chr. 339. Diog. Laërtius.

¹ *Antisthene*] Hic Atheniensis, discipulus primum Socratis, quem confectis quotidie quadraginta stadiis andire solitus erat; tum Cynicorum auctor fuit. Floruit annis ante Chr. circiter 340. Laërtius.

^r *Cynici*] Philosophi sic dicti, teste Empirico, quod canum instar tuerentur bonos, malos invaderent: quamquam a Cynicis alieni eos nomen habuisse dicebant a canina impudentia.

^s *Aristippo*] Is Cyrenæus e Cyrenaica Africæ regione, Socratis secunda philosophus amplexus est: omni

loco, tempori, ac personæ serviebat; quare et Dionysio carus, et a Diogene regius canis dictus est. Inclarnit circa Olymp. xcv. annis ante Chr. 400. Laërt. Voluptatem summum bonum, dolorem summum malum esse docuit, ut tradit Cicero Tusc. Quæst. l. II.

^t *Eretricorum*] A Menedemo Eretriate (Eretria autem Thessaliæ urbs est) Eretrici philosophi sunt appellati: quorum omne bonum, inquit Tullius Acad. Quæst. l. IV. in mente positum, et mentis acie qua verum cerneretur. Septem dierum inedia mortem sibi conscivit, annos natus 84. Laërtius. Celebris fuit Olymp. cx. annis ante Chr. 340.

^u *Herilliorum*] Herillus Carthaginiensis philosophus summum bonum in cognitione et scientia posuit. Diogenes. Vixit annis ante Chr. 260.

^v *Megaricorum*] Cicero Acad. Quæst.

rum⁷ vi et disputationibus sunt jamdiu fracta et extincta.^z
 63. Ex illis autem, quæ remanent, ea philosophia, quæ suscepit patrociniū voluptatis, etsi cui vera videatur, procul abest tamen ab eo viro,^y quem quærimus, et quem auctorem publici consilii, et gerendæ civitatis⁸ ducem, et sententiæ atque eloquentiæ principem, in senatu, in populo, in causis publicis esse volumus. Nec ulla tamen ei⁹ philosophiæ^z fiet injuria a nobis. Non enim repelletur inde, quo aggredi¹⁰ cupiet:^a sed in hortulis quiescet suis, ubi vult, ubi etiam recubans molliter et delicate, nos avocat a rostris, a judiciis, a curia,^b fortasse sapienter, hac præsertim republica.^c¹¹ 64. Verum ego¹² non quæro nunc, quæ sit philosophia verissima, sed quæ oratori conjuncta maxime.^d Quare istos sine ulla contumelia dimittamus: sunt enim et boni viri, et quoniam sibi ita videntur, beati: tan-

^z Academicorum et Peripateticorum vi et disputationibus istæ philosophorum sectæ sunt extinctæ et victæ magnam partem.

^y Epicureorum philosophia non est oratori accommodata.

^z Epicureorum.

^a Non prohibebimus Epicureos quominus voluptati serviant.

^b Persuadere conatur non debere sapientem administrare remp., dicere ad populum, &c.

^c Tam prava et calamitosa.

^d Maxime idonea.

Orell.—6 *Exillorum* Erl. 1.—7 Ernesti conj. *illorum*, aut *aliorum*, aut *ceterorum*.—8 Ita solus Ernesti, non monito lectore. Errorem typogr. pronuntiant Schutz. Harles. et Orell. *regendæ civitatis* codd. edd. vett. Junt. Crat. Man. Lamb. Grut. et recentt.—9 *Nec ea tamen ulla* Guelf. 2.—10 Ita codd. Junt. Lamb. Grut. *repelletur*, unde *aggredi* conj. Ernesti, non improbante Harles. *inde quo aggredi non cupiet*, scil. ad rempublicam tractandam, Matthiæ Misc. Crit. t. 4. p. 682. Mox, ac *delicate* Guelf. 2.—11 Ita conj. Lamb. ac *præsertim a republica* Erl. 1. Victor. Streb. Junt. Manut. *præsertim etiam*

NOTÆ

1. IV. ait ab Enclide Megareo (Mega-
 ra urbs est Achaïæ) Megaricos philo-
 sophos appellatos, qui id bonum solum
 esse dicebant, quod esset unum, et si-
 mile, et idem, et semper. Megarici
 præterea dicti sunt ἐριστικοί sive *con-*
tentiosi, ac demum διαλεκτικοί, quippe
 qui se dialecticæ totos addicerent.
 Porro Enclides Socraticus floruit an-
 nis ante Chr. 380. Laërtius.

^w *Pyrrhoneorum*] A Pyrrhone no-

men habuere; qui ex Elide in Pelo-
 ponneso oriundus, primo pictor, dein-
 de philosophiæ desiderio incensus
 contulit sese in Indiam, ibique se
 gymnosophistarum et magorum in
 disciplinam tradidit. Inde novum
 invexit philosophandi genus auctor
 sectæ scepticæ, quæ in omnibus as-
 sensum sustinebat. Vixit annos prope
 90. floruit annis ante Chr. circiter
 320. de quo vide Diogenem.

tumque eos admoneamus,¹³ ut illud, etiam si est verissimum, tacitum tamen, tanquam mysterium, teneant, quod negant versari in republica^e esse sapientis. Nam, si hoc nobis, atque optimo cuique persuaserint, non poterunt ipsi esse, id quod maxime cupiunt, otiosi. XVIII. 65. Stoicos^x autem, quos minime improbo, dimitto tamen,^f nec eos iratos vereor, quoniam omnino irasci nesciunt:⁷ atque hanc iis¹ habeo gratiam, quod soli ex omnibus eloquentiam, virtutem ac sapientiam esse dixerunt. [p. 149.] Sed utrumque est in his, quod ab hoc, quem instruimus,² oratore valde abhorreat: vel, quod omnes, qui sapientes non sint, servos, latrones,³ hostes, insanos esse dicunt; neque tamen quenkum^g esse sapientem. Valde autem est absurdum, ei concionem, aut senatum, aut ullum coetum hominum committere, cui nemo illorum, qui adsint, sanus, nemo civis, nemo liber esse videatur. 66. Accedit quod orationis etiam genus habent fortasse subtile, et⁴ certe acu-

^e *Tenere gubernacula reipublicæ.*

^f *Non puto eorum philosophiam oratori convenire.*

^g *Putant.*

a republica al.—12 *Verum enim* Guelf. 2.—13 *Idem codex admoneas.* Mox, Pearce. conj. *etiam si sit verissimum.*

CAP. XVIII. 1 *Ita* Manut. Steph. Lamb. Grut. *hanc ab his* unus Oxon. *hanc ab hys* Erl. 1. *hanc ab iis* ed. s. l. et a. Victor. Junt. Crat.—2 *Cod. Reg. 7703. instituimus.* Mox, pro *vel*, quod extat in Lamb. 1566. *et* habet margo Lamb. 1584.—3 *Voc. latrones* suspectum Pearceio et Matthiæ; uncis inclusit Wetzel.—4 *Tò et h. l. minus Latinum, nec Ciceronianum, ideoque expun-*

NOTÆ

^x *Stoicos*] Vide notas in l. i. de Orat. § 43.

⁷ *Irasci nesciunt*] Iram enim cadere in sapientem negant Stoici, quorum præcepta lepide colligit Cic. pro Muræna § 61. Horum præcepta sunt ejusmodi: 'Sapientem gratia nunquam moveri, nunquam cujusquam delicto ignoscere: neminem misericordem esse nisi stultum et levem: viri non esse neque exorari, neque placari: solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos: si mendi-

cissimi, divites: si servitutem servant, reges: nos autem, qui sapientes non sumus, fugitivos, exules, hostes, insanos denique esse dicunt: omnia peccata esse paria: omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum qui patrem suffocaverit: sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiam mutare nunquam.' Vide et Laërt. in Zenone.

tum: sed, ut in oratore,^h exile, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, jejunum, attamen⁵ ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit.⁶ Alia enim et bona, et mala videntur Stoicis, et ceteris civibus, vel potius gentibus: alia vis honoris, ignominiae, præmii, supplicii: vere, an secus, nihil ad hoc tempus: sed ea si sequamur, nullam unquam rem dicendo expedire possimus. 67. Reliqui sunt Peripatetici et Academici: ⁷ quanquam Academicorum nomen est unum, sententiæ duæ: nam Speusippus^z Platonis sororis filius, et Xenocrates, qui Platonem audierat, et qui Xenocratem, Polemo,⁸ et Crantor,^b nihil ab Aristotele, qui una audierat Platonem, magnopere dissensit: ⁹ copia fortasse, et varietate dicendi pares non fuerunt. Arcesilas^c primum, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris,^d sermonibusque Socraticis hoc maxime arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus, aut animo percipi possit: quem ferunt eximio quodam usum lepore dicen-

^h Si spectetur genus dicendi accommodatum oratori.

gendum videtur.' Harles.—5 Orell. et Mull. e Goerenzii conjectura, ut est in Nov. ac tamen; Lamb. 1566. et tandem: margo Lamb. 1584. ac tandem; Schutz. Wetzel. et Harles. e conjectura Ernestii, ac totum.—6 Ita Junt. Grut. al. possis Man. possint ed. s. l. et a. et Lamb.—7 Peripatetici, Academici, omissa conjunctione et, Erl. 1.—8 Polemor Erl. 1.—9 Lamb. conj.

NOTÆ

^z *Speusippus*] Atheniensis post Platonem scholam rexit annis octo, CVIII. Olymp. annis ante Chr. 350. vir iracundiæ, avaritiæ, ac voluptati deditus: tristitia confectus ob paralysim dicitur sibi necem attulisse. Laërt.

^a *Polemo*] Atheniensis ab impura ac libidinosa vita ad meliorem frugem traductus a Xenocrate, quem de temperantia disserentem adolescens audivit. Ejus scholæ regendæ deinde successit Olymp. cxvi. anno ante Chr. 316. tæbe mortuus est admodum senex. Laërt.

^b *Crantor*] Solis e Cilicia, unde oriundus erat, Athenas venit, ibique docti Polemoni operam dedit. Ante

magistrum discipulus obiit aquæ intercutis morbo. Laërt.

^c *Arcesilas*] Qui Pitane in Æolide natus post varias peregrinationes Athenas se contulit, ubi Crantorem audiit. Primus induxit novum philosophandi genus, quo nihil sciri posse contendebat: quare et a Cicerone dicitur omnem evertisse philosophiam, et a Lactantio ignorantiae magister appellatur. Claruit circa Olymp. cxx. annis ante Chr. 300. Obiit ex crapula ætatis anno 75. Diogenes.

^d *Ex variis Platonis libris*] Præcipue ex Phædone.

di, aspernatum esse omne animi sensusque iudicium, primumque instituisse, (quanquam id fuit Socraticum maxime,) non, quid ipse sentiret, ostendere; sed contra id, quod quisque se sentire dixisset, disputare. 68. Hinc hæc recentior Academia^e emanavit,¹⁰ in qua extitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia Carneades; cujus ego etsi multos auditores cognovi Athenis, tamen auctores certissimos laudare possum, et socerum meum Scævolam, qui eum Romæ audivit adolescens, et Q. Metellum L. F. familiarem meum, clarissimum virum, qui illum a se adolescente Athenis, jam affectum senectute, multos dies auditum esse dicebat. XIX. 69. Hæc autem, ut ex Apennino,^f fluminum, sic ex communi sapientium jugo, sunt doctrinarum facta divortia,^a ut philosophi, tanquam in superum mare Ionium^g defluerent, Græcum quoddam, et portuosum;^b oratores² autem in inferum hoc^c Tuscum,^h et barbarum, scopulosum atque infestum, laberentur, in quo etiam ipse Ulyssesⁱ errasset. 70. Quare, si hac eloquentia atque hoc

^a Ex sapientia, tanquam ex monte quodam, duæ disciplinæ, ut duo flumina, in oppositas partes derivatæ sunt.

^b Portubus frequens et commodum.

^c Mare.

//////////

dissenserunt, improbantibus Pearc. et Schutz. *dissensi* Gulielm.—10 Erl. 1. *manavit*.

CAP. XIX. 1 Lamb. *devortia*. Mox, pro *quoddam*, Ald. habet *quiddam*; Schutz. et al. conj. *quidem*.—2 Pearc. conj. *rhetoires*, prob. Schutz. Censor Jenensis conj. *ut phil. t. in sup. mare defl. Græcum quietum et port. orat. autem*

NOTÆ

^e *Hæc recentior Academia*] Secta philosophorum academica triplex vulgo distinguitur: vetus Platonem habet auctorem, media Arcesilaum, nova Lacyden. Quæ revera medium obtinet locum, Arcesilai Academia, dicitur hic recentior, habita ratione Platonicæ antiquioris Academiæ, cuius paulo ante meminit Crassus.

^f *Apennino*] Apenninus mons amplissimus Italiam perpetuis jugis mediam dividit ab Alpibus ad Siculum fretum.

^g *Superum mare Ionium*] Quod et

Hadriaticum sive Hadrianum mare; nunc sinus Venetus, *Golphe de Venise*, appellatur. Fluvios a septentrionali parte Apennini defluentes excipit Aufidum, Sagram, Aternum, Metaurum, Truentum, Pisaurum, &c.

^h *Tuscum*] Quod Tyrrhenum dicitur et Inferum: huc ab australi Apennini parte labuntur fluvii Tiberis, Arnus, Ufens, Liris, Volturnus, Silarnus, &c.

ⁱ *Ulysses*] Rex Ithacæ, heros prudentia ac fortitudine celeberrimus. De quo fuse Homerus tota Odyssea.

oratore contenti sumus, qui sciat, aut negare³ oportere, quod arguare,⁴ aut, si id non possit,⁴ tum ostendere, quod is fecerit, qui insimuletur, aut recte factum, aut alterius culpa aut injuria,⁵ aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentia, aut necessario; aut non eo nomine usurpandum, quo arguatur; aut non ita agi, ut debuerit, ac licuerit;⁶ et, si satis esse putatis, ea, quæ isti scriptores artis docent, discere, quæ multo tamen ornatius, quam ab illis dicuntur, et uberius explicavit Antonius; sed, si his contenti estis, atque iis etiam, quæ dici voluistis a me; ex ingenti quodam oratorem immensoque campo in exiguum sane gyrum compellitis.⁶ 71. Sin veterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter scriptorum multitudinem est, Demosthenem, sequi vultis, et, si illam præclaram et eximiam speciem oratoris perfecti⁷ et pulchritudinem adamas-tis; aut vobis hæc Carneadia, aut illa Aristotelia vis comprehendenda est.⁷ 72. Namque (ut ante dixi) veteres illi usque ad Socratem,⁸ omnem omnium rerum, quæ ad mores hominum, quæ ad vitam, quæ ad virtutem, quæ ad rempublicam pertinebant, cognitionem et scientiam cum dicendi ratione jungebant: postea dissociati (ut exposui) a Socrate deserti a doctis,⁹ et deinceps a Socraticis item omnibus,⁸

³ *Aliquid de quo te adversarius accuset.*

⁶ *Multum detrahitis de subjecta oratori materia, cum ex ingenti spatio et curriculo, in quo libere versari et excurrere poterat, in angustum locum compellitis, exiguis finibus oratoriam artem concluditis.*

⁷ *Ubertas, copia, amplitudo qua floruit Aristoteles.*

⁸ *Deserti, qui ornate dicunt, a doctis, qui prudenter sentiunt, divisi et sejuncti fuerunt per Socratem, ejusque discipulos, qui Socratici dicti sunt.*

in inferum hoc, barbarum, &c. Mox Ulixes Erl. 1. Schutz. et Orell.—3 Ernesti conj. negari, improbante Harles. Mox, quo de arguere suspic. nescio quis ap. Pearc. arguere Streb. argute Erl. 1.—4 Ita Manut. et Pearc. e conj. possis codd. eum edd. vett. Junt. Lamb. Grut. Schutz. Harles. Orell. Mull.—5 Pearc. conj. et injuria, probante Schutz.—6 Erl. 1. aut licuerit.—7 Lamb. perfecti oratoris speciem.—8 'Male Gruterus lectionem quorundam librorum, Isocratem, probavit, maleque retinuit Verburg.' Harles. Socratem habent Erl. 1. Bod. Bal. Manut. Steph. et recentt.—9 Ita codd. edd. vett. Junt. Lamb. 1566. dissociatis . . . a Socrate desertis a doctis Lamb. in marg.

NOTÆ

³ *Sciat, aut negare*] Perstringit hic de qua diximus in notis ad l. i. Hertriplicem causarum constitutionem, renn. § 18.

philosophi eloquentiam despexerunt, oratores sapientiam; neque quicquam ex alterius parte tetigerunt, nisi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur;¹⁰ ex quo promiscue haurirent,^h si manere in pristina communioneⁱ voluissent. 73. Sed, ut pontifices veteres, propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones^k esse voluerunt, cum essent ipsi a Numa,^l ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti;^j sic Socratici a se causarum actores et¹¹ a communi philosophiæ nomine separaverunt,^k cum veteres dicendi et intelligendi mirificam societatem esse voluissent.

xx. 74. Quæ cum ita sint, paululum¹ equidem de me deprecabor, et petam a vobis, ut ea, quæ dicam, non de memetipso, sed de oratore dicere putetis. Ego enim sum is, qui, cum summo studio patris in pueritia doctus essem, et in forum ingenii tantum, quantum ipse sentio, non tantum quantum ipse forsitan vobis videar,² detulissem, non possim dicere, me hæc, quæ nunc complector, perinde, ut dicam discenda esse, didicisse: quippe qui omnium maturrime ad publicas causas accesserim, annosque natus unum et viginti,³ ^m nobilissimum hominem et eloquentissimum in judici-

^k Cum tamen possent tum philosophi, tum oratores, ex ipsa sapientia, tanquam ex communi utrisque fonte, haurire et sumere communiter.

ⁱ Societate ac conjunctione.

^j Quia non poterant satis commode curare per sese omnia sacrificia, epulones elegerunt, qui epulare sacrificium curarent, quod ab ipsis pontificibus ex instituto Numæ procurandum erat, ut alia sacrificia.

^k Voluerunt eloquentiam a philosophia esse disjunctam.

1584. dissociatis ... a Socrate disertis et doctis conj. Pearce. prob. Ernesti et Schutz. dissociati a Socrate, et deinceps conj. Mull.—10 Erl. 1. manarentur. Mox, Lamb. conj. cum ex eodem fonte promiscue haurire possent.—11 Ita Steph. et Grut. et miserunt Junt. Man. Lamb.

CAP. xx. 1 Lamb. paulum. Actutum, equidem me conj. Pearce.—2 Ita codd. Junt. Lamb. et Grut. Vocc. tantum et ipse, suspecta Ernestio, delevit Schutz. ipse delevit etiam Lall. defendit Goerenz. Præterea videatur suspectum Ernestio. Mox, proinde, ut dicam Lamb.—3 Lamb. undeviginti.—

NOTÆ

^k Tres viros epulones] Pontificum munus erat Jovi ceterisque Diis epulas instruere. Sed cum ipsis propter sacrificiorum multitudinem tot apparare convivia non vacaret, A. U. C. 558. ante Chr. 196. triumviri ac dein-

de septemviri epulones creati sunt, ad quos ea pars curæ sacerdotalis derivaretur.

^l Numa] Vide notas in l. i. de Orat. § 38.

^m Annos natus unum et viginti] Id

um vocarim; cui disciplina fuerit forum;^l magister usus, et leges, et instituta⁴ populi Romani, mosque majorum. 75. Paulum⁵ sitiens istarum artium, de quibus loquor, gustavi, quæstor in Asia cum essem, æqualem fere meum^m ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cuius memoria commemoravit Antonius; et inde decedens, Athenis; ubi ego diutius essem moratus, nisi Atheniensibus, quod mysteriaⁿ non referrent,ⁿ ad quæ biduo serius veneram, succensussem. Quare hoc, quod complector tantam scientiam vimque doctrinæ, non modo non pro me, sed contra me est potius, (non enim, quid ego, [p. 150.] sed quid orator possit, disputo :) atque hos omnes,⁶ qui artes rhetoricas exponunt, perridiculos.^o Scribunt enim de litium genere, et de principiis, et de narrationibus. 76. Illa vis autem eloquentiæ tanta est, ut omnium rerum, virtutum, officiorum, omnisque naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem, vim mutationesque teneat; eadem mores,⁷ leges, jura describat, rempublicam regat, omniaque, ad quamcumque⁸ rem pertineant, ornate, copioseque dicat. 77. In quo genere nos quidem versamur tantum, quantum possumus, quantum ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum usu

^l Qui usus sim foro tanquam schola et palæstra oratoria.

^m Ejusdem ætatis mecum.

ⁿ Quod arcana sacra instaurare nollent honoris mei causa.

^o Facit ista vis et amplitudo, quam tribuo eloquentiæ, non solum contra me, sed etiam contra illos rhetoricæ magistros, qui sunt maxime deridendi, cum scribunt de triplici causarum constitutione, &c.

4 Schutz. conj. cui d. f. forum, m. usus, doctrina leges et instituta.—5 Paululum unus Oxon. et multi codd. ap. Le Clerc.—6 Edd. vett. et Victor. interpungunt, potius. Sed... disputo, atque, &c.—7 Ita codd. etiam Erl. 1. Junt. Lamb. Grut. mores Orell. e conjectura Schutzii.—8 Ita codd. Regii, et edd. vett. omnia, quæ ad quamcumque Junt. et Grut. omnia, quæ ad quumque Lamb.

NOTE

contigit A. U. C. 625. cum Carbonem consularem virum enudemque eloquentissimum Crassus accusavit. Auctor dialogi de Oratoribus, qui creditur Quintilianus, perperam hoc anno Crassi decimo nono evenisse refert.

ⁿ *Mysteria*] Athenis majora quidem erant Cereris, minora Proserpinæ; quorum spectandi cupidissimus Crassus, cum biduo ante exhibita essent, non potuit ab Atheniensibus obtinere, ut ea referrentur.

valemus:⁹ neque tamen istis, qui in una philosophia quasi tabernaculum vitæ suæ^p collocarunt, multum sane in disputatione concedimus. XXI. 78. Quid enim meus familiaris C. Velleius¹⁰ afferre potest, quamobrem voluptas sit summum bonum, quod ego non copiosius possim vel tutari, si velim, vel refellere² ex illis locis, quos exposuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Velleius est rudis, unusquisque nostrum³ versatus? Quid est, quod aut Sex. Pompeius,^p aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum Panætio^q vixit, M. Vigellius,⁴ de virtute hominum Stoici possint dicere, qua in disputatione ego his debeam, aut vestrum quisquam concedere? 79. Non est enim philosophia similis artium reliquarum: nam quid faciet in geometria, qui non didicerit? quid in musicis? aut taceat oportebit, aut ne sanus quidem iudicetur. Hæc vero, quæ sunt in philosophia, ingeniis eruuntur, ad id, quod in quoque verisimile est, eliciendum acutis atque acribus,^r eaque exercitata⁵ oratione poliuntur. Hic noster⁶ vulgaris⁷ orator, si minus erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac

^p Omne suum studium, curam, et operam.

^q Inveniuntur ab hominibus ingenio ad id, quod in quoque verisimile est, excogitandum acuto præditis.

^r Non instructus omni doctrinæ genere.

—9 Erl. 1. valeamus.

CAP. XXI. 1 Gallus Velleius Erl. 1. Idem codex mox bonum summum, quod minus placet Harlesic.—2 Idem codex, vel referre.—3 Ita codd. margo Crat. Man. Lamb. Grut. unusquisque nostrorum Junt. Crat. Victor.—4 M. Vissellius Man. Mox, de virtute, homines Stoici Ascens. Man. Pearc. Wetzel. Mull. Orell. de virtute hominum Stoice, e conjectura Heusingeri, Schutz. et Harles. de virtute hominum Stoici Junt. Crat. Lamb. Grut.—5 Ita codd. Junt. Lamb. Grut. excogitata ex ingenio Schutzii recepit Harles.—6 Ita Erl. 1. Cant. Harl. 2. Wag. Nov. Bod. W. Venet. Grut. Gronov. Verburg. Harles. Orell. Hinc hic noster conj. Pearc. Hinc noster Mull. Hic hic noster Ald. Junt. Man. Grut. Paulo post, Schutz. delevit nostros; pro quo duo

NOTÆ

° C. Velleius] Senator philosophiæ Epicuræ sese addixerat.

^p Sext. Pompeius] De quo, ut et de Balbi, in Bruto.

^q Panætio] Is Stoicus philosophus, Rhodius, Scipionis Africani præcep-

tor, elegantes de officiis libros conscripsit, eumque eodem in argumento Tullius est secutus. Floruit 180. circiter ante Chr. annis, et Athenis obiit.

ipsa exercitatione communi, istos quidem [nostros] verberabit,⁷ neque se ab iis contemni ac despici⁷ sinet. 80. Sin aliquis extiterit aliquando, qui Aristotelio⁸ more de omnibus rebus in utramque sententiam⁹ possit dicere, et in omni causa duas contrarias orationes, præceptis illius cognitiss, explicare, aut hoc Arcesilæ modo, et Carneadis,¹⁰ contra omne, quod propositum sit, disserat; quique ad eam rationem adjungat hunc rhetoricum usum,¹¹ moremque exercitationemque¹² dicendi, is sit verus, is perfectus, is solus orator. Nam neque sine forensibus nervis satis vehemens et gravis, nec sine varietate doctrinæ satis politus et sapiens esse orator potest. 81. Quare Coracem istum vestrum¹³ patiamur nos quidem pullos suos excludere in nido, qui evolent,¹⁴ clamatores odiosi ac molesti; Pamphilumque⁵ nescio quem sinamus in infulis tantam rem, tan-

⁷ Obruat dicendo nostros illos philosophos, qui in arte rhetorica minime sunt versati.

////////

codd. Regii habent *vestros*. Pro *verberabit* Schutz. malebat *urget*.—7 Erl. 1. *ab hys c. despicique*.—8 *Aristotelico* in eodem codice.—9 Ita Ald. Junt. Streb. Manut. Grut. Schutz. Harles. Mull. *in utramque partem sententiam* Erl. 1. Palatt. 3. 9. Mead. Harl. 2. Bal. Pearc. *in utramque partem*, omisso *sententiam*, Lamb. et Orell.—10 Ita Junt. Lamb. Grut. Pearc. Harles. *Carneadi* Erl. 1. Schutz. et Orell.—11 Ita codd. Junt. Lamb. Mull. *rheticum* expunxit Schutz.—12 ‘Hoc sane corruptum, vel propter partic. *que* ... *que*. Habent tamen codd. et edd. etiam Mull. nisi quod Lamb. Schutz. et Harles. expunxerunt *moremque*. Sed mihi *exercitationemque* potius e gloss. ad v. *usum* ortum videtur; idque plane confirmant Vet. ap. Steph. unus Oxon. et ed. s. l. et a. supra pro v. *rationem* habentes *rationem exercitationemque*.’ Orell.—13 ‘Aut delendum videtur *vestrum*, aut legendum *rhetorem*, vel, ut placuit cuidam amico meo, *veterem*.’ Pearc. ‘*Rhetorem* addi, mihi cum Schutzio minime placet.’ Harles.—14 Ita codd. plerique, Junt. Grut. *excludere, e nido qui, &c.* e tribus codd. Lamb. et Mull. ‘Speciose: sed vulgata majore cum vi irridet umbraticam Coracis doctrinam. Neque interpungen-

NOTE

⁷ *Coracem istum vestrum*] Sententia est: sinamus ab imperitis magistris discipulos ridiculis præceptis imbui, eosque e schola sua, ut pullos male crocitantis e nido emitti. Verbo notat Coracem Siculum rhetoricæ inventorem: is, cum argutiarum artem discipulum edocnuisset, de utroque dictum est ἐκ κακοῦ κόρακος κακὸν ὦδν,

malî corvî malum ovum: quod abiit in proverbium. Vide lib. II. ad Herenn. § 38.

⁵ *Pamphilum*] An Pamphilus ille Amphipolita, vel Sicyonius, vel Nicopolita philosophus cognomento curiosus, qui imagines ordine elementorum scripsit, de quo Suidas?

quam pueriles delicias aliquas, depingere: 'nosque ipsi hac tam exigua disputatione hesterni et hodierni diei totum oratoris munus explicemus, dummodo illa res tanta sit, ut omnibus philosophorum libris, quos nemo oratorum¹ istorum unquam attigit, comprehensa esse videatur.' XXII. 82. Tum Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Crasse, mirandum est, esse in te tantam dicendi vel vim, vel suavitatem, vel copiam; quem quidem antea natura rebar ita² dicere, ut mihi non solum orator summus, sed etiam sapientissimus homo viderere: nunc intelligo, illa te semper etiam potiora duxisse, quæ ad sapientiam spectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxisse.³ Sed tamen, cum omnes gradus ætatis recordor tuæ, cumque vitam tuam ac studia considero: neque, quo tempore ista didiceris, video, nec magnopere te istis studiis, hominibus, libris,² intelligo deditum. Neque tamen possum statuere, utrum magis mirer, te illa, quæ mihi persuades maxima esse adjumenta, potuisse in tuis tantis occupationibus perdiscere; an, si non potueris,³ posse isto modo dicere. 83. Hic⁴ Crassus, Hoc tibi, inquit, Catule, primum persuadeas velim, me non multo secus facere, cum de oratore disputem, ac facerem, si esset mihi de histrione dicendum. Negarem enim, posse eum satisfacere⁵ in gestu, nisi palæstram,² nisi saltare didicisset: neque, ea cum dicerem, me esse histrionem necesse esset, sed fortasse non stultum alieni artificii existimator-em. 84. Similiter nunc de oratore, vestro impulsu, loquor, summo scilicet. Semper enim, quacumque de arte

¹ In quibusdam fasciis ac tabellis prælongis patiamur Pamphilum artis oratoriæ præcepta depingere, ut rem pueris gratam qui imaginibus delectari solent.

² Dummodo artem oratoriam constet tam amplam esse, ut omnibus libris philosophorum eam contineri putemus.

³ Ex ipsius sapientiæ studio esse haustam eloquentiam tuam.

⁴ Placere spectantibus.

⁵ Artem exercendi et movendi corporis.

dum, ut solent, post v. *evolent*.' Orell.—15 E Pearcii conjectura, *nemo rhetorum legunt* Schutz. et Harles.

CAP. XXII. 1 Lamb. *antea iterum*.—2 Lamb. *neque magno opere te i. s. h. libris fuisse*. Actutum, intel. deditum, neque, &c. vulgg. ante Ernesti.—3 Guelf. 2. *at si non potueris*; Guelf. 3. *ac si non potueris*. Mox, *tantis tuis*

aut facultate quæritur, de absoluta et perfecta⁵ quæri solet. Quare si jam me⁶ vultis esse oratorem, si etiam sat bonum, si bonum denique, non repugnabo: quid enim nunc sim ineptus? ita me existimari scio.⁷ Quod si ita est, summus tamen certe non sum. Neque enim apud homines res est ulla difficilior, neque major, neque quæ plura⁷ adjumenta doctrinæ desideret. 85. Attamen quoniam de oratore nobis disputandum est,⁸ de summo oratore dicam necesse est. Vis enim, et natura rei, nisi perfecta ante oculos ponitur, qualis, et quanta sit, intelligi non potest. Me autem, Catule, fateor, neque hodie in istis libris, et cum istis hominibus vivere: nec vero,⁹ id quod tu recte commeministi, ullum unquam habuisse sepositum tempus ad discendum, ac tantum tribuisse doctrinæ temporis, quantum mihi puerilis ætas, forenses feriæ concesserint. XXIII. 86. At, si quæris,¹ Catule, de doctrina ista, quid ego sentiam, non tantum ingenioso homini, et ei, qui forum, qui curiam, qui causas, qui rempublicam spectet, opus esse arbitror temporis, quantum sibi ii sumserunt, quos discen-tes² vita defecit.³ Omnes enim artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad usum transferunt; ^a aliter ab iis, qui ipsarum artium tractatu³ delectati, nihil in vita sunt aliud acturi. [p. 151.] Magister hic Samnitium⁴ et summa jam

^v Cur nunc velim eos refellere qui me oratorem bonum existimant? non est hoc hujus loci: immo de eloquentia disserentem convenit me bonum oratorem haberi.

^z Qui ad ultimum usque vitæ tempus literis operam dederunt.

^a Qui eas discunt, ut iis, cum res feret, utantur.

Lamb.—4 Hinc Guelf. 2. Huic Erl. 1.—5 Guelf. 3. de absoluta de perfecta.—6 Guelf. 2. si me jam.—7 Erl. 1. nec cphia.—8 Ed. s. l. et a. et margo Crat. disputatum est.—9 Erl. 1. et Lamb. neque vero. Paulo post, tamen tribuisse Erl. 1. Tum in eodem codice lacuna est, et sic exhibetur locus, quantum sibi hy sumserunt, quos discen-tes vita deficit. Denique, et forenses f. concesserunt Lamb. concesserunt etiam ed. s. l. et a. cum Steph.

CAP. XXIII. 1 Ita Guelf. 2. 3. Junt. Lamb. Mull. Ac, si quæris ed. s. l. et a. Schutz. Orell.—2 Guelf. 3. quos dicentes.—3 Erl. 1. ab hys qui earum artium tractu.—4 Samnitium Steph. Samnius ed. s. l. et a. Actutum et, quod ex ed. Waldarf. recepit Ernesti, deest in Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3. edd. vett.

NOTÆ

^t Magister hic Samnitium] Quantum distent, qui in earum cognitione con-ab iis, qui artes transferunt ad usum, quiescunt, triplici probat exemplo:

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

4 E

senectute est, et quotidie commentatur:⁵ nihil enim curat aliud: at Q. Velocius^{6u} puer addidicerat: sed quod erat aptus ad illud, totumque cognorat, fuit, ut est apud Lucilium,^v

‘quamvis bonus ipse

Samnis in ludo, ac rudibus^w cuivis⁷ satis asper:⁷ sed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari.^b Valerius quotidie cantabat: erat enim scenicus:^c quid faceret aliud? 87. At Numerius Furius, noster familiaris, cum est commodum, cantat: est enim paterfamilias, est eques Romanus: puer didicit, quod discendum fuit.⁸ Eadem ratio

^b Magister ille Samnitium quem nostis, nunc admodum senex, est ille quidem bonus lanista, sed uni huic studio dat operam; de nulla alia re sollicitus: contra Q. Velocius a puero artem gladiatoriam edidicerat, totam perceperat: quamvis esset, ut est apud Lucilium, in ludo gladiatorio bonus Samnis, ac rudibus batueret, tamen civis erat diligens et fortis, serviebat foro, amicis ac rei familiari.

^c Modos in theatro et scena faciebat.

////////

Ald. Junt. Lamb. Grut.—5 Guelph. 3. *senectute est. Quotidie com. &c.*—6 Ita nunc inde a Lambino edunt ex Victorii ac Turnebi conjectura. Venonius Ursin. *Velonius* conj. Ernesti; aliud atque *Velocius* codd. cum edd. Junt. Crat. Camer. Man. *aliud atque puer velocius* Guelph. 2. *atque ea, quæ velocius* ed. Walldarf. unde Ernesti suspic. *atque ea, vel eadem Q. Velonius puer addidicerat, et quod, &c.* Lamb. *puer didicerat.* ‘Locus nondum est persanatus.’ Orell. Mox, sed delendum censuisse Lambinum dicit Pearcius, falso. Pearcii conj. et probat Ernesti.—7 Ita codd. aliquot, Cant. Norf. Wag. Mead. et omnes Oxon. cum edd. Junt. Man. Lamb. et recentt. *civis* Erl. 1. ed. s. l. et a. Grut. et Lips. *causis* Crat. Camer. *ac rudes causas* Streb. ‘Quidam cod. *cujus*: Streb. in marg. posuit ‘*Casius*; al. *civis*.’ Harles.—8 Ita Crat. Lamb. Grut. et recentt. *fuit* omittunt Erl. 1. Guelph. 2. Junt. Man.—9 Pro

NOTÆ

primum est duorum lanistarum qui tunc temporis celebres erant: alter quidem, quem apprime novistis magister Samnitium, id est, gladiatorum magister, (Samnites enim, teste Festo, gladiatores) totus in arte sua occupatus, aliud nihil cogitat; alter Q. Velocius, quantumvis artis numeros omnes calleret, et pugnando cederet nemini; tamen operam foro impendebat, amicis præstabat obsequium, et rem familiarem curabat. Secundum exemplum est Valerii et Furii musicorum; hic interdum, ille

quotidie cantabat. Tertium est Q. Tiberonis et Africani, qui philosophiæ dabant operam: Tuberio impalescebat illis studiis quibus Africanus horis tantum succisivis incumberebat.

^u Q. Velocius] Sic legimus cum Turnebo et Lipsio, cum in plerisque edd. vulgatis, atque *velocius puer, &c.*

^v Lucilium] Vide notas in l. 11. Heren. § 19.

^w Rudibus] Bacillis ferreis, oblongis, ligno aut tomento præfixis, quibus in palæstra et ludo gladiatorio ad exercitationem utebantur.

est harum artium maximarum. Dies et noctes⁹ virum summa virtute et prudentia videbamus, philosopho cum operam daret,^d Q. Tiberonem. At ejus avunculum vix intelligeres id agere, cum ageret tamen, Africanum. Ista discuntur facile, si et tantum sumas, quantum opus sit, et habeas, qui docere fideliter possit, et scias etiam ipse discere. 88. Sed si tota vita nihil velis aliud agere, ipsa tractatio et quæstio quotidie ex se gignat¹⁰ aliquid, quod cum desidiosa delectatione vestiges: ita fit, ut agitatione^e rerum sit infinita cognitio; facilis usus¹¹ doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria studiumque permaneat. Libet autem semper discere;^f ut si velim ego talis^x optime ludere, aut pilæ studio tenear,¹² etiam fortasse, si assequi non possim:^g at alii,¹³ quia præclare faciunt, vehementius, quam causa postulat, delectantur, ut Titius pila, Brulla talis. 89. Quare nihil est, quod quisquam magnitudinem artium ex eo, quod senes discunt,^h pertimescat. Namque aut senes ad eas accesserunt; aut usque ad senectutem in studiis detinentur; aut sunt tardissimi. Res quidem se mea sententia sic habet, ut, nisi quod^y quisque cito potuerit, nunquam omnino possit perdiscere. XXIV. 90. Jam, jam, inquit Catulus, intelligo, Crasse, quid dicas: et hercule assentior. Satis video tibi, homini ad perdiscendum acer-

^d Cum se philosopho traderet instituendum.

^e Crebra disputatione.

^f Nunquam satiatur sciendi desiderium, si quis artem aliquam optime tenere velit.

^g Talos semper ac pilam tractabo, licet id fortasse assequi non possim ut optime ludam.

^h Quod videant etiam a senibus in iis operam et tempus poni.

//////
dies et noctes, in Erl. 1. legitur *quotidie enim*.—10 Hoc est ex ingenio Ernesti, idque receperunt Schütz. et Harles. *gignet* conj. etiam Ernesti; *gignit* Erl. 1. Junt. Lamb. Grut.—11 Ita codd. cum edd. vett. Ald. Junt. Lamb. Grut. *ut agitatio r. sit infinita, cognitio facilis, si usus* Mull. et Orell. *ut agitatione r. sit infinita cognitio, facilis, si usus* conj. Schütz.—12 Ita codd. cum edd. Junt. Lamb. Grut. *aut pila, studio tenear* conj. Schütz. Mox, *et fortasse* Erl. 1.—13 Harl. 2. *et alii*; Erl. 1. *ut alii*.

NOTÆ

* *Talis*] De talorum et pilæ ludo non omnino verum esse, quotidiana paulo superius dictum § 58. experientia comprobatur.

^y *Nisi quod, &c.*] Hoc effatum Crassi

rimo, ad ea cognoscenda, quæ dicis, fuisse temporis. Pergisne, inquit Crassus, me, quæ dicam, de me, non de re putare dicere? Sed jam, si placet, ad instituta redeamus. Mihi vero, Catulus inquit,¹ placet.

91. Tum Crassus, Quorsum igitur hæc spectat, inquit, tam longa,² et tam alte repetita oratio? hæ duæ partes,³ quæ mihi supersunt, illustrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornate,³ altera apte, hanc habent vim, ut sit quam maxime jucunda, quam maxime in sensus eorum, qui audiunt, influat, et quamplurimis sit rebus instructa. 92. Instrumentum autem hoc forense,⁴ litigiosum, acre, tractum⁴ ex vulgi opinionibus, exiguum sane atque mendicum est: illud rursus ipsum, quod tradunt isti, qui profitentur se dicendi magistros, non multum⁵ est majus, quam illud vulgare ac forense. Apparatu nobis opus est, et rebus exquisitis undique et collectis,⁶ arcessitis, comportatis, ut tibi, Cæsar,^a faciendum est ad annum; ut ego in ædilitate laboravi, quod quotidianis et vernaculis rebus^k satisfacere me posse huic populo non putabam. 93. Verborum eligendorum, et collocandorum, et concludendorum facilis est vel ratio, vel sine ratione, ipsa exercitatio.^l Rerum est sylva^m magna,

ⁱ Res undique collectæ et conquisitæ, quibus oratio conficitur.

^j Hoc anno quo ædilis designatus es.

^k Spectaculis, tabulis, signis obviis, et Romæ vel in Italia videri solitis.

^l Verba seligere, apte collocare, ambitu quodam concludere, ne brevior periodus aures defraudet, aut longior fatiget, facile est: ipsaque exercitatio sine præceptis docere potest.

^m Copia.

CAP. XXIV. 1 Heindorf. N. D. p. 16. inquit Catulus.—2 Lamb. igitur, inquit, hæc spectat tam longa.—3 Ita codd. plerique, Junt. Lamb. Grut. Mull. Orell. altera ornate dici postulat ed. s. l. et a. Schutz. et Harles. altera dici ornate postulat Erl. 1. Idem codex mox qui audiant.—4 Ita margo Crat. Manut. Lamb. Grut. tractatum unus Oxon. Junt. Crat. Mox, exiguum saneque mendicum est Erl. 1.—5 Ita codd. etiam Erl. 1. edd. vett. Junt. Crat. Grut. non multo Manut. et Lamb.—6 Ita Junt. Lamb. Grut. exquisitis, undi-

NOTÆ

² Hæ duæ partes] Supra dixerat disputavit; reliquas deinde persequetur.

^a Ut tibi, Cæsar, &c.] Quemadmodum ad ludorum ædiliciorum pompam

quam cum Græci jam non tenerent,ⁿ ob eamque causam juvenus nostra dedisceret pæne discendo, etiam Latini,^o si Diis placet,^b hoc biennio^p magistri dicendi extiterunt : quos ego censor edicto meo^c sustuleram ;⁷ non quo (ut nescio quos dicere aiebant) acui ingenia adolescentium nollem, sed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam.^q 94. Nam apud Græcos, qui ejusmodi essent,⁸ videbam tamen esse, præter hanc exercitationem linguæ, doctrinam aliquam et humanitatem dignam scientia :⁹ hos vero novos magistros nihil intelligebam posse docere, nisi ut auderent ;^r quod etiam cum bonis rebus conjunctum, per se ipsum est magnopere fugiendum. Hoc cum unum traderetur, et cum impudentiæ ludus^s esset ; putavi esse censoris, ne longius id serperet,^t providere.¹⁰ 95. Quanquam

ⁿ Cum Græci qui rhetoricam Romæ docebant, toti essent in verbis, et res omitterent.

^o Novo ac ridiculo instituto.

^p Postremis duobus annis, quibus censuram gessi.

^q Hebetari et languescere, occupari adolescentes discendis verbis, quæ impudenter, quasi admodum periti essent, effutiebant.

^r Audaces et impudentes in dicendo fierent.

^s Schola.

^t Id vitium extenderetur.

que collectis Erl. 1. unus Oxon. edd. vett. ut et conj. Schütz.—7 Erl. 1. *substuleram*.—8 Ita Mag. edd. vett. Venet. Mediol. *apud Gr. cujusmodi essent* codd. cum Junt. Crat. Grut. Schütz. *apud Gr. cuiusmodi essent* Manut. Lamb. Pearce. Orell. *qui cum hujusmodi essent* Guelf. 2. *qui cujusmodi essent* Guelf. 3. *cujusque modi* conj. Gulielm. Locum sic interpungit Victor. *apud Gr. qui cujusmodi essent videbam, tamen, &c.*—9 Ita codd. cum edd. vett. Junt. Crat. Man. Grut. et recentt. *humanitate dignam scientiam ex suis codd.*—

NOTE

non vulgaris ornatus sufficit, sed solito magnificentior apparatus requiritur ; ita rerum exquisitarum supellex suppetere debet oratori.

^b *Si Diis placet*] Ironice dictum.

^c *Edicto meo*] C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala coss. A. U. C. 593. ante Chr. 161. senatus consulto philosophi rhetoresque Roma pulsi sunt. Sexagesimo nono post anno Cn. Domitius Ænobarbus et L. Licinius Crassus censores de coercendis Latinis rhetoribus edictum his verbis concepere : ‘ Renuntiatum est nobis

esse homines, qui novum genus disciplinæ instituerunt, ad quos juvenus in ludum conveniat, eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras : ibi homines adolescentulos dies totos desidere. Majores nostri quæ liberos suos discere, et quos in ludos itare vellent, instituerunt. Hæc nova, quæ præter consuetudinem ac morem majorum fiunt, neque placeant, neque recta videntur. Quapropter et iis qui eos ludos habent, et iis qui eo venire consueverunt, visum est faciendum ut ostenderemus nostram sen-

non hæc ita statuo atque decerno, ut desperem, Latine ea, de quibus disputavimus, tradi ac perpoliri: ¹¹ patitur enim et lingua nostra, et natura rerum, veterem illam excellentemque prudentiam Græcorum ad nostrum usum moremque transferri: ¹² sed hominibus opus est eruditis, qui adhuc, in hoc quidem genere, nostri nulli fuerunt: sin quando extiterint, etiam Græcis erunt antepponendi.^d

XXV. 96. Ornatur igitur oratio genere primum, et quasi colore quodam et succo suo: ¹ nam ut gravis, ut suavis, ut erudita sit, ² ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat, quantum opus sit, non est singulorum articulorum: ³ in toto spectantur hæc corpore.¹⁰ Ut porro conspersa sit quasi verborum sententiarumque floribus; id non debet esse fusum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, ut sint, quasi in ornatu,⁷ disposita quædam insignia et lumina.⁹ 97. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maxime teneat eos, qui audiant, et quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet: (non enim a me jam expectari puto, ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta sit vestra oratio, ne vulgaris, ne obsoleta: aliud quiddam majus, et ingenia me hortantur vestra, et ætates.) 98. Difficile enim dictu est, quænam causa sit, cur ea, quæ ³ maxime sensus nostros impellunt voluptate, et spe-

¹⁰ *Quæ tradita sunt a Græcis de informandis hominum moribus.*

^v *Partium orationis.*

¹⁰ *Debent esse fusa et permixta in tota oratione.*

⁷ *In apparatu v. g. ludorum, aulæ, &c.* ⁹ *Egregia quædam ornamenta.*

10 Ita omnes, præter Schutz. qui habet *provideri*.—11 Pearce. conj. *perpoliri posse*, probantibus Schutz. et Mull.—12 Erl. 1. *non ulli*. Mox, *extiterunt* Guelf. 2. 3.

CAP. XXV. 1 Wakefield ad Lucret. l. 645. corrigendum opinabatur *et fuco suo*; et sic plane legitur in cod. Reg. 7753.—2 Reg. 7703. *condita sit*.—3 Ita Junt. Lamb. Grut. *cur, quæ Wetzcl. et Harles. cur, etiam quæ conj.*

NOTÆ

tentiam, nobis non placere.' Gellius xv. 11. Sueton. lib. de Clar. Rhet.

^d *Græcis erunt antepponendi*] Quo loco sit habendus Cicero, hic tacitus insinuat; ea nimirum tractavit, quæ quisquis inter Latinos ingeniosus scrip-

sisset, Crassi iudicio, Græcos superaret.

^e *Cur ea, quæ, &c.*] Redundare videtur *ea*, nec satis cum reliqua phrasi congruere.

cie prima acerrime commovent, ab iis celerrime fastidio quodam et satietate abalienemur. Quanto colorum⁴ pulchritudine et varietate floridiora sunt in picturis novis pleraque, quam in veteribus? [p. 152.] quæ tamen, etiamsi primo aspectu nos ceperunt, diutius non delectant; cum iidem nos in antiquis tabulis illo ipso horrido obsoletoque teneamur.⁵ Quanto molliores sunt et delicatiores in cantu flexiones et falsæ vocolæ, quam certæ et severæ!⁵ quibus tamen non modo austeri, sed, si sæpius fiunt, multitudo ipsa reclamat.⁶ 99. Licet hoc videre in reliquis sensibus; unguentis minus diu nos delectari, summa et acerrima suavitate conditis, quam his moderatis: et magis laudari, quod ceram,^{6 f} quam quod crocum^g olere videatur: in ipso tactu esse modum et mollitudinis et lævitatatis.^h Quinetiam gustatus, qui est sensus ex omnibus maxime voluptarius, quique dulcitudine⁷ præter ceteros sensus commovetur, quam

^z Delectemur.

^a Quas falsas vocolas non modo severi homines et graves, sed populus ipse condemnat, si frequentiores sint.

^b Moderatam esse oportere mollitudinem ac lævitatem.

//////////

Mull. Mox, voluptateque ... ab hys celeberrime Erl. 1.—4 Quanto coloris in eodem codice.—5 Guelf. 2. quam recte et severe. Idem codex mox, si sæpius fuerit.—6 Ita codd. Junt. Crat. Grut. terram e Plinii Hist. Nat. XIII. 4. et XVII. 3. Victor. Camer. Man. quæ terram Lamb. Mox, quæ ... videantur Lamb. Dein, pro lævitatatis, quod habent plurimi codd. Junt. Lamb. Grut. lenitatis extat in uno Oxon. et duobus Reg.—7 Ita quatuor Palatt. Wald. Ald. Junt. Lamb. Grut. dulcedine Erl. 1. plerique ap. Lamb. ed. pr. ac Streb. quippe dulcitudine Guelf. 2. 3. Schutz. putat totam hanc laciniam, quique dolci-

NOTÆ

^f Magis laudari, quod ceram [terram] Lectionem hanc confirmat Plinius tum l. XIII. c. 3. 'In M. Ciceronis monumentis invenitur unguenta gratiora esse quæ terram quam quæ crocum sapiant;' tum lib. XVII. cap. 5. 'Certe Cicero, lux doctrinarum altera, Meliora, inquit, unguenta sunt quæ terram quam quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse quam redolent.' Labitur hic memoria Plinius: pergit autem, quod ad rem nostram facit, de odore terræ dicere:

'Ita est profecto: illa erit optima quæ unguenta sapiat. Quod si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasum solis, in quo loco arcus cælestis deiecerit capita sua: et cum a siccitate continua immaduit imbre; tunc emittit illum suum halitum divinum ex sole conceptum, cui comparari suavitas nulla possit.'

^g Crocum] Crocus, sive crocum, Gallice safran.

cito id, quod valde dulce est, aspernatur ac respuit? Quis potionem uti, aut cibo dulci diutius potest? cum utroque in genere ea, quæ leviter⁸ sensum voluptate moveant, facillime effugiant satietatem.^c 100. Sic omnibus in rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est: quo hoc minus in oratione miremur; in qua vel ex poëtis, vel oratoribus⁹ possumus judicare, concinnam, distinctam, ornatam, festivam, sine intermissione, sine reprehensione, sine varietate, quamvis claris sit coloribus picta, vel poësis, vel oratio,¹⁰ non posse in delectatione esse diuturna.^d Atque eo citius in oratoris aut in poëtæ cincinnis¹¹ ac fuco offenditur, quod sensus, in nimia voluptate, natura, non mente satiantur; ^e ¹² in scriptis et in dictis non aurium solum, sed animi iudicio etiam magis, infucata^f vitia noscuntur. XXVI. 101. Quare, 'bene,' et 'præclare,' quamvis nobis sæpe¹ dicatur;^g 'belle,' et 'festive,' nimium sæpe nolo: quanquam illa ipsa exclamatio, 'Non potest melius,' sit velim crebra: sed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac summa laus umbram aliquam et recessum, quo magis id, quod erit illuminatum, extare atque eminere² videatur. 102. Nunquam agit hunc versum^h Roscius eo gestu, quo potest,

^c Non pariant satietatem.

^d Delectationem afferre diuturnam.

^e Ornatus ab oratoribus vel poëtis adhiberi solitus eo facilius offendit fastidiumque gignit, quod fastidium sensuum in nimia voluptate oritur ab ipsa natura, quæ expleta ac satiata est.

^f Pigmentis ac fuco tecta.

^g Quantumlibet sæpe laudetur orator his vocibus, Bene, præclare dixit: per me licet.

^h In theatro pronuntiat hunc versum.

tudine præter cet. sensus commovetur, nisi a glossatore adjecta est, certe esse Cicerone indignam.—8 Guelf. 3. leniter. Mox, effugiant est ex ingenio Ernestii; Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3. et ceteri omnes fugiant.—9 Hæc, vel oratoribus, suspecta sunt Schutzio.—10 Voces vel poësis, vel oratio e glossa esse videntur Pearce. Mox, sine int. sine respiratione Lamb. Tum, diuturnam al. in marg. ed. 1584.—11 Nonius cinnis; Erl. 1. anannis.—12 Lamb. sensu... satiatur; Pearce. vero conj. sensus... naturæ, non mentes satiantur... infucata noscuntur.

CAP. XXVI. 1 Erl. 1. quamvis sæpe nobis. Mox illa ipsa clamatio Guelf. 2. Dein sit nolim crebra Erl. 1.—2 Erl. 1. emovere. Mox, eo, quo potest gestu al.—

‘ Nam sapiens^h virtuti honorem, præmium, haud prædam petit : ’ⁱ

sed abjicit^j prorsus, ut in proximos,

‘ Ecquid³ video ? ferro septus possidet sedes sacras, ’

incidat, aspiciat, admiretur, stupescat. Quid ille alter,^k

‘ Quid petam præsidii ? ’⁴

quam leniter ! quam remisse ! quam non actuose !^l instat enim,

‘ O pater, o patria, o Priami domus ! ’

in quo tanta commoveri actio non posset,^m si esset consumpta superiore motu et exhausta. Neque id actores prius viderunt, quam ipsi poëtæ, quam denique illi etiam, qui fecerunt modos,ⁿ a quibus utrisque submittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur,⁵ variatur, distinguitur. 103. Ita sit nobis igitur ornatus et suavis orator, (nec tamen potest aliter esse,) ut suavitatem habeat austeram et solidam, non dulcem atque decoctam :^{o 6} nam ipsa ad ornandum præcepta, quæ dantur, ejusmodi sunt, ut ea, quamvis vitiosissimus orator, explicare possit. Quare, ut ante dixi, primum sylva rerum ac sententiarum⁷ comparanda est, qua de parte dixit Antonius : hæc formanda filo

ⁱ Nam sapiens vult virtutem suam compensari honore, non præda.

^j Remissius pronuntiat.

^k Versiculus.

^l A Roscio pronuntiat.

^m Sequitur enim alius versus, in quo pronuntiando commoveri debeat actio vehementius.

ⁿ Qui tantum certis modis ac numeris flexerunt.

^o Fastidiosam : qualis suavitas est in vino quod igne decoctum est.

3 ‘ Sic Junt. Crat. Lamb. Grut. et quid codd. multi, solita corruptela, quam recipere non debebat Mull. in proximo, Sed quid Manut. probante Grut.’ Orell. Mox, pro sedes Ursinus malit ædes.—4 Cant. Venet. Mediol. Manut. et Davis, præsidii.—5 Lamb. et Verburg, summittitur aliquid atque extenuatur : deinde augetur, inflatur.—6 Guelf. 2. 3. non dulcem atque decoram. Mox ut ea quævis Guelf. 2. 3. unus Oxon. omnesque Regii.—7 Ita Junt. Lamb. Grut. ac sententiarum deleverunt Schutz. et Harles. uncis inclusit Orell.

NOTÆ

^h Nam sapiens] Versus, quantum Hecuba desumpti, conjicere licet, ex Ennii tragœdia

ipso^p et genere orationis, illuminanda verbis, varianda sententiis.

104. Summa autem laus eloquentiæ est, amplificare rem ornando, quod valet non solum ad augendum aliquidⁱ et tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum^j atque abjiciendum. XXVII. Id desideratur omnibus iis in locis,¹ quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel cum explanamus aliquid, vel cum conciliamus animos, vel cum concitamus. 105. Sed in hoc, quod postremum dixi, amplificatio potest plurimum, eaque una laus oratoris est propria² maxime. Etiam major est illa exercitatio, quam extremo sermone instruxit Antonius^q (primo rejiciebat) laudandi et vituperandi. Nihil est enim ad exaggerandam et amplificandam orationem accommodatius, quam utrumque horum cumulatissime facere posse. 106. Consequentur etiam illi loci, qui quanquam proprii causarum, et inhærentes in earum nervis^r esse debent, tamen quia de universa re^s tractari solent, communes a veteribus nominati sunt: quorum partim habent vitiorum et peccatorum acrem quandam cum amplificatione incu-

^p *Stylo ipso.* ^q *Cujus præcepta tradidit Antonius sub finem disputationis.*

^r *Visceribus causarum.*

^s *De aliquo genere universo, v. g. de furto, de parricidio.*

CAP. XXVII. 1 Erl. 1. *hys in locis.* Mox *oratione* Reg. 7703. et Lamb. *orationi* conj. Pearce. prob. Schutz.—2 Ita conj. Pearce. *est et propria* codd. item edd. vett. Junt. Lamb. Grut. Mox *primo a se rejiciebat* conj. Schutz.—

NOTÆ

ⁱ *Ad augendum aliquid*] Exemplum sit illud ex Verr. VII. § 169. de promptum: ‘Facinus est vinciri civem Romanum; scelus verberari; prope parricidium necari; quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus. Spectet, inquit, patriam, in conspectu legum libertatisque moriatur.’

^j *Ad extenuandum*] Quod præstitit Tullius in Ligar. § 17. ‘Scelus tu

illud vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc causa caruit: alii errorem appellant; alii timorem; qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam; qui gravissime, temeritatem; scelus præter te adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium et verum nomen nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, et improvidas hominum mentes occupavisse, ut nemo mirari debeat humana consilia divina necessitate esse superata.’

sationem, aut querelam, contra quam dici nihil solet,³ nec potest, ut in depeculatorem,^k in proditorem, in parricidam; quibus uti, confirmatis criminibus, oportet; aliter enim jejuni sunt, atque inanes: 107. alii autem habent deprecationem, aut miserationem: alii vero ancipites disputationes, in quibus de universo genere in utramque partem disseri copiose licet. Quæ exercitatio nunc propria duarum philosophiarum,ⁿ de quibus ante dixi, putatur; apud antiquos erat eorum, a quibus omnis de rebus forensibus dicendi ratio et copia petebatur.^v De virtute enim, de officio, de æquo et bono, de dignitate, utilitate, honore,⁴ ignominia, præmio, pœna, similibusque de rebus, in utramque partem dicendi animos,^{w 5} et vim, et artem habere debemus. 108. Sed, quoniam de nostra possessione¹ depulsi, in parvo, et eo litigioso, prædiolo relictī sumus, et aliorum patroni, nostra tenere tuerique non potuimus; ab iis, (quod indignissimum est) qui in nostrum patrimonium irruperunt, quod

³ Quæ ita perspicua est, ut refutari non possit.

ⁿ Academicæ et Peripateticæ.

^v Qui docebant forensem eloquentiam.

^w Naturales impetus.

//////////

3 Erl. 1. *quendam cum amplificatione, aut q. c. q. nichil dici solet.*—4 Ita Steph. Lamb. Grut. Pearce. et recentt. *honore, utilitate* unus Oxon. *utilitate* omitunt ed. s. l. et a. Junt. Crat. Man.—5 ³ Sic distinxi cum Junt. Crat. Camer. ut jungatur *animos* (i. e. naturalem quandam impetum et fiduciam) *habere debemus*: qua tamen in ratione dubius hæreo, an non *et vim* sit e gloss. formulæ rarioris *animos* hoc sensu accipiendæ. Orell. *dicendi, omnino et vim* Man. Muhl. *dicendo ducendi animos et vim* e conj. Purgoldi receperunt Schutz. et Harles. Schutzius tamen in ed. minore censet delendum *animos*.

NOTÆ

^k *Depeculatorem*] Reum peculatus sive raptæ pecuniæ publicæ. Vox inde deducta, auctore Festo, quod initium hujus fraudis a pecore olim fieri soleret.

¹ *De nostra possessione*] Hujus loci talis est sententia: Quoniam philosophi, dum disserunt de moribus, ea invaserunt quæ tractanda erant a rhetoribus, quibus nihil jam præter causas forenses superest, a philosophis, qui nostra bona deprædati sunt,

mutuemur id quod nobis est necessarium. Ducta translatio ab iis qui, paterna possessione dejecti, compelluntur in vile prædiolum; de quo etiam lis intenditur. Litigiosum prædiolum dicit non propter eas lites in quibus versantur oratores, sed quod philosophi oratoribus detrachere volunt judicialium quæstionum partem optimam. Illis enim concedunt quæstionem finitam, infinitam sibi vindicant. *Strebæus*.

opus est nobis mutuemur. XXVIII. 109. Dicunt igitur nunc quidem illi, qui ¹ ex particula parva urbis^m ac loci nomen habent, et Peripatetici philosophi, aut Academici nominantur, (olim autem, propter eximiam rerum maximarum scientiam, a Græcis politici² philosophi³ appellati, universarum rerum publicarum nomine vocabantur) omnem civilem orationem in horum alterutro genere versari, aut definitæ controversiæ³ certis temporibus ac reis;⁴ [p. 153.] hoc modo: Placeatne a Carthaginiensibus captivos nostros, redditis suis, recuperari? aut infinite de universo genere quærentis: ⁴ Quid omnino de captivo statuendum ac sentiendum sit? Atque horum superius illud genus, causam aut controversiam appellant, eamque tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatione definiunt: hæc autem altera quæstio infinita et quasi proposita,⁵ consultatio nominatur: atque hactenus loquuntur.⁶ 110. Etiam hacⁿ in institu-

¹ Qui docerent rationem et scientiam administrandæ civitatis.

² In quæstione quæ certa tempora, certos reos definitos habeat.

³ In medio posita, θέσις.

⁴ Philosophi Peripatetici ac Academici.

CAP. XXVIII. 1 Ita codd. edd. vett. Junt. Lamb. Grut. *Dicunt igitur illi, nunc quidem qui* Orell. *Dicunt igitur illi, qui nunc quidem* Schutz. Mox, *urbis loci* conj. quidam ap. Pearc.—2 Orell. scribi jubet πολιτικοί.—3 Ita unus codex ap. Pearc. *definita controversia* Junt. Lamb. Grut. *aut definitæ controversiæ* Guelf. 2. 3.—4 Lamb. *infinita de u. g. quæstione*; Erl. 1. *infinite aut de*

NOTÆ

^m *Particula parva urbis*] E Lyceo scilicet, quod gymnasium Athenis celeberrimum dicebatur quoque περίπατος, obambulatio, quod inter deambulandum inde nominati Peripatetici philosopharentur. Academia gymnasium aliud Athenis ab Academo Atheniensi nomen habuisse tradit Plutarchus in Theseo.

ⁿ *Etiam hac, &c.*] Locum satis implicatum sic evolves: Hac etiam divisione civilis orationis in finitam et infinitam, cum præcepta tradunt, philosophi utuntur: quod cum pertineat ad oratores, usurpant tamen non lege et jure, non judicio recuperatorio,

sed ut ex jurisconsultorum auctoritate, illata vi qua quis vindiciarum loco surculum et ramum aut glebam defringebat ex agro quem suum esse contendebat. Sic illi philosophi imitantur eos qui alienam possessionem invadunt et surculum tantum decerpunt, ut in ea sibi aliquid esse juris confirment: non utramque causæ divisionem tractant; de quæstione definita tanquam sibi propria disputant, sed ex parte tantum: quæstionem infinitam non attingunt; appellant dumtaxat ejus nomen inter prima artis præcepta. Id melius esset omnino prætermittere, quam delibatum re-

endo⁵ divisione utuntur, sed ita, non ut jure, aut judicio, ut denique⁶ recuperare amissam possessionem, sed ut ex jure civili surculo defringendo, usurpare videantur. Nam illud alterum genus, quod est temporibus, locis, reis definitum,⁷ obtinent, atque idipsum lacinia.^o Nunc enim apud Philonem, quem in Academia maxime⁸ vigere audio, etiam harum jam causarum cognitio exercitatioque celebratur. Alterum vero tantummodo in prima arte⁹ tradenda nominant, et oratoris esse dicunt: sed neque vim, neque naturam ejus, nec partes, nec genera¹⁰ proponunt, ut præteriri omnino fuerit satius, quam attentatum deseri: nunc enim inopia reticere intelliguntur; tum judicio videntur.

XXIX. 111. Omnis igitur res eandem habet naturam ambigendi, de qua quæri et disceptari potest, sive in infinitis consultationibus disceptatur,^{b1} sive in iis causis, quæ in civitate, et inforensi disceptatione versantur: neque est ulla, quæ non aut ad cognoscendi, aut ad agendi vim rationemque referatur. 112. Nam aut ipsa cognitio rei scientiaque perquiritur; ut, Virtus suamne propter² dignitatem,^c an propter

^b Eadem ambigi et quæri possunt de re qualibet, sive spectetur illa universe, sive in certa et definita causa. ^c Ut opinantur Stoici.

universo.—5 Ita vulgg. loquuntur illi; quanquam rhetores etiam hac in instituendo Schutz. et Harles. loquuntur [illi. Quanquam rhetores] etiam hac in instituendo Orell. loquantur unus Oxon. et Junt. in primis inseruit Ernesti de conjectura.—6 Junt. Man. Grut. Orell. ut vi denique; unus Oxon. aut denique; Schutz. e conjectura Lambini, aut vi denique.—7 Erl. 1. diffinitum.—8 Voc. maxime deest in Guelf. 1. 2. 3. uno Oxon. et ed. s. l. et a. cum maxime conj. Orell. Mox jam harum etiam Lamb. Dein celebrantur Guelf. 3.—9 Guelf. 3. in arte, omisso prima.—10 Ita codd. Junt. Lamb. Grut. neque naturam ejus generis, nec partes conj. Schutz. neque naturam ejus partis nec genera Guelf. 1. Mox, pro attentatum, Lambinus legit attractum, quod extat in codd. Pith. Joan. Mead. Guelf. 1. Erl. 1. intractatum Palat. 9. attractatum Palat. 8. ad tantum, aut attractum al. ap. Grut.

CAP. XXIX. 1 Totus hic locus, Omnis ... disceptatur, abest in cod. Erl. 1. disceptatur delet Schutz. disceptetur conj. Ernesti. Mox, in civili atque in forensi Man. versentur Erl. 1. Paulo post aut deest in eodem codice.—2 Erl.

NOTÆ

linquere; tum enim id viderentur certo consilio fecisse, non ignorantia et inopia.

^o Lacinia] Pars est extrema vesti-

menti. Hic translatio sumta ab iis qui vestem extrema tantum parte retinent.

fructus aliquos expetatur?^d aut agendi consilium exquiritur; ut, Sitne sapienti³ capessenda respublica?^e 113. Cognitionis autem tres modi, conjectura, definitio, et, ut ita dicam, consecutio.⁴ Nam, quid⁵ in re sit, conjectura quæritur; ut illud, Sitne in humano genere sapientia? Quam autem vim quæque res habeat, definitio⁶ explicat; ut, si quærat, Quid sit sapientia?^p Consecutio autem tractatur, cum, quid quamque rem sequatur, inquiritur;⁷ ut illud, Sitne aliquando mentiri^q boni viri? 114. Redeunt rursus ad conjecturam, eamque in quatuor genera dispertunt:⁸ nam aut quid sit, quæritur, hoc modo: Naturane sit jus^r inter homines,^f an opinionibus? aut, quæ sit origo cujusque rei? ut, Quod sit initium legum,^s aut rerum

^d Quod Peripatetici sentiunt.

^e Quod Epicurus negat ratus civilibus curis voluptatem, in qua summum bonum ponit, perturbari.

^f An jus, quod inter homines est, fundatum sit in ipsa hominum natura?

////////

1. suam neque propter. Idem codex mox fructum aliquid.—3 Idem codex exquiretur ut sitne sapientia.—4 Erl. 1. conjectura complectuntur d. et ut i. d. sequutio.—5 Nam, eequid Orell. et Schutz. e conjectura. Mox, Sitne humano Erl. 1. unde Harles. conj. Sitne humano generi.—6 Erl. 1. definitio.—7 Ita codd. plerique, Junt. Lamb. Grut. an quæritur unus Oxon. anquiritur Goelf. 2. Schutz. Harles. anqueritur Erl. 1.—8 Erl. 1. dispartunt. Mox in eodem

NOTÆ

^p Quid sit sapientia] ‘Sapientia est (ut a veteribus philosophis definitum est) rerum divinarum et humanarum, causarumque quibus hæ res continentur, scientia.’ Tullius de Off. l. II. § 5.

^q Sitne aliquando mentiri] Recte Plato de Rep. l. II. Ψεῦδος οὐ μόνον ὑπὸ θεῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπ’ ἀνθρώπων μισεῖται. Mendacium non tantum a Diis, sed etiam ab hominibus odio habetur. Videtur ab hac sententia aliquantulum deflectere, cum lib. v. de Rep. mendacio tanquam pharmaco magistratibus utendum aliquando censet ad subditorum utilitatem. Mendacium officiosum approbat Tullius in orat. pro Ligario. Aristoteles Ethic.

lib. IV. licitum umquam mendacium negat, cujus sententiæ accedendum. Quid autem discrepent mentiri et mendacium dicere ex Nigidio docet Gellius XI. 11.

^r Naturane sit jus] Jus aliud est naturale, definiturque a Cic. de Leg. l. I. ‘Ratio summa insita in natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria.’ Aliud jus gentium ad naturale accedit, estque omnium gentium auctoritate passim receptum; aliud proprium quod sibi quisque populus describit; aliud civile, &c. Vide Partit. Orat. § 62.

^s Quod sit initium legum] Callicles in Gorgia Platonis ab infirmiori plebe leges inventas putat, quibus, ne quid

publicarum? ^t aut causa, et ratio; ⁹ ut, si quæretur, Cur doctissimi ^u homines de maximis rebus dissentiant? aut de immutatione; ut, si disputetur, Num interire virtus in homine, aut num in vitium possit converti? ¹⁰ 115. Definitionis autem sunt disceptationes, aut, ¹¹ cum quæritur, quid in communi ^v mente quasi impressum sit; ^s ut, si disseratur, ¹² Idne sit jus, ^w quod maximæ parti sit utile: ⁴ aut, cum, quid cujusque sit proprium, exquiritur; ut, Ornate dicere, propriumne sit ^x oratoris, an id etiam aliquis præterea possit? ¹³ aut, cum res distribuitur in partes; ut, si quæretur, Quot sint genera ^y rerum expetendarum, aut, ¹⁴ sintne tria, ⁱ corporis, ^z animi, externarumque rerum? aut, cum, quæ forma, et quasi naturalis nota cujusque sit, describitur, ¹⁵ ut, si quæretur avari species, seditiosi, gloriosi. ¹⁶ 116. Consecutionis autem duo prima quæstionum genera ponuntur: nam aut simplex est disceptatio, ut, si disseratur, Expetendane sit gloria: aut ex comparatione; Laus an divi-

^s Quæ sit hominum omnium super aliqua re communis opinio.

^h An jus recte definiri possit id quod maximæ parti sit utilissimum.

ⁱ Bona vel bonorum genera.

cod. supra voc. *opinionibus* scriptum est in.—9 Nonnulli codd. Reg. cum uno Oxon. *causæ tractatio*.—10 Erl. 1. *convertere*.—11 Hoc est ex ingenio Pearceii; ut codd. edd. vet. Junt. Lamb. Grut.—12 Lamb. conj. *disquiratur*, vel *quæretur*.—13 Codd. aliquot, Steph. Lamb. *præterea facere possit*: ed. s. l. et a. *præter ipsum facere possit*.—14 Ita Lamb. et Grut. ut Erl. 1. Gnef. 1. 2. Mead. Harl. 2. Victor. Streb. Ascens. Junt. et Manut. et de conjectura Schutzii

NOTÆ

præter fas auderent potentiores, cō-
ërcerentur. Thrasy-machus apud Pla-
tonem de Rep. l. 1. jura et leges prin-
cipum arbitrio putat constitutas. Un-
de perperam concludit illud esse jus
quod potentioribus est utile. Vide
notas in l. 1. de Orat. § 33.

^t *Rerum publicarum*] Earum initium
primo domus, tum vicus, denique ci-
vitas. Aristot. de Rep. l. 1.

^u *Cur doctissimi*] Scilicet erudito-
rum, perinde ac ‘vulgi opiniones in
maxima inconstantia veritatis igno-
ratione versantur;’ Tullius de Nat.
Deor. l. 1. § 43.

^v *Quid in communi, &c.*] Hæc sunt
innata, religione Deum, parentes pi-
etate, officiis amicos colere.

^w *Idne sit jus*] Rectius a jurisperitis
definitur ars boni et æqui.

^x *Propriumne sit*] Ornate et appo-
site ad persuadendum dicere unius
est oratoris.

^y *Quot sint genera*] Tria sunt expe-
tenda; honesta, utilia, et jucunda.

^z *Corporis*] Bona corporis sunt sa-
nitas, robur, agilitas, pulchritudo:
animi, ingenium, memoria, indus-
tria: externa, nobilitas, proba insti-
tutio, divitiæ.

tiæ^a magis expetendæ sint. Simplicium autem sunt tres modi, de expetendis fugiendisve rebus; ut, Expetendine honores sint? Num fugienda paupertas? de æquo aut ini-quo; ut,¹⁷ Æquumne sit ulcisci^b injurias etiam propinquo- rum? de honesto aut turpi; ut hoc, Sitne honestum gloriæ causa mortem obire? 117. Comparisonis autem duo sunt modi; unus, cum, idemne sit, an aliquid intersit, quæritur; ut, metuere et vereri;^c ut rex et tyrannus;^d ut assentator¹⁸ et amicus:^e alter, cum, quid præstet aliud alii, quæritur; ut illud, Optimine cujusque sapientes, an populari laude ducantur?^j Atque eæ quidem¹⁹ disceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, sic fere a doctissimis hominibus describuntur.²⁰ xxx. 118. Quæ vero referuntur ad agen- dum, aut in officii disceptatione^{k1} versantur, (quo in genere, quid rectum faciendumque sit, quæritur; cui loco omnis virtutum et vitiorum est sylva^l subjecta) aut in animorum²

^j An malint sapientes ab optimo quoque laudari quam a vulgo?

^k In quæstionibus quæ officium cujusque spectant.

^l Materia.

recepit Orell.—15 Gnelf. *describatur*.—16 Reg. 7703. *gulosi*.—17 Pearce. e conjectura addidit *ut*, quod receperunt Schutz. Harles. et Orell.—18 Steph. et Lamb. *et vereri, rex et tyrannus, assentator*. Mox, *alterum cum*, &c. Erl. 1. Tum Gnelf. 2. *qui præstet*. Denique alii deest in Erl. 1.—19 Voc. *quidem* omissum est in Erl. 1. qui mox habet *ad cognitionem referuntur*.—20 Gnelf. 1. *viris describuntur*; Gnelf. 2. *hominibus distribuuntur*; ita quoque Erl. 1. sed a manu recent. superscriptum est *descri, h. e. describuntur*.

CAP. XXX. 1 Gnelf. 1. *officii disputatione*. Mox, *quo in loco omnis* Erl. 1. Gnelf. 1. Tum pro *sylva*, Erl. 1. habet *illa*.—2 Idem codex habet *aut una-*

NOTE

^a *Laus, an divitiæ*] Quæstionem solvit Salomon Proverb. cap. xxii. 'Melius est nomen bonum quam divitiæ multæ.'

^b *Æquumne sit ulcisci*] Consule notas in l. ii. de Invent. § 66. et in l. i. de Orat. § 32.

^c *Metuere et vereri*] Metuere est angere malo imminenti, quod vix declinari potest: vereri est timere ne quid perperam fiat.

^d *Rex et tyrannus*] Rex est qui rerum summam administrans, publicæ,

non privatæ utilitati studet; tyrannus contra suis tantum commodis servit. 'Omnes et habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate quæ libertate usa est.' Corn. Nepos in Miltiade.

^e *Assentator et amicus*] Adulator voluptatis aut utilitatis suæ causa amicitiam simulat: amicus vult bona evenire alteri, non suæ, sed illius ipsius causa quem diligit. Consule Plutarch. lib. de Discrimine Amici et Adulatoris.

aliqua permotione aut gignenda, aut sedanda tollendave tractantur. Huic generi subjectæ sunt cohortationes, ob-
jurgationes, consolationes, miserationes, omnisque ad om-
nem animi motum et impulsio,³ et, si ita res feret, mitigatio.
119. Explicatis igitur his generibus, ac modis disceptatio-
tionum omnium, nihil sane ad rem pertinet, si qua in re
discrepavit⁴ ab Antonii divisione nostra partitio: ^m eadem
enim sunt membra in utriusque disputationibus,⁵ sed paulo
secus a me, atque ab illo, partita ac distributa. Nunc ad
reliqua progrediar, meque ad meum munus pensumque^{6 f}
revocabo. Nam ex illis locis, quos exposuit Antonius,
omnia sunt ad quæque genera quæstionum argumenta su-
menda: sed aliis generibus alii loci magis erunt apti; de
quo non tam quia longum est, quam quia perspicuum,⁷ dici
nihil est necesse.

120. Ornatissimæ sunt igitur orationes eæ, quæ la-
tissime vagantur,ⁿ et a privata ac singulari⁸ controver-
sia se ad universi generis vim explicandam conferunt
et convertunt, ut ii, qui audiant, natura, et genere, et
universa re cognita, de singulis reis, et criminibus, et liti-
bus statuere possint. 121. Hanc ad consuetudinem ex-
ercitationis vos, adolescentes, est cohortatus Antonius,⁹
atque a minutis angustisque concertationibus ad om-

^m Parum refert an ego eundem in dividendo atque Antonius ordinem se-
cutus sim.

ⁿ Quæ versantur in quæstionibus infinitis, et ab hypothesis ad thesim tradu-
cuntur.

mino, sed suprascriptum est a manu recent. in animorum.—3 Steph. et
Lamb. motum impulsio.—4 Ita Erl. 1. Junt. et Lamb. discrepuit duo Regii,
alii codd. ap. Schutz. cum edd. Schutz. et Orell. Mox, enim deest in Erl. 1.
et Guelf. 1.—5 Ita edd. vett. in utriusque disputatione Joan. Cant. Harl. 1.
Wag. Nov. Steph. Ascens. Manut. Pearce. Schutz. et Orell. in utrisque dis-
putationibus Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. Paulo post ac tributa Reg.
7703. et Erl. 1. atque tributa Guelf. 1. item codd. Gruteri.—6 Erl. 1. pensum,
sine quæ.—7 Idem codex perspicuum est, dici nihil. Nihil est ornatissime.
Sunt igitur, &c.—8 Erl. 1. a privata et a singulari. Mox, qui audiunt Schutz.
et Orell. Tum naturæ genere codd. aliquot, probante Gulielm. natura generis
conj. Schutz.—9 Lamb. est Antonius cohortatus. Verbum est deest in Erl. 1.

NOTÆ

^f Pensum] Proprie manipulus est puellis fuso trahendus: metaphoricè
lanæ vel lini ex colu pendens, et a sumitur pro negotio cuique injuncto.

nem vim varietatemque^o vos disserendi traducendos putavit. [*p.* 154.] Quare non est paucorum libellorum hoc munus, ut ii, qui scripserunt de dicendi ratione, arbitrati sunt, neque Tusculani, atque hujus ambulationis¹⁰ antemeridianæ, aut nostræ pomeridianæ sessionis.^p Non enim solum acuenda nobis, neque procudenda^{7 11} lingua est, sed onerandum complendumque pectus maximarum rerum et plurimarum suavitate, copia, varietate. XXXI. 122. Nostra est enim¹ (si modo nos oratores sumus, si in civium disceptationibus, si in periculis, si in deliberationibus publicis adhibendi² auctores et principes sumus) nostra est, inquam, omnis ista prudentiæ doctrinæque possessio, in quam homines, quasi caducam atque vacuam,^{r 3} abundantes otio, nobis occupatis, involaverunt, atque etiam aut iridentes oratorem, ut ille in Gorgia Socrates,^s cavillantur, aut aliquid de oratoris arte paucis præcipiunt libellis, eosque rhetoricos inscribunt,^s quasi non illa sint propria rhetorum,⁴ quæ ab iisdem de justitia, de officio, de civitatibus instituendis et regendis, de omni vivendi, denique etiam de naturæ ratione dicuntur. 123. Quæ quoniam jam aliunde⁵ non possumus, sumenda sunt nobis ab iis ipsis, a quibus expilati sumus; dummodo

^o Quæ certis definitæ sunt personis, temporibus, ac locis.

^p Hæc ars de universo genere disserendi præcipi non potest paucis rhetorum libellis, neque hoc sermone quem habuimus in Tusculano horis antemeridianis ambulando, neque hoc quem nunc habemus horis pomeridianis sedendo.

^q Quasi cudendo formanda ex arte.

^r Philosophi prudentiæ et eruditionis possessionem, quæ nostra est, rapuerunt, quasi possessore fuisset destituta.

^s Ut Aristoteles et Theophrastus.

Paulo post, disserendi vos traducendos Schutz. nos traducendos Guelf. 3. vos deest in Guelf. 2. Manut. et Mull. uncis inclusit Orell.—10 Erl. 1. ambulationes. Schutz. in Addend. ed. min. conj. atque nostræ amb. antem. aut hujus, &c.—11 Guelf. 1. procludenda; Guelf. 2. procutenda. Ernesti conj. atque procudenda. Mox, sed ornandum Schutz. e conjectura Heusingeri. Dein et plurimarum omittit Schutz.

CAP. XXXI. 1 Nostra enim Guelf. 1. Mox, sumus deest in Erl. 1.—2 Erl. 1. adimendi.—3 Erl. 1. in qua . . . caduca atque vacua.—4 Schutz. e conjectura oratorum. Mox, et regendis desunt in Guelf. 1.—5 Quæ q. aliunde, omisso jam, Schutz. ex uno codice. Mox, expoliati; quædam edd. compilati. Tum,

NOTÆ

^s Ut ille in Gorgia Socrates] Socrates secutus Crassus, ut jam annotavimus tis in Gorgia mentem non est hic as- ad l. 1. de Orat. § 47.

illa ad hanc civilem scientiam, quo pertinent, et quam intuentur, transferamus: neque (ut ante dixi) omnem teramus in his⁶ discendis rebus ætatem, sed cum fontes viderimus, quos nisi qui celeriter cognorit, nunquam cognoscet omnino, tum, quotiescumque opus erit, ex iis tantum, quantum res petet, hauriamus.⁷ 124. Nam neque tam est acris acies⁸ in naturis hominum, et ingeniis, ut res tantas quisquam, nisi monstratas, possit videre: neque tanta tamen in rebus obscuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, si modo aspexerit.⁴ In hoc igitur tanto tam immensoque campo,⁹ cum liceat oratori vagari libere, atque, ubicumque constiterit, consistere in suo, facile suppeditat¹⁰ omnis apparatus ornatusque dicendi. 125. Rerum enim copia verborum copiam¹⁰ gignit: et, si est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura¹¹ quidam splendor in verbis: sit modo is, qui dicet aut scribet, institutus liberaliter educatione doctrinaque puerili, et flagret studio, et a natura adjuvetur, et in universorum¹² generum infinitis disceptationibus exercitatus; ornatissimos scriptores oratoresque ad cognoscendum imitandumque cognorit:¹³ næ ille haud sane, quemadmodum verba struat et illuminet, a magistris istis requiret:¹⁴ ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta sine duce, natura ipsa, si modo est exercitata,¹⁴ labetur.

XXXII. 126. Hic Catulus, Dii immortales! inquit; ' quan-

⁴ Penitus intelligat, si modo attigerit.

¹⁰ Præsto est, abundat.

¹¹ Profecto nequaquam ille requiret a magistris, &c.

////////

qua pertinent Guelf. 1. ad quam pertinent Guelf. 2. et Lamb. et quam intue-mur Schutz. Harles. et Mull.—6 Erl. 1. in iis.—7 Ita Erl. 1. Lamb. Schutz. Wetzel. et Harles. hauriemus codd. alii, Junt. Crat. Man. Lamb. 1566. Grut. Orell. quam lectionem defendit Matthiæ de Anacol. p. 22.—8 Guelf. 1. acris et alacer; et mox in eodem nisi monstratis.—9 Ita codd. omnes Pearcii, unus Oxon. et Erl. 1. tanto tamque immenso campo Junt. et Grut. tanto immensoque campo Lamb. Mox, consistere omissum est in Erl. 1. et Guelf. 1.—10 Hæc duo vocabbb. verborum copiam desunt in Erl. 1.—11 Erl. 1. re natura; Guelf. 1. et Vet. ap. Steph. re naturalis. Paulo post, et institutus Erl. 1.—12 Guelf. 1. et universorum.—13 Ita unus Oxon. Junt. Lamb. Grut. legerit Lamb. et Olivet. delegerit complures codd. Pearce. Schutz. Harles. Orell.—14 Ita codd. cum edd. Junt. Lamb. Grut. Pearce. excitata e conjectura Schutzii, Harles. et Orell.

CAP. XXXII. 1 Dii immortales, Hic Catulus Erl. 1. inquit omissum est in

tam rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Crasse, complexus es, quantisque ex angustiis oratorem educere ausus es, et in majorum suorum regno collocare! Namque illos veteres doctores auctoresque dicendi nullum genus disputationis a se alienum putasse accepimus, semperque esse in omni orationis ratione ² versatos. 127. Ex quibus Eleus ^h Hippias, ⁱ cum Olympiam ^j venisset, maxima illa quinquennali celebritate ludorum, ^k gloriatus est, cuncta pæne audiente ³ Græcia, nihil esse ulla in arte rerum omnium, quod ipse nesciret: nec solum has artes, quibus liberales doctrinæ, atque ingenuæ continerentur, ⁴ geometriam, musicam, literarum cognitionem, et poëtarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ de hominum moribus, quæ de rebus publicis dicerentur; ⁵ sed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, soccos, ^w quibus indutus esset, se sua manu confecisse. ⁶ 128. Scilicet nimis hic quidem est progressus, sed ex eo ipso est conjectura facilis, quantum sibi illi ipsi oratores ⁷ de præclarissimis artibus appetierint,

^w Calceos.

Guelf. 1. Mox, *compressus es* in eodem codice.—2 Steph. *orationis genere*.—3 Guelf. 1. et Erl. 1. *sape audientibus*.—4 Vet. ap. Steph. et Lamb. *continentur*.—5 Lamb. *disseruntur*.—6 Guelf. 1. *esset, sua m. confecisse*; Erl. 1. *esset, sua m. fecisse*, sed *con* superscriptum est.—7 Erl. 1. *ex eo ipsi conjectura f. q.*

NOTÆ

^h Eleus] Oriundus ex Elide, quæ urbs est in Peloponneso; nunc *Belvedere*.

ⁱ Hippias] Totus hic locus ex Platonis Hippiæ Minore desumptus est; in quo Socrates Hippiam audacissimum ardelionem, nihil non sibi arrogantem dum facete deridet, sophistarum disputandi rationem evertit. De Hippiæ vide Apuleium Florid. l. ii. Paulo post ea tempora, annis circiter ante Chr. 360. Hiubingus quidam inter Sinas philosophus, isti Hippiæ persimilis, vestes, calceos, &c. sua sibi industria et manu conficiebat. Martin. l. v. Sinicæ Historiæ, Decad. i.

^j Olympiam] Urbem in Elide regione Peloponnesi, dictam quoque Pisam; nunc *Langanico* Castaldus, Niger *Stauri* vocari scribit.

^k Quinquennali celebritate ludorum] Olympicos ludos ad Jovis cultum Olympiæ quinto quoque anno celebrandos instituit Hercules, Diodoro teste; quanquam illorum auctorem Velleius facit Atreum. Eos instauravit Iphitus Eleus, anno post excidium Trojæ 408. ante Romam conditam 23. ante Chr. 776. Atque hinc primum certum aliquid habetur in historia Græca. Eorum ludorum celebritas desiit Theodosio Magno imperante, ut narrat Cedrenus.

qui ne sordidiores quidem repudiarint. Quid de Prodico Chio? ⁸¹ quid de Thrasymacho Chalcedonio, de Protagora Abderita loquar? quorum unusquisque plurimum temporibus illis, etiam de natura rerum et disseruit et scripsit. 129. Ipse ille Leontinus Gorgias, quo patrono (ut Plato voluit) philosopho succubuit orator,^z qui aut non est victus unquam a Socrate, neque sermo ille Platonis verus est; aut, si est victus,⁹ eloquentior videlicet fuit, et disertior Socrates, et, ut tu appellas, copiosior et melior orator. Sed hic,^y in illo ipso ¹⁰ Platonis libro, de omni re, quæcumque in disceptationem quæstionemque vocaretur,¹¹ se copiosissime dicturum esse profitetur; isque princeps^z ex omnibus ausus est in conventu poscere, qua de re quisque vellet audire: cui tantus honos habitus est a Græcia, soli ut ex omnibus Delphis^m non inaurata statua,ⁿ sed aurea statueretur. 130. Atque ii,¹² quos nominavi, multique^o præterea summi dicendi auctores, uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi potest, ita se rem habere, ut tu, Crasse, dicis; oratorisque nomen apud antiquos in Græcia, majore quadam vel copia vel gloria,¹³ floruisse. 131. Quo qui-

^z Qui dum in dialogo a Platone composito, defensorem se rhetoricæ proficitur contra Socratem, quem cum illo de philosophiæ dignitate disputantem Plato facit, vincitur a Socrate. ^y Gorgias. ^z Primus omnium.

////////

sibi illi oratores. Mox Erl. 1. et Guelf. 1. *appeterent*. Erl. 1. *repudiarent*.—8 Guelf. 2. 3. unus Oxon. et Lamb. *Prodico Ceo*; P. Cio Manut. et Mull. P. *Ceo* codd. aliquot et Schltz. P. *Chio* Junt. et Grut. *pdico ho* Erl. 1. Actutum, *quid* deest in Guelf. 1. 2. 3. et Erl. 1.—9 Voc. *victus* deest in Erl. 1. et Guelf. 1. Mox, *Socrates ut tu* in iisdem codd. et *tu appellas* Guelf. 2.—10 Pronomen *ipso* deest in Guelf. 1.—11 Guelf. 1. et Erl. 1. *revocetur*.—12 *Sed hii* Guelf. 1. *Sed ii* Erl. 1. Mox, *pro auctores*, quod ex Erl. 1. rescripsit Ernesti, *doctores* habent codd. plerique, Junt. Lamb. Grut.—

NOTÆ

¹ De Prodico Chio, &c.] Vide notas in Brutum.

^m Delphis] Delphi, Phocidis urbs in Achaia, Apollinis oraculo celebrima. Castris Sophiano, Salona Nigro.

ⁿ Non inaurata statua] Perperam itaque Pausanias in Phocidis Gorgiæ statuam inauratam erectam fuisse

scribit: verius Valerius Maximus et Plinius auream fuisse referunt; quam et hic lapsus est l. xxxiii. c. 4. qui Gorgiam sibi, non Græciam ipsi statuam auream posuisse refert, Olymp. circiter lxx. sive annis ante Chr. 500.

^o Multi] Ut Theodorus Byzantius, Isocrates, &c.

dem magis dubito, tibine plus laudis,¹⁴ an Græcis vituperationis esse tribuendum statuam: cum tu, in alia lingua ac moribus natus, occupatissima in civitate, vel privatorum negotiis pæne omnibus,¹⁵ vel orbis terræ procuratione, ac summi imperii gubernatione districtus,^a tantam vim rerum cognitionemque comprehenderis, eamque omnem cum ejus,^b qui consilio et oratione in civitate valeat, scientia atque exercitatione sociaris: illi^c nati in literis, ardentisque his studiis,¹⁶ otio vero diffuentes, non modo nihil acquisierint, sed ne relictum quidem, et traditum, et suum conservaverint. XXXIII. 132. [p. 155.] Tum Crassus, Non in hac, inquit, una, Catule, re, sed in aliis etiam compluribus,¹ distributione partium ac separatione magnitudines sunt artium diminutæ.^d An tu existimas, cum esset Hippocrates ille Cous,^p fuisse tum alios medicos, qui morbis, alios,^e qui vulneribus, alios, qui oculis² mederentur? num geometriam Euclide^q aut Archimede,^r num musicam Damone^s

^a Occupatus.^b Q. Mucii Scævola.^c Græci.^d Quia partes artium aliæ ab aliis separatæ sunt et aliis attributæ, ideo artes, maximæ antea, valde sunt imminutæ.^e Chirurgos appellant.

13 Guelf. 1. *vel gloria, vel copia*.—14 Erl. 1. *tibine laudis*, omisso *plus*. Mox, *statuam esse tribuendum* Guelf. 1. 2. 3. et Erl. 1.—15 Ernesti conj. *omnium*; Schütz. *suspici. obrutus*.—16 Erl. 1. *ardentes his studiis*. Mox, *defluentes unus Oxon.* Paulo post, *conservaverint* Erl. 1.

CAP. XXXIII. 1 Erl. 1. *Non hac inquit una Catule: sed in aliis etiam quam pluribus*. Mox, *deminutæ* Erl. 1. 2.—2 Lamb. *alios, qui oculis, qui auribus*.—

NOTE

^p Hippocrates ille Cous] Medicorum princeps Hippocrates, 'qui tam fallere quam falli nescit,' ut ait Macrobius Somn. Scip. 1. 6. in insula maris Ægæi Co (hodie dicitur Lango) natus est, teste Histomacho, anno 1. Olymp. LXXX. scilicet ante Chr. 469. obiit apud Larissæos, quo ætatis anno vix constat: scribunt alii nonagesimo, alii octogesimo quinto, alii centesimo quarto, alii denique centesimo nono. Soranus.

^q Euclide] Euclides mathematicus

geometriam Alexandriæ docuit Ptolemæi Lagidæ Ægypti regis temporibus, Olymp. cxviii. annis ante Chr. 308. Multum differt ab antiquiore illo Euclide Megarensi Socratis discipulo. In opere de geometria omnem magnitudinis ac multitudinis rationem complectitur, quæ subinde divisa est, aliis figuras planas, aliis solidas, aliis numeros, aliis lineas commensurabiles, ut vocant, et incommensurabiles tractantibus.

^r Archimede] Hic Syracusanus cœ-

aut Aristoxeno,^t num ipsas literas Aristophane^u aut Callimacho^v tractante, tam discerptas³ fuisse, ut nemo genus universum complecteretur, atque ut alius aliam sibi partem, in qua elaboraret,⁴ seponeret? 133. Equidem sæpe hoc audiui de patre et de socero⁵ meo,^f nostros quoque homines, qui excellere sapientiæ gloria vellent, omnia, quæ quidem tum hæc civitas nosset, solitos esse complecti. Meminerant illi Sex. Ælium, M' vero Manilium^w nos etiam vidimus transverso ambulante foro; quod erat insigne, eum, qui id faceret, facere civibus omnibus consilii sui copiam:^g ad quos olim et ita ambulantes, et in solio sedentes domi, sic adibatur, non solum ut de jure civili

^f De patre uxoris meæ.

^g Signum erat eum esse paratum ad respondendum, si quis ab ipso quid petere vellet.

//////////

3 Ed. s. l. et a. et margo Crat. *discretas*; Erl. 1. *discerpta*. Paulo ante verba, *num ipsas literas Aristophane*, desunt in Erl. 1.—4 Erl. 1. *elaboret*.—

NOTÆ

li siderumque spectator, geometricæ ac machinalis scientiæ peritissimus; patriam adversus Romanorum conatus novis bellicorum operum inventis facile per triennium defendit: Syracensis captis, cum esset in sua studia intentus, ab ignoto milite interfectus est, id ægre ferente Marcello victore, qui edixerat, ne vir tantus violaretur, A. U. C. 542. ante Chr. 212. ætatis circiter 70. Liv. l. xxiv. Plutarch. Plinius, &c. Scripsit Archimedes de sphaera et cylindro, de circuli dimensione, de æquiponderantibus, de conoidibus et sphaeroidibus, de spiralibus, de quadratura parabolæ, et insidentibus in humido. Quotusquisque hæc omnia simul complectitur?

^s *Damone*] Damon Agathoclis discipulus non in musicis tantum, verum etiam aliis artibus perjucundis excelluit. Plato in Lachete.

^t *Aristoxeno*] Qui ortus ex urbe Tarento philosophicis juxta et musi-

cis disciplinis eruditus extitit. Aristotelem audivit præceptorem, in quem officii parum memor subinde invectus est, quod Aristoteles in schola sibi delegisset Theophrastum successorem. Inclaruit anno ante Chr. circiter 320. Suidas.

^u *Aristophane*] Hic Byzantius grammaticus, Callimachi et Zenodoti discipulus, vixit Olymp. xlv. ante Chr. annis 600. Suidas.

^v *Callimacho*] Cyrenæo grammatico, qui poemata quovis carminum genere scripsit, multa quoque oratione numeris soluta edidit. Ista subinde partiti sunt studia, alii grammaticæ, alii poëticæ addicti. Vixit Callimachus ad tempora Ptolemæi Evergetæ, qui regnare cœpit in Ægypto Olymp. cxxvii. anno 2. ante Chr. 261. Suidas.

^w *Sex. Ælium, M' vero Manilium*] De quibus, ut et ceteris qui dicendi laude præstiterunt, disseremus in notis ad Brutum.

ad eos, verum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo,⁶ de omni denique aut officio aut negotio referretur. 134. Hæc fuit P. Crassi illius veteris,^x hæc Ti. Coruncanii,^y hæc proavi generi mei,⁷ Scipionis,^z prudentissimi hominis, sapientia, qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur: iidemque et in senatu,⁸ et apud populum, et in causis amicorum, et domi, et militiæ consilium suum fidemque præstabant. 135. Quid enim M. Catoni,^a præter hanc politissimam doctrinam transmarinam atque adventiciam,^h defuit? num, quia jus civile didicerat,⁹ causas non dicebat? aut quia poterat dicere, juris scientiam negligebat? at utroque in genere et laboravit, et præstitit:ⁱ num propter hanc ex privatorum negotiis collectam gratiam tardior in republica capessenda fuit? nemo apud populum fortior, nemo melior senator: idem facile optimus¹⁰ imperator:^j denique nihil in hac civitate temporibus illis sciri discive potuit, quod ille non cum investigarit et scierit, tum etiam conscripserit. 136. Nunc contra¹¹ plerique ad honores adipiscendos et ad rempublicam gerendam nudi veniunt atque inermes; nulla cognitione rerum, nulla scientia ornat.

^h *Petitam a Græcis, qui ab Italis mari sejunguntur.*

ⁱ *Excelluit.*

^j *Dux belli scientissimus.*

5. Steph. et Lamb. *et de patre et socero*.—6 *Tria hæc verba, de agro colendo*, desunt in Erl. 1.—7 *Grut. prouvi, generi mei*.—8 Erl. 1. *idemque in senatu*; unus Oxon. *hi denique et in senatu*. Mox, *et domi* omittit Olivet.—9 *Guelf. 1. 2. 3. Erl. 1. septem Palatt. tres ap. Grut. et omnes fere codd. Pearcii, cum edd. Mediol. et edd. vett. habent jus civile non didicerat*; Aldus primus *id non* delevit. Mox, Erl. 1. *neglegebat*. Tum *at delent* *Guelf. 1. Erl. 1. Joan. Vet. Steph. Schutz. Harles. et Orell. atqui utroque* Lamb. *at habent* *Guelf. 2. 3. Junt. Crat. Grut. laboravit* Erl. 1.—10 Erl. 1. et *Guelf. 1. et idem optimus*. Mox, *temporibus sciri discive potuit, quod non*, &c. Erl. 1.—11 *Nunc cuncta* Erl.

NOTÆ

^x *P. Crassi illius veteris*] Cognitione Divitis, qui pontificis maximi munere functus est, et consulatum gessit A. U. C. 548. ante Chr. 196.

^y *Ti. Coruncanii*] Hic etiam pontifex maximus fuit, et obiit A. U. C. 601. ante Chr. 153. ut indicat Cicero

in Catone.

^z *Scipionis*] Hic ille Scipio est Nasica Corculum, et ipse pontifex maximus, proavus Scipionis qui Crassi gener fuit.

^a *M. Catoni*] Vide notas in Brutum.

Sin aliquis excellit ¹² unus e multis; effert se, si unum aliquid affert,^k ut bellicam virtutem, aut usum aliquem militarem; (quæ sane nunc quidem obsoleverunt ¹³) aut juris scientiam, ne ejus quidem universi;^m (nam pontificium, quod est conjunctum,ⁿ nemo discit) aut eloquentiam, quam in clamore et in verborum cursu positam putant: omnium vero bonarum artium, denique virtutum ipsarum societatem cognationemque,¹⁴ non norunt. XXXIV. 137. Sed, ut ad Græcos referam orationem, (quibus carere in hoc ¹ quidem sermonis genere non possumus: nam ut virtutis a nostris, sic doctrinæ sunt ab illis exempla ² repetenda;) septem fuisse dicuntur^b uno tempore, qui sapientes et haberentur, et vocarentur. Hi omnes, præter Milesium^c Thalen, civitatibus suis præfuerunt. Quis doctior iisdem illis temporibus, aut cujus eloquentia literis instructor fuisse traditur, quam Pisistrati? qui primus Homeri^d libros, confusos antea,³ sic disposuisse dicitur,^e ut nunc

^k *Præstantiorem se aliis haberi vult, si una aliqua dote præditus est.*

^l *Quæ virtus bellica et usus militaris nunc jacent sine honore.*

^m *Ne totius quidem juris.*

ⁿ *Jus de rebus divinis a pontificibus scriptum, quod est conjunctum cum jure civili.*

1.—12 *Sin aliquis excellet* Gnelf. 2. 3. *Sin ... si unum aliquod affert* conj. Ernesti; *excellit unus e multis affert, sed si unum aliquid affert: aut bellicam virtutem, aut usum aliquid* Erl. 1.—13 Erl. 1. *absoluerunt.*—14 Erl. 1. *cogitationemque.*

CAP. XXXIV. 1 Erl. 1. *carere hoc.*—2 Gnelf. 1. 2. *nam ut virtute ... ab illis exempla;* in Gnelf. 1. *omissum exempla;* Erl. 1. *habet, nam ut virtutes a nos-*

NOTÆ

^b *Septem fuisse dicuntur*] Omnes illi, excepto Thale Milesio omnium antiquissimo, suis civitatibus præfuerunt; Pittacus Mitylenæis, Bias Prienensibus, Solon Atheniensibus, Cleobulus Lindiis, Myson Chenensibus in Laconica, Chilo Lacedæmoniis. Plato in Protagora, &c. Floruerunt ab Olymp. XL. ad LVIII. sive ab anno ante Chr. 620. ad 548. Diogenes, &c.

^c *Milesium*] Oriundum e Mileto, nunc Melasso; ex Ptolemæo Cariæ,

ex Herodoto civitas est Ioniæ. Quod in utriusque provinciæ finibus sita sit, hinc orta fortasse geographorum æqualium dissensio; quorum alii, ut Mela, Strabo, et Plinius, Miletum in Ionia; alii, ut Ptolemæus, in Caria collocant.

^d *Homeri*] De quo supra § 57.

^e *Disposuisse dicitur*] Recte assensum hic sustinet Cicero; neque enim Pisistratum, sed ejus filium Hipparchum Homeri libros ordine disposuisse tradit Plato in Hipparcho.

habemus. Non fuit ille quidem civibus⁴ suis utilis, sed ita eloquentia floruit, ut literis doctrinaque præstaret. 138. Quid Pericles? de cujus dicendi copia⁵ sic accepimus, ut, cum contra voluntatem Atheniensium loqueretur pro salute patriæ, severius tamen id ipsum,^o quod ille contra populares homines diceret, popolare omnibus et jucundum videretur: cujus in labris^f veteres comici, etiam cum illi maledicerent (quod tum Athenis fieri licebat), leporem habitasse dixerunt, tantamque in eo vim fuisse,⁶ ut in eorum mentibus, qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret. At hunc non clamator⁷ aliquis^p ad clepsydram^g latrare docuerat, sed, ut accepimus, Clazomenius^h ille Anaxagoras, vir summus in maximarum rerum scientia. Itaque hic doctrina, consilio, eloquentia excellens, quadraginta annos⁸ præfuit Athenis et urbanis, eodem tempore, et bellicis rebus. 139. Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus suis quidem⁹ non boni,^q sed certe docti atque

^o Ejus oratio quamvis esset severior.

^p Rhetoricæ magister imperitus.

⁷ Civitates suas damnis affecerunt, quippe qui fuerunt tyranni.

tris si doctrinæ sunt ab illis petenda.—3 Guelf. 1. confusos ante.—4 Erl. 1. et Wetzel. civitatibus. Mox, ita deest in eodem codice.—5 Voc. copia deest in Erl. 1. dicendi ratione habet Reg. 7703. Mox, dum contra idem Reg.—6 Erl. 1. et Guelf. 1. in eodem vim fuisse.—7 At hunc non declamator Guelf. 1. et Erl. 1. Actutum aliqui Erl. 1.—8 Guelf. 1. et Erl. 1. XL. annis.—9 Erl. 1. qui-

NOTÆ

^f Cujus in labris] Conviciis ac maledictis Periclem, ut refert Plutarchus in ejus vita, proscindebant comici poetæ Cratinus et Enpolis: hic nihilominus, auctore Tullio in Bruto § 59. quam Deam Græci vocant Πειθῶ, Ennius *Suadam*, in Periclis labris sessitavisse scripsit. Vide notas in Brutum § 27.

^g Ad clepsydram] Clepsydra, ἀπὸ τοῦ κλέπτειν ὕδωρ, a furandis horis, appellata, vas est, inquit Suidas, angustissimo ore circa fundum, quod guttatim aqua defluente certum temporis spatium notabat; quo tempore non

modo privatim declamabant rhetores, sed etiam in foro actor et reus æquali spatio perorabant. Eam consuetudinem invaluisse Romæ patet ex Plin. l. i. Epist. ad Falconem; Athenis receptam ait Æschines in orat. contra Ctesiphontem: Ἐγχεῖται γὰρ τὸ μὲν πρῶτον ὕδωρ τῷ κατηγορῶν· τὸ δὲ δεύτερον ὕδωρ τῷ τὴν γραφὴν φεύγοντι. Infunditur prima aqua accusatori, secunda vero aqua reo.

^h Clazomenius] Natus Clazomenis urbe Ionix in Asia Minore: Theveto *Grine*.

eloquentes, nonne Socraticis erant disputationibus eruditi? Quis Dionem Syracusium^{10 i} doctrinis omnibus expolivit? non Plato? atque eum idem ille non linguæ solum, verum etiam animi ac virtutis magister, ad liberandam patriam impulit, instruxit, armavit. Aliisne igitur artibus hunc Dionem instituit Plato, aliis Isocrates clarissimum virum Timotheum,^j Cononis,^k præstantissimi imperatoris, filium, summum ipsum imperatorem, hominemque doctissimum? aut aliis Pythagoreus ille Lysis^{11 l} Thebanum Epaminondam,^m haud scio an summum virum unum omnis Græciæ? aut Xenophon Agesilaum? aut Philolaumⁿ Archytas^o Tarentinus? ¹² aut ipse Pythagoras totam illam veterem

dem suis.—10 *Syracorum* Erl. 1.—11 *Lysias* Erl. 1. Cf. Corn. Nep. xv. 2. 2. ibique Bosium: ibi codd. Leid. Voss. 1. 2. alique et edd. vett. habent quoque *Lysiam*. Mox, *omnis unum* Erl. 1.—12 *Guelf.* 1. 2. *aut Philolaus Archytam Tarentinum*; Erl. 1. *Xenophones Agesilanum, aut philolanos architam tharenti-*

NOTÆ

ⁱ *Dionem Syracusium*] Hic Platonis discipulus contra Dionysium Minorem tyrannum copias movit, eumque devicit, ad libertatem popularium vindicandam egregie multa manu et consilio gessit. Calippi opera a Zacynthiis mercenariis perfide jugulatus est anno 3. Olymp. cvi. ante Chr. 314. Diodorus, Plutarchus, et Corn. Nepos.

^j *Timotheum*] Qui dux Atheniensis bellicam gloriam doctrinæ laude cumulavit. Corn. Nepos. Ejus res præclare gestas inimici tribuebant fortunæ, quam depingebant urbes retibus inclusas ipsi offerentem; quod ægre tulit Timotheus: ex quo tempore adversa ei ceciderunt omnia; adeo ut tandem ab infenso populo in exilium pulsus fuerit. Plutarchus in Sylla.

^k *Cononis*] Hic Atheniensis a Lysandro Lacedæmoniorum duce bello superatus, voluntario se mulctavit exilio, et auxilio Artaxerxis, Persa-

rum regis, a servitute patriam liberavit. Corn. Nepos.

^l *Lysis*] Tarentinus, cui præceptor sic fuit deditus Epaminondas, ut adolescens tristem ac severum senem omnibus æqualibus suis in familiaritate anteposuerit. Corn. Nepos. Floruit Olymp. circiter xcv. annis ante Chr. 400.

^m *Epaminondam*] De quo, ut et Xenophonte et Agesilao, jam supra diximus.

ⁿ *Philolaum*] Philolaus Crotoniata philosophus Pythagoricus, teste Laërtio, tyrannidis affectatæ suspectus mortuus est; cujus tres libros decem millibus denarium emtos a Platone refert Gellius III. 17.

^o *Archytas*] Philosophus Pythagoricus, Platonis a Dionysio necandi salutem asseruit; sæpius populo præfectus est, sed mathematicis quam bellicis artibus multo clarior extitit. Claruit annis ante Chr. circiter 350. Diogenes.

Italiæ Græciam,^{13 p} quæ quondam Magna vocitata est? xxxv. 140. Equidem non arbitror. Sic enim video, unam quandam omnium rerum, quæ essent homine erudito dignæ, atque eo, qui in republica vellet excellere, fuisse doctrinam: quam qui acceperissent, si iidem¹ ingenio ad pronuntiandum valuissent, et se² ad dicendum quoque, non repugnante natura, dedissent, eloquentia præstitisse. 141. Itaque ipse Aristoteles, cum florere Isocratem nobilitate discipulorum videret, quod ipse² suas disputationes a causis forensibus et civilibus ad inanem sermonis elegantiam transtulisset, mutavit repente totam formam prope disciplinæ suæ, versumque quendam Philoctetæ^{3 q} paulo secus dixit. Ille enim^r ‘turpe’ sibi ait ‘esse tacere, cum barbaros;’^r hic autem, ‘cum Isocratem pateretur dicere:’ itaque⁴ ornavit et illustravit doctrinam illam omnem, rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit. [p. 156.] Neque vero⁵ hoc fugit sapientissimum regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit,⁵ a

^r *Tacere barbaris loquentibus.*

////////

num.—13 Erl. 1. *tantum illam v. I. Græciæ*; et mox in eodem *vocata* a m. pr. sed suprascriptum *vocitata*.

CAP. XXXV. 1 Erl. 1. *si eidem*.—2 Schutz. conj. *quod ille*.—3 Ita Joan. Nov. Wag. Mead. Harl. 1. 2. Erl. 1. item edd. Venett. Mediol. Manut. Pearc. Harles. *de Philocteta* Guelf. 2. 3. Junt. Lamb. Grut. Orell. Mox, *cum barbaris* Junt. Lamb. Grut.—4 Schutz. in ed. maj. legit *ita*.—5 *Ne vero* Erl. 1. Mox

NOTÆ

^p *Italiæ Græciam*] Vide notas ad l. i. de Orat. § 154.

^q *Philoctetæ*] Philoctetes comes Herculis, a quo sagittarum ad excidium Trojæ fatalium hæres institutus est. Earum una decidente graviter eo pede læsus, quo tumulum Herculis contra datam fidem monstraverat, Machaonis arte convaleuit.

^r *Ille enim*] Philocteten tragicus quidam poeta hoc fere versu loquentem inducebat, *Αἰσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἐᾶν λέγειν, Turpe est silere,*

et barbaros sinere loqui. Quem verum paulatim sic immutabat Aristoteles: *Αἰσχρὸν σιωπᾶν, καὶ Ἰσοκράτην ἐᾶν λέγειν, Turpe est tacere, et Isocratem sinere loqui.* Cum ex Isocratis ludo celeberrimos prodire vidisset Aristoteles pomeridianis horis, præcipere cæpit artem oratoriam. Quintil. III. 3.

⁵ *Doctorem accierit*] Brevem Philippi epistolam, qua Aristoteli committit institutionem Alexandri, refert Gellius IX. 3. *Φίλιππος Ἀριστοτέλει χαίρειν. Ἴσθι μοι γεγονότα υἱόν*

quo eodem ille et agendi acciperet præcepta et loquendi. 142. Nunc, si qui volet,⁶ eum philosophum, qui copiam nobis rerum orationisque tradat, per me appellet oratorem licet; sive hunc oratorem, quem ego dico sapientiam junctam habere eloquentiæ, philosophum appellare malit,⁷ non impediam: dummodo hoc constet, neque infantiam⁸ ejus, qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat; neque inscientiam illius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indisertam prudentiam, quam stultitiam loquacem.⁸ 143. Sin quærimus, quid unum excellat ex omnibus, docto oratori palma danda est; quem si patiuntur eundem esse philosophum, sublata controversia est: sin eos disjungent; hoc erunt inferiores, quod in oratore perfecto inest illorum omnis⁹ scientia, in philosophorum autem cognitione non continuo inest eloquentia: quæ quamvis¹⁰ contemnatur ab eis, necesse est tamen aliquem cumulum illorum artibus afferre videatur. Hæc cum Crassus dixisset, parumper et ipse conticuit, et ceteris silentium fuit.

XXXVI. 144. Tum Cotta, Equidem, inquit, Crasse, non possum queri, quod mihi videre aliud quiddam, et non id, quod susceperis, disputasse; plus enim aliquanto attulisti,

⁸ *Orationis inopiam.*

a quo e. i. et vivendi unus codex ap. Steph. præcepta eloquendi Erl. 1.—6 Nunc, sive qui volet Guelf. 1. 2. 3. Junt. Ald. et vulgg. si qui volet est e conjectura Ernesti.—7 Guelf. 1. Lamb. Schutz. malet; Erl. 1. mallet; Junt. Crat. Grut. malit. Mox, pro norit, Guelf. 2. habet novit. Dein, inscitiam codd. aliquot, Junt. Crat. Manut.—8 Gell. Noct. Att. 1. 15. stultam loquacitatem.—9 Lamb. omnis illorum. Mox, idem omittit autem.—10 Guelf. 1. Erl. 1. quæ quamquam. Mox, parumper ipse Erl. 1.

NOTÆ

πολλὴν οὖν τοῖς θεοῖς χάριν ἔχω, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ παιδὸς, ὥς ἐπὶ τῷ κατὰ τὴν σὴν ἡλικίαν αὐτὸν γεγονέναι· ἐλπίζω γὰρ αὐτὸν, ὑπὸ σοῦ τραφέντα καὶ παιδευθέντα, ἄξιον ἕσσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς. Philippus Aristoteli salutem. Scito mihi natum

filium; multam igitur Diis gratiam habeo, non tam quod natus sit puer, quam quod tua ætate natus sit. Spero enim ipsum, a te educatum et institutum, dignum fore et nobis et negotiorum susceptione.

quam tibi esset tributum a nobis ac denuntiatum: sed certe¹ et hæ partes fuerunt tuæ, de illustranda oratione ut diceres, et eras ipse jam ingressus, atque in quatuor partes omnem orationis² laudem descripseras: cumque de duabus primis nobis quidem satis, sed, ut ipse dicebas, celeriter exigueque dixisses, duas tibi reliquas feceras, quemadmodum primum orate, deinde etiam apte diceremus.³ 145. Quo cum ingressus esses, repente te quasi quidam æstus ingenii tui procul a terra abripuit,⁴ atque in altum a conspectu pæne omnium abstraxit. Omnem enim rerum⁵ scientiam complexus,⁶ non tu quidem eam nobis tradidisti; neque enim fuit tam exigui temporis: sed, apud hos quid profeceris, nescio; me quidem in Academiam totum compulisti.⁷ In qua velim sit illud, quod sæpe posuisti, ut⁸ non necesse sit consumere ætatem, atque ut possit is illa omnia cernere, qui tantummodo aspexerit: sed etiamsi est aliquanto⁹ spissius,¹⁰ aut si ego sum tardior, profecto nunquam conquiescam, neque defatigabor ante, quam illorum ancipites vias rationesque et pro omnibus, et contra omnia disputandi,¹¹ percepero.

146. Tum Cæsar, Unum, inquit, me ex tuo sermone maxime,¹² Crasse, commovit, quod eum negasti, qui non cito quid didicisset, unquam omnino posse perdiscere: ut

¹ Plura explicuisti quam a te petieramus et exponenda tribueramus.

² Quod cum inciperes exponere, subito impetus ingenii te impulit ad eas res tractandas quas minime sperabamus.

³ Disseruisti de omnium rerum scientia.

⁴ Nescio ex oratione tua quem fructum Cæsar et Sulpicius retulerint: ego quidem ita sum ea commotus, ut statuat Academicorum omnem scientiam pernoscere.

⁵ Difficilius.

⁶ Rationes quibus in utramque partem disputatur.

CAP. XXXVI. 1 Erl. 1. et quod non id susceperis. Mox, erat attributum Guelf. 1. Regg. Wald. Schutz. et Orell. erat attribuendum unus Oxon. esset attributum Guelf. 3. erat tributum Erl. 1. Actutum, sed denuntiatum Wald. ac denuntiatum deest in Guelf. 1. Tum, sed certe ut Erl. 1. sed certe hac, &c. Junt. Manut.—2 Erl. 1. omnem orationem. Mox, cumque duabus p. n. q. s. sed ut ipse celeriter Erl. 1.—3 Idem codex, ornatum d. e. a. dicerem.—4 Idem codex arripuit. Mox, pro abstraxit, Mediol. Ascens. Lips. habent distrixit.—5 Ita Joan. Cant. Bod. Wag. Harl. 1. 2. Erl. 1. Lamb. cum tribus vetustissimis: Omnemque rerum Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Mox, non quidem Erl. 1.—6 Schutz. conj. velim (illud quod sæpe posuisti) ut, &c. Mox, ut posset Erl. 1. Tum pro cernere, Guelf. 2. habet tenere.—7 Erl. 1. aliquando. Mox,

mihi non sit difficile periclitari,^z et aut statim percipere ista,^a quæ tu verbis⁹ ad cœlum extulisti; aut, si non potuerim, tempus non perdere, cum tamen his nostris^b possum esse contentus. 147. Hic Sulpicius, Ego vero, inquit, Crasse,¹⁰ neque Aristotelem istum, neque Carneadem, nec philosophorum quenquam desidero: vel me, licet existimes, desperare, ista posse¹¹ perdiscere, vel, id quod facio, contemnere. Mihi rerum forensium et communium vulgaris hæc cognitio satis magna est ad eam, quam specto, eloquentiam: ex qua ipsa tamen permulta nescio; quæ tum denique,¹² cum causa aliqua, quæ a me dicenda est, desiderat, quæro. Quamobrem,¹³ nisi forte es jam defessus, et si tibi non graves sumus, refer ad illa te, quæ ad ipsius orationis laudem splendoremque pertinent: quæ¹⁴ ego ex te audire volui, non ut desperarem me eloquentiam consequi posse, sed ut aliquid addiscerem.

XXXVII. 148. Tum Crassus, Pervulgatas res^c requiris, inquit,¹ et tibi non incognitas, Sulpici: quis enim de isto genere non docuit, non instituit, non etiam scriptum reliquit? sed geram morem, et ea duntaxat, quæ mihi nota sunt, breviter exponam tibi;² censebo tamen ad eos, qui auctores et inventores sunt harum sane minutarum rerum, revertendum. 149. Omnis igitur oratio conficitur³ ex verbis; quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde conjuncte:^{d 4} nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis con-

^z Experiri.^a Rerum omnium maximarum cognitionem.^b Mediocri Romanorum scientia.^c Quæ ad elocutionem pertinent.^d In singulis verbis separatim sumtis, deinde in continuatis.

in eodem cod. a m. pr. quiescam.—8 Voc. maxime deest in Guelf. 2.—9 Erl. 1. a m. pr. istu quæ tu verba, sed correctum a manu recent. istud, quod tu, &c. Guelf. 2.—10 Erl. 1. crassum. Mox, quendam desidero Lamb. 1566.—11 Ita Erl. 1. et edd. vett. posse ista Guelf. 2. 3. Ald. Junt. Lamb. Grut.—12 Mull. conj. ex qua i. t. permulta, quæ nescio, tum denique.—13 Quam omnem Erl. 1. Mox, in eodem cod. tibi congraves sumus; Lamb. tibi graves non sumus.—14 Vet. ap. Steph. quod.

CAP. XXXVII. 1 Guelf. 1. Mull. et Orell. inquit, requiris, prob. Goerenz. Mox, scriptum etiam Guelf. 1. ed. s. l. et a. et Schutz. Actutum, sed geram tibi morem ed. s. l. et a. Omnib. Lamb. et Schutz.—2 Pronomen tibi delet Lamb.—3 Guelf. 1. compingitur.—4 Idem codex conjuncta; et mox, qui ex-

junctisque constat. Ergo utemur⁵ verbis aut iis, quæ propria sunt, et certa quasi vocabula rerum, pæne una nata cum rebus ipsis; aut iis, quæ transferuntur, et quasi alieno in loco collocantur; aut iis, quæ novamus, et facimus⁶ ipsi. 150. In propriis est igitur verbis illa laus⁷ oratoris, ut abjecta⁴ atque obsoleta⁸ fugiat, lectis atque illustribus utatur, in quibus plenum quiddam et sonans inesse videatur. Sed in hoc verborum genere propriorum delectus est quidam habendus,⁸ atque is aurium quodam judicio ponderandus: in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. 151. Etiam hoc,⁹ quod vulgo de oratoribus ab imperitis dici solet, 'Bonis is verbis,' aut, 'aliquis non bonis utitur,' non arte aliqua perpenditur, sed quodam quasi naturali sensu judicatur: in quo non magna laus est, vitare vitium,¹⁰ (quanquam id est magnum,) verum hoc quasi solum quoddam atque fundamentum^e est, verborum usus et copia bonorum. 152. Sed quid ipse ædificet

^e *Sedes ac fundamentum elocutionis.*

tenuatis conjunctis constat in eodem codice.—5 Ergo utimur Guelf. 1.—6 *Erl. 1. faciamus.—7 In propriis igitur est illa laus, omisso verbis, Guelf. 1. Mox, ut a. aut obsoleta in eodem; et paulo post, plenum quoddam consonans esse. In Guelf. 3. legitur etiam quoddam.—8 Verbum habendus deest in Erl. 1. Mox, ponderandus est Guelf. 1.—9 Atque hoc Erl. 1. probante Harles. Itaque hoc Guelf. 1. Mox, vulgo deest in Guelf. 2. ab imperitis uncis inclusit Schutz. Tum, Bonis his unus Oxon. Bonus hic Erl. 1. Guelf. 1.—10 Erl. 1. ed. s. l. et a. et Omnib. evitare vitium. Actutum, quanquam magnum nonnulli codd. ap. Orell. quanquam est magnum Erl. 1. Guelf. 1. et Omnib. Tum, verum tamen quasi hoc solum codd. aliquot, Steph. Lamb. Schutz. verum jam hoc solum Vet. ap. Steph. verum in hoc solum Mull. ex codd. verum hoc solum Ald.*

NOTÆ

⁴ *Abjecta*] Verba vilia ac sordida, quibus sæpe utuntur comici et satirici. Observat tamen Quintilianus VIII. 3. vim rebus aliquando ipsa rerum humilitate afferri: ut cum dicit in Pisonem Cicero, 'cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur,' incidit in sordidum nomen, quo contemptum auxit hominis quem destructum volebat. Et alibi, 'caput opponis cum eo coniscans.'

⁸ *Obsoleta*] Ridicule nescio quis apud Gell. XI. 7. cum vellet dicere inopia quemdam miseroque victu vivere, et furfureo pane vesci, et vini fæcem potare: 'Hic,' inquiebat, 'eques Romanus apludam edit et floces bibit.' Obsoleta aliquando Tullius adhibuit, præcipue in epistolis, 'raudusculum,' 'muginari,' 'aver-runcare,' 'tricari,' 'noctuabundus,' &c. Consule Gell. I. 10.

orator, et in quo adjungat artem, id esse a nobis ¹¹ quærendum atque explicandum videtur.

XXXVIII. Tria sunt igitur in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam atque exornandam orationem: ¹ aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum. 153. Inusitata sunt, prisca fere ac vetusta, et ab usu quotidiani sermonis jamdiu intermissa, quæ sunt poëtarum licentiæ ^v liberiora, quam nostræ: ² sed tamen raro ^f habet etiam in oratione poëticum aliquod verbum dignitatem: neque enim illud fugerim dicere, ut Cœlius, ^g ³ ^w [*p.* 157.] ‘Qua tempestas Pœnus in Italiam venit;’ ⁴ nec ‘prolem,’ aut ‘subolem,’ aut ‘effari,’ aut ‘nuncupari:’ ^x aut, ut tu soles, ^y Catule, ‘non rebar,’ ⁵ aut ‘opinabar;’ et alia multa, quibus loco positis, grandior, atque antiquior oratio sæpe ⁶ videri solet. 154. Novantur ^z autem verba, quæ ab eo, qui di-

^f Aliquando.

^g Non abstinendum mihi esse putem ab hoc vocabulo, quo Cœlius Antipater usus est.

~~~~~

Junt. Man.—11 Codd. aliquot, Steph. Lamb. *id esse nobis.*

CAP. XXXVIII. 1 Erl. 1. *orationem atque exorandam.*—2 Ita Mead. Harl. 1. 2. item edd. Ascens. Steph. Mannt. Streh. Lamb. Pearce. et recentt. *nostra* Erl. 1. Ald. Junt. Crat. Grut. Mox, *raro habet tamen* Erl. 1. *sed tamen haud raro* conj. Ernesti; *sed, raro tamen*, vel delend. *raro*, suspic. Matthiæ. Deinde, pro *poëticum*, Pearce. conj. *pervetustum.*—3 Erl. 1. *fugimus d. ut lelius.*—4 *Pœnorum venit in Italiam exercitus* vet. ap. Steph. Mox, pro *effari* Lamb. legit *fari*. Tum, aut *nuncupare* Schutz. e Quintil.—5 Reg. 7703. *non verebar.* Mox, aut *alia multa* Cant. Wag. Harl. 1. Joan. Erl. 1. aliiq. codd.

NOTÆ

^v Poëtarum licentiæ] Plurima inusitata adhibet Virgilius; ‘olli,’ ‘fuat,’ ‘aulai,’ ‘quianam,’ &c.

^w Cœlius] De quo in notis ad l. II. de Orat. § 54.

^x Nuncupari] ‘Nuncupo’ et ‘opinor,’ verba ceteris modis ac temporibus maxime communia, ut ex hoc loco patet, vix usitata erant, hoc in prima persona imperfecti indicativi, illud in præsentii infinitivi passivi.

^y Ut tu soles] ‘Non rebar,’ dixit Catulus supra § 82.

^z Novantur] Novari posse verba, testis est locuples Horatius in Arte,

Delphi, et Var. Clas.

‘licuit semperque licebit Signatum præsentis nota procedere nomen.’ Multa in Latium invexit vocabula Tullius, quæ ne statim offendant aures, præposito verbo solet emollire. ‘Ista beatitas sive beatitudo dicenda est: utrumque omnino durum est, sed usu mollienda nobis verba sunt;’ de Nat. Deor. l. 1. § 95. ‘Confugis ad æquilibratam; sic enim *ισορροῦται*, si placet, appellemus;’ ibid. § 110. ‘Carentem omni qualitate (faciamus enim tractando usitatius hoc verbum et tritius);’ Acad. Quæst. l. 1. § 27. ‘Id autem visum, cum ip-

Cicero.

4 G

cit, ipso gignuntur ac fiunt, vel⁷ conjungendis verbis, ut hæc :

‘Tum pavor^a sapientiam omnem mihi exanimato⁸ expectorat.’^h

‘Num non vis⁹ b hujus me versutiloquas malitias . . .’ⁱ videtis enim et ‘versutiloquas,’ et ‘expectorat,’ ex conjunctione facta esse verba, non nata : ¹⁰ vel sæpe sine conjunctione [verba novantur], ut, ‘ille senius,’ ut, ‘Dii genitales,’ ¹¹ c ut ‘baccarum^d ubertate incurvescere.’^k 155. Tertius ille modus transferendi^e verbi late patet, quem

^h Tunc timor mihi consternato adimit omnem sapientiam ex pectore.

ⁱ Nonne vis me cavere ab hoc, qui fraudulentis verbis mihi malum machinatur ?

^k Multitudine fructuum incurvari.

ap. Steph.—6 Unus codex ap. Steph. omittit *sæpe*.—7 Erl. 1. omittit *vel*.—8 Ita Erl. 1. Schutz. Harles. *omnem mi exanimato* Orell. *mihi omnem exanimato* Manut. Steph. Grut. *mihi omnem ex animo* multi codd. item Junt. Crat. Lamb. *mi omnem ex animo* mod. Bothe.—9 Ita codd. aliquot, Ald. Junt. Crat. Manut. *Num vero vis* Guelf. 3. *Numquid vero non vis hujus me vers. mal.* Lamb. *An num non vis* Steph. *Num vis hujus me, &c.* Schutz. *Non novisse hujus me, &c.* Bothe.—10 Schutz. *non nativa.* Mox, *sed sæpe vel sine* codd. ap. Grut. *sæpe* delet Lamb. *Tum, verba novantur*, Ernestio suspecta, deleverunt Lamb. et Schutz. restituit Mull.—11 Quidam Palatt. *ut ille sensus disertus vidi genitales*; Junt. et Manut. *ut ille sensus disertus indigenitalis*; Lamb. conj. *ut illud diserti senis*; Dii genitales; Turneb. susp. *ut ille Ennius*; Dii genitales; Orell. malit. *ut ille Enni*; Di genitales; Erl. 1. habet, *ut ille sensus disertus*; *vidi genitales vaccarum ubertate incurvescetur.* ‘Ego Lambini emendationem præferrem; et Ennius interpretamentum τοῦ senis diserti esse videtur.’ Harles. *incurvescere* Lamb. Schutz. et Orell. e Nonio; *inturgescere*

NOTÆ

sum cerneretur, comprehensibile : feretis hoc? Nos vero, inquam; quoniam enim modo κατάληπτον diceret?’ ibid. § 41. Scite omnino Fabius 1. 6. ‘Ut novorum verborum optima erunt maxime vetera, ita veterum maxime nova.’

^a *Tum pavor*] Versus hic ex Ennio citatur Tusc. Quæst. 1. iv. § 19.

^b *Num non vis*] Desumptus ex alio vetere poëta versus.

^c *Ut, ille senius, ut, [Ut ille Ennius,] Dii genitales*] In maxima lectionum varietate facilius est sortiri, quam certo conjicere quid recte dicas. Habent edd. aliæ, *ut ille sensus disertus*

indigenitalis; aliæ, *ut illud diserti senis Dii genitales*; aliæ, *ut ille senius, ut Dii genitales*; aliæ, *ut illud senium disertum.* Aliæ aliud etiam exhibent: nos lectioni Turnebi adhaesimus; similis est enim Ennii versus, ‘Jupiter in cælo cum Diis genitalibus ævum Degit.’

^d *Baccarum*] Baccæ sunt fructus variorum generum; lauri, oliæ, myrti, et aliorum hujuscemodi.

^e *Modus transferendi*] De verbis translatis sive metaphora ejusque legibus hic fuse et egregie disputare Crassus incipit. Est autem metaphora vox a propria significatione

necessitas genuit, inopia^l coacta¹² et angustiiis; post autem delectatio jucunditasque celebravit:^m nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi coepta est ad ornatum etiam corporis et dignitatem; sic verbi translatio instituta est inopiæ causa,^f frequentata delectationis. Nam ‘gemmare vites,’ ‘luxuriem esse in herbis,’ ‘lætas segetes,’¹³ etiam rustici dicunt: quod enim declarari vix verbo proprio potest, id translato cum est dictum, illustrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo posuimus, similitudo. 156. Ergo hæ translationes, quasi mutationes¹⁴ sunt, cum, quod non habeas, aliunde sumas. Illæ paulo audaciores, quæ non inopiam indicant,^{15 g} sed orationi splendoris aliquid arcessunt: quarum ego, quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam? XXXIX. 157. Similitudinis est ad verbum¹ unum contracta brevitās,ⁿ quod verbum in alieno loco, tanquam in suo, positum, si agnoscitur, delectat; si simile nihil habet,^h re-

^l Propter penuriam verborum propriorum.

^m Frequentiorem reddidit.

ⁿ Translatio seu metaphora est similitudo quæ breviter uno verbo exprimitur.

Schutz. in ed. maj.—12 Lamb. *coacta primo*. Mox, *post haberi c. e. ad ornatum* Erl. 1.—13 Ita Junt. Lamb. Grut. Harles. Mull. Orell. *lætas esse segetes* conj. Pearce. recepit Schutz. confirmat cod. Reg. 7753. Mox, *quod enim delectari* Erl. 1. Tum Orell. distinxit, *illustrat, id quod, &c.* Deinde *proposuimus*, Schutz. conj. *exposuimus*, quod habet Vet. Steph. *similitudine* margo Crat. *posuimus*. *Similitudo ergo hujus translationis* Erl. 1.—14 Ita Wald. Lips. Ald. Junt. Lambin. *mutationes* Manut. Grut.—15 Unus Oxon. et Steph. *vindicant*; Erl. 1. *judicant*. Idem mox, *quarum ego quidem, aut i. orationem*.

CAP. XXXIX. 1 *Translatio omnis similitudinis est ad unum verbum* Lamb. *Est autem translatio similitudinis* conj. Schutz. Paulo post *omnia* delet Schutz.

NOTÆ

translata ad alienam propter similitudinem.

^f *Instituta est inopiæ causa*] Quæ necessitatis causa usurpantur ea *δύσωνμα* rectius dici quam *μεταφορικά*, auctoribus Porphyrio Tyrio et Demetrio, sentit Vossius.

^g *Quæ non inopiam indicant*] Tales sunt hæ translationes significantiores: ‘o plumbeum pugionem!’ de Fin. l. iv. § 48. dicere potuit, o in-

firmum argumentum! ‘Cum enim sit campus in quo possit exultare oratio, cur eam in tantas angustias et in Stoicorum dumtaxat compellimus?’ Acad. Quæst. l. iv. § 112.

^h *Si simile nihil habet*] Haud scio an quisquam hanc Solini in proœmio translationem probet: ‘libri non tam bracteas eloquentiæ præferant quam fermentum cognitionis.’ Quotus enim quisque Solini mentem assequatur,

pudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem,¹ ut illa omnia :

‘ Inhorrescit mare,^j

Tenebræ conduplicantur, noctisque et nimbum occæcat nigror,^o

Flamma inter nubes coruscat, cœlum tonitru contremittit,

Grando mista imbri largifluo² subita præcipitans cadit :^p

Undique omnes venti erumpunt, sævi existunt turbines :

Fervit³ æstu pelagus :’

omnia fere, quo essent clariora, translatis per similitudinem verbis dicta sunt : 158. aut quo significetur magis^k res tota, sive facti alicujus,⁴ sive consilii, ut ille, qui occultantem consulto,^q ne id, quod ageretur, intelligi posset, duobus translatis verbis similitudine ipsa indicat,

‘ Quandoquidem iste circumvestit⁵¹ dictis, sepit sedulo.’^r

^o *Nigror noctis et nubium intuentes veluti cæcos reddit, ac lucem eripit.*

^p *Grando cum ingenti pluvia præcipitans repente ruit.*

^q *De industria utentem obscura oratione.*

^r *Quandoquidem iste obscure loquitur, et mentem tegit.*

////////

—2 Ita Junt. Lamb. Grut. *largifico* unus Oxon. et Erl. 1. *largifico imbri* Schutz.—3 Ita unus Oxon. Lamb. Grut. *Fervet* Junt. Crat. Man. Bothe Poët. Scen. p. 121.—4 Voc. *alicujus* drest in Erl. 1. Mox, *qui occult. rem consulto* Lamb. Tum, *intelligi possit* Erl. 1.—5 Ita Erl. 1. Ald. Junt. Lamb. Grut. *ista circumvestit* ed. s. l. et a. Mediol. et Ascens. *is te circumvestit*

NOTÆ

qui censet oportere libros potius esse longos et spissos ad intelligentiam lectoris, quam breves ac tennes ad ostentationem ingenii paucis multa complectentis ?

¹ *Aut clariorem faciunt rem*] Id præcipue cavendum est, ne id quod similitudinis gratia ascrivimus, aut obscurum sit aut ignotum : debet enim quod illustrandæ alterius rei gratia assumitur, ipsum esse clarius eo quod illuminat. Quintil. viii. 3.

^j *Inhorrescit mare*] Hos esse Pacu-

vii versus scribit Cicero de Divinat. l. i. § 24.

^k *Quo significetur magis*] ‘Necessitate nos durum hominem aut asperum [dicimus]. Non enim proprium erat quod daremus his affectibus nomen. Jam incensum ira, et inflammatum cupiditate, et lapsus errore significandi gratia. Nihil horum suis verbis, quam his accersitis magis proprium erat.’ Quintil. viii. 6.

¹ *Circumvestit*] ‘Circumvestit,’ verbum translatum a corporis partibus

Nonnunquam etiam brevitasm translatione conficitur,^s ut illud, 'Si telum manu fugit.' Imprudentia teli emissi brevius propriis verbis exponi⁶ non potuit,ⁿ quam est uno significata translato. 159. Atque⁷ hoc in genere persæpe mihi admirandum videtur, quid sit, quod omnes translatis et alienis magis delectentur⁸ verbis, quam propriis, et suis. XL. Nam si res suum nomen et proprium vocabulum¹ non habet, ut 'pes' in navi,^o ut 'nexum,'^p quod per libram agitur, ut in uxore 'divortium';^q necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in² suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, si sunt ratione translata, delectant. 160. Id accidere credo, vel quod ingenii specimen est quoddam,³ transilire ante pedes posita, et alia longe repetita sumere: vel quod is, qui audit, alio ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima est delectatio: vel quod singulis verbis⁴ res ac

^s Ideo brevis est oratio, quia metaphorica.

conj. Grut. *is se circumvestit* Guelf. 1. Orell. et Schutz. et sic conj. Pearce. —6 Margo Crat. *exprimi*.—7 *Atque* omittunt unus Oxon. ed. s. l. et a. Steph. et Lamb.—8 Ita primus Lamb. eumque secuti Steph. et recentt. *delectantur* Erl. 1. edd. vet. Junt. Manut. Grut.

CAP. XL. 1 Erl. 1. *vocabulum proprium*. Mox, *per æs et libram* Lamb. et Schutz. sine codd. auctoritate: *quod libra agitur* unus Oxon. et ed. s. l. et a. —2 Codd. aliquot ap. Orell. *sed cur in*; Vet. ap. Steph. *sed qui suorum*.—3 Erl. 1. *quiddam*. Mox, *positu, alia, &c.* unus codex, prob. Schutz.—4 Erl. 1.

NOTÆ

quæ teguntur; sepius, ab agris aut oppidis quæ circumcinguntur.

^m *Brevitas*] Simile est illud Tullii de N. Deor. l. 1. § 104. 'Quicquid horum attigeris, ulcus est: ita male instituta ratio exitum reperire non potest.' Nonnisi fusius dicere potuit quicquid ad propugnandam Deorum inertiam ex Epicuri mente dixeris, absurdum et ineptum erit.

ⁿ *Non potuit*] Dici enim verbis propriis debuisset, telum manu imprudenter emissum est.

^o *Pes in navi*] Funes quibus antenæ velis instructæ demittebantur atollebanturque, vocabantur rudentes;

qui vero ex utroque infimo veli angulo pendebant, dicebantur pedes, quorum usus erat in captando vento. Virg. Æn. v. 'Una omnes fecere pedem.'

^p *Nexum*] Vide notas in Topica, in quibus quæ ad jus civile pertinent explicamus: et quæ jam diximus ad l. 1. de Orat. § 173.

^q *Divortium*] Divortia sunt, inquit Isidorus, flexus viarum, sive viarum in diversa tendentes: aquarum divortia loci sunt, unde aquæ duas in partes divisæ incipiunt defluere. Translatione divortium tunc est, quando vir et uxor separantur.

totum simile conficitur: 'vel quod omnis translatio, quæ quidem sumta ratione est, ad sensus ipsos admovetur, maxime oculorum, qui est sensus acerrimus. 161. Nam et 'odor' urbanitatis, et 'mollitudo' humanitatis, et 'murmur' maris, et 'dulcedo'⁵ orationis, sunt ducta a ceteris sensibus: ^u illa vero oculorum multo acriora, quæ ponunt pæne in conspectu animi, quæ cernere et videre non possumus. Nihil est enim ⁶ in rerum natura,^r cujus nos non in aliis rebus possimus uti vocabulo et nomine: unde enim simile duci potest, (potest autem ex omnibus,) indidem⁷ verbum unum, quod similitudinem continet, translatum, lumen affert orationi. 162. Quo in genere primum fugienda est dissimilitudo: 'Cœli ingentes fornices:'^s quamvis sphæram in scenam^v (ut dicitur) attulerit Ennius; tamen in sphæra forniciis similitudo non potest inesse.

^r *Uno eodemque verbo videt is qui audit et rem quæ metaphorica voce significatur, et alteram rem unde similitudo sumta est, qua brevitate delectatur; ut cum lupus pro prædone dicitur.*

^u *Odoratu, tactu, auditu, gustatu.*

^v *In theatrum, ut populo probaret metaphoram suam non esse vitiosam.*

//////////

quod in singulis verbis. Mox, *summa ratione* Grut. ex errore typogr.—5 Erl. 1. et Palatt. *dulcitudo*. Mox, *sunt deducta* Steph. et Lamb. a *certis sensibus* Erl. 1. Tum, *acriora sunt* Steph. et Lamb.—6 *Nihil est autem* conj. Heusinger. recepit Schutz. Mox, *duci potest ex simili* Erl. 1.—7 Erl. 1. *in idem*. Mox, *lumen afferre* in eodem cod. uno Oxon. et ed. s. l. et a. *lumen afferet* Steph. et Lamb. Tum, *est fugienda* Erl. 1. Denique, *dissimilitudo; ut cœli*

NOTÆ

^r *Nihil est enim in rerum natura*] A quibuslibet rebus peti posse metaphoras inductione fuse probat Vossius: a divinis 'Deus ille noster Plato' Att. Ep. iv. 16. A cœlestibus Ciceroni 'cœlestissimum os' tribuit Paterculus. Ab elementis Virg. Georg. ii. 'foribus domus alta superbis Maue salutantem totam vomit ædibus undam.' A meteoris, 'nubeculam frontis' Cic. A plantis et mixtis 'Olli robur et æs triplex circa pectus erat,' Horat. Ab animalibus 'caput cœnæ,' Cic. 'ventrem facit paries' Alphenus. Ab hominibus

'lætæ segetes,' Virgil. Ab artificialibus Apionem 'mundi cymbalum' vocabat Tiberius; Longinum Eunapius βιβλιοθήκην ἐμψυχον καὶ περιπατοῦν μουσεῖον, *bibliothecam vivam et ambulans museum*.

^s *Cœli ingentes fornices*] Non adeo vituperanda videtur præsertim in carmine hæc translatio, quæ vulgi sententiæ accommodata est. Vix aliquid similitudinis in hac Planti metaphora de famelico reperias in Circulione ii. 3. 'Lippiunt fauces fame.' An quod famelicis saliva faucibus inhærens similitudinem oculorum imitari videtur?

‘Vive, Ulysses, dum licet:

Oculis postremum lumen radiatum⁸ ^t rape.’

non dixit, ‘ape;’ non, ‘pete:’ haberet enim moram sperantis diutius esse sese victurum;⁹ sed ‘ape:’ hoc verbum est ad id aptatum, quod ante dixerat, ‘dum licet.’ Deinde videndum est, ne longe simile sit ductum.^u XLII. 163. ‘Syrтим^v patrimonii,’ ‘scopulum’ libentius dixerim; ‘Charybdim bonorum,’^w ‘voraginem’ potius: facilius enim ad ea, quæ visa, quam ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Et quoniam hæc vel summa laus est verbis transferendis,^t ut sensum feriat id, quod translatum sit; fugienda est omnis turpitudine^x earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet similitudo. 164. Nolo

Steph. et Lamb.—8 Muret. conj. *radiantis*. Actutum, *rape* omittunt aliquot codd. ap. Orell.—9 Ita codd. plerique, Junt. Manut. Grut. *diutius se esse victurum* Lamb. *sese* omittunt Erl. 1. unus Oxon. Schutz. et Orell. Mox, *verbum ad id aptatum* Erl. 1.

CAP. XLII. 1 Ita Palat. 3. Mead. Harl. 2. Bal. Erl. 1. Venet. Mediol. in *verbis transferendis* Cant. Palat. 1. 2. Pith. Mem. Joan. Wag. Harl. 1. a m. sec. Nov. Lamb. Steph. *verbi transferendi* Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Schutz. et Orell. Actutum, *sensim* ed. 1584. Mox, *rerum* deest in Erl. 1. *animos eorum* Lamb. *qui audierint* Nov. *qui audient* Joan. Cant. Mag. Wag.

NOTE

^t *Radiatum*] Muretus Var. Lect. XI. 9. putat legendum *radiantis*, quo nomine solem appellabant veteres poëtæ.

^u *Ne longe simile sit ductum*] Quale est, teste Quintil. VIII. 6. istud Furii Bibaculi, ‘Jupiter hybernas cana nive conspuat Alpes.’

^v *Syrтим*] Syrtes sunt non modo loca in mari Libyco periculosissima, sed etiam hæ regiones Africæ continentis, quarum regionum fauces ventis arenas excitantibus pro diversa tempestate mutantur; arenis, quemadmodum in mari Libyco, modo subsidentibus, modo horrendam ad altitudinem assurgentibus. Auctor est Solinus iis in locis viatores iter sideribus dirigere. Duplex est Syrtis ad Africam; major hodie dicitur les

Sciches de Barbarie, minor Golphe Capes.

^w *Charybdim bonorum*] Quam similitudinem hic improbat Tullius, adhibuit orationis æstu abreptus Philipp. II. § 67. ‘Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico? quæ si fuit, animal unum fuit: Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse.’ Charybdis autem est in freto Siculo periculosissima vorago.

^x *Fugienda est omnis turpitudine*] Recte quidem sentinam reipublicæ dixit Cicero, fœditatem hominum significans; at minime probandum est illud veteris oratoris ‘persecuisti reipublicæ vomicas,’ i. e. improbos castigasti.

morte dici Africani² ‘castratam’ esse rempublicam: nolo ‘stercus curiæ’ dici Glauciam:^y quamvis sit simile, tamen est in utroque deformis cogitatio similitudinis. Nolo esse³ aut majus,^z quam res postulet, [p. 158.] ‘Tempestas commissationis:’^w aut minus,^a ‘Comissatio tempestatis.’ Nolo esse verbum angustius id, quod translatum sit, quam fuisset⁴ illud proprium ac suum: ‘Quidnam est, obsecro?’^b quid te adiri abnutas?’^z melius esset, ‘vetas,’ ‘prohibes,’ ‘absterres:’ quoniam ille dixerat, ‘Illico istic,’⁵ ne contagio mea bonis, umbrave obsit.’^y 165. Atque etiam, si vereare, ne paulo durior translatio esse videatur, mollienda est,^c præposito sæpe⁶ verbo: ut si olim, M. Catone mortuo, ‘pupillum’ senatum quis relictum diceret, paulo durius; sin, ‘ut ita dicam, pupillum,’ aliquanto mitius.⁷ Etenim verecunda debet esse translatio, ut deducta in alienum locum, non irruisse, atque ut precario,^z non vi, venisse videatur. 166. Modus autem nullus est florentior in sin-

^w *Immoderati convivii.*^z *Prohibes ne te conveniam?*^y *An times ne ego tanquam aliqua pestis bona tua contagione inficiam, vel umbræ instar arbores tuas ac fruges lædam, et ab iis solem prohibeam?*^z *Precibus adhibitis.*

*****

Lamb. Schutz. et Orell. *trahit* Erl. 1. et Mull.—2 *Nolo dici morte Africani* Cant. Norf. Joan. Bal. Wag. Mead. Harl. 1. Mag. Nov. *Nolo morte dici A.* Erl. 1.—3 *Nolo enim esse* Erl. 1. Mox, *postulet ut tempestas* Erl. 1. et Vet. ap. Steph. Tum, Erl. 1. *commissationis a. m. ut commissatio.*—4 *Ita* Cant. Norf. Bod. Wag. Harl. 2. Nov. Venet. Vict. Mediol. Junt. *fuisse* deest in Man. Steph. Lamb. Grut. *quam fuisse illud proprium suum*, omisso τῶ ac, Erl. 1. Mox, *ted audire abnutas* Bothe in Poët. Scen. p. 66.—5 *At illico istic* Steph. Adsta *illico istic* Lamb. Mox, *umbræ* Erl. 1.—6 Erl. 1. *præpositio sæpe*. Pro *sæpe*. quod Ernestio suspectum est, *leniore* conj. Harles.—7 *Ita* Joan. Nov. Mag. Mead. Harl. 1. *mitius est* Junt. Man. Grut. *mitius esset* Lamb. Mox, *deducta esse* Erl. 1. Junt. Man. Lamb. Schutz. Orell. Dein, *non ir-*

NOTÆ

^y *Glauciam*] C. Servilius Glancia, scurra ridiculus, quæstor fuit A. U. C. 644. ante Chr. 110.

^z *Aut majus*] Quale est imperare remo, quod apud Euripidem a Telepho dictum jure arguit Aristoteles Rhet. III. 2.

^a *Aut minus*] Ut si quis editum et asperum locum verrucam vocet cum

Catone apud Gellium III. 7.

^b *Quidnam est, obsecro*] Versus ex Atreo Attii, ut colligitur ex lib. III. Tusc. Quæst.

^c *Mollienda est*] Translatio durior solet etiam epitheto molliori: tonitru durius dixeris ‘tubam;’ adde cum Tryphiodoro *cælestem*, οὐρανίαν σάλας πύργα, durities omnis tollitur.

gulis verbis,^a nec qui plus luminis afferat orationi.⁸ * * *
 Nam illud, quod ex hoc genere profluit, non est in uno
 verbo translato, sed ex pluribus continuatis connectitur,^b
 ut aliud dicatur,^d aliud intelligendum sit:

‘Neque me patiar’^e iterum

Ad unum scopulum et telum classem Achivum offen-
 dere.’

Atque illud,

‘Erras, erras:’¹⁰ nam exultantem^t te, et præfidentem
 tibi

Repriment validæ legum habenæ, atque imperii insis-
 tent^e iugo.’

^a Tropus in singulis verbis nullus est metaphora præstantior.

^b Allegoria, quæ ex metaphora ducitur, constat ex pluribus metaphoris, estque
 veluti continuata metaphora.

^c Submittent.

rupisse codd. aliquot ap. Steph. et Lamb.—8 Ita Erl. 1. Junt. Lamb. Grut.
oratori codd. aliquot, ed. s. l. et a. ‘Post hæc excidisse quam ἀλληγορία,
 sine causa opinabatur Ernesti.’ Orell.—9 *Neque patiar* Guelf. 2. Lamb.
Neque me patior Junt. Crat. Man. Steph.—10 Alterum *erras* deest in Erl. 1.
Actutum, nam et vidente et præfidente tibi in eodem codice. Paulo post, *pro-*
pria. Deinde in rem aliam, &c. in eodem.

NOTÆ

^d *Aliud dicatur*] Cum tropus nihil
 aliud sit quam imaginis et vocis a
 propria significatione ad alienam
 translatio, certe quisquis illum ad-
 hibet, necessario aliud dicit, aliud
 intelligit. Cum orator aliud dicit,
 aliud intelligit prope idem, tropus
 est synecdoche, qua pars pro toto,
 totum pro parte sumitur. ‘Mucrones
 eorum a jugulis nostris rejecimus,’
 Catil. III. ‘Mucrones,’ id est gladios.
 Cum aliud dicit, aliud intelligit mu-
 tuo dependens, metonymia est, qua
 ex causis effecta significantur, et vi-
 cissim. ‘Vitemus linguas hominum,’
 Cic. i. e. sermones. Cum aliud dicit,
 aliud oppositum intelligit, ironia est.
 ‘O præclarum, ut aiunt, custodem
 ovium, lupum!’ Philipp. III. § 27.
 Denique cum aliud dicit, aliud simile
 intelligit, metaphora est, de qua hic
 agitur, quæ continuata vocatur alle-

goria. Unum sit instar omnium hoc
 Tullii exemplum ex Pisoniana § 20.
 ‘Neque fui tam timidus, ut qui in
 maximis turbinibus ac fluctibus reip.
 navem gubernassem, salvamque in
 portu collocassem, frontis tuæ nube-
 culam, tum collegæ tui contamina-
 tum spiritum pertimescerem. Alios
 ego vidi ventos; alias prospexi ani-
 mo procellas: aliis impendentibus
 tempestatibus non cessi, sed his
 unum me pro omnium salute ob-
 tuli.’

^e *Neque me patiar*] Verba veteris
 poëtæ, quorum proprius est hic sen-
 sus: Non me iterum exponam peri-
 culo; ducta allegoria fortasse a dis-
 crimine quod ad promontorium Ca-
 phareum adiit classis Græcorum, et a
 telis pestiferis quæ in Græcos Apollo
 immisit.

^t *Nam exultantem*] Sumta ab equo

167. Sumta re simili, verba ejus rei propria deinceps in rem aliam (ut dixi) transferuntur. XLII. Est hoc ¹ magnum ornamentum orationis, in quo obscuritas fugienda est. Etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur ænigmata.² Non est autem in verbo modus ^d hic, sed in oratione, id est, in continuatione verborum. Ne illa quidem traductio atque immutatio ^e in verbo quandam fabricationem habet, sed in oratione : ²

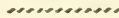
‘Africa terribili tremit horrida terra tumultu.’

Pro ‘Afris’ est sumta ‘Africa;’^f neque factum verbum est, ut, ‘Mare saxifragis undis;’ neque translatum, ut, ‘Mollitur mare;’ sed ornandi causa proprium proprio commutatum :³ ‘Desine Roma tuos hostes:’ et, ‘Testes sunt campi magni.’ Gravis est modus in ornatu orationis et sæpe sumendus: ex quo genere hæc sunt, ‘Martem^h

^d Tropus.

^e Metonomasia et hypallage a Græcis dicta.

^f Africa pro Afris ponitur.

CAP. XLII. 1 Est autem hoc Erl. 1.—2 Verba sed in oratione delevit Schutz. restituit Mull.—3 Lamb. commutatum; ut. Actutum, Erl. 1. desine roma tuos hos triumphos seq’ sunt campi magni gius est modus in ornatu orationis et sepe

NOTÆ

metaphora, significatur arrogantiam alienjus coërcendam esse.

² [Ænigmata] Ἀπὸ τοῦ ἀνίτρεσθαι, obscure loqui, dicitur ænigma, estque allegoria obscurior. Quo in genere eleganter et erudite lusit Ausonius Epist. iv. ad Theonem: ‘Aut adsit interpret tuus, Ænigmatum qui cognitor Fuit meorum, cum tibi Cadmi nigellas filias, Melonis albam paginam, Notasque furvæ sepiæ, Cnidi-osque nodos prodidit.’ Nigellæ filiæ sunt literæ, quas in Græciam attulit Cadmus: Melonis alba pagina, papyrus Nilotica: Nilus olim Melo, teste Festo: atramentum quod e sepiæ succo conficiebant, appellat notas furvæ sepiæ, et nodos Cnidios calamos scribendo idoneos, e quibus Cnidii præstantiores erant ceteris. Raro

sunt ab oratoribus adhibenda ænigmata, quippe quæ inter dicendum auditorum sensum etiam acutissimorum sæpe transvolent: usus est tamen Cicero pro Fonteio specie quadam ænigmatis in Pletorium, quod refert Quintilianus: ‘Mater tua dum vixit, ludum; postquam mortua est, magistros habuit.’ Dum viveret, suspecta erat libidinis; postquam mortua est, ejus bona hastæ subjecta sunt.

^h [Martem] Ut Vulcanum pro igne, Martem pro bello dicere eruditionem redolet, inquit Fabius viii. 6. ita Liberum et Cererem pro vino et pane licentius aliquis usurpaverit. ‘Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.’ Cic. pro Marcello.

belli^g esse communem; 'Cererem'ⁱ pro frugibus; 'Liberum'^j appellare pro vino; 'Neptunum' pro mari; 'curiam' pro senatu; 'campum' pro comitiis; ^h 'togam'^k pro pace; 'arma' ac 'tela' pro bello: 168. quo item in genere et virtutes et vitia, pro ipsis,ⁱ in quibus illa sunt, appellantur: 'Luxuries'^l quam in domum irrupit, et, Quo 'avaritia' penetravit: aut 'Fides' valuit, 'Justitia' confecit. Videtis profecto genus hoc totum, cum inflexo commutatoque⁴ verbo res eadem enuntiatur ornatius: cui sunt finitima illa minus ornata, sed tamen non ignoranda, cum intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum,^m ut, pro ædificiis cum 'parietes,' aut 'tectata' dicimus: aut ex toto partem, ut, cum unam turmam 'equitatum'⁵ populi Romani' dicimus: aut ex uno plures,

'At Romanus homo, tamen etsi⁶ res bene gesta est,

Corde suo trepidat:'

aut cum ex pluribus intelligitur unum,^j 7

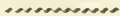
'Nos sumu'ⁿ Romani, qui fuimus ante Rudini;'⁸

^g Aleam belli.

^h Quæ habentur in campo Martio.

ⁱ Pro hominibus eo vitio laborantibus, ut avaritia pro avaris.

^j Cum unus homo de se loquitur quasi plures essent.

sumendus. Ex quo genere hec sunt. Martem belli, &c.—4 Erl. 1. mutatoque. Mox, idem codex, nuntiatur ornatius quo sunt.—5 Idem codex, aut pro ædificiis . . . et tectu . . . unum t. equitum.—6 Ut Romanus, &c. multi codd. unde Lamb. conj. plures ut At Romanus, &c. Erl. 1. habet, Ut Romanus homo tam et si.—7 Ita codd. plerique, Junt. Manut. Grut. unus Steph.—8 Ita codd. et edd. vett. furimus Pearce. e conjectura, Schutz. et Orell. Rudini unus Oxon. qui fuimus ante Rutuli Steph. qui fuimus Rutuli Ald. Junt. Manut. Lamb.

NOTÆ

ⁱ Cererem] Tritum est illud Terentii in Euncho IV. 5. 'Sine Cerere et Libero friget Venus: ' i. e. subtracto pane et vino intemperantia minuitur.

^j Liberum] Egregie Val. Max. II. 1. 'Proximus a Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit.'

^k Togam] 'Cedant arma togæ;' sic Tullius pacem præferendam esse significabat.

^l Luxuries] Quatuor exempla consequuntur nullo inter se nexu conjuncta.

^m Aut ex parte totum] Est hæc synecdoche, de qua paulo ante § 166.

ⁿ Nos sumu'] Non dubitat Lipsius Lect. v. 2. quin hic sit Ennii versus sibi data civitate gratulantis. Variæ sunt lectiones, Nos sumu' Romani, qui fuimus Rutuli: aliter Rutilli. Rectius Rudini, a Rudiis urbe Calabriae, ex

aut quocumque modo, non ut dictum est, in eo genere intelligitur, sed ut sensum est.^k XLIII. 169. Abutimur^o sæpe etiam verbo non tam eleganter, quam in transferendo;^l sed etiamsi licentius, tamen interdum non impudenter: ut cum 'grandem orationem' pro magna,¹ 'minutum animum' pro parvo dicimus. Verum illa videtisne esse non verbi, sed orationis,^m quæ ex pluribus, ut exposui, translationibus connexa sunt? hæc autem, quæ aut immutata esse dixi, aut aliter intelligenda, ac dicerentur, sunt translata quodam modo.ⁿ 170. Ita fit, ut omnis singulorum² verborum virtus atque laus tribus existat ex rebus: si aut vetustum verbum sit; quod tamen consuetudo ferre possit: aut factum vel conjunctione, vel novitate; in quo item est auribus consuetudinique parcendum:^o³ aut translatum; quod maxime tanquam stellis quibusdam notat et illuminat orationem.

171. Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maxime, collocationem primum, deinde modum quandam formamque desiderat. Collocationis est componere et struere verba, sic, ut neve asper eorum concursus,⁴ neve hiulcus^p

^k Cum aliud quilibet intelligitur, non ut ipsa verba videntur significare in certo genere sumta, sed ut is qui dicit sentit ipse ac significat. Sic ad significandum bellum adhibentur verba, quæ procellam ac tempestatem significant.

^l Non tam eleganti modo, quam cum adhibetur translatio.

^m Hæc omnia non singulis verbis continentur, sed oratione perpetua.

ⁿ Habent aliquid metaphoræ.

^o Videndum est ne aures et consuetudo offendantur.

CAP. XLIII. 1 Ita Junt. Manut. Grut. pro longa Regii tres, Guelf. 1. Steph. Lamb. et Orell.—2 Voc. singulorum deest in Erl. 1.—3 Ita omnes codd. ap. Pearce. Wald. Ald. Junt. Manut. Grut. parendum ed. s. l. et a. Venet. Mediol. Steph. et Lamb. Mox, notat et illustrat Guelf. 3. illustrat et notat Guelf. 1. illustrat et nobilitat Vet. ap. Steph.—4 Erl. 1. ut ne asperior

NOTÆ

qua oriundus fuit Ennius. 'Ergo qui hæc fecerat, Radium hominem (Ennium) majores nostri in civitatem receperunt.' Cic. pro Archia § 22. Ut versus constet, pro fuimus lege furiimus.

^o Abutimur] Catachresis seu abusus vocis est, qua verbi alienius signifi-

cationem durius deflectimus ad aliam longe a propria recedentem: ita paricida dicitur interfector matris aut sororis; calamus sumitur vulgo pro penna, cum ille ex arundine fiat, hæc avium sit propria.

^p Neve hiulcus] Qualis est in his locutionibus, 'Persarum rex Xerxes.'

sit,^p sed quodammodo coagmentatus et lævis.^r In quo lepide^s in soceri mei persona lusit is, qui elegantissime id facere potuit, Lucilius,^r

‘Quam lepide lexeis compostæ! ut⁶ tesserulæ^q omnes

Arte pavimento, atque emblemate^r vermiculato.’^s

Quæ cum dixisset in Albucium illudens, ne a me quidem abstinuit :

‘Crassum habeo generum, ne rhetoricotero’^t tu sis.’⁴

Quid ergo? iste Crassus, quoniam ejus abuteris nomine, quid efficit? idem illud scilicet, ut ille⁷ voluit, et ego vellem, melius aliquanto, quam Albucius :^u verum in me quidem lusit ille, ut solet. 172. Sed est tamen hæc⁸ collocatio conservanda verborum, de qua loquor; quæ junctam orationem efficit, quæ cohærentem, quæ lenem, quæ æqua-

^p Hianti et aperto ore pronuntiandus.

^q Concursus vocum sit recte cohærens et æquabilis.

^r In quo genere facete jocus est, qui jocandi peritissimus erat, Lucilius, in quamdam satira loquentem inducens Mucium Scævolum, socerum meum, a quo Albucius accusatus erat de pecuniis repētundis.

^s Verba tua, o Albuci, quam eleganter sunt composita! ita sunt coagmentata, ut in pavimento inter se consertæ sunt ex arte tesserulæ et emblemata.

^t Ne glories esse te meliorem oratorem.

^u Quorsum hic appellatur Crassus, qui non sum ex eorum numero qui verba omnia eleganter coagmentant? contendo illud tamen efficere quod ille voluit, sed vellem melius quam Albucius.

conkursus. Idem codex mox, coaugmentatus.—5 In quo lepidi Erl. 1. In quo lepide soceri, &c. codd. plerique, Junt. Man. Grut. In quod lepidi, &c. unus Oxon. lepide s. m. personam Ascens.—6 Unus Oxon. lepida synthesis composite; Vet. ap. Steph. lepida synthesis composita ut. Mox, ut t. omnes, Endo pav. Lamb. Lall. Le Clerc. ut t. arte Endo pav. Schutz. Cf. Plin. Hist. Nat. xxxvi. 26. ubi ante Harduin. legebatur Ante pavimento.—7 Ita codd. Junt. Manut. ut et ille Lamb. quod ille de Ernesti conj. Schutz.—8 Ita Steph. et Lamb. hæc omittunt Ald. Junt. Manut. Paulo post, quæ levem Wald. s. l.

NOTÆ

^q Tesserulæ] Ut et tessellæ, laterculi sunt, seu lapides quadrati.

^r Emblemate] Ἀπὸ τοῦ ἐμβάλλειν, ab immittendo, dicta sunt emblemata frusta quædam lignea, eburnea, &c. quæ rei alicujus, v. g. floris aut animalis, effigiem habent; quæ frusta interseruntur et immittuntur ad ornatum in pavimenti, abacis, &c.

^s Vermiculato] Ornamentis quasi vermiculis variato et distincto. Plinius xxxv. 1. ‘vermiculatis ad effigies rerum et animalium crustis.’

^t Rhetoricotero] Vox Græca, ῥητορικώτερος, artis rhetoriçæ peritior: s. eliditur more antiquo, ut sibi versus constet.

biliter fluentem. [p. 159.] Id assequemini, si verba extrema cum consequentibus primis ita jungetis,⁹ ut ne aspere concurrant,^u neve vastius^v diducantur.^v XLIV. 173. Hanc diligentiam subsequitur modus^w etiam et forma verborum, quod jam vereor, ne huic Catulo videatur esse puerile. Versus enim veteres illi in hac soluta oratione propemodum,¹ hoc est, numeros quosdam,^w nobis esse adhibendos putaverunt.^z Interspersionis enim, non defatigationis nostræ,² neque librariorum^y notis, sed verborum et sententiarum modo interpunctas clausulas in orationibus esse voluerunt: idque princeps Isocrates instituisse fertur; ut inconditam antiquorum dicendi consuetudinem, delectationis atque aurium causa (quemadmodum scribit discipulus ejus Naucrates) numeris astringeret. 174. Namque hæc duo musici, qui erant^x quondam iidem poëtæ,³ machinati^z ad voluptatem sunt, versum atque cantum, ut et verborum numero, et vocum modo, [delectatione]⁴

⁹ Neque ore nimium aperto pronuntianda sint.

^w Numerus in oratione.

^z Antiqui voluerunt in oratione esse periodos versuum instar certis verborum finibus comprehensas, ut iis pronuntiatis interspiraret orator, nec defatigaretur.

^y Eorum qui libros describunt.

^z Excogitarunt.

et a. Lamb. Grut. Cockman. Verburg.—9 *Quam assequemini, si extremum consequentibus primis ita jungentur* Vet. ap. Steph. *verba* deest etiam in Erl. 1. *ut nere aspere* codd. aliquot, Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Schutz.

CAP. XLIV. 1 Lamb. *propemodum in hac soluta oratione*.—2 Ita codd. Junt. Manut. Lamb. Grut. *Interspersiones enim, non defatigatione nostra* Schutz. et Harles.—3 Schutz. hæc duo verba, *musici . . . poëtæ*, transposuit. Pristinum ordinem restituit Mull.—4 Unus Oxon. *delectationem*; Waardenberg. conj. *delicatiores*. ‘*Mihi pro delectatione, legendum videtur modulatione.*’

NOTÆ

^u *Ne aspere concurrant*] Ut si quis dicat, ‘*Xerxis exercitus.*’

^v *Neve vastius, &c.*] Quod accidit cum litera *a* crebrius recurrit, ut si quis dicat, ‘*Frugifera regna Asiæ.*’

^w *Numeros quosdam*] Hic de numeris ac periodis breviter disserit, quod argumentum cum uberius tractet in Oratore, eo notas rejicere satius est: hoc obiter tantum dixerim, numerum

esse idoneum sententiæ sonum, qui ex dispositione partium oritur.

^x *Musici, qui erant, &c.*] Hoc aperte Quintilianus testatur l. 10. ‘*Quis ignorat musicen tantum jam illis antiquis temporibus non studii modo, verum etiam venerationis habuisse, ut iidem musici et vates et sapientes judicarentur? mittam alios; Ophiens, et Linus,*’ &c.

vincerent aurium satietatem. Hæc igitur duo, vocis dico moderationem, et verborum conclusionem, quoad orationis severitas pati possit, a poëtica ad eloquentiam traducenda duxerunt.⁵ 175. In quo illud est vel maximum, quod versus in oratione si efficitur conjunctione verborum, vitium est;⁷ et tamen eam⁶ conjunctionem, sicuti versum, numerose cadere² et quadrare, et perfici volumus: neque est ex multis res una,⁷ quæ magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distinguat, quam quod ille rudis incondite fundit, quantum potest, et id, quod dicit, spiritu, non arte, determinat; orator autem sic illigat sententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur, et astricto^a et soluto. 176. Nam cum vinxit modis et forma, relaxat⁸ et liberat immutatione ordinis,^a ut verba neque alligata sint quasi certa aliqua lege versus, neque ita soluta, ut vagentur. XLV. Quonam igitur modo tantum munus¹ insistemus,^b ut arbitremur nos hanc vim numerose dicendi consequi posse? Non est res tam difficilis, quam necessaria: ² nihil est enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facile sequatur, quocumque ducas, quam oratio. 177. Ex hac

^a Cum orator numeris orationem astrinxit, eandem solvit et liberat forma versus, evitatis pedibus quibus conficitur.

^b Rem tantam perficiemus.

Orell.—5 Codd. aliquot et ed. s. l. et a. *traducenda esse duxerunt*.—6 Unus Oxon. *etiam*. Mox, *quadrari conj.* Schutz. Tum, *et perficere volumus* codd. aliquot ap. Orell. ed. s. l. et a. *numerosè sedere et quadrare et perficere volumus* Guelf. 1.—7 Guelf. 3. et Regii tres, *res ulla*. Mox, *quantum potest* omitta sunt in Erl. 1. et Guelf. 1.—8 Ita Mead. al. ap. Grut. Erl. 1. Wald. Lamb. *modis, forma, et relaxat* Aid. Junt. Manut. Grut. *forma et modis, relaxat* Joan. Harl. Norf. Mag. Palat. 1. 2. Pith. et Mem. Mox, *ut verba neque ita soluta* Erl. 1. omissis intermediis.

CAP. XLV. 1 Lamb. *numeris*. Actutum, *instituemus* margo Streb. Mox,

NOTÆ

⁷ *Versus . . . vitium est*] In quod tamen non semel incidit ipse Cicero, ut in notis ad Oratorem observabimus § 189.

² *Numerose cadere*] Est orationem eo modo desinere, qui placeat eruditibus auribus; quadrare, undecumque expolitam sibi constare.

^a *Astricto*] Oratio numerosa et adstricta et soluta simul dicitur: adstricta quidem, quod certo verborum ambitu comprehensa non vagetur sermonis instar, quem naturalis impetus sine lege effundit: soluta vero, quod non præscriptis pedibus versuum more vincitur.

versus,^b ex eadem dispares numeri conficiuntur:^c ex hac hæc etiam soluta³ variis modis, multorumque generum, oratio. Non enim sunt⁴ alia sermonis, alia contentionis verba: neque ex alio genere ad usum quotidianum, alio ad scenam pompamque sumuntur:^d sed ea nos cum jacentia sustulimus e medio,^e sicut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus et fingimus.⁵ Itaque tum⁶ graves sumus, tum subtiles, tum medium quiddam tenemus: sic institutam nostram sententiam sequitur orationis genus, idque ad omnem rationem, et aurium⁷ voluptatem, et animorum motum mutatur et vertitur. 178. Sed ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natura est ipsa fabricata; sic in oratione, ut ea, quæ maximam utilitatem in se continerent, eadem haberent plurimum⁸ vel dignitatis, vel sæpe etiam venustatis. Incolumitatis ac salutis omnium causa videmus hunc statum esse hujus totius mundi atque naturæ, rotundum ut cælum, terraque ut media sit, eaque sua⁹ vi nutuque teneatur;^f sol ut circumferatur,^c ut accedat ad brumale signum,

^c Ex iisdem verbis fit versus et oratio metri legibus soluta.

^d Ex verbis quibus constat oratio soluta, si variis modis coagmententur, oritur stylus diversus, humilis, mediocris, grandiloquus: non enim sunt alie voces sermonis quotidiani, aliæ dictionis forensis.

^e Cum e sermone communi suusimus.

^f Nixu suo conglobata, partibus omnibus ad centrum nitentibus.

numeros edendi Erl. 1.—2 Erl. 1. tam necessaria.—3 Lamb. eadem hæc soluta; Erl. 1. ex hac eadem d. n. c. ex hac etiam soluta.—4 Non sunt enim conj. Schæf. receperunt Schutz. et Orell.—5 Erl. 1. formamus, fingimus.—6 Itaque ut tum Harles. et Orell. de conjectura Schutzii.—7 Ita codd. aliquot Gruteri, et Schutz. omnem aurium al. ad omnem rationem et aurium Junt. et Lamb. ad omnem orationem et aurium unus Oxon. rationem et omittunt Erl. 1. et Guelf. 1. Mox, et vortitur Erl. 1.—8 Erl. 1. plurimum eadem haberent; Lamb. plurimum haberent.—9 Erl. 1. ea que sunt. Mox, pro nutuque, Clericus conj. nixuque. Erl. 1. teneantur; sol ad eam circumferatur. Tum sensim deest in Guelf.

NOTÆ

^b Ex hac versus] Exemplo sit ille Horatii versiculus, 'Sperne voluptates, nocet emta dolore voluptas.' Inmuta verborum ordinem, evanescet forma versus: 'Voluptates sperne, dolore voluptas emta nocet.'

^c Sol ut circumferatur] Conversionem annuam in zodiaco sol conficit

diebus 365. horis 5. minutis 49. Cum circulum attingit æquatoris 23. Septembris sensim accedit ad hybernū capricorni signum, indeque 23. Decembris regreditur ad nos versus æquatorem, et tandem cancri signum 22. Junii ingreditur.

et inde sensim ascendat in diversam partem; ut luna¹⁰ accessu^d et recessu suo solis lumen accipiat; ut eadem spatia quinque stellæ^e dispari¹¹ motu, cursuque conficiant. 179. Hæc tantam habent vim, ut paulum¹² immutata cohærere non possint: tantam pulchritudinem, ut nulla species ne excogitari¹³ quidem possit ornatior. Referte nunc animum ad hominum, vel etiam ceterarum¹⁴ animantium formam et figuram: nullam partem corporis sine aliqua necessitate afflictam, totamque formam quasi perfectam reperietis arte, non casu.^f XLVI. Quid in arboribus,¹ in quibus non truncus, non rami, non folia sunt denique, nisi ad suam retinendam conservandamque naturam? nusquam tamen est ulla pars, nisi venusta. 180. Linquamus naturam,² artesque videamus. Quid tam in navigio necessarium,

1.—10 Erl. 1. *ut lunam*. Mox, suo deest in Erl. 1. et Guelf. 1.—11 Ita primus Steph. tum Lamb. Grut. et recentt. *dispare* Junt. Crat. Manut. *cursuque conspiciat* Erl. 1.—12 Idem codex *paulum ut*.—13 Erl. 1. *cogitari*.—14 Guelf. 2. 3. *ceterorum*.

CAP. XLVI. 1 *Quid in eis arboribus* Erl. 1. et Guelf. 1. *Quid in his arboribus* Guelf. 2. 3.—2 *Verba, nusquam t. est u. p. n. v. L. naturam*, desunt in Erl.

NOTÆ

^d *Luna accessu*] Luna lumen omne suum a sole mutuatur, et pro vario accessu et recessu videtur a nobis modo pleno orbe, modo dimidiato illuminata, modo densis involuta tenebris fugit visum. Est nihilominus media sui parte, quæ a sole respicitur, semper illustrata. Nos partem illam, cum luna soli subjicitur in syzygia, videre non possumus; ut abs sole recedit primum curvata in cornua, tum æqua portione divisa; cum omnino soli adversa opponitur, ab eoque distat 180. gradibus, nobis lucescit orbe pleno, ut ex optices legibus patet. Conversio lunæ in zodiaco mensem efficit, qui duplex est: alter periodicus, quo uno circuitu totum decurrit zodiacum diebus 27. horis 7. 43'. alter synodicus, quo non modo

perlustrat zodiacum, verum etiam alios viginti septem circiter gradus emittitur, ut iterum cum sole conjungatur, qui mensis dies 29. horas 12. 44'. complectitur.

^e *Quinque stellæ*] Quinque planetæ in zodiaco circuitum absolvunt alii alio temporis intervallo. Qui sunt modo infra, modo supra solem, Venus et Mercurius, hic diebus 116. ille 584. horis 22. 3'. circulum conficit. Sole superiores planetæ Mars anno uno, diebus 321. horis 22. Jupiter annis 11. diebus 315. horis 15. Saturnus annis 29. diebus 161. orbem suum describunt.

^f *Non casu*] Democritus et Epicurus fortuito atomorum concursu omnia genita somniabant.

quam latera, quam cavernæ,³ quam prora, quam puppis, quam antennæ, quam vela, quam mali? quæ tamen hanc habent in specie venustatem, ut non solum salutis, sed etiam voluptatis causa, inventa esse videantur. Columnæ et templa⁴ et porticus sustinent: tamen habent non plus utilitatis, quam dignitatis.^b Capitoliiⁱ fastigium illud, et ceterarum ædium, non venustas, sed necessitas ipsa fabricata est:⁵ nam cum esset habita ratio, quemadmodum ex utraque tecti parte⁶ aqua delaberetur; utilitatem templi fastigii dignitas consecuta est; ut, etiamsi in cœlo statueretur,⁷ ubi imber esse non posset, nullam sine fastigio dignitatem habiturum esse videatur. 181. Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem ac prope necessitatem suavis quædam et lepos⁸ consequatur. Clausulas enim atque interpuncta verborum animæ interclusio atque angustiae spiritus attulerunt.⁹ Id inventum ita¹⁰ est suave, ut, si cui sit infinitus spiritus datus, tamen eum perpetuare^g verba nolimus: id enim¹¹ auribus nostris gratum est inventum, quod hominum lateribus non tolerabile solum, sed etiam facile esse posset. XLVII. 182. Longissima est igitur

^g *Sine intermissione continuare.*

—3 Ita codd. multi; *carinæ* Junt. et Grut. *carina* Lamb. Paulo post, *quam mali, quam reliqua* plerique codd. Junt. Manut. Lamb. Tum, *quam aliquæ tamen hanc habent* Erl. 1.—4 *Columnæ templa* Erl. 1. et Guelf. 1.—5 Verbum est deest in Erl. 1.—6 Lamb. *parte tecti*.—7 Ita duo codd. Gruteri; *etiamsi in cœlo capitolium statueretur* plerique codd. ap. Pearce. Ald. Junt. Manut. *etiamsi in cælum capitolium extolleretur* conj. Steph. et Lamb. Mox, *habiturum fuisse* plerique codd. Ald. Junt. Lamb. Grut. Schutz.—8 Lamb. *ac lepos*.—9 Erl. 1. *tulerunt*.—10 *Inventum* delendum censuit Schutz. probante Orell. Actutum, est omittunt Erl. 1. et Grut.—11 *Idem enim*, vel *Idem*, omisso enim, conj. Ernesti. ‘*inventum sine causa suspectum Ernestio et Purgoldo.*’ Orell. *gratum est et jucundum* conj. Harles.

NOTÆ

^g *Cavernæ* [*carinæ*] Ima pars navis: prora, pars anterior; puppis, pars posterior; antenna, transversum in navi lignum ad malum, cui velum alligatur.

^b *Quam dignitatis*] Tales sunt columnæ opere Dorico, Ionico, et præcipue Corinthiaco.

ⁱ *Capitolii*] Capitolium templum Jovis in monte Tarpeio, cui nomen imposuit hominis caput ipsis in fundamentis repertum. Fuere quatuor Capitolia diversis temporibus extructa. Ejus, quod erexit Tarquinius Priscus, tegulas æreas primus Catulus inauravit post Carthaginem eversam.

tur complexio verborum, quæ volvi uno spiritu potest.^h Sed hic naturæ modus est, artis alius: namⁱ cum sint numeri plures; iambum^j et trochæum^k frequentem segregat ab oratore Aristoteles,^l Catule, vester, qui natura tamen incurrunt ipsi in orationem sermonemque nostrum; sed sunt insignes² percussiones eorum numerorum,^m et minuti pedes.ⁱ Quare primum ad heroum^j nos dactyli,^o et anapæsti,^p et spondæi³ pedem invitat: in quo impune pro-

^h Longissima periodus ea est quæ uno spiritus conatu pronuntiari potest.

ⁱ Oratio numerosa quæ constat ex iambis et trochæis offendit, quasi subsultat propter brevitatem pedum.

^j Pedem quo utimur in carmine heroico.

CAP. XLVII. 1 Duo hæc vocabula, alius: nam, desunt in Erl. 1.—2 Pearce. conj. singulæ.—3 Erl. 1. dactilici et anapesti spondei, et a m. sec. spondi. 'Totum hunc locum corruptum sic dedit Lamb. quare plurimum ad heroos nos pedes dactylum et anapæstum et spondeum invitat.' Orell. invitant duo codd.

NOTE

^j Iambum] 'Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,' Horat. in Arte, qui alibi versum hunc ex meris iambis scripsit, 'Suis et ipsa Roma viribus ruit.'

^k Trochæum] Pedem metricum syllabis duabus, prima longa, altera brevi constantem, ut arma.

^l Segregat ab oratore Aristoteles] De pedibus in oratione numerosa adhibendis fusius agitur in Oratore: in quo si quid difficile occurrerit, notis illustrabimus. Quod hic præcipit Cicero, tradidit Aristoteles Rhet. III. 8. 'Ο δὲ ἱαμβος αὐτῇ ἐστὶν ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν διὰ μάλιστα πάντων τῶν μέτρων ἱαμβεῖα φθέγγονται λέγοντες. Δεῖ δὲ σεμνότητα γενέσθαι, καὶ ἐκστήσαι ὃ δὲ τροχαῖος κορδακικώτερος· δηλοῖ δὲ τὰ τετράμετρα. Iambus autem ipsa est dictio multitudinis: quare ex omni versuum genere maxime iambicos proferunt qui loquuntur. Oportet autem orationem dignitatis esse plenam et in admirationem rapere. Trochæus cordaci (quod lascivæ saltationis est genus) magis convenit: hoc patet ex tetrametris.

^m Percussiones numerorum] Numerus Græce ῥυθμός ex multis pedibus componitur, quorum tempora animo metimur, et intervalla pedum et digitorum ictu signamus.

ⁿ Ad heroum] Id refert Aristoteles loco supra laudato: Τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρώος σεμνὸς, καὶ λεκτικὸς, καὶ ἁρμονίας δεόμενος. Inter numeros herous gravis est et orationi accommodatus, et temperatione aliorum numerorum indiget: Nisi enim iambi inserantur, grandior est numerus quam desideret soluta oratio. Ex quibus secum ipse conciliandus Tullius, qui ex mente Aristotelis heroum numerum hic probat: in Oratore § 192. rejicit. Nimirum hic admittit reliquorum numerorum harmonia temperatum, alibi purum improbat. Ceterum herous pes Fabio dactylus est, Ciceroni præterea spondæus et anapæstus.

^o Dactyli] Pes una longa syllaba, duabus brevibus constans, ut 'corpore:' a similitudine digiti in quo tres sunt articuli, nomen habet.

^p Anapæsti] Pes a Græcis ἀντιδᾶκ-

gredi licet duo duntaxat pedes,^k aut paulo plus, ne plane in
versum, aut similitudinem versuum incidamus. [p. 160.]
Aliæ^l sunt⁴ geminæ,^r quibus hi tres heroi pedes in prin-
cipia continuandorum verborum satis decore cadunt. 183.
Probatur^s autem ab eodem illo maxime pæon; qui est
duplex. Nam aut a longa oritur, quam tres breves conse-
quuntur, ut hæc verba, 'desinite,' 'incipite,' 'comprimite :'
aut a brevibus⁵ deinceps tribus, extrema producta, atque
longa, sicut illa sunt, 'domuerant,'⁶ 'sonipedes.' Atque
illi philosopho ordiri⁷ placet a superiore pæone, postero-
re finire: est [autem pæon hic posterior, non syllabarum
numero, sed aurium mensura, (quod est⁸ acrius iudicium
et certius) par fere cretico,^t qui est ex longa, et brevi, et
longa: ut

^k *Usque ad duos tantum pedes.*

^l *Percussiones.*

~~~~~

prob. Schutz. Mox, *duos* Lamb. Tum, Erl. 1. *nec plane inversum; aut nec in similitudinem versus*; Pearc. ex tribus codd. dedit, *aut similitudinem versus*.—4 *Alteræ sunt* duo codd. ap. Grut. *At hæ sunt* conj. Lamb. *Aliis sunt* conj. Schutz. Mox, *continuandorum satis*, omisso *verborum*, Erl. 1. Tum, pro *cadunt*, Schutz. et Harles. dant *cedunt*.—5 Lamb. *aut longa . . . aut brevibus*.—6 Erl. 1. *dormierant*.—7 Erl. 1. *oratori*.—8 Lamb. *quarum est*. Paulo post ut

NOTÆ

τυλος, *dactylo contrarius*, appellatus, ex duabus brevibus, et una longa componitur, ut 'animos:' ex ἀνὰ et παίω, *ferio*, quod sono reciproco dactylum repercutiat.

^q *Spondai*] Ex duabus longis conflatur, ut 'omnes:' dicti ἀπὸ τῆς σπονδῆς, a libatione, quod in sacrificiis adhiberi solerent.

^r *Aliæ sunt geminæ*] In singulis pedibus simplicibus, quia habent ἄρσιν et θέσιν, *elationem et positionem*, singulæ sunt percussiones: si duos in clausula pedes certos constituimus, geminæ sunt percussiones: si totidem pedes apponimus in principio, aliæ sunt geminæ in principio continuationis, quam Græci περίοδον vocant. Ponuntur itaque non sine dignitate et in principio et in fine, vel ipsi or-

dine tres pedes heroi, dactylus, anapæstus, et spondeus, vel singuli cum aliis mixti: quod potius est intelligendum. Ita Strebæus.

^s *Probatur*] Locus est Aristotelis ex eodem Rhetor. III. 8. desumptus. Ὁ δὲ παῖαν λεπτέος· ἀπὸ μόνου γὰρ οὐκ ἔστι μέτρον τῶν ῥηθέντων ῥυθμῶν ὥστε μάλιστα λαμβάνειν. *Pæan* (sive pæon) *usurpandus: ex hoc enim uno prædictorum numerorum non fit versus: adeoque maxime latet.* Ceterum non tantum duplex, sed etiam quadruplex est pæon; constat enim præterea alius ex iambo et pyrrichio, ut 'docebi-mus:' alius ex pyrrichio et choreo, ut 'moriāmur.' Pæones omnes ex tribus brevibus et una longa constant.

^t *Par fere cretico*] Creticus seu am-

‘Quid petam^u præsidi, aut exequar?’ quove nunc?’ A quo numero exorsus est Fannius,^v ‘Si, Quirites, minas illius.’ Hunc ille clausulis aptiorem putat, quas vult longa plerumque syllaba terminari. XLVIII. 184. Neque vero hæc tam acrem curam diligentiamque desiderant, quam est illa poetarum: quos necessitas cogit, et ipsi numeri ac modi, sic verba versu includere, ut nihil sit, ne spiritu quidem minimo,^w brevius, aut longius, quam necesse est. Liberior est oratio, et plane, ut dicitur, sic et est vere¹ soluta; non ut fugiat tamen, aut erret, sed ut sine vinculis sibi ipsa moderetur. Namque ego illud assentior Theophrasto, qui putat² orationem, quæ quidem sit polita atque facta quodammodo, non astrictæ, sed remissius numerosam esse oportere. 185. Etenim, sicut ille suspicatur, ex illis modis,³ quibus hic usitatus versus efficitur, post anapæstus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus;^x ejus membra et pedes, ut ait idem, sunt in omni locupleti oratione diffusa.^m Et, si nu-

^m Ex illis numeris qui faciunt versum heroicum, qui maxime est in usu, ortus est versus anapæsticus heroicus liberior, qui præter ductylum et spondaum admittit anapæstum: ex anapæstico fluxit multo licentior dithyrambus, qui ex quibuslibet pedibus efficitur.

deest in Erl. 1.—9 Quid petam præsidia, aut sequar Erl. 1.

CAP. XLVIII. 1 Codd. Gruteri, Guelf. 1. Erl. 1. Steph. Lamb. Schutz. Harles. Mull. Orell. sic est vere; Gruterus maluit sicut est soluta, &c. Mox, effugiat... terreat Erl. 1.—2 Schutz. et Harles. quod putat. Mox, Erl. 1. et al. ap. Verburg. polita atque fracta.—3 Ita Junt. et Lamb. et ex illis modis Grut. ex his modis Becichem. et margo Crat. ex istis modis Guelf. 1. Erl. 1. Schutz.

NOTÆ

phimacer fit ex longa, brevi, et longa, ut ‘maximos.’ par est pæoni aurium certo judicio, unam enim longam et duas breves æqualibus intervallis metimur.

^u Quid petam] Versus ex Ennii Hecuba.

^v Fannius] De quo in Bruto.

^w Ne spiritu quidem minimo] Ita pedes in versibus suis quique sedibus disponi debent, ut ne syllaba quidem vel desit vel redundet.

^x Dithyrambus] Hymnus ad Bac-

chum, qui et ipse Dithyrambus est appellatus, ἀπὸ τοῦ δις εἰς θύραν, seu δύο θύρας ἐμβαλεῖν, quod bis in portam, sive duas portas, ingressus esset; bis enim natus credebatur, videlicet ex matre Semele, deinde ex Jovis femore. Carminis genus quo conficiebatur hic hymnus quoslibet pedes admittebat. Horat. iv. Od. 2. 10. ‘Sen per audaces nova dithyrambos Verba devolvit, numerisque fertur Lege solutis.’

merosum est id in omnibus sonis atque vocibus, quod habet quasdam impressiones,² et quod metiri possumus intervallis æqualibus; recte genus hoc numerorum, dummodo ne continuum sit, in orationis laude ponetur.⁴ Nam si rudis et impolita⁵ putanda est illa sine intervallis loquacitas perennis et profluens, quid est aliud causæ, cur repudietur, nisi quod hominum aures vocem natura modulantur ipsæ? quod fieri, nisi inest numerus in voce, non potest. 186. Numerus autem in continuatione nullus est:⁷ distinctio, et æqualium, et sæpe⁶ variorum intervallorum percussio, numerum conficit; quem in cadentibus guttis, quod intervallis distinguuntur, notare possumus; in amni præcipitante non possumus.⁷ Quodsi continuatio⁷ verborum hæc soluta multo est aptior atque jucundior, si est articulis membrisque distincta, quam si continuata ac producta; membra illa modificata esse debebunt:⁷ quæ si in extremo breviora sunt, infringitur⁴ ille quasi verborum ambitus: sic enim has orationis conversiones⁸ Græci nominant.⁴ Quare aut paria

* Certos quosdam pedes quibus egregie clauditur.

° Aures hominum naturali propensione in loquentium vocibus modum exigunt.

° In rebus perpetuo coherentibus et conjunctis nullus est numerus.

° Numerum vel parem vel imparem observare possumus in cadentibus et stillicidio guttis, quia aliæ post alias certis spatiis interpositis decidunt; non possumus animadvertere in fluvio, cujus aquæ continuato ac perenni lapsu devolvuntur.

° Quodam ambitu comprehensa.

° Rumpitur.

° Cum appellant περιόδους.

et Orell.—4 Erl. 1. nec contunnei sint in o. l. ponitur.—5 Ita multi codd. Grut. et recentt. et indocta ed. s. l. et a. Junt. Man. Lamb. Schutz. Mox, causa aliud Erl. 1. et Venet. an. 1536. Tum, hominum auribus v. n. m. ipsa codd. Ursini, alii codd. ap. Pearc. Schutz. et Orell. hominum aures v. naturæ m. ipsæ Junt. hominum aures v. natura m. ipsa Manut. et Grut. hominum vocem natura m. ipsa Vet. ap. Steph. et Lamb. natura modulantur ipse ipse (sic) Erl. 1. Accututum, quod f. n. inesset n. in v. n. posset Lamb.—6 Erl. 1. aut sæpe.—7 Quod si complexio, vel comprehensio, conj. Schutz. Mox, acrior atque jucundior Erl. 1. Dein, pro membra, quod servant Erl. 1. edd. vett. Steph. Lamb. Grut. verba habent unus Oxon. Junt. Crat. Manut. debent Vet. ap. Steph.—8 Erl.

NOTÆ

² Quod habet quasdam impressiones] Hoc quisvis facile sentiat in hac periodo Tullii pro Cæcina § 1. ubi sunt quatuor impressiones totidem in periodi partibus: 'Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tan-

tum in foro atque in judiciis impudentia valeret; non minus nunc in causa cederet A. Cæcina Sext. Æbutii impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ.' Intervalla sunt prope æqualia, numerosa omnia.

esse debent² posteriora superioribus, extrema⁹ primis, aut, quod etiam est melius et jucundius, longiora. XLIX. 187. Atque hæc quidem ab iis¹ philosophis,² quos tu maxime diligis, Catule, dicta sunt: quod eo sæpius testificor, ut auctoribus laudandis⁷ ineptiarum crimen effugiam. Quorum tandem? inquit Catulus; aut quid² disputatione ista afferri potest elegantius, aut omnino dici subtilius? 188. At enim vereor, inquit Crassus, ne hæc aut difficiliora istis² ad persequendum esse videantur, aut, quia non traduntur in vulgari ista disciplina, nos³ ea majora ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Crasse, si aut me,⁴ aut horum quenquam putas a te hæc opera quotidiana et pervagata expectare: ista, quæ dicis,⁵ dici volumus: neque tam dici, quam isto dici modo: neque tibi hoc pro me solum, sed pro his omnibus sine ulla dubitatione respondeo. 189. Ego vero, inquit Antonius, inveni tandem,⁶ quem negaram in eo, quem scripsi, libello, me invenisse eloquentem: sed eo te ne laudandi quidem causa interpellavi,⁷ ne quid de hoc tam exiguo sermonis tui tempore verbo uno meo diminueretur.⁸ 190. Hanc igitur, Crassus inquit, ad legem cum⁹ exercitatione, tum stylo,² qui et alia, et hoc maxime ornat ac limat, formanda vobis

¹ Aristotele et Theophrasto.

² Cum antiquos auctores citavero.

³ Cottæ et Sulpicio.

² In numeros flectitur oratio exercitatione et stylo.

1. has orationes conversionis.—9 Quare aut prima . . . et extrema Erl. 1. et extrema etiam Steph. et Lamb.

CAP. XLIX. 1 Erl. 1. ab his. Mox, ut auctoritatibus Vet. ap. Steph.—2 Pearc. conj. quid aut.—3 Steph. non.—4 Duo hæc vocab. aut me, desunt in Erl. 1. Mox, Schutz. censet delendum opera, vel legendum præcepta. Tum, pro pervagata, quod exhibent Cant. Norf. Bal. Nov. Wag. Mead. Harl. 1. 2. Mag. Bod. Venet. Mediol. Ascens. Ald. Junt. Streb. Manut. Steph. Lamb. pervaga legitur in Grut. Olivet. et al. recentt.—5 Verba quæ dicis desunt in Erl. 1. Mox, modo dici Lamb.—6 Erl. 1. inveni jam.—7 Erl. 1. sed eo tenore laudandi quidem [lacuna] ca [lacuna] interpellari.—8 Ita Erl. 1. Junt. et Grut. deminueretur Lamb. et Orell.—9 Schutz. tum. Mox, pro vobis, quod habent Junt. Lamb. Grut. nobis exhibent codd. ap. Steph. Erl. 1. unus

NOTÆ

² Aut paria esse debent] In periodo potes advertere.
ex oratione pro Cæcina allata facile

oratio est. Neque tamen hoc tanti laboris est, quanti videtur: nec sunt hæc rhythmicorum¹⁰ ac musicorum acerrima norma dirigenda:^y et efficiendum est illud modo vobis, ne fluat^z oratio, ne vagetur, ne insistat¹¹ interius,^a ne excurrat longius:^b ut membris distinguatur, ut conversiones^c habeat absolutas. Neque semper utendum est perpetuitate, et quasi conversione¹² verborum, sed sæpe carpenda^d membris minutioribus oratio est, quæ tamen ipsa membra sunt numeris vincienda. 191. Neque vos¹³ pæon, aut herous ille conturbet: ipsi occurrent orationi: ipsi, inquam, se offerent, et respondebunt non vocati: consuetudo modo illa sit scribendi atque dicendi, ut sententiæ verbis finiantur,^e eorumque verborum junctio nascatur a proceris¹⁴ numeris ac liberis, maxime heroo^e et pæone posteriore,^f aut cretico,^g sed varie distincteque considat.^h Notatur enim maxi-

^y *Numeri persequendi sunt non eorum severo more, qui carmina et odas concinendas scribunt.*

^z *Sine ulla distinctione.*

^a *Ne sistat prius quam numerus sit absolutus; ut ea oratio, cujus posteriores partes brevitate sua defraudant aures auditorum.*

^b *Ne numero perfecto nondum absoluta sit sententia.*

^c *Periodos.*

^d *Distinguenda.*

^e *Dactylo, aut spondæo, aut anapæsto.*

^f *Una longa tribus brevibus.*

^g *Longa, brevis, et longa.*

^h *Variis pedibus terminetur.*

//////////

Oxon. Schutz. et Orell.—10 Erl. 1. *neque s. h. rhythmicorum.* Mox, *sed efficiendum est* conj. Schutz. *effigienda est*, omissa conjunctione et, Erl. 1. Dein, *modo nobis* Erl. 1. Schutz. et Orell.—11 Vet. ap. Steph. *ne insideat.*—12 Erl. 1. *quos et conversione.* Mox, *sed sæpe capienda* Erl. 1. Joan. Cant. Norf. Bal. Mag. Mead. Harl. 1. 2. Venet. Mediol. Ald. Junt. Manut. *Actutum, verbis minutioribus* Erl. 1.—13 *Neque tamen nos* ed. s. l. et a.—14 Erl. 1. *conjunctio nascatur ac pro ceteris; Lamb. verborumque conjunctio.* Mox, *maximeque* Lamb. et pæone priore Junt. Crat. Man. Grut. aut pæone priore ex codd. Steph. Lamb. Schutz. Orell. 'Miro errore Pearcius Lambino ascribit correctionem pæone posteriore, de qua ille prorsus silet, eamque refutavit; errore magis etiam ridiculo Ern. Pearcio tribuit eandem illam corruptelam, eamque rescripsit. Rursus Mull. putavit se corrigere Ernestium Schutziunque,

NOTÆ

^a *Ut sententiæ verbis finiantur]* Hæc et alia illustrabimus exemplis in Oratore. Interim hoc Quintiliani ix. 4. accipe: 'Verbo sensum cludere, multo, si compositio patiat, optimum

est: in verbis enim sermonis vis inest. At si id asperum erit, cedat hæc ratio numeris, ut fit apud summos Græcos Latinosque oratores frequentissime.'

me similitudo in conquiescendo: et, si primi et postremi illi¹⁵ pedes sunt hac ratione servati, medii possunt latere, modo ne circuitus ipse verborum sit aut brevior quam aures expectent, aut longior quam vires atque anima patiatur.ⁱ L. 192. Clausulas autem diligentius etiam servandas esse arbitror, quam superiora, quod in his maxime¹ perfectio atque absolutio judicatur: nam versus æque prima, et media, et extrema pars attenditur; qui debilitatur, in quacumque sit parte titubatum:^j in oratione autem prima pauci cernunt, postrema plerique: quæ, quoniam apparent et intelliguntur, varianda sunt, ne aut animorum judiciis repudientur, aut aurium satietate. 193. [*p.* 161.] Duo enim aut tres sunt fere² extremi servandi et notandi pedes, si modo non breviora et præcisa erunt superiora;^k quos aut choreos,^b aut heroos, aut alternos^l esse oportebit, aut in pæone illo posteriore,^m quem Aristoteles probat, aut ei pari cretico.³ Horum vicissitudines efficient, ut neque ii satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec nos id, quod faciemus, opera deditaⁿ facere videamur. 194. Quodsi Antipater^c ille Sidonius, quem⁴ tu probe, Catule, memi-

ⁱ *Quam ut possit uno et continenti spiritu pronuntiari.*

^j *Versus vitiosus est quacumque in parte pedes idonei non fuerint collocati.*

^k *Modo priores periodi partes non sint breviores.*

^l *Permixtos inter se et alternis dispositos.*

^m *Orationis clausula conquiescat.*

ⁿ *Affectato studio.*

Lambino vindicans pæone posteriore.' Orell.—15 Voc. illi deest in Erl. 1.

CAP. L. 1 Erl. 1. in eis maxima. Paulo post, in eodem cod. in quacumque est parte t. in o. a. pauci primi c. p. plerique; quoniam, &c.—2 Idem codex tres fere sunt. Mox, in eodem, si modo brevianda, sed suprascriptum breviora; Vet. ap. Steph. si modo breviora. Dein, aut chorios Lamb.—3 Vet. ap. Steph. et ed. s. l. et a. aut ex pari cretico; Erl. 1. et al. ap. eund. Steph. aut et pari cretico; Pearce conj. aut ei p. cretico finire; Ernesti suspic. aut ei p. cretico finiendum; Lamb. aut pæanem illum posteriorem... aut ei parem creticum.—4 Ita Steph. Lamb. Grut. ille Sidonius, ille, quem Junt. Manut. Sidonius ille,

NOTÆ

^b *Choreos*] Choreus, sive chorius, idem qui trochæus, una longa et brevi constat.

^c *Antipater*] Hic oriundus ex Sidone in Phœnicia (nunc *Said*), poëta extemporali in carmine facundia celebris, cujus epigrammata undevi-

ginti habemus in Anthologia. Plin. VII. 51. refert eum omnibus annis uno die natali tantum correptum febre, et eo consumtum fuisse satis longa senecta. Floruit centum circiter ante Christum annis.

nisti, solitus est versus hexametros aliosque variis modis atque numeris fundere ex tempore,⁵ tantumque hominis ingeniosi ac memoris valuit exercitatio, ut, cum se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur; quanto id facilius in oratione, exercitatione et consuetudine adhibita, consequemur?

195. Illud autem ne quis admiretur, quonam modo hæc vulgus imperitorum in audiendo notet; cum in omni genere, tum in hoc ipso magna quædam est vis incredibilisque naturæ. Omnes enim tacito quodam sensu, sine ulla arte, aut ratione, quæ sint in artibus ac rationibus recta⁶ ac prava, dijudicant: idque cum faciunt in picturis, et in signis, et in aliis operibus, ad quorum intelligentiam a natura minus habent instrumenti;⁷ tum multo⁸ ostendunt magis in verborum, numerorum, vocumque iudicio; quod ea sunt in communibus infixis sensibus,⁹ neque earum rerum quenuquam funditus natura voluit esse expertem. 196. Itaque non solum verbis arte positis moventur omnes, verum etiam numeris ac vocibus. Quotus enim quisque est, qui teneat artem numerorum¹⁰ ac modorum?¹¹ At in his si paulum modo offensum est,¹² ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant.¹³ Quid? hoc non idem fit in vocibus, ut a multitudine et populo,¹⁴ non modo catervæ atque conventus, sed etiam ipsi sibi singuli discrepantes ejciantur?¹⁵ LI. 197. Mirabile est, cum

⁵ A natura non sunt facti. ⁶ Ea sunt in omnium animis et auribus innata.

⁷ Quam pauci sciunt artem numerorum?

⁸ Quod spectat quantitatem syllabarum, si quid histriones peccaverint vel contractione vel productione perperam adhibita, spectatores omnes et auditores reclamant.

⁹ Nonne idem accidit in modis musicorum et symphonia? non modo tota cohors cum errat, sed etiam singuli cum sibi non consentiunt, exsibilantur.

quem al.—5 Erl. 1. *e tempore*. Mox, *voluptate ejecisset* Erl. 1. unde Harles. conj. *cum voluptate*. Dein, in eodem codice, *facilius oratione e. et c. a. sequeretur*.—6 Ita codd. Ald. Junt. Lamb. Grut. *sine ulla ratione . . . in artibus recta* conj. Schutz.—7 Hæc duo vocc. *tum multo* desunt in Erl. 1. Mox, in eodem cod. *in verbo numerorum . . . nec earum quenuquam f. n. esse voluit expertem*.—8 Idem codex *ac domorum*.—9 Erl. 1. *offendit*. Mox, *fierent* conj. Pearce. Dein, *reclamant theatra tota* Lamb.—10 Erl. 1. *ac populo*. Mox, *pro conventus*, quod habent edd. vett. Junt. Lamb. Grut. *concentus* legitur in Erl. 1. Guelf. 1. item in edd. Schutz. Harles. et Orell.

plurimum in faciendo intersit inter doctum et rudem, quam non multum differat in iudicando. Ars enim cum a natura¹ profecta sit, nisi [natura] moveat ac delectet, nihil sane egisse videatur. Nihil est autem tam² cognatum mentibus nostris, quam numeri atque voces;³ quibus et excitamur, et incendimur, et lenimur,³ et languescimus, et ad hilaritatem, et ad tristitiam sæpe deducimur: quorum illa summa vis carminibus est aptior et cantibus, non neglecta, ut mihi videtur, a Numa, rege doctissimo, maioribusque nostris, ut epularum solennium fides ac tibiæ, Saliorumque⁴ versus indicant; maxime autem a Græcia vetere⁵ celebrata. Quibus utinam similibusque de rebus disputari, quam de puerilibus his verborum translationibus maluissetis!⁶ 198. Verum, ut in versu vulgus, si est peccatum, videt; sic, si quid in nostra oratione claudicat, sentit: sed poëtæ non ignoscit, nobis concedit:⁶ tacite⁵ tamen omnes non esse illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi⁶ veteres, sicut hodie etiam nonnullos videmus, cum circuitum⁴ et quasi orbem verborum conficere non possent, (nam

¹ *Parcit.*² *Periodum numerosam.*

CAP. LI. 1 Erl. 1. *cum natura*. Mox, *naturam commoveat* ed. s. l. et a. *natura moveat* codd. aliquot ap. Orell. unus Oxon. Waldarf. *naturam moveat* Norf. Mag. Harl. 2. Joan. Bodl. Exc. Nov. Guelf. 2. 3. et edd. quædam vett.—2 Particula *tam* deest in Erl. 1.—3 Idem cod. *et limamur*. Mox, *et tristitiam*, omissa præpositione *ad*.—4 Ita Erl. 1. alique codd. Totum hunc versum, *Quibus . . . maluissetis*, tanquam ineptum, deleverunt Schutz. et Harles. uncis inclusit Orell.—5 Ita edd. omnes; *taciti* Erl. 1. al. ap. Steph. et Bond. e Rufino.—6 *Itaque illud* Erl. 1. a m. pr. Mox, *pro circuitum*, Erl. 1. habet

NOTÆ

¹ *Numeri atque voces*] Est hæc Simmiæ philosophi apud Platonem in Phædone sententia, hominis animum esse harmoniam: quam opinionem ibidem refellit Socrates.

⁴ *Saliorum*] Salii sacerdotes Martis, sic dicti quod dum ferrent ancilia, solerent saltare. Ancile autem brevius erat scutum, quod e cælo cum esset delapsum ad salutem Romæ fatale, ne forte subriperetur, curavit Numa secundus rex Romanorum, ut

undecim alia omnino similia fabricarentur.

⁵ *A Græcia vetere*] Summam eruditionem Græci sitam censebant in nervorum vocumque cantibus. Igitur et Epaminondas princeps, meo iudicio, Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur: Themistoclesque aliquot ante annis, cum in epulis recusasset *lyram*, habitus est indoctor. Cic. Tuscul. Quæst. lib. I. § 1.

id quidem nuper vel posse, vel audere⁷ cœpimus,) terna,⁸ aut bina,⁹ aut nonnulli singula etiam verba dicebant: qui in illa infantia^w naturali, illud, quod aures hominum flagitabant, tendebant tamen, ut et illa essent paria, quæ dicerent, et æqualibus interspirationibus uterentur.

LII. 199. Exposui fere, ut potui, quæ maxime ad orationis pertinere arbitrabar. Dixi enim de singulorum laude verborum, dixi de conjunctione eorum, dixi de numero atque forma. Sed si habitum orationis etiam,¹ et quasi colorem aliquem requiritis, est et plena quædam, sed tamen teres: et tenuis, non sine nervis ac viribus: et ea, quæ particeps utriusque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus figuris insidere quidam venustatis, non fuco illitus, sed sanguine diffusus debet color.² 200. Tum denique nobis hic orator ita conformandus est et verbis et sententiis, ut, quemadmodum qui utuntur armis aut palæstra, non solum sibi vitandi^y aut ferendi rationem esse habendam putant, sed etiam, ut cum venustate moveantur; sic verbis quidem ad aptam compositionem et decentiam,^z sententiis vero ad gravitatem

^v Quorum alia aliis responderent.

^w Imperitia dicendi.

^z Si formam et speciem orationis nosse vultis; alia est sublimis, et tamen æqualis, non inflata; alia tenuis, non tamen exsanguis et exsucca; alia inter utramque media. In hac triplici orationis specie reperiri debet non asciticus, sed verus ac naturalis decor.

^y Ictus.

^z Gratiam.

circulum.—7 Idem cod. *vel audire*. Paulo post, *verba numerose dicebant* Lamb. Tum, pro *naturali*, quod exhibent codd. plerique, Ald. Junt. Lamb. Grut. *naturale* servant Joan. Cant. Mag. Harl. 1. Denique, pro *tendebant*, quod ex edd. vet. recepit Ernesti, *tenebant* habent codd. et edd. recentt. *tenebat* Guelf. 1. 2. 3. et Erl. 1. *perpendebant* ed. Lips.

CAP. LII. 1 Ita Grut. *etiam orationis* Ald. Junt. Crat. Man. Lamb. et recentt. *Sed etiam si habitum orationis* Erl. 1. Mox, *et tamen teres* ed. Paris.—2 Ita Bal. Nov. Harl. 2. Mead. edd. vetust. Lamb. *condecentiam* Ald. Junt. Man. Grut. Verba, *sic verbis quidem . . . orationis utatur*, desunt in Erl. 1. aliisque codd. ap. Grut. Mox, verba nuncis inclusa deleverunt Lamb. et Schutz.

NOTÆ

⁸ *Terna, aut bina*] Terna invicem opposita verba numerosam efficiunt orationem: ex. gr. 'Odit privatam luxuriam: publicam magnificentiam diligit,' Cic. pro Muræna. Item bina binis; ut, 'In dominatu servi-

tus, in servitute dominatus,' Cic. pro Deiotaro. Item cum singula singulis opponuntur, ut in illo Terentii Eun. 1. 1. 'Exclusit, revocat: redeam? non, si me obsecret.'

orationis utatur [ut ii, qui in armorum tractatione versantur].^a 201. Formantur autem et verba, et sententiæ pæne innumerabiles,^{3 h} quod satis scio notum esse vobis: sed inter conformationem verborum et sententiarum hoc interest, quod verborum^b tollitur,ⁱ si verba mutaris; sententiarum permanet, quibuscumque verbis uti velis. Quod quidem vos etsi facitis,^{c 4} tamen admonendos puto, ne quid esse aliud oratoris putetis, quod quidem sit egregium atque mirabile, nisi in singulis verbis^d illa tria tenere, ut translatis utamur frequenter, interdumque factis,^e raro autem etiam pervetustis. In perpetua autem oratione,^f cum et conjunctionis lenitatem,^{g 5} et numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum est quasi luminibus distinguenda^j

^a *Arti gladiatoriae rationem decori adjungunt.*

^b *Venustas.*

^c *Ita esse creditis.*

^d *Ne putetis ad summum oratoris decus aliud requiri, quam in singulis verbis, &c.*

^e *Novatis.* ^f *In continuatione orationis.*

^g *Lenem verborum collocationem.*

Duo codd. ap. Steph. habent *moveantur, ut, inquam, ii, qui in armorum tractatione versantur: sit verbis*; et mox, *utatur, versantur.* Erl. 1. habet *ut his qui, &c.*—3 Guelf. 1. unus ap. Steph. Lamb. Schutz. Orell. et Harles. *innumerabiliter.* Paulo post, in Erl. 1. legitur, *sed inter confirmationem verborum et sententiarum: quod verborum tollitur*; Steph. et Lamb. *tollitur venustas.*—4 Erl. 1. *et si facitis*; Schutz. conj. *et si satis scitis.* Mox, *ne singulis* Erl. 1.

NOTÆ

^h *Pæne innumerabiles*] Cum figura sit orationis habitus a recta et simplici consuetudine non sine dignitate recedens; patet id plurimis ac pæne infinitis modis fieri posse ab ingeniosis.

ⁱ *Verborum tollitur*] Sua figuræ verborum perit gratia, si verba mutantur. In illo Ovidii versiculo quem citat Quintilianus, 'Cur ego non dicam, Furia, te furiam?' paronomasia est: aliquid aliud, v. g. 'rabidam,' in fine versus substitue, evanescit figura. Contra in hac sententiæ figura, (præteritio est quam adhibet Tullius pro lege Manilia:) 'Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille

res domi militiæque, terra marique, quantaque felicitate gesserit: ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint: sed etiam venti tempestatesque obsecundarint: Hoc brevissime dicam,' &c. Immuta quantumlibet voces, eadem stabit figura sententiæ præteritio.

^j *Quasi luminibus distinguenda*] De figurarum usu recte hoc præcipit Fabius IX. 3. 'Si quis parce et cum res poscet utetur velut asperso quodam condimento, jucundior erit oratio: at qui nimium affectaverit, ipsam illam gratiam varietatis amittet; quantum sunt quædam figuræ ita recep-

et frequentanda^h omnis ratio,⁶ sententiarum atque verborum. LIII. 202. Nam et commoratio¹ una in re^k permultum movet, et illustris explanatio, rerumque, quasi gerantur,¹ sub aspectum pæne subjectio: quæ et in exponenda re plurimum valet, et ad² illustrandum id, quod exponitur, et ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum esse videatur: et huic contraria sæpe percursio^{3 m} est, et plus ad in-

^h Exornanda.

—5 Al. *levitatem*; Lamb. *lævitatem*.—6 Ita Lamb. et Harles. *omnis oratio* Junt. Crat. Grut. Schutz.

CAP. LIII. 1 Nam et commemoratio Guelf. 1. Mox, *rerum quæque gerantur* Erl. 1. Actutum, *sub aspectu* edd. vett. *sub aspectu pæne subjecto* Vet. ap. Steph.—2 Erl. 1. *valent ad*, &c. Mox, *ut his in eodem codice*.—3 Ita edd. vett. *præcisio* Ascens. Junt. Lamb. Grut. Schutz. *percussio* Erl. 1. Guelf. 1. 2. 3. *et huic contraria præcisio*, ommissis *sæpe et est*, Lamb. Mox, *pro est et plus*, Erl. 1. *habet stet plus*. Tum, Pearc. conj. *plus intelligendum*; vel, *ad*

NOTÆ

tæ, ut pæne jam hoc ipsum nomen effugerint: quæ etiam si fuerint crebriores, aures consuetas minus ferient. Nam et secretæ et extra vulgarem usum positæ, ideoque magis nobiles, ut novitate aurem excitant, ita copia satiant: nec se obvias fuisse dicenti, sed conquistis, et ex omnibus latebris extractas, congestasque declarant.’

^k *Commoratio una in re*] Exempla suggerent Ciceronis orationes prope omnes. Insignis est hic locus pro Rosc. Amer. § 74. ‘Quomodo occidit? ipse percussit, an aliis occidendum dedit? si ipsum arguis, Romæ non fuit; si per alios fecisse dicis, quæro servosne an liberos? quos homines? indidemne Ameria, an hosce ex urbe sicarios? si Ameria, qui sunt hi? cur non nominantur? si Romæ, unde eos noverat Roscius, qui Romam multis annis non venit, neque unquam plus triduo fuit? ubi eos convenit? quicum locutus est? quomodo persuasit? pretium dedit? cui

dedit? per quem dedit? unde aut quantum dedit?’ &c.

¹ *Rerumque, quasi gerantur*] Figuram hanc διατύπωσις et ὑποτύπωσις vocant Græci. Exemplum illustre suppeditat Tullius Verr. VII. § 117. ‘Patres hi, quos videtis, jacebant in limine, matresque miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret. Aderat janitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorque sociorum ac civium, lictor Sestius; cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur: ut adeas tantum dabis: ut cibum tibi intro ferre liceat, tantum: nemo recusabat. Quid, ut uno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne sæpius feriat? ne cum sensu doloris aliquo et cruciatu spiritus auferatur? Etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur.’

telligendum,ⁿ quam dixeris, significatio, et distincte⁴ concisa brevitās,^o et extenuatio,^p et huic adjuncta illusio,^q a præceptis [p. 162.] Cæsaris non abhorrens: 203. et ab re longa degressio;^r in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus et concinnus esse debet: propositioque, quid sis dicturus, et ab eo, quod est dictum, sejunctio,ⁱ et reditus ad propositum,⁶ et iteratio,^s et rationis apta conclusio: tum augendi minuendive causa, veritatis superlatio^t atque trajectio;^j et rogatio,^u atque huic finitima quasi percunctatio,

ⁱ Ab eo quod dictum est transitus ad aliud rei genus.

^j Quæ fertur ultra veritatem.

plus intelligendum.—4 Ita codd. omnes, Junt. Lamb. *destrictæ* Schutz. *distinctio*, c. b. *extenuatio*: et h. a. *inclusio* Erl. 1.—5 Codd. aliquot, Schutz. et Orell. *et ab re degressio*; codd. plerique, Junt. Lamb. Grut. *et a re non longa degressio*; Ernesti conj. *et a re bene longa degressio*.—6 Verba *et reditus ad propositum* suspecta sunt Schutzio. Mox, *et orationis apta*, &c. Erl. 1. et

NOTE

^m *Percursio* [*Præcisio*] Vide ad Herenn. lib. iv. § 41.

ⁿ *Plus ad intelligendum*] Refertur ad emphasin, de qua ad Heren. lib. iv. § 67.

^o *Concisa brevitās*] Βραχυπερίαν vocat Rutilius, cujus hoc exemplum affert ex Lysia: ‘Sed nos æquum est voluntatem dispicere. Nam consilio valuit, fortuna lapsus est: homo fuit, fatetur, concedendum non omnia posse; hoc enim Deorum est proprium.’

^p *Extenuatio*] Consule de Orat. lib. ii. § 267.

^q *Illusio*] De qua fuse admodum et eleganter Cæsar disserit de Orat. lib. ii. § 235. &c.

^r *Degressio*] Degressio, propositio, sejunctio, reditus ad propositionem et rationis apta conclusio, quorum omnium exempla passim occurrunt, vix inter figuras locum obtinent.

^s *Iteratio*] Qualis est hæc in oratione pro Quintio § 36. ‘Ostendam primum causam non fuisse cur a

prætorē postulares ut bona P. Quintii possideres: deinde ex edicto te possidere non potuisse: postremo non possedisse. Quæso, C. Aquilli, vosque qui estis in consilio, ut quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. . . . Nego fuisse causam cur postulare: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse.’

^t *Veritatis superlatio*] Est hyperbole, de quo ad Herenn. lib. iv. § 44. et de Orat. lib. ii. § 267.

^u *Rogatio*] Rogatio aliquid detegendi causa adhibetur. Pro Roscio Comædo § 13. ‘Stipulatus es? ubi? quo die? quo tempore? quo præsentē? quis spondidisse me dicit? nemo.’ Percontatio fit etiam de iis quæ notissima sunt. Pro Lege Manilia § 61. ‘Quid enim tam novum quam adolescentulum privatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem,’ &c.

expositioque sententiæ suæ: tum illa, quæ maxime quasi irrepit in hominum mentes, alia dicentis, ac significantis, dissimulatio; ^v [quæ est perjucunda, cum in oratione ⁷ non contentione, sed sermone tractatur:] 204. deinde dubitatio, ^w tum distributio, tum correctio, ^x vel ante, vel postquam dixeris, vel cum aliquid a te ipse ⁸ rejicias: præmunitio ^y

////////

paulo post, *veritatis: superscriptioque sententiæ suæ. Tum illa, &c.*—7 *Pearc.* ex quibusdam codd. *cum in orationis.* Verba uncis inclusa desunt in tribus codd. Mox, pro *correctio*, *Erl. 1.* habet *correptio*.—8 Ita e conjectura *Er-*

NOTÆ

^v *Dissimulatio*] Sive ironia qua aliud dicitur, aliud omnino oppositum intelligitur. Tullius in *Pisoniana* a § 58. ad 62. ironia mirabili *Pisonem* exagitat, qui negaverat se triumphi cupidum esse: ‘Non est integrum Cn. Pompeio consilio jam uti tuo: erravit enim: non gustarat istam tuam philosophiam: ter jam homo stultus triumphavit. Crasse, pudet me tui: quid est quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni voveris a senatu? P. Servili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non audistis tam doctum hominem, tam eruditum, priusquam in istum errorem induceremini? O stultos Camillos, Curios . . . Sed quoniam præterita mutare non possumus: quid cessat hic homulus ex argilla et luto fictus Epicureus, dare hæc præclara præcepta sapientiæ clarissimo et summo imperatori genero suo? fertur ille vir, mihi crede, gloria . . . meditare quibus verbis incensam illius cupiditatem comprimas atque restringas . . . dices enim ut es homo facetus, ad persuadendum concinnus, perfectus, politus e schola. Quid est, Cæsar, quod te supplicationes toties decretæ, tot dierum, tanto-pere delectent? . . . Quid tandem habet iste currus? quid vineti ante cur-

rum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, et tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede, delectamenta pæne puerorum, captare plausus, vehi per urbem, conspici velle, &c. Hac tu oratione non dubito quin illum jam ascendentem in currum possis revocare. O tenebræ! o lutum! o sordes!’ &c. Vide et *Verr. ult. § 26.* et *Misopogonem Juliani*, qui perpetua ironia contextus est.

^w *Dubitatio*] De qua ad *Heren. lib. iv. § 40.* Est præterea egregium exemplum in *Verr. lib. v. § 103.* Occurrebat illa ratio: ‘Quid *Cleomene* fiet? poterone animadvertere in eos, quos dicto audientes esse jussi? missum facere eum, cui imperium potestatemque permisi? . . . Pereat *Cleomenes* una. Ubi fides? ubi execrationes? ubi dextræ complexusque? . . . fieri nullo modo poterat quin *Cleomeni* parceretur.’

^x *Correctio*] Est hæc aculeata in sororem *Clodii* pro *Cælio*: ‘Quod quidem facerem vehementius, nisi inimicitia intercederent cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere: semper hic erro.’ Vide ad *Heren. lib. iv. § 36.*

^y *Præmunitio*] Qualis est hæc *Tul-*

est etiam ad id, quod aggrediare, et trajectio in alium:^a communicatio,^a quæ est quasi cum iis ipsis, apud quos dicas, deliberatio: morum ac vitæ imitatio^{9 b} vel in personis, vel sine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, et aptum ad animos conciliandos vel maxime, sæpe autem etiam ad commovendos: 205. personarum^c ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi;^k descriptio,^d erroris induc-

^k Quæ maxime prodest amplificationi.

nesti; a te ipso codd. et edd. vett. Mox, et rejectio codd. aliquot, Junt. Lamb. Grut.—9 Ita plerique codd. ac v. mutatio unus Oxon. ac vitæ notatio

NOTE

lii Philippica vii. § 8. 'Ego itaque pacis, ut ita dicam, alumnus, qui quantuscumque sum (nihil enim mihi arrogo) sine pace civili certe non fuisset (periculose dico: quemadmodum accepturi P. C. sitis, horreo; sed pro mea perpetua cupiditate vestræ dignitatis retinendæ et augendæ, quæso oroque vos P. C. ut primo, si erit vel acerbum auditu, vel incredibile a M. Cicerone esse dictum, accipiat sine offensione quod dixero; neve id prius quam quale sit explicavero, repudietis). Ego ille, dicam sapius, pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo. Magna spe ingredior in reliquam orationem, P. C. quoniam periculosissimum locum silentio sum prætervectus.'

^z Trajectio [rejectio] in alium] Sic in Miloniana Cicero accusatoris partes occupat et Clodium ipsum Miloni struxisse insidias probat. Sic apud Livium lib. xlv. Rhodii culpam totius civitatis in seditiosos aliquot conferunt.

^a Communicatio] Qua adversarios vel iudices consulimus: valet ad urgendum adversarium et confessionem ab eo exprimendam. Exemplum habes pro Quintio § 53. &c. 'Si me hercule hæc tecum duo verba fecis-

ses, Quid ago? respirasset cupiditas atque avaritia paululum . . . Ego pro te nunc hoc consulo post tempus in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Quæro abs te C. Aquilli . . . vadimonium mihi non obicit quidam socius et affinis meus . . . postulone a prætore, ut ejus bona mihi possidere liceat . . . profecto si recte vestram bonitatem atque prudentiam cognovi, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri: primum expectare: deinde si latitare ac diutius ludificare videatur, amicos convenire: quærere quis procurator sit: domum denuntiare: dici vix potest, quam multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam necessariam devenire.'

^b Morum ac vitæ imitatio] Ethopœia dicitur a Græcis, de qua ad Heren. lib. iv. § 63.

^c Personarum] Prosopopœia, cujus exempla attulimus in notis ad Heren. lib. iv. § 66.

^d Descriptio] Cujusmodi est hæc Pisonis apud Ciceronem in Sextiana, § 19. 'Alter, o Dii boni! quam tener incedebat! quam truculentus! quam terribili aspectu! unum aliquem tu ex barbatis illis exemplum imperii veteris, imaginem antiquita-

tio,^e ad hilaritatem ¹⁰ impulsio : ^f ante occupatio : ^g tum duo illa, quæ maxime movent, similitudo ^h et exemplum, ⁱ digestio, ^k interpellatio, ^l contentio, ^{11 m} reticentia, ⁿ commendatio, ^o

^l Distributio.

conj. Schutz. Mox, *quoddam habens ornamentum* Steph. et Lamb.—10 Ita Grut. et recentt. *et ad hilaritatem* Steph. et Lamb. *et in hilaritatem* unus Oxon. ed. s. l. et a. Junt. Manut.—11 Ita codd. omnes, Junt. Lamb. Grut. *interpellatio, interpellantis coercitio, contentio* conj. Schutz. e Quintil. ix. 2. 2.

NOTÆ

tis, columen reip. diceret intueri: vestitus asper nostra hac purpura plebeia ac pæne fusca: capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipse tum imaginis formandæ causa duumviratum gerebat, Seplasiæ sublaturus videretur. Nam quid ego de supercilio dicam? quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reip. videbatur: tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio resp. tanquam Atlante cœlum niti videretur.'

^e *Erroris inductio*] Qua aliquid inopinatum ac præter expectationem dicitur: ut in Heautontimorūmeno Terentii v. 1. 'In me quidvis harum rerum convenit Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus: In illum nil potest: nam exsuperat ejus stultitia omnia hæc.'

^f *Ad hilaritatem impulsio*] Fit adhibitis jocis, de quibus prolixè de Orat. lib. ii. § 235. &c.

^g *Ante occupatio*] Sive prolepis, qua id quod contra nos dici potest, anticipamus et refellimus. Ita Cicero pro Cœlio § 39. 'Dicet aliquis, hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes? ob hanc causam tibi hunc puerum parens commendavit et tradidit, ut in amore et voluptatibus adolescentiam suam collocaret, et hanc tu vitam et studia defenderes? Ego, si quis, iudices, hoc robore animi atque hac indole virtutis ac continentia fuit, ut respueret

omnes voluptates, omnemque vitam suam cursum in labore corporis atque in animi contentione conficeret; quem non quies, non remissio, non æqualium studia, non ludi, non convivia delectarent; nihil in vita expetendum putaret, nisi quod esset cum laude et cum dignitate conjunctum; hunc mea sententia divinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto. Ex hoc genere illos fuisse arbitror Camillos,' &c.

^h *Similitudo*] Sic apud Cic. de Nat. Deor. lib. ii. § 20. 'Ut profluens amnis aut vix aut nullo modo, conclusa autem aqua facile corrumpitur; sic orationis flumine reprehensoris vitia diluuntur, angustia autem conclusæ orationis non facile seipsa tutatur.'

ⁱ *Exemplum*] Cicero in Catilin. i. § 3. 'An vero vir amplissimus P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum reip. privatus interfecit: Catilinam vero orbem terræ cæde atque incendiis vastare cupientem, nos consules perferemus?'

^k *Digestio*] Vide ad Her. lib. iv. § 47.

^l *Interpellatio*] Qua sermo adversarii interrumpitur vel ipsi indicitur silentium.

^m *Contentio*] Antithesis est de qua diximus ad Herenn. lib. iv. § 21.

ⁿ *Reticentia*] Vide eundem lib. § 41. et 67.

^o *Commendatio*] Qua factum ali-

vox quædam libera,^p atque etiam effrænatio, augendi causa: iracundia,^q objurgatio,^r promissio, deprecatio,^s obsecratio,^t declinatio brevis a proposito,^u non ut superior illa degressio, purgatio,^v conciliatio,^w læsio,^x optatio,^y atque

Pro commendatio Purgoldus conj. commentatio; Schutz. comminatio. Pro effrænatio, quod habent Wald. et Pearce. effrænatio legitur in codd. Guelf. 2. 3. Ald. Junt. Lamb. Grut. Schutz. Harles. Orell. Actutum, agendi Erl. 1. ed. s. l. et a. et Wald. Deinde, permissio solus Steph.

NOTÆ

quod pluribus extollimus.

^p Vox quædam libera] Παρρησία est. Consule ad Herenn. lib. iv. § 48.

^q Iracundia] Acris et vehemens oratio, quæ iracundiam oratoris indicat.

^r Objurgatio] Qua egregie adversus seditiosos utitur Germanicus apud Tacit. Annal. i. 'Quid enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? Quod nomen huic cætni dabo? Militesne appellem, qui filiam imperatoris vestri vallo et armis circumsedistis? an cives, quibus tam projecta senatus auctoritas? Hostium quoque ius et sacra legationis et fas gentium rupistis,' &c.

^s Deprecatio] Sophonisba uxor Syphacis victorem Masinissam sic urget precibus apud Liv. lib. xxx. 'Si captivæ apud dominum vitæ necisque snæ vocem supplicem mittere licet, si genua, si victricem attingere dextram, precor quæsoque per majestatem regiam, in qua paulo ante nos quoque fuimus, perque gentis Numidarum nomen, quod tibi cum Syphace commune fuit; per hujusce regiæ Deos, qui te melioribus ominibus accipiant quam Syphacem hinc miserunt; hanc veniam supplici des, ut ipse quodcumque feret animus, de captiva statuas, neque me in cujusquam Romani superbum ac crudele arbitrium venire sinas... Si nulla alia re potea, me morte ut vindices

ab Romanorum arbitrio, oro obtestorque.'

^t Obsecratio] Est vehementior deprecatio.

^u Declinatio brevis a proposito] Sive digressio, Græcis παρέκβασις est, teste Quintiliano iv. 3. 'Alienæ rei, sed ad utilitatem causæ pertinentis, extra ordinem procurrens tractatio.' 'Quo ex genere est,' ut ibidem dicitur, 'in orationibus contra Verrem compositis, Siciliæ laus, Proserpinæ raptus; pro L. Cornelio popularis illa virtutum Cn. Pompeii commemoratio: in quam ille divinus orator, veluti nomine ipso ducis cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoaverat sermone, divertit.'

^v Purgatio] Legati C. Manlii perduellionis crimen a se amoliantur apud Sallustium in bello Catilinario: 'Deos hominesque testamur, imperator, nos arma neque contra patriam cepisse, neque quo periculum aliis faceremus; sed uti corpora nostra ab injuria tuta forent, qui miseri, egentes, violentia atque crudelitate feneratorum, plerique patria, sed omnes fama atque fortunis expertes sumus,' &c.

^w Conciliatio] 'Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamque elementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam ac pæne divinam, tacitus præterire

execratio.² His fere luminibus illustrant orationem sententiæ. LIV. 206. Orationis autem ipsius, tanquam armorum, est vel ad usum comminatio¹ et quasi petitio, vel ad venustatem ipsâ tractatio.^m Nam et geminatio verborum^a habet interdum vim, leporem alias;ⁿ et paulum² immutatum verbum^b atque deflexum, et ejusdem verbi crebra tum a primo repetitio,^c tum in extremum conversio,^d et in eadem verba impetus^e et concursio, et adjunctio,^f et progressio,³^g et

^m *Oratione tanquam armis utimur, vel ad comminandum, et quasi ad lacessendum, vel ad decoram tractationem.*

ⁿ *Aliquando robur, aliquando venustatem.*

////////

CAP. LIV. 1 Schutz. conj. *communitio*. Mox, idem Schutz. et Harles. de Ernesti conjectura, *ad venustatem apta tractatio*.—2 Plerique codd. et paulu-

NOTÆ

nullo modo possum.' Pro Marcello § 1.

^x *Læsis*] 'O tenebræ! o lutum! o sordes! o paterni generis oblite, materni vix memor!' In Pisonem, § 62.

^y *Optatio*] Virgil. Ecl. viii. 'En erit unquam Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta? En erit ut liceat totum mihi ferre per orbem Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.'

^z *Execratio*] Dido Æneid. iv. sic furit in Trojanos: 'Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, Qui face Dardanio ferroque sequare colonos. Nunc, olim quocumque dabunt se tempore vires, Littora littoribus contraria, fluctibus undas Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.'

^a *Geminatio verborum*] Modo vim habet, ut in prima Catilinaria § 2. 'O tempora! o mores! senatus hoc intelligit, consul videt: hic tamen vivit: vivit? immo vero in senatum venit.' Modo leporem, ut in hoc Virgilii Ecl. vi. 21. 'Addit se sociam, timidisque supervenit, Ægle; Ægle, Naiadum pulcherrima.'

^b *Immutatum verbum*] Consule notas in Heren. lib. iv. § 29. et de Orat.

lib. ii. § 256.

^c *A primo repetitio*] Anaphora dicitur hæc figura: 'Legum ministri magistratus, legum interpretes iudices, legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus.' Pro Cluentio § 146. et Virgil. Ecl. iv. 'Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet, Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.'

^d *In extremum conversio*] Est epiphora seu repetitio in clausulis. Cic. Philip. ii. 'Doletis tres exercitus pop. Rom. interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflictata est? afflixit Antonius.' Et Virgilius Ecl. x. 75. 'Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra; Juniperi gravis umbra; nocent et frugibus umbræ.'

^e *In eadem verba impetus*] Complexio est Græcis *συμπλοκή*. Vide ad Heren. lib. iv. § 20.

^f *Adjunctio*] Sive *ἐπανάληψις*, est ejusdem verbi iteratio. Martial. ix. 98. 'Rumpitur invidia quidam, carissime Juli, Quod me Roma legit; rumpitur invidia,' &c.

^g *Progressio*] Species est gradatio-

ejusdem verbi^h crebrius positi quædam distinctio, et revocatio verbi, et illa, quæ similiter desinunt,ⁱ aut quæ cadunt similiter, aut quæ paribus paria^j referuntur,^k aut quæ sunt inter se similia. 207. Est etiam gradatio^k quædam, et conversio,^l et verborum concinna transgressio,^m et contrarium,ⁿ et dissolutum, et declinatio,^o et reprehensio, et exclamatio,^p et imminutio,^q et quod in multis casibus^r ponitur, et quod de singulis^s rebus propositis ductum, refertur ad singula,^s et ad propositum^t subjecta ratio, et

lum.—3 Erl. 1. et processio.—4 Idem codex paria deferuntur.—5 Hæc omnia, et quod de singulis . . . et circumscriptio, etsi leguntur etiam ap. Quintil. uncis

NOTÆ

nis. Cicero pro Muræna § 22. ‘Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille ut eo quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitât. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caves ne consultores tui, ille ne urbes aut castra capiantur,’ &c.

^h *Ejusdem verbi, &c.*] Cicero in Pisonem § 24. ‘Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas consulis.’

ⁱ *Quæ similiter desinunt*] Lib. iv. ad Heren. § 28. ‘disseruimus de similiter desinentibus et cadentibus.’

^j *Paribus paria*] Vide ad Heren. lib. iv. § 27.

^k *Gradatio*] Ad Heren. lib. iv. § 34.

^l *Conversio*] Sive ἐπείνοδος, cum per eadem verba recurrimus. Cic. pro Cluentio: ‘Sine invidia culpa plectatur, et sine culpa invidia ponatur.’ Tale est illud Biantis auctore Aristotele Rhetor. II. Δεῖ φιλεῖν ὡς μισήσοντας, καὶ μισεῖν ὡς φιλήσοντας. Ita ames, ut aliquando fortasse osurus; ita oderis, ut amaturus.

^m *Transgressio*] De qua ad Herenn. lib. II. § 44.

ⁿ *Contrarium*] De antithesi ad He-

ren. lib. iv. § 21. de dissoluto sive asyntheto, ibidem § 41. diximus.

^o *Declinatio*] An quemadmodum gradatio ascensus est ad superiora, ita declinatio descensus est ad inferiora? Nonnulla enim hic congeruntur schemata, quæ si non omnino eadem, certe sunt simillima; ut quæ mox dicitur reprehensio eadem est ac correctio, de qua diximus ad Heren. lib. iv. § 36.

^p *Exclamatio*] Ad Heren. lib. iv. § 22.

^q *Imminutio*] Ibid. § 50.

^r *Quod in multis casibus*] Πολύπτωτον vocant Græci, cujus hoc exemplum ex Charisio Rutilius suggerit: ‘Pater hic tuus nunc denique est, ut egestatem tuam debere alere videatur? Patrem nunc appellas, quem prius egentem auxilio tuo ut alienum deseruisti? Patris tu filius es ad potiundas opes, cujus ad senectutem violandam crudelissimus hostis fuisti? Nimirum nullo consilio filios procreamus: nam majorem partem ex illis doloris et contumeliæ capimus.’

^s *Refertur ad singula*] ‘Est enim hæc, judices, non scripta sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad

item in distributis^u supposita ratio, et permissio,^v et rursum alia dubitatio,^w et improvisum^x quiddam, et dinumeratio,^y et alia correctio,^z et dissipatio,^a et quod continuatum,^b et interruptum, et imago,^c et sibi ipsi responsio,^d et

////////

inclusit Schutz. Mox, *et item in tributis* Turic. ap. Quintil.—6 Erl. 1. et Guelf. 1. *et alia correptio*. Actutum, pro *et dissipatio*, omnes codd. item edd. Ald. Junt. Lamb. Grut. habent *et disputatio*. Tum, *et continuatum* duo codd.

NOTÆ

quam non dorti, sed facti; non iustituti, sed imbuti sumus: ut, si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.' Pro Milone § 10.

ⁱ *Ad propositum, &c.*] Ætiologia est, quod 'schema,' inquit Rutilius, 'efficitur ratione brevi et sententiosa, ita ut quod dubium est visum, ad certam fidem adduci videatur.' Cicero Divinat. in Verrem: 'Intelligo quam difficili scopulosoque versier loco. Nam cum omnis arrogantia sit molesta, tum illa ingenii atque eloquentiæ multo molestissima.'

^o *In distributis, &c.*] Prosapodosis est, ut ait Rutilius Lupus, qua sententiis duabus aut pluribus propositis, sua cuique ratio subjungitur. Rem illustrat hoc Demosthenis exemplo: 'Non enim pari ratione Philippus, atque nos, diversis rebus medetur: sed ille usque eo nititur quoad superet; nos contra statim vinci meditamur. Ille enim pro laude, sicut pro patria, præliatur: nobis autem si nihil accedit mali, satis ac nimium boni videtur.'

^v *Permissio*] Ad Heren. lib. iv. § 39.

^w *Alia dubitatio*] Non in sententiis, sed in verbis posita: ut 'Obfuit eo tempore plurimum reip. consulum sive stultitiam, sive malitiam dicere oportet, sive utrumque.'

^x *Improvisum*] De Orat. lib. ii. § 255.

^y *Dinumeratio*] Ad distributionem referri potest.

^z *Alia correctio*] Quæ non sententiis ut prior, sed vocibus constat. Philip. iii. 'Patrimonium suum effudit: quamquam non sumus usi eo verbo quo decuit: non effudit, sed in salutem reip. collocavit.'

^a *Dissipatio* [*disputatio*] Ratiocinatio fortasse figuris ornata, cujus egregium habetur exemplum ad Heren. lib. iv. § 23.

^b *Continuatum*] Continuatum, inquit Strebæus, dicitur cui nihil deest: interruptum cui unum verbum aut plura desunt.

^c *Imago*] Aliud nihil est quam translatio, addito adverbio similitudinis. Imagine Cicero utitur in Vatinius: 'Repente enim te tanquam serpens e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus intulisti.' Utitur translatione in Pisonem: 'Atque adeo vos geminæ voragines scopulique reip.'

^d *Sibi ipsi responsio*] Hoc adhibet schema Latinus Pacatus in Panegyrico Theodosii § 38. ubi describit æstum Maximi antequam cum Theodosio confligeret: 'Quoties sibi ipsum putamus dixisse, Quo fugio? Bellumne tentabo? ut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam! Alpes Cottias obserabo? Quia Juliæ profuerunt! Peto Africam? quam

immutatio,^e et disjunctio,^f et ordo,^g et relatio,^{7h} et degressio,⁸ⁱ et circumscriptio.^j 208. Hæc enim sunt fere, atque horum similia, (vel plura etiam esse possunt,)⁹ quæ sententiis¹⁰ orationem, verborumque conformationibus illuminent.

LV. Quæ quidem te, Crasse, video, inquit Cotta, quod nota esse nobis¹ putes, sine definitionibus, et sine exemplis effudisse. Ego vero, inquit Crassus, ne illa quidem, quæ supra dixi, nova vobis² esse arbitrabar, sed voluntati vestrum omnium parui. 209. His autem de rebus sol me ille³

//////////

ap. Steph.—7 Guelf. 1. et Erl. 1. *et latio*.—8 ‘Cur tertium h. l. memoratur *degressio*? Cod. Tur. et al. Quintil. omittunt hæc, *et ordo, et r. et d. et circumscriptio*.’ Orell.—9 Signa parentheseos omittunt Schutz. et Orell.—10 Lamb. *solus sententiarum*. Mox, Erl. 1. *orationemque illuminent*, omissis intermediis.

CAP. LV. 1 Guelf. 1. *nota nobis esse*.—2 Ita Erl. 1. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Schutz. Mull. Orell. *nota vobis* Ernesti solus, errore typogr. posteaque Harles. Mox, Erl. 1. *voluntati nostrum*.—3 Guelf. 1. *sol*

NOTÆ

exhausi. Repeto Britanniam? quam reliqui. Credo me Galliæ? sed invissus sum. Hispaniæ me committo? sed notus sum. Quid ergo faciam inter arma et odia medius? a tergo premor hostibus, a fronte criminibus. Si morerer, evaseram? Sed ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius; labitur ferrum, tremit dextra, mens fatiscit. ‘O quam difficile est miseris etiam perire!’

^e *Immutatio*] Rutilius Lupus de Figuris lib. II. ἀλλόλωσιν appellat schema, quod ostendit personarum, rerum, factorumque dissimilitudinem. Hoc exemplum profert ex Hyperide: ‘Non enim simile est vivere in æqua civitate, ubi jus legibus valeat; et venire sub unius tyranni imperium, ubi singularis libido dominatur: sed necesse est aut legibus fretum meminisse libertatis, aut unius potestati traditum quotidianam commentari servitutem.’

^f *Disjunctio*] Qua res eadem di-

versis vocibus quasi distinguitur. Cicero i. in Catil. § 1. ‘Patere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum conscientia teneri conjunctionem tuam non vides? Quid proxima, quid superiori nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?’

^g *Ordo*] In narrationibus ac descriptionibus observandus.

^h *Relatio*] Eadem fere ac conversio, de qua mox diximus.

ⁱ *Degressio*] Multo brevior ea, cujus supra meminimus; ut in hoc Virgilii Æneid. III. ‘Fas omne abrupit: Polydorum obruncat, et auro Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?’

^j *Circumscriptio*] Elegans et paucis comprehensa sententia. Hannibal ad Scipionem apud Livium lib. xxx. ‘Melior intiorque est certa pax, quam sperata victoria: hæc in tua, illa in Deorum manu est.’

admonuit, ut brevior essem, qui ipse jam præcipitans,^o me quoque hæc præcipitem pæne evolvere^p coëgit.⁴ Sed tamen hujus generis demonstratio est, et doctrina ipsa, vulgaris: usus autem, gravissimus, et in hoc toto dicendi studio difficillimus. 210. Quamobrem, quoniam de ornatu omni^s orationis, sunt omnes, si non patefacti, at certe commonstrati loci; nunc, quid aptum sit, hoc est, quid maxime deceat in oratione, videamus: quanquam id quidem perspicuum est, non omni causæ, nec auditori, neque personæ, neque tempori congruere orationis unum genus. 211. Nam et causæ capitis alium quendam^q verborum sonum⁶ requirunt, alium^r rerum privatarum atque parvarum: et aliud dicendi genus^k deliberationes, aliud laudationes, aliud judicia, aliud sermones, aliud consolatio, aliud objuratio, aliud disputatio,⁷ aliud historia desiderat. Refert etiam, qui audiant, senatus,¹ an populus, an iudices, frequentes, an pauci, an singuli: et quales ipsi quoque oratores,⁸ qua sint ætate, honore, auctoritate, debet videri: tempus pacis an belli, festinationis an otii. 212. Itaque hoc loco nihil sane est,⁹ quod præcipi posse videatur, nisi

^o *Declinans ad occasum.*

^p *Breviter exponere.*

^q *Acrem scilicet et vehementem.*

^r *Lenem ac moderatum.*

me ipse.—4 Ita codd. Junt. Lamb. Grut. *devolvere coëgit*, Harles. de conjectura Schutzii. Mox, *sed est tamen . . . demonstratio* Lamb. Pro *est*, et Erl. 1. habet *stet.*—5 Schutz. e conjectura expunxit *omni*. Mox, *si non sunt omne patefacti* edd. ante Pearc. Nostram lectionem præbent Erl. 1. Guelf. 2. 3. Joan. et Harl. 1.—6 Schutz. de conjectura legit, *alium quendam sonum*, omisso *verborum*; eum secutus est Harles.—7 Unus Oxon. *dissipatio*; Vet. ap. Steph. *aliud dissipatio, aliud disputatio.*—8 Orell. et quales: *ipsique oratores*, e codd. ap. Goerenz. Mox, *debent videri* unus Oxon. Junt. Steph. *debet videri* delevit Schutz. Tum, *item tempus* Orell. ex ejusdem Goerenzii conjectura.—9 *Itaque sane hoc loco nihil est* conj. Goerenz. ad Acad. II. 44. 139.

NOTE

^k *Aliud dicendi genus*] Requirit tum.
dicendi genus grave ac temperatum ¹ *Senatus*] Delectatur senatus oratione brevi, ac sapienti; populus magnifica; iudices candida, et perspicua; frequentes vehementiore; pauci temperata; singuli quotidiana.
deliberationes; laudationes floridum,
et ornatum; judicia vel remissum,
vel concitatum; sermo vulgare; consolatio suave, ac sententiosum; objuratio asperum; disputatio subtile; historia simplex, fusum, et trac-

ut figuram orationis plenioris, et tenuioris, et item illius mediocris, ad id, quod agimus, accommodatam deligamus: ornamentis iisdem ¹⁰ uti fere licebit, alias contentius,⁹ alias submissius: ⁶ omnique in re posse, quod deceat, facere, artis et naturæ est; scire, quid quandoque deceat, prudentiæ.

LVI. 213. Sed hæc ipsa omnia perinde sunt, ut aguntur.¹¹ Actio, inquam, in dicendo una dominatur: sine hac summus orator esse in numero nullo² potest; mediocris, hac instructus, summos sæpe superare. Huic primas⁷ dedisse Demosthenes dicitur, cum rogaretur, quid in dicendo esset primum; huic secundas, huic tertias. Quo mihi melius etiam illud ab Æschine dictum videri solet: qui, cum propter ignominiam iudicii¹⁰ cessisset³ Athenis, et se Rhodum contulisset, rogatus a Rhodiis, legisse fertur orationem illam egregiam, quam in Ctesiphontem⁴ contra Demosthenem dixerat: qua perlecta, petatum est ab eo postridie, ut legeret illam etiam, quæ erat contra a Demosthene pro Ctesiphonte edita; quam cum⁵ suavissima et maxima voce legisset, admirantibus omnibus, Quanto, inquit, magisⁿ admiraremini, si audissetis ipsum! [p. 163.] Ex quo satis

⁶ Cum animorum motus erunt concitandi.

⁷ Cum subtilius erit disserendum.

⁸ Talia sunt qualis est oratoris actio et pronuntiatio.

⁹ Primum locum.

¹⁰ Quod turpiter in iudicio victus esset.

Mox, ne aut figuram orationis, et tenuioris, et idem illius m. ad id, q. agemus accommodatum diligamus Erl. 1.—10 Lamb. ornamentis enim iisdem. Mox, alias incensius Vet. Steph. contemptius alias, summissius Guelf. 1. unde Heusinger. conj. contentius alias, alias submissius; quam conjecturam receperunt Schutz. et Harles. Dein, naturæ si scire Erl. 1. quid quandoque id doceat Guelf. 2. 3.

CAP. LVI. 1 Sed hæc omnia p. s. ut agantur Erl. 1. et Guelf. 1.—2 Guelf. 1. 2. in numero nullo modo.—3 Tres codd. Regii ap. Lalleu. Guelf. 2. et al. ap. Steph. excessisset.—4 Ctesiphonte Erl. 1. Mox, Guelf. 2. 3. petatum ab eo est.—5 Erl. 1. quod cum. Paulo post, magis miraremini in eodem codice.—

NOTE

¹¹ In Ctesiphontem] Quod sit Æschinis ac Demosthenis in causa Ctesiphontis argumentum orationum, perspicue exponit Tullius de Optimo Ge-

nere Oratorum § 19.

ⁿ Quanto, inquit, magis, &c.] Idem refert Valerius Maximus VIII. 10. et Quintil. XI. 3.

significavit, quantum esset in actione, qui orationem eandem aliam esse⁶ putaret, actore mutato. 214. Quid fuit in Graccho, (quem tu, Catule, melius⁷ meministi) quod me puero tantopere ferretur?^x ‘Quo me miser^o conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris sanguine redundat:⁸ an domum? matremne ut miseram lamentantemque videam et abjectam?’ Quæ sic ab illo acta esse constabat, oculis, voce, gestu, inimici ut lacrymas tenere non possent. Hæc eo⁹ dico pluribus, quod genus hoc totum oratores, qui sunt veritatis ipsius actores,^y reliquerunt; imitatores autem veritatis,^z histriones, occupaverunt.^a LVII. 215. Ac sine dubio¹ in omni re vincit imitationem veritas:^b sed ea si satis in actione efficeret ipsa per sese, arte profecto non egeremus: verum quia animi permotio, quæ maxime aut declaranda, aut imitanda est actione, perturbata² sæpe ita est, ut obscuretur, ac pæne obruatur; discutienda sunt ea, quæ obscurant, et ea, quæ sunt eminentia et promta, sumenda.^c 216. Omnis enim motus animi suum quendam a natura habet vultum, et sonum, et gestum: totumque corpus hominis, et ejus omnis vultus, omnesque voces, ut nervi

^x *Tantis laudibus prædicaretur.*

^y *Non fictarum causarum actores.*

^z *Qui in argumentis ad veri similitudinem fictis versantur.*

^a *Sibi sumserunt.*

^b *Natura superat artem.*

^c *Quia affectus animi, quem naturali permotione significare oportet, si verus est, aut actione imitari, si fictus est, sæpe ita perturbatur, ut vix notari possit; tollenda sunt ea, quibus obscuratur, gestus et pronuntiatio affectata: sumenda ea, quibus maxime apparet, vocis et vultus totiusque corporis conformatio, certas quasdam perturbationes naturaliter indicans.*

6 Palatt. 1. 2. 3. Pith. Mem. Cant. Bal. Joan. Mag. Wag. Guelf. 1. Erl. 1. Pearc. et Orell. *aliam fore.* Mox, pro *actore*, Junt. et Steph. habent *auctore.* —7 Ita Junt. Lamb. Grut. *melius*, Catule, Guelf. 1. Schutz. Harles. Orell. et sic Nonius ed. Ald. p. 1423. et Merceri p. 524. *probe*, Catule aliae edd. Nonii. Mox, *tanto opere* Erl. 1. Guelf. 1. et Orell. *effertur* solus Lamb.—8 Vet. ap. Steph. *madet*; Erl. 1. *aut fratri sanguine mandat: domum matremne.* Mox, idem cod. Guelf. 1. Schutz. Harles. et Orell. *ut miseram lamentantem videam.*—9 *Hoc ideo* Erl. 1. *Hæc ideo* Vet. ap. Steph. Mox, pro *oratores*, Erl. 1. habet *orationis.*

CAP. LVII. 1 *At sine dubio* Guelf. 3.—2 Guelf. 1. *perdita.* Mox, *atque*

NOTÆ

^o *Quo me miser*] Verba ex oratione Scipione Nasica in Capitolio inter-Gracchi depromta, quibus fratris a facti necem deplorabat.

in fidibus,^d ita sonant, ut a motu animi quoque sunt pulsæ.³ Nam voces, ut chordæ sunt intentæ, quæ ad quemque tactum respondeant; acuta, gravis, cita, tarda, magna, parva; quas tamen inter omnes est suo quæque in genere⁴ mediocris.^e Atque etiam illa sunt ab his delapsa plura genera,^f lene,⁵ asperum: contractum, diffusum:^g continenti spiritu, intermisso: fractum, scissum: flexo sono attenuatum,⁶ inflatum. 217. Nullum est enim horum similium generum, quod non arte, ac moderatione tractetur. Hi sunt actori, ut pictori, expositi ad variandum colores. LVIII. Aliud enim vocis genus iracundia sibi sumat,¹ acutum, incitatum, crebro incidens:^h

‘Impius² ^p hortatur me frater, ut meos malis miser

Manderem³ natos:’ⁱ

et ea, quæ tu dudum, Antoni, protulisti,

‘Segregare⁴ abs te ausus:’

et

^d Ut chordæ in citharis.

^e Media inter acutam et gravem, citam ac tardam, magnam et parvam.

^f Vocum.

^g Quod contracto et brevi spiritu, quod fuso pronuntiatur.

^h Crebro interruptum.

ⁱ Impius frater me invitavit, ut infelix dentibus conficerem filios.

pæne Guelf. 1.—3 Erl. 1. quendam natura habet: vultum, sonum, et gestum: corpusque totum hominis, vultis (sic) omnisque vocis . . . ita sonant hi motu animi cumque sunt pulsæ; Schutz. conj. habet vultum et gestum: omnesque voces hominis, ut nervi in fidibus, ita sonant; Vet. ap. Steph. hominis, vultusque omnes voces; tres codd. Gruteri, ut motu animi cumque sunt pulsæ; Erl. 1. etiam cumque.—4 Ita margo Crat. Lamb. Grut. suo quoque in genere Junt. Crat. Manut. unde Pearce. conj. est sua quoque in genere mediocris; ed. Venet. 1478. est sua quoque in genere mediocritas.—5 Ita codd. aliquot, Manut. Lamb. Pearce. lee Junt. Grut.—6 Ita Mull. flexo sono; attenuatum Junt. Crat. Manut. Grut. Schutz. flexo sono extenuatum codd. aliquot; flexo sono; recto, attenuatum Lamb. Mox, pro similium, Lamb. habet omnium.

CAP. LVIII. 1 Ita Junt. Crat. Manut. Grut. sibi sumit ed. s. l. et a. Beich. Lamb. Schutz. Harles. et Orell. Pro sumat, codd. ap. Grut. habent aliud.—2 Ita Junt. Crat. Man. Grut. Ipsius Erl. 1. Ipsus ed. s. l. et a. Ipse vet. ap. Steph. unus Oxon. et Lamb. Actutum, Bentl. conj. hortatus; Bothe

NOTÆ

^p Impius] Versus ex Thyeste tragœdia Ennii. De Thyeste et Atreo fratribus nonnulla perstrinximus ad

Heren. lib. iv. § 46.

⁴ Segregare] Versus ex Teucro Pæcuvii. Vide de Orat. lib. ii. § 195.

‘ Ecquis ^r hoc animadvertit? ⁺ vincite.’
et Atreus fere totus.^k Aliud miseratio ac mœror; flexi-
bile, plenum, interruptum, flebili voce :⁵

‘ Quo nunc ^s me vertam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternamne? anne ad Peliae ^t filias?’⁶
et illa,^l

‘ O pater,^u o patria, o Priami domus!’
et quæ sequuntur,

‘ Hæc omnia vidi ⁷ inflammari,
Priamo vi vitam evitari.’^m

218. Aliud metus :ⁿ demissum, et hæsitans, et abjectum :

‘ Multi’ modis ^v sum circumventus,^{8 o} morbo, exilio,
atque inopia :

Tum pavor sapientiam mihi omnem exanimato expec-
torat :^p

Alter ⁹ terribilem minitatur vitæ cruciatum et ne-
cem :

Quæ ⁷ nemo est tam firmo ingenio, et tanta ¹⁰ confi-
dentia,

‘Quin refugiat timido sanguen,¹¹ atque exalbescat
metu.’^r

^j Vinculis constringite.

^k Tota de Atreo tragædia.

^l Verba.

^m Priamo regi Trojanorum vitam violenter auferri.

ⁿ Aliud est vocis genus in metu.

^o Undecumque sum afflictus.

^p Adimit attonito.

^q Quæ cum impendent.

^r Qui non sentiat metu sanguinem ad cor coire, et se pallescere.

Poët. Scen. p. 186. hortatust.—3 Lamb. mandem.—4 Ecquis [lacuna] animad-
vertit Erl. 1. Ecquis animadvertit Guelf. 1. Schutz. Harles. probante Hen-
singer. Ecquis hoc animum advertit Lamb.—5 Ita plerique codd. et edd.
etiam Ald. Junt. Lamb. Grut. flexibili voce Vet. ap. Steph. flexum, lenè, in-
interruptum, flebile: Quo, &c. Schutz. et Harles.—6 Domum paternam? anne ad
P. filias Noif. Bod. et Mag. Domum paternam? Peliae ad filias Lamb. in-
gredi Paternam domumne an appellare filias Erl. 1.—7 Hæc o, vidit Erl. 1.
Mox, idem codex habet Priamo vitam evitare.—8 Multis sum mod’ circumven-
tus Erl. 1. Mox, omnem mihi Wetzel. Actutum ex animo Junt. Crat. Ma-
nut. Lamb. ex animo al.—9 Alte Steph.—10 Lamb. aut tanta.—11 Ita Erl.

NOTÆ

^r Ecquis] Ex Accii Atreo.

ntem revocandum suis artibus pol-
licebatur. Ovidius in Metamorph.

^s Quo nunc] Ex Medea Ennii.

^u O pater] Hic et duo sequentes

^t Peliae] Pelias Neptuni filius, et
Thessaliæ rex, quem filiae occiderunt,
impulsu Medæ, quæ illum ad juven-

versiculi ex Hecuba Ennii citati sunt.

^v Multi’ modis] Versus Ennii.

219. Aliud vis : contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis :

‘ Iterum Thyestes^w Atreum attractum advenit,¹²
Iterum jam aggreditur me, et quietum exsuscitat.
Major mihi moles, majus miscendum ’st malum,¹³
Qui illius acerbum cor contundam et comprimam.’¹⁴

Aliud voluptas : effusum, lene,¹⁴ tenerum, hilaratum ac remissum :^u

‘ Sed mihi cum detulit¹⁵ coronam ob collocandas nuptias,

Tibi ferebat, cum simulabat sese alteri dare :¹⁶

Tum ad te ludibunda¹⁷ docte et delicate detulit.’^v

Aliud molestia : sine commiseratione grave quiddam,¹⁸ et uno pressu,^w ac sono obductum :

‘ Qua tempestate Paris¹⁹ Helenam innuptis junxit nuptiis,

Ego tum gravida,²⁰ expletis jam fere ad pariendum mensibus :

^s Rursus venit Thyestes ut attrahat ad se Atreum.

^t Atrocius aliquid mihi aggrediendum est, majus inferendum malum, quo crudele illius pectus subigam et conteram.

^u Quo genere vocis pronuntiandi sunt sequentes versus ex vetere poeta.

^v Cum ad me attulit coronam, qua in nuptiis ornari me oportebat, tibi offerebat, etiam cum fergebat se alteri dare : tunc ludens erudite et solerter ad te attulit.

^w Simili sono prolatum.

1. alique codd. item edd. Crat. Manut. Lamb. sanguine unus Oxon. Junt. Steph. et Pearc. in ed. 5. an. 1795. sanguem Grut. sanguen' al.—12 Mag. Atreum a terecia tum venit ad tractum advenit ; Palatt. 6. 7. Atreum alter etiam advenit ; Joan. ap. Cockman. Atreum ad tractum advenit ; Lamb. etiam venit ; Schutz. mecum altercatum, prob. Bothe.—13 Erl. 1. miscendum e malum. Idem codex mox omittit cor.—14 Pro lene, Schutz. dedit plenum ; Erl. 1. habet effusum et tenerum, omisso τῷ lene. Mox, hilarum Lamb.—15 Sed sibi cum tetulit Erl. 1. Sed mihi cum tetulit alii codd. edd. item Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. Harl. Schutz. et Orell. Mox, ob colligandas Erl. 1.—16 Sese eam alteri dare Lamb. alteri sese dare Schutz. alteri est ab Aldo. In codd. est Ajaci ; atque in Erl. 1. se sibi ajaci dare ; unus Oxon. ad allaci ajaci. ‘ Latere in his videtur nomen aliquod proprium.’ Orell.—17 Tunc ad te ludibundu' Lamb. Cum a te Erl. 1.—18 Ita Junt. Lamb. Grut. quoddam Guelf. 1. 2. 3. unus Oxon. Schutz. Harles. et Orell. Actutum, et uno gressu Erl. 1. et uno spiritu conj. Schutz. et Becichem. et uno pressu est altera Schutzii conj. Deinde, pro obductum Becichem. conj. ductum, recepit Schutz.—19 Qua Paris tempestate Bothe Poët. Scen. p. 280. Mox, sibi junxit Lamb. junxit : nuptias Erl. 1.—

Per idem tempus²¹ Polydorum Hecuba partu postremo parit.²

LIX. 220. Omnes autem hos motus subsequi debet gestus, non hic verba exprimens, scenicus,^y sed universam rem et sententiam, non demonstratione,^x sed significatione declarans, laterum inflexione hac forti ac virili,¹ non ab scena et histrionibus, sed ab armis, aut etiam a palæstra.^z ² Manus^y autem minus arguta, digitis subsequens verba, non exprimens: brachium^z procerius projectum,^a quasi quod-

² Quo tempore Paris, filius Priami, nuptias illicitas confecit cum Helena, ego tum, utrum ferens, completis fere novem mensibus, brevi paritura eram. Eodem tempore Hecuba, Priami conjux, Polydorum, e liberis ultimum, in lucem edidit.

^y Theatralis.

^z Quæ petitur non ex theatro et histrionibus, sed ex foro et oratoribus, qui ad recte agendum instituunt.

^a Non inflectatur ad pectus, sed longius removeatur.

~~~~~

20 Lamb. grvida fui. Mox, jam fere ad, &c. Bothe ibid.—21 Idem prope tempus Lamb. hæc ubi, pro Hecuba, Erl. 1. pario Wetzel. de conj. sua.

CAP. LIX. 1 Erl. 1. demonstrans clarans laterum i. hæc forte virili.—2 a

NOTÆ

^w Iterum Thyestes] Vel ex Ennii Thyeste, vel ex Atreo Pacuvii.

^x Non demonstratione] ‘In hac Tullii periodo, ‘Cædebatur in medio foro Messanæ,’ &c. non est motus laterum, qualis esse ad verbera solet, torquendus; nec vox qualis dolore exprimitur eruenda; nec si quis de citharædo loquatur, eum compositis quasi ad pulsandos nervos manibus designare debet: permittitur tamen manum ad se referre, aut in alium intendere de quo loquitur.’ Fabius XI. 3.

^y Manus] ‘Quot motus habeant manus, dici vix potest: his poscimus, pollicemur, vocamus, dimittimus, &c. Est ille gestus maxime communis, quo index ad pollicem contrahitur explicatis tribus aliis digitis; convenit exordiis cum leni in utramque partem motu prolatus, capite sensim, ad id quo fertur manus,

inclinante. Idem genus erit paulo productior in narrando, in exprobrando acrior. Est et ille verecundæ actioni aptissimus, quo quatuor primis leviter in summum coëuntibus digitis non procul a pectore ad nos fertur manus. Deinde admirationi convenit hic gestus, quo manus modice supinata ac per singulos a minimo collecta digitos redeunte flexu simul explicatur atque convertitur. Præterea optime manus a sinistra parte incipit, et in dextra deponitur; sed ut deponi non ferire videatur. Denique in exordiis gestus fieri non solet nisi post tria, quatuor, aut quinque verba.’ Ex Quintiliano.

^z Brachium] ‘Brachia projiciantur in contentionibus, contrahantur in remissis: nunquam tamen sint omnino extenta, nunquam supra oculos attollantur, nunquam demittantur infra pectus.’ Ex eodem.

dam telum orationis : suppositio pedis in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. 221. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est omnis oculorum : quo melius nostri illi senes,^b qui personatum,^a ne Roscium quidem, magnopere laudabant. Animi est enim omnis actio, et imago animi vultus est,³ indices oculi : nam hæc est una pars corporis, quæ, quot animi motus sunt, tot significationes et commutationes⁴ possit efficere : neque vero est quisquam, qui eadem contuens, efficiat.^c Theophrastus quidem, Tauriscum quendam, dixit,⁵ actorem aversum^{d b} solitum esse dicere, qui in agendo contuens aliquid pronuntiaret. 222. Quare oculorum est magna moderatio :^e nam oris^f non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculi sunt, quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate, motus animorum significemus apte cum genere ipso orationis : est enim actio quasi sermo corporis : quo magis menti congruens esse debet. [p. 164.] Oculos⁶ autem natura nobis, ut equo^c et leoni setas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit. 223. Quare in hac nostra actione secundum vocem vultus valet :^g is autem oculis

^b In quo sentiebant optime nostri senes.

^c Qui fixis in unum partem oculis possit diversos animi affectus significare.

^d Histrionem dixit oculis aversum.

^e In agendo maxime moderandi sunt oculi.

^f Totius vultus.

^g Vultus post vocem maxime valet.

palæstra sumpta Vet. ap. Steph.—3 Verbum est deest in Erl. 1.—4 Ita Junt. Crat. Man. Lamb. Grut. et communicationes Olivet. et commutationes omitunt Palatt. 1. 2. Pith. Mem. et Guelf. 1. probante Schutz. Mox, qui eas, idem contuens, efficiat conj. Schutz. qui eadem connivens eff. Gulielm. connivens habent codd. ap. Grut. continens unus Oxon. qui eadem contuens, quicquam eff. Waardenburg. Schutzii conjecturam recepit Mull.—5 Erl. 1. unus Oxon. et ed. s. l. et a. dicit. Paulo post, connivens aliquid conj. Schutz.—6 Oculis Erl. 1. Mox, aut leoni Lamb. Pro setas, quod habent Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. jubas dant cod. Reg. 7703. Steph. Lamb. Schutz. et

NOTÆ

^a Personatum] Masqué: quo habitu prodibant aliquando in scenam histriones.

^b Actorem aversum] Qui aversis ab auditore oculis, in aliquid aliud sem-

per aspectum defigeret.

^c Ut equo] ' Leonum animi index cauda, sicut et equorum aures.' Plin. VIII. 16.

gubernatur. Atque in iis omnibus, quæ sunt actionis,⁷ inest quædam vis a natura data: quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maxime commoventur. Verba enim neminem movent, nisi eum, qui ejusdem linguæ societate conjunctus est; sententiæque sæpe acutæ non acutorum hominum sensus prætervolant:^h actio, quæ præ se motum animi fert, omnes movet: iisdem enim omnium animi⁸ motibus concitantur, et eos iisdem notis et in aliis agnoscunt, et in se ipsi indicant. LX. 224. Ad actionis autem usum atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet: quæ primum est optanda nobis; deinde, quæcumque erit, ea tuenda. De quo illud jam nihil ad hoc præcipiendiⁱ genus, quemadmodum voci serviatur:ⁱ equidem magnopere censeo serviendum: sed illud videtur ab hujus nostri sermonis officio non abhorreere, quod, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus quod maxime est utile, id nescio quo pacto etiam decet maxime. Nam ad vocem obtinendam² nihil est utilius, quam crebra mutatio: nihil perniciosius, quam effusa sine intermissione contentio. 225. Quid? ad aures nostras, et actionis suavitatem, quid est vicissitudine, et varietate, et commutatione aptius? Itaque idem Gracchus^d (quod potes audire, Catule, ex Erycino³ cliente tuo, literato homine, quem servum sibi ille habuit ad manum,^j) cum eburneola solitus est habere fistula, qui staret occulte post ipsum, cum concionaretur,

^h Non concipiuntur ab hominibus non acutis.

ⁱ Nihil ad nos pertinet hic vocis conservandæ præcepta tradere.

^j Habuit scribam.

Orell. auris Erl. 1.—7 Atque in eis . . . sunt actiones Erl. 1. Paulo post, hac vulgus deest in Erl. 1. Statim, denique omissum est in Guelf. 2.—8 Verba, omnes movent: iisdem c. o. animi desunt in Erl. 1. Mox, in semet ipsi Erl. 1. in se ipsis Schutz. et Harles. de conjectura.

CAP. LX. 1 Erl. 1. recipiendi. Mox, equidem tamen magnopere Erl. 1. Vet. ap. Steph. et ed. s. l. et a.—2 Ita codd. plerique, etiam unus Oxon. Erl. 1. edd. vett. Grut. ad vocem in dicendo obtinendam Ald. Junt. Crat. Manut. ad vocem in dicendo tuendam Lamb. probante Pearce.—3 Ita unus Oxon. edd. vett. Junt. Crat. ex Licinio Erl. 1. ed. s. l. et a. margo Crat. Manut. Grut.

NOTÆ

^d Gracchus] De C. Gracchi fistula concionatoria vide Gellium 1. 11.

peritum hominem, qui inflaret celeriter eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut a contentione^k revocaret. Audi vi mehercule, inquit Catulus, et sæpe sum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam et scientiam. 226. Ego vero,^l inquit Crassus, ac doleo quidem, illos viros^m in eam fraudem in republica esse delapsos: quamquam ea tela⁴ textitur,ⁿ et ea incitatur in civitate ratio vivendi, ac posteritati ostenditur, ut eorum civium, quos nostri patres non tulerunt, jam similes habere cupiamus. Mitte, obsecro, inquit, Crasse, Julius, sermonem istum, et te ad Gracchi fistulam refer; cujus ego nondum plane rationem intelligo. LXI. 227. In omni voce, inquit Crassus, est quoddam¹ medium,^o sed suum cuique voci: hinc gradatim^p ascendere vocem utile et suave est; (nam a principio clamare, agreste quiddam est) et idem illud ad firmandam² est vocem salutare.^q Deinde est quoddam³ contentionis extremum, (quod tamen interius est,^r quam acutissimus clamor,) quo te fistula progredi non sinet, et tamen ab ipsa contentione revocabit. Est item contra quoddam⁴ in remissione gravissimum, quoque tanquam

^k A vehemēti pronuntiatione.

^l Ego quoque idem audiui.

^m Tib. et C. Gracchos.

ⁿ Is agendi modus instituitur.

^o Inter acutum et gravem sonum.

^p Per gradus.

^q Prodest voci corroborandæ.

^r Inferius est.

ex Licino Gronov. ex Licinio Erycino Schutz.—4 Erl. 1. quia mea tela. Mox, incitatur deest in Erl. 1. Palatt. 1. 2. Pith. Joan. et Harl. 1. probantibus Grut. et Victor. Var. Lect. v. 7. Tum, posteritatis plerique codd. et Junt. posterī conj. Pearc. textitur in civitate, ac posteritati ostenditur conj. Schutz.

CAP. LXI. 1 Ita ed. Wald. quiddam Junt. Lamb. Grut. Schutz. Orell. Actutum, sed suum quoque voci Erl. 1.—2 Ita codd. edd. item Ald. Junt. Lamb. Grut. Hinc gradatim ascendere vocem et suave est, et idem illud ad firmandam est vocem salutare Schutz. et Mull. et illud idem edd. vett. sed illud idem Lamb. ad firmandum codd. aliquot et edd. vett. vocem est salutare Lamb.—3 Ita Lamb. quiddam Grut. et al. ante Ernesti. Mox, inferius est Junt. Crat. Manut. Lamb. Paulo post, non suspectum est Ernestio: et ante tamen omittit Vet. ap. Steph. sed jam ab ista Schutz.—4 Edd. ante Ernesti

NOTÆ

^e Ea tela textitur] Carpit ætatis suæ rum eam vocem incitatur temere librationes Marianas et Syllanas, qui- brariis excidisſe putat Victorius Var. bus tota resp. concutiebatur. Cete- Lect. v. 7.

sonorum gradibus descenditur. Hæc varietas, et hic per omnes⁵ sonos vocis cursus, et se tuebitur, et actioni afferet suavitatem. Sed fistulatorem domi relinquetis; sensum hujus⁶ consuetudinis vobiscum ad forum deferetis.⁷

228. Edidi, quæ potui, non ut volui, sed ut me temporis angustiae coëgerunt. Scitum est enim, causam conferre in tempus, cum afferre plura, si cupias, non queas.⁸ Tu vero, inquit Catulus, collegisti omnia, quantum ego possum judicare, ita divinitus, ut non a Græcis didicisse,⁷ sed eos ipsos hæc docere posse videre. Me quidem istius sermonis participem factum esse gaudeo: ac vellem, ut⁸ meus gener, sodalis tuus, Hortensius,^f affuisset; quem quidem ego confido omnibus istis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. 229. Et Crassus, Fore dicis? inquit: ego vero esse jam judico, et tum judicavi,⁹ cum, me consule,^g in senatu causam defendit Africæ, nuperque etiam magis, cum pro Bithyniæ rege^h dixit. Quamobrem recte vides, Catule: nihil enim isti adolescenti neque a natura, neque a doctrina deesse sentio. 230. Quo magis est tibi, Cotta, et tibi, Sulpici, vigilandum ac laborandum: non enim ille mediocris orator vestræ quasi succrescit ætati:^{u 10} sed et

⁵ *Cavebitis ne vox gravior sit aut acutior.*

⁶ *Lepidum est, cum plura, vel si velis, non possis dicere, id rejicere in angustias temporis.*

^u *Sensim crescendo vestram ætatem subsequitur.*

quiddam. Mox, pro quoque, Steph. et Lamb. ad quod.—5 Erl. 1. et per omnes, omisso hic. Mox, sonos cursus, et vocem tuebitur Schutz. Tum, orationi deferet suavitatem ed. s. l. et a.—6 Unus Oxon. et ed. s. l. et a. sensum illius; edd. ante Ald. sensus hujus.—7 Duo codd. Stephani, sumpsisse; Erl. 1. sumpsisse.—8 Suspectum hoc ut Lambino in marg. ed. 1581. et Ernestio; tuentur codd. delevit Schutz.—9 Schutz. et Harles. de Heusingeri sententia, ego vero esse judico, et jam tum indicavi.—10 Steph. solus, in nostram quasi

NOTÆ

^f *Hortensius]* De quo fuse Tullius in sequente libro, præcipue sub initium et finem.

^g *Me consule]* Anno scilicet U. C. 658. ante Christum 196. quo primum tempore, ut refert Tullius in Bruto, in foro dixit Hortensius, annos natus

undeviginti.

^h *Bithyniæ rege]* Nicomede, qui moriens Bithyniam populo Rom. reliquit. Bithynia autem Asiæ minoris regio nunc *Bersangial*, teste Castaldo, a Turcis appellatur *Osman ili*, quem admodum scribit Leunclavius.

ingenio peracri, et studio flagranti, et doctrina eximia, et memoria singulari. Cui quanquam faveo, tamen illum ætati suæ præstare cupio :^v vobis¹¹ vero illum tanto minoremⁱ præcurrere vix honestum est. Sed jam surgamus, inquit, nosque curemus,^w et aliquando ab hac contentione disputationis animos nostros, curamque¹² laxemus.

^v Cupio illum esse adolescentibus duntaxat ætatis suæ superiorem.

^w Epulis reficiamus.

//////////

succrescit ætatem.—11 Voc. *vobis* deest in Erl. 1. Mox, *minus honestum est* Becich. et margo Crat.—12 Lamb. *curaque*. In Erl. 1. sequitur, *Liber tertius explicit*.

NOTÆ

ⁱ *Illum tanto minorem*] Cottam et jores fuisse scribit Cicero in Bruto. Sulpicium annis decem Hortensio ma-

M. TULLII CICERONIS
DE CLARIS ORATORIBUS

L I B E R,

QUI DICITUR

B R U T U S. *

ARGUMENTUM.

Perfecti oratoris quam effingit in libris de Oratore speciem, eam omnes omnium ætatum oratores percensendo, si qua possit invenire, quærit in hoc de Claris Romanis Oratoribus libro. Post præfationem, quæ de Hortensii morte conqueritur, et ejus sermonis occasionem demonstrat, qui hoc libro commemoratur, initium fit disserendi a Græcis, atque a Solone inde qui in dicendo valuerunt breviter commemorantur a c. 7—13. Deinde producuntur, habita temporum ratione, Romani, a L. Bruto usque ad Ciceronem, atque id magna cum venustate, multis cum jocos tum etiam digressionibus admistis jucundis, ut sunt de urbanitatis sono c. 46. de populo recte de oratore judicante c. 49. sq. de Attico dicendi genere c. 82.

I. 1. [p. 165.] CUM e Cilicia^a decedens, Rhodum ve-

NOTÆ

* *Brutus*] Sic liber hic dicitur, vel quod Bruto sit inscriptus, vel quod is in hoc Dialogo primas secundum Ciceronem teneat. M. autem Junius Brutus a Bruto Romanæ libertatis vindice originem duxit, et avitæ virtutis hæres Julium Cæsarem summum imperium usurpantem in senatu confodit. Nec multo post cum in Thesalia ad Philippos primum ancipiti

Marte pugnasset adversus Octavium et Antonium, altero prælio victus sibi violentas manus attulit, anno U. C. 712. ante Christum 42. ætatis 37. Dio, Plutarchus, Appianus, &c.

^a *Cum e Cilicia*] Anno U. C. 703. ante Christum 51. Cicero proconsul Ciliciam et Cyprum cum duabus legionibus obtinuit. Rem ibi præclare gessit; ab insidiis imminenti- bus libe-

nissem, et eo mihi de Q. Hortensii^b morte esset allatum,^a opinione omnium majorem animo cepi dolorem: nam et amico amisso,^c cum consuetudine jucunda, tum multorum¹ officiorum conjunctione me privatum videbam, et interitu talis auguris^d dignitatem nostri collegii^b diminutam² dolebam: qua in cogitatione, et cooptatum^e me ab eo in collegium recordabar, in quo juratus iudicium dignitatis meae fecerat,^d et inauguratum^e ab eodem; ex quo, augurum institutis, in³ parentis eum loco colere debebam. 2. Augebat⁴ etiam molestiam, quod magna sapientium civium, bonorumque penuria, vir egregius, conjunctissimusque mecum con-

^a Ibi nuntium accepissem de Q. Hortensii morte.

^b Ordinis.

^c Receptum.

^d Testimonio et juramento confirmaverat me esse dignum auguratu.

^e Consecratum.

//////////

CAP. I. 1 Ita N. ap. Orell. Junt. Manut. Lamb. Grut. Schutz. in ed. maj. mutuum Schutz. in ed. maj. et Ellandtr.—2 Ita N. ap. Orell. Junt. Manut. Schutz. diminutam Lamb. et Lalleu.—3 Præpositionem in omisit Lamb.—4 Ita Crat. Manut. Lamb. Augebam Guelf. 1. 2. ψ, N. ap. Orell. Junt. unde Schneider. conj. Augebant. Mox, magna bonorum sapientiumque civ. penuria

NOTE

ravit Ariobarzanem Cappadociæ regem; ad Amanum montem, magnis hostium copiis deletis, castellis munitissimis expugnatis et incensis, Imperator appellatus est, quod ipse testatur Epist. ad Att. v. 20. Magistratu functus, et e Cilicia decedens venit Rhodum, quo de morte Hortensii ipsi allatum est. Porro de Cilicia diximus in notis ad lib. I. de Orat. § 82. Rhodus insula est in mari Carpathio cum urbe cognomine, *L'île de Rhodes*. De qua Strabo, Plinius, &c.

^b Q. Hortensii] De quo prolixius sub hujus libri finem disserit Tullius.

^c Amico amisso] Ciceronem inter et Hortensiam veram intercessisse amicitiam, cum ex hoc libro colligitur, tum ex Cornelio Nepote, qui in Attici vita sic scribit: 'Utebatur autem

Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius: et id quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatione, nulla intercederet obrectatio, essetque talium virorum copula.' Si quando igitur in Hortensium invehitur Tullius, uti facit atrociter lib. I. ad Q. Frat. epist. 3. et aliquot ad Atticum literis, id ex eo accidit, quod consilium ab Hortensio datum cedi Clodianorum furori ex invidia profectum arbitraretur, et in exilium pulsus, quod dolor et ira suggerebat, impotentiùs effunderet.

^d Auguris] Ex avium volatu, pastu, cantu, futura prædicebant augures, quorum tanta erat auctoritas, ut sive domi sive foris, nihil momenti gravius, iis inconsultis, gereretur.

siliorum omnium societate, alienissimo reipublicæ tempore ^e extinctus, et auctoritatis, et prudentiæ suæ triste nobis desiderium reliquerat: dolebamque, quod non, ut plerique ^f putabant, adversarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potius, et consortem gloriosi laboris ^g amiseram. 3. Etenim, si in leviorum artium studio memoriæ proditum est, ^h poëtas nobiles ⁱ poëtarum æqualium morte ^j doluisse: quo tandem animo ejus interitum ferre debui, cum quo certare erat gloriosius, quam omnino adversarium non habere? cum præsertim non modo nunquam ^k sit aut illius a me cursus impeditus, aut ab illo meus, sed contra semper alter ab altero adjutus et communicando, et monendo, et favendo. 4. Sed, quoniam perpetua quadam felicitate usus ille, cessit e vita, suo magis, quam suorum civium tempore, et tum occidit, ^l cum lugere facilius rempublicam posset, si viveret, quam juvare; vixitque tamdiu, quam licuit in civitate bene beateque vivere: nostro incommodo, ^m detrimentoque, si est ita necesse, doleamus; illius vero mortis opportunitatem benivolentia potius, ⁿ quam misericordia prosequamur, ut, quotiescumque de clarissimo et beatissimo viro cogitemus, illum potius, quam nosmetipsos, diligere videamur. 5. Nam, si id dolemus, quod eo jam frui nobis non licet; ^o nostrum est id malum: quod modice

^f Maledici, quibus nulla fides habenda.

^g Gloriæ forensis.

^h Scriptis antiquorum traditum est.

ⁱ Nostrî incommodi causa.

^j Ipsi potius sua morte grutulemur.

Lamb.—5 Solus Lamb. mortem. Paulo ante, memoriæ deest in ψ.—6 Guelf. 1. nobis frui non licet.

NOTÆ

^e Alienissimo reip. tempore] Quo civile bellum impendebat, adeoque respubl. Hortensii consiliis et ope indigebat.

^f Poëtas nobiles] Sophoclem ferunt summo luctu prosectum Euripidis mortem.

^g Non modo nunquam] Qui ejusdem artis societate conjunguntur mutuo

sese diligere solent, ut notat Aristoteles Rhet. II. 4. nisi forte alter alteri noceat. Tunc enim illud Hesiodium probatur esse verum, κεραμὲς κεραμῆϊ, figulus figulo invidet.

^h Tum occidit] Hortensius obiit anno U. C. 703. quo elapso, Cæsare principatum in rep. invadente, eversa est Romana libertas.

feramus, ne id non ⁱ ad amicitiam, sed ad domesticam ^k utilitatem referre videamur: sin, tanquam illi ipsi acerbitatis aliquid acciderit, angimur; summam ejus felicitatem non satis grato animo interpretamur.^l 11. 6. Etenim si viveret Q. Hortensius, cetera ^m fortasse desideraret una cum reliquis bonis et fortibus civibus; hunc autem præter ceteros,¹ aut cum paucis sustineret dolorem, cum forum populi Romani, quod fuisset quasi theatrum illius ingenii, voce erudita,ⁿ et Romanis Græcisque auribus digna, spoliatum atque orbatum videret. 7. Equidem angor animo,² non consilii, non ingenii, non auctoritatis armis egere rempublicam, quæ didiceram tractare,^o quibusque me assuefeceram, quæque erant propria cum præstantis in republica viri, tum bene moratæ et bene constitutæ civitatis. Quodsi fuit in republica tempus ullum, cum extorquere arma posset e manibus ³ iratorum civium,^p boni civis auctoritas et oratio; tum profecto fuit, cum patrociniū pacis exclusum est aut errore ⁴ hominum, aut timore.^q 8. Ita nobismetipsis accidit, ut, quanquam essent multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus, quod, quo tempore ætas nostra perfuncta rebus amplissimis,^r tanquam in portum confugere deberet, non inertię, neque desidïæ, sed otii moderati, atque hones-

^k Nostram.

^l Sin dolemus tanquam ipsi mors immatura acciderit, non satis grato animo accipimus beneficium, quod in eum contulit natura, dum sic multis miseriis eripuit.

^m Leges, jura, libertatem.

ⁿ Erudita sua facundia.

^o Valde doleo quod resp. uti nolit armis consilii, ingenii, et auctoritatis, quibus armis tractandis assuetus eram.

^p Cæsaris et Pompeii.

^q Cum pacis conditiones rejectæ sunt aut errore hominum, qui Pompeium putabant fore victorem et libertatis vindicem; aut timore hominum, qui sibi vim a Cæsare metuebant, nisi prior opprimeretur.

^r Prætura, consulatu, provincia, &c.

CAP. II. 1 Hunc autem et præter ceteros Guelf. 1. 2. N. ap. Orell. Junt. Crat. Manut. Grut. hunc aut præter ceteros Lamb. et Orell. probante Hensinger. Lectio nostra debetur Ernestio.—2 Manut. animi.—3 Cod. ψ, possit et inanibus.—4 Ita primus Ald. ita quoque J. Rivinus, Manut. Lamb. Grut. terrore Guelf. 1. 2. ψ, N. ap. Orell. edd. antiq. Junt. Crat.—5 Guelf. 1. per-

NOTE

ⁱ Ne id non, &c.] Amicum enim non nostra, sed sua ipsius causa debemus diligere.

ti; cumque ipsa oratio jam nostra canesceret,^r haberetque suam quandam maturitatem, et quasi senectutem; tum arma sunt ea sumta, quibus illi ipsi, qui didicerant eis uti gloriose, quemadmodum salutariter uterentur, non reperiebant.^t 9. Itaque ii⁶ mihi videntur fortunate beateque vixisse, cum in ceteris civitatibus, tum maxime in nostra, quibus cum auctoritate, rerumque gestarum gloria, tum etiam sapientiæ laude perfrui licuit: quorum memoria^j et recordatio in maximis nostris gravissimisque curis jucunda sane fuit, cum in eam nuper ex sermone quodam^{*} incidissemus.

III. 10. Nam cum inambularem in xysto,^v et essem otiosus domi,^w M. ad me Brutus,¹ ut consueverat, cum T. Pomponio^k venerat, homines cum inter se conjuncti, tum mihi ita cari, itaque jucundi, ut eorum aspectu omnis, quæ me angebat de republica,² cura consederit.^z Quos postquam salutavi, Quid vos, inquam, Brute et Attice, nunc? quid tandem novi? Nihil sane, inquit Brutus, quod quidem aut tu audire velis,¹ aut ego pro certo dicere audeam.

^r Robur quoddam haberet senibus maxime conveniens.

^t Tum Pompeius arma sumsit, quibus ille ipse qui contra hostes reip. gloriose uti didicerat, quomodo ad salutem suam uteretur imminente Cæsare, non reperiebat.

^u Occasione cujusdam sermonis.

^v In porticu.

^w Romæ.

^z Conquieverit.

functa amplissimis honoribus.—6 *Itaque ei* Guelf. 2. Venet. 1485. et N. ap. Orell. prob. Riv.

CAP. III. 1 *Brutus ad me* ψ.—2 *Margo* ed. 1584. *angebat, rei publicæ.*—

NOTÆ

^j *Memoria*] Memoria ad animum, recordatio ad sermonem spectat.

^k *Cum T. Pomponio*] T. Pomponius Atticus eques Romanus suavitate morum ac moderatione admirabili præditus nunquam honores petiit, quos facillime poterat adipisci. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiaris, quam hoc sene. Elegans non magnificus, splendidus non sumtuosus. Maximæ illud sapientiæ indicium, quod Cæ-

saris et Antonii benevolentiam retinuerit, inter quos principatus æmulatione intercedebat. Morbo gravi ac doloribus oppressus, voluntaria inedia vitam finit anno U. C. 722. ante Christum 32. ætatis 77. Cornelius Nepos in ejus vita.

¹ *Quod quidem aut tu audire velis*] Ubique fama increbrescebat de victoriis Cæsaris, de cladibus Pompeianorum: quod nec Ciceroni placebat, nec pro certo audebat affirmare Bru-

11. Tum Atticus, Eo, inquit, ad te animo venimus, ut de republica esset silentium,^y et aliquid audiremus potius ex te, quam te afficeremus ulla molestia. Vos vero, inquam, Attice, et præsentem me cura levatis, et absenti magna solatia dedistis: nam vestris primum literis^z ^m recreatus, me ad pristina studia revocavi. Tum ille,^a Legi, inquit, perlubenter epistolam, quam ad te Brutus misit ex Asia,^b qua mihi visus est et monere³ te prudenter, et consolari amicissime. 12. Recte, inquam, est visus: nam me istis scito literis, ex diuturna perturbatione totius valitudinis tanquam ad aspiciendam lucem esse revocatum. Atque ut, post Cannensemⁿ illam calamitatem, primum Marcelli^o ad Nolum prælio populus se Romanus erexit, posteaque prosperæ res deinceps multæ consecutæ sunt; [*p. 166.*] sic post rerum nostrarum et communium gravissimos casus, nihil ante epistolam Bruti mihi accidit, quod vellem, aut quod aliqua ex parte solitudines allevaret meas.⁴ 13. Tum Brutus,^c Volui id quidem efficere certe,⁵ et capio magnum fructum, si quidem quod volui, tanta in re consecutus sum.

^y Cujus mentio non nisi ingrata tibi esse potest.

^z Libris.

^a Atticus.

^b Asia Minore, quæ nunc dicitur Natolia.

^c Inquit.

3 Gueff. 2. et emonere, probante Goerenz. ad Acad. i. 3. 9. et sic edidit Schütz. 'Orta est hæc lectio e compendio ē monere.' Orell.—4 Margo ed. 1584. *meas allevaret*; Nor. *alleviaret meus*; Orell. conj. *levaret*.—5 'Volui qui-

NOTÆ

tus deditus Academicis, qui nihil quod esse posset falsum, volebant asseverare.

^m *Vestris p. literis*] Bruti scilicet epistola, et Attici libro, quo omnem rerum memoriam breviter et perdiligenter complexus est, ut dicitur § 14.

ⁿ *Cannensem*] Anno U. C. 538. ante Christum 216. ad Cannas Apuliæ vicum impatienti Terentii Varronis consulis temeritate atrocissimam cladem ab Hannibale Romani acceperere,

cæsis peditum quadraginta millibus, duobus equitum millibus et septingentis, inter quos plurimi consulares et prætorii ceterisque magistratibus functi cecidere. Livius, Polybius, Plutarchus, &c.

^o *Marcelli*] M. Claudius Marcellus proconsul ad Nolum Picentinorum urbem, quam præsidio tenebat, justis præliis sæpius victum Hannibalem in Apuliam cedere coëgit anno U. C. 538. Livius, Plutarchus, &c.

Sed scire cupio, quæ te ⁶ Attici literæ ^p delectaverint. Istæ vero, inquam, Brute, non modo delectationem mihi, sed etiam, ut spero, salutem attulerunt. Salutem? inquit ille: ^d quodnam tandem genus istuc⁷ tam præclarum literarum fuit? An mihi potuit, inquam, esse aut gravior ulla salutatio, aut ad hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me hic affatus,^e quasi jacentem excitavit? 14. Tum ille,^f Nempe eum dicis, inquit, quo iste omnem rerum memoriam breviter, et, ut mihi quidem visum est, perdiligenter complexus est? Istum ipsum, inquam, Brute, dico librum mihi saluti fuisse. IV. Tum Atticus, Optatissimum ^g mihi quidem ¹ est quod dicis: sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut novum, aut tanto usui posset esse? 15. Ille vero et nova,^h inquam, mihi quidem multa,² et eam utilitatem, quam requirebam, ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia viderem: quæ cum studiose tractare cœpissem, ipsa mihi tractatio literarum salutaris fuit, admonuitque, Pomponi, ut a te ipso sumerem ³ aliquid ad me reficiendum, teque remunerandum, si non pari, at grato tamen munere: quanquam illud Hesiodium ⁱ ^q laudatur a

^d Brutus.^e Atticus allocutus.^f Brutus.^g Jucundissimum.^h Nondum mihi cognita.ⁱ Dictum Hesiodi.

dem certe conj. Gulielm. sed nihil mutandum.' Schutz.—6 Idem Gulielm. maluisset quam te. Mox, delectarint margo ed. 1584. delectaverunt Guelf. 1. —7 'Sic N. Junt. Crat. Man. Lamb. istud Schutz. Sed istuc sæpius edunt adhuc, in hoc præsertim libro etiam Schutz. et Ellendt, § 21. 23.' &c. Orell.

CAP. IV. 1 N. ap. Orell. quidem mihi. Pronomen mihi deest in ψ.—2 Guelf. 1. et Schutz. in ed. maj. multa attulit, probante Schneidero. Rursus τὸ attulit ejecit Schutz. hac addita annotatione: 'Verbo attulit carere possumus, si post mihi quidem commate interpungatur.'—3 Ita codd. cum edd. Junt. Crat. Manut. Lamb. ut a te ipse sumerem Ellendt, non satis monito

NOTÆ

^p Quæ te Attici literæ] Multa scripsit Atticus: annales imperii Romani, ut patet ex Ciceronis Epist. ad Att. XII. 24. et Cornelio Nepote; familiarum originem: attigit quoque poetam eodem Nepote teste.

^q Hesiodium] Hesiodus poeta anti-

quissimus ex Ascera vico Bæotiæ, ætate Homeri paulo fuit inferior, vel etiam, ut aliqui contendunt, æqualis. Itaque floruerit annis ante Christum circiter 1000. Quod autem Hesiodi laudatur hic dictum, depromptum est ex carmine quod inscribitur Ἔργα καὶ

doctis, quod eadem mensura reddere jubet, qua acceperis,⁴ aut etiam cumlatiore,^j si possis. 16. Ego autem voluntatem tibi profecto emetiar:^k sed rem ipsam^l nondum posse videor; idque ut ignoscas, a te peto. Nec enim ex novis^r (ut agricolæ solent) fructibus est, unde tibi reddam quod accepi: sic omnis fœtus repressus, exustusque flos siti veteris ubertatis exaruit:⁶ nec ex conditis, qui jacent in tenebris, et ad quos omnis nobis aditus, qui pæne solis patuit, obstructus est. Seremus igitur aliquid tanquam in inculto et derelicto solo; quod ita diligenter colemus, ut impendiis^s etiam augere possimus largitatem tui muneris: modo idem noster animus efficere possit, quod ager, qui cum⁷ multos annos quievit, uberiores efferre fruges solet. 17. Tum ille,^m Ego vero et expectabo ea, quæ polliceris,^t

^j *Majore.*

^k *Remetiar, reddendi voluntatem offeram.*

^l *Aliquod opus.*

^m *Atticus.*

~~~~~

lectore; ut ad te ipse scriberem e conjectura edidit Schutz.—4 Cod. ψ, quod acceperis.—5 Guelf. 1. 2. Lamb. Schutz. *remetiar*; et sic conj. Rivius.—6 'Ita codd. Junt. Manut. *exustusque siti flos vet. ub. exaruit* Lamb. Schutz. in ed. maj. Ellendt. Sed ut taceam, parum probabilem esse istam transpositionem, non minus incommode construitur *flos veteris ubertatis*, quam *sitis vet. ub.* quocirca legendum suspicor, *exustusque flos* (scil. segetis, absolute positum, ut ante fœtus) *situ veteris ubertatis exaruit*. Nor. sati, errore typogr. erroribus enim referta est hæc editio cum Veneta anni 1485. plerumque conspirans. Nec tamen me pœnituit eam contulisse cum recen-

NOTÆ

Ἡμέραι, *Opera et Dies*, vs. 347. Εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι Ἀντῶ τῷ μέτρῳ καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι. *Bona quidem mensura accipe a vicino, et bona redde eadem mensura, et cumulatius, si possis.*

^r *Nec enim ex novis*] Perpetua locus hic allegoria contextus est; significat Tullius se non posse novum aliquod opus scribere, quo rependat Attico dignum aliquid præclaris libris, quibus ipsius ægritudo levata fuerat. Ex novis, inquit, fructibus sive libris, quos ad me, Attice, misisti; nihil est unde te remunerem. Quemcumque novum ingenii fœtum possum in lucem edere, is supprimitur siti ac

desiderio quo teneor veteris ubertatis: neque etiam est mihi quod tibi referam ex reconditis libris meis de philosophia, qui nunc jacent in tenebris: aditus enim ad philosophiam, qui mihi vobisque, Attice, et Brute, fere solis patebat, nunc interclusus est vitio temporum. Itaque cum et novi et veteres fructus mihi desint, seremus, id est, commentabimur aliquid, quod non sine fœnore munus tuum compenset.

^s *Impendiis*] Impendium fœnus est teste Varrone lib. iv.

^t *Polliceris*] 'Pollicemur sponte, promittimus rogati.' Servius.

neque exigam,⁸ nisi tuo commodo; et erunt mihi pergrata, si solveris. Mihi quoque, inquit Brutus, et expectanda⁹ sunt ea, quæ Attico polliceris, etsi fortasse ego a te hujus voluntarius procuratorⁿ petam, quod ipse, cui debes, se incommodo¹⁰ exacturum negat.^o v. 18. At vero, inquam, tibi ego, Brute, non solvam, nisi prius a te cavero, amplius eo nomine neminem, cujus petitio sit, petiturum.^p Non mehercule, inquit, tibi repromittere^r istuc¹ quidem ausus sim: nam hunc, qui negat, video flagitatorem, non illum quidem tibi molestum, sed assiduum tamen, et acrem fore.^r Tum Pomponius, Ego vero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. Videor enim jam te ausurus esse² appellare; quoniam longo intervallo modo primum animadverti paulo te hilariorem. 19. Itaque, quoniam hic,³ quod mihi debetur, se exacturum professus est; quod huic debes,^u ego a te peto. Quidnam id? inquam. Ut scribas, inquit, aliquid: jampridem enim conticuerunt tuæ literæ. Nam ut illos de republica libros edidisti, nihil a te sane postea accepimus: eisque nosmetipsi ad veterum annalium⁴ memoriam comprehendendam^e impulsī, atque incensi sumus. Sed illa^u

ⁿ *Attici rebus gerendis intentus.*

^o *Dicit se non petiturum incommodo tuo.*

^p *Non id faciam, Brute, nisi prius mihi promittas, fore, ut is qui jure petere possit, non amplius illud idem exigat.*

^r *Spondere.*

^r *Video Atticum, qui negat se exacturum, id abs te flagitaturum, non quidem importune, sed assidue et vehementer.*

^u *Admonere debitorem.*

⁴ *Scriptis commendandam.*

^u *Libros Tusculanarum Quæstionum, &c.*

tioribus.^r Orell. Mox, aliquid deest in ψ.—7 Lamb. qui postquam.—8 Nor. Lamb. nec exigam; ψ, neque enim exigam.—9 Ita codd. Nor. Junt. Manut. Lamb. et delet Schutz. uncis inclusit Orell. Mox, et fortasse Lamb.—10 Schutz. se incommodo tuo; Lamb. primus addidit tuo in marg. ed. 1584. se omittunt codd. aliquot et edd. vett. Nor. Junt. Crat. Manut. uncis inclusit Orell.

CAP. V. 1 Schutz. istud. Mox, pro ausus sim, quod servant Nor. Junt. Manut. Lamb. Grut. ausim exhibent Gneif. 1. Regg. ap. Lallem. Schutz. et Orell.—2 Cod. ψ, ausurum esse.—3 Lamb. quoniam id; margo ed. 1584. quoniam hic id.—4 Ita Manut. et Grut. ad rerum nostrarum Lamb. ad rerum na-

NOTÆ

^u *Quod huic debes* | An libros vel Natura Deorum, vel de aliis argu-
Tusculanarum Quæstionum, vel de mentis Bruto inscriptos?

cum poteris, atque ut possis, rogo. 20. Nunc vero, inquit, si es animo vacuo,^v expone nobis quod quærimus.⁵ Quidnam est id? inquam. Quod mihi nuper in Tusculano^v inchoasti⁶ de oratoribus, quando esse cœpissent, qui etiam, et quales fuissent: quem ego sermonem cum ad Brutum tuum, vel nostrum potius, detulissem, magnopere hic audire se velle dixit. Itaque hunc elegimus diem, cum te sciremus esse vacuum.^w Quare, si tibi est commodum, ede^x illa, quæ cœperas, et Bruto, et mihi. 21. Ego vero, inquam, si potuero,⁷ faciam vobis satis. Poteris, inquit: relaxa modo paulum⁸ animum, aut sane⁹ (si potes) libera.^y

Nempe igitur hinc tum, Pomponi, ductus est sermo, quod erat a me mentio facta, causam Deiotari,^w fidelissimi atque optimi regis, ornatissime et copiosissime a Bruto me audisse defensam. VI. Scio, inquit, ab isto initio tractum esse sermonem, teque Bruti¹ dolentem vicem, quasi deflevisse iudiciorum vastitatem,^z et fori. Feci, inquam, istuc quidem, et sæpe facio. 22. Nam mihi, Brute, in te intuiti, crebro in mentem venit vereri, ecquodnam² curriculum aliquando sit habitura tua et natura admirabilis, et exquisita doctrina, et singularis industria. Cum enim in

^v Si quid est tibi otii.

^w Minime occupatum.

^x Dicit.

^y Omni solitudine exsolve.

^z Ruinam.

turalium ψ, alique codd. Nor. Junt. Crat. Camer. ad veterum rerum conj. Victor. Mox, *intensi sumus* ψ.—5 *Verba uncis inclusa, [Quidnam id? inquam: ut scribas . . . quod quærimus,] aliunde huc translata esse videntur.* Schutz.—6 Nor. et Lamb. *inchoavisti*.—7 Ita Nor. Junt. Manut. Grut. defendente Beier. ad Offic. tom. II. p. 351. *potero* Lamb. et Schutz. prob. Ernesti.—8 Nor. *paululum*.—9 Schutz. *aut plane*, e conjectura Wetzellii. Cf. Epist. Fam. VII. 1.

CAP. VI. 1 Cod. ψ, atque Bruti.—2 Guelf. 1. *quodnam*; Nor. et *quodnam*.

NOTÆ

^v *Nuper in Tusculano*] Hinc Romæ, non in Tusculano, habitum hunc Deiotari constat.

^w *Deiotari*] Deiotarus Gallogræciæ rex reus ad Cæsarem bis delatus est: primo quidem quod arma pro Pompeianis contra Cæsarem tulisset,

deinde quod domi suæ adversus enim hospitii jure violato conjurasset: in priorē causa a Bruto Nicææ, ut scribit Tullius ad Attic. XIV. 1. In posteriore ab ipso Cicerone defensus est.

maximis causis versatus esses, et, cum tibi ætas nostra jam cederet, fascesque submitteret,^x subito in civitate cum alia ceciderunt,³ tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit. 23. Tum ille, Ceterarum rerum causa,^a inquit, istuc et doleo, et dolendum puto; dicendi^b autem me non tam fructus, et gloria, quam studium ipsum, exercitatioque delectat; quod mihi nulla res eripiet, te præsertim tam studioso.⁴ Etenim dicere⁵ bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Quare qui eloquentiæ veræ dat operam, dat prudentiæ, qua ne maximis quidem in bellis æquo animo carere quisquam potest. 24. Præclare, inquam, Brute, dicis, eoque magis ista dicendi laude delector, quod cetera, quæ sunt quondam habita in civitate pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se non aut posse adipisci, aut adeptum putet: eloquentem neminem video factum esse victoria. Sed quo facilius sermo explicetur, sedentes, si videtur, agamus. [p. 167.] Cum idem placuisset illis, tum in pratulo propter⁶ Platonis statuam consedimus.

25. Hic ego, Laudare igitur eloquentiam, et quanta vis sit ejus, expromere,⁷ quantamque iis, qui sint eam consecuti, dignitatem afferat, neque propositum nobis est hoc loco, neque necessarium. Hoc vero sine ulla dubitatione confirmaverim, sive illa⁸ arte pariatur aliqua, sive exercitatione quadam, sive natura; rem unam esse omnium difficillimam: quibus enim ex quinque rebus^y constare dicitur,

^a Quod amiserimus libertatem et honores.

^b Eloquentiæ.

—3 Alii in marg. ed. 1584. *concciderunt*.—4 Nor. *et præsertim tam studiosum*.

—5 *Et dicere enim* ψ, Nor. Junt. Crat. Camer. Mox, *prudenter intelligat* conj. Ernesti. 'Recte vero se indicativus habet.' Schutz.—6 Nor. *prope*.—

7 Guelf. 2. *exprimere*. Mox, Guelf. 1. et Nor. *qui sunt*.—8 Cod. ψ, *sive ulla*.

NOTÆ

^x *Fasces submitteret*] Populares inferiores.

magistratus, ut populi majorem esse vim quam suam indicarent, fasces submittebant, quod per translationem dicitur de iis, qui se fatentur in-

^y *Quinque rebus*] Quinque illæ partes eloquentiæ, de quibus sæpe Tullius, sunt, inventio, dispositio, elocutio, memoria, et pronuntiatio.

earum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim, quantamque difficultatem habeant,⁹ existimari potest. VII. 26. Testis est Græcia, quæ cum eloquentiæ studio sit incensa, jamdiuque excellat in ea, præstetque ceteris, tamen omnes artes vetustiores habet, et multo ante non inventas solum, sed etiam perfectas, quam hæc est a Græcis elaborata dicendi vis, atque copia. In quam cum intueor, maxime mihi occurrunt, Attice, et quasi lucent Athenæ tuæ:^c qua in urbe primum se orator^z extulit, primumque etiam monumentis et literis oratio est cœpta^d mandari. 27. Tamen ante Periclem,^a cujus scripta quædam feruntur, et Thucydidem,^b qui non nascentibus Athenis, sed jam¹ adultis fuerunt, litera nulla est, quæ quidem ornatum aliquem habeat, et oratoris esse videatur. Quanguam opinio est, et eum, qui multis annis ante hos fuerit, Pisistratum,^c et paulo seniore etiam Solonem,^d posteaque Clisthenem,^e multum, ut temporibus illis, valuisse dicendo. 28. Post hanc ætatem aliquot annis, ut ex Atticis monumentis^e po-

^c *In quibus olim versatus es.*^d *Cum arte.*^e *Ex Atheniensium historiis.*

—9 Ita Guelf. 1. 2. Nor. Junt. Crat. Mannt. Grut. *habeat* Lamb. Schutz. et Orell.

NOTÆ

^z *Primum se orator*] Priores enim, ut Empedocles, Gorgias, &c. rhetores, non oratores fuere.

^a *Periclem*] Hic Atheniensis eloquentia percelebris remp. per 40. annos administravit. Anno secundo belli Peloponnesiaci pestilentia mortuus est, annis ante Christum 434. Plutarchus. Vide notas in lib. III. de Orat. § 138.

^b *Thucydidem*] Vide lib. II. de Orat. § 56. Floruit annis 1130. post fundatum a Cecrope regnum Athenis.

^c *Pisistratum*] Pisistratus absente Solone, cum sibi populum blandis sermonibus et ficta probitate concili-

asset, Athenis tyrannidem occupavit. Bis pulsus in exilium, post annos undecim eandem usurpavit potestatem. Mortuus est anno 33. ab initio primi dominatus, an. 2. Olymp. 63. ante Christum 527. Aristoteles in Politicis.

^d *Solonem*] De quo in notis ad lib. I. de Orat. § 58.

^e *Clisthenem*] Atheniensem et civem egregium extitisse tradit Tullius de Legibus lib. II. Athenis tyrannide liberatis inclaruit, longe alius ab eo, quem ut mollem Aristophanes in Ranis persequitur. Vide Herodotum et Isocratem in Areopagitico.

test perspici, Themistocles^f fuit; quem constat cum prudentia, tum etiam eloquentia præstitisse: post Pericles, qui cum floreret omni genere virtutis, hac tamen fuit laude clarissimus. Cleonem^g etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem civem, sed tamen eloquentem constat fuisse.² 29. Huic ætati suppare Alcibiades,^h Critias,ⁱ Theramenes:^j quibus temporibus quod dicendi genus vixerit, ex Thucydidis³ scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maxime potest: grandes erant verbis, crebri sententiis, com-

//////////

CAP. VII. 1 Particula *jam* deest in Guelf.—2 Nor. *fuisse constat*.—3 Ita Nor. Junt. Crat. *Thucydidi* ed. Rom. prob. Rivio, item Manut. Lamb. Grut.

NOTÆ

^f *Themistocles*] Atheniensis eloquentiæ et militiæ gloria insignis, Xerxem Persarum regem cum innumerabilibus copiis in Græciam irrupentem, primum sustinuit, deinde etiã vicit et fugavit. Ab ingratis prodicionis accusatus ad Persas confugit. Belli cura cum ei comitteretur ab Artaxerxe, ne aut in patriam crudelis, aut in regem de se bene meritum perfidus videretur, epoto, ut tradunt, tauri sanguine sese interfecit, anno 2. Olymp. 79. ante Christum 463. Plutarchus, Cornelius Nepos, &c. De hujus morte vide § 43.

^g *Cleonem*] Cleænesi filium Atheniensium ducem, qui et ipse, ut turbulentus, a Thucydide notatur. Vir levitate insignis, in pugna occubuit.

^h *Alcibiades*] Filius Clinix, Atheniensium imperator, et dicendi laude percelebris, et, ut refert Theophrastus apud Plutarchum, in inveniendis iis quæ causæ prodesse, acutissimus. Exstitit præterea militaris disciplinæ adeo peritus, ut quæcumque in partem inclinaret, eo victoria sequeretur. Absens a suis sacrilegii postulatus Lacedæmonem se recepit; tumque Athenienses, quibus omnia belle processerant, terra marique fusi sunt. Deinde restitutus in patri-

am, priorem suorum fortunam revocavit. Cum ad Persas se contulisset, factionibus Atheniensium, adeoque Persarum perfidia confossus, occubuit anno ætatis circiter quadragésimo, Olympiad. 94. anno 1. ante Christum 404. Cornelius Nepos, Plutarchus, &c.

ⁱ *Critias*] Socratis primum discipulus, evasit postea unus ex triginta tyrannis, qui, Athenis a Lysandro expugnatis, cives crudeli servitute oppressere, Olympiadis 94. anno 1. Triennio post a Thrasybulo sunt exterminati. Xenophon. Erat ille, ut testatur Hermogenes, gravis sententiis, et elatus, verbis purus ac perspicuus.

^j *Theramenes*] Unus pariter ex triginta illis tyrannis, ceteris moderatior, quorum de sævitia conquestus, in carcerem conjectus ac jussus venenum ebibere, partem hausit, reliquum sic e poculo ejecit, ut id resonarit. Quo sonitu reddito, arridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. Id evenit Olymp. 94. anno ante Christum 404. Cicero Tuscul. Quæst. lib. I. Plura Aristophanis interpres, Suidas, &c.

pressione ⁴ rerum breves, et ob eam ipsam causam interdum subobscuri. VIII. 30. Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata, et facta quodammodo oratio; tum etiam magistri dicendi multi subito extiterunt: tum Leontinus Gorgias, ^k Thrasymachus ^l Chalcedonius, Protagoras ^m Abderites, Prodicus Ceus, ⁿ Hippias Eleus, ^o in honore magno fuit, alique multi temporibus eisdem docere ² se profitebantur, arrogantibus sane verbis, quemadmodum causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri superior posset.

~~~~~

Schutz. et Orell.—4 'Schutz. de Gesneri conjectura *comprehensione*; idque jam V. D. sæc. 16. marg. Lambinianæ meæ adscripserat. Frustra omnes.' Orell. *comprehensione* etiam Guelf. 1.

CAP. VIII. 1 Ita margo ed. 1584. et Orell. Chius Nor. Junt. Lamb. Cius Manut. Ceijs Grut. Mox, *magno fuerunt* Nor.—2 Ita omnes præter

NOTÆ

^k *Leontinus Gorgias*] Is oriundus a Leontio Siciliæ oppido, Isocratis præceptor, similiter desinentia et anti-theta secundum aliquos primus invenit, tanto plausu, ut dies quibus orationes haberet, *ἑορταί, festi dies*, orationes ipsæ *λαμπάδες, lampades*, dicebantur. Floruit Olympiade 90. annis ante Christum 420. Cum centesimum et septimum ageret annum, interrogatus quapropter tamdiu vellet in vita remanere: Quia nihil, inquit, habeo, quod senectutem meam accussem. Pausanias in Eliacis, Val. Max. IX. 13. &c.

^l *Thrasymachus*] E Chalcedone, quæ urbs est Bithyniæ in Asia Minore: primus in oratione numeros ac periodos invenit, teste Suida, qui fallitur, cum eum Platonis et Isocratis ait fuisse discipulum: ex hoc quippe Tullii loco patet Socrati supparem, adeoque Platonis et Isocratis nedum discipulus foret, magistrum esse potuisse.

^m *Protagoras*] Abderæ natus in urbe Thraciæ, quæ nunc *Asperosa* dicitur, annos natus 90. obiit. Floruit,

ut ex Apollodoro tradit Laërtius, Olympiade 84. annis ante Christum 414. Verum Apollodorus in supputanda ratione temporum Protagoræ an Democriti? non parum aberrat. Idem enim tradit Democritum natum fuisse Olympiade 86. ergo Olympiade 84. annum ætatis attigerat circiter decimum quintum: at tunc temporis, quo vix dum primis philosophiæ rudimentis institui poterat, potuit habere discipulos? potuit florere Protagoras ejus auditor, quem adolescentem ipse vir, uti refert Gellius v. 3. in scholam abduxerat. Immo hinc colligitur ne ipsius quidem Thrasylli apud Laërtium sententiam stare posse, qui censet Democritum natum esse anno 3. Olympiad. 77. ante Christum 470. De Protagora vide Gellium loco citato.

ⁿ *Prodicus Ceus*] Philosophus e Ceo insula in mari Ægæo oriundus, Democrito et Gorgiæ æqualis, quem Athenis veneno sublatum ut juvenutis corruptorem tradit Suidas.

^o *Hippias Eleus*] Vide lib. III. de Orat. § 127.

31. Iis opposuit sese Socrates,^p qui subtilitate quadam disputandi refellere eorum instituta solebat verbis.³ Hujus ex uberrimis sermonibus extiterunt doctissimi viri: primumque tum philosophia, non illa de natura,^f quæ fuerat antiquior, sed hæc, in qua de bonis rebus et malis, deque hominum vita et moribus disputatur, inventa dicitur: quod quoniam genus ab hoc, quod proposuimus, abhorret, philosophos aliud in tempus rejiciamus: ad oratores, a quibus degressi⁴ sumus, revertamur. 32. Exstitit igitur jam senibus illis, quos paulo ante diximus, Isocrates,^q cujus domus cunctæ Græciæ quasi ludus⁵ quidam patuit, atque officina dicendi; magnus orator, et perfectus magister, quanquam forensi luce caruit,^h intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo, meo quidem judicio,⁵ est poëta consecutus:^r is et ipse scripsit multa^s præclare, et docuit alios: et cum

^f Non physica, sed moralis philosophia.

^g Schola.

^h In forum non se contulit.

Schutz. qui de conjectura edidit *eidem*. *Hi docere, &c.*—3 Ita Nor. Junt. Victor. Camer. Crat. Lamb. Grut. *verbis* deleuit Schutz. id uncis inclusit Orell. *solebat, vir is, cujus ex, &c.* Manut.—4 Guelf. 1. *digressi*.—5 Ita codd. Regg. ap. Lallem. Schutz. et Orell. *quidem meo judicio* Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut. *Mex, pro est poëta, quod e Rufino Grammatico dederunt Lipsius et Grut. et postea legitur in omnibus codd. item in edd. vet. Nor. Ald. Junt. Lamb. Schutz. et recentt. Vid. Ruhken. Hist. Cr. Or. Gr. p. 62.*

NOTE

^p *Socrates*] Consulantur notæ in lib. 1. de Invent. § 51. et lib. 1. de Orat. § 232.

^q *Isocrates*] Atheniensis, Theodoti filius, Gorgiæ discipulus, natus est Olymp. 86. annis ante Christum 436. attigit ætatis annum 98. aut etiam 100. ut alii tradunt. In orationibus nitidus, et comtus, et palæstræ, quam pugnæ, magis accommodatus, omnes dicendi veneres sectatus est. Plutarchus, Dionys. Halicarn. Quintil. x. 1.

^r *Est poëta consecutus*] Sic ex Rufino grammatico reponendum censet Lipsius, cum vulgo habeatur *est postea*

consecutus. Quantumvis enim Isocratem amaverit Cicero, nunquam eum contulerit, nedum prætulerit Demostheni. Sed quia intra privatos parietes poëtarum in morem versata est ejus oratio, neque prodiiit in forum, non cum oratorum gloria esse comparandum dicit Tellius, sed in suo genere meruisse eam laudem, ad quam nemo poëta pervenerit. Lips. Var. Lect. III. 14.

^s *Multa*] Sexaginta ejus nomine ferebantur orationes, ut tradit Plutarchus: hodie una tantum et viginti habentur.

cetera melius, quam superiores, tum primus intellexit, etiam in soluta oratione, dum versum effugeres, modum tamen, et numerum quendam oportere servari. 33. Ante hunc enim verborum quasi structura, et quædam ad numerum conclusio, nulla erat: aut, si quando erat, non apparebat⁶ eam dedita opera esse quæsitam: quæ forsitan laus sit: verumtamen natura magis tum,⁷ casuque nonnunquam, quam aut ratione aliqua,⁸ aut observatione fiebat.⁹ 34. Ipsa enim natura circumscriptione⁹ quadam verborum comprehendit, concluditque sententiam; quæ cum aptis constricta^j¹⁰ verbis est, cadit etiam plerumque numerose. Nam et aures ipsæ quid plenum, quid inane sit, judicant,¹¹ et spiritu, quasi necessitate aliqua, verborum comprehensio^k terminatur: in quo non modo deficere, sed etiam laborare turpe est.^l IX. 35. Tum fuit Lysias,^t ipse quidem in causis forensibus non versatus, sed egregie subtilis scriptor, atque elegans, quem jam prope audeas oratorem perfectum dicere: nam plane quidem perfectum, et cui nihil¹ admodum desit, Demosthenem^u facile dixeris. Nihil acute in-

ⁱ Oratio numerosa fiebat potius natura duce aut casu, quam arte et observatione.
^j Conjuncta. ^k Periodus.

^l Turpe est tam longam proferre periodum, ut pronuntiantem te vox ac spiritus deficiat, vel non nisi difficile prosequatur.

6 Cod. ψ, nulla apparebat.—7 Ita Nor. Ald. Junt. Grut. al. tunc Lamb. e Prisciano.—8 Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. quam omittunt edd. vet. sed e Prisciano Rivinus laudat hanc lectionem Ellendtio probatam, casuque nonnunquam, haud ratione aliqua, &c.—9 Schutz. e conjectura in ed. maj. constructione. Mox, τὸ verborum eidem Schutzio delendum videtur.—10 Nor. margo ed. Crat. et Schutz. in ed. maj. circumscripta; ψ conscripta.—11 Idem codex indicant.

CAP. IX. 1 Unus Oxon. et quo nihil, e vestigiis antiquioris scripturæ et

NOTÆ

¹ Lysias] Cephalī Syracusani filius, natus est Athenis anno 2. Olymp. 82. ante Christum 451. Obiit annos natus 76. aut 80. et amplius, ut alii volunt. Orator subtilis atque elegans, inquit Fabius x. l. 'Et quo nihil, si oratori satis sit docere, quæras perfectius. Nihil enim est inane, nihil arcessitum: puro tamen fonti, quam

magno flumini, propior.' Vide Gell. 11. 5.

^u Demosthenem] Is ignobili loco natus ad amplissimos magistratus aditum sibi fecit ingenii et maxime eloquentiæ laude: Philippo Macedoniæ regi summum sibi jus in Græciam usurpanti, acriter restitit: patriæ libertis vindex in manus Antipatri ty-

veniri potuit in eis causis, quas scripsit, nihil (ut ita dicam) subdole, nihil versute, quod ille non viderit; nihil subtiliter dici, nihil presse, nihil enucleate, quo fieri possit aliquid limatius:^m nihil contra grande, nihil incitatum, nihil ornatum vel verborum gravitate, vel sententiarum,² quo quicquam esset elatius. 36. Huic Hyperides^v proximus,ⁿ et Æschines^w fuit, et Lycurgus,^x et Dinarchus,^y et is,³ cu-

^m Nihil eleganter dixit, quo possit aliud elegantius dici.

ⁿ Ad Demosthenem proxime accedit Hyperides, &c.

quo; hinc in codd. aliquot et Nor. et in quo, receptum a Schutzio.—2 Lamb. in marg. ed. 1584. conj. *verborum granditate, vel sententiarum gravitate.* 'Sine causa Ellendt hæsit in hac verborum consecutione; viderit, scil. antequam scriberet Demosthenes; possit, scil. nunc, et omni tempore; esset, et tunc, cum scriberet, et nunc, et in futuro tempore.' Orell.—3 Cod. ψ, et his.—

NOTÆ

rannidem affectantis ne veniret, venenum hausit anno ante Christum 321. Plutarchus, &c. Oratorum Græciæ facile princeps est, in quo, teste Fabio x. 1. nec quod desit, nec quod redundet invenias. 'Etsi tamen operi illius adjici nihil potest,' inquit Valer. Maxim. viii. 10. 'tamen in Demosthene magna pars Demosthenis abest; quod legitur potius quam auditur.'

^v Hyperides] Atheniensis orator, de quo aliud alii sentiunt: Fabio quidem est dulcis et acutus, Halicarnaseo plenus leporum, at Hermogeni minime accuratus et durus videtur. Antipater, Alexandri Magni in Græcia successor, eum, Æginam cum confugisset, ex templo extractum occidi jussit, abscissa ultro sibi prius, ut ferunt, lingua, ne quid invitus prodere cogeretur. Plutarchus, &c.

^w Æschines] Atrometi filius, orator Atheniensis, æmulus Demosthenis, quicum propter morum dissimilitudinem ac diversarum partium studia, inimicitias exercebat. Cum enim Athenienses duas in factiones essent divisi, Demosthenes Persarum regi,

Æschines Philippto Macedoni favebat, uterque pecunia corruptus. Demosthenis eloquentiæ cessit tandem Æschines, et exul Rhodum abiit; tum in insulam Samum se recepit, ibique vita functus est. Plutarchus, &c. Demosthene plenior est, inquit Fabius, et magis fusus et grandiori similis, quo minus strictus est: carnis plus habet, minus lacertorum. Orationis genus, ut negligentius et incomtum, carpit Hermogenes.

^x Lycurgus] De quo jam lib. i. de Orat. in notis ad § 58. Id tantum addiderim ex Hermogene, ejus dictionem asperam et duram diligentiae esse expertem.

^y Dinarchus] Cujusdam Socratis aut Sostrati filius, aliis Atheniensis, aliis Corinthius, Theophrasti illius qui Aristoteli in schola successit, discipulus, natus est, ut computat Dionysius Halicarnassensis, archonte Nicophemo, anno 4. Olymp. 104. ante Christum 361. Peloponnesi procurator ab Antipatro constitutus, eo defuncto, Polysperchontis insidiis sublatus est, ut tradunt Plutarchus et Suidas. Ejectum fuisse in exili-

jus nulla extant scripta, Demades,^z aliique plures.⁴ Hæc enim ætas effudit hanc copiam; et, ut opinio mea fert, succus ille et sanguis incorruptus^o usque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis inesset, non fucatus nitor. 37. Phalereus^a enim successit eis senibus adolescens, eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus, quam palæstra:^p⁵ itaque delectabat magis Athenienses, quam inflammabat: [p. 168.] processerat enim in solem, et pulverem, non ut e militari tabernaculo, sed ut e Theophrasti, doctissimi hominis, umbraculis.⁷ 38. Hic primus inflexit orationem, et eam mollem tencramque red-

^o *Nativa et sincera eloquentiæ forma.*

^p *Insignis non tam vi orationis quam nitore et temperato genere.*

⁴ *Eloquentiam adeptus erat non in foro, sed in tranquilla Theophrasti philosophi schola.*

4 Lamb. solus aliique complures.—5 Lamb. in marg. ed. 1584. conj. *palæstra*.

NOTÆ

um archonte Anaxicrate, et decimo quinto post anno, qui fuit ante Christum 293. senem fuisse revocatum a Demetrio, scribit Halicarnassens in Dinarcho. Orator Hermogeni foro idoneus, perspicuus, sententiis quam verbis vehementior: concitato et acri dicendi genere accedit ad Demosthenem; unde per jocum a nonnullis appellatus est Demosthenes Hordeaceus.

^z *Demades*] Atheniensis orator ætate suppar Demostheni, cujus lucubrationes extemporali dicendi facultate superabat: suis tantum utilitatibus intentus, partes Macedonum Athenis tuebatur. Eum ex immoderatis sumptibus ad inopiam redactum ridens Antipater victimis cæsis similem dicebat, de quibus nihil nisi lingua superest. Perit, ab Antipatro, Alexandri successore, in lacum Amphipolitanum dejectus. Plutarchus et Suidas.

^a *Phalereus*] Demetrius Phalerens,

a Phaleris Atheniensium portu appellatus, Phanostrati filius, Theophrasti auditor. Principatum decem annos tenuit Athenis, ubi tanto honore affectus est, ut ipsi statuæ trecentæ sexaginta fuerint erectæ. Nihilominus postea judicio capitis damnatus, cessit invidiæ, et ad Ptolemæum Lagidam in Ægyptum confugit. Ejus successori Philadelpho invisus in carcerem conjectus est, ibique aspidis morsu periit. Is ipse est qui Alexandrinæ bibliothecæ præfectus sacros codices ex Hebræo in Græcum sermonem verti curavit, quo tempore cum patre regnabat Philadelphus. Obiit Demetrius Olymp. 124. anno 1. ante Christum 284. Tum stricta tum soluta numeris oratione plura scripsit, quam omnes ætatis suæ Peripatetici, ut notat Laërtius. Multum habuit, auctore Quintiliano, et ingenii et facundiæ, vel ob hoc memoria dignus, quod ultimus est fere ex Atticis qui dici possit orator.

didit; ^r et suavis, sicut fuit, videri maluit, quam gravis; sed suavitatem ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret: ^s ⁶ tantum ut memoriam concinnitatis suæ, non (quemadmodum de Pericle scripsit Eupolis) ^b cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, a quibus esset auditus.

x. 39. Videsne igitur, in ea ¹ ipsa urbe, in qua et nata, et alta ^c sit eloquentia, quam ea sero prodierit in lucem? Siquidem ante Solonis ætatem, et Pisistrati, de nullo, ut diserto, memoriæ proditum est. ^u At hi quidem, ut populi Romani ^c ætas est, senes; ^v ut Atheniensium sæcula numerantur, adolescentes debent videri. Nam etsi Servio Tullio ² ^d regnante viguerunt, tamen multo diutius Athenæ ^e jam erant, quam est Roma ad hodiernum diem: nec tamen

^r *Demetrius dicendi genus prius vehemens inclinavit ad suavitatem.*

^s *Qua delectaret animos, non permoveret.*

^c *Nutrita.* ^u *Loquuntur historiæ.*

^v *Solon et Pisistratus, habita ratione Romæ, sunt antiqui.*

—6 *Perstringeret*] Sic Gneiff. 1. quam lectionem una cum Schneidero præferendum duxi. Nam *perfringeret* prorsus est ineptum. *Schutz.* Mox, *et tantum ut, &c.* Nor. Junt. Crat. Lamb. Grut.

CAP. X. 1 Nor. Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. *ut in ea*; Schutzius de conjectura Heusingeri dedit *vel in ea*. Mox, *et alta sit margo* ed. 1584. et Ellendt. *et aucta sit* ψ . —2 Ita Nor. Crat. Manut. Grut. *Tullo* Junt. et Lamb.

NOTÆ

^b *Eupolis*] Atheniensis veteris comædiæ poëta, jam tum ab anno ætatis decimo septimo florere cæpit. In Hellesponto ab Alcibiade navigante in Siciliam submersum ferunt tempore belli Peloponnesiaci, anno ante Christum circiter 440. Suidas. Quamquam in mari periisse negat Eratosthenes, ut ait Cicero ad Att. vi. 1.

^c *Ut populi Romani*] Roma condita est anno 3. Olympiadis 6. ante Christum 754. Solon itaque cum, teste Laërtio, Olympiade 45. Pisistratus cum Olymp. 60. floreret, hic ducentis, ille paucioribus ab urbe condita annis; sane cum ab ipsis Romæ nascentis initiis propius abessent, si ætas Romæ spectaretur, senes erant. At

cum longe ante, Mosis scilicet temporibus, Atheniensium regnum auctore Cecrope cæperit annis ante Christum omnino mille quingentis quinquaginta octo, patet Solonem et Pisistratum, si referantur ad Atheniensium sæcula, juniores esse.

^d *Servio Tullio*] Servius Tullius, sextus Romanorum rex, anno 4. Olympiad. 50. U. C. 177. ante Christum 587. regnum administrare cæpit, quod 44. annos tenuit.

^e *Multo diutius Athenæ*] Anni ab U. C. ad id usque tempus, quo librum hunc scribebat Tullius, flexerant 707. Ab Atheniensium regno fundato ad initia Servii Tullii numerantur anni 981.

dubito, quin habuerit vim magnam semper oratio. 40. Neque enim jam Troicis³ temporibus^f tantum laudis in dicendo Ulyssi tribuisset Homerus, et Nestori,^g (quorum alterum^w vim habere voluit, alterum^x suavitatem,) nisi jam tum esset honos eloquentiæ; neque ipse poëta hic tam idem ornatus in dicendo, ac plane orator fuisset: cujus etsi incerta sunt tempora,^h tamen annis multisⁱ fuit ante Romulum; siquidem non infra superiorem⁴ Lycurgum fuit, a quo est disciplina Lacedæmoniorum astricta legibus.^y 41. Sed studium ejus generis,^z majorque vis agnoscitur in Pisistrato. Denique hunc proximo sæculo Themistocles insecutus est, ut apud nos, perantiquus;^j ut apud Athenienses, non

^w Ulysses.^x Nestorem.^y Qui leges scripsit Lacedæmoniis.^z Eloquentiæ.

—3 Pro Troicis, nescio quis ap. Lamb. conj. *heroicis*. Mox, *Ulyxi* Nor. et Schutz.—4 ‘Voc. *superiorem* sine causa suspectum Ellendtio. Distinguitur

NOTE

^f *Troicis temporibus*] Capta est a Græcis Troja, annis ante Romam fundatam 432. ante Christi ortum 1184.

^g *Nestori*] Qui heros apud Homerum dexteritate, eloquentia, ac prodigiosa vitæ diuturnitate celeberrimus est.

^h *Incerta sunt tempora*] Ut Homeri patriam variæ gentes, sic ætatem diversa tempora quasi sibi vindicant. Inde nata diversitas opinionum, quod apud Archilochum octo Homeri, plures apud Xenophontem referantur, quorum variæ ætates uni poëtæ attributæ sunt. Tradit Herodotus tempus Homerici natalis incidere in annum ab expugnatione Trojæ 168. Philochorus apud Clementem Strom. lib. 1. eum refert ad 180. Euthymenes ad 200. Apollodorus Atheniensis ad 240. post Trojam captam. Eum alii supparem Trojanis temporibus fecere, ut Dionysius apud Tzetzen. Alii a Troja removerunt tantum octoginta annis, ut Crates grammati-

cus apud Clementem et Eusebium: alii centum, ut Eratosthenes: alii centum quadraginta, ut Aristarchus. Haud multo major est Latinos inter scriptores consensio, ut patebit criticis, quibus Cornelii Nepotis, Velleii, Cassii, Plinii, et Gellii, discrepantes de temporibus Homericis opiniones expendere libuerit. At quibus tandem præ ceteris habenda fides? iis subscribimus, qui Homerum neque remotius ad Trojana, neque ad Olympiadum tempora propius referunt; sed mediam ineunt viam, ac floruisse volunt sub annum ante Christum 1000. post excidium Trojæ 184. Eusebius in Chronico, &c.

ⁱ *Annis multis*] Omnino 248. ex nostra computandi ratione.

^j *Ut apud nos, perantiquus*] Themistocles, de quo diximus § 28. obiit anno 2. Olympiadis 79. U. C. 291. ante Christum 463. quatuor et amplius ex quo Tullius hæc scriberet ætati-bus.

ita sane vetus. Fuit enim regnante jam Græcia, nostra autem civitate non ita pridem^k dominatu regio liberata: nam bellum Volscorum^l illud gravissimum, cui Coriolanus exul interfuit, eodem fere tempore, quo Persarum bellum, fuit, similisque fortuna clarorum^s virorum:^a 42. si quidem uterque, cum civis egregius fuisset, populi ingrati pulsus injuria, se ad hostes contulit, conatumque iracundiæ suæ morte sedavit:^b nam etsi aliter est apud te,^m Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi mortis potius assentiar. XI. At ille ridens, Tuo vero, inquit, arbitrato: quoniam quidem^r concessum est rhetoribus ementiri^c in historiis, ut aliquid dicere possint argutius: ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus,ⁿ sic Stratocles^o de Themistocle

^a *Themistoclis et Coriolani.*

^b *Coriolanus ad Volscos, Themistocles ad Persas transiit: uterque iram repres-*
sit, morte sibi ultro allata.

^c *Fingere.*

Lacedæmonius ab oratore Attico.^r Orell.—5 Ita Nor. Ald. Junt. Manut. Grut. *clarissimorum* Crat. Camer. Lamb. Schutz.

CAP. XI. 1 'Nescio qui ap. Lamb. *quando quidem.* Nihil opus: *quoniam*

NOTÆ

^k *Non ita pridem*] Anno ante mortem Themistoclis 48. Roma reges pulsi sunt.

^l *Bellum Volscorum*] Belli Volscici initium cadit in annum U. C. 259. dum maxime bellum illud arderet, C. Marcius Coriolanus, a captis Coriolis Volscorum oppido nominatus, damnatus absens, transfugit ad Volscos Latii populos, et maternis precibus infractus ab oppugnatione patriæ destitit anno U. C. 266. Dionysius, Livius, &c. Octavo post anno qui 1. est Olymp. 75. Græcis bellum Xerxes Persarum rex intulit. Herod. Plutarch.

^m *Aliter est apud te*] Coriolanum materna pietas cum flexisset, Dionysius, Plutarchus, et alii ferunt ob invidiam rei a Volseis occisum. Verum aliter sentiebat Atticus qui res non

populari trutina expendebat. Abibat, credo, in sententiam Fabii. Sic enim Livius lib. 11. 'Coriolanum,' inquit, 'invidia rei periisse tradunt, alii alio leto. Apud Fabium longe antiquissimum auctorem, usque ad senectutem vixisse eundem invenio. Refert certe hanc sæpe eum exacta ætate usurpasse vocem, multo miserius seni exilium esse.'

ⁿ *Clitarchus*] Alexandri Magni expeditionum comes historicus, cujus, inquit Quintilianus x. 1. probatur ingenium, fides infamatur: quem, ut tradit Cicero de Legibus, lib. 1. si quis assequeretur, aliquantum ab optimo tamen abesset. Floruit annis ante Christum circiter 320.

^o *Stratocles*] Scriptor de quo veterum in monumentis nihil mihi occurrit.

finxit. 43. Nam, quem Thucydides, qui et Atheniensis erat, et summo loco natus, summusque vir, et paulo ætate posterior,^p tantum mortuum scripsit, et in Attica clam humatum; addidit, fuisse suspicionem veneno sibi consci-visse mortem: hunc isti aiunt, cum taurum immolavisset,^q excepisse sanguinem patera, et eo potu,² mortuum concidisse. Hanc enim mortem rhetorice et tragice ornare potuerunt: illa mors vulgaris nullam præbebat materiem ad ornatum. Quare, quoniam tibi ita³ quadrat,^d omnia fuisse in Themistocle paria et Coriolano, pateram quoque a me sumas licet: præbebo etiam hostiam, ut Coriolanus sit plane alter Themistocles. 44. Sit sane, inquam, ut lubet, de isto: et ego cautius posthac historiam attingam, te audiente; quem rerum Romanarum auctorem laudare possum religiosissimum. Sed tum fere Pericles,^r Xanthippi filius, de quo ante dixi, primus adhibuit doctrinam: quæ quanquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus, exercitationem mentis a reconditis abstrusisque rebus ad causas forenses^e popularesque facile traduxerat. Hujus suavitate maxime hilaratæ sunt Athenæ:⁴ hujus ubertatem et copiam admiratæ, ejusdem vim

^d *Ex tua sententia recte convenit.*

^e *Implicatis philosophiæ quæstionibus abjectis, animum applicuerat ad causas in foro perorandas.*

*****

quidem sæpe legitur ap. Cic.⁷ Orell. Mox, et mentiri unus Oxon. mentiri et in historiis Junt. Crat. Camer. ementiri habent jam Nor. Man.—2 Lamb. solus epoto.—3 Nor. Omnib. et Schutz. ita tibi; Junt. et Crat. omittunt ita. Mox, in Themistocle paria et in Coriolano conj. Lamb. et sic edidit Schutz. fuisse Themistocli paria et Coriolano codd. aliquot ap. Orell. unus Oxon. et Junt.—4 Guelf. 1. 2. hilaratæ Athenæ sunt.

NOTÆ

^p *Paulo ætate posterior*] Natus est Thucydides anno 3. Olymp. 77. ut refert Pamphila apud Gellium xv. 23. septem annis ante Themistoclis obitum.

^q *Cum taurum immolavisset*] De Themistoclis morte multis modis apud plerosque scriptum est: sed nos eundem potissimum Thucydidem auc-

torem probamus, qui illum ait Magnesiæ,⁷ quæ Asiæ Minoris urbs est ad Mæandrum, 'morbo mortuum: neque negat fuisse famam venenum sua sponte sumsisse.' Cornelius Nepos in Themistocle. Addit Plutarchus eum obiisse ætatis anno 65.

^r *Tum fere Pericles*] Maxime inclauit Olympiade 93. et sequentibus.

dicendi terroremque^s timuerunt. XII. 45. Hæc igitur ætas prima Athenis oratorem prope perfectum tulit. Nec enim in constituentibus rempublicam, nec in bella gerentibus, nec in impeditis ac regum dominatione devinctis,^f nasci cupiditas dicendi^g solet. Pacis est comes, otiique socia, et jam bene¹ constitutæ civitatis quasi alumna quædam, eloquentia.^h 46. Itaque ait Aristoteles, cum sublatis in Sicilia tyrannis, res privatæ longo intervallo iudiciis repeterentur, tum primum, quod esset acuta illa gens, et controversa natura,^{i 2} artem et præcepta Siculos, Coracem et Tisiam¹ conscripsisse. Nam antea neminem solitum via,^j nec arte, sed accurate tamen, et de scripto plerosque dicere: scriptasque fuisse et paratas a Protagora rerum illustrium disputationes, quæ nunc communes appellantur³ loci. 47. Quod idem fecisse Gorgiam, cum singularum rerum laudes vituperationesque conscripsisset: quod iudicaret hoc oratoris esse⁴ maxime proprium, rem augere posse laudando, vituperandoque rursus affligere.^k Huic Antiphontem^u Rhamnusium similia quædam habuisse con-

^f Regum dominationi subjectis.

^g Eloquentiæ studium.

^h In civitate recte constituta foretur eloquentia.

ⁱ Indole sua contentionis amans.

^j Methodo.

^k Extenuare.

CAP. XII. 1 Cod. ψ, etiam bene.—2 Ita Crat. Manut. Lamb. Ellendt. res privatæ l. intervallo controversiis et iudiciis rep. tum pr. quod esset acuta illa gens natura de Schneideri conjectura edidit Schutz. acuta illa gens, et controversiis nata emendandum censuit Jacobs. eumque secutus est Schutz. in ed. maj. controversia natura ψ. controversia natura edd. vett. et Junt.—3 Schutz. in ed. maj. appellantur.—4 Verbum esse omittit Lamb. Mox, rursus effugere

NOTÆ

^s Terrorem] Pericles ab Aristophane poëta fulgurare, tonare, et permiscere Graciam dicebatur, ut in Oratore refert Tullius.

¹ Coracem et Tisiam] Artis rhetoriæ scriptores antiquissimi sunt Corax et Tisias, inquit Quintilianus III. I. Vide notas in lib. II. ad Hercun. § 38.

^u Antiphontem] Antiphon Sophili filius Rhamnusius, (Rhamnus autem

Atticæ pagus est,) Thueydidis, ut ferunt, discipulus fuit, æqualis Socrati, quicum de ratione disserendi disputavit. Inclauit annis ante Christum fere 420. Vitam produxit ad popularis status in Atheniensi rep. mutationem a quadringentis factam, ejus auctor fuisse perhibetur. Ideoque sublatis quadringentis illis, in jus vocatus, condemnatus, et pœna in proditores decreta affectus, cadaver in-

scripta: quo neminem unquam melius ullam oravisse capit-
tis causam, cum se ipse defenderet, se audiente, locuples
auctor scripsit Thucydides.¹ 48. Nam Lysiam primo pro-
fiteri solitum artem esse dicendi: deinde, quod Theodorus^v
esset in arte subtilior, in orationibus autem jejunior,^m ora-
tiones eum scribere aliis cœpisse, artem removisse. Simi-
liter Isocratem primo artem dicendi esse negavisse, scribere
autem aliis solitum orationes, quibus in judiciis uterentur:
sed, cum ex eoⁿ (quia quasi committeret contra legem, quo
quis judicio^s circumveniretur^o) sæpe ipse in iudicium vo-
caretur, orationes aliis destitisse scribere, totumque se ad
artes componendas^p transtulisse. XIII. 49. Et Græciæ
quidem oratorum partus atque fontes^q vides, ad nostrorum
annalium rationem, veteres; ad ipsorum,^r sane recentes.
Nam antequam delectata est Atheniensium civitas hac
laude dicendi, multa jam memorabilia et in domesticis et in
bellicis rebus^r effecerat. [p. 169.] Hoc autem studium^r non
erat commune Græciæ, sed proprium Athenarum. 50.
Quis enim aut Argivum^w oratorem, aut Corinthium,^x aut

¹ Qui audiit, Thucydides, fide dignus auctor, scribit.

^m Tenuior. ⁿ Propter orationes aliis scriptas.

^o Quæ vetat ne quis in iudicio fallatur.

^p Ad institutiones oratorias. ^q Ortus et principia.

^r Græcorum. ^s Tum in pace, tum in bello. ^t Eloquentiæ.

ψ.—5 Lamb. in iudicio, probantibus Schutz. et Ellendt. Mox, ipse in in-
vidiam vocaretur conj. Ernesti. Dein, voc. componendas deest in quibusdam
codd. ap. Lamb. et Corrad.

CAP. XIII. 1 Suspecta hæc atque fontes Ellendtio; atque fœtus conj. Er-

NOTÆ

sepultum abjectum, et perpetua infam-
iæ nota iniustus est. Sunt qui a
triginta tyrannis occisum putent.
Plutarchus in vitis decem Rhetorum.
Orator, inquit Hermogenes, idoneus
foro, grandiloquus, accuratus, medio-
criter et concitatus et gravis. Prompto
ingenio, ideoque Nestor cognomina-
tus.

^v Theodorus] Byzantius sophista,
quem propter egregiam dicendi va-
rietatem et solertiam Plato in Phæ-

dro λογοδαίδαλον appellat, id est, ver-
borum artificem. Scripsit contra Thra-
sybulum, et Andocidem, et alia non-
nulla. Suidas.

^w Argivum] Ex Argo Peloponnesi
nrbe in Argia regione.

^x Corinthium] Ex Corintho, quæ
urbs est Achaïæ in angustiis Isthmi
Peloponnesiaci, olim celeberrima;
nunc pristinae dignitatis rudera tan-
tum exhibet. Dicitur etiamnum Co-
rintho. Dinarchum tamen putant ali-

Thebanum¹ scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet.² Lacedæmonium³ vero usque ad hoc tempus, audiui, fuisse neminem.⁴ Menelaum⁵ ipsum, dulcem illum quidem tradit Homerus,⁶ sed pauca dicentem. Brevitas autem laus est interdum in aliqua parte dicendi, in universa eloquentia laudem non habet. 51. At vero extra Græciam magna dicendi studia fuerunt, maximique huic laudi habiti honores illustre oratorum nomen reddiderunt. Nam ut semel e Piræo^b eloquentia evecta est, omnes peragravit insulas, atque ita peregrinata tota Asia est, ut se externis oblineret^c moribus,⁷ omnemque illam salubritatem Atticæ dictionis,^d et quasi sanitatem⁴ perderet, ac loqui pæne dedisceret. Hinc Asia-

^a Oratorem.

^v Ut semel Athenis propagata est alias in regiones eloquentia, effudit sese in omnes insulas maris Ægæi, atque ita totam Asiam lustravit, ut peregrinis moribus corrumperetur.

*****

nesti; artisque fontes Schutz. de sua emendatione.—2 Guelf. 1. 2. *suspicari libet*.—3 Lamb. *tradidit Homerus*.—4 Ita Venet. et Nor. *et ante quasi omittunt Junt. Crat. Manut. Grut. omnemque illam Atticæ dictionis quasi sanitatem conj. Lamb. probante Ellendtio; omnemque illam subtilitatem Atticæ dictionis, et quasi sunitatem de Ernesti conjectura edidit Schutz. 'Cicero videtur scripsisse, omnemque illam quasi salubritatem Atticæ dictionis perderet. Vocabulo salubritatem ascriptum est gloss. sanitatem. Malo autem add. et, quo occultatur gloss.' Orell. Mox, ac linguam pæne dedisceret de conjectura*

NOTÆ

qui Corinthium, qui ab aliis dicitur in agro Atheniensi natus.

¹ Thebanum] Natum Thebis, urbe Bœotiæ. Plurima sunt aliis regionibus oppida ejusdem nominis.

² Lacedæmonium] Lacedæmonios scribit Isocrates in Pânathenaico ab ediscendis literis abhorruisse.

³ Menelaum] Agamemnonis fratrem, unum ex heroibus, quos loquentes Homerus inducit, at paucis, Iliad. Γ. Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μᾶλα λιγέως ἐπεὶ οὐ πολὺμυθος, κ. τ. λ. Pauca quidem, sed valde suaviter et argute, quoniam verborum non erat.

^b Piræo] Athenarum porta celeberrima, quadringentarum navium capaci, qui nunc dicitur Porto Leone,

ut tradit Marius Niger.

^c Oblineret] Mores comparat Cicero cum unguentis, quibus corpus oblinitur.

^d Atticæ dictionis] Attici limati quidem et emuncti, nihil inane aut redundans ferebant. Asiana gens, tumidior alioqui, et jactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata est. Tertium mox, qui hæc dividebant, adjecerunt genus Rhodium; quod velut medium esse, atque ex utroque mistum volunt... Æschines, qui Rhodum exilio delegerat, intulit eo studia Athenarum, quæ velut sata quædam cælo terraque degenerant, saporem illum Atticum peregrino miscuerunt. Quintilianus XII. 10.

tici oratores non contemnendi quidem⁵ nec celeritate, nec copia, sed parum pressi^u et nimis redundantes. Rhodii saniores, et Atticorum similiores. 52. Sed de Græcis hactenus: etenim hæc ipsa forsitan fuerint non necessaria.⁶

Tum Brutus, Ista vero, inquit, quam necessaria fuerint, non facile dixerim: jucunda certe mihi fuerunt, neque solum non longa, sed etiam breviora, quam vellem. Optime, inquam: sed veniamus ad nostros, de quibus difficile est plus intelligere, quam quantum ex monumentis suspicari licet. XIV. 53. Quis enim putet aut¹ celeritatem ingenii L. Bruto^e illi, nobilitatis vestræ principi,^z defuisse? qui de matre suaviauda,^y ex oraculo Apollinis, tam acute arguteque conjecerit: qui summam prudentiam simulatione stultitiæ texerit: qui potentissimum regem, clarissimi regis filium, expulerit, civitatemque, perpetuo dominatu liberatam, magistratibus annuis, legibus judiciisque devinxerit: qui collegæ suo imperium abrogaverit, ut e civitate regalis nominis memoriam tolliceret: ² quod certe effici non potuis-

^u Copiosores.^z Generis tui, o Brute, auctori.^y Osculanda.

sua legit Schutz.—5 Nor. et Lamb. *illi quidem*.—6 Ita Manut. et Grut. *fuerunt non necessaria* Ald. Junt. Crat. Lamb. Schutz. et Orell. *fuerunt necessaria* Omnib.

CAP. XIV. 1 Hoc aut ita pendens defendit Walch. Emendd. Liv. p. 186. delevit Ellendt. *aut eloquentiam* Lamb. in marg. ed. 1584. inserendum suspicatus est post *ingenii*; inseruit post *texerit* Schutz. quem imitatus est Ellendt. Mox, L. Junio Bruto Lamb.—2 Unus Oxon. *memoria tolleretur*.—

NOTÆ

^e L. Bruto] De quo præter ea quæ diximus in notis ad lib. IV. ad Herenn. § 66. hæc accipe, quæ lucem huic loco afferant. Ad interpretanda prodigia Delphos missi sunt juvenes Romani, Titus et Aruns, quibus comes additus Brutus. Ut ex oraculo auditum eum ex illis legatis summum Romæ habiturum imperium, qui primus osculum matri tulisset, dum alii sorti permittunt uter prior, eum Romanam redisset, osculum matri daret;

Brutus alio vocem Apollinis spectare ratus, veluti si prolapsus cecidisset, terram osculo contigit; scilicet quod ea communis mater esset omnium mortalium. Livius lib. I. Idem consul Tarquinium Collatinum collegam propter affinitatem Tarquiniorum suspectum cœgit consulatu sese abdicare et e civitate cedere, anno U. C. 245. ante Christum 509. Livius lib. II. Dionysius, &c.

set, nisi esset oratione persuasum. 54. Videmus item paucis annis post ^f reges exactos, cum plebes prope ripam Anienis ^g ad tertium milliarium ^h consedisset, eumque montem, qui Sacer ⁱ appellatus est, occupavisset, M. Valerium dictatorem dicendo sedavisse discordias, eique ob eam rem honores amplissimos habitos, et eum primum ob eam ipsam causam Maximum esse appellatum. Ne L. Valerium quidem Potitum, arbitror non aliquid potuisse dicendo, qui post decemviralem invidiam, ^z ^j plebem in patres incitatum, legibus et concionibus suis mitigaverit. ³ 55. Possumus Appium Claudium ^k suspicari disertum, quia senatum jam-jam inclinatum, ^a a Pyrrhi ^l pace revocaverit: ⁺ possumus

^z *Commotum in decemviros odium.*

^a *Ad fœdus faciendum.*

//////////

3 Lambino in marg. ed. 1584. tribuitur *mitigavit*.—4 Eidem Lamb. ibid. tri-

NOTÆ

^f *Paucis annis post*] Anno post e-
jectos reges 14. qui est U. C. 259.
ante Christum 495. plebs a patribus
ob grave æs alienum dissidens juxta
ripam ulteriorem fluminis Anienis in
colle, qui dicitur Sacer, armata cen-
sedit. Periculosus illis temporibus
M. Valerius dictator creatus, popu-
lum nova libertate temere gauden-
tem, oratione ad saniora consilia re-
vocatum senatui subjecit. Valerius
Maximus lib. viii. 9. &c.

^g *Anienis*] Anio fluvius Latii, Blon-
do *Tererone*.

^h *Milliarium*] Spatium mille pas-
sum, quod fere mediæ lencæ Gal-
licæ æquale est.

ⁱ *Sacer*] Ex eo dictus est Sacer,
quod cum plebs occupasset, ut Dio-
nysius et Appianus scribunt, nec cau-
sam satis explicant, quam esse Cor-
radus credit, quod in eo leges sacratæ
sint latæ, et magistratus sacrosancti
sint creati, vel quod plebs ipsa mon-
tem illum Jovi consecraverit, ut re-
fert Sext. Pompeius. Hodie dicitur,
teste Cluverio, *Castello San-Silvestro*.

^j *Post decemviralem invidiam*] Anno
U. C. 394. ante Christum 450. mu-
tata reip. forma consulibus succes-
sere decemviri, quorum potestas cum
in tyrannidem degeneraret, plebs in
Aventinum, tum in Sacrum Montem
secessit, et extorsit, ut ejectis de-
cemviris consules et tribuni plebis
restituerentur anno U. C. 305. Dio-
nysius, Livius, &c.

^k *Appium Claudium*] Qui gestis ma-
gistratibus amplissimis, infinitum nu-
merum annorum, ut ait Val. Max.
viii. 13. orbatus luminibus exegit.
Cum de pace Pyrrhi ageretur, et
gratia potentium per legatum Cyne-
am pretio quæreretur, senex et cæ-
cus lectica in senatum latus, turpissi-
mas condiciones magnifica oratione
discussit, anno U. C. 475. Auctor de
Viris Illustribus, Valer. Max. Plu-
tarchus, &c.

^l *Pyrrhi*] Pyrrhus Epirotarum rex
auxilium Tarentinis adversus Roma-
nos laturus in Italiam navigavit, ac
primo impetu Romanos nova ele-
phantorum specie territòs vicit, et

C. Fabricium,^m quia sit ad Pyrrhum de captivis recuperandis^b missus orator: Ti. Coruncanium,ⁿ quod ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videatur: M' Curium,^o quod is tribunus plebis,⁵ interrege^p Appio Cæco, disertio homine, comitia contra leges habente,^c cum de plebe consulem⁶ non accipiebat, patres ante auctores fieri coëgerit;^d quod fuit permagnum, nondum lege Mæniana^q lata. 56. Licet aliquid etiam⁷ de M. Popillii^r ingenio suspicari, qui cum consul esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum læna^s faceret, quod erat flamen^t Car-

^b Redimendis.^c Comitia consularia contra leges habere volente.^d Coëgerit senatum hujus facti comprobatorem esse.

//////////

buitur revocari. Mox, *Pyrrhum regem* Guelf. 1.—5 ‘*Plebi, sive plebei, proprie ubique restituendum esset. Nolui tamen in hoc quicquam novare.*’ Orell.—6 Ita codd. etiam Guelf. 1. 2. ψ, Nor. Junt. Lamb. Coss. ed. an. 1584. unde Grut. *consules*. Mox, *quod fuerit* Nov. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. *quod fuit* ex codd. Regg. ap. Lallem. piimus dedit Ernesti.—

NOTÆ

Fabricio captivos omnes sine pretio reddidit anno U. C. 474. ante Christum 280. Plutarchus, &c.

^m C. Fabricium] Vide notas in lib. III. de Orat. § 56.

ⁿ Ti. Coruncanium] De quo in eodem lib. § 134.

^o M' Curium] Dentatum cognominatum quod cum dentibus natus esset. Creatus est tribunus plebis anno 456. ante Christum 298. Quo tempore interreges fuere Appius Claudius, ac deinde P. Sulpicius, is consularia comitia habuit, ut indicat Livius. Moris erat, ut ex Pædiano constat, comitia non haberi ab interrege primo, sed vel a secundo, vel consequentibus. Ea igitur contra leges habere nitebatur Appius, ut plebeios a consulatu excluderet; verum acriter ei restitit Curius, evicitque ut plebeiis aditus ad consulatum pateret. Postquam de Samnitibus iterum et de rege Pyrrho triumphasset obiit anno U. C. 493. ut ex Frontino colli-

gitur, ante Christum 261.

^p Interrege] Interregis munus erat, cum vacaret magistratibus resp. omnia gerere, quæ ad reges, vel consules pertinerent, atque inprimis comitia subrogandorum magistratuum curare.

^q Lege Mæniana] Anno U. C. 467. ante Christum 287. Mænius tribunus plebis talem legem tulit: ‘uti. rogatore. comitiorum. justo. postulante. patres. ante. inita. suffragiis. fierent. auctores. ejus. rei. qnam. populus. tunc. jussurus. erat.’ Ea lege senatus auctoritas infringebatur, quem populo cogeant obsequi, idque comprobare quod ille jussurus esset. Vide Pighium.

^r M. Popillii] Hic consul anno U. C. 315. ante Christum 359. cum læna sic amictus in concionem venisset, Lænas dictus est; quod cognomen totam in gentem deinceps transiit.

^s Læna] Vestis auguralis lanea, vestimentis ceteris superponi solita. A

mentalis,^u plebei^v contra patres concitatione et seditione nuntiata, ut erat læna amictus, ita venit in concionem, seditionemque cum auctoritate,^s tum oratione sedavit. Sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum ullum eloquentiæ præmium fuisse, nihil sane mihi legisse videor: tantummodo conjectura ducor ad suspicandum. 57. Dicitur etiam C. Flaminius,^w is, qui tribunus plebis legem, de agro Gallico^x et Piceno^y viritim dividendo, tulerit, qui consul apud Trasimenum^z sit interfectus,⁹ ad populum valuisse dicendo. Q. etiam Maximus¹⁰ Verrucosus, orator habitus est temporibus illis, et Q. Metellus^b is, qui bello Punico secundo cum L. Veturio Philone consul fuit. xv. Quem vero extet, et de quo sit memoriæ proditum, eloquentem fuisse,^e et ita esse habitum, primus est M.

^e Quem ex veterum scriptis constat fuisse eloquentem.

*****

7 Licet etiam aliquid Nor. τὸ aliquid deest in ψ.—8 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. tum auctoritate Schutz. non monito lectore.—9 Ita codd. et edd. vett. Ald. Junt. Crat. Lamb. Manut. Grut. tulit...est interfectus et conjectura sua Schutz.—10 Fabius Maximus Lamb.

NOTÆ

lana lænam derivat Varro: Sext. Pompeius a voce Græca χλαίνη deduci ab aliis refert.

^t *Flamen*] Flamines sacerdotes, a filo, quasi 'filamines' nomen habuere: quod enim filo caput semper cinctum esset, 'flamines' dicti sunt: quippe nefas erat nudis capitibus incedere.

^u *Carmentalis*] Sacerdos Carmentis, quæ mater Evandri aliis nominibus Themis et Nicostrata appellata, Romæ templum habuit. Strabo, Plutarchus, &c.

^v *Plebei*] Plebs, plebis, et plebes, plebei, in patrio casu dicitur.

^w *C. Flaminius*] C. Quintius Flaminius tribunus plebis anno U. C. 522. quanquam de ejus tribunatus tempore dissentit a Polybio Tullius, quod Pighius observat; de Piceno Gallicoque agro viritim plebi dividendo,

legem agrariam tulit, quæ belli Gallici causa fuit. Aliquanto plura de Flaminio diximus in notis ad lib. II. de Invent. § 52.

^x *Agro Gallico*] M. Cato libro Originum apud Varronem de Re Rust. I. 2. 'Ager Gallicus,' inquit, 'Romanus vocatur qui viritim Cæsare jubente datus est ultra agrum Picenum.'

^y *Piceno*] Picenum Italiæ regio: nunc La Marche d'Ancone.

^z *Trasimenum*] Trasimenus sive Trasumenus Tusciæ lacus. Lago de Perugia vocant Itali.

^a *Q. etiam Maximus*] De quo lib. II. de Orat. § 283.

^b *Q. Metellus*] Q. Cæcilius Metellus et L. Veturius Philo consulatum gessere anno U. C. 548. ante Christum 206. Tabulæ Capitolinæ.

Cornelius Cethegus, cujus eloquentiæ est auctor,^f et idoneus quidem, mea sententia,¹ Q. Ennius; præsertim cum et ipse eum audiverit, et scribat de mortuo: ex quo nulla suspicio est, amicitiae causa esse mentitum. 58. Est igitur sic apud illum in nono (ut opinor) annali:

‘Additur orator Corneliu’^c suaviloquenti
Ore Cethegus Marcu’, Tuditano collega,²
Marci filius’^g . . .

et oratorem appellat, et suaviloquentiam tribuit; quæ nunc quidem non tam est³ in plerisque: latrant enim jam quidam oratores, non loquuntur: sed est ea laus eloquentiæ certe maxima,

‘is dictus, ollis⁴ popularibus olim,
Qui tum vivebant homines, atque ævum agitabant,
Flos delibatus⁵ populi.’^h

Probe vero.ⁱ 59. Ut enim hominis decus, ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia, qua virum excellentem præclare tum illi homines florem populi esse dixerunt; . .

^f Testis.

^g Marcus Cornelius Cethegus, Marci filius, orator suavitate sermonis insignis, adjungitur in consulatu collega P. Sempronio Tuditano.

^h Ille flos e populo selectus olim appellabatur a suis illis civibus, qui tum vivebant et ætatem agebant.

ⁱ Recte id quidem dictum est.

//////////

CAP. XV. 1 Ita Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. Schutz. mea quidem sententia Nor. Omnib. Crat. non improbante Schutzio; recepit Ellendt. ‘Sed ex hac verborum collocatione plerosque de Ennii auctoritate dubitasse diceret Cicero.’ Orell.—2 Marcus studio, collegam Nor. Junt. Crat. Camer. Cethegus Veturio collega Philoni vetus exemplar ap. Rivium.—3 Ita codd. omnes et libri impressi, præter ed. Schutzii, qui de conjectura Heusingeri legit, nunc quidem nulla est.—4 Voc. ollis omittit Lamb. ‘Gernhard, sed aliquanto cautius, jungebat hæc cum præcedd. Marci filius. Quod si faciendum est, præstat Merulæ ratio sic legentis, is dictus, popularibus ollis, cum olim ex parum intellecto ollis ortum videri possit.’ Orell.—5 Flos delibatus Manut. Flos delibratus Verburg. ut solebat Lambinus in Lucretio emendare v. ‘De-

NOTÆ

^c Corneliu’] Sempronii Tuditani collega fuit, tum in censura anno U. C. 545. ante Christum 209. tum in consulatu quinto post anno. Corneliu’ more antiquo, abjecto s, dicitur, ut constet versus.

^d Dictus, ollis] Ne metri ratio repugnet sic versus legendus: Marci filiu’, dict’ ollis popularibus olim. Hæc erat veterum licentia. Ceterum hos Ennii versus ut ridiculos Senecam exsibilasse Gellius auctor est XII. 2.

‘Suadæque medulla.’^j ⁶ *Πειθῶ*^f quam vocant Græci, cujus effector est orator, hanc Suadam appellavit Ennius: ejus autem Cethegum medullam fuisse vult,⁷ ut, quam Deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitavisse,^k hujus hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. 60. At hic Cethegus consul cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo: quæstorque his consulibus M. Cato,^g modo ⁸ plane annis CXL. ante me consulem: et idipsum nisi unius esset Ennii testimonio cognitum, hunc vetustas, ut alios fortasse multos, oblivione obruisset. Illius autem ætatis qui sermo fuerit, ex Nævianis scriptis intelligi potest. His enim consulibus, ut in veteribus commentariis scriptum est, Nævius^h est mortuus: [p. 170.] quanquam Varro noster, diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Nævii producit longius. Nam Plautusⁱ P. Clau-

^j *Eloquentiæ medulla.*

^k *Consedissee.*

libare.’ *Flos illibatus* Merula.—6 ‘Sic Ennius scripsit, non et suada medulla, ut nunc legitur ap. Gell. Noct. Att. XII. 2.’ Schutz. Mox, quam *Πειθῶ* Lamb.—7 ‘Hæc, ejus a. C. m. f. vult, cupidius expunxerunt Schutz. et Ellendt. At minus placet ista constructio, appellavit Ennius, ut... dixerit. Gratam hic Tullii ipsius negligentiam agnoscamus necesse est.’ Orell. Mox, pro *Periclis*, quod exhibent Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. *Pericli* dant Riv. Lamb. Schutz. Orell. Pro *labris*, ψ habet *libris*; et statim, se *sitarisse*.—8 ‘Astiscum his præfixit Manut. modo omisit Lamb. etsi nulla in his inest difficul-

NOTÆ

^e *Suadæque medulla*] Sic absolvit Ennius versum cujus initium mox relatam.

^f *Πειθῶ*] *Suada*, persuasionis Dea, *Πειθῶ* a Græcis appellatur.

^g *M. Cato*] Hic, ut refert Plinius VII. 27. ‘Tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus orator, optimus imperator, optimus senator.’ Quater et quadragies, eodem teste, causam dixit, nec quisquam sæpius postulatus et semper absolutus. Scripsit de re militari, scripsit libros *Originum*, quas *Nepos Historias*, epitome *Liviana* vocat *Annales*; ac præterea orationes amplius 150. Ejus egregiam laudem

persecutus est Livius lib. xxxix. Cum L. Valerio Flacco consulatum gessit anno U. C. 559. ante Christum 195. Obiit anno U. C. 605. ante Christum 149. ætatis 85. Coss. Marcio et Manilio, ut infra dicitur.

^h *Nævius*] De quo lib. II. de Orat. § 255.

ⁱ *Plautus*] Ex hoc loco corrigendum Eusebii Chronicon, quo mors Plauti refertur ad Olympiadem 145. cum enim obierit Plautus coss. P. Claudio et L. Porcio, sive anno U. C. 570. qui primus est Olympiadis 149. Patet Eusebium sexdecim annis Plauti mortem antevertisse.

dio, L. Porcio,¹ viginti annis post illos, quos ante dixi, consules,⁹ mortuus est, Catone censore.

61. Hunc igitur Cethegum consecutus est ætate Cato, qui annis IX. post eum fuit consul: eum nos ut perveterem habemus, qui L. Marcio, M' Manilio¹⁰ consulibus mortuus est, annis LXXXIII. ipsis ante me consulem. XVI. Nec vero habeo quenquam antiquiorem, cujus quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appii Cæci oratio hæc ipsa de Pyrrho, et nonnullæ mortuorum laudationes forte delectant. 62. Et, hercules, hæ quidem extant:^m ipsæ enim familiæ sua quasi ornamenta ac monumenta servabant, et ad usum, si quis ejusdem generis occidisset,ⁿ et ad memoriam laudum domesticarum, et ad illustrandam¹ nobilitatem suam. Quanquam his laudationibus historia^o rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim scripta sunt in eis, quæ facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa, et a plebe² transitiones,^j cum homines humiliores in alienum ejusdem nominis infunderentur genus:^p ut, si ego me a M' Tullio^{3 k} esse dicerem, qui patricius cum Servio Sulpicio consule, anno X. post exac-

¹ Consulibus.

^m Et sane illæ supersunt.

ⁿ Si quis repentina morte sublatus alia non poterat quam majorem laude frui.

^o In quibus multa exaggerabantur assentationis causa.

^p Cum homines ignobiliores clariori familiæ insererentur.

tas.¹ Orell. Paulo ante, is consul ψ.—9 Ita Nor. Junt. Crat. Grut. Schutz. Coss. edd. vett. consulibus Manut. et Orell. P. Claudio, L. Porcio Cos. quatuor annis post Nævii mortem, viginti post illos q. a. d. Cos. solus Lamb.—10 Mamilio Lamb. Mox, annis LXXXVI. solus Manut. probante Orellio.

CAP. XVI. 1 Ita Norimb. Crat. Manutius, Lambinus, Gruter. Schutzius, Orellius. ad illustrandum Ald. Junt. Victor.—2 Ita Manut. Lamb. Schutz. Orell. probante Heinrich. ad Cic. Fragm. in Ind. pag. 113. contra Niebuhr. Hist. Rom. tom. 1. pag. 228. ad plebem unus Oxon. Norimb. Ald. Junt. Crat. Gruter.—3 Ita codd. omnes et edd. præter Schutz. quæ e conjectura Heusingeri exhibet M' Tullo; et sic Almelooven in Fastis. Mox, pro consule, Gueff. 1. 2. Ald. Junt. Victor. Manut. Schutz. Orell. habent

NOTÆ

^j A plebe transitiones] Sic legendum esse monet ipsa series orationis: in plerisque tamen editionibus habetur, ad plebem transitiones. Quod jamdudum observavit Corradus.

^k M' Tullio] Manius Tullius con-

sul fuit anno U. C. 254. ante Christum 500. Qui cum indictis ob conjunctionem feliciter detectam ludis, e sacro curru in ipso circo delapsus esset, tertio post casum die obiit. Dionysius.

tos reges fuit. 63. Catonis autem orationes non minus multæ¹ veræ⁴ sunt,^q quam Attici Lysiæ; cujus arbitror plurimas esse. Est enim Atticus, quoniam certe Athenis est et natus, et mortuus, et functus omni civium munere: quamquam Timæus^m eum, quasi Licinia et Mucia lege,ⁿ repetit Syracusas.^{7°} Et quodam modo⁵ est nonnulla in iis etiam inter ipsos similitudo:^p acuti sunt, elegantes, faceti, breves: sed ille Græcus ab omni laude felicior.⁴ 64. Habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos, quam gracilitates consecantur;⁶ quos, valitudo modo bona sit, tenuitas ipsa delectet:⁷ quanquam in Lysia sæpe sunt⁸ etiam lacerti,^u sic ut fieri nihil possit valentius: verum est certe genere toto strigosior;^{v q} sed

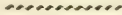
^q Non supposititiæ.

^r Repetit ab Atheniensibus, ut eum faciat Syracusanum.

^s Sed Lysias felicior est, quod ab omnibus laudetur.

^t Habet enim Lysias addictos suo stylo quosdam homines, quos oratio abundans et copiosa minus delectat quam jejuna et exilis.

^u Est orationis robur. ^v Tenuior.

consul; Crat. et Lamb. Coss.—4 Ita ed. 1584. et Grut. fere Guelf. 2. Ald. Junt. Victor. Nor. Crat. Manut. Lamb. Schutz. et Orell.—5 'Sic divisim jam Manut. Mire argutatur in his Ellendt.' Orell. Mox, in his etiam Lamb. Ellendt. Orell.—6 Ita Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut. Orell. consecantur e sua conjectura Schutz.—7 'Sic edidi pro delectat; nam ante est consecantur, et post audeant.' Ernesti. Sic etiam Schutz. in ed. maj. 'Male in seqq. Sed... gaudeant argutatur Ellendt. parum h. l. peritus copiæ Tullianæ.' Orell.—8 Nor. Ald. Junt. Manut. Lamb. sunt sæpe. Mox, sic ut fieri valentius nihil possit Lamb.

NOTÆ

¹ Non minus multæ] Catonis orationes amplius 150. se legisse Cicero paulo inferius tradit: orationes Lysiæ feruntur quadringentæ viginti quinque, ex quibus veras esse ducentas triginta affirmant Dionysius et Cæcilius apud Plutarchum.

^m Timæus] De quo lib. II. de Orat. in notis ad § 58.

ⁿ Licinia et Mucia lege] Anno U. C. 659. ante Christum 93. consules L. Licinius Crassus et Q. Mucius Scævola legem hanc tulerunt, cujus hæc capita fuisse colligit Pighius: uti quæreretur in eos qui non cives se pro

civibus gererent; uti in civitates suas redirent etiam Romæ nati, muneribusque civium functi, quorum majores juris Italici civitate Romana propter virtutem donati non fuissent. Maximas ea lex concitavit turbas, et belli quod paulo post exarsit, principium fuit.

^o Syracusas] Celeberrimam Siciliæ urbem, Syracuse.

^p Inter ipsos similitudo] Inter Lysiæ Timæique scripta est aliqua similitudo, adeo ut Siculus uterque videri possit.

^q Strigosior] 'Strigosus' proprie

habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa ejus subtilitate admodum gaudeant. XVII. 65. Catonem vero quis nostrorum oratorum, qui quidem nunc sunt, legit? aut quis novit omnino? At quem virum? Dii boni! mitto civem, aut senatorem, aut imperatorem: oratorem enim hoc loco quærimus: quis illo gravior in laudando? acerbior in vituperando? in sententiis argutior?^w in docendo edisserendoque subtilior? Refertæ^r sunt orationes amplius centum quinquaginta (quas quidem adhuc invenerim, et legerim) et verbis, et rebus illustribus. Licet ex his eligant ea, quæ notatione et laude digna sint; omnes oratoriæ virtutes in eis reperientur. 66. Jam vero Origines ejus quem florem, aut quod lumen eloquentiæ non habent?^y Amatores huic desunt, sicuti multis jam ante sæculis^r et Philisto Syracusio, et ipsi Thucydidi. Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis cum brevitate, tum nimio acumine,¹ officit Theopompus elatione atque altitudine orationis suæ (quod idem Lysiæ Demosthenes);² sic Catonis luminibus obstruxit hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio.⁴ 67. Sed et in³ nostris inscitia est, quod ii

^w Gravior.^r Plenæ.^y Libri quos inscripsit Origines, quibus non abundant ornamentis?^z Quemadmodum Theopompus magnifica dictionis pompa nocet angustioribus sententiis Philisti et Thucydidis, quæ interdum non sunt satis claræ propter brevitatem et argutius quas consecantur; et quemadmodum ob eandem causam Lysiæ nocet Demosthenes: sic eorum qui consecuti sunt alta et exaggerata oratio, Catonis ornamenta obscuravit.

CAP. XVII. 1 Hæc, cum brevitate, tum nimio acumine, suspecta jam Budæo et Rivio, desunt in duobus Lambini codd. ideoque deleverunt Lamb. et Schutz. 'Recte defendit Ellendt.' Orell. Mox, *officit* e conjectura sua dedit Schutz. eumque secutus est Ellendt. 'Sed *officit* etiam nunc Philistio et Thucydidi, qui nihilo minus ab omnibus leguntur, cum paucorum in manibus sint Origines Catonis.' Orell.—2 'Adduntur in codd. et edd. quod idem Lysiæ Demosthenes, quæ cum prorsus abhorreant a Ciceronis consilio, interpolatori tribuenda esse dubitari non potest.' Schutz. Mox, *posterum quasi*, &c. ψ.—3 *Sed in*, omisso *et*, de Hensingeri conjectura Schutz. Mox, *inscientia est*

NOTE

dicatur equus macilentus et exhaustus, cujus corpus aut fame, aut alio vitio restrictum est, ut ex Nonio constat. 'Orator strigosus' per translationem est jejunos et tenuis.

^r Multis jam ante sæculis] A tribus

fere sæculis, ut ex ratione temporum patet, quam in recensendis lib. II. de Oratore § 53. &c. historiis Græcis, persecuti sumus.

¹ Cum brevitate, tum nimio acumine] Hæ voces criticis acutissimis glosse-

ipsi, qui in Græcis antiquitate delectantur, eaque subtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non noverunt quidem.⁴ Hyperidæ volunt esse et Lysiaë.^a Laudo: sed cur nolunt Catonis?⁵ Attico genere dicendi se gaudere dicunt. Sapienter id quidem. 68. Atque utinam imitarentur, nec ossa solum, sed etiam sanguinem!^b gratum est tamen, quod volunt. Cur igitur Lysias et Hyperides amatur, cum penitus ignoretur Cato? Antiquior est hujus sermo, et quædam horridiora^c verba: ita enim tum loquebantur: id muta, quod tum ille non potuit,^d et adde numeros; et aptior sit oratio:^e ipsa verba compone, et quasi coagmenta,^e quod ne Græci quidem veteres^f factitaverunt: jam neminem antepones Catoni. 69. Ornari orationem Græci putant, si verborum immutationibus^g utantur, quos appellant τρόπους,^h et sententiarum orationisque formis, quæ vocant σχήματα.^h non verisimile est, quam sit in utroque genere et creber et distinctus Cato.ⁱ XVIII. Nec vero ignoreo, nondum esse satis politum hunc oratorem,^j et quærendum esse aliquid perfectius: quippe cum ita sit ad nostrorum temporum rationem vetus, ut nullius scriptum extet dignum quidem lectione, quod sit antiquius: sed ma-

^a Imitatores esse cupiunt Hyperidæ et Lysiaë.

^b Nec tantum id in eloquentia consecrarentur, quod est gracile, sed præterea quod est nervosum et succi plenum.

^c Aspera et incomita.

^d Dum non liceret alium adhibere sermonem, quam qui usu tum esset receptus.

^e Ut sint numerosa.

^f Ut Gorgias et Hermagoras, &c.

^g Translationibus.

^h Figuras.

ⁱ Incredible est quam frequenter et varie Cato iis utatur.

^j Catonem.

Lamb.—4 Ita Ald. Junt. Crat. Grut. ne noverunt quidem Lamb. Schutz. et Orell. et sic conj. Ernesti; non noverunt. Quid enim? Manut. ‘Memorabilis omnino lectio.’ Orell. quam in Catone non, &c. ψ.—5 Laudo. Cur non Catonis? ψ et Norimb. Laudo. Sed cur nolunt Catones? Lamb. Schutz. et Orell. Cur non Catones? al. ap. Orell.—6 Codd. Regg. ap. Lalleu. et adde numeros, ut aptior sit oratio, ut legi jusserrat jam Steph. adde n. ut aptior sit or. omisso et, Lamb. et adde n. et ut aptior sit or. Ellendt. e conjectura.—7 Cod. ψ, tropos... schemata. Mox, in eodem, genere et crebre distinctus.

NOTÆ

ma redolent: nec immerito.

verborum tum sententiarum, fuse dic-

¹ Τρόπους] De tropis, et figuris, tum tum lib. III. de Orat. § 155. &c.

jore honore in omnibus artibus, quam in hac una dicendi,^f versatur antiquitas.^h 70. Quis enim eorum, qui hæc minora animadverterunt,ⁱ non intelligit, Canachi^u signa rigidiora^m esse, quam ut imitentur veritatem? Calamidis^v dura illa quidem, sed tamen molliora, quam Canachi: nondum Myronis^w satis ad veritatem adducta;ⁿ jam tamen, quæ non dubites pulchra dicere: pulchriora etiam Polycle-^{ti},^z et jam plane perfecta, ut mihi quidem videri solent. Similis in pictura ratio est: in qua Zeuxim,^x et Polygnotum,^y et Timantem,^z et eorum, qui non sunt usi^a plus quam quatuor coloribus, formas et lineamenta laudamus: at in Aëtione,³^b Nicomacho,^c Protogene,^d Apelle,^e jam

^f Antiquitas dat rebus omnibus aliis artificialibus potius quam eloquentiæ præ-
tium: tametsi quæ sunt longe antiquissima, non maxime commenduntur.

ⁱ Qui de minoribus artibus judicare possunt.

^m Rudiora.

ⁿ Veritatem exprimentia.

//////////

CAP. XVIII. 1 Guelf. 1. 2, et Norimb. arte dicendi.—2 Cod. ψ, et jam Polycle-
teti.—3 Ita Manut. Lamb. Grut. at in Echione Schutz. et Orell. e con-
jectura Lambini; at in Eetione Junt. et Crat. at in Etione, vel Mentione, al. ap.

NOTÆ

^u Canachi] Hic statnarius insignis Olympiade 95. annis ante Christum 400. floruit; ut auctor est Plinius xxxiv. 8.

^v Calamidis] Calamis statnarius e-
quis feliciter exprimentis excellit,
teste Plinio ibidem.

^w Myronis] De quo et Polycleto
lib. iv. ad Heren. § 9.

^x Zeuxim] De quo lib. ii. de In-
vent. § 1.

^y Polygnotum] Thasium qui clarus
fuit arte pingendi ante Olymp. 90.
sive annis ante Christum plus 420.
Plinius xxxv. 9.

^z Timantem] Timantes, cujus in
picturis plurimum erat ingenii, æmu-
lus fuit Xerxis, qui florere cœpit O-
lympiadis 95. anno 4. ante Christum
397. Plinius xxxv. 9. et 10.

^a Qui non sunt usi] Quatuor colo-
ribus solis immortalia illa opera fe-
cere, ex albis melino, ex silaceis At-

tico, ex rubris sinopide Pontica, ex
nigris atramento, Apelles, Echion,
Melanthius, Nicomachus clarissimi
pictores. Plinius xxxv. 7. Vides
in iis quæ sequuntur a Plinio dissen-
tire Ciceronem, qui colores plus quam
quatuor ab Apelle et Nicomacho sen-
tit adhibitos. In alternitro vel memo-
riæ lapsus, vel ex veterum monumen-
torum varietate opinionum dissimili-
tudo. Certiora tamen a Plinio, cum
de pictura proprie scriberet, quam a
Cicerone aliud agente, narrari censet
Paulus Manutius.

^b Aëtione] Eximio pictore. Legunt
alii Echione, qui claruit Olymp. 107.
teste Plinio xxxv. 10.

^c Nicomacho] Quo non fuit alius in
arte recte pingendi velocior. Vixit
temporibus Alexandri Magni. Vide
Plinium ibidem.

^d Protogene] Qui ex Cauno Cariæ
oppido oriundus, æqualis fuit Apellis,

perfecta sunt omnia. Et nescio an reliquis in rebus omnibus idem eveniat: ° nihil est enim simul et inventum, et perfectum. 71. Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poëtæ: † quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum, et in Phæacum, § et in procorum epulis ¢ canuntur. Quid? nostri veteres versus ubi sunt?

‘quos olim Fauni, † vatesque caneant,

Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,

Nec dicti studiosus erat:

Ante hunc;’

ait ipse ¢ de se; ¢ [p. 171.] nec mentitur in gloriando: sic

° Non.

† Quo tempore nondum quisquam in Parnassum ascenderat, nec studiosus erat elegantia poëtica, ante Ennium, ut loquitur de se Ennius.

////////

Orell. Inter Echione et Aëtione fluctuavit Rivius.—4 Ennius ipse ex ingenio

NOTÆ

qui dicebat omnia sibi cum Protogene paria esse, aut illi meliora; sed uno se præstare, quod manum ille de tabula nesciret tollere, memorabili præcepto nocere sæpe nimiam diligentiam. Floruit Olympiade circiter 110. annis ante Christum 340. Plinius ibidem.

° Apelle] Lib. III. de Orat. § 36.

† Ante Homerum poëtæ] Quales Linus, Orpheus, Musæus, et alii, de quibus diligenter et erudite Lilius disserit. Et vero multos ante Homerum Poëtas floruisse tradit Aristoteles in poëtica c. 4. Immo et ante ipsum nonnulli Iliadem scripsere. Poëta quidam nomine Syagrus, teste Æliano XIV. 21. primus dicitur Trojanum bellum cecinisse, et Corinnus Iliensis, heroicus poëta, ut quibusdam apud Suidam videtur, primus Iliadem scripsit bello Trojano adhuc durante, ut Homerus totum suæ poësis argumentum ex isto sumserit. Horum antiquissima carmina vulgo ig-

nota, et jam a plurimis sæculis perierisse, hoc nunc Vellei Paternuli lib. I. indicaverit. Homerus inquit, ‘magnitudine operum et fulgore carminum solus appellari poëta meruit: in quo hoc maximum est, quod neque ante illum, quem ille imitaretur, neque post illum, qui eum imitari posset inventus est; neque quenquam alium, cujus operis primus auctor fuerit, in eo perfectissimum, præter Homerum et Archilochum reperiemus.’

§ Phæacum] Horum rex Alcinoüs ejectum tempestate Ulyssem hospitio placide excepit, ac Demodoci musici cantu recreavit, Odyss. 8. Phæaces autem incolæ sunt Corcyræ, de l’île de Corfou.

¢ Procorum epulis] Proci sunt qui aliquam uxorem ducere appetunt. Eorum intempestivam lætitiā vide compressam libris ultimis Odyssææ.

† Quos olim Fauni] Versus Ennii. Fauni semidei geniti, ut ferunt, a Fauno antiquissimo Aboriginum rege.

enim sese res habet: nam et *Odyssea Latina*^j est, sic tanquam^s opus aliquod *Dædali*,^k et *Livianæ fabulæ*,^g non satis dignæ, quæ iterum legantur. 72. Atque hic *Livius*,^l qui⁶ primus fabulam, C. Clodio Cæci filio et M. Tuditano consulibus, docuit,^r anno ipso, antequam natus est *Ennius*; post Romam conditam autem quartodecimo et quingentesimo,⁷ ut hic^s ait, quem nos sequimur. Est enim⁸ inter scriptores de numero annorum controversia. *Attius*^{9m} autem a Q. Maximo quintum consule captum Tarento scripsit *Livium*, annis xxx.ⁿ post, quam eum fabulam docuisse et *Atticus*¹⁰ scribit, et nos in antiquis commentariis invenimus; 73. docuisse autem fabulam annis post xi. C. Cornelio,^o Q. Minucio consulibus,^t ludis Juventa-

^j *Comædiæ et tragædiæ a Livio compositiæ.*

^r *Dedit spectandam.*

^s *Atticus, qui hic præsens adest.*

^t *Tradit Attius Livium fabulam primam exhibuisse undecimo anno post quintum Maximi consulatum.*

~~~~~

Schutz. Mox, sic enim se Schutz. non monito lectore.—5 Ita codd. et edd. vett. item Ald. Junt. Manut. Lamb. Grut. *Odyssea Latina sic in tanquam* Guelf. 1. Venet. et Nor. *Odyssea Latina est sic, tanquam* Orell. *Odyssea Latina est Livii, tanquam* ex ingenio Schutz. sic delevit Ellendt. *Ulixæa* conj. Orell.—6 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. *Atque hic est Livius, qui solus* Lamb. *qui delevit* Schutz.—7 Ita Manut. et Grut. *quadringentesimo decimo* Junt. Crat. CCCC.X. Lamb. *tertio decimo quingentesimo* Osann. Anal. Crit. p. 50. *post Romam autem conditum, &c.* Regg. ap. Lallem. et Nor.—8 *Est autem* conj. Ellendt.—9 *Accius* Ald. Junt. Manut. Lamb. *Atticus* Nor. *Ateius* conj. Osan. l. l. p. 35. *Actutum, pro autem, Ellendt. legit enim.* Ernesti autem: Q. Maximo, errore typogr. quem patienter tulit Osann. Dein, *capto Tarento* Nor.—10 *Attius*

NOTÆ

^j *Odyssea Latina*] Carmen de Ulysse a Livio Andronico scriptum, quod Gellius testatur III. 16.

^k *Tanquam opus aliquod Dædali*] Id est, antiquissimum. Socrates apud Platonem in Hippiâ majore dicebat Dædalum, si eo tempore talia effingeret, ex quibus alias famam consecutus erat, judicio sculptorum ridiculum fore. Dædalus autem Atheniensis faber egregius erat, et pater Icari.

^l *Livius*] Andronicus, Latinorum antiquissimus poëta, primam docuit

fabulam anno U. C. 514. ante Christum 240.

^m *Attius*] Sive L. Accius, natus, auctore Eusebio in Chronico, Hostilio Mancino et Atilio Serano coss. anno U. C. 584. ante Christum 170. tragædias et annales carmine conscripsit.

ⁿ *Annis XXX.*] Anno scilicet U. C. 544. ante Christum 210.

^o *C. Cornelio*] Quorum consulatus incidit in annum U. C. 557. ante Christum 197.

tis,^u quos Salinator^p Senensi prælio^q voverat. In quo tantus error Attii¹² fuit, ut his consulibus XL. annos natus Ennius fuerit: cui cum æqualis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos consules, et Plautus¹³ et Nævius.^v XIX. 74. Hæc si minus apta videntur huic sermoni, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio, illustrium hominum ætates et tempora persequendi. Ego vero, inquit Brutus, et delector ista quasi notatione temporum, et ad id, quod instituisti,^w oratorum genera distinguere ætatibus, istam diligentiam esse accommodatam puto. 75. Recte, inquam, Brute, intelligis: atque utinam extarent illa carmina, quæ multis sæculis ante suam ætatem in epulis esse cantitata a singulis convivis¹ de clarorum virorum laudibus, in Originibus scriptum reliquit Cato! tamen illius quem in vatibus et Faunis^r enumerat² Ennius, bellum Punicum, quasi My-

^u *Deæ Juventutis.*

^v *Ex sententia Attii sequitur eum, qui primus dedit, fuisse juniorem Plauto et Nævio, qui multas jam ante exhibuerant.*

^w *Quod tibi proposuisti.*

margo ed. 1584.—11 Ita emendasse dicitur Victor. ita quoque Manut. Lamb. Grut. Orell. *Indis Luctatiis* Nor. Ald. Junt. Crat. Camer.—12 *Ateii* Osann. Mox, XXX. annos Nor. Tum, cui si æqualis e Schneideri conj. malit Schutz. et sic legit Manut.—13 Schutz. e conjectura, *consules, Plautus, &c.* sic etiam Ellendt.

CAP. XIX. 1 Cod. *ψ*, *conviviis*.—2 Ita Nor. Ald. Junt. Manut. Grut. *quem v. et F. annumerat*, omisso *in*, Lamb. et Ellendt. *annumerat* etiam Guelf. 1. 2. et Schutz. *quem in v. et F. numerat* margo ed. 1584. et Orell. probante Ellendtio in Annot. a quibus sæpenumero verba Ciceronis ipsius apud eum

NOTÆ

^p *Salinator*] M. Livius tum consul anno U. C. 547. per prolepsin Salinator dictus, quod cognomen non nisi triennio post ipsi impositum est, ut alibi notavimus lib. 11. de Orat. § 273.

^q *Senensi prælio*] Commisso ad Senam, quæ urbs a Senonibus Gallis conditoribus appellata, hodie dicitur *Senigaglia*.

^r *In vatibus et Faunis*] Ennius hic

Nævium ut vetustate obsoletum explodit, cum ipse tamen a Cicerone Tusculan. Quæst. lib. 1. § 3. dicatur natu major quam Plautus et Nævius. Tullius de utriusque poetæ incerta ætate alias aliis locis secutus fuerit opiniones: vel, quod probabilius, memoriæ vitio lapsus fuerit. Qui enim ut nimis antiquum rideret Nævium Ennius, nisi ipse multo junior foret?

ronis opus, delectat.* 76. Sit Ennius sane, ut est certe, perfectior : qui si illum,^y ut simulat, contemneret, non, omnia bella persequens,^z primum illud Punicum acerrimum bellum^s reliquisset.^a Sed ipse dicit, cur id faciat, * * 'scripsere,' inquit, 'alii rem^b Versibus,'³ * * et luculente quidem scripserunt, etiamsi minus, quam tu, polite.^t Nec vero tibi aliter videri debet; qui a Nævio vel sumsisti^v multa, si fateris; vel, si negas, surripuisti.

77. Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminus,^v C. Varro,^w Q. Maximus,^x Q. Metellus,^y P. Lentulus,^z P. Crassus,^a qui cum superiore Africano consul fuit.

* Nævii, quem inter vetustate obsitos numerat Ennius, carmen de bello Punico, ut opus antiquitate commendabile, nobis placet.

^y Nævium.

^z Carmine describens.

^a Omisisset, quod putavit laudabiliter a Nævio scriptum.

^b Bellum Punicum.

//////////

discrepant. Mox, et bellum Lamb. bello Punico ψ.—3 Versibu' Manut.—

NOTE

* *Acerrimum bellum*] Belli primi Punici causa fuit Romanæ Punicæque gentis utrimque suspecta potentia. In eo bello potissimum inclarnit invicta tormentis Attilli fides. Anno vigesimo tertio devictis Pœnis ac tributo mulctatis, finis bello impositus, U. C. 513. ante Christum natum 241. Livius, Polybius, &c.

^t *Minus, quam tu, polite*] Delicioris erant fastidii Augusti sæculo. Certe Ovidio Trist. lib. II. dictus est 'Ennius ingenio maximus, arte rudis.' 'Ennium,' inquit Fabius x. I. 'sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia et antiqua robora non tantam habent speciem, quantam religionem.'

^v *Sumsisti*] Sumimus palam et quæ licet: subripimus clam et quæ non licet.

^w *C. Flaminius*] Consule superiores notas § 57.

^x *C. Varro*] C. Terentius Varro idem cladis Cannensis auctor, loco non humili solum sed etiam sordido

ortus, patre lano, ipse mercis institor. Cum dedisset se foro, primum in notitiam populi, deinde ad amplissimos magistratus et ad consulatum pervenit. Eloquentem ex eo fuisse constat, quod unus inventus sit suator legis, de æquando magistri equitum et dictatoris jure. Livius lib. xxii.

^x *Q. Maximus*] Vide lib. II. de Orat. § 283.

^y *Q. Metellus*] Q. Cæcilius Metellus, filius L. Metelli pontificis, bis consulis, dictatoris, et magistri equitum; orationem, ut refert Plinius VII. 43. habuit de supremis laudibus patris sui. Ipse consul fuit anno U. C. 548. et dictator biennio post anno ante Christum 206. Livius, &c.

^z *P. Lentulus*] An P. Cornelius Lentulus Caudinus qui consulatu functus est anno U. C. 518. ? an ille qui in Sicilia proprætor fuit anno 542. ? De quo Livius lib. xxv.

^a *P. Crassus*] P. Licinius Crassus Dives in consulatu anno U. C. 549.

Ipsū Scipionem^b accepimus non infantem^c fuisse : filius quidem ejus,^c is, qui hunc minorem Scipionem^d a Paulo adoptavit, si corpore valuisset, inprimis habitus esset disertus. Indicant cum oratiunculæ,⁴ tum historia quædam Græca, scripta dulcissime. XX. 78. Numeroque¹ eodem fuit^e Sex. Ælius,^d juris quidem civilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus. De minoribus autem,^f C. Sulpicius Gallus,^e qui² maxime omnium nobilium Græcis literis studuit, isque et oratorum in numero est habitus, et fuit reliquis rebus ornatus, atque elegans. Jam enim erat unctior^g ³ quædam splendidiorque consuetudo loquendi. Nam, hoc prætore ludos Apollini faciente, cum Thyesten fabulam docuisset,^h Q. Marcio, Cn. Servilio con-

^c Satis disertum.^d P. Scipionem Africanum, Pauli Æmilii filium.^e Inter oratores quoque numerandus est.^f Inter juniores iis quos supra appellavimus.^g Plenior et nitidior.^h Spectandam exhibuisset.

//////////

4 Guelf. 1. 2. et Schutz. tum oratiunculæ. Mox, Græce scripta conj. Orell. Dein, pro dulcissime, Guelf. 1. habet dilucidissime.

CAP. XX. 1 Minorque ψ.—2 ‘Sine dubio delendum qui; nam alias in De min. a. C. S. Gallus intelligendum foret fuit e superioribus, Cum hoc C. grand. &c. quod est duriusculum, cum tam multa interposita sint, et sit novi generis

NOTE

ante Christum 205. collega fuit P. Cornelli Scipionis, qui postea Africanus dictus est. Cassiodorus, &c.

^b Ipsū Scipionem] P. Cornelius Scipio Africanus Major bellum in Africam transtulit, ubi Hasdrubale Carthaginienſi et Syphace Numidiæ rege iterum debellatis, illustre consecutus est Africanus cognomentum. Accusatus de capta ab Antiocho pecunia ad pacis leges ferendas, adversariorum invidiæ cessit, et Linternum in Campaniam se transtulit; ibique obiit anno U. C. 570. ante Christum 184. Livius, Plutarchus, &c.

^c Filius quidem ejus] Cn. Cornelius Scipio, Africanus Majoris filius, a paterna virtute quantum degeneraverit paucis enarrat Val. Max. III. 5. Ni-

hilominus cum hic et alibi, præcipue in Catone, laudetur Africanus filius, putamus cum Corrado plures ei fuisse filios, quorum unus, qui Cneius a Valerio vocatur, degeneravit; alter Publius, cum liberis careret, P. Scipionem Æmilianum, L. Pauli, qui Persen vicit, filium, adoptavit.

^d Sex. Ælius] Cognomento Catus ob acumen ingenii et eximiam juris scientiam: consul fuit anno U. C. 555. ante Christum 199.

^e C. Sulpicius Gallus] Vir nobilitate, virtute, poëticis, oratoriis, philosophicis, mathematicisque disciplinis celeberrimus. Consulatum gessit, ac de Liguribus triumphavit anno U. C. 587. ante Christum 167. Livius, Plutarchus, &c.

sulibus,^f mortem obiit⁴ Ennius. 79. Erat iisdem temporibus Ti. Gracchus,^g P. F. qui bis consul et censor fuit, cujus estⁱ oratio Græca apud Rhodios : quem civem cum gravem, tum etiam eloquentem constat fuisse. P. etiam Scipionem^h Nasicam, qui est Corculum appellatus, qui item bis consul et censor fuit, habitum eloquentem ; M. alium, illius,ⁱ qui sacra acceperit, filium :⁵ etiam L. Lentulum,^j qui cum C. Figulo consul fuit : Q. Nobiliorem,^k M. F. jam patrio instituto deditum studio literarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre ejus in Ætolia militaverat, civitate donavit, cum triumvir coloniam deduxisset : et T. Annium Luscum, hujus Q. Fulvii⁶ collegam, non indiseritum dicunt fuisse. 80. Atque etiam L. Paulus,^l Africani

ⁱ *Extat.*

//////////

initium.' *Ernesti.*—3 Guelf. 1. 2. *mītor.*—4 Cod. *ψ*, *morte obiit.*—5 ⁶ Locus corruptus. Turbant codd. etiam Guelf. 1. 2. *eloquentem. M. alium illius, qui sacra acceperit* (Schutz. e conjectura accepit) *filium, dicunt Nor. Junt. Crat. dicunt* primus delevit *Ernesti; eloquentem M. illius, qui sacra acceperit filium dicunt Lamb. eloquentem aiunt (aiunt recepit Lallem.) illius, qui sacra acceperit, filium. Dicunt etiam Mannt. eloquentem majoris illius ... filium* ed. 1469. probante Le Clerc. *eloq. Publii illius qui s. accepit, filium, etiam de Pighii conjectura Schutz. Schutzius præterea e vestigiis codd. tentavit, P. illius, Idææ matris qui s. accepit.* Orell. *eloquentem indeautrit* Guelf. 1.—6 *Quinti filium ψ.*—

NOTÆ

^f Q. Marcio, Cn. Servilio cons.] An. scil. U. C. 585. ante Christum 169.

^g Ti. Gracchus] Tiberius Sempromius Gracchus censor fuit coss. Q. Marcio, Cn. Servilio : bis consulatum obiit ; primo quidem anno U. C. 577. ante Christum 177. iterum anno U. C. 591. ante Christum 163.

^h P. Scipionem] P. Cornelius Scipio Nasica cognomento Corculum ob egregiam humanitatem : bis consul, primum anno U. C. 592. ante Christum 162. deinde anno 599. ante Christum 155. quo tempore de Dalmatis triumphavit. Præterea censura functus est anno U. C. 595. ante Christum 159.

ⁱ M. alium, illius] Depravatum hunc locum censet Pighius ad annum U. C.

579. et sic corrigit : Censor fuit, Publii illius qui sacra acceperat filium, habitum eloquentem dicunt. Et vero Nasica Corculum filius erat Publii Nasicæ, qui optimus civitatis judicatus Matrem Magnam hospitio exceperat.

^j L. Lentulum] L. Cornelius Lentulus Lupus et C. Marcius Figulus consulatum iniere, anno U. C. 598. ante Christum 156.

^k Q. Nobiliorem] Q. Fulvius Nobilior Ti. Annio Lusco collega, consul fuit anno U. C. 601. ante Christum 153. bellum in Hispania non feliciter gessisse testis est Appianus libro de rebus Hispaniæ.

^l L. Paulus] Is est L. Æmilius Paulus, qui, devicta Macedonia, de Perse rege per triduum pompa, ut

pater, personam principis civis facile dicendo tuebatur; et vero etiam⁷ tum Catone vivo, qui annos quinque et octoginta natus excessit e vita, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam,^m ad populum, summa contentione dixisset: quam etiam orationem scriptam reliquit. XXI. 81. Sed vivo Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt. Nam et A. Albinus,ⁿ is, qui Græce scripsit historiam, qui consul cum L. Lucullo fuit, et literatus et disertus fuit: et tenuit cum hoc locum quendam etiam^j Ser. Fulvius,^o et una Ser. Fabius^p Pictor, et juris, et literarum, et antiquitatis bene peritus. Q. que Fabius Labeo^q fuit ornatus iisdem fere laudibus. Nam Q. Metellus,^r is, cujus quatuor filii consulares fuerunt, inprimis est habitus eloquens, qui pro L. Cotta^s dixit,

^j *Inter oratores.*

////////

7 Ita Lamb. Schutz. et Orell. *at vero etiam* ψ, Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut.

NOTÆ

nunquam alias insigniore triumphavit, anno U. C. 587. ante Christum 167. Livius, &c.

^m *Contra Ser. Galbam*] De cujus causa diximus lib. 1. de Orat. § 227.

ⁿ *Albinus*] A Posthumius Albinus scripsit non modo Græcos, sed etiam Latinos annales, quos citat Macrobius Saturn. II. 16. Consulatum tenuit anno U. C. 603. ante Christum 151. Festum est quod de Albino narrat Gellius XI. 8. cum Græce scripsisset, ac veniam imperitiæ peteret in historiæ principio, Næ tu, inquit Cato, nimium nugator es, Albine, qui maluisti culpam deprecari quam culpa vacare.

^o *Ser. Fulvius*] Ser. Fulvius Flaccus consul anno U. C. 619. ante Christum 135. Vardæos Illyricis infestos uno prælio subegit. Livii Epitome, et Appianus.

^p *Ser. Fabius*] Ser. Fabius Pictor, quæstor provinciæ fuit anno U. C.

598. ante Christum 156. et prætor anno 608. ante Christum 146. Inter alia scripsit annales.

^q *Q. Fabius Labeo*] Primum quæstor urbanus, deinde prætor de Creta triumphum egit anno U. C. 565. ante Christum 189. consulatu etiam functus anno U. C. 571. ante Christum 183.

^r *Q. Metellus*] Q. Cæcilius Metellus Macedonicus ex Macedonia triumphavit anno U. C. 608. ante Christum 156. triennio post consul. Denique censor anno U. C. 623. ante Christum 131. Vir felicissimæ virtutis, senex a quatuor filiis consularibus elatus, Q. Balearico, L. Diademato seu Vittato, M. Metello, et C. Caprario. Plutarchus de Fortuna Romanorum. Plinius VII. 44.

^s *L. Cotta*] L. Aurelius Cotta consul renuntiatus est anno 610. ante Christum 144.

accusante Africano,^k cujus^k et aliæ sunt orationes, et contra Ti. Gracchum exposita est² in C. Fannii^u annalibus. 82. Tum ipse L. Cotta³ veterator^l habitus, sed C. Lælius^v et P. Africanus^w inprimis eloquentes: quorum extant orationes, ex quibus existimari^m de ingeniis oratorum⁴ potest. Sed inter hos, ætate paulum his antecedens, sine controversia Ser. Galba^x eloquentia præstitit: et nimirum is princepsⁿ ex Latinis, illa oratorum propria, et quasi legitima opera tractavit, ut egrederetur⁵ a proposito ornandi causa, ut delectaret animos, ut permoveret, ut augeret rem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur: sed nescio quomodo hujus, quem constat eloquentia præstitisse, exiliores^o orationes sunt, et redolentes magis antiquitatem, quam aut Lælii, aut Scipionis, aut etiam ipsius Catonis: itaque exaruerunt,^{p6} vix jam ut appareant.

83. De ipsius Lælii et Scipionis ingenio, quanquam ea jam est⁷ opinio, ut plurimum tribuatur ambobus; dicendi

^k Metelli.^l Callidus in agendis causis.^m Judicari.^u Primus.^o Exsangui stylo.^p Desierunt esse in pretio.

CAP. XXI. 1 Jam Q. Metellus conj. Orell.—2 Ita codd. et edd. vett. item Nor. Ald. Junt. Manut. Crat. Lamb. Grut. Orell. est omisit Schutz. non monito lectore.—3 L. Cotta^ψ.—4 Pro oratorum, Schutz. de Ernestii conjectura dedit eorum. ‘Sed quod hi non viderunt, oratorum h. l. plane dictum est, ut § 91. ‘in oratore Galba,’ id est, eorum, tanquam oratorum.’ Orell.—5 Lamb. egrederetur. Vid. Beier. ad Offic. tom. II. p. 150. Mox, pro ut permoveret, quod habent Manut. Schutz. et Orell. aut permoveret exhibent Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut.—6 Ita codd. et edd. vett. etiam Ald. Junt. Lamb. itaque evanuerunt ex ingenio Purgoldi edidit Schutz. ‘Unum dubium restat, quod sic idem fere bis dicitur, itaque evanuerunt, vix jam ut appareant.’ Orell.

NOTÆ

^k Accusante Africano] Africanum Æmilianum hujus Metelli fuisse inimicum scribit Plinius loco citato.

^u C. Fannii] De quo infra § 101.

^v C. Lælius] Cognomento Sapiens, Africani Minoris amicitia, ingenio, doctrina, poësi, eloquentia celebris; quo Terentium familiariter usum scribit in Vita Terentii Suetonius, et ab eo in componendis fabulis adjutum, quod indicat, et sibi laudi ver-

tit Terentius in prologo Adelphorum. Prætor anno 609. ante Christum 145. Viriathum Lusitanum bellica virtute fregit: consul denique fuit anno U. C. 614. ante Christum 140.

^w P. Africanus] Æmilianus scilicet, de quo consulantur notæ in lib. IV. ad Herenn. § 19.

^x Ser. Galba] Vide lib. I. de Orat. § 227.

tamen laus est in Lælio illustrior. At oratio Lælii de collegiis,^{8 y} non melior, quam de multis quam voles, Scipionis :⁹ [p. 172.] non quo illa Lælii quicquam sit dulcius, aut quod de religione dici possit augustius; sed multo tamen vetustior, et horridior ille, quam Scipio : et, cum sint in dicendo variæ voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, et lubenter verbis etiam uti paulo magis priscis Lælius. 84. Sed est mos⁹ hominum, ut nolint eundem^r pluribus rebus excellere. Nam ut ex bellica¹⁰ laude aspirare ad Africanum nemo potest, in qua ipsa egregium Viriatico bello^{11 z} reperimus fuisse Lælium : sic ingenii, literarum, eloquentiæ, sapientiæ denique, etsi utrique primas,^s priores tamen libenter¹² deferunt Lælio. Nec mihi ceterorum iudicio solum videtur, sed etiam ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse. 85. Erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, sic in hoc ipso humanior, ut faciles essent in suum cuique tribuendo.^t XXII. Memoria teneo, Smyrnæ^a

⁹ Quam quælibet ex plurimis quas scripsit Scipio.

^r Quasi invidia commoti.

^s Inter omnes æquales.

^t Sic erant illis temporibus mores hominum et in ceteris rebus meliores, et in hoc æquiores, quod facile suum unicuique tribuerent.

itaque ecraruerunt conj. Goerenz.—7 Lamb. ea est jam.—8 Margo ed. 1584. a collegis; Nor. et Lamb. de collegis. Paulo post, non quod ψ. Tum, pro aut quod, Schutz. et Orell. de Heusingeri sententia legunt aut quo; et sic in Guelf. 1. 2.—9 Sed iste mos Guelf. 1. Sed est iste mos Schutz.—10 Nam ut bellica, omisso ex, Guelf. 2. et Schutz.—11 Ita edd. vet. etiam Mediol. Vernet. 1485. Nor. Lamb. Viriathico bello Ellendt. et Orell. Viriathi bello ψ. Viriati bello alter Oxon. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Schutz.—12 Norimb. et Schutz. omittunt libenter.

NOTÆ

^y De collegiis] Anno U. C. 609. ante Christum 145. C. Licinius Crassus legem de sacrificiis promulgavit; ut cum vacarent, non deinceps collegii cooptatione, sed populi suffragiis, ut alii magistratus, habitis comitiis darentur. Legi ferendæ intercessit C. Lælius prætor. Vide Ciceronis librum de Amicitia § 96.

^z Viriatico [Viriathi] bello] Viriathus ex venatore latro, ex latrone dux et imperator Lusitanorum in

Hispania, multos Romanorum duces variis præliis devicit: a C. Lælio, ut diximus, deinde ab aliis fusus et fugatus, tandem a Q. Servilio Cæpione circumventus, corruptis ejuslegatis, ac dolo interfectus est, non mediocri Romani nominis dedecore. Florus, Appianus, Orosius.

^a Smyrnæ] Smyrna urbs Ioniæ ab una Amazonum cognomine sic appellata: dicitur etiamnum hodie Smyrne.

me ex P. Rutilio Rufo^b audisse,ⁱ cum diceret, adolescentulo se accidisse, ut ex senatus consulto P. Scipio^c et D. Brutus (ut opinor) consules de re atroci magnaue quærent. Nam cum in sylva Sila^{2 d} facta cædes esset, notique homines interfecti, insimulareturque familia, partim etiam liberi, societatis ejus, quæ picarias^{3 e} de P. Cornelio,^f L. Mummio censoribus redemisset,^u decrevisse senatum, ut de ea re cognoscerent et statuerent consules.^g 86. Causam pro publicanis^v accurate, ut semper solitus esset, eleganterque dixisse Lælium. Cum consules, re audita, ‘amplius’^h de consilii sententia pronuntiavissent;^w paucis interpositis diebus iterum Lælium multo diligentius meliusque dixisse, iterumque⁴ eodem modo a consulibus rem esse prolatam.^x

^u *Publicanorum qui conduxerant loca ubi pix fieret.*

^v *Iis qui certo pretio loca illa conduxerant.*

^w *Senatus statuisset differendum in aliud tempus judicium.*

^x *Dilatam.*

CAP. XXII. 1 Ita Codd. aliquot, item Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb.—2 Ita de Turnebi conjectura Grut. Schutz. et Orell. *silva sua* Ald. Junt. Crat. *silva Scantia* Manut. et Lamb. *æstivis ita* Nor.—3 Ita Guelf. 1. 2. Nor. Mediol. Ald. Manut. Grut. Schutz. et Orell. *picarias* Gothofr. *pecuaria* Junt. Crat. Lamb.

NOTÆ

^b *P. Rutilio Rufo*] De quo inferius § 110. et 113.

^c *P. Scipio*] P. Cornelius Scipio Nasica, et D. Junius Brutus postea Callaicus nominatus, consules fuere anno U. C. 616. ante Christum 138.

^d *In sylva Sila*] Quæ, teste Strabone, est in Brutiis Italiæ populis, ubi nunc Calabria inferior. Turnebianæ conjecturæ adhiæsimus: legunt alii, *in sylva sua ita facta cædes esset*: alii divinant, *in sylva Scantia*.

^e *Picarias*] Picis apud veteres frequens usus; cum ad alia adhibebatur, tum ad navalia munienda; quod notat Plinius XVI. 11. tum ad vina condienda, idem XIV. 20. Picariæ fortasse loca fuerint ubi pix fiebat. Hic aliis in editionibus habetur *picarias*; aliis *pecuarias*, id est, pascu-

^f *P. Cornelio*] P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus, L. Mummus censores lustrum condidere anno U. C. 612. ante Christum 142.

^g *Statuerent consules*] Tum quæstio de sicariis non communi jure prætoribus, sed extra ordinem consulibus mandata est.

^h *Amplius*] Vetus hæc erat Romanorum in judiciis consuetudo, ut si quis esset absolvendus, statim absolveretur; si quis damnandus, statim damnaretur; at si causa dubia esset, tunc ampliabatur reus, id est, pronuntiabatur amplius examinandam esse causam; et duabus literis N. L. judices significabant, sibi non liquere quid esset statuendum, causamque denuo esse dicendam. Asconius Pedianus.

Tum Lælium, cum eum socii domum reduxissent, egissentque gratias, et, ne defatigaretur, oravissent, locutum esse ita: se, quæ fecisset, honoris eorum causa, studiose, accurateque fecisse; sed se arbitrari, causam illam a Ser. Galba, quod is in dicendo gravior⁵ acriorque esset, gravius et vehementius posse defendi. Itaque auctoritate C. Lælii publicanos causam detulisse ad Galbam. 87. Illum autem, quod ei viro succedendum esset, verecunde et dubitanter recepisse:⁹ unum, quasi comperendinatus,^{a 6 i} medium diem fuisse, quem totum Galbam in considerata causa, componendaque posuisse: et, cum cognitionis dies esset, et ipse Rutilius rogatu sociorum^b domum ad Galbam mane venisset, ut eum admoneret, et ad dicendi tempus adduceret; usque illum,^c quoad ei nuntiatum esset, consules descendisse,^d omnibus exclusis, commentatum in quadam testudine cum servis literatis fuisse,^e quorum aliis aliud⁷ dictare eodem tempore solitus esset: interim cum

⁹ *Causam quæ ad se deferebatur.*

^a *Galbam in expendenda instruendaque causa consumsisse medium ex tribus diebus, quasi illi fuissent comperendinatione assignati.*

^b *Publicanorum.*

^c *Galbam.*

^d *In forum ad causam cognoscendam.*

^e *In conclavi sub quodam fornice meditatam esse cum servis quibus in scribendo utebatur.*

////////

‘pecuarias frustra corripbat Corrad.’ Schutz.—4 Nor. iterum.—5 Ita Mediol. Ellendt. et Orell. ‘Sed vix convenit, cum mox sequatur gravius. Mihi legendum videtur acerbior.’ Orell. ornatior Guelf. 1. 2. Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. fortior Victor. Manut. et Schutz. in ed. maj. ardentior de Reitzii conjectura Schutz. in ed. min. vid. Misc. Obs. tom. X. p. 189. atrocior Triller. et Buttman.—6 Lallem. e cod. Reg. comperendinatum.—7 Hæc est Ernestii conjectura; quorum aliud alii Manut. Lamb. quorum alii aliud

NOTÆ

ⁱ *Comperendinatus*] Sive comperendinationis, quæ tum erat cum hominis rei iudicium in secundam actionem perendie, id est, tertio post die habendam differebatur, tametsi de reo jam convicto actione prima potuisset judicari. Eam autem comperendinationis legem primus tulit Glaucia, quod tradit Asconius, ut accusatis, si forte essent innocentes,

liceret per tempus objecta crimina refellere. Porro triplex ampliatio inter et comperendinationem est discrimen: ampliatio certum numerum actionum non habebat, comperendinatio iteratam tantum actionem: deinde ampliatio actionem differebat in tempus iudicium arbitrio præscriptum, comperendinatio non nisi in tertium diem: denique ampli-

esset ei nuntiatum tempus esse, exisse in ædes eo colore, et iis oculis,^f ut egisse causam, non commentatum putares. 88. Addebat etiam, idque^g ad rem pertinere putabat, scriptores illos male mulcatos exisse cum Galba,^g ex quo significabat, illum non in agendo solum, sed etiam in meditando vehementem atque incensum fuisse. Quid multa? magna expectatione, plurimis audientibus, coram ipso Lælio sic illam causam, tanta vi, tantaque gravitate dixisse Galbam, ut nulla fere pars orationis silentio præteriretur.^h Itaque multis querelis, multaque miseratione adhibita, socios, omnibus approbantibus, illa die,ⁱ quæstione liberatos esse.ⁱ XXIII. 89. Ex hac Rutiliana¹ narratione suspicari licet, cum duæ summæ sint in oratore² laudes, una subtiliter disputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos; multoque plus proficiat is, qui inflammet iudicem, quam ille, qui doceat; elegantiam in Lælio, vim in Galba fuisse. Quæ quidem vis tum³ maxime cognita est, cum, Lusitanis^j a Ser. Galba prætore contra interpositam,^j ut existimabatur, fidem, interfectis, T. Libone⁴ tribuno plebis populum incitante, et rogationem in Galbam, privilegii similem,^k ferente,^k summa se-

^f *Tam ardenti vultu, tam acribus oculis.*

^g *Servos literatos vehementiori commentatione Galbæ, qui celerius dictaret, fatigatos.*

^h *Ut omnes fere partes orationis fausta acclamatione exciperentur.*

ⁱ *Exemptos esse tormentis ad inquirendum crimen adhiberi solitis.*

^j *Contra datam fidem.*

^k *Ferente legem de redimendis Lusitanis quos Galba vendiderat; quæ lex videbatur esse privilegium sive privata lex contra Galbam.*

////////

Orell. alii omittunt codd. Junt. Crat. Grut.—8 Lamb. *id quod.* Mox, *male multatos* Ald. Junt. Manut. Lamb. *mule mulcatos* Omnib.—9 Ita codd. Ald. Junt. Manut. et recentt. *illo die* Lamb.

CAP. XXIII. 1 *Rutilia* Guelf. 1. 2.—2 Cod. ψ *in oratione.*—3 *Quæ quidem ut istum* in eodem codice.—4 *L. Libone* in eodem; *L. Scribonio* margo Crat.

NOTÆ

atio ex iudicum voluntate pendebat, § 227.

comperendinatio erat lege constituta.

^j *Lusitanis*] Hujus causæ seriem et eventum exposuimus lib. 1. de Orat.

^k *Privilegii similem*] Privilegium enim ferri vetabant leges XII. tabularum. Non erat privilegium illa lex quæ ferebatur de Lusitanis in liber-

nectute,¹ ut ante dixi, M. Cato legem suadens in Gālbam multa dixit: quam orationem in Origines suas retulit, paucis antequam mortuus est, an diebus, an mensibus?^m 90. Tum igitur nihil⁵ recusans Galba¹ pro sese, et populi Romani fidem implorans, cum suos pueros, tum C. Galliⁿ etiam filium^o flens commendabat; cujus orbitas et fletus mire miserabilis fuit propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum eripuit flamma,^p⁶ propter pueros misericordia populi commota, sicut idem scriptum reliquit Cato. Atque etiam ipsum Libonem^m non infantem^q video fuisse, ut ex orationibus⁷ ejus intelligi potest. 91. Cum hæc dixissem, et paulum⁸ interquievissem, Quid igitur, inquit, est causæ, Brutus, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus ejus appareat?⁹ quod mirari non possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt. XXIV. Nec enim est¹ eadem, inquam, Brute, causa non scribendi, et non tam bene scribendi, quam dixerint.⁷ Nam videmus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne domesticus etiam labor accederet ad forensem: pleræque enim scribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur.⁴ 92. Alios non

¹ Annum agens octogesimum quintum.

^m Aut diebus aut mensibus.

ⁿ Sulpicii.

^o Cujus tutor erat.

^p Ex invidia et judicio.

^q Satis eloquentem.

^r Diversis rationibus moventur ad non scribendum, et ad non tam bene scribendum quam dixerint.

^s Pleræque orationes per otium domi scriptæ sunt, postquam habitæ fuere in foro, non vero ut habeantur.

—5 ‘Recepi nihil e Val. Max. viii. 1. quod et sensus requirit. E Nonio quædam et aliis grammaticis recepta sunt, cur non et hoc e Valerio?’ *Ernesti*. nihil receperunt *Schutz*. et *Orell*. Mox, tum suos pueros unus *Oxon*.—6 *Nor. flamme*.—7 Unus *Oxon*. ut exortationibus.—8 *Lamb. et paululum*. Mox, quievissem *Guelph*. 1.—9 *Codd.* aliquot, etiam ψ , cum edd. *Nor. Junt. Crat. Manut.* apparet.

NOTE

tatem restituendis, sed quod in Galbam ferri videretur, erat privilegii similis.

¹ *Recusans Galba*] Recte conjiciunt eruditi e Val. Max. viii. 1. qui ex veteribus aliquando mutuari verba solent, addendam hic nihil recusans Gal-

ba.

^m *Libonem*] L. Scribonius Libo trib. plebis anno U. C. 605. ante Christum 149. alios etiam deinde magistratus obiit. An is est cujus annalem citat Cicero ad Attic. xiii. 30.?

laborare, ut meliores fiant; ¹ nulla enim res tantum ad dicendum proficit, ² quantum scriptio: ³ memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, ⁴ cum se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque etiam majorem visum iri, si in existimantium arbitrium sua scripta non venerint: ⁵ alios, ⁶ quod melius putent ⁷ dicere se posse, quam scribere; quod peringeniosis hominibus, neque satis doctis, plerumque contingit, ⁸ ut ipsi Galbæ; 93. quem fortasse vis non ingenii solum, sed etiam animi, et naturalis quidam dolor ⁹ dicentem incendebat, efficiebatque, ut et incitata, et gravis, et vehemens esset oratio: dein cum otiosus stylum prehenderat, ¹⁰ motusque omnis animi, tanquam ventus, hominem defecerat, flaccescebat oratio; ¹¹ quod iis, qui limatius ¹² dicendi consecantur genus, accidere non solet, [p. 173.] propterea quod prudentia nunquam deficit oratorem, qua ille utens eodem modo possit et dicere et scribere: ardor animi non semper adest, isque cum consedit, ¹³ omnis illa vis et quasi flamma oratoris extinguitur. 94. Hanc igitur ob causam videtur Lælii mens spirare etiam in scriptis, Galbæ autem vis occidisse. ¹⁴ ¹⁵

XXV. Fuerunt etiam in oratorum numero mediocrium L. et Sp. Mummii, ¹⁶ fratres, quorum extant amborum oratio-

¹ Videmus alios non esse sollicitos de accuratioe eloquentia.

² Nolunt ingenii sui monumentum esse orationes scriptas.

³ Si sua scripta non subjiciantur censuræ criticorum.

⁴ Videmus alios non scriptis commendare suas orationes.

⁵ Cum quietus se dabat ad scribendum.

⁶ Languescebat oratio.

⁷ Accuratus.

⁸ Sese remisit.

⁹ Perisse.

CAP. XXIV. 1 Nec est enim emendavit nescio quis ap. Orell.—2 Pro proficit, Guelf. 1. 2. exhibent valet.—3 Nor. putent melius.—4 Ita codd. Regg. ap. Lallam. ψ, Manu. Schntz. et Orell. contigit Nor. Junt. Crat. Lamb. Grut.—5 Wetz. e Schneideri conjectura edidit naturalis quidam calor. Sed vulgatum bene defendit Ernesti. Schntz. Paulo post, deinde quum otiosus Guelf. 1.—6 Guelf. 1. cecidisse, probante Schntz.

NOTÆ

¹ Quantum scriptio] Verum enim ac magister.
quod alibi traditur. Stylus optimus ¹⁶ L. et Sp. Mummii] L. Mummius,
et præstantissimus dicendi effector cognomento Achaicus, amplissimis

nes: simplex quidem L. et antiquus: ¹ Sp. autem nihilo ille quidem ornatior, sed tamen astrictior: ^c fuit enim doctus ex disciplina ² Stoicorum. Multæ sunt Sp. Albin^p orationes. Sunt etiam L. et C. Aureliorum ^q Orestarum, quos aliquo video in numero oratorum fuisse. 95. P. etiam Popillius ^r cum civis egregius, tum non indisertus fuit. C. vero, filius ejus, disertus. C. que Tuditanus ^s cum omni vita atque victu excultus atque expolitus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus. Eodemque in genere est habitus is, qui injuria accepta fregit Ti. Gracchum patientia, civis in rebus ⁴ optimis constantissimus, M. Octavius. ^t At vero M. Æmilius Lepidus, ^u qui est

^c *Pressior.*

CAP. XXV. 1 Lamb. *Lucius fuit et antiquus.*—2 Guelf. 1. *doctus disciplina*; ψ, *fuit autem d. ex disciplina.*—3 *Caiusque Tuditanus* Olivet. Schutz. et Orell. *gravisque Tuditanus* ψ. Mox, *victu suspectum est* Ernestio et El-

NOTÆ

quibusque magistratibus, quæstura, tribunatu, prætura, consulatuegregie functus, perdomita Achaia et eversa Corintho, consul triumphavit anno U. C. 608. ante Christum 146. Vir tantæ moderationis, ut ex pretiosissimis Græciæ signis et tabulis domum suam nihil intulerit. Auctor de Viris Illustribus, &c. Denique censor fuit anno U. C. 612. ante Christum 142. Sp. Mummius, rebus gestis, non eloquentia fratri inferior, ei legatus in expeditione Achaica affuit, ut testatur Cicero ad Atticum. Porro Spuri dicuntur incerto patre nati. Significationis hanc originem tradit Plutarchus in Quæstionibus Romanis. Qui non erant certo patre geniti gemina litera S. P., id est, sine patre designabantur: quæ gemina litera cum item prænomen Romanum Spurius compendio indicaret, eadem significatio iis attributa, quorum nomen iisdem literis exprimeretur.

^p *Sp. Albin*] Qui videtur esse Sp. Posthumius Albinus, is qui consulatum gessit anno U. C. 606. ante Chris-

tum 148. Cum de nonnullis hisce oratoribus, nulla sit veterum inscriptis mentio, plusculum conjecturæ necessario tribuendum est.

^q *L. et C. Aureliorum*] L. Aurelius Orestes, qui tribunus plebis, ædilis, prætor denique, consul fuit anno U. C. 597. ante Christum 157. C. Aurelius pariter tribunus plebis et ædilis, præturam gessit, anno U. C. 624. ante Christum 130.

^r *P. Popillius*] P. Popillius Lænas consul anno U. C. 622. ante Christum 132. in socios Ti. Gracchi, qui in remp. conjuraverat, inquisivit. Male ipsi cessit egregium facinus: nam nonno post anno a C. Graccho T. fratre perduellionis postulatus, non expectato populi judicio vir consularis exilio sponte se mulectavit. Plutarchus in Gracchis.

^s *C. Tuditanus*] C. Sempronium Tuditanum et M. Aquillium consules exhibent Orosius et Cassiodorus anno U. C. 625. ante Christum 129.

^t *M. Octavius*] Cognomento Cæ-

Porcina dictus, iisdem temporibus fere,⁵ quibus Galba, sed paulo minor natu, et summus orator est habitus, et fuit, ut apparet ex orationibus,⁶ scriptor sane bonus. 96. Hoc in oratore Latino primum mihi videtur et lenitas apparuisse illa Græcorum, et verborum comprehensio,^d etiam⁷ artifex (ut ita dicam) stylus.^e Hunc studiose duo adolescentes ingeniosissimi, et prope æquales, C. Carbo, et Ti. Gracchus audire soliti sunt: de quibus jam dicendi locus erit, cum de senioribus pauca dixerō. Q. enim Pompeius^v non contemptus orator, temporibus illis, fuit, qui summos honores, homo per se cognitus,^f sine ulla commendatione majorum est adeptus. 97. Tum L. Cassius^{8 w} multum potuit, non eloquentia, sed dicendo tamen; homo, non liberalitate, ut alii, sed ipsa tristitia et severitate popularis: cujus quidem legi tabellariæ,^x M. Antius Briso, tribunus plebis,

^d Numerosa oratio.^e Dicendi effector.^f Obscuro loco natus.

lendt.—4 Cod. *ψ*, *patientia ejus in rebus*.—5 Lamb. *iisdem fere temporibus*.—6 Norimb. Schutz. et Ellendt. *ex oratoribus*.—7 Ita codd. et edd. vett. Ald. Junt. Lamb. Grut. et jam ex emendatione Petri Fabri et Walch. Emend. Liv. pag. 98. dedit Orellius.—8 L. Crassus Ernesti edit. errore

NOTE

cina, tribunus plebis anno U. C. 621. ante Christum 133. Tib. Graccho item tribuno plebis legem Agrariam seditiosam ferenti invitus intercessit; erant enim familiarissimi. Hinc in Octavium commotus Gracchus collegæ tribunatum populi suffragiis novo exemplo abrogavit. Plutarchus in Gracchiis.

^v *M. Æmilius Lepidus*] Consul fuit anno U. C. 617. ante Christum 137. aliquanto junior erat quam Galba, qui octo ante ipsum annis consulatu defunctus erat.

^v *Q. Pompeius*] Creditus tibicinis filius consulatum gessit cum Cn. Servilio Cæpione anno U. C. 613. ante Christum 141. prius quæstura, tribunatu, ædilitate, et prætura defunctus.

^w *L. Cassius*] L. Cassius Longinus et L. Cornelius Cinna consules fuere anno U. C. 627. ante Christum 127. Vir tantæ severitatis, ut ejus prætoris tribunal reorum scopulus vocaretur. Val. Max.

^x *Legi tabellariæ*] Decennio ante consulatum L. Cassius tribunus plebis, annitente Scipione Africano, legem tabellariam de judiciis tulit, uti populus Romanus in omnibus judiciis, præterquam perduellionis, sententias quas voce dicebant, tabellis ferrent; quo liberius quisque mentem aperiret. M. Antonius Briso tunc quoque tribunus plebis auctore Lepido consule diu restitit collegæ. Nec nisi Africani consilio ab intercessionem destitit.

diu restitit, M. Lepido consule adjuvante; eaque res P. Africano vituperationi fuit, quod ejus auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. Tum duo Cæpiones^y multum clientes consilio et lingua, plus auctoritate tamen et gratia sublevabant. Sed Pompeii¹⁰ sunt scripta nec nimis extenuata,^g (quanquam veterum est similis,) et plena prudentiæ. XXVI. 98. P. Crassum^z valde probatum oratorem iisdem fere temporibus accepimus, qui et ingenio valuit, et studio, et habuit quasdam etiamⁱ domesticas disciplinas.^h Nam et cum summo illo oratore, Ser. Galba, cujus C. filio filiam suam collocaverat, affinitate sese devinxerat: et, cum esset P. Mucii filius, fratremque haberet P. Scævolam, domi jus civile cognoverat. In eo industriamⁱ constat summam fuisse, maximamque gratiam, cum et consuleretur plurimum, et diceret. 99. Horum ætatibus adjuncti duo C. Fannii,^a C. et M. filii,^z fuerunt:

^g L. Cassius et Cæpiones nihil scripsere, sed quæ extant Pompeii scripta, &c.

^h Domi etiam cruditus est aliis artibus,

ⁱ Laboriosam sedulitatem.

//////////

typogr. Mox, non hilaritate conj. idem Ernesti.—9 Cæpiones Cn. et Q. conj. Schütz. e Cic. pro Fonteio cap. 7. Mox, clientes consilio et lingua non est a Lambino profectum, ut ait Ellendt. sed habent jam Junt. Crat. Manut. dicentes de cons. et lingua Gueff. 1. dicentes concilio et lingua Nor. cluentes habet Gothofr.—10 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. Quinti de conjectura Corradi Schütz. Publii Manut.

CAP. XXVI. 1 Gueff. 1. et Nor. et habuit etiam quasdam.—2 Caii Marci filii codd. aliquot ap. Orell. Junt. Nor. Crat. Manut. Caii Marci filii alia:

NOTÆ

^y Duo Cæpiones] Cn. et Q. Servilii Cæpiones, iisdem parentibus nati, ut refert Val. Max. viii. 5. per omnes honorum gradus ad summam amplitudinem provecti sunt. Cn. consulatum gessit anno U. C. 613. ante Christum 141. Quintus ejus frater anno consequenti consul Viriathum dolo interficiendum curavit. Livius, Eutropius, &c.

^z P. Crassum] P. Licinius Crassus Mucianus, cujus pater P. Scævola transiit in Crassorum familiam adoptatus, traditur a Sempronio Asellione historiæ Romanæ scriptore quinque

habuisse rerum bonarum maxima et præcipua: quod esset ditissimus, quod nobilissimus, quod eloquentissimus, quod juris consultissimus, quod pontifex maximus. Gellius i. 13. Asiam Attali regis testamento pop. Romano legatam cum Aristonicus regis Eumenis filius occupasset, adversus eum Licinius missus prælio victus et occisus est anno U. C. 624. ante Christum 130. Livius in Epitome lib. lxx. Velleius, Justinus xxxvi. 4. &c.

^a Duo C. Fannii] C. Fannius Strabo, Caii filius, annitente C. Graccho,

quorum Caii filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de sociis et nomine Latino, contra Gracchum reliquit; sane et bonam, et nobilem. Tum Atticus, Quid ergo? estne ista Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat: alii a C. Persio,^b literato homine, scriptam esse³ aiebant, illo, quem significat valde doctum esse Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem contulisse. 100. Tum ego, Audivi equidem ista, inquam, de majoribus natu, sed nunquam sum adductus, ut crederem; eamque suspicionem propter hanc causam credo fuisse, quod Fannius in mediocribus oratoribus habitus esset; oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium: sed nec ejusmodi est, ut a pluribus⁴ confusa^j videatur: (unus enim sonus^k est totius orationis, et idem stylus:⁵ nec de Persio reticuisset Gracchus, cum et Fannius de Menelao Maratheno,^c et de ceteris objecisset:) præsertim cum Fannius nunquam sit habitus elinguis:^l nam et causas defensitavit, et tribunatus ejus,^d arbitrio et auctoritate P. Africani gestus, non obscurus fuit. 101. Alter autem C. Fannius,^e M. filius, C. Lælii gener, et

^j *Conscripta.*

^k *Eadem est forma.*

^l *Nec Gracchus tacuisset Fannii orationem a Persio compositam fuisse, cum Fannius exprobrasset Graccho, eum Menelai Maratheni Græci rhetoris et aliorum opera uti in scribendis suis orationibus. Præterea nunquam Fannius habitus est indisertus.*

//////////

quædam edd.—3 Verbum *esse* deest in Nor.—4 ‘Ernesti frustra corrigendum putabat *e pluribus*.’ Schutz.—5 Ita codd. omnes et edd. vett. *et idem filium*, *e* conjectura Victor. et Ernesti, recepit Schutz. Mox, *cum ei Fannius* Guelf. 1. 2. Schutz. et Orell. et sic conj. Jac. Gronov.—6 Cod. *ψ*,

NOTÆ

ut narrat Plutarchus, consul creatus est anno U. C. 632. ante Christum 122. De altero Fannio paulo post dicitur.

^b *C. Persio*] C. Persius Flaccus, ætate sua Romanorum eruditissimus, cujus censuram reformidabat Lucilius poëta, quæstor fuit anno U. C. 609. ante Christum 145. tribunus plebis anno U. C. 614. ac denique prætor anno 620. ante Christum 134.

^c *Maratheno*] An ex Maratha quæ est et Arcadiæ vicus apud Pausaniam, et Osrhænæ urbs, Metaphrasti? an ex Maratho Acarnaniæ urbe apud Stephanum, et Phæniciaæ urbe Pomponio, quæ Margath Olivario?

^d *Tribunatus ejus*] Quem gessit anno U. C. 620. ante Christum 134.

^e *C. Fannius*] C. Fannius Marci filius scripsit annales; ipsi veritatis laudem attribuit Sallustius in primo

moribus, et ipso genere dicendi durior. Is soceri instituto,^{m6} (quem, quia cooptatus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, præsertim cum ille Q. Scævolam sibiⁿ minorem natu generum prætulisset: cui tamen Lælius⁷ se excusans, non genero minori dixit se illud, sed majori filiæ detulisse:) is tamen, instituto Lælii, Panætium audiverat. Ejus omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta perspicui potest:⁸ quæ neque nimis est infans,^o neque perfecte diserta. 102. Mucius^f autem augur, quod pro se opus erat, ipse dicebat,⁹ ut de pecuniis repetundis^g contra T. Albucium:^h is oratorum in numero non fuit: juris civilis intelligentia, atque omni prudentiæ genere præstitit. L. Cælius Antipater,ⁱ scriptor (quemadmodum videtis)¹⁰ fuit, ut temporibus illis, luculentus, juris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister.

XXVII. 103. Utinam in Ti. Graccho,^j C. que Carbone^k

^m Hortatu Lælii.

ⁿ Fannio.

^o Indiserta.

dicendi: durioris soceri instituto; Ernesti conj. dicendi durior, soceri instituto. Mox, pro cooptatus, idem codex habet coactus. Testerus conj. quia ab eo cooptatus.—7 Guelf. 1. cui tum Lælius.—8 Unus Oxon. percipi potest.—9 Ita edd. Rom. Manut. Grut. Schutz. et Orell. probante Riv. quod per se opus erat, ipse dicebat Nor. Ald. Junt. Crat. quod peropus erat, ipse per se dicebat Lamb. quod opus erat, pro se ipse dicebat conj. Schutz. quod opus erat dicebat conj. Ellendt.—10 Cod. ψ, quemadmodum videtur.

NOTÆ

historiarum, ut auctor est Marius Victorinus in primum Ciceronis de Inventione.

^f Mucius] De quo lib. 1. de Orat. § 24.

^g De pecuniis repetundis] Vide lib. 1. Herenn. § 20.

^h T. Albucium] Quis fuerit exponetur paulo inferius.

ⁱ L. Cælius Antipater] De quo jam nonnulla obiter diximus lib. 11. de Orat. § 54. Plus eloquentiæ quam scientiæ juris operam dedit, si credimus Pomponio de Orig. Juris: 'Quid ex Cælianis orationibus?' in-

quit auctor de causis corruptæ eloquentiæ: 'nempe hæ placent sive universæ sive partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, et hians compositio, et inconditi sensus redolent antiquitatem: nec quenquam adeo antiquarium puto, ut Cælium ex ea parte laudet, qua antiquus est.' In scribendo videtur omnino rudis Ciceroni in Oratore § 230. Cælius quæstor fuit anno U. C. 617. ante Christum 137.

^j Ti. Graccho] Tiberius Sempronius Gracchus, vir magnis virtutibus

talis mens ad rempublicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profecto nemo his viris gloria præstitisset. Sed eorum alter^p propter turbulentissimum tribunatum, ad quem ex invidia foederis Numantini bonis iratus accesserat,^q ab ipsa republica est interceptus: alter,^r propter perpetuam in populari ratione levitatem, morte voluntaria se a severitate iudicum vindicavit. Sed fuit uterque summus orator, atque hoc^t memoria patrum teste dicimus. 104. [*p.* 174.] Nam et Carbonis, et Gracchi habemus orationes, nondum satis splendoris verbis, sed acutas, prudentiæque plenissimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ^l matris a puero^s doctus, et Græcis literis eruditus; nam semper habuit exquisitos e Græcia magistros, in eis jam adolescens Diophanem^m Mitylenæum, Græciæ, temporibus illis, disertissimum: sed et breve^z tempus ingenii augendi et declarandi fuit.^t 105.

^p Gracchus.

^q Iratus bonis omnibus, quibus odiosus erat propter initum cum Numantinis foedus. ^r C. Carbo. ^s A pueritia.

^t Sed propter acceleratam sibi necem breve tempus habuit, quo posset ingenium augere et ostendere.

CAP. XXVII. 1 Orell. orator. Atque hoc; Lamb. orator: etiam hoc; Schutz. ex emendatione Corradi orator. Neque hoc. Mox, teste didicimus codd. aliquot et Nor. probantibus Schneider et Le Clerc.—2 Ita Ald. Junt. Manut.

NOTÆ

vitiisque temperatus, sed præcipue dicendi gloria celebris. Cum Mancinum consulem obsessum tenerent Numantini, unum Gracchum quaestorem foederi feriendo præesse voluerunt: id tum viri fortitudini, tum patris memoriæ datum. Ex quo non mediocrem invidiam collegit Gracchus. Non multo post, anno scilicet U. C. 621. ante Christum 133. tribunus plebis, agraria lege lata, ne quis ultra quingenta agri jugera possideret, cum tribunatum in sequentem annum ambitet, ab optimatibus, senatu et equestri ordine, in Capitolio oppressus est, auctore P. Scipione Nasica ejus consobрино, qui patriam

cognitioni prætulit. Plutarchus in Gracchis, Velleius, Livius, Florus, &c.

^k C. Carbone] De quo paulo post § 105.

^l Corneliæ] Quæ P. Scipionis Africani Majoris filia magnis animi ingenique dotibus fuit instructa; cui etiam a Romanis ænea statua erecta est. Post eadem majoris filii oppressa luctu ad Misenum Campaniæ in sua prædia secessit. Plutarch. Plinius.

^m Diophanem] Hic oriundus ex Mitylene Lesbi insulæ oppido nunc Mitylin, in Italia tunc exulabat, ut refert Plutarchus, et post Tib. Gracchi mortem occisus est.

Carbo,ⁿ quoad vita³ suppeditavit,^u est in multis judiciis causisque cognitus. Hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noster L. Gellius,^o qui se illi contubernalem^p in consulatu fuisse narrabat, canorum oratorem, et volubilem, et satis acrem,^v atque eundem et vehementem, et valde dulcem, et perfacetum fuisse dicebat: addebat, industrium etiam, et diligentem, et in exercitationibus, commentationibusque⁴ multum operæ solitum esse ponere. 106. Hic optimus, illis temporibus, est patronus habitus, eoque forum tenente plura fieri judicia cœperunt:^x nam et quæstiones perpetuæ,⁵ hoc adolescente, constitutæ sunt, quæ antea nullæ fuerunt,^y (L. enim Piso,^p tribunus plebis, legem primus de pecuniis repetundis, Censorino et Manilio consulibus tulit: ipse etiam Piso et causas egit, et multarum legum aut auctor, aut dissuasor fuit: isque et orationes reliquit, quæ jam evanuerunt, et annales, sane exiliter scriptos) et judicia populi, quibus aderat

^u *Quamdiu vixit.*^v *Ejus domesticum.*^w *Concitatum et ferridum.*^x *Crescente improborum audacia.*^y *Cum esset adolescens Carbo, constituta est publicorum judiciorum forma, qua perpetuo deinceps uterentur.*

Lamb. 1566. Grnt. *sed ei breve*, de conjectura Lambini, Schutz. et Orell.—3 *quo vita* Guelf. 1. 2. Palatt. Cujac. ap. Gulielm. ψ, edd. vett. et Nor.—4 Cod. ψ, *commendationibus*.—5 ‘Frustra Corradus e libro Ms. reponit quæstiones publicæ: nec felicius Cujacius, Notis in Justiniani Institutiones, quæstiones pecuniarum repetundarum.’ Schutz. Paulo post, *primo de pecuniis* ψ.

NOTÆ

ⁿ Carbo] C. Papirius Carbo ingenii eloquentiæque laudes detrivit inquieto animo et ad turbas concitandas promptissimo. Seditiose tribunatum plebis gessit anno U. C. 623. ante Christum 131. undecimo post anno consulatum: quo elapso, ob turbulentissimum tribunatum et concitatum in se ex morte P. Africani invidiam, exilio mulctatus est, ut testatur Val. Max. III. 7. Hic tamen Tullius tradit Carbonem voluntaria morte sese a iudicio severitate vindicasse. Alibi, nimirum lib. IX. epist.

21. ad Pætum, ‘Caius Carbo,’ inquit, ‘accusante L. Crasso, cantharidas sumsisse dicitur.’ Est autem cantharis insecti genus graviter olens et letiferum.

^o L. Gellius] De quo inferius.

^p L. Piso] L. Calpurnius Piso, tribunus plebis anno U. C. 605. ante Christum 149. ad coercendam magistratuum avaritiam de repetundis primus legem tulit, qua provinciales pecunias a se contra ius exactas iudicio repetere possent. Vide lib. II. de Orat. § 51.

Carbo, jam magis patronum desiderabant, tabella data: ^z quam legem ^q L. Cassius, Lepido et Mancino consulibus, tulit.

XXVIII. 107. Vester etiam ^a D. Brutus, ^r M. filius, ut ex familiari ejus L. Attio ^s poëta sum audire solitus, et dicere non inculte ^b solebat, et erat cum literis Latinis, tum etiam Græcis, ut temporibus illis, eruditus. ¹ Quæ tribuebat ^z idem Attius etiam Q. Maximo, ^t L. Paulli nepoti: et vero ante Maximum, illum Scipionem, ^c quo duce privato Ti. Gracchus occisus esset, cum omnibus in rebus vehementem, tum acrem aiebat ^d in dicendo fuisse. 108. Tum etiam P. Lentulus ^u ille princeps, ad rempublicam duntaxat quod opus esset, ^e satis habuisse eloquentiæ dicitur. Iisdemque temporibus ³ L. Furius Philus ^v perbene Latine loqui putabatur, literatiusque, quam ceteri. P. Scævola ^w valde prudenter et acute, paulo etiam copiosius: nec mul-

^z Cum ex lege Cassia in judiciis suffragia ferrentur per tabellam.

^a Ex vestra gente Junia.

^b Satis ornatè.

^c Nasicam.

^d Attius dicebat.

^e Quantum sufficiebat regendæ reipublicæ.

CAP. XXVIII. 1 Ita Manut. Grut. Schutz. et Orell. satis eruditus Nor. Junt. Crat. Camer. E codicibus nihil notatur.—2 Quod tribuebat cod. Reg. ap. Lallem. unde Quæ tribuebat primus dedit Ernesti, eumque secuti Schutz. et Orell. Quæ tribuerat Junt. Manut. Lamb. Grut. Actutum, idem Accius Junt. Mox, Gulielmius legit ante pontificem maximum.—3 Iisdem temporibus

NOTÆ

^q Quam legem] De qua consule superiores notas § 97.

^r D. Brutus] Decius vel Decimus Junius Brutus consul anno U. C. 616. ante Christum 138.

^s L. Attio] Poëta comico et historico de quo diximus lib. III. de Orat. § 27.

^t Q. Maximo] Q. Fabius Maximus, filius ejus qui cum L. Æmiliū Paulum patrem haberet, a Q. Fabio Maximo Labeone adoptatus est. Gallos ad Isaram magna clade afflixit, cæsis hominum millibus centum viginti, anno U. C. 633. ante Christum 121. Livius in Epitome lib. LXI. &c.

^u P. Lentulus] Princeps senatus, amantissimus reip. civis, ab ingrata patria, cui utilem in opprimendo C. Graccho operam præstiterat, expulsus, Siciliam petiit, a Diis precatns, ne unquam ad ingratum populum reverteretur, cujus voti se compotem fecit. Val. Max. v. 3.

^v L. Furius Philus] Eloquentiæ, juris, poëtices, variæque eruditionis laude insignis, quæstor fuit anno U. C. 625. ante Christum 129.

^w P. Scævola] Mucius Scævola consul anno U. C. 621. ante Christum 133. eximius jurisconsultus.

to minus prudenter M. Manilius.^x Appii^y Claudii volubilis, sed paulo fervidior erat oratio. In aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus,^z et C. Cato^a Africani sororis filius, mediocres oratores; etsi Flacci scripta sunt, sed ut studiosi literarum.^f Flacci autem æmulus^g P. Decius^b fuit, non infans ille quidem, sed ut vita, sic oratione etiam turbulentus. 109. M. Drusus,^c C. F. qui in tribunatu C. Gracchum, collegam, iterum tribunum,^d fecit,⁴ vir et oratione gravis, et auctoritate; eique proxime adjunctus C. Drusus^e frater fuit. Tuus etiam gentilis,^h Brute, M. Pennus^f facile agitavitⁱ in tribunatu C. Gracchum, paulum

^f Sed quæ ostendunt illum fuisse literatum.

^g Imitator in promovendis Gracchi partibus.

^h Qui eadem quæ tu gente Junia ortus est.

ⁱ Insectatus est.

Nor.—4 Ita codd. etiam Palatt. et Cujac. et edd. vett. item Ald. Junt. Nor. Manut. Grut. Schutz. *fregit* de emendatione Corradi receperunt Olivet. et

NOTÆ

^x M. Manilius] Consulatu functus est anno U. C. 605. ante Christum 149.

^y Appii] Appii Claudii Pulchri qui consul renuntiatus est anno U. C. 611. ante Christum 143. Salassios in Gallia delevit. Orosius, &c.

^z M. Fulvius Flaccus] Consul anno U. C. 629. ante Christum 125. biennio post de Liguribus triumphavit; ac demum conjurationis cum Graccho particeps cæsus est, ejusque domus diruta. Appianus, Plutarch. Patere. &c.

^a C. Cato] C. Porcius Cato quæstor, tribunus plebis, prætor, denique consul anno U. C. 640. ante Christum 114.

^b P. Decius] P. Decius Mus tribunus plebis anno U. C. 634. ante Christum 120. L. Opimium consularem majestatis reum peregit, quod Gracchum ejusque socios indemnatos occidisset. Verum frequentibus suffragiis evasit absolutus Opimius. Epitome Livii.

^c M. Drusus] M. Livius Drusus cum patribus plebem conciliavit, adeoque patronus senatus est appellatus. Quæ reip. vulnera imponebat C. Gracchus, eadem ille sanabat, inquit Cicero de Fin. lib. iv. Atque hinc recte conjicit Pighius hic legendum, *collegam iterum tribunum fregit, non fecit*. Tribunum enim C. Gracchum facere Drusus anno superiore non poterat, tum ipse candidatus et ejus competitor.

^d Iterum tribunum] C. Gracchus tribunatu iterum functus est anno U. C. 632. ante Christum 122. Paterculus et Plutarchus.

^e C. Drusus] C. Livius Drusus Claudianus, e Claudia Pulchrorum familia adoptatus in Liviam, ut refert Suetonius, insignis jurisconsultus, ejus ob senium postea cæci domus consultoribus repleri solebat, teste Tullio Tusculana v. Præturam obiit anno U. C. 635. ante Christum 119.

^f M. Pennus] M. Junius Pennus

ætate antecedens. Fuit enim M. Lepido et L. Oreste consulis quæstor Gracchus, tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Ælio^g consul fuit: sed omnia is summa⁵ sperans, ædilius est mortuus.^j Nam de T. Flaminio,^{6 h} quem ipse vidi, nihil accepi, nisi Latine diligenter locutum.

XXIX. 110. Iis adjunctiⁱ sunt C. Curio,ⁱ M. Scaurus, P. Rutilius, C. Gracchus. De Scauro et Rutilio breviter licet dicere, quorum² neuter summi oratoris habuit laudem; et uterque³ in multis causis versatus erat. In quibusdam laudandis viris, etiamsi maximi ingenii non essent, probabilis tamen industria:^k quanquam iis⁴ quidem non omnino ingenium, sed oratorium ingenium^j deficit. Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas solute et suaviter dicere: ne id quidem satis est, nisi id, quod dicitur, sit voce,⁵ vultu, motuque conditius.^l 111. Quid dicam, opus esse doctrina? sine qua etiamsi quid bene dicitur, adjuvante natura, tamen id, quia fortuito^m

^j Ædilitate functus.

^k Laudanda est laboriosa diligentia.

^l Elegantius ornatum.

^m Casu, non ratione.

//////////

Orell. *fecit. Vir, &c.* ψ.—5 Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. Schutz. *sed is omnia summa* Guelf. 1. 2. Nor. Manut. Ellendt. et Orell. Cf. § 239. et de Orat. III. 4. 15.—6 *T. Flaminio* Ald. Junt. Lamb.

CAP. XXIX. 1 Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. *His adjuncti* Schutz. et Orell.—2 Lamb. omisit *voc. quorum*.—3 *Pro et uterque*, Schneidero placebat *etsi uterque*; Schutz. de conjectura Ernesti dedit *at uterque*; Lamb. *uterque*, omissa conjunctione *et*. Dein, *versatus. Erat in, &c.* unus Oxon. Junt. Manut. et Olivet. *versatus erat; in quibus sane laudandis viris* de Ernesti conjectura Schutz. *versatus. Erat in eis, etiam si maximi ingenii non essent* Lamb. *probabiles tamen* ψ.—4 Guelf. 1. Manut. Ellendt. et Orell. *quanquam his*,—5 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut.

NOTÆ

tribunus plebis anno U. C. 628. ante Christum 126. legem Juniam tulit de peregrinis ab urbe prohibendis, quam Gracchus ad sociorum benevolentiam sibi demerendam frustra dissuasit. Cum ad amplissimos magistratus M. Pennus aspiraret, ædilis plebis anno U. C. 631. ante Christum 123. paulo post immatura morte raptus est.

^g *Cum Q. Ælio*] Q. Ælius Pætus et M. Junius Pennus consules anno U. C. 587. ante Christum 167.

^h *T. Flaminio*] T. Quintius Fla-

minius collega Q. Cæcilio Metello consulatum gessit anno U. C. 631. ante Christum 123.

ⁱ *C. Curio, &c.*] Quorum dicendi characterem cum infra paulo fusius explicet Tullius, eo notæ sunt referendæ.

^j *Oratorium ingenium*] Quale sit pluribus exponit Tull. lib. I. de Orat. Ingenii celeres motus sint, ad excogitandum acuti, ad explicandum ordinandumque nberes, ad memoriam firmi atque dinturni.

fit,⁶ semper paratum esse non potest. In Scauri^k oratione sapientis hominis et recti,ⁿ gravitas summa, et naturalis quædam inerat auctoritas, non ut causam, sed ut testimonium dicere putares, cum pro reo diceret.⁸ 112. Hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum⁹ videbatur: ad senatoriam vero sententiam, cujus erat ille princeps, vel maxime: significabat enim non prudentiam solum, sed, quod maxime rem continebat, fidem:^o habebat hoc a natura ipsa, quod a doctrina non facile posset:^p quanquam hujus quoque ipsius rei,^q quemadmodum scis, præcepta sunt. Hujus et orationes sunt, et tres ad L. Fufidium libri, scripti de vita ipsius acta,¹⁰ sane utiles, quos nemo legit: at Cyri vitam¹ et disciplinam legunt, præclaram illam quidem, sed neque tam rebus nostris aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam.^r XXX. 113. Ipse etiam

ⁿ Incorrupti.

^o Non solum prudentia illum præditum, sed etiam esse fide dignum, quod maxime proderat rei quam agebat.

^p Quod institutione ac studio non facile posset acquiri.

^q Tenendæ gravitatis ac decori servandi.

^r Præferendam operibus Scauri.

fit voce Guelf. 1. 2. ψ, Nor. Omnib. Victor. et Orell.—6 Goerenz. mavult quia fortuito sit.—7 Ita Guelf. 1. 2. Nor. Ald. Junt. Lamb. Schutz. et Orell. et tecti Victor. Manut. Grut.—8 Hæc, cum pro reo diceret, desunt in Guelf. 1. 2. ideoque delevit Schutz. ‘Sed abesse nequeunt.’ Orell.—9 Cod. ψ, ad principia mediocriter actum.—10 Ita Ald. Junt. Lamb. Ellendt. Orell. acta delendum censebat Coler. ad Val. Max. iv. 4. 11. apte habet ψ. de vita ipsius apta sane Guelf. 1. de v. i. apte ac sane conj. Schutz. de vita ipsius ante actu conj. Lamb. in marg. ed. 1584. legit: Cyri, omisso at, Nor. Totum autem locum ita de conjectura dedit Schutz. Hujus . . . sunt, et tres ad L. Fufidium (qui ipse etiam in aliquo patronorum numero fuit) libri, scripti de vita ipsius apte, ac sane utiles, omittens in seqq. Ipse e. F. in a. p. n. fuit.

NOTÆ

^k Scauri] M. Æmilius Scaurus, princeps senatus, bis consul, primo quidem anno U. C. 639. ante Christum 115. deinde anno 647. ante Christum 107. Decimo sexto post anno apud populum accusatus a Q. Vario tribuno plebis, judicium hac oratione discussit: ‘Varius Sucronensis Æmiliū Scaurum regia mercede corruptum, imperium populi Romani

prodidisse ait. Æmilius Scaurus huic se affinem esse culpæ negat: utri creditis?’ Val. Max. iii. 7. &c. Fides naturalis quæ in Scauro inerat auctoritatis exemplum.

¹ Cyri vitam] A Xenophonte libris octo descriptam, non ad historiæ fidem, ut ait alibi Tullius, sed ad effigiem justī imperii.

Fufidius^m in aliquo patronorum numero fuit: ' Rutiliusⁿ autem in quodam tristi et severo genere dicendi versatus est, et uterque^o natura vehemens, et acer. Itaque cum una consulatum petivissent,^o non ille solum, qui repulsam tulerat, accusavit ambitus designatum competitorem, sed Scaurus etiam absolutus, Rutiliū in iudiciū vocavit; multaque opera, multaque industria^u Rutilius fuit; quæ erat propterea gravior, quod idem magnum munus de jure respondendi sustinebat. 114. Sunt ejus orationes jejunæ: multa præclara¹ de jure: doctus vir, et Græcis literis eruditus, Panætii auditor, prope perfectus in Stoicis:^v quorum peracutum et artis plenum orationis genus, sed tamen exile,² nec satis populari assensionī accommodatum.^w Itaque illa, quæ propria est hujus disciplinæ, philosophorum de se ipsorum opinio,³ firma in hoc viro et stabilis inventa est.^z 115. [p. 175.] Qui quanquam⁴ innocentissimus^p in iudiciū vocatus esset, (quo iudicio convulsam^y penitus

¹ Aliquod nomen habuit inter patronos.

² Scaurus et Rutilius.

^u Diligentia.

^v In Stoicorum doctrina.

^w Nec satis aptum ad animos populi commovendos.

^z Probat et confirmat ex se ipso eam, quæ propria est philosophiæ Stoicæ, sententiam philosophorum beatitudinem in sua tantum virtute constituentem.

^y Afflictum dissensione ordinum.

CAP. XXX. 1 Ernesti conj. *præclare*. Mox, *de jure doctus* ψ.—2 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. *scis tamen esse exile* Palatt. Cujac. ψ, Guelf. 1. 2. Regg. ap. Lallem. Nor. Omnib. Schutz. Ellendt. et Orell.—3 Ita codd. et edd. vet. item Ald. Junt. Lamb. Grut. et Orell. *philosophorum de se opinio* Ellendt. *philosophorum de sapiente opinio* Schutz. Mox, *pro hoc viro*, quod præbent Nor. Cammer. Mann. Grut. Schutz. et Orell. *hoc uno* legitur in uno Oxon. Junt. Crat. Lamb.—4 Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. *Qui cum* Victor. Camer. Ma-

NOTÆ

^m *Fufidius*] Quæstor fuit anno U. C. 631. ante Christum 123.

ⁿ *Rutilius*] P. Rutilius Rufus consul anno U. C. 649. ante Christum 105. Consule lib. 1. de Orat. § 229.

^o *Cum una consulatum petivissent*] Nodus hic in historia Romana difficilis solvitur in notis ad lib. 11. de Orat. § 280.

^p *Qui quanquam innocentissimus*] Hic ille scilicet est Rutilius, qui cum

injustis amici precibus resisteret, atque is dixisset, Quid mihi opus est amicitia tua, si quod rogo non facis? respondit, Immo quid mihi tua, si propter te aliquid inhoneste facturus sum? Val. Max. vi. 4. Vir, inquit Velleius lib. 11. non modo sæculi sui, sed omnis ævi optimus, interrogatus lege repetundarum, maximo cum gemitu civitatis damnatus est. Epitome Livii lib. LXX.

scimus esse rempublicam,) cum essent eo tempore eloquentissimi viri L. Crassus et M. Antonius consulares, eorum adhibere neutrum voluit: dixit ipse pro sese; et pauca C. Cotta,⁵ quod sororis erat filius, et is quidem tamen ut orator; quanquam erat admodum adolescens. Sed Q. Mucius enucleate⁷ ille quidem et polite, ut solebat, nequaquam autem ea vi atque copia, quam genus illud iudicii^a et magnitudo causæ postulabat. 116. Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis: utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne hæc quidem in civitate genera hac oratoria laude⁶ caruerunt.^b Volo enim, ut in scena, sic etiam⁷ in foro, non eos modo laudari, qui celeri motu et difficili utantur, sed eos etiam, quos statarios¹ appellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non molesta.^{c 8}

XXXI. 117. Et quoniam Stoicorum est facta mentio,¹ Q. Ælius Tubero¹ fuit illo tempore, L. Paulli nepos, nullo in

^z Perspicue.

^a Repetundarum.

^b Floruit duplex eloquentiæ genus Stoicum et antiquum.

^c Ut in theatro, sic in foro, laudari debent non modo qui inter agendum discursant ac tumultuantur, sed etiam qui stantes loquuntur, et modo simplice ac naturali, non insolenti et operosius accersito, familiares congressus oculis exhibent.

nut. Schutz. Orell. Quanquam, omisso Qui, Nor.—5 Cod. ψ, et pauca Cotta. —6 Schutz. conj. ne hac quid. in civ. genera hæc or. laude.—7 Nor. Omnib. et Schutz. omittunt etiam.—8 Guelph. 2. non molestia; et sic conj. Ernesti, improbante Orell.

NOTÆ

¹ Statarios] Qui in fabulis statariis partes agunt. Comædiæ, inquit Donatus, aut motoriæ sunt, aut statariæ, aut mistæ. Motoriæ turbulentæ: statariæ quietiores: mistæ ex utroque actu consistentes. Motoriæ ac statariæ discrimen exhibet Terentius in prologo Heautontimorumeni: 'Date potestatem mihi, Statariam agere ut liceat per silentium: Ne semper servus currens, iratus senex, Edax parassitus, sycophanta autem impudens, Avarus leno, assidue agendi sint mihi Clamore summo, cum labore maximo.' Idem enim est ac si dixisset,

per vos mihi liceat statariam agere, ne mihi semper agenda sit motoria.

¹ Q. Ælius Tubero] Is cujus avunculus fuit P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus, qui filius erat P. Æmilii, vir eruditissimus, integerrimus et civis optimus. Quæstor fuit anno U. C. 616. ante Christum 138. Si verum est quod tradit Pomponius de Origine Juris, eum consulem fuisse, cum de illo sileant fasti, suffectum oportuit, an M. Porcio Catoni, qui in magistratu mortuus est anno U. C. 636.?

oratorum numero, sed vita severus, et congruens cum ea disciplina,^d quam colebat; paulo etiam durior: qui quidem in triumviratu² ^s judicaverit contra P. Africani, avunculi sui, testimonium, vacationem augures, quo minus iudicii operam darent, non habere:^e sed ut vita, sic oratione durus, incultus, horridus: itaque honoribus majorum respondere non potuit.^f Fuit autem constans civis, et fortis, et inprimis Graccho molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio: sunt etiam in Gracchum, Tuberonis. 118. Is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando. Tum Brutus, Quam hoc idem in nostris contingere intelligo, quod in Græcis! ut omnes fere Stoici, prudentissimi in disserendo sint, et id arte³ faciant, sintque architecti pæne verborum:^g iidem traducti a disputando ad dicendum, inopes^h reperiantur. Unum excipio Catonem,ⁱ in quo, perfectissimo Stoico, summam eloquentiam non desiderem: quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam video fuisse. 119. Et ego, Non, inquam, Brute, sine causa,^j propterea quod istorum in dialecticis omnis cura consumitur; vagum^k illud orationis, et fusum, et multiplex non adhibetur genus. Tuus autem avunculus,^u quemadmodum scis, habet a Stoicis id,

^d Stoicorum.

^e Augures non esse immunes ab exercendis iudiciis.

^f Repulsam passus in præturæ petitione.

^g Et id præstent arte dialectica, et novas voces inducant.

^h Elingues. ⁱ Nulla in iis videtur eloquentia.

^j Copiosum et abundans.

CAP. XXXI. 1 Nor. *facta est mentio*.—2 'Suspicio legendum esse in tribunatu.' Schutz.—3 Ellendt. *suspicio cum arte*. 'Recte se habet vulgata; ἐστὶ δὲ τῆς τέχνης, non vero σὺν τῇ τέχνῃ, τεχνικῶς.' Orell. Mox, *siveque archi-*

NOTÆ

* *In triumviratu*] Triumviri Romæ fuere tum capitales, qui carceri custodiendo præessent; tum mensarii sive numularii, qui monetæ cudendæ præficerentur; tum etiam nocturni, qui vigilarent ne domus incendio corripenterentur. Erant præterea alii alii numeribus addicti triumviri, inter

quos censeri debeat hic Tubero non liquet.

ⁱ *Catonem*] Uticensem intelligendum esse patet ex iis quæ sequuntur.

^u *Tuus autem avunculus*] M. Cato Serviliæ matris tuæ frater, ut refert Plutarchus in Bruto.

quod ab illis petendum fuit : sed dicere didicit a dicendi magistris, eorumque more se exercuit.⁴ Quodsi omnia a philosophis essent petenda ; Peripateticorum institutis commodius fingeretur oratio. 120. Quo magis tuum, Brute, iudicium probo, qui eorum [id est, ex vetere Academia] philosophorum⁵ sectam secutus es, quorum in doctrina atque præceptis disserendi ratio conjungitur cum suavitate dicendi et copia : quanquam ea ipsa Peripateticorum Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis est, ut nec perficere oratorem possit ipsa per sese, nec sine ea orator esse perfectus. Nam, ut Stoicorum astrictior est oratio, aliquantoque contractior, quam aures populi requirunt ; sic illorum liberior et latior,⁶ quam patitur consuetudo iudiciorum et fori. 121. Quis enim uberior in dicendo Platone ? Jovem, aiunt^v philosophi, si Græce loquatur, sic loqui.⁷ Quis Aristotele nervosior,

tecti ψ.—4 Idem codex, eorumque mores exercuit.—5 Ita codd. et edd. vet. Deleri hæc omnia, id est, ex v. A. philosophorum, volebat Lambinus ; id est, ex v. Academia uncis inclusit Orell. delevit Schutz. Defendit Goerenz. ad Fin. v. 3. 7.—6 Ellendt. conj. *latior*, vix digna, quæ memoretur. Orell.—7 Ita Riv. Lamb. Grut. Jovem sic aiunt philosophi, si G. loquatur, loqui unus cod. ap. Grut. Schutz. et Orell. Jovem sic, ut aiunt ph. si Gr. l. loqui Ald. Junt. Manut. Jovem sicut aiunt ph. si Gr. l. loqui Gueff. 1. 2. et Nor. Jovem sicut aiunt ph. si Gr. loquatur sic loqui Crat. quæ lectio non displicuit Matthiæ de

NOTÆ

^v Jovem, aiunt] Has Platonice dictionis laudes exaggeratas ferre nullo modo potest illustris criticus, sed iniquior Platoni Dionysius Halicarnassensis. Is enim Platonem in iis dialogis probat in quibus Socraticam adhibet disserendi rationem : at cum se politicis rebus immiscet, cum laudationes aut invectivas, accusationes aut defensiones aggreditur, eum sentit a seipso deficere : et de præstantissimo Platoni opere censuram sic concludit : Καὶ τί δέῃ τὰ πλείω λέγειν ; δὲ ὅθου γὰρ ἔν τις εἴροι τοῦ λόγου πορευόμενος, τὰ μὲν οὐκ ἀκριβῶς οὐδὲ λέπτως εἰρημένα, τὰ δὲ μεираκιωδῶς καὶ ψυχρῶς, τὰ δὲ νοῦν οὐκ ἔχοντα, τὰ δὲ διθυραμβώ-

δη καὶ φορτικὰ. Et quid opus est plura dicere ? Inveniet quisquis hanc orationem percurrerit, alia neque accurate neque subtiliter dicta, alia pueriliter ac frigide, alia inania, alia dithyrambica et licentiora. Quicquid dicat Dionysius, nobis pluris est Tullii iudicium, qui cum alibi, tum lib. III. de Orat. Platonis dictionem in cælum extollit § 15. ‘ Neque enim quisquam nostrum cum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus fere Socrates exprimitur, non quamquam illa scripta sunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo scripta sunt, suspicatur.’

Theophrasto dulcior? Lectitavisse^w Platonem studiose, audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque apparet ex genere⁸ et granditate verborum: dicit etiam in quadam epistola hoc ipse de sese. Sed et hujus^k oratio in philosophiam translata, pugnacior (ut ita dicam) videtur,⁹ et illorum in judicia, pacatior.^l

XXXII. 122. Nunc reliquorum oratorum ætates, si placet, et gradus persequamur. Nobis vero, inquit Atticus, et vehementer quidem,^m ut pro Bruto etiam respondeam. Cerio^x fuit igitur ejusdem ætatis fere, sane illustris orator, cujus de ingenio ex orationibus ejus existimariⁿ potest. Sunt enim et aliæ, et pro Ser. Fulvio^y de incestu,^z nobilis oratio. Nobis quidem pueris,¹ omnium optima putabatur, quæ vix jam comparat in hac turba^o novorum voluminum. 123. Præclare, inquit Brutus, teneo qui istam turbam voluminum effecerit.^p Et ego, inquam, intelligo, Brute,² quem dicas: certe enim et boni aliquid attulimus juventuti, magnificentius, quam fuerat, genus dicendi, et ornatius: et nocuimus fortasse, quod veteres orationes post nostras, non a me quidem (meis enim illas antepono) sed a plerisque legi³ sunt desitæ. Enumera,⁴ inquit, me in plerisque: quanquam

^k Demosthenis.

^l Philosophorum oratio in forum translata non est satis vehemens.

^m Placet.

ⁿ Judicium ferri.

^o Multitudine.

^p Recte tu quidem, inquit Brutus; scio quis istam librorum copiam induxerit.

Anacol. p. 9.—8 Ed. Oxon. in genere.—9 Ernesti conj. videatur.

CAP. XXXII. 1 Ita ed. 1584. Grut. et Schutz. Nobis q. p. hæc Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. et Orell.—2 Et ego: Intelligo, inquam, Brute conj. Schutz.—3 Cod. ψ, illa a. sed a p. legis.—4 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut. Annumera Gneiff. 1. et Schutz. ‘Sed hoc requireret plerisque pro in plerisque. Cf. § 207.’ Orell. Numera Ellendt. et Orell. de Ernesti sententia.

NOTÆ

^w Lectitavisse] Quanti Platonem fecerit Demosthenes patet ex ejus epistola quinta ad Heracleodorum.

^x Curio] In Curionum familia tres oratores dicendi laude celebres extiterint. Hic C. Scribonius Curio quæstor, ædilis, deinde prætor fuit anno U. C. 632. ante Christum 122.

pater C. Curionis consularis ac triumphalis, avus ejus C. Curionis, qui rempublicam turbavit.

^y Pro Ser. Fulvio] An illo qui gessit quæsturam anno U. C. 637. ante Christum 117.?

^z De incestu] Vide lib. 1. de Invent. § 73.

video mihi multa legenda jam te auctore, quæ antea contemnebam. 124. Atqui hæc, inquam, de incestu laudata oratio, puerilis est locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci sane inanes;^g verumtamen nondum tritis nostrorum hominum auribus,^f nec erudita civitate, tolerabiles. Scripsit etiam alia nonnulla, et multa^h dixit, et illustria, et in numero patronorum fuit: ut eum mirer, cum et vita suppeditavisset,^e et splendor ei non defuisset, consulem non fuisse. XXXIII. 125. Sed ecce in manibus vir,^f et præstantissimo ingenio, et flagranti studio, et doctus a puero, C. Gracchus.^a Noli enim putare, quenquam, Brute, pleniorum et uberiorumⁱ ad dicendum fuisse. Et ille, Sic prorsus, inquit, existimo; atque istum de superioribus pæne solum lego. Immo plane, inquam, Brute, legas censeo. Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæque literæ fecerunt. 126. Utinam non tam fratri pietatem, quam patriæ, præstare voluisset!^u quam ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset, vel avitam^b gloriam consecutus! Eloquentia quidem nescio

^g *Loci communes pueriliter tractati.*

^f *Nondum assuetis præstantiori dicendi generi.*

^e *Cum diutius vixerit.*

^h *Habemus in manibus opera C. Gracchi.*

^u *Utinam maluisset pius esse in patriam quam in fratrem, cujus necem ulcisci cupiebat.*

Cf. § 315.—5 ‘Schutz. conj. *multum*, per se probabiliter, ut fere § 128. et recepit Ellendt. sed non convenit cum seqq. *et illustria*; quocirca hæc temere delevit Ellendt. in ed. 3. Schutzius vero in ed. 2. de Schneideri conjectura dedit *et illustrium in numero*.’ Orell. *et illustris* Venet. et Nor.

CAP. XXXIII. 1 Codd. aliquot et edd. vett. Nor. Omnib. Victor. Camer.

NOTÆ

^a C. Gracchus] Tam virtutibus omnibus quam dominandi cupiditate fratri similis, ingenio etiam eloquentiaque longe præstantior. Summa animi quiete civitatis princeps esse poterat: verum aut adipiscendæ regis potestatis, aut fraternæ necis ulciscendæ studio incensus, fratris vestigiis institit: tribunatum plebis obtinuit anno U. C. 631. ante Christum 123. iterumque anno consequenti,

conciliato variis artibus populo, tribunus est renuntiatus. Repulsam in tertii tribunatus petitione passus, cum vim armis pararet, ab Opimio consule oppressus est anno U. C. 633. ante Christum 121. Plutarchus in Gracchis, Velleius lib. 11. Appianus, &c.

^b *Vel paternam esset, vel avitam*] C. Gracchi pater Ti. Sempronius Gracchus amplissimis magistratibus func-

an habuisset parem neminem: grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus:² præclare inchoata multa, perfecta non plane. [*p.* 176.] Legendus, inquam, est hic orator, Brute, si quisquam alius, juventuti: non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest.

127. Huic successit ætati³ C. Galba,^v C. Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi^w eloquentis et jurisperiti gener. Laudabant hunc patres nostri, favebant etiam propter patris memoriam, sed cecidit in cursu. Nam rogatione Mamilia,⁴ Jugurthinæ^e conjurationis invidia, cum pro sese ipse dixisset, oppressus est. Extat ejus peroratio, qui epilogus dicitur; qui tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum etiam edisceremus.⁵ Hic, qui in collegio sacerdotum esset, primus post Romam conditam judicio publico est condemnatus. XXXIV. 128. P. Scipio,^f qui

^v *Post Gracchi, &c. tempora florere C. Galba, &c.*

^w *P. Licinii Crassi Muciani.*

aut uberiorem.—2 Voc. *ejus* deest in Guelf. 1. et Schutz.—3 Purgoldus conj. *ætate*. Actutum, *P. Galba* Nor. margo Crat. et Lamb.—4 Ita Corrad. Lamb. Schutz. Orell. *Manilia* Ald. Junt. Manut. Grut.—5 Grut. *disceremus*; Nor. *ut etiam edisceremus*, omisso *eum*.

NOTÆ

tus de Celtiberis triumpharat anno U. C. 576. ante Christum 178. Postea bis consul, semel censor fuerat. Avus autem T. Sempronius item bis consul, rebus contra Hannibalem feliciter gestis, fraude Lucani hospitis ab hostibus cæsus est.

^c *C. Galba*] C. Sulpicius Galba quæstor anno U. C. 634. ante Christum 120. sacerdotum primus publico judicio damnatus est lege Mamilia, ut conjurationis Jugurthinæ reus, anno U. C. 644. ante Christum 110. Sallustius in Jugurth.

^d *Rogatione Mamilia*] *Manilia* perperam legitur. C. Mamilius tribunus plebis legem tulit, uti quæreretur in eos, quorum consilio Jugurtha sena-

tus decreta neglexisset, quique ab eo in legationibus aut imperiis pecunias acceperant; qui elephantos, quique perfugas tradidissent; item qui de pace aut bello cum hostibus pactiones fecissent. Sallustius in Jugurth.

^e *Jugurthinæ*] Jugurtha filius fratris Micipsæ regis Numidarum, ut solus regno potiretur, Micipsæ filios insidiis interfecit. Atrocitate rei commoti Romani bellum indicunt Jugurthæ, qui tandem captus ac ductus per triumphum a Mario, in carcerem detrusus ac fame necatus est. Sallustius, Plutarchus in Mario, &c.

^f *P. Scipio*] P. Cornelius Scipio

est in consulatu mortuus, non multum ille quidem, nec sæpe dicebat, sed et Latine loquendo cuivis erat par, et omnes sale facetiisque superabat: ejus collega L. Bestia^g bonis initiis orsus tribunatus, (nam P. Popillium vi C. Gracchi expulsum sua rogatione^x restituit,) vir et acer, et non indisertus, tristes exitus habuit¹ consulatus: nam invidiosa lege Mamilia [quæstio]² C. Galbam sacerdotem, et quatuor consulares, L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Albinum, civemque præstantissimum L. Opimium, Gracchi interfec-torem, a populo absolutum, cum is contra populi studium stetisset,^y Gracchani judices sustulerunt.^z 129. Hujus^a dissimilis in tribunatu, reliquaque omni vita, civis improbus C. Licinius Nerva^b non indisertus fuit. C. Fimbriaⁱ temporibus iisdem fere, sed longius ætate proventus, habitus est sane (ut ita dicam) luculentus^j patronus,³ asper,

^x *Lege.* ^y *Cum pro optimatibus et senatu contra populum stetisset.*

^z *Damnarunt.* ^a *L. Bestiæ.*

CAP. XXXIV. 1 Guelf. 1. 2. Lamb. et Schutz. *tristes habuit exitus.* 'Ceterum Ellendt. sine causa suspecta habet verba *tribunatus* et *consulatus.*' Orell.—2 Ald. Manut. Schutz. *Mamilia quæstione*; Nor. Junt. Crat. Grut. *Mamilia quæstio.* Voc. *quæstio* deleverunt Lamb. et Lalleu. 'Sed rectissime se habet lectio Aldina.' de *quæstione* conj. Schneider.—3 Ita codd. edd. vett. Ald.

NOTÆ

Nasica in magistratu mortuus, et L. Calpurnius Piso Bestia consules anno U. C. 643. ante Christum 111.

^g *L. Bestia*] An potius, ut in marmoribus Capitolinis legitur, *Bestea* dicendum? In quo, teste Sallustio, 'multæ bonæque artes animi et corporis erant, quas omnes avaritia præpediebat: patiens laborum, acri ingenio, satis providens, belli hand ignarus, firmissimus contra pericula et insidias.' Tribunus plebis anno U. C. 633. ante Christum 121. bonis initiis orsus est, quippe qui P. Popillium consularem, lege C. Gracchi ante biennium ex urbe ejectum, rogatione sua revocavit: tristes habuit exitus consulatus, qui eo functus condemnatus est, quod consul per legatos Ju-

gurthæ pecunia corruptus pacem cum hoste flagitiosam, a Pop. Romano improbatam, inconsulto senatu fecisset. Sallustius, &c.

^b *C. Licinius Nerva*] Videtur tribunatum gessisse anno U. C. 633. ante Christum 121. et Gracchi factioni adhæsisse. Prætor fuit an. U. C. 638. ante Christum 116.

ⁱ *C. Fimbria*] C. Flavius Fimbria consul anno U. C. 650. ante Christum 104. septemdecim annis elapsis, cum Marius exul in urbem revertisset, occisus est.

^j (*Ut ita dicam*) *luculentus*] Quoties ante præmunit Cicero, toties signi est eum vel durum verbum mollire velle, vel insolens et parum tritum notare, vel illius loci minus propriam

maledicus, genere toto paulo fervidior, atque commotior: diligentia tamen, et virtute animi, atque vita, bonus auctor in senatu. Idem tolerabilis patronus,⁴ nec rudis in jure civili, et cum virtute, tum etiam ipso orationis genere liber: cujus orationes pueri legebamus, quas jam reperire vix possumus. 130. Atque etiam ingenio, et sermone eleganti, valetudine incommoda, C. Sextius Calvinus^k fuit: qui etsi, cum remiserant dolores pedum,^b non deerat in causis, tamen id non sæpe faciebat. Itaque consilio ejus, cum volebant, homines utebantur; patrocínio, cum licebat.^c Iisdem temporibus M. Brutus,^l in quo magnum fuit, Brute, dedecus⁵ generi vestro, qui, cum tanto nomine esset, patremque optimum virum habuisset et juris peritissimum, accusationem factitaverit,^d ut Athenis Lycurgus:^e is magistratus non petivit, sed fuit accusator vehemens, et molestus, ut facile cerneretis naturale quoddam stirpis bonum degeneravisse vitio depravatæ voluntatis. 131. Atque eodem tempore accusator de plebe L. Cæsulenus^m fuit,⁶

^b Cum leviores facti erant dolores podagræ.

^c Cum poterat causas orare Sextius.

^d Vixerit quæstu calumniæ.

^e Qui præcipuam in accusando operam ponebat.

Junt. Crat. Manut. Lamb. *truculentus*, omisso *patronus*, e conjectura Ernesti receperunt Ellendt. et Orell. *truculentus accusatori* conj. Schutz.—4 Hæc verba *tolerabilis patronus* suspecta sunt Grutero.—5 Ita Junt. Crat. Manut. Lamb. *vultus* ed. Rom. et Schntz. *genus* codd. *decus* Nor. *dedecus inustum generi* conj. Lamb.—6 Ita Nor. margo Crat. Lamb. Grut. Schutz. Orell. *Cæsidenus fuit* Junt. Crat. Camer. Manut. Mox *lege Aquilia* Ald. Junt. Manut.

NOTÆ

quasi excusare. At minus ne proprie *luculentus* patronus dicitur, quam *luculentus* scriptor, quod non semel Cicero dixit. Vavassori, libello de vi et usu quorundam verborum, suspectus est iste locus errati; eoque magis, quod statim post idem *Fimbria*, quem hic *luculentum* patronum appellat, tolerabilis patronus fuisse dicitur.

^k C. *Sextius Calvinus*] Quæstor

anno U. C. 644. ante Christum 110. Duodecimo post anno Macedoniam prætor obtinuit.

^l M. *Brutus*] De quo jam nonnihil dictum lib. II. de Orat. § 223. &c. ubi qualis sit ille Brutus graphice describit.

^m L. *Cæsulenus*] Vir obscuri nominis et ex infima plebe, vixit anno U. C. 650. ante Christum 104.

quem ego audiui jam senem, cum ab L. Sabellio mulctam lege Aquillia^f de justitia^o petivisset. Non fecissem hominis pæne infimi mentionem, nisi judicarem, qui suspiciosius aut criminosius diceret, audivisse⁷ me neminem.^g xxxv. Doctus etiam Græcis^h T. Albucius,^p vel potius, pæne Græcus: loquor, ut opinor: sed licet ex orationibus judicare. Fuit autem Athenis adolescens, perfectus Epicureus evaserat, minime aptum^q ad dicendum genus.ⁱ

132. Jam Q. Catulus,^r non antiquo illo more, sed hoc nostro (nisi quid fieri potest perfectius) eruditus: multæ literæ, summa non vitæ solum, atque naturæ, sed orationis etiam comitas, incorrupta quædam Latini sermonis integritas: quæ perspicui cum ex orationibus ejus potest, tum facillime ex eo libro, quem de consulatu et de rebus gestis suis conscriptum molli et Xenophonteo genere sermonis, misit ad A. Furium^s poëtam, familiarem suum: qui liber nihilo notior est, quam illi tres, de quibus ante dixi, Scauri libri. 133. Tum Brutus, Mihi quidem² nec iste notus est,

^f Pœnam decretam lege Aquillia.

^g Qui dicendo plures afferret suspiciones, aut crimina magis exaggeraret.

^h Literis. ⁱ Epicurea disserendi ratio non est apta ad eloquentiam.

Lamb. Schutz. et Orell. Tum damni injuria petivisset Orell. de conjectura Hotomanni, probante Chiffletio in Thesaur. Juris Rom. tom. v. p. 873. de injuria petivissent Manut. Lamb. Schutz.—7 Nor. audisse.

CAP. XXXV. 1 Jamque Q. Catulus Nor. Omn. Ald. Junt. Crat. Lamb.—2 Post

NOTÆ

^a *Lege Aquillia*] L. Aquillius Gallus tribunus plebis anno U. C. 573. ante Christum 181. Aquilliam legem tulit de damno injuria dato.

^o *Justitia*] An injuria potius legendum, ut nonnullis eruditis placet.

^p *T. Albucius*] Eques Romanus admodum levis, et morum peregrinitate odiosus, Sardiniam prætor obtinuit anno U. C. 649. ante Christum 105. Cum sibi, non expectato senatus judicio, triumphum arrogasset homo vanissimus, ejus temeritas supplicatione denegata notata est. Cicero Orat. de Prov. Consul.

^q *Minime aptum*] Epicurus enim orationis ornamenta a Platone et aliis adhiberi solita negligebat.

^r *Q. Catulus*] Q. Lutatius Catulus consul anno U. C. 652. ante Christum 102. consequenti de Cimbris triumphavit. De ejus morte alibi dictum lib. III. de Orat. § 9.

^s *A. Furium*] A. Furius Antias poëta Latinus annis ante Christum centum floruit; ex cujus operibus non pauca decerpisse Virgilium ostendit Macrobius Saturnalium lib. vi. cap. 1.

nec illi: sed hæc mea culpa est; nunquam enim in manus inciderunt. Nunc autem et a te sumam, et conquiram ista posthac curiosius. Fuit igitur in Catulo sermo Latinus; quæ laus dicendi³ non mediocris, ab oratoribus plerisque neglecta est: nam de sono vocis, et suavitate appellandarum^j literarum, quoniam filium^t cognovisti, noli expectare quid dicam: quanquam filius quidem non fuit in oratorum numero; sed non deerat ei tamen in sententia dicenda cum prudentia, tum elegans quoddam et eruditum orationis genus. 134. Nec habitus est tamen pater ipse Catulus princeps^k in numero patronorum: sed erat talis, ut, cum quosdam audires,⁴ qui tum erant præstantes, videretur esse inferior: cum autem ipsum audires sine comparatione, non modo contentus⁵ esses, sed melius non quæreret. 135. Q. Metellus^u Numidicus, et ejus collega M. Silanus,^v dicebant de republica quod esset illis viris et consulari dignitati satis.^l M. Aurelius Scaurus^w non sæpe dicebat, sed polite: Latine vero inprimis est eleganter locutus. Quæ laus eadem in A. Albino^x bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus etiam in numero est habitus disertorum. Q.

^j Pronuntiandarum.

^k Præstantissimus.

^l *Eo modo quo decebat tantos viros et dignitatem consularem.*

quidem inserunt multi codd. *inquit.* Le Clerc. Mox, *sed nec mea culpa est* Ald. Manut. Lamb. Schutz. probante Rivio.—3 Editio Romana *in dicendo*; quam lectionem receperunt Lamb. et Schutz. probante eodem Rivio.—4 ‘Optime Schneiderus in Ep. ad Langerum correxit, ut, si cum iis audires.’ Schutz. *cum is quosdam audires* Guelf. 1.—5 Lamb. *eo contentus.*

NOTÆ

^t *Filium*] Q. scilicet Lutatium Catulum consulem anno U. C. 676. ante Christum 78. et censorem anno 689. ante Christum 65.

^u *Q. Metellus*] Q. Cæcil. Metellus an. U. C. 645. ante Christum 109. et M. Silanus consules collegæ renuntiati sunt. Metellus, fracto, et præliis commissis, et urbibus expugnatis Jugurtha, Numidiæ rege in Africa, Numidici cognomentum adeptus est. Sallustius, Patereulus, &c.

^v *M. Silanus*] M. Junius Silanus in consulatu Metelli collega, rem adversus Cimbros infelicititer gessit. Primus Silanorum consul creatus est. Livius lib. LXV. &c.

^w *M. Aurelius Scaurus*] Consulatum gessit anno U. C. 646. ante Christum 108.

^x *A. Albino*] A. Posthumio Albinus consule anno U. C. 655. ante Christum 99.

etiam Cæpio,^y vir acer, et fortis, cui fortuna belli, crimini; invidia populi, calamitati fuit. XXXVI. 136. Tum etiam C. et L. Memmii^z fuerunt oratores mediocres, accusatores acres, atque acerbi: itaque in iudicium capitis multos vocaverunt, pro reis non sæpe dixerunt. Sp. Thorius^a satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitiosa et inutili lege, vectigali levavit.^m M. Marcellus,^b Æsernini pater, non ille quidem in patronis, sed et in promittis¹ tamen, et non inexercitatis ad dicendum, fuit, ut filius ejus, P. Lentulus. 137. L. etiam Cotta,^c prætorius, in mediocrium oratorum numero, dicendi non ita multum laude processerat, sed de industria, cum verbis, tum etiam ipso sono quasi subrustico, prosequabatur² atque imitabatur antiquitatem.

Atque ego et in hoc ipso Cotta, et in aliis pluribus, intelligo, me non ita disertos homines et retulisse in oratorum numerum, et relaturum. [p. 177.] Est enim propositum colligere eos, qui hoc munere in civitate functi sint,³ ut tenerent oratorum locum: quorum quidem quæ fuerit ascensio,ⁿ et quam in omnibus rebus difficilis optimi per-

^m Inutili et mala lege lata imminuit vectigalia, quæ publicus ager pendere debebat.

ⁿ Quasi per gradus progressio.

CAP. XXXVI. I Schtztius e conjectura sua dedit, in magnis patronis, sed in promittis. Particulam et omittunt etiam Nor. et Omnib.—2 Ita Nor. Ald. Junt. Crat. Grut. Ellendt. subsequebatur Guelf. 1. et Schutz. in ed. maj. persequabatur Guelf. 2. Manut. Lamb. Schutz. in ed. min. et Orell.—3 Nor. et Schutz. functi sunt. Mox, pro ascensio, quod exhibent Riv. Maunt. Lamb.

NOTE

^y Q. Cæpio] De quo lib. I. ad Herenn. § 24.

^z C. et L. Memmii] C. Memmius Gallus tribunus plebis anno U. C. 643. ante Christum 111. Jugurtham reum pro concione fecit. Sallustius. L. Memmius eundem magistratum gessit quatuor post annis.

^a Sp. Thorius] Consule lib. II. de Orat. § 284. Hujus autem lex inutilis hic dicitur, quia cum pecuniam ex

vectigalibus quæsitam plebi viritim divideret, publicum ærarium fraudabat.

^b M. Marcellus] M. Claudius Marcellus, pater M. Claudii Marcelli Æsernini, et P. Cornelii Lentuli Marcellini, qui ex adoptione nomen habuit.

^c L. Cotta] L. Aurelius Cotta quæstor anno U. C. 654. ante Christum 100. octavo post anno prætor.

fectio, atque absolutio, ex eo, quod dicam, existimari potest. 138. Quam multi enim jam oratores commemorati sunt, et quamdiu in eorum enumeratione versamur, cum tamen spisse, atque vix,^o ut dudum ad Demosthenem et Hyperidem, sic nunc ad Antonium Crassumque pervenimus!⁴ Nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, et in his primum cum Græcorum gloria Latine dicendi copiam æquatam. XXXVII. 139. Omnia veniebant Antonio^d in mentem;^p eaque suo quæque loco,^q ubi plurimum proficere et valere possent: ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura; sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio: imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur; sed ita erat paratus, ut iudices, illo dicente, nonnunquam viderentur non satis¹ parati ad cavendum fuisse. 140. Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone;^r itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinat^e locutus: sed illa, quæ proprie² laus oratoris est, in verbis: ‘(nam ipsum Latine loqui, est illud quidem, ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum; sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum:^u non enim tam præclarum est scire Latine, quam turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quam civis Romani proprium videtur:) sed tamen Antonius in verbis et eligendis, (neque id ipsum tam leporis

^o Tarde et difficulter.

^p Quia erat summa perspicacia præditus.

^q Quia præstanti iudicio valebat.

^r Dictio quam adhibebat non erat elegantissima.

^s Negligenter.

⁴ Sed illa laude non caruit quam proprie merentur oratores in usurpandis verbis quæ ars sua exigit, aptis scilicet et selectis.

^u Non tam per se laudabile est, quam quod est rarum et a plerisque neglectum.

Grut. Schutz. Orell. assensio legitur in Nor. Junt. et Crat.—4 Guelf. 1. perveniamus.

CAP. XXXVII. 1 Cod. ψ, viderentur satis, omisso non.—2 Lamb. propria. Actutum, laus orationis ψ. Deinde, in verbis delendum censet Ellendt.—

NOTÆ

^d Antonio] De quo plurima passim Orat. § 24. et lib. III. § 10. in libris de Orat. Consule lib. I. de

causa, quam ponderis,^v) et collocandis, et comprehensione³ devinciendis,^w nihil non ad rationem, et tanquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis et conformationibus.^x 141. Quo genere quia⁴ præstat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis oratorum est princeps judicatus: σχήματα^e enim quæ vocant Græci, ea maxime ornant oratorem;⁵ eaque non tam in verbis pingendis^y habent pondus, quam in illuminandis sententiis. XXXVIII. Sed cum hæc magna in Antonio, tum actio singularis: quæ si partienda est in gestum atque vocem; gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens: manus, humeri, latera, suppositio pedis,^f status, incessus, omnisque motus cum verbis¹ sententiisque consentiens; vox permanens,^z verum subrauca natura. Sed hoc vitium huic uni in bonum convertebat.^{a 2} 142. Habebat^b enim flebile quiddam in questionibus,^{c 3} aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commovendam; ut verum videretur in hoc illud, quod Demosthenem ferunt ei, qui quæsisisset, quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem, et idem tertium, respondisse.

^v Neque tam ad delectandum quam ad permovendum.

^w Periodo illigandis.

^x Hoc idem faciebat in sententiarum figuris.

^y Ornandis.

^z Firma.

^a Vertebatur.

^b Ipsa vocis raucitas.

^c In rerum capitalium judiciis.

3 Guelf. 1. 2. Nor. et margo Crat. compressione.—4 Quo genere qui ψ.—5 Lamb. conj. ornant orationem. ‘Minime vero est in multis edd. ut ait Schutzius.’ Orell.

CAP. XXXVIII. 1 Schutz. cum rebus; idem Schutz. conj. gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens; vox permanens, verum subrauca natura; Ellendt. suspic. gestus erat n. v. expr., sed manus h. l. s. p. st. i. o. m. cum rebus sententiisque congruens.—2 Ita unus Oxon. Nor. Junt. Crat. Grut. vertebatur Manut. vertebat Lamb.—3 Ita omnes codd. et edd. præter Lamb. ubi de conjectura editum conquestionibus. ‘Scriptum erat per compendium cquestionibus. Sic Orat. § 135. codex Turic. Quintil. itidem pro conquestionis habet questionis. Verbum questio non habent nec Nizolius, nec Forcell. nec

NOTÆ

^e Σχήματα] Quas Fabius et recentiores figuras appellavere, dicuntur a Tullio orationis conformationes, habitus, formæ, lumina, flores, stellæ,

et Græce σχήματα.

^f Suppositio pedis] Debet esse rarior: decet vehementer commotos, ipsaque auditorem movet.

Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit,^d format, flectit: talesque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt.^d

143. Huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant^e L. Crassum.^e Illud quidem certe omnes ita judicabant, neminem esse, qui, horum alterutro patrono, cujusquam ingenium requireret.^e Equidem, quanquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. Erat summa gravitas: erat cum gravitate junctus facetiarum et urbanitatis oratorius, non scurrilis,^f lepos: Latine loquendi accurata, et sine molestia^g diligens elegantia: in disserendo mira explicatio: cum de jure civili, cum de æquo et bono disputaretur, argumentorum et similitudinum copia. XXXIX. 144. Nam, ut Antonius, conjectura movenda, aut sedanda¹ suspicione aut excitanda, incredibilem vim habebat; sic in interpretando, in definiendo, in explicanda æquitate, nihil erat Crasso copiosius: idque cum sæpe alias, tum apud centumviros in M' Curii causa^h cognitum est. 145. Ita enim multa tum contra scriptum pro æquo et bono dixit, ut hominem acutissimum, Q. Scævolam, et in jure, in quo² illa causa vertebatur, paratissimum, obrueret argumentorum exemplo-

^d Summos scilicet.

^e Qui cum alterutrum, sive Antonium, sive Crassum, patronum haberet, ad aliquem alium confugeret.

^f Mimicus.

^g Sine affectatione.

Schutz. Lex. Cic. nec omnino agnoscenda est.' Orell.—4 Purgoldus conjectabat eosque tangit. Statim, pro format, unus Oxon. habet firmat. Mox, Ernestius malit videri velint.—5 Huic a. partem e. d. a. interponebant ψ.

CAP. XXXIX. 1 Ita codd. et edd. ante Schutz. qui de conjectura sua legit, in conjectura movenda, et in sedanda; Ellendt. dedit conjectura movenda, et sedanda, etsi probat aut sedanda. Mox, Ernesti conj. et excitanda. 'Hæc conjectura nequaquam recepta a Schutzio, etsi hoc dicit Ellendt.' Orell.—2 Lamb. et in jure, quo. Mox, causa versabatur codd. Reg. ap. Lallem. Venet. Nor. Deinde, pro paratissimum, Lamb. et al. ap. Schutz. habent peri-

NOTÆ

^g L. Crassum] Cujus laudes mirifice extollit Tullius in libris de Oratore. Vide lib. I. § 21. et lib. III. § 6.

^h In M' Curii causa] De qua in notis ad lib. I. de Orat. § 80. De Scævola autem lib. I. de Orat. § 24. et lib. III. de Orat. § 10.

rumque copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam³ consularibus, causa illa dicta est, cum uterque ex contraria parte jus civile defenderet,⁴ ut eloquentium jurisperitissimus Crassus, jurisperitorum eloquentissimus Scævola putaretur: qui quidem cum peracutus esset ad exco- gitandum, quid in jure, aut in æquo verum aut esset, aut non esset, tum verbis erat ad rem cum summa brevitate mirabiliter aptus. 146. Quare sit nobis^{4 5} orator in hoc interpretandi, explanandique, et disserendi genere mirabilis, sic ut simile nihil viderim: in augendo, in ornando, in re- fellendo magis existimator metuendus, quam admirandus orator.⁵ Verum ad Crassum revertamur. XL. 147. Tum Brutus, Etsi satis, inquit, mihi videbar habere cognitum Scævolam ex iis rebus, quas audiebam sæpe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem Scævolæ nostri,¹ tamen ista mihi ejus dicendi tanta laus, nota non erat. Itaque cepi voluptatem, tam ornatum virum, tamque excellens ingeni- um fuisse in nostra republica. 148. Hic ego, Noli, inquam, Brute, existimare, his duobus quicquam fuisse in nostra civitate præstantius: nam, ut paulo ante dixi, consultorum alterum disertissimum, disertorum alterum consultissimum; fuisse; sic in reliquis rebus ita dissimiles erant inter sese, statuere ut tamen non posses, utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium parcissimus, Scævola parcorum elegantissimus. Crassus in summa comitate habebat etiam severitatis satis, Scævolæ multa in severitate non deerat tamen comitas. 149. Licet omnia hoc modo; sed vereor,⁶

³ Scævola habeatur a nobis.

⁴ Artis eloquentiæ peritus iudex magis timendus, quam orator admirabilis.

⁵ Alterum jurisconsultorum eloquentissimum, alterum eloquentium jurisconsul- tissimum.

⁶ Etsi hæc omnia vera sunt, tamen timeo, &c.

tissimam.—3 Ita omnes codd. et edd. præter Orell. ubi legitur divisim et jam.—4 Nor. jus civile ex contraria parte defenderet.—5 Quare fuit nobis Schutz. de conjectura. Mox, explicandique Omnib. explanandi edisserendi genere Gnelf. 1. 2. explicandi edisserendi genere Nor.

CAP. XL. 1° Locus corruptus. Rutilio: qua utebatur pater, familiaritatem Scævola nostri conj. Arnold. Rutilio: qui qua utebatur familiaritate Scævola, nostri susp. Ellendt. Si Corrado fides, nostri a quibusdam omittitur, unde mihi in mentem venit, Rutilio, quo utebar propter familiaritatem avunculi, tamen,

ne fingi videantur hæc, ut dicantur² a me quodam modo;³ res se tamen sic habet. Cum omnis virtus sit, ut vestra,⁴ Brute, vetus Academiaⁱ dixit, mediocritas; [p. 178.] uterque horum medium quiddam volebat sequi: sed ita cadebat,^j ut alter ex alterius laude partem, uterque autem suam totam haberet. 150. Tum Brutus, Cum ex tua oratione mihi videor, inquit, bene Crassum et Scævolam cognovisse, tum de te et de Ser. Sulpicio^k cogitans, esse quandam vobis cum illis similitudinem iudico. Quonam, inquam, istuc modo? Quia mihi et tu videris, inquit, tantum juris civilis scire voluisse, quantum satis esset oratori; et Servius eloquentiæ tantum assumpsisse, ut jus civile facile possit tueri:⁵ ætatesque vestræ, ut illorum, nihil, aut non fere multum differunt. XLI. 151. Et ego, De me, inquam, dicere nihil est necesse: de Servio autem et tu probe dicis, et ego dicam, quod sentio. Non enim facile quem dixe-

i. e. quem ego subinde visebam, quia familiaris fuerat avunculi mei, Catonis.² Orell.—2 Codex unus ap. Grut. *ni dicantur*.—3 Ita Guelf. 1. 2. Manut. Schütz. Orell. *quodammodo* junctim Ald. Junt. Lamb. *commode* Buttman. Vid. Walch. Emend. Liv. p. 48. *quodammodo res, sed tamen sic se habet* ψ.—4 Guelf. 1. 2. *ut nostra*.—5 Margo ed. 1584. et Ellendt. *posset tueri*.

NOTÆ

ⁱ *Vetus Academia*] De vetere, media, et nova Academia vide notas in lib. 1. de Orat. § 9.

^j *Sed ita cadebat*] Hæc est hujus loci sententia. Virtus in mediocritate posita est. Crassus itaque et Scævola, eximii virtutis amatores, medium quiddam inter severitatem et comitatem sequi volebant. In severitatem magis Scævola, in comitatem magis propendebat Crassus: sed ita tamen, ut severitatem suam Crassi comitate leniret Scævola, et Crassus comitatem sibi propriam Scævolæ severitate temperaret. Uterque singulari laude dignus, cum alter ab altero virtutis partem decerpere, et suam integram servare videretur.

^k *Ser. Sulpicio*] Ser. Sulpicius Rufus, consul anno U.C. 793. ante Chris-

tum 51. ‘cum in causis orandis primum locum, aut pro certo post M. Tullium obtineret, traditur ad consulendum Q. Mucium de re amici sui pervenisse; cumque eum sibi respondentem de jure Servius parum intellexisset, iterum Quintum interrogasse, et a Q. Mucio responsum esse, nec tamen percepisse; et ita objurgatum esse a Q. Mucio. Namque eum dixisse, turpe esse patricio et nobili et causas oranti, jus in quo versaretur ignorare: ea veluti contumelia Servius tractatus, operam dedit juri civili . . . Cum in legatione periisset, statum ei pop. Rom. pro rostris posuit . . . Reliquit autem prope centum et octoginta libros.’ Pomponius de Origine Juris.

rim¹ plus studii, quam illum, et ad dicendum, et ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse: nam et in iisdem exercitationibus, ineunte ætate, fuimus; et postea una Rhodum² ille etiam profectus est, quo melior esset et doctior: et, inde ut rediit, videtur mihi in secunda arte³ primus esse maluisse, quam in prima^m secundus. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset:ⁿ sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longe omnium, non ejusdem modo ætatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in jure civili esse princeps. 152. Hic Brutus, Ain' tu?^o inquit: etiamne Q. Scævola^e Servium nostrum anteponis? Sic enim, inquam, Brute, existimo, juris civilis magnum usum et apud Scævola^m, et apud multos fuisse; artem,^p in hoc uno:^q quod nunquam effecisset ipsius juris scientia, nisi eam præterea didicisset artem,^r quæ doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando; ambigua³ primum videre, deinde distinguere; postremo habere regulam, qua vera et falsa judicarentur,^s et quæ, quibus positis,⁴ essent, quæque non essent consequentia. 153. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam,⁵ quasi lucem, ad ea, quæ confuse ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. XLII. Dialecticam mihi videris dicere, inquit.¹ Recte, inquam, intelligis: sed adjunxit etiam et² literarum scientiam,^t et loquendi elegantiam, quæ ex scriptis¹ ejus, quorum similia nulla

¹ In scientia juris civilis.^m In bene dicendi scientia.ⁿ Fortasse æqualis esse potuisset primis oratoribus.^o Itane vero hoc dicis?^p Juris civilis.^q Servio Sulpicio.^r Ex notitia juris nunquam Servius juris ipsius artem assecutus esset, nisi præterea aliam artem didicisset, nempe dialecticam.^s Et regulam qua cognosceretur bona et mala conclusio.^t Politioris literaturæ cognitionem.

CAP. XLI. 1 Lamb. *quenquam dixeris*.—2 Ita Nor. Lamb. et recentt. *Rhodum una* Ald. Junt. Manut. Mox, *et quo melior* ψ.—3 Idem codex, Nor. Ald. Jant. Crat. Manut. *ambiguam*, probante Wetzelio.—4 Ita rodd. ap. Lamb. et Grut. *quibus propositis* Guelf. 1. 2. Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. et Gothofr.—5 *Artium magistratam*] Sic edidi pro vulg. *maximam*. Heusingerus sic interpungebat, *artem, omnium artium maximam quasi lucem.* Schutz.

NOTÆ

¹ Ex scriptis] Quæ omnia vel injuria temporum, vel majorum incuria

sunt, facillime perspicui potest. 154. Cumque discendi causa duobus peritissimis³ operam dedisset,^u L. Lucilio Balbo,^m C. Aquillio Gallo;ⁿ Galli, hominis acuti et exercitati, promptam et paratam in agendo et in respondendo celeritatem subtilitate diligentiaque superavit: Balbi, docti et eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit, expediendis conficiendisque rebus; sic et habet, quod uterque eorum habuit, et explevit, quod utrique defuit. 155. Itaque, ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse, quam Scævola; (hic enim causas studiose recipiebat,^v in quibus a Crasso superabatur; ille se consuli nolebat,^w 4 ne qua in re inferior esset, quam Scævola) sic Servius sapientissime. Cum enim duæ civiles artes ac forenses^x plurimum et laudis haberent et gratiæ; perfecit, ut altera^y præstaret omnibus, ex altera^z tantum assumeret, quantum esset, et ad tuendum jus civile, et ad obtinendam consularem dignitatem, satis. 156. Tum Brutus, Ita prorsus, inquit, et antea⁵ putabam. Audivi enim nuper eum studiose et frequenter Sami,^o cum ex eo jus nostrum pontificium,^a

^u Discipulum se tradidisset.

^v Scævola suscipiebat causas perorandas.

^w Crassus nolebat consultoribus de jure respondere.

^x Scientia juris civilis et scientia bene dicendi.

^y Juris civilis cognitione.

^z Eloquentia.

^a Quod pertinet ad nos augures.

CAP. XLII. 1 Guelf. 1. 2. inquit dicere.—2 Crat. sed adjunxit et, omisso etiam, improbante Rivio.—3 Ita Lamb. Grut. Orell. dicendi causa duobus peritissimis unus Oxon. Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. juris discendi causa duobus peritissimis Schutz. de conjectura; discendi causa duobus jure peritissimis conj. Purgold. Mox, L. Lucilio Balbo et C. Aquillio Lamb. Aquilio Nor. Junt. Man. 'Utramque scripturam præbent lapides.' Orell.—4 Ita Crat. Camer. Grut. Schutz. Orell. volebat Manut. et Lamb. Mox, Guelf. 1. 2. et Schutz. in ed. maj. sic Servius sapientissime, cum duæ, &c.—5 Ellendt. inquit, etiam

NOTÆ

periere, præter epistolas duas per-elegantes, quæ libro quarto Epist. Ciceronis ad Fam. reperiuntur.

^m L. Lucilio Balbo] Mucii auditore, ut tradit Pomponius. Floruit annis ante Christum 71.

ⁿ C. Aquillio Gallo] Mucii item discipulo equite Romano, quem amplis-

simis laudibus passim, sed potissimum in Oratione pro A. Caecina Tullius extollit, et vocat collegam suum, quia simul præturam gessere anno U. C. 687. ante Christum 67.

^o Sami] Samos triplex est, ut ostendit Ortelius: hæc videtur esse Ionica.

qua ex parte cum jure civili conjunctum esset, vellem cognoscere, et nunc meum judicium, multo magis confirmo testimonio et judicio tuo : simul illud gaudeo, quod et æqualitas vestra, et pares honorum gradus,^p et artium studiorumque^q quasi finitima vicinitas, tantum abest ab obtreccatione invidiaque,^b quæ^c solet lacerare plerosque, uti ea non modo non exulcerare^c vestram gratiam, sed etiam conciliare^d videatur : quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate judicioque cognovi.^e 157. Itaque doleo et illius^f consilio, et tua voce populum Romanum carere tam diu :^r quod cum per se dolendum est, tum multo magis consideranti, ad quos^s ista,^g non translata sint, sed nescio quo pacto devenerint. Hic Atticus, Dixeram, inquit, a principio, de republica ut sileremus : itaque faciamus : nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modo querendi,⁷ sed ne lugendi quidem finem reperiemus. XLIII. 158. Pergamus ergo, inquam, ad reliqua, et institutum ordinem persequamur. Paratus igitur veniebat Crassus, expectabatur, audiebatur : a principio statim (quod erat apud eum semper accuratum) expectatione dignus videbatur : non multa jactatio corporis, non inclinatio vocis,

^b *A concitanda mutua utriusque vestrum invidia.*

^c *Imminuere.* ^d *Augere.*

^e *Quantum, ut video, tu illum amas et æstimas, tantum vicissim te et amat et æstimat.*

^f *Sulpicii.*

^g *Jus consilii dandi et publice dicendi.*

antea.—6 Ita ed. Rom. Schutz. et Orell. probante Rivio : *obtreccatione invidia, quæ* Nor. Ald. Junt. Crat. Grut. *obtreccatione et invidia, quæ* Manut. Mox, *ut ea non, &c.* Schutz.—7 Ita Mediol. Ald. Junt. Crat. Orell. *querendi* Manut. Grut. Schutz. probante Heusinger.

NOTÆ

^p *Pares honorum gradus]* Cicero et Sulpicius quæstura, ædilitate, prætura, et consulatu functi fuerant.

^q *Studiorumque]* Inter eos qui artem eandem exercent, frequentior est invidia, quam benevolentia ; juxta illud Hesiodium, Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων· *Et figu-*

lus figulo infestus est, et fabro faber.

^r *Tam diu]* Anni jam quatuor erant, ex quo vox Tullii strepitu bellorum civilium oppressa in foro conticescebat.

^s *Ad quos]* Cæsarianos vocat, penes quos, victo Pompeio, rerum summa erat.

nulla inambulatio, non crebra suppositio pedis : vehemens, et interdum irata, et plena iusti doloris oratio : multæ et cum gravitate facetiæ : quodque difficile est, idem et perornatus, et perbrevis. 159. Jam in altercando ^t invenit parem neminem : versatus est in omni fere genere causarum : mature in locum principum oratorum venit. Accusavit ^v C. Carbonem, eloquentissimum hominem, admodum adolescens : summam ingenii non laudem modo, sed etiam admirationem est consecutus. 160. Defendit ^v postea Liciniam virginem, cum annos XXVII. natus esset : in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationisque ejus scriptas quasdam partes reliquit. Voluit adolescens, in colonia Narbonensi ^w causæ popularis aliquid attingere, eamque coloniam, ut fecit, ipse deducere. Extat in eam legem senior, ut ita dicam, quam illa ætas ferebat, oratio. Multæ deinde causæ ; sed ita tacitus ^h tribunatus, ^x ut, nisi in eo magistratu cœnavisset apud præconem Granium, idque nobis bis ⁱ narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse. 161. Ita prorsus, inquit Brutus : sed ne de Scævolæ quidem tribunatu quicquam audivisse videor, et eum collegam Crassi credo fuisse. [p. 179.] Omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, ² sed tribunus ⁱ anno

^h Obscurus.ⁱ Crassus.

CAP. XLIII. 1 Ita Ald. Junt. Norimb. Crat. Manut. *bis nobis* Schutzzius et Orellius. *idque narravisset bis nobis Lucilius* Guelferb. 1. 2. *bis* deest in ed. Rom. et Lamb. probante Rivio.—2 Venet. Norimb. Mediol. *inquam*,

NOTÆ

^t *Altercando*] Altercatio oratio brevis est atque concisa, quæ intentione aut depulsione constet, interrogandoque aut respondendo fiat. Maximum ingenii acumen ac solertiam desiderat. Adi Quintil. vi. 5.

^v *Accusavit*] L. Crassus annos natus unum et viginti C. Papirium Carbonem, Gracchanæ conjurationis reum, accusavit, et convictum a iudicibus damnari compulit anno U. C. 635. ante Christum 119.

^v *Defendit*] Anno U. C. 641. ante Christum 113. Licinia Vestalis, incestus postulata, causam ejus perorante L. Licinio Crasso, primum absoluta, deinde a Cassio Longino prætore in iudicium revocata et damnata est. Epitome Livii lib. LXIII.

^w *In colonia Narbonensi*] Vide lib. II. de Orat. § 223.

^x *Tacitus tribunatus*] Q. Mucius Scævola tribunus plebis anno U. C. 648. ante Christum 106. quo natus

post fuit, coque in rostris sedente^j suasit Serviliam legem Crassus. Nam censuram sine Scævola gessit: eum enim magistratum nemo unquam Scævolarum petivit. Sed hæc Crassi cum edita oratio est, quam te sæpe legisse certo scio,³ quatuor et triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi ætate præstabat. His enim consulibus^y eam legem suasit, quibus nati sumus, cum ipse^k esset Q. Cæpione^z consule natus, et C. Lælio, triennio ipso^l minor, quam Antonius: quod idcirco posui, ut, dicendi Latine prima maturitas in qua⁴ ætate extitisset, posset notari; et intelligeretur jam ad summum pæne esse perductam, ut eo nihil ferme quisquam addere posset, nisi qui a philosophia, a jure civili, ab historia fuisset instructor. XLIV. 162. Erit, inquit M. Brutus, aut jam est iste,¹ quem expectas? Nescio, inquam. Sed est etiam L. Crassi in consulatu, pro Q. Cæpione,^{m a} defensione juncta,² non brevis, ut laudatio, ut oratio autem, brevis: postrema censoris oratio, qua anno duodequingagesimo usus est.ⁿ In his omnibus^o inest quidam sine ullo fuco veritatis color: quinetiam comprehensio, et ambitus ille verborum (si sic periodum appellari placet) erat apud illum contractus et brevis, et in membra quædam, quæ *κῶλα* Græci vocant, dispertiebat orationem

^j Scævola tribuno plebis.^k Crassus.^l Integro.^m Tum consulis oratio pro Q. Cæpione.ⁿ Non ea brevitate, qua solet esse laudatio; sed ut oratio, brevis est illa postrema oratio quam habuit censor annos natus quadraginta octo.^o Crassi orationibus.

magistratibus, omissa præpositione.—3 Ita omnes codd. et edd. præter Nor. in qua legitur *certe scio*.—4 Ellendt. conj. *maturitas, qua*, omissa præpositione in.

CAP. XLIV. 1 Ita codd. cum edd. Ald. Junt. Grut. Lamb. *Erit, inquit Brutus, an jam est iste* Schutz. et Orell. de Heusingeri conjectura.—2 'Ellendt. susp. Q. Cæpionis defensione juncta. Scil. non intellexit *juncta* esse nominativum; ut sæpe ap. Cic. 'junctus' cum simplici ablativo construitur: *laudatio junctæ* (cum) *defensione*.' Orell. Mox, pro *censoris*, idem Orell. conj.

NOTE

est Cicero tertio nonas Januarias, quem diem natalem suum appellat ad Att. VII. 5.

^y His enim consulibus] C. Attilio Serrano et Q. Servilio Cæpione Q. F.

^z Q. Cæpione] Q. Servilio Cn. F. Cæpione et C. Lælio Sapiente coss. anno U. C. 614. ante Christum 140.

^a Pro Q. Cæpione] Vid. lib. I. Herenn. § 24.

lubentius. 163. Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu istos oratores, inquit, tantopere laudas; vellem aliquid Antonio, præter illum de ratione dicendi sane exilem libellum, plura Crasso libuisset scribere: cum enim omnibus memoriam sui, tum etiam disciplinam dicendi^p nobis reliquissent. Nam Scævolæ dicendi elegantiam satis ex iis orationibus,³ quas reliquit, habemus cognitam. 164. Et ego, Mihi quidem a pueritia quasi magistra fuit, inquam, illa in legem Cæpionis oratio:^q in qua et auctoritas ornatur senatus, quo pro ordine illa dicuntur, et invidia concitatur in iudicum⁴ et in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit: multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa aspere, multa facete dicta sunt: plura etiam dicta, quam scripta, quod ex quibusdam capitibus expositis,⁵ nec explicatis intelligi potest. Ipsa illa censoria contra Cn. Domitium^b collegam non est oratio, sed quasi capita rerum, et orationis commentarium paulo plenius: nulla est enim altercatio clamoribus unquam habita maioribus. 165. Et vero⁶ fuit in hoc et popularis dictio excellens: Antonii genus dicendi multo aptius iudiciis, quam concionibus.

XLV. Hoc loco ipsum Domitium non relinquo: nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono,^r satis in eo fuisse orationis atque ingenii,¹ quo et magistratus personam, et consularem dignitatem tueretur:^s quod idem de C. Coelio^c dixerim, industriam^t in eo summam fuisse, sum-

^p *Artem eloquentiæ.*

^q *L. Crassi oratio pro lege Servilia, qua senatoribus judicia communicabantur cum equitibus Romanis.*

^r *Judicio.*

^s *Sustineret.*

^t *Studium et contentionem.*

censoria.—3 *Nor. ex his orationibus; Guelf. 1. 2. ex orationibus, omisso τῶν iis.*—4 *Nor. in iudicium.*—5 *Orell. legendum putat capitibus positis, i. e. propositis.*—6 *At vero Guelf. 1. Mox, in hoc etiam popularis Guelf. 1. 2. et Schutz. in ed. maj. et delevit Ellendt.*

CAP. XLV. 1 ‘*Suspicio Ciceronem scripsisse, Nam etsi non in oratorum numero pono, tamen puto satis in eo fuisse industriæ atque ingenii.*’ Schutz.—

NOTÆ

^b *Cn. Domitium]* Consule lib. II. de Orat. § 45.

^c *C. Celio]* C. Cælius Calvus nulla majorum commendatione maximos

masque virtutes, eloquentiæ tantum, quod esset in rebus privatis, amicis ejus, in republica, ipsius dignitati satis.^u 166. Eodem tempore M. Herennius^d in mediocribus oratoribus, Latine et diligenter loquentibus, numeratus est: qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum, in consularum petitione superavit. Eodem tempore C. Clodius,^e etsi propter summam nobilitatem, et singularem potentiam, magnus erat, tamen etiam eloquentiæ quandam mediocritatem afferebat. 167. Ejusdem fere temporis fuit eques Romanus C. Titius,^f qui meo judicio, eo pervenisse videtur, quo potuit fere Latinus orator sine Græcis literis, et sine multo usu pervenire. Hujus orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent,² ut pæne Attico stylo scriptæ^v esse videantur. Easdem argutias in tragædiis, satis quidem ille³ acute, sed parum tragice^w transtulit. Quem studebat imitari L. Afranius^g poëta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus. 168. Fuit etiam Q. Rubrius Varro,^h qui a senatu hostis cum C. Mario judicatus est, acer et vehemens accusator. In eo genere sane probabilis, doctus autem Græcis literis, propinquus noster, factus ad dicendum, M. Grati-

^u Quantum sufficiebat ad tuendas res domesticas, amicos, et remp.

^v Qui elegantissimus est.

^w Graviter.

2 Nor. tantum exemplorum, etiam urbanitatis habent.—3 Ita Nor. Ald. Junr.

NOTE

honores adeptus est, quæsturam anno U. C. 642. ante Christum 112. alios subinde magistratus, ac denique consulatum anno U. C. 660. ante Christum 94.

^d M. Herennius] Decursis ceterorum magistratuum gradibus ad consulatum homo novus pervenit anno U. C. 661. ante Christum 93.

^e C. Clodius] C. Clodius Appius Pulcher consul fuit anno U. C. 662. ante Christum 92.

^f C. Titius] De quo scriptum nihil veterum in monumentis reperi-mus.

^g L. Afranius] Cujus fabularum fragmenta non nisi apud veteres grammaticos reperiuntur.

^h Q. Rubrius Varro] Tribunus plebis anno U. C. 663. ante Christum 91. hostis postea a senatu cum Mario et aliis undecim senatoribus judicatus est.

dus,ⁱ M. Antonii perfamiliaris, cujus præfectus cum esset in Cilicia, est interfectus; qui accusavit C. Fimbriam, M. Marii Gratidiani pater.⁴

XLVI. 169. Atque etiam apud socios et Latinos^j oratores habiti sunt Q. Vettius Vettianus,¹ e Marsis,^k quem ipse cognovi, prudens vir, et in dicendo brevis; Q. et D. Valerii Sorani,^l vicini, et familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti et Græcis literis et Latinis: C. Rusticellus² Bononiensis,^m is quidem et exercitatus et natura volubilis. Omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem T. Betuciusⁿ Barrus Asculanus, cujus sunt aliquot orationes Asculi habitæ: illa Romæ contra Cæpionem, nobilis sane, cui orationi Cæpionis ore respondit Ælius;^o qui scriptitavit orationes multas,³ orator ipse nunquam fuit. 170. Apud majores autem nostros video disertissimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum,^p Ti.

////////

Lamb. Grut. *satis ille quidem* Guelf. 1. 2. Schutz. et Orell.—4 Ita Manut. Lamb. in marg. ed. 1584. Grut. Ellendt. et Orell. Vid. Beier. ad Offic. tom. II. p. 303. M. Marii G. patrem Venet. Mediol. Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb. in ed. 1566. et Schutz. Heusingerus transponenda putabat verba, M. Gratidius, M. Marii Gratidiani pater, M. Antonii perfamiliaris... qui accusavit C. Fimbriam.

CAP. XLVI. 1 Q. Vectius Vectianus Nor. Junt. Crat. Manut. Lamb. Mox, Q. D. Valerii, omisso et, Nor.—2 C. Rusticelius al. ex nummo Ursini.—3 Ita Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut. multis nonnulli codd. unus etiam Oxon. Regg.

NOTÆ

ⁱ M. Gratidius] Arpinas, homo popularis ac seditiosus. Hujus soror Gratidia Ciceronis avo nupsit, quod ipse Tullius lib. III. de Legibus refert. Hinc vocat eum propinquum suum.

^j Socios et Latinos] Latini Latium, socii ceteras Italiæ regiones incolebant.

^k E Marsis] Oriandus e Marsis Italiæ populis, quos et Tuscos appellari tradit Isidorus.

^l Q. et D. Valerii Sorani] Q. Valerium Soranum togatorum ætatis suæ literatissimum refert apud Ciceronem L. Crassus. Fuit item, ut auctor est Plutarchus in Pompeio, phi-

losophus insignis; de violenta ejus morte consentiunt historici, de modo et causa dissentiunt. Illi porro Valerii Sorani dicuntur a Sora Latii urbe et colonia, quæ etiamnum vetus nomen retinet.

^m Bononiensis] E Bononia urbe Galliæ Togatæ, nunc Boulogne.

ⁿ T. Betucius] Quæstor anno U. C. 676. ante Christum 78. Oriundus ex Ascolo Picenorum oppido, quod hodie dicitur Ascoli.

^o Ælius] Videtur is esse quem in Academicis ad Varronem Tullius ait peritum philosophiæ Stoicæ.

^p Fregellanum] Oriundum ex Fregellis, illustri Volscorum urbe in La-

Gracchi,^q P. F.⁴ fere ætate: ejus etiam oratio est pro Fregellanis, coloniisque Latinis, habita in senatu. Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribuis istis externis quasi oratoribus? Quid censes, inquam, nisi idem,^z quod urbanis,^y præter unum, quod non est eorum urbanitate quædam quasi colorata oratio?^z 171. Et Brutus, Qui est, inquit, iste tandem urbanitatis color?^a Nescio, inquam: tantum esse quendam scio. Id tu, Brute, jam intelliges, cum in Galliam^r veneris: audies tu quidem etiam verba quædam non trita^b Romæ: sed hæc mutari, dediscique possunt: [p. 180.] illud est majus, quod in vocibus nostrorum oratorum recinit⁶ quiddam et resonat urbanius:^c nec hoc in oratoribus modo apparet, sed etiam in ceteris. 172. Ego memini T. Tincam Placentinum,^s hominem facetissimum, cum familiari nostro Q. Granio præcone dicacitate^d certare. Eon',^e inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat nescio quo sapore vernaculo:^f ut ego jam non mirer, illud Theophrasto^t accidisse, quod dicitur, cum percunctaretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet; et respondisset illa, atque addidisset, 'Hospes,

^z Tribuendum.^y Iis qui in urbe Roma floruerunt.^z In eorum oratione non reperitur elegantia Romana.^a Quænam est ista propria Romanorum elegantia?^b Usitata.^c In vocabulis pronuntiandis plus habent concinnitatis oratores Romani.^d Jocis ac facetiis.^e An illo.^f Superabat nativa quadam comitate.

ap. Lalleu. Schutz. et Orell.—4 *Ti. F.* conj. Ellendt. Mox, pro *etiam*, codd. cum edd. Nor. Ald. Junt. Lamb. Gothofr. et al. ante Grut. habent *autem*. Deinde, *coloniisque Latinis* unus Oxon. Nor. Ald. Junt. Manut.—5 Lamb. *nisi id.*—6 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. *recinuit* Nor. *retinuit* codd. Regg. ap. Lalleu. Guelf. 1.2. et Ellendt. unde Schneider. conj. *retinuit*; quam conjecturam recepit Schutz. 'Sed hoc, cum sit in reprehensione positum, omnino

NOTÆ

tio, in cujus ruinis exstructum est castrum *Ceperano*.

^q *Ti. Gracchi*] Tib. Sempronius Gracchus Publii filius, Gracchorum pater, qui seditionibus remp. perturbarunt.

^r *Galliam*] Citeriorem nimirum,

quæ hodie Longobardia dicitur, *la Lombardie*.

^s *Placentinum*] Oriundum ex Placentia, urbe Gallie Togatæ, in Italia. *Plaisance*.

^t *Theophrasto*] Vide lib. 1. de Invent. § 61.

non pote minoris :^g tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum ætatem ageret^h Athenis, optimeque loqueretur. Omnino, sicut opinor,⁷ in nostris est quidam urbanorum,ⁱ sicut illic Atticorum sonus : sed domum redeamus, id est, ad nostros revertamur.⁸

XLVII. 173. Duobus igitur summis, Crasso et Antonio,¹ L. Philippus^u proximus^v accedebat, sed longo intervallo tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat,^j qui se illi anteferebat, neque secundum tamen, neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis^k eum secundum numeraverim, aut tertium, qui vix e carceribus^l exierit, cum palmam jam primus acceperit; nec in oratoribus, qui tantum absit a primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur : sed tamen erant ea in Philippo,² quæ, qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret : summa libertas in oratione, multæ facetiæ :^m satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis : erat etiam inprimis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis institutus, in altercando cum aliquo aculeo et male dicto facetus. 174. Horum ætati prope conjunctus L. Gellius,^{3w} non tam vendibilisⁿ orator,

^g *Hospes, non potest viliorē pretio vendi.*

^h *Viveret.* ⁱ *Eorum qui Romæ versantur.*

^j *Etsi nullus orator erat inter Philippon et duos illos præstantissimos.*

^k *Quadrigarum curriculo.* ^l *Ex loco unde cursus initium.*

^m *Plurimus lepos.*

ⁿ *Probabilis.*

probari nequit.⁷ Orell.—7 Ita emendavit Rivinus, ita quoque Lamb. Grut. Schutz. Orell. *optimeque loqueretur omnium. Sic ut opinor* ed. Rom. *loqueretur. Omnium (sicut opinor)* Nor. Ald. Junt. Crat. *Omnino hic, ut opinor* conj. Orell. Mox, *sicut ille* Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut.—8 Verba, *id est, ad nostros revertamur*, spuria visa sunt Lambino, et Schutizio, qui uncis inclusit. ‘Defendit Goerenz. iisque omissis, nimis sane attenuatur oratio.’ Orell. *et ad nostros revertamur* conj. Schutz. in ed. min.

CAP. XLVII. 1 Antonino Orell. ex errore typogr.—2 Guelf. 2. *erant in*

NOTÆ

^u *L. Philippus*] L. Marcius Philippus consul anno U. C. 663. ante Christum 91. De quo jam nonnulla diximus lib. I. de Orat. § 24. et lib. III. § 4.

^v *Proximus*] Quem locum poetarum princeps expressit Virg. Æneid. v.

320. ‘Proximus huic, longo sed proximus intervallo, Insequitur Salius.’

^w *L. Gellius*] ‘L. Gellius Poplicola omnibus honoribus,’ inquit Valerius Maximus v. 9. ‘ad censuram usque defunctus est.’ Consulatum gessit anno U. C. 682. ante Christum 72.

quam ut nescires, quid ei deesset: ^o nec enim erat indoc-
tus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum
immemor, et verbis solutus satis; ^p sed in magnos oratores
inciderat ejus ætas: multam tamen operam amicis, et uti-
lem præbuit; atque ita diu vixit, ut multarum ætatum
oratoribus implicaretur, ^q multum etiam in causis versaretur.
175. Iisdem fere temporibus D. Brutus, ^x is, qui con-
sul cum Mamerco fuit, homo et Græcis doctus literis
et Latinis. Dicebat etiam L. Scipio ^y non imperite, Cn.
que Pompeius, ^z Sex. F. aliquem numerum obtinebat: nam
Sex. frater ejus præstantissimum ingenium contulerat ad
summam juris civilis, et ad perfectam geometriæ et rerum
Stoicarum scientiam. Item in jure, ⁴ et ante hos M. Bru-
tus, et paulo post eum C. Bilienus, ^a homo per se magnus,
prope simili ratione summus evaserat: qui consul factus
esset, nisi in Marianos consulatus, et in eas petitionis an-
gustias incidisset. ^r 176. Cn. autem Octavii ^b eloquentia,

^o Ita comparatus ut vix reperire posses quid ei deesset.

^p Nec deerat memoria ad res Romanas complectendus, et ejus oratio satis erat
profluens.

^q Ut æqualis esset oratoribus multarum ætatum.

^r Incidisset in ea tempora, quibus frustra consulatum ambibant, cum Marius
potentior eum sæpissime sibi vindicaret.

Philipppo.—3 L. Cælius Nor.—4 Item in jure suspecta sunt Ellendtio; Ita
minime. Et ante, &c. Nor. Mox, C. Bellienus cum Pighio dedit Ellendt.
Dein, simili ratione prope summus edidit Schutz. 'Nihil opus: legendo enim
distinguebant, prope, simili ratione, summus.' Orell.

NOTÆ

^x D. Brutus] Consul cum Mamerco
anno U. C. 677. ante Christum 77.

^y L. Scipio] L. Cornelius Scipio
Asiaticus et C. Junius Norbanus con-
sules anno U. C. 671. ante Chris-
tum 83.

^z Cn. Pompeius] Cn. Pompeius
Strabo Sexti filius, Magni pater, or-
dine magistratus amplissimos adeptus
ad consulatum pervenit, et de Asc-
ulanis Picentibusque triumphavit anno
U. C. 665. ante Christum 89. Quanta
ejus in filium populi charitas, tanta in

hunc fuit invidia. Fulmine percussus
obiit, cumque cadaver efferretur, po-
pulus vi facta e lecto detractum omni
contumelia affecit. Plutarch. in Pom-
peio.

^a C. Bilienus] An potius C. Annius
Bellienus, qui prætura functus est
anno U. C. 648. ante Christum 106.

^b Cn. Octavii] Qui consul anno
U. C. 667. ante Christum 87. ex urbe
collegam Cinnam ejecit, a quo mox
redeunte occisus est. Plutarchus,
Appianus, &c.

quæ fuerat ante consulatum ignorata, in consulatu multis concionibus est vehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in dicentium ^c numero, non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur. Censeo, inquit Atticus: eloquentes enim videbare, non sedulos ^s velle conquirere.

XLVIII. 177. Festivitate igitur, et facetiis, inquam, C. Julius,^d L. F. et superioribus et æqualibus suis omnibus præstitit, oratorque fuit minime ille quidem vehemens, sed nemo unquam urbanitate, nemo lepore, nemo suavitate conditior.^t Sunt ejus aliquot orationes, ex quibus, sicut ex ejusdem tragœdiis, lenitas ejus sine nervis^u perspicui potest. 178. Ejus æqualis P. Cethegus,^e cui de republica satis suppediabat oratio:^v totam enim tenebat eam, penitusque cognorat: itaque in senatu consularium auctoritatem assequebatur:^w sed in causis publicis nihil, in privatis^t satis veterator^x videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Vispillo,^{2 f} et acutus, et jurisperitus: nam Aphilia,^g aptior concionibus,³ quam judiciis: prudens etiam T. Annius^{4 h} Velina, et in ejus generis causis^y orator sane tolerabilis. In eodem genere causarum multum erat T. Juventius,ⁱ nimis ille

^s Bene dicendi studiosos.

^t Elegantior.

^u Robore.

^v Qui de republica satis facile et copiose dicebat.

^w Auctoritate par erat viris consularibus.

^x Callidus.

^y In concionibus.

CAP. XLVIII. 1 Cod. ψ, publicis: nihil privatis.—2 Manut. Vespillo. Mox, pro Aphilia, quod habent Ald. Junt. Grut. Ofella dederunt Lamb. Corrad. Manut. Schütz. Orell. Asella Ascon.—3 Ita Nor. Ald. Junt. Manut. Grut.

NOTÆ

^c Dicentium] Dicentes sunt qui naturæ præsidii destituti laborem et industriam ad bene dicendum adhibent: oratores, qui ingenio et arte eloquentiam assecuti sunt.

^d C. Julius] De quo sæpius in libris de Oratore. Qua morte sublatus fuerit, narratur lib. III. § 10.

^e P. Cethegus] P. Cornelius Cethegus prætor anno U. C. 669. ante Christum 85.

ⁱ Q. Lucretius Vispillo] Is fortasse

qui quæstor anno U. C. 652. ante Christum 102. et quinto post anno tribunus plebis.

^g Nam Aphilia] Legunt alii Asella Lucretio, de quo epitome Livii lib. LXXXVIII. Alii Ofella Lucretio, cujus meminit Paternus. Divinant alii Ofilio, quem inter jurisconsultos recenset Pomponius.

^h T. Annius] Ex tribu Velina. Velia Romæ collis editior.

ⁱ T. Juventius] T. Juventius Thalna

quidem lentus in dicendo, et pæne frigidus; sed et callidus, et in capiendo adversario versutus, et præterea nec indoctus, et magna cum juris civilis intelligentia. 179. Cujus auditor P. Orbius,^j meus fere æqualis, in dicendo non nimis exercitatus,^z in jure autem civili non inferior, quam magister fuit. Nam T. Aufidius,^k qui vixit ad summam senectutem, volebat esse similis horum, eratque et bonus vir, et innocens, sed dicebat parum.^z Nec sane plus frater ejus M. Virgilius,^l qui tribunus plebis L. Sullæ imperatori diem dixit.^a Ejus collega P. Magius,^m in dicendo paulo tamen copiosior. 180. Sed omnium oratorum, sive rabularum,ⁿ qui et plane indocti, aut inurbani,⁷ aut rustici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, solutissimum in dicendo et acutissimum judico, nostri ordinis^b Q. Sertorium,^o equestris C. Gorgonium.^f Fuit etiam facilis, et

^z Raro.^a In jus vocavit.^b Senatorii, in quem ex equestri ordine cooptatus fuerat Tullius.

concionibus aptior Victor. Lamb. Schutz. Orell.—4 D. Annius Nor.—5 Cod. ψ, minus exercitatus.—6 M. Virginius Plutarch. et Ald. M. Vergilius Junt. et Crat.—7 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. qui et plane indocti, et inurbani Gnef. l. qui aut plane indocti, et inurbani ex emendatione Heusingeri dederunt Schutz.

NOTE

quæstor anno U. C. 652. ante Christum 102. ac quinto post anno tribunus plebis.

^j P. Orbius] Proconsul Asiam sortitus obtinuit anno U. C. 691. ante Christum 63.

^k T. Aufidius] Frater M. Virgillii, sed tantum ex eadem matre, quæ, ut censet Pighius, Aufidium et Virgilium maritos habuerat, et ex utrisque filios: quæstor fuit anno U. C. 670. ante Christum 84. ac septimo post anno ædilis plebis.

^l M. Virgilius] Cinnæ factioni addictus, L. Syllæ infensus, tribunus plebis anno U. C. 667. ante Christum 87. Eum Plutarchus in Sylla Verginium appellat.

^m P. Magius] P. Magius Chilo in

tribunatu Virgillii collega.

ⁿ Rabularum] Rabulæ sunt advocati seu patroni causarum: id nominis alii derivant a rabie, ut Nonius; alii, ut Festus, a ravi, quod caudicibus pugnaciter loquentes vocem habeant raucam et parum liquidam; alii denique a radendo, quod parati sint ad quodlibet radendum et auferendum.

^o Q. Sertorium] Hic in causis dicendis satis versatus, cum ex eloquentia nonnullas opes collegisset, animum ad res bellicas transtulit vir prudens et audax. Marianas partes secutus, Sylla in urbem redeunte, fugit in Hispaniam, ibique dux Lusitanorum delectus bellum aliquot annos sustinuit. Attrivit variis præliis quatuor Romanorum duces contra se

expeditus ad dicendum, et vitæ splendore multo, et ingenio sane probabili, T. Junius,^p L. F. tribunicus, quo accusante, P. Sextius, prætor designatus, damnatus est ambitus: is processisset⁸ honoribus longius, nisi semper infirma atque etiam ægra valitudine fuisset.

XLIX. 181. Atque ego præclare intelligo, me in eorum commemoratione versari,¹ qui nec habiti sint oratores, neque fuerint, præteririque a me aliquot ex veteribus,^q commemoratione aut laude dignos: sed hoc quidem ignorantia: quid enim est² superioris ætatis, quod scribi possit de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur, nec aliorum, nec ipsorum? De iis autem, quos ipsi vidimus, neminem fere prætermittimus eorum, quos aliquando dicentes vidimus.³ 182. [p. 181.] Volo enim sciri, in tanta et tam vetere republica maximis præmiis eloquentiæ propositis, omnes cupisse dicere, non plurimos ausos esse, potuisse paucos. Ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem existimem clamatorem,⁴ quem oratorem fuisse. Iisdem fere temporibus, ætate inferiores paulo, quam Julius, sed æquales propemodum fuerunt C. Cotta,^r P. Sulpicius, Q. Varius,^s Cn. Pomponius, C. Curio, L. Fufius,⁵

et Orell.—8 *His processisset* ψ.

CAP. XLIX. 1 Cod. ψ, *me in oratorum com. versari*. Mox, Guelf. 1. 2. *sunt o. n. fuerunt*.—2 Schutzius e Schæferi regula, *quid est enim*. Particula enim deest in Guelf. 1. 2.—3 Schutz. conj. *dicentes audivimus*.—4 Gothofr. suspicabatur legendum esse *declamatorem*.—5 *L. Fusius* Nor. Ald. Junt. Crat. Ma-

NOTÆ

missos. A Perpenna proditore invitatus ad convivium trucidatus est, Anno U. C. 681. ante Christum 73. Plutarchus, &c.

^f *C. Gorgonium*] De quo nihil in antiquorum scriptis occurrit nobis.

^p *T. Junius*] Tribunus plebis anno U. C. 652. ante Christum 102. anno sequenti P. Sextium prætorem designatum ambitus accusavit, et effecit ut damnaretur.

^q *Aliquot ex veteribus*] Prætermisit P. Sempronium Tuditanum consulem

anno U. C. 550. ante Christum 204. qui ut narrat Livius sub initium lib. xxx. ‘facundissimus habebatur, seu causa oranda, seu in senatu et ad populum suadendi ac dissuadendi locus esset, juris pontificii peritisimus.’

^r *C. Cotta*] Hunc et P. Sulpicium in libris de Oratore loquentes inducit. De Cotta diximus lib. 1. de Orat. § 25. De Sulpicio lib. 1. ad Hergen. § 25.

^s *Q. Varius, &c.*] De quibus inferior dicetur § 221.

M. Drusus, P. Antistius, nec ulla ætate uberior oratorum fœtus fuit. 183. Ex his Cotta et Sulpicius cum⁶ meo iudicio, tum omnium, facile primas tulerunt. Hic Atticus, Quomodo istuc dicis, inquit, cum tuo iudicio, tum omnium? semperne in oratore probando, aut improbando, vulgi iudicium cum intelligentium iudicio congruit? An alii probantur a multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt? Recte requiris, inquam, Attice: sed audies ex me fortasse, quod non omnes probent. 184. An tu, inquit, id laboras, si huic⁷ modo Bruto probaturus es? Plane, inquam, Attice, disputationem hanc de oratore probando aut improbando,⁸ multo malim tibi et Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari velim. Etenim necesse est, qui ita dicat, ut a multitudine probetur, eundem doctis probari: nam, quid in dicendo rectum sit, aut pravum, ego iudicabo, si modo is sum, qui id possim aut sciam iudicare: qualis vero sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi. 185. Tria sunt enim (ut quidem ego sentio) quæ sint⁹ efficienda dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementius: quibus virtutibus oratoris horum¹⁰ quidque efficiatur, aut quibus vitiis orator aut non assequatur hæc, aut etiam in his labatur et cadat, artifex^c aliquis iudicabit. Efficiatur autem ab oratore, necne, ut ii, qui audiant,¹¹ ita afficiantur, ut orator velit; vulgi assensu et populari approbatione iudicari solet. Itaque nunquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit. L. 186. An censeres, dum illi vigerunt, quos ante dixi, non

^c Qui callet artem eloquentiæ.

nut. Fufius Lamb. Actutum, M. Drusus patricius Nor. Junt. et Crat. Gro-
novius e vestigiis codd. malebat, M. Drusus, P. Aristius. Rivinus ex ed. Rom.
rescribi voluit P. Antistius, eumque secuti sunt Manut. Lamb. et recent.—
6 Gueif. 2. tum.—7 Ita Ald. Manut. Lamb. id laborasse huc Gueif. 1. 2. ad-
laborasse huic Junt. Crat. Camer. Mox, te probaturus es Lamb. in marg. ed.
1584. improbante Schutizio—8 Schutzius in ed. 2. de conjectura expunxit
hæc, de oratore probando aut improbando.—9 Gueif. 1. 2. quæ sunt.—10 Victor.
omittit horum, quod habent Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb.—11 Gueif.
1. 2. ut vulgo, qui audiunt. 'Sine causa Ernestius correxit qui audiunt.'
Schutz.

eosdem gradus oratorum vulgi iudicio et doctorum fuisse? De populo si quem ita rogavisses: quis est in hac civitate eloquentissimus? in Antonio et Crasso aut dubitaret, aut hunc alius,¹ illum alius diceret. Nemone Philippum,² tam suavem oratorem, tam gravem, tam facetum, his anteferebat, quem nosmetipsi, qui hæc arte aliqua volumus expendere,^d proximum illis fuisse diximus? Nemo profecto. Id enim ipsum est summi oratoris, summum oratorem populo videri. 187. Quare tibicen Antigenidas¹ dixerit discipulo sane frigenti ad populum,^e ‘Mihi cane et Musis:’^u ego huic Bruto dicenti, ut solet,^f apud multitudinem, ‘Mihi cane et populo,’^v mi Brute, dixerim: ut, qui audiant,³ quid efficiatur;^g ego, etiam cur id efficiatur, intelligam. Credit iis, quæ dicuntur, qui audit oratorem;^h vera putat, assentitur, probat,⁴ fidem facit oratio.ⁱ 188. Tu, artifex, quid quæris amplius?^j delectatur audiens multitudo, et ducitur^k oratione, et quasi voluptate quadam perfunditur: quid habes quod disputes?^l gaudet, dolet, ridet, plorat, favet, odit, contemnit, invidet, ad misericordiam inducitur,

^d Qui de illis oratoribus iudicium ferimus juxta artis oratoriæ leges.

^e Parum feliciter populo se approbanti.

^f Eo modo dicenti quo solet dicere.

^g Ut auditores sentiant se doceri et commoveri, ego peritus artis oratoriæ intelligam cur id fiat.

^h Auditor persuadetur iis quæ dicuntur.

ⁱ Oratio persuadet.

^j Quid vis amplius artis oratoriæ peritus?

^k Afficitur.

^l Contendas ad perfectam eloquentiam opus esse eruditi iudicio?

CAP. L. 1 Guelf. 1. 2. et Schutz. in ed. maj. aut hunc aliquis.—2 Nemo ut Philippum codd. aliquot, probante Grut. Nemone ut Philippum conj. Ernesti, probante Heindorf. ad Horat. 1. Sat. 1. 108.—3 Codd. et edd. fere omnes audient. ‘Ernesti frustra correxit audiant.’ Schutz. Mox, cur ita efficiatur Lamb.—4 Nor. et Omnib. probatur. Actutum, fidem enim facit conj. Goe-

NOTÆ

¹ Antigenidas] Thebanus musicus, Alcibiadæ imperatoris temporibus claruit, annis ante Christum fere 400. Gellius xv. 17. Suidas, &c.

^u Mihi cane et Musis] Sententia est: Siquidem tibi canenti plebs ignara non plaudit; non plebi, sed mihi et Musis cane, quorum erudito suf-

fragio lauderis. Hinc ‘sibi canere’ in proverbium abiit, cum quis facit quippiam, non ut alieno, sed ut suo genio indulgeat.

^v Mihi cane et populo] Sic dicas ut non modo mihi doctisque orationis existimatoribus facias satis, sed etiam ipsi multitudini approberis.

ad pudendum, ad pigendum,^m irascitur, miratur,⁵ sperat, timet: hæc perinde accidunt, ut eorum, qui adsunt, mentes verbis, et sentiis, et actione tractantur. Quid est, quod expectetur docti alicujus sententia? Quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est: denique hoc specimen est popularis judicii, in quo nunquam fuit populo cum doctis intelligentibusque dissensio. 189. Cum multi essent oratores in vario genere dicendi, quis unquam ex his excellere judicatus est vulgi judicio, qui non idem a doctis probaretur? Quando autem dubium fuisset apud patres nostros, eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Crassum?ⁿ Aderant⁶ multi alii: tamen, utrum de his potius, dubitasset aliquis; quin alterum, nemo.^o Quid adolescentibus nobis, cum esset Cotta et Hortensius, num quis, cui quidem eligendi potestas esset, quenquam his anteponebat? LI. 190. Tum Brutus, Quid tu, inquit, quæris alios? de te ipso nonne, quid optarent rei,^p quid ipse Hortensius judicaret, videbamus? qui, cum partiretur^w tecum causas, (sæpe enim interfui,) perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio,^q semper tibi relinquebat. Fa-

^m Ad pudorem, ad pœnitentiam alicujus facti.

ⁿ Quin is cui daretur potestas eligendi patroni, optaret aut Antonium aut Crassum?

^o Si cui propositi fuissent reliqui oratores, hæsisset incertus quem præcipue eligeret: omnibus simul propositis, nemo dubitasset eligere aut Antonium aut Crassum.

^p Illi quorum res agebatur.

^q Ubi præcipua pars est orationis propter affectus commovendos.

renz.—5 Schutz. conj. *mitigatur*; idem Schutz. *suspiciabatur* in ed. min. *favet, invidet; diligit, odit; admiratur, contemnit; ad misericordiam, &c.* Le Clerc. *malit minatur.* Mox, hæc proinde accidunt Lamb.—6 Ita codd. et edd. ante Schutz. qui de conjectura Ernesti dedit *At erant.* Mox, idem Ernesti conj. *an alterum, et paulo post, cum essent.*

NOTE

^w Cum partiretur] Veterum Romanorum consuetudinem observa. Uni causæ perorandæ plures adhibebantur oratores, quorum aliis exordium, aliis alia pars orationis, eloquentissimo plerumque conficiendus erat et pronuntiandus epilogus. Quod ip-

sum apertius scribit et improbat inferius § 207. &c. Defenderunt Scaurum, inquit Asconius, sex patroni, cum ad id tempus raro quisquam pluribus quam quatuor uteretur: ac post bella civilia, ante legem Juliam, ad duodenos patronos est perventum.

ciebat ille quidem, inquam: et mihi, benivolentia, credo, ductus, tribuebat omnia. Sed ego, quæ de me populi sit opinio, nescio: de reliquis hoc affirmo, qui vulgi opinione disertissimi habiti sint, eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos. 191. Nec enim posset idem Demosthenes^r dicere, quod dixisse Antimachum,^x Clarium¹ poëtam, ferunt, qui cum convocatis auditoribus legeret eis magnum illud, quod novistis, volumen suum, et eum legentem omnes, præter Platonem, reliquissent, ‘Legam,’ inquit, ‘nihilominus: Plato enim mihi unus instar est omnium millium:’^{2y} et recte. Poëma enim reconditum, paucorum approbationem; oratio popularis,⁴ assensum vulgi debet movere.³ At, si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus a ceteris, verbum facere non posset. 192. Quid? tu, Brute, posses, si te,⁴ ut Curionem quondam, concio reliquisset? Ego vero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum iudicibus est, non cum populo, tamen, si a corona^u relictus sim, non queam dicere.

^r Orator aliquis præstantissimus, qualis fuit Demosthenes.

¹ Quæ facta est ad flectendam multitudinem.

^u A multitudine quæ solet circum subsellia stare.

CAP. LI. 1 Ita Crat. Manut. Lamb. Grut. *clarum* Nor. Ald. Junt. Mox, eis suspectum Ellendtio delevit Schutz. in ed. maj.—2 Ita Grut. et Ellendt. *instar est omnium, me illum, et recte* unus Oxon. Nor. Junt. Crat. et Camer. Hinc Rivins conj. *omnium. Merito ille, et recte*; Manut. *omnium. Hæc illum: et recte*; Lamb. *instar est multorum millium. Et recte*; Schutz. *instar est millium*; Lips. *instar est omnium illum, pro illorum*; Orell. suspic. *instar est centum millium*.—3 Ita Corrad. Lamb. Grut. *approbatione, or. p. ad sensum vulgi d. moveri* Junt. Crat. Manut. *approbatione or. p. assensum vulgi d. moveri* Nor. *approbationem or. p. assensum v. d. mereri* conj. Riv.—4 Codd. aliquot et Nor. *posses nisi te*; unde Gulielm. et Schutz. conj. *possesne, si te*.—

NOTÆ

^x *Antimachum*] Antimachus Colophonius dicitur hic Clarius a Claro Colophoniorum urbe. In eo, si credimus Fabio, x. l. ‘vis et gravitas et minime vulgare eloquendi genus habet laudem. Sed quamvis ei secundas fere grammaticorum consensus deferat, et affectibus et jucun-

ditate et dispositione et omnino arte deficitur, ut plane manifesto appareat quanto sit aliud proximum esse, aliud secundum.’ Thebaïdem spissum opus scripsit. Suidas, &c.

^y *Omnium millium*] More Græcorum, qui *μυρία πάντα* dicunt.

Ita se, inquam, res habet: ut, si tibiæ inflatæ non referant sonum, abjiciendas eas sibi tibicen putet: sic oratori populi aures tanquam tibiæ sunt; eæ si inflatum non recipiunt,^v aut si auditor omnino⁵ tanquam equus non facit,^z agitandi finis faciendus est.^w LII. 193. Hoc tamen interest, quod vulgus interdum non probandum oratorem probat; sed probat sine comparatione: cum a mediocri, aut etiam a malo delectatur, eo est contentus:^a [*p.* 182.] esse melius non sentit: illud, quod est, quaecumque est, probat: tenet enim aures^x vel mediocris orator, sit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quam ordo et ornatus orationis valet. 194. Quare quis ex populo, cum Q. Scævolam pro M. Coponio^b dicentem audiret¹ in ea causa, de qua ante dixi, quicquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut posse fieri putaret? 195. Cum is hoc probare vellet, M' Curium, cum ita hæres institutus esset, si pupillus ante mortuus esset, quam in suam tutelam^y venisset, pupillo non nato hæredem esse non posse: quid ille non dixit de testamentorum jure? de antiquis formulis? quid?² quemadmodum scribi oportuisset,^z si etiam filio non nato hæres institueretur? 196. quam captiosum esset³ populo,^a quod

^v Si non possunt inflari, ultra opus nihil est contendere.

^w Aut si auditor instar equi intractati stimulis renititur, non est necesse eum ulterius impellere.

^x Auditores attentos tenet.

^y Sui juris esset.

^z Quibus verbis oportuisset scribi testamentum.

^a Quam periculosum sit populo.

5 Lamb. pro omnino habet cum illo. Mox, pro facit, Orell. conj. subit; Schutz. uncis inclusit, aut si auditor omnino tanquam equus non facit.

CAP. LII. 1 Nor. audisset.—2 Ita unus Oxon. ed. Rom. Manut. et Grut. probante Rivio; quid omittunt codd. item Ald. Junt. Crat. Lamb.—3 Codd.

NOTE

^z Tanquam equus non facit] Turnebus Adversar. xiv. 22. putat 'facere' verbum esse circense, a quo quatuor in circo factiones nomen habuere. Equum igitur putat non facere, qui aurigæ non paret, nec in curriculo corripit spatium, sed ignavus stimu-

los non sentit.

^a Contentus] Legunt nonnulli contentum, ut referatur ad vulgus, quod plerumque neutrius, raro est generis masculini.

^b Pro M. Coponio] Cujus causam explicuimus in notis ad lib. i. de

scriptum esset, negligi, et opinione quæri voluntates,^b et, interpretatione disertorum, scripta simplicium hominum pervertere?^c 197. Quam ille multa de auctoritate patris sui, qui semper jus illud esse defenderat!^d quam omnino multa de conservando jure civili! quæ quidem omnia cum perite, et scienter, tum ita breviter,⁴ et presse, et satis orate, et pereleganter diceret; quis esset in populo, qui aut expectaret, aut fieri posse quicquam melius putaret? LIII. At vero, ut contra Crassus ab adolescente^e delicato, qui in littore ambulans scalum^e reperisset, ob eamque rem ædificare navem concupivisset, exorsus est; similiter Scævola ex uno scalmo captionis, centumvirale judicium hæreditatis effecisse; hoc in illo initio¹ consecutus, multis ejusdem generis sententiis delectavit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem a severitate traduxit: quod est unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. 198. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam venisset,² sive non natus, sive ante mortuus, Curius

^b Conjectura inquiri quid voluissent.

^c In aliam atque ipsi vellent partem torquere.

^d P. Mucii Scævola, qui semper contenderat æquum esse verbis scripti adhærere.

^e Lignum teres ad quod alligati remi commodius vertuntur.

cum edd. Nor. Ald. Junt. Lamb. Schutz. Orell. *captiosum esse*. Lectio nostra est e conjectura Ernesti.—4 Ald. et Manut. *tum et breviter*, probante Schutz. in ed. maj.

CAP. LIII. 1 Ellendt. *hoc ille initio*; τὸ in non sine causa suspectum est Ernestio. Scæv. ex uno scalmo captionis hæreditatem effecisse; hoc ille initio consecutisque multis ejusdem generis sententiis delectavit centumvirale judicium, animosque Schutz. e conjectura sua; consecutus Guelf. 1. et Norimb.—2 Ita ex edd. Venet. Mediol. Vict. Nor. reposuit Ernesti; *veniret* Guelf. 1. 2. alii

NOTE

Orat. § 180.

^c Ab adolescente] Scævola, explicatis fusius juris formulis, judicium animos fatigaverat; eos itaque Crassus recreavit ipso orationis aditu, historia faceta de quodam adolescente, qui scalmoreperto exstruere navem voluit et incepit. Ridicule ille quidem, qui propter rem tantillam aggredi tan-

tum opus cogitaverit. Huic Crassus similem dixit Scævola, qui propter levissimam captionem, quæ privato arbitrorum judicio discuti facile poterat, centumvirale judicium effecerit. De centumviralibus causis diximus lib. 1. de Orat. § 175. De scalmo ibid. § 174.

hæres ut esset: ita scribere plerosque, et id valere, et valuisse semper. Hæc et multa ejusmodi dicens, fidem faciebat: ^f quod est ex tribus oratoris officiis alterum. Deinde æquum bonum testamentorum sententias voluntatesque ^g tutatus est: ^h quanta esset in verbis captio, ⁱ cum ^k in ceteris rebus, tum in testamentis, si negligenter voluntates: quantam sibi potentiam Scævola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea, nisi de illius sententia: ^l Hæc cum graviter, tum ab exemplis copiose, tum varie, tum etiam ridicule et facete explicans, eam admirationem assensionemque commovit, dixisse ut contra nemo videretur. Hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. Hic ille de populo iudex, qui separatim alterum admiratus esset, idem, audito altero, iudicium suum contemneret: at vero intelligens et doctus, audiens Scævolam, sentiret esse quoddam uberius dicendi genus et ornati-
us. ^j Ab utroque autem, causa perorata, si quæreretur, uter præstaret orator, nunquam profecto sapientis iudicium a iudicio vulgi discreparet. LIV. 199. Qui præstat igitur intelligens imperito? magna re et difficili: ^k si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur, amittaturve dicendo illud quicquid est, ^l quod aut effici dicendo oportet, aut amitti ¹ non oportet. Præstat etiam illo doctus auditor indocto, quod sæpe, cum oratores duo, aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit: nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem oratori ² probari potest. Ut enim ex nervorum

^f Docebat.

^g Defendit ex æquitate esse, interpretari testamenta, non ex ipsis scripti vocibus, sed ex scribentis voluntate ac sententia.

^h Quantum esset in verbis periculum.

ⁱ Ex Scævolæ mente.

^j Quam quod adhiberet Scævola, et quod vulgus imperitum non animo occuparet.

^k Qua re igitur vir intelligens superat ignarum? eum superat re magna et difficili, nempe artis oratoriæ peritia.

^l Quo se auditoribus approbat orator.

codd. Ald. Junt. Lamb. Schutz. Orell.—3 Lamb. mortuorumque voluntates.—4 Schutz. conj. tum.

CAP. LIV. 1 Lamb. omittaturve... aut omitti.—2 Ita tacite edidit Ernestius, eumque secutus est solus Wetzel. auditori codd. ceteræque edd.—

sono in fidibus, quam scienter ei pulsi sint, intelligi solet;^m sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his³ perficiat orator. 200. Itaque intelligens dicendi existimator,ⁿ non assidens, et attente audiens, sed uno aspectu, et præteriens, de oratore sæpe judicat. Videt oscitantem judicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem,^o mittentem ad horas,^p quæsitorem, ut dimittat, rogantem:^q intelligit, oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis judicum admoveere orationem, tanquam fidibus manum. Idem si præteriens aspexerit erectos^r intuentes^s iudices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur; aut, ut avem cantu aliquo, sic illos viderit oratione, quasi suspensos, teneri; aut, id quod maxime opus est, misericordia, odio, motu animi aliquo perturbatos esse vehementius: ea si præteriens (ut dixi) aspexerit, si nihil audierit,⁶ tamen oratorem versari in illo iudicio, et opus oratorium fieri,^s aut perfectum jam esse, profecto intelliget.

LV. 201. Cum hæc disservissem, uterque^t assensus est, et ego tanquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, a Cotta et Sulpicio hæc omnis fluxit oratio, cum hos maxime iudicio illorum hominum, et illius ætatis dixissem^r probatos, revertar ad eos ipsos: tum reliquos, ut institui, deinceps persequar.^u Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera sunt, unum attenuate pressequæ, alterum sublata ampleque dicentium:^v etsi id melius est, quod splendidius et magnificentius, tamen in

^m Nam sicut ex chordarum sono in cithara iudicatur, quam peritus sit citharædus.

ⁿ Artis oratoriæ iudex.

^o Caput hinc inde circumferentem.

^p Ad clepsydram quæsitum, an horæ ad dicendum definitæ effluxerint.

^q Postulantem a prætore ut dimittat oratorem ineptum.

^r Attentos.

^s Orationem haberi ab eloquenti viro.

^t Brutus et Atticus.

^u De reliquis ordine suo dicam.

^v Unum stylo tenui et conciso, alterum grandi et copioso dicentium.

3 Lamb. quid his tractandis.—4 Ed. Rom. calculantem, nequaquam id probante Rivio.—5 Ernesti conj. intentos; 'Non male, si legatur cum copula erectos et intentos.' Schutz. intuentes Ellendt.—6 Lamb. audiverit.

CAP. LV. 1 Guelf. 1. 2. duxissem; Ellendt. conj. dixerim, non probante

bonis omnia, quæ summa sunt, jure laudantur. 202. Sed cavenda est presso illi oratori inopia et jejunitas; ^w amplo autem inflatum et corruptum orationis genus. Inveniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac solute; ^x et ut ad infirmitatem laterum perscien-ter contentionem omnem remiserat, ^y sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. Nihil erat in ejus oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum, ^z atque sanum: [p. 183.] illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos judicum vix posset, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a se commoti, ^a quod a Sulpicio concitati. ^b 203. Fuit enim Sulpicius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, et, ut ita dicam, tragicus ^c orator: vox cum ² magna, tum suavis, et splendida: gestus et motus corporis ita venustus, ut tamen ad forum, non ad scenam institutus videretur: incitata et volubilis, ^d nec ea ³ redundans ^e tamen, nec circumfluens oratio. Cras- sum hic ^f volebat imitari; Cotta malebat Antonium: sed ab hoc vis aberat Antonii, Crassi ab illo lepos. ^g 204. O magnam, inquit, artem! Brutus: siquidem istis, cum summi essent oratores, duæ res ^h maximæ, altera alteri defuit. LVI. Atque in his oratoribus illud animadvertendum est, ⁱ posse esse summos, qui inter se sint dissimiles. Nihil enim tam dissimile, quam Cotta Sulpicio, et uterque ² æqualibus suis plurimum præstitit. Quare hoc doctoris ⁱ intelligentis est, videre, quo ferat natura sua quemque: ³ et ea duce utentem sic instituere, ut Isocratem in acerrimo

^w Qua desunt oratori necessaria. ^x Expedite.

^y Pro laterum infirmitate temperabat vim in dicendo.

^z Expers vitiosæ ubertatis. ^a Leniter inducti.

^b Vehementer impulsus. ^c Grandiloquus. ^d Velox.

^e Plus quam par sit copiosa. ^f Sulpicius.

^g Sed nec Cotta vim habebat Antonii, nec Sulpicius elegantiam Crassi.

^h Vis et lepos. ⁱ Ejus qui alium instituit.

ingenio Theopompi,^d et lenissimo⁴ Ephori dixisse traditum est, alteri se calcaria adhibere, alteri frænos. 205. Sulpicii orationes, quæ feruntur,^j eas post mortem ejus scripsisse P. Canutius putatur, æqualis meus, homo extra nostrum ordinem,^k meo judicio disertissimus. Ipsius Sulpicii nulla oratio est: sæpeque ex eo audiui, cum se scribere neque consuesse, neque posse diceret. Cottæ pro se, lege Varia,^e quæ inscribitur, eam L. Ælius^f scripsit Cottæ rogatu.^l Fuit is omnino vir egregius, et eques Romanus cum primis honestus, idemque eruditissimus et Græcis literis, et Latinis: antiquitatisque nostræ et in inventis rebus, et in actis, scriptorumque veterum literate peritus: quam scientiam Varro^g noster acceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio præstans, omnique doctrina, pluribus et illustrioribus literis explicavit. 206. Sed idem Ælius Stoicus esse voluit, orator autem nec studuit unquam, nec fuit: scribebat tamen orationes, quas alii dicerent; ut Q. Metello F.⁶ ut Q. Cæpioni, ut Q. Pompeio Rufo: quan-

^j Quæ sub ejus nomine vulgatæ sunt.

^k Senatorium.

^l Oratio, cujus titulus pro lege Varia, et quæ tribuitur Cottæ, eam composuit L. Ælius Cottæ rogatu.

3 Lamb. sua quemque natura.—4 Ellendt. conj. et lentissimo. Mox, calcar Gneif. 1.—5 Lamb. pro lege Varia. Mox, scribit Cottæ rogatu ed. 1584. Grnt. errore typogr.—6 Q. Metello Balearici F. conj. Lamb. probante Ellendt.

NOTÆ

^d Theopompi] De quo, ut et Ephoro, dictum lib. 11. de Orat. § 57.

^e Pro se, lege Varia] Vocula se redundat. Varia lex, quam de majestate tulit Q. Varius tribunus plebis A. U. 663. ante Christum 91. Ea lege quærebatur de iis, quorum ope et consilio socii contra pop. Romanum arma cepissent. Hac ipsa lege quam tulerat Varius damnatus est.

^f L. Ælius] L. Ælius Stilo Varronis magister a Charisio citatus Instit. Gram. lib. 1.

^g Varro] M. Terentius Varro senator, Romanorum omnium doctissi-

mus, qui, ut refert Tullius lib. 1. Academ. Quæst. ætatem patriæ, descriptiones temporum, domesticam bellicamque disciplinam, sedem regionum et locorum, omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuit. 'Tam multa legit,' inquit Terentianus apud S. August. de Civit. vi. 2. 'ut aliquid ei scribere vacasse miremur; tam multa scripsit, quam vix quenquam legere potuisse credamus.' Obiit prope nonagenarius Olymp. 188. anno primo, ante Christum 28.

quam is etiam ipse scripsit eas, quibus pro se est usus, sed non sine Ælio. 207. His enim scriptis⁷ etiam ipse interfui,^m cum essem apud Ælium adolescens, eumque audire perstudiose solem. Cottam autem miror, summum ipsum oratorem minimeque ineptum, Ælianas leves oratiunculas voluisse existimari suas.ⁿ LVII. His duobus ejusdem ætatis annumerabatur nemo tertius: sed mihi placebat Pomponius maxime, vel dicam, minime displicebat. Locus erat omnino in maximis causis, præter eos, de quibus supra dixi, nemini: propterea quod Antonius, qui maxime expectebatur,¹ facilis in causis recipiendis erat; fastidiosior^o Crassus, sed tamen recipiebat: horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum fere, aut ad Cæsarem: Cotta [secundum Philippum et Cæsarem]² et Sulpicius expetebantur. Ita ab iis sex patronis causæ illustres agebantur: neque tam multa, quam nostra ætate, judicia fiebant; neque hoc, quod nunc fit, ut causæ singulæ defenderentur a pluribus, quo nihil est vitiosius. 208. Respondemus iis,^p quos non audivimus: in quo primum sæpe aliter est dictum, aliter ad nos relatum:^q ³ deinde magni interest coram videre me, quemadmodum adversarius de quaque re asseveret,^r maxime autem quemadmodum quæque res audiatur.^s Sed nihil vitiosius, quam, cum unum corpus debeat esse defensionis, nasci de integro causam,^t cum sit ab altero perorata. 209. Omnium enim causarum, unum est naturale principium, una peroratio: reliquæ partes, quasi membra, suo quæque loco locata, suam et vim⁴ et dignitatem tenent. Cum autem difficile sit, in longa ora-

^m Aderam cum eas orationes scriberet Ælius.

ⁿ Voluisse tenues Ælii oratiunculas haberi pro suis.

^o Difficilior.

^p Cum singulæ causæ a pluribus defenduntur.

^q Sæpe aliter dixerunt, quam ad nos relatum sit.

^r Dicat.

^s A iudicibus.

^t Repetendum esse ab initio causam.

////////

‘Nihil opus.’ Orell.—7 His enim scribendis conj. Lamb. et sic cod. ψ.

CAP. LVII. 1 Cod. ψ, expectabatur.—2 Verba secundum Philippum et Cæsarem inseruit primus Lamb. in ed. 1566. Non recepit Grut. Cæsarem; [secundum Philippum et Cæsarem] Cotta et Sulpicius Orell. Paulo post, ita ab his Ellendt. et Orell.—3 Lamb. delatum. Mos, idem Lamb. delet pronomen me.

tione^u non aliquando aliquid ita dicere, ut sibi ipse non conveniat;⁵ quanto difficilius cavere, ne quid dicas, quod non conveniat ejus orationi, qui ante te dixerit? Sed quia et labor multo major est, totam causam, quam partem dicere, et quia plures ineuntur gratiæ,^v si uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc consuetudinem lubenter⁶ ascrivimus.^w

LVIII. 210. Erant tamen, quibus videretur illius ætatis tertius Curio,^h quia splendidioribus fortasse verbis utebatur; et quia Latine non pessime loquebatur, usu, credo, aliquo domestico: nam literarum admodum nihil sciebat. Sed magni interest, quos quisque audiatⁱ quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur. 211. Legimus epistolas Corneliæ,^j matris Gracchorum: apparet, filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris. Auditus est nobis Læliæ C. F.^x¹ sæpe sermo: ergo illam patris elegantia tinctam^y vidimus; et filias ejus Mucias ambas,² quarum sermo mihi fuit notus; et neptes Licinias,^z quas nos qui-

^u *Quam idem orator habeat.*

^v *Plurimum benevolentiae conciliatur.*

^x *Quam Scævola duxerat uxorem.*

^z *E filia et L. Licinio Crasso natus*

^w *Assumsimus.*

^y *Imbutum.*

—4 Nor. Ald. Junt. Lamb. *suam vim*, omissa copula.—5 Lamb. *ut sibi ipsum non conveniat*; Beier. ad Offic. tom. 1. p. 256. *ut sibi ipsi non conveniat*. ‘Vulgatam recte defendit Heusingerus. Ernestio placebat, *ut tibi ipse non convenias*; quod tamen non est necessarium.’ Schutz. Ernestii conjecturam probat Ellendt. Mox, *ne quid dicat* suspicabatur Ellendt. Paulo post pronomen *te* omittunt Guelf. 1. 2. Manut. prob. Ellendt. si legatur *dicat*; id habent Nor. Ald. Junt. Crat. Camer.—6 Nor. et Lamb. *libenter*.

CAP. LVIII. 1 *Læliæ F. ψ*; *Læliæ Caii F. ed. Oxon.*—2 ‘Recte refutat Ernestius Gulielmum; qui hic rescribendum putabat; et filios ejus *Mucios*

NOTÆ

^h *Curio*] C. Scribonius Curio, illius de quo superius egimus filius: tribunus plebis fuit anno U. C. 664. ante Christum 90. et decimo quarto post anno consul.

ⁱ *Quos quisque audiat*] Id in institutione pueri præcipuum esse sentit Fabius, quem consule lib. 1. cap. 1.

ut et Plutarchum libro de Educandis Liberis.

^j *Epistolas Corneliæ*] Duarum ejus epistolarum reliquias ex Corneliæ Neptis fragmentis ab Andrea Schotto collectis refert Pighius lib. XIII. Annalium ad annum U. C. 629.

dem ambas, hanc vero Scipionis^a etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquentem. Ego vero, ac lubenter quidem, inquit Brutus; et eo lubentius, quod L. Crassi erat filia. 212. Quid Crassum,^k inquam, illum censes, istius Liciniæ filium, Crassi testamento qui fuit adoptatus?^l Summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit. Et vero hic Scipio, collega meus,^m mihi sane bene et loquiⁿ videtur, et dicere. Recte, inquam, judicas, Brute. Etenim istius genus est ex ipsius sapientiæ stirpe generatum.^b Nam et de duobus avis^o jam diximus, Scipione et Crasso; et de tribus proavis,^p Q. Metello, cujus quatuor filii; P. Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi privatus in libertatem rempublicam vindicavit; Q. Scævola augure, qui peritissimus juris, idemque percomis est habitus.³ 213. Jam duorum abavorum^q quam est illustre nomen, P. Scipionis,

^a Uxorem.^b Ortum ducit a viris sapientissimis.

ambos.' Schutz.—3 'Lectio Rivii, idemque patronus est habitus, admitti nequit; nam Scævola non fuit orator: comitas vero ejus laudatur Or. 1. 45.' Idem.

NOTÆ

^k Crassum] Licinium Crassum Scipionem, qui parentibus P. Nasica et Licinia Crassi oratoris filia natus, ab avo materno adoptatus est.

^l Testamento qui fuit adoptatus] Non modo principis auctoritate et magistratus imperio, sed etiam testamento aliquando fiebat adoptio. Id patet cum ex hoc loco, tum ex Velleio lib. 11. 'Cæsaris testamentum apertum est, quo C. Octavium adoptabat: et Cornelio Nepote in Attico: 'Cæcilius moriens testamento adoptavit eum hæredemque fecit.' Testamento adoptatus adibat hæreditatem, ejusque nomen assumebat, qui scripserat testamentum. Vide Cujacium Observ. vii. 7.

^m Collega meus] Bruti collega fuisse dicitur in minore pontificatu.

ⁿ Loqui] Loquitur, qui in congressu familiari disserit; dicit, qui pub-

lice perorat.

^o De duobus avis] Licinii Crassi Scipionis paternus avus fuit P. Scipio Nasica in consulatu mortuus anno U. C. 643. ante Christum 111. Avus maternus L. Licinius Crassus orator.

^p De tribus proavis] Primus fuit Q. Metellus Macedonicus, cujus filiam Cæciliam duxerat P. Nasica Crassi Scipionis avus; alter P. Scipio Nasica Serapio consul anno U. C. 616. ante Christum 138; tertius Q. Mucius Scævola Angur, pater Muciae L. Crassi uxoris.

^q Duorum abavorum] Licinii Crassi Scipionis abavus paternus P. Cornelius Scipio Nasica Corculum consul primum anno U. C. 592. iterum anno 599. ante Christum 155. Abavus maternus C. Lælius Sapiens, de quo dictum superius.

qui bis consul fuit, qui est Corculum dictus, alterius omnium sapientissimi, C. Lælii! [*p.* 184.] O generosam, inquit, stirpem, et tanquam in unam arborem plura genera,⁴ sic in istam domum multorum insitam atque illuminatam sapientiam!^{c 5} LIX. Similiter igitur suspicor, (ut conferamus parva magnis,^d) Curionis, etsi pupillus relictus est, patrio fuisse instituto puro sermone^e assuefactam domum: et eo magis hoc judico, quod neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tam indoctum, tam rudem. 214. Nullum ille poëtam noverat,² nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat: non publicum jus, non privatum et civile cognoverat: quanquam id quidem fuit etiam in aliis, et magnis quidem oratoribus, quos parum his instructos artibus vidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. Sed ii³ tamen unum illud habebant dicendi opus elaboratum: idque cum constaret ex quinque notissimis partibus,^e nemo in aliqua parte earum omnino nihil poterat: in quacumque enim una plane claudicaret,⁴ orator esse non posset.^f 215. Sed tamen alius in alia excellebat⁵ magis: reperiebat, quid dici opus esset, et quomodo præparari, et quo loco locari: memoriaque ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione: erantque ei quædam ex his paria cum

^c *O gentem nobilem, in cujus familiam clarissima multorum sapientia videtur insita, ut in unam arborem inseruntur varia præstantissimarum stirpium genera!*

^d *Res parvas Curionis, cum rebus magnis Scipionis.*

^e *Inventione, dispositione, elocutione, memoria, et pronuntiatione.*

^f *Qui in una illarum quinque partium omnino infirmus esset, ille non poterat esse orator.*

//////////

—4 ‘*Quid hoc loco genera? ‘Surculorum,’ vel ‘fructuum’ inquit. Audio; sed lego germina. Virg. Georg. II. 76. ‘huc aliena ex arbore germen Includunt.’ Orell.*—5 ‘*Hoc corruptum.’ Idem. Ita tamen Ald. Junt. Manut. Grut. ‘Ernestius vel illatam, vel illigatam sapientiam, legendum esse conjecit. Et hoc quidem nunc recepi, quia in insitione surculi etiam illigari, vel colligari solent. Cf. Columellæ de R. R. v. 11.’ Schutz. illiminatam sapientiam Lamb. innatam, vel inoculatam sapientiam conj. Schutz. in ed. maj.*

CAP. LIX. 1 Lamb. sermoni.—2 Guelf. 1. viderat.—3 Sed ei Nor. ut frequenter in hoc libro editur.—4 Ita Junt. Lamb. Grut. Schutz. clauderet multi codd. et edd. etiam Orell.—5 Nor. excedebat. Ald. Junt. Crat. Lamb. distinguunt, excellebat: magis reperiebat. Mox, præparare codd. cum edd. Nor. Ald. Junt. Crat. Grut. præparari Manut. Lamb. Schutz. et Orell.—

Crasso, quædam etiam superiora: at Crassi magis enitebat oratio.⁶ Nec vero Sulpicio, neque Cottæ dicere possumus, neque cuiquam bono oratori, rem⁷ ullam ex illis quinque partibus plane atque omnino defuisse. 216. Itaque in Curione hoc verissime judicari potest, nulla re una magis oratorem commendari, quam verborum splendore et copia: nam cum tardus in cogitando, tum in instruendo dissipatus fuit.⁸ LX. Reliqua duo sunt, agere et meminisse: in utroque cachinnos irradientium commovebat. Motus erat is, quem et C. Julius in perpetuum notavit,^h cum ex eo, in utramque partem toto corpore vacillante, quæsivit, 'quis loqueretur e lintre?'ⁱ et Cn. Sicinius, homo impurus, sed admodum ridiculus,^j neque aliud in eo oratoris simile^k quicquam. 217. Is cum tribunus plebis^s Curionem et Octavium consules produxisset, Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octavio collega, qui devinctus erat fasciis, et multis medicamentis, propter dolorem artuum, delibutus, 'Nunquam,' inquit, 'Octavi, collegæ tuo gratiam referes; qui nisi se suo more jactavisset,^j hodie² te istic muscæ comedissent.' Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreretur: qui in judicio privato vel maximo, cum ego pro Titinia Cottæ^k peroravisset, ille contra me pro Ser. Nævio³

⁶ In disponendis orationis partibus non servavit ordinem.

^h Corporis motus a C. Julio in perpetuum notatus est dicterio.

ⁱ Ad risum facile movendum aptus, facetus.

^j Maximos et indecoros gestus fecisset.

^k Uxore.

6 Unus Oxon. nitebat oratio, ut § 238. 'nitens oratio.'—7 Voc. rem delevit Lamb. uncis inclusit Ellendt.

CAP. LX. 1 Cod. ψ, oratori simile.—2 Is... produxisset, Curioque multum se suo more jactasset, sedente... referes; qui nisi fuisset, hodie, &c. edidit Schütz.

NOTÆ

^r Quis loqueretur e lintre] Hac interrogatiuncula C. Julius notabat in Curione solutum corporis hinc inde vacillantis motum, qualis esse solet in iis qui in cymba fluctibus agitata hinc illinc ancepiti nutu titubant.

^s Tribunus plebis] Anno U. C. 678. ante Christum 76. Cn. Sicinius cum de tribunitia potestate restituenda seditiose agens Cn. Octavium et C. Curionem consules in jus traxisset, in magistratu occisus est hortatu Cu-

diceret, subito totam causam oblitus est, idque beneficiis et cantionibus^l Titiniæ factum esse dicebat. 218. Magna hæc immemoris ingenii signa: sed nihil turpius, quam quod etiam in scriptis oblivisceretur,⁴ quid paulo ante posuisset; ut in eo libro,^t ubi se, exeuntem e senatu, et cum Pansa nostro, et cum Curione filio, colloquentem facit, cum senatum Cæsar consul habuisset,⁵ omnisque ille sermo ductus e percunctatione^m filii, quid in senatu esset actum. In quoⁿ multis verbis cum inveheretur in Cæsarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cum sermo esset institutus senatu misso, [quem senatum Cæsar consul habuisset,]^o reprehendit eas res, quas idem Cæsar anno post, et deinceps reliquis annis administravisset in Gallia. LXI. 219. Tum Brutus admirans, Tantamne fuisse oblivionem, inquit, in scripto præsertim,^p ut ne legens quidem unquam senserit, quantum flagitii^q commisisset? Quid autem, inquam, Brute, stultius, quam, si ea vituperare volebat, quæ vituperavit, non eo tempore instituere sermonem, cum illarum rerum jam tempora præteriissent? Sed ita totus errat, ut in eodem sermone^u dicat, in senatu^r

^l Incantamentis.^m Ex interrogatione.ⁿ Dialogo.^o Statim atque dimissus est senatus, quem eo die Cæsar consul convocaverat.^p Fieri ne potest ut tanta ejus scribentis fuerit oblivio?^q Quantum errorem.

partim de Schneideri conjectura.—3 *Sex. Nævio* Lamb.—4 Ita Manut. et Grut. *obliviscebatur* Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb. Schutz. et Orell.—5 Hæc, cum senatum Cæsar consul habuisset, uncis incluserunt Schutz. Orell. et Ellendt. 'quæ hic perperam interpolata sunt e sequentibus. Ernestius vero postea uncis inclusit verba, quem senatum Cæsar consul habuisset.' Schutz. Mox, ductus esset Lamb. probante Ellendt. *ducitur* Schutz. in ed. maj. Jacobsius totum hunc locum ita constituendum arbitratur, colloquentem facit; cum sermo esset institutus senatu misso, quem senatum Cæsar Cos. habuisset, omnisque ille sermo . . . dialogorum, reprehendit eas res, &c.

CAP. LXI. 1 Ita Ald. Junt. Crat. Grut. in senatum Manut. Lamb. Schutz.

NOTÆ

rionis. Sallustius in Fragmentis.

¹ *Ut in eo libro*] Curio Dialogum edidit, quem habitum finxit anno U. C. 695. ante Christum 59. simul ac senatum Cæsar tum consul dimisit: et tamen idem ille Curio temporis, quo suum sermonem astrinxerat, tam

immemor fuit, ut cum debuisset tantum disserere de iis quæ tum gesta erant, excurrerit ad ea quæ Cæsar anno post et deinceps consequentibus annis administravisset in Gallia.

^u *Ut in eodem sermone*] Vitio me-

se, Cæsare consule, non accedere, sed id dicat ipso consule, exiens e senatu. Jam qui hac parte animi,^v quæ custos est ceterarum ingenii partium, tam debilis esset, ut ne in scripto quidem meminisset, quid paulo ante posuisset, huic, minime mirum est, ex tempore dicenti solitam effluere mentem.^r 220. Itaque cum ei nec officium deesset, et flagraret studio dicendi, perpaucae^s ad eum causæ deferbantur. Orator autem, vivis ejus æqualibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut ante dixi, et expeditam ac profluentem quodammodo celeritatem.^t Itaque ejus orationes aspiciendas tamen censeo: sunt illæ quidem languidiores, verumtamen possunt augere et quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus: quod habet tantam vim, ut solum, sine aliis, in Curione speciem² oratoris alicujus effecerit. Sed ad instituta redeamus.

LXII. 221. In eodem igitur numero^u ejusdem ætatis C. Carbo^w fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator; sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis gravitas,¹ et facile dicebat, et auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. Acutior Q. Varius^x rebus inve-

^r Non est mirandum cum, cum dicit imparatus, memoria deficere.

^s Etsi erat officiosus, et dicere admodum cupiebat, tamen perpaucae, &c.

^t Copiam.

^u Oratorum.

////////

et Orell. Mox, et id dicat conj. Lamb. et Ernesti.—2 Schutz. et Ellendt. specimen.

CAP. LXII. 1 Lamb. conj. granditas. Mox, auctoritatem quandam natura-

NOTÆ

moræ turpiter hallucinabatur Curio. In eodem Dialogo dicebat se tempore consulatus Cæsaris non venire in senatum, et tamen fingeat tum institutum sermonem, cum exiret e senatu, Cæsare consule.

^v *Hac parte animi*] Partem animi memoriam dicit: sic et Virgilius Ecl. ix. 51. 'Omnia fert ætas, animum quoque.' Id est, omnia tempore deficient, et ipsa memoria.

Delph. et Var. Clas.

Cicero.

^w C. Carbo] Filius Carbonis illius de quo dictum § 105.

^x Q. Varius] Sucronensis ex Hispania dictus Hybrida propter ambiguum jus civitatis, quæstor anno U. C. 658. ante Christum 96. lege sua, quam tribunus plebis contra intercessionem collegarum perrogavit, majestatis damnatus, exilio multatus est anno U. C. 664. ante Christum 90. Val. Max. viii. 6.

niendis, nec minus verbis expeditus: fortis vero actor, et vehemens, et verbis nec inops, nec abjectus, et quem plane oratorem dicere auderes. Cn. Pomponius^y lateribus pugnans,^v incitans animos, acer, acerbus, criminosus.^w 222. Multum ab iis^z aberat L. Fufius,^z tamen ex accusatione M' Aquillii^a diligentiae fructum ceperat. Nam M. Drusum,^x^b tuum magnum avunculum, gravem oratorem, ita duntaxat cum de republica diceret;^y L. autem Lucullum^c etiam acutum; patremque tuum,^d Brute, juris quoque, et publici, et privati sane peritum; M. Lucillum,^e M. Octavium,^f Cn. F. (qui tantum auctoritate, dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam, populi frequentis suffragiis abrogaverit), Cn. Octavium,^g M. F., M. Catonem

^y *Contenta voce utens contra adversarios.*

^w *Criminum suspicionem movens.*

^z *Nam ex oratorum in foro illustrium numero removeamus M. Drusum, &c.*

^v *Qui gravis tantum erat orator cum de rep. sermonem habebat.*

lem Gnelf. 1. non naturalem quandam auctoritatem, ut ait Ellendt.—2 *Multum*

NOTÆ

^y *Cn. Pomponius*] Quæstor, tribunus plebis, ac denique prætor anno U. C. 667. ante Christum 87.

^z *L. Fufius* [*L. Fusius*] L. Fusius Calenus, de quo nonnihil perstrinxit Tullius lib. 11. de Orat. § 91. quæsturam gessit anno U. C. 658. ante Christum 96.

^a *M' Aquillii*] Qui consul fuit anno U. C. 653. ante Christum 101. ab Antonio egregie defensus, ut refertur lib. 11. de Orat. § 194.

^b *M. Drusum*] M. Livius Drusus, Drusi consularis filius, maternæ aviæ Bruti frater, cum tribunus plebis judicia ab equitibus ad senatores transferre moliretur, occisus est anno U. C. 663. ante Christum 91. Livius, Appianus, &c.

^c *L. Lucullum*] L. Licinius Lucullus quæstor anno U. C. 666. ante Christum 88. An ejus filius qui de

Mithridate et Tigrane triumphavit, ut censet Corradus?

^d *Patremque tuum*] Is fuit M. Junius Brutus eodem quo Lucullus anno quæstor, postea prætor Galliam Cisalpinam obtinuit, et a Cn. Pompeio judicatus hostis; ac deinde per deditionem cum suis in fidem receptus, contra jus occisus est anno U. C. 677. ante Christum 77. Plutarchus in Pompeio, &c.

^e *M. Lucillum*] L. Luculli fratrem, ut docet Plutarchus in Lucullo.

^f *M. Octavium*] Qui tribunus plebis anno U. C. 634. ante Christum 120. lege frumentaria lata Semproniam frumentariam item legem abrogavit.

^g *Cn. Octavium*] Qui magistratibus aliis perfunctus consulatum obtinuit anno U. C. 668. ante Christum 86.

patrem,^h Q. etiam Catulumⁱ filium, abducamus ex acie, id est, a judiciis,³ et in præsidiis reipublicæ, cui facile satisfacere possint, collocemus. 223. Eodem Q. Cæpionem^j referrem,^z nisi nimis equestri ordini deditus, a senatu dissedis-
set.⁴ [p. 185.] Cn. Carbonem,^k M. Marium,^l et ex eodem genere complures minime dignos elegantis conventus auribus,^a aptissimos cognovi turbulentis concionibus: quo in genere (ut in iis⁵ perturbem ætatum ordinem) nuper L. Quintius^m fuit: aptior autem etiam⁶ Palicanusⁿ auribus imperitorum. 224. Et, quoniam hujus generis facta mentio est, seditiosorum omnium post Gracchos,⁷ L. Apuleius^o Saturninus eloquentissimus visus est; magis specie tamen, et motu, atque ipso amictu^p capiebat homines, quam aut di-

^z In eorundem numerum referrem.

^a Indignos qui audiantur ab eruditis hominibus.

////////

ab his Guelf. 1. Schutz. et Orell. *Multum ab iis ceteri omnes.* Mox, L. *Fusius* Ald. Junt. Crat. Manut.—3 *Hæc, id est, a judiciis, spuria visa* Manutio, Lambino, et Ruhkenio ad Vell. II. 23. *Uncis incluserunt* Schutz. et Orell.—4 *Lamb. solus discessisset.*—5 *Manut. et Orell. ut in his.*—6 *Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. Grut. aptior etiam* Guelf. 1. 2. *Nor. Manut. Schutz. et Orell.*—7 *Cod. ψ, hominum post Graccho.* Mox, *Appuleius* Nor. Ellendt. et Orell.—

NOTÆ

^h *M. Catonem patrem*] Illius scilicet Catonis, qui Uticæ sese occidit. De genere familiæ Porciæ consule Gellium XIII. 19.

ⁱ *Q. etiam Catulum*] Viri consularis et triumphalis filium. Quæstor fuit, tribunus plebis, ædilis, et prætor anno U. C. 671. ante Christum 83.

^j *Q. Cæpionem*] De quo diximus lib. I. ad Heren. § 24.

^k *Cn. Carbonem*] Vir perditissimus Marianas partes secutus ter consulatum invasit, et in magistratu occisus pœnas scelerum dedit anno U. C. 672. ante Christum 82.

^l *M. Marium*] M. Marius Gratidianus, cui etiam Caius prænomen est, quæsturam exercuit anno U. C. 656. ante Christum 98. alios subinde magistratus gessit.

^m *L. Quintius*] Homo maxime po-

pularis tribunus plebis fuit anno U. C. 680. ante Christum 74.

ⁿ *Palicanus*] M. Lollius Palicanus, humili loco, Picens, loquax magis quam facundus, quæstor anno U. C. 675. ante Christum 79. Subinde tribunus et ædilis plebis ad ipsum quoque consulatum aspiravit. Quintil. IV. 2.

^o *L. Apuleius*] Vide notas in lib. I. ad Heren. § 21.

^p *Amictu*] Amictus in oratore non tam vestis est, quam certa quædam ratio componendæ togæ ad aptam conformationem et condecentiam præsentis habitus, et actionis futuræ. Recte itaque apud Ovid. Pont. II. 5. legeris: ‘Dumque silens astat, status est vultusque disertus, Spemque decens doctæ vocis amictus habet;’ cum vulgo perperam habeatur: ‘Dumque si-

cendi copia, aut mediocritate prudentiæ. Longe autem post natos homines⁸ improbissimus C. Servilius Glaucia,⁹ sed peracutus et callidus, cum primisque ridiculus. Is ex summis et fortunæ et vitæ sordibus, in prætura consul⁹ factus esset, si rationem ejus haberi licere judicatum esset: nam et plebem tenebat, et equestrem ordinem beneficio legis devinxerat. Is prætor, eodem die, quo Saturninus tribunus plebis, Mario et Flacco consulibus, [publice]¹⁰ est interfectus; homo simillimus Atheniensis Hyperboli,^r cujus improbitatem veteres Atticorum comœdiæ notaverunt. 225. Quos Sex. Titius^s consecutus, homo loquax sane, et satis acutus, sed tam solutus et mollis in gestu, ut saltatio quædam^t nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset:^b ita cavendum est, ne quid in agendo dicen-

^b Quod ridiculos ejus gestus exprimeret.

////////

8 Lamb. *post homines natos*.—9 'Male distinxit Lamb. *sordibus in prætura, consul*.' Orell.—10 'Ernestius τὸ publice uncis perperam inclusit.' *Idem*.

NOTÆ

lent, astat: status est, vultusque disert, Spemque docens doctæ vocis amicus habet.' Consule Vavassorem libello posthumo de vi et usu verborum.

⁹ C. Servilius Glaucia] Quem alibi Tullius vocatum scribit curiæ stercus, quæstor fuit: deinde tribunus plebis anno U. C. 650. ante Christum 104. legem de judiciis tulit, uti contra Q. Capionis legem Serviliam equites soli ex lege Sempronia judicarent; equitum animos sibi conciliaverat. Quarto post anno urbanam jurisdictionem sortitus prætor eodem die quo Saturninus periit, jussu Marii consulis occisus est, anno U. C. 654. ante Christum 100.

^r Hyperboli] Lucernarum fabri, quem Aristophanes poëta comicus in Equitibus, act. iv. exagitat hoc versu, Ἀνδρα μοχθηρὸν πολίτην, ὀξύν ὑπέρβολον, Virum et civem improbum,

vappam, perversum Hyperbolum. Anni-tentibus Alcibiade et Nicia ostracismo in exilium decennale pulsus est. Thucydides, Plutarchus in Alcibiade et Nicia, Scholiastes Aristophanis, et Suidas. Proverbium 'ultra Hyperbolum' in eos quadrat qui instar Hyperboli litium cupidissimi sunt.

^s Sex. Titius] Seditiosus civis, tribunus plebis anno U. C. 655. ante Christum 99.

^t Saltatio quædam] Veterum saltatio in brachiorum gestibus et inflexione lacertorum ad numeros maxime consistebat. Ovid. Art. Am. lib. i. 'Si vox est, canta; si mollia brachia, salta.' Et lib. iii. 'Quis dubitet, quin scire velim saltare puellam; Ut moveat posito brachia jussa sono?' Neque tamen excludebatur motus pedum, ut ex eodem constat lib. i. de Remedio: 'Exige quod cantet, si qua est sine voce puella: Fac sal-

dove facias, cujus imitatio rideatur. LXIII. Sed ad paulo superiorem ætatem revecti sumus: ^c nunc ad eam, de qua aliquantum locuti sumus, revertamur.

226. Conjunctus igitur Sulpicii ætati P. Antistius ^u fuit, rabula sane probabilis, qui multos cum tacuisset annos, neque contemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primum contra C. Julii illam consulatus petitionem extraordinariam, ^d veram causam agens, ^e est probatus: et eo magis, quod eandem causam cum ageret ejus collega ille ipse Sulpicius, hic ^f plura et acutiora dicebat. Itaque post tribunatum primo multæ ad eum causæ, deinde omnes, maximæ quæcumque erant, deferebantur. 227. Rem videbat acute, componebat diligenter, ^g memoria valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamen non abjectis. Expedita autem erat et perfacile currens oratio. Et erat ejus quidem ^h tanquam habitus non inurbanus: actio paulum cum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat. ^h Hic temporibus floruit iis, quibus, inter profectionem ^{2 v} reditumque L. Syllæ, sine jure fuit et sine ulla

^c *Rejecti sumus.*

^d *Extra ordinem et contra leges.*

^e *In ea causa pro æquitate dicens.*

^f *Antistius.*

^g *Inveniebat subtiliter, et accurate causæ partes disponebat.*

^h *Actio laborabat.*

CAP. LXIII. 1 Ita codd. et edd. vett. etiam Grut. Schutz. et recentt. *quidam* Manut. et Lamb. probante Schneidero. 'Sed cf. § 259. 'alia quidem quasi inculta via,' et videbis nihil esse mutandum.' Orell.—2 Crat. *ante profectio-*

NOTÆ

tet, nescit si qua movere pedem.'

^u P. Antistius] Anno U. C. 666. ante Christum 88. P. Antistius Labeo tribunus plebis cum collega P. Sulpicio Rufo acriter restitit C. Cæsari Straboni consulatum contra leges petenti. Triennio post prætor Pompeio cum filiam collocasset, quasi Syllæ partibus addictus, a Damaspippo in senatu interfectus est. Plutarchus in Pompeio.

^v Inter profectionem] Anno U. C. 667. ante Christum 87. L. Cornelius Sylla proconsul, Asiam ac bellum Mithridaticum sortitus, in Græciam

primum se contulit, ibique Mithridatis duces variis præliis fregit; Bæotiamque et Atticam, quæ ad eum defecerant, recepit. Deinde in Asiam trajiciens ad duras pacis condiciones adegit Mithridatem, totamque Asiam quinquennali tributo multavit. Anno post inceptam expeditionem quarto in Italiam rediit. Appianus in Mithridaticis, Plutarchus in Sylla, &c. Totum igitur illud tempus inter profectionem et reditum Syllæ interjectum, quo floruit Antistius, fuit annorum quatuor.

dignitate respublica. Hoc etiam autem magis³ probabatur, quod erat ab oratoribus quædam in foro solitudo.⁴ Sulpicius occiderat,⁵ Cotta aberat, et Curio : vivebat e reliquis patronis ejus ætatis nemo, præter Carbonem et Pomponium ; quorum utrumque facile superabat. LXIV. 228. Inferioris autem ætatis erat proximus L. Sisenna,^w doctus vir, et studiis optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus reipublicæ, non sine facetiis : sed neque laboris multi, nec satis versatus in causis ; interjectusque^k inter duas ætates, Hortensii et Sulpicii, nec majorem consequi poterat, et minori necesse erat cedere.^l Hujus omnis facultas ex historia ipsius perspicui potest ; quæ cum facile omnes vincat superiores, tum indicat tamen,ⁱ quantum absit a summo, quamque genus hoc descriptionis^m nondum sit satis Latinis literis illustratum. Nam Q. Hortensii admodum adolescentis ingenium, ut Phidiæ^x signum, simul aspectum et probatum est. 229. Is,ⁿ L. Crasso, Q. Scævola consulibus,^y primum in foro dixit, et apud hos ipsos quidem consules, et cum eorum, qui affuerunt, tum ipsorum consulum,

ⁱ In foro paucissimi erant oratores.

^j Occisus fuerat.

^k Interpositus fuit.

^l Nec poterat assequi majorem natu Sulpicium, et necesse erat cedere Hortensio natu minori. ^m Scribendæ historiæ. ⁿ Hortensius.

nem ; refutavit Rivius.—3 Ita edd. vett. Nor. Ald. Junt. Crat. Grut. Lamb. Hoc autem magis Manut. Schutz. et Ellendt. ‘Hoc etiam magis Guelf. 1. 2. ut conj. Ernestius ; idque præfero, cum particulæ adversative intrudi sæpius soleant, quam reliquæ.’ Orell. Mox, quædam foro solitudo Guelf. 1. 2. unde Ellendt. conj. quædam fori solitudo.

NOTÆ

^w L. Sisenna] L. Cornelius Sisen-na, quæstor Cn. Norbani in Sicilia, ut quidem Pighio probabile videtur ad annum U. C. 676. De quo sic Tullius lib. I. de Legibus § 7. ‘Is neque orator in numero vestro unquam est habitus, et in historia puerile quiddam consecratur : ut unum Clitarchum, neque præterea quenquam de Græcis legisse videatur : tum tamen velle duntaxat imitari : quem si assequi posset, aliquantum ab optimo tamen abesset.’ Aristidis fabulas Mi-

lesiacas vertit Sisenna : meminit Ovid. Trist. lib. II. ‘Vertit Aristidem Sisenna ; nec obfuit illi Historiæ turpes inseruisse jocos.’ Consule Vossium.

^x Phidiæ] De quo dictum lib. II. de Orat. § 73. Quæ primo aspectu ab omnibus probantur, ut Phidiæ signum placere, nec sine proverbii specie dicuntur.

^y L. Crasso, Q. Scævola consulibus] Anno U. C. 659. ante Christum 95.

qui omnes intelligentia anteibant, iudicio discessit probatus. Undeviginti annos natus erat eo tempore. Est autem L. Paullo, C. Marcello consulibus² mortuus: ex quo videmus, eum in patronorum numero annos quatuor et quadraginta³ fuisse. Hoc de oratore paulo post plura dicemus: hoc autem loco volumus ætatem ejus in disparem^o oratorum ætatem includere:³ quanquam id quidem omnibus usu venire necesse fuit, quibus paulo longior vita contigit, ut et cum multo majoribus natu, quam essent ipsi, et cum aliquanto minoribus compararentur. Ut Attius,⁴ iisdem ædilibus, ait, se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille^p octoginta, ipse^q triginta annos natus esset; 230. sic Hortensius non cum suis æqualibus solum, sed et mea cum ætate, et cum tua, Brute, et cum aliquanto superiore conjungitur; siquidem et Crasso vivo dicere solebat, et magis jam etiam vigeat cum Antonio,⁵ et cum Philippo jam sene, pro Cn. Pompeii bonis dicente: in illa causa adolescens cum esset, princeps fuit,⁷ et in eorum, quos in Sulpicii ætate posui, numerum facile pervenerat: et suos inter æquales M. Pisonem,^a M. Crassum, Cn. Lentulum, P. Lentulum⁶ Suram longe præstitit: et me adolescentem nactus octo annis minorem, quam erat ipse, multos annos in studio⁷ ejusdem laudis^s exercuit: et te-

^o Qui cum ætate superabant.^p Pacuvius.^q Attius.^r Primas partes tulit.^s Eloquentiæ.

CAP. LXIV. 1 Vid. Beier. ad Offic. tom. II. p. 191.—2 Guelf. 1. *quadraginta unum*.—3 'Locus corruptus.' Orell. Sic Lamb. Grut. Ellendt. *ejus* omittunt codd. aliquot, cum edd. Venet. Nor. Mediol. Ald. Junt. Crat. *volumus* habet Nor. *volumus ætatem in disparem oratorum includere* Manut. *volumus in disparem oratorum ætatem includere* Schütz. *volumus eum in disparem oratorum ætatem includere* conj. Ernesti; *volumus juventutem ejus in d. o. ætatem includere* suspicabatur Schneider.—4 Accius Ald. Junt. Lamb. Mox, octuaginta Junt.—5 Codd. aliquot, cum edd. Ald. Junt. Crat. Manut. *vigeat Antonio*, omissa præpositione *cum*. Mox, pro *dicente*, Schütz. ex ingenio dedit *dicens*.—6 Ita codd. et edd. omnes præter Schütz. et Ellendt. in quibus legitur *C. Lentulum*.—7 Ita codd. cum edd. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. *in stadio*, de Rivii conjectura, Lamb. Schütz. et Orell. 'Frustra et non necessaria de causa.' Ernesti.

NOTE

² L. Paullo, C. Marcello consulibus] ^a M. Pisonem, &c.] De quibus paulo inferius disseritur.
Anno U. C. 704. ante Christum 50.

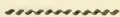
cum simul, sicut ego pro multis,^f sic ille pro Appio Claudio^b dixit, paulo ante mortem.

LXV. 231. Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, pervenerimus, tam multis inter nostrum tuumque initium dicendi interpositis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui viverent, nominare; ne vos curiosius eliceretis¹ ex me, quid de quoque judicarem, eos, qui jam sunt mortui, nominabo. Tum Brutus, Non est, inquit, ista causa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere. Quænam igitur, inquam, est? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic sermo tuus emanet,² et ii tibi succenseant, quos præterieris. Quid? vos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime: sed tamen te arbitror malle ipsum² tacere, quam taciturnitatem nostram experiri. 232. [*p.* 186.] Tum ego, Vere, inquam, tibi,³ Brute, dicam: non me existimavi in hoc sermone usque ad hanc ætatem esse venturum: sed ita traxit ordo ætatum orationem, ut jam ad minores⁴ etiam pervenerim. Interpone igitur, inquit, si quos videtur: deinde redeamus ad te, et ad Hortensium. Immo vero, inquam, ad Hortensium: de me alii dicent,⁴ si qui volent. Minime vero, inquit: nam etsi me facile omni tuo sermone tenuisti, tamen is mihi longior videtur, quod propero audire de te: nec vero tam de virtutibus dicendi tuis, quæ cum omnibus, tum certe mihi notissimæ sunt, quam [quod]⁵ gradus tuos, et quasi processus

^f *Tecum dixi.*

² *Divulgetur.*

³ *Juniores.*

CAP. LXV. 1 Ita de Rivii conjectura dederunt Manut. Lamb. Grut. Schutz. et Orell. *eligeretis* codd. cum edd. vet. Ald. Junt. Crat.—2 Ita codd. Palat. Cujac. cum edd. Ald. Junt. Crat. Camer. Schutz. et Orell. *malle id ipsum* Nor. Manut. Grut. Lamb.—3 Lamb. *tibi, inquam*.—4 ‘Scribendum arbitror dicant.’ Ernesti.—5 ‘Particula *quod* hand dubitanter delenda, turbat enim constructionem. Itaque uncis inclusi.’ Ernesti. Uncis inclusit etiam Ellendt. ‘Potest tamen defendi sic, ut intelligatur, *quam propero quod*.’ Schutz.

NOTÆ

^b *Pro Appio Claudio*] Qui ambitus gratulatur Cicero ad Famil. III. 12. accusatus, judicium evasit, quod ipsi

dicendi studeo cognoscere. 233. Geretur, inquam, tibi mos; quoniam me non ingenii prædicatorem esse vis, sed laboris mei. Verum interponam, ut placet, alios; et a M. Crasso,^c qui fuit æqualis Hortensii, exordiar.

LXVI. Is igitur mediocriter a doctrina instructus, angustius etiam a natura, labore et industria, et quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam, et gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. In hujus oratione sermo Latinus erat, verba non abjecta, res compositæ diligenter: nullus flos tamen, neque lumen ullum: animi magna, vocis parva contentio,¹ omnia fere ut similiter atque uno modo dicerentur. Nam hujus æqualis et inimicus, C. Fimbria,^d non ita diu jactare se potuit: qui omnia magna voce dicens, verborum sane bonorum cursu quodam incitato, ita furebat tamen, ut mirarere² tam alias res agere^w populum, ut esset insano inter disertos locus. 234. Cn. autem Lentulus^e multo majorem opinionem dicendi actione faciebat, quam quanta in eo facultas erat:^z qui cum esset nec per-

^w *Tam perversum judicium ferre.*

^z *Ipsa gestu et pronuntiatione videbatur eloquentior quam revera esset.*

CAP. LXVI. 1 Guelf. 1. *animi magna vocis firmitudo parva contentio*; unde Schutz. in ed. maj. *suspiciabatur, animi magna firmitudo, vocis, &c.*—2 Ald.

NOTÆ

^c *M. Crasso*] M. Licinius Crassus, Romanorum ditissimus, amplissimis magistratibus ipsoque consulatu iterum perfunctus, Syriam proconsul obtinuit anno U. C. 701. ante Christum 53. belloque adversus Parthos infeliciter gesto, amissa maxima exercitus parte occisus est. Plutarchus in Crasso, Appianus in Parthiis, &c. Aurum liquidum in os ejus cadaveris infuderunt barbari, 'ut cujus animus,' inquit Florus, 'arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum et exsangue corpus aruo ureretur.'

^d *C. Fimbria*] Is ipse est C. Flavius Fimbria, tribunus plebis anno U. C. 670. ante Christum 84. post hominum memoriam audacissimus et fu-

riosissimus. Is egerat ut Q. Scævola pontifex in funere C. Marii jugularetur: cum Scævolam ex vulnere re-creatum comperit, ad populum accusavit. Interrogatus quid tandem dicturus esset in eum, cui pro sanctitate morum satis digna laudatio reddi non posset; respondit se objecturum illi quod non totum telum corpore recepisset. Val. Max. ix. 11, &c. Apud Thyatiram cum ab exercitu Syllæ consideretur, in templo Æsculapii sua et servi manu interfectus est. Livius lib. LXXXIII.

^e *Cn. Lentulus*] Consul cum L. Gellio anno U. C. 682. ante Christum 72.

acutus, (quanquam et ex facie et ex vultu videbatur) nec abundans verbis (etsi fallebat in eo ipso); sic intervallis, exclamationibus, voce suavi et canora, admirando irridebat,^y calebat in agendo,^z ut ea, quæ deerant, non desiderarentur. Ita, tanquam Curio copia nonnulla verborum, nullo alio bono,^z tenuit oratorum locum; 235. sic Cn. Lentulus ceterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit. Neque multo secus⁴ P. Lentulus,^f cujus et excogitandi et loquendi tarditatem tegebat formæ dignitas, corporis motus plenus et artis et venustatis, vocis et suavitas et magnitudo: sic in hoc nihil præter actionem fuit, cetera etiam minora, quam in superiore. LXVII. 236. M. Piso^g quicquid habuit, habuit ex disciplina,^a maximeque ex omnibus, qui ante fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit. Habuit a natura genus quoddam acuminis, (quod etiam arte limaverat,)^b quod erat in reprehendendis verbis versutum et solers, sed sæpe stomachosum,^c nonnunquam frigidum, interdum etiam facetum. Is laborem, quasi cursum forensem,¹ diutius non tulit, quod et corpore erat infirmo, et hominum ineptias ac stultitias, quæ devorandæ^d nobis sunt, non ferebat, iracundiusque respuebat, sive morose,² ut putabatur, sive ingenuo

^y Fingebat se admirari.^z Sine aliis dotibus oratoris.^a Oratorum et philosophorum Peripateticorum.^b Expoliverat.^c Iracundum.^d Patienter tolerandæ.

Junt. Crat. Manut. mirarer.—3 ⁴ Locus corruptus. Sic codd. Nor. Junt. Crat. Manut. admirando irridendo latebat in agendo, ut ea Lamb. admirando irridendo calebat, in agendo ut ea conj. Ellendt. quæ inter omnes conjecturas adhuc prolatas longe præstat; admirantes irretiebat, et sic calebat in agendo, ut ea Schutz. admirando, irridendo, splendebat, calebat in agendo, ut ea Butmann.⁷ Orell.—4 Neque secus, omisso multo, unus Oxon.

CAP. LXVII. 1 Is laborem, quasi cursum, forensem distinxit Orell. ut junga-

NOTE

^f P. Lentulus] P. Cornelius Lentulus Sura consul anno U. C. 683. ante Christum 71. octavo post anno, prætor, conjurationis cum Catilina reus auctore Cicerone in carcere strangulatus est. Sallustius, Plutarchus, &c.

^g M. Piso] M. Pupius Piso Calpurnianus biennio post Ciceronem consul anno U. C. 693. ante Christum 61. Proconsul de Hispanis ante Ciceronis consulatum triumphavit. Asconius.

liberoque fastidio. Is cum satis floruisset adolescens, minor haberi est cœptus postea: deinde ex virginum iudicio^b magnam laudem est adeptus; et ex eo tempore quasi revocatus in cursum, tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem: postea, quantum detraxit ex studio,³ tantum amisit ex gloria. 237. P. Murænaⁱ mediocri ingenio, sed magno studio rerum veterum, literarum et studiosus et non imperitus, multæ industriæ et magni laboris fuit. C. Censorinus^j Græcis literis satis doctus, quod proposuerat, explicans expedite, non invenustus actor, sed iners, et inimicus fori. L. Turius⁴ parvo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat, sæpe dicebat. Itaque ei⁵ paucae centuriæ^k ad consulatum defuerunt. 238. C. Macer⁶ auctoritate semper eguit,^d sed fuit patronus propemodum diligentissimus. Hujus si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii evertisset,⁷ majus

^d *Macro semper auctoritas defuit.*

//////////

tur laborem forensem.—2 Lamb. moroso. Mox, sine ingenio ψ.—3 Idem Lamb. detraxit de studio, ut est § 247.—4 L. Thorius Pighius.—5 Itaque et codd. aliquot et edd. vett. item Ald. Junt. Crat.—6 Pro C. Macer, unus Oxon. habet *Cancer*.—7 ‘Sic fidenter correxi vulgatum *everteret*.’ Ernesti. Vide Gara-

NOTE

^b *Ex virginum iudicio*] Cum Clodius tribunus plebis sacerdotes et Vestales virgines, quas inter adibat periculum Fabia Terentiæ Ciceronis conjugis soror, ad populum calumniaretur, earum patrocinium susceperit. M. Piso, et maxime Cato Minor, qui infamiæ notam in Clodium retorsit, eumque ex urbe cedere coëgit. Plutarchus in Catone Minore.

ⁱ *P. Muræna*] P. Licinius Muræna tribunus plebis anno U. C. 662. ante Christum 92. Quinto post anno prætor.

^j *C. Censorinus*] Quæstor anno U. C. 664. ante Christum 90. Marianæ factioni addictus Cn. Octavius consulis occidit, et ipse vicissim occisus est reverso Sylla anno U. C. 672.

ante Christum 82. Appianus. De L. Turio, nihil quod sciam, extat.

^k *Paucae centuriæ*] In centurias divisus erat populus; unde comitia centuriata, in quibus consules populi suffragiis renuntiabantur.

^l *C. Macer*] C. Licinius Macer a prætore Cicerone repetundarum damnatus præter opinionem, ita percussus est, ut mox decumbens obierit, ut in Cicerone Plutarchus refert, cui minor tamen quam Ciceroni fides haberi debet, cum ab eo dicitur, *Δικλινος Μάκερ, ἀνὴρ καθ' αὐτὸν ἰσχύων ἐν τῇ πόλει μέγα*, *Licinius Macer, vir per se magna Romæ præditus auctoritate*; quæ tamen eguit, quemadmodum ex hoc Ciceronis, qui tum vivebat, testimonio vincitur.

nomen in patronis fuisset: non erat abundans, non inops tamen: non valde nitens, non plane horrida oratio: vox, gestus, et omnis actio sine lepore; at in inveniendis, componendisque rebus mira accuratio; ut non facile in ullo diligentiorē majoremque cognoverim; sed eam, ut citius veteratoriam,^e quam oratoriam diceres. Hic etsi⁸ etiam in publicis causis probabatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum. LXVIII. 239. C. deinde Piso,^m statarius,^{fⁿ} et sermonis¹ plenus orator, minime ille quidem tardus in excogitando, verumtamen vultu, et simulatione, multo etiam acutior, quam erat, videbatur. Nam ejus æqualem M' Glabrimonem,^o bene institutum avi Scævolæ diligentia, socors ipsius natura negligensque tardaverat. Etiam L. Torquatus,^p elegans in dicendo, in existimando^s admodum prudens, toto genere perurbanus. Meus autem æqualis Cn. Pompeius,^q vir ad omnia summa natus, majore

^e *Ad fallendum comparatam.*

^f *Gravis.*

⁸ *Judicando.*

////////

ton. ad Milon. p. 129. Bonon. *everteret* Guelf. 1. 2. et edd. vett.—⁸ *Hic si* Ald. Junt. Crat. improbante Rivio: vide tamen infra § 263.

CAP. LXVIII. 1 Ernesti conj. *et leporis*, improbante Orell. Vulgatam

NOTÆ

^m *C. Piso*] Post reliquos magistratus consultiatū assecutus est anno U. C. 687. ante Christum 67.

ⁿ *Statarius*] Consule superiores notas ad § 116.

^o *M' Glabrimonem*] Manius Acilius Glabrio C. Pisonis in consulatu collega.

^p *L. Torquatus*] L. Manlius Torquatus Ciceronis et Attici condiscipulus, consul anno U. C. 689. ante Christum 65. Nepos in Attico.

^q *Cn. Pompeius*] Cnæi Pompeii mores nemo pressius et ingeniosius Velleio descripsit: 'Vir fuit,' inquit, 'innocentia eximius, eloquentia medius, dux bello peritissimus, civis in toga, nisi ubi vereretur ne quem haberet parem, modestissimus; potentia sua nunquam, aut raro ad impo-

tentiam usus, pæne omnium vitiorum expers. In quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat; neque eo viro quisquam aut alia omnia minus, aut gloriam magis concupiit: in appetendis honoribus immodicus, in gerendis verecundissimus.' His dotibus, rebusque fortiter gestis, jam ab adolescentia Magni cognomen consecutus est. Domitium in Africa vicit, subegit Numidiam, bellum servile, piraticum, et Mithridaticum feliciter confecit. Mediam, Albaniam, Iberiam, ac Syriam subjecit Romanis. Quocumque arma ferret adeo felix, ut primum ex Africa, iterum ex Europa, tertio ex Asia triumpharet: et quot partes orbis sunt, totidem faceret monumenta victoriæ suæ. In bello civili ex Italia fugatus a Julio Cæ-

rem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. Erat oratione satis amplius, rem prudenter videbat : actio vero ejus habebat et in voce magnum splendorem, et in motu summam dignitatem. 240. Noster item æqualis D. Silanus,^r vitricus tuus, studii ille quidem habuit non multum, sed acuminis et orationis satis. Q. Pompeius^s A. F. qui Bithynicus dictus est, biennio, quam nos, fortasse major, summo studio dicendi,² multaque doctrina, incredibili labore atque industria; quod scire possum: fuit enim mecum et cum M. Pisone, cum amicitia,³ tum studiis, exercitationibusque conjunctus: hujus actio non satis commendabat orationem: in hac enim satis erat copiæ, in illa autem leporis parum. 241. [p. 187.] Erat ejus æqualis P. Autronius,^t 4 voce peracuta atque magna, nec alia re ulla probabilis: et L. Octavius Reatinus,^u qui cum multas jam causas diceret, adolescens est mortuus: is tamen ad dicendum veniebat magis audacter,⁵ quam parate. Et C. Stalenus,^{6v} qui se ipse adoptaverat, et de Staleno Ælium fecerat,^h fer-

^h Qui non adoptatus ab Ælio nomen ejus assumserat, quasi ab eo fuisset adoptatus.

////////

lectionem defendit J. C. Theoph. Ernesti Lex. Technol. Lat. Rhet. p. 354.—2 Lamb. *discendi*.—3 Schutz. *tum amicitia*.—4 Ita margo ed. 1584. Grut. Schutz. et Orell. *Autronius* Nor. Ald. Junt. Lamb.—5 Lamb. *audacter magis*.—6 Ita de Rivii conjectura dederunt Manut. Lamb. Schutz. et Orell. *Stalenus* codd.

NOTÆ

sare, ab eoque victus in Pharsalicis campis, cum in Ægyptum profugisset, Ptolemæi regis gratiam victoris turpiter ambientis jussu cæsus est anno ætatis 59. U. C. 706. ante Christum 48. Plutarchus in Pompeio, &c.

^r D. Silanus] Vitricus M. Bruti, cujus mater Servilia cum esset vidua, Silano nupserat, quæstor anno U. C. 676. ante Christum 78. Postea consul anno U. C. 692. ante Christum 62.

^s Q. Pompeius] Ab Orosio dicitur

cum Pompeio Magno in Ægypto occisus: filius A. Pompeii, qui cum in provinciæ formam Pontum et Bithyniam redeigisset, Bithynicus est appellatus.

^t P. Autronius] P. Autronius Pætus quæstor anno U. C. 679. ante Christum 75.

^u L. Octavius Reatinus] De quo nihil in veterum monumentis vidimus. Reatinus dictus est abs Reate Umbriæ urbe.

^v C. Stalenus] C. Ælius Stalenus, Mam. Æmili quæstor anno U. C.

vido quodam, et petulanti, et furioso genere dicendi : quod quia multis gratum erat et probabatur, ascendisset ad honores, nisi in facinore manifesto^w deprehensus, pœnas legibus et iudicio dedisset. LXIX. 242. Eodem tempore C. et L. Cæpasii^{1 x} fratres fuerunt, qui multa opera, ignoti homines et repentini,ⁱ quæstores celeriter facti sunt oppidano quodam et incondito genere dicendi. Addamus huc etiam, ne quem vocalem^j præterisse videamur, C. Cosconium^y Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, si^z quam habebat, præbebat populo cum multa concursatione magnoque clamore. Quod idem faciebat Q. Arrius,^z qui fuit M. Crassi quasi secundarum.^{k 3 a} Is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat multorum⁴ obedire tempori,^l multorumque vel honori, vel periculo ser-

ⁱ Obscuro genere.^j Voce valentem.^k Qui quasi secundum a Crasso locum obtinebat.^l Prosit plurimis obsequium præstare, cum indigent.

~~~~~

etiam ψ, et edd. vett. item Ald. Junt. Crat. Grut. Mox, Pighius ad an. 677. corrigit, et de Staleno *Pætum fecerat*, non probante Schutz. et de Stuieno, &c. codd. et edd. vett. Ald. Junt. Crat. Grut.

CAP. LXIX. 1 Gueff. 2. C. et L. Cepasii, ut pro Cluent. c. 20. C. L. Cæpasii Nor.—2 Particula si suspecta est Ernestio et Schutz. in ed. maj.—3 Ita unus Oxon. Gueff. 1. 2. Venet. Corrad. Nor. Manut. Lamb. Gronov. in ed. 1692. *secundanus* ed. Rom. *secundarius* Ald. Junt. Crat. Lamb. 1566. ('Contra ipsius voluntatem.' Orell.) et Grut.—4 'Voc. *multorum*, quod hic vulgo additur, delendum censuit Wakefield Sylv. Crit. III. p. 33. et ante eum Gruterus, probante Schneidero; abest autem Gueff. 2. Itaque delevi.' Schutz.

NOTE

678. ante Christum 76. seditionem in ejus exercitu conflavit, et cum hoc crimine, tum aliis majestatis damnatus est. Cicero in Cluentiana et in Topicis. Pighius legendum censet, *Et de Staleno Pætum fecerat*, non *Ælium*. Pætus enim a Balbo vocatur in Cluentiana.

^w *In facinore manifesto*] Exponit illud Tullius in Topicis § 75. 'Multi etiam in res odiosas imprudentes inciderunt, ut Staleno nuper accidit, qui ea locutus est bonis viris subauctantibus, pariete interpositis, quibus patefactis, in iudiciumque prolatis, rei capitalis jure damnatus

est.'

^x C. et L. Cepasii] Quæstores fuere anno U. C. circiter 676. ante Christum 78. Redolebat eorum dicendi genus non urbem, sed oppidum, unde orti erant.

^y C. Cosconium] Quæstorem anno U. C. 670. ante Christum 84.

^z Q. Arrius] Quæstor anno U. C. 674. ante Christum 80. et quadriennio post tribunus plebis.

^a *Secundarum*] Subandi 'partium actor : ' qua locutione utitur Plin. VII. 12. 'Spinther secundarum tertiarumque Pamphilus.' Legunt alii *secundarius*.

vire.⁵ 243. His enim rebus, infimo loco natus, et honores, et pecuniam, et gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, aliquem numerum pervenerat: sed ut pugiles inexercitati, etiamsi pugnosc et plagas, Olympiorum^{m b} cupidi, ferre possunt, solem tamen sæpe ferre non possunt; sic ille, cum omni jam fortuna prospere functus, labores etiam magnos excepisset, illius judicialis anni^c severitatem, quasi solem, non tulit.

244. Tum Atticus, Tu quidem de fæce, inquit, hauris,ⁿ idque jamdudum: sed tacebam: hoc vero non putabam, te usque ad Stalenos^o et Autronios⁶ esse venturum. Non puto, inquam, existimare te, ambitione me labi;^p quippe de mortuis:^q sed ordinem sequens, in memoriam notam et æqualem necessario incurro.^r Volo autem hoc perspicui, omnibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi sint,⁷ memoria quidem dignos perpaucos; verum, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuisse. Sed ad sermonem institutum revertamur. LXX. 245. T. Torquatus, T. F. et doctus vir ex Rhodia disciplina Molonis,^{s d} et a natura^t ad di-

^m Ludorum Olympicorum.

ⁿ Contemptissimos oratores recenses.

^o Prorsus indignos oratoris nomine.

^p Peccare.

^q Loquor.

^r Commemoro eos qui nobis sunt noti et qui fuerunt nostra ætate.

^s Quem Molo Rhodius instituerat.

Uncis inclusit Orell.—5 Alii ap. Rivium *inservire*.—6 Stalenos et Autronios al. vide ad cap. præced.—7 Guelf. 1. 2. *ausi sunt*. Mox, ‘Ellendt. mavult *verum etiam*, non videns, quod jamdudum Nizolius perspexerat, *verum* esse adjectivum jungendum cum v. *nomen*. Sed vitiose distinguunt *verum, qui,* &c. Orell. Actutum, *habuerunt* Guelf. 1. 2.

NOTE

^b *Olympiorum*] De quibus lib. III. de Orat. § 127.

^c *Judicialis anni*] An, quemadmodum suspicantur Corradus et Manucius, intelligendus annus U. C. 702. ante Christum 52. quo Cn. Pompeius tertium consul, teste Asconio, breviorum judiciorum formam reis lege præscripsit, qua duas horas accusator, tres reus ad dicendum haberet? Verum ejus occasione fori libertas

omnis simul cum arte oratoria primum cæpit languescere, tumque impositos eloquentiæ frænos tradit auctor Dialogi de Oratoribus.

^d *Molonis*] Apollonius Molon Rhodius, summus causarum actor et magister: huic, quem Romæ quoque audierat, Rhodi rursus se formandum, ac velut recoquendum dedit Tullius. Fabius XII. 6. Plutarchus in Cicerone, &c.

cendum satis solutus¹ atque expeditus, (cui si vita suppedi-
tasset, sublato ambitu, consul factus esset) plus faculta-
tis habuit ad dicendum, quam voluntatis. Itaque studio huic
non satisfecit: officio vero nec in suorum² necessariorum
causis, nec in sententia senatoria defuit. 246. Etiam M.
Pontidius, municeps³ noster, multas privatas causas acti-
tavit, celeriter sane verba volvens, nec hebes in causis, vel
dicam, plus etiam quam non hebes, sed effervescens in di-
cendo stomacho sæpe iracundiaque⁴ vehementius: ut non
cum adversario solum, sed etiam (quod mirabile)⁵ cum
iudice ipso, cujus delinitor⁶ esse debet orator, jurgio sæpe
contenderet. M. Messalla,⁷ minor natu quam nos, nullo
modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum: pru-
dens, acutus, minime incautus, patronus in causis⁸ cog-
noscendis componendisque diligens, magni laboris, multæ
operæ, multarumque causarum. 247. Duo etiam Metelli,⁹
Celer et Nepos, nihil⁵ in causis versati, nec sine ingenio,

¹ Comparatus.² Indignatione.³ Blandus moderator.

CAP. LXX. 1 Lamb. *et natura*, omissa præpositione.—2 ‘Redundat suo-
rum. Si quis tamen malit delere, non valde repugnem; nam sæpe ista pro-
nomina a glossatoribus et librariis addita sunt.’ *Ernesti*.—3 Nor. Junt. Crat.
Manut. Lamb. ed. 1584. et Gothofr. *quod mirabile esset; rō esset primus*, ut
videtur, tacite expunxit Grut. Mox, *delinitor* Lamb. et Orell.—4 Ita di-
stinguunt Nor. Manut. et Lamb. Orellius vero ita, *minime incautus patronus*,

NOTÆ

¹ *Municeps*] Erat scilicet Pontidi-
us ille ex Arpino Hirpinorum urbe
in Samnitibus, quæ Ciceronis patria
fuit.

² *M. Messalla*] M. Valerius Messal-
la biennio post Ciceronem consula-
tum gessit anno U. C. 693. ante Chris-
tum 61.

³ *Duo Metelli*] Duo fratres, aut
potius patruales, ut conjicit Corra-
dus. Q. Metellus Celer, prætor ur-
banus, vir strenuus, egregiam Cice-
rone consule adversus Catilinæ copias
operam reip. navavit, anno U. C. 691.
ante Christum 63. Sallustius. Tri-
ennio post consulatum adeptus est.

Eum a Clodia uxore veneno subla-
tum esse in Cœliana Cicero deplorat.
Q. Cæcilius Metellus Nepos, tribunus
plebis anno U. C. 692. ante Christum
62. graves cum Cicerone inimicitias
exercuit; cui, cum abiret e consula-
tu, de rebus a se gestis disserere pa-
ranti silentium imposuit, quod indic-
ta causa cives condemnasset accu-
sans: cumque jurare tantummodo
permitteret, Cicero juravit remp.
sua unius opera esse salvam. Dio,
Plutarchus, &c. Consul fuit hic Me-
tellus anno U. C. 697. ante Christum
57.

nec indocti, hoc erant popolare dicendi genus assecuti. C. autem Lentulus^{6 h} Marcellinus, nec unquam indisertus, et in consulatu pereloquens visus est, non tardus sententiis, non inops verbis, voce canora, facetus satis. C. Memmius,ⁱ L. F. perfectus literis, sed Græcis; fastidiosus sane Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis, sed fugiens non modo dicendi, verum etiam cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industriæ.^w

LXXI. 248. Hoc loco Brutus, Quam vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie sunt, tibi dicere luberet: et, si de aliis minus, de duobus tamen, quos a te scio laudari solere, Cæsare et Marcello, audirem non minus lubenter, quam audiui de iis, qui fuerunt. Cur tandem? inquam, an expectas, quid ego iudicem de istis, qui tibi sunt¹ æque noti ac mihi? Mihi, mehercule, inquit, Marcellus^j satis est notus; Cæsar^k autem parum: illum enim sæpe audiui:

^w *Sedulitatis ac diligentiae.*

in causis, &c.—5 Lamb. et Schutz. *nonnihil*, de Rivii conjectura.—6 Ita Nor. Grut. et Schutz. *Cn. autem Lentulus Oreil.*

NOTÆ

^h C. [Cn.] *Lentulus*] Ante Claudius Marcellus, post in Corneliam familiam adoptatus, vocatus est Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, qui consulatu functus est anno U. C. 698. ante Christum 56.

ⁱ C. *Memmius*] C. Memmius Gemellus prætor Bithyniam et Pontum sortitus obtinuit anno U. C. 697. ante Christum 57. Epicuræ sectæ addictus in exilio decessit.

^j *Marcellus*] M. Claudius Marcellus consul anno U. C. 703. ante Christum 51. apertus hostis Cæsar, qui victor illatas a Marcello injurias precanti senatui condonavit. Marcellus cum esset profectus Athenis et Italiam cogitaret, a P. Magio Chitone familiari suo percussus diem

obiit. Servius Sulpicius, Famil. Ep. iv. 12. Livius lib. cxv. &c.

^k *Cæsar*] Hic est ille C. Julius Cæsar primum consul renuntiatus collega M. Calpurnio Bibulo, anno U. C. 695. ante Christum 59. Tumque Pompeium Julia filia collocata sibi devinxit: conciliato præterea Crasso et ceteris potentioribus Galliam obtinuit provinciam anno U. C. 696. eamque annos novem administravit. Deinde gliscente discordia Romam infesto exercitu contra Pompeium contendit. Hic fugit; et delato ad Pharsaliam in Thessalia bello, deletur, iterumque profugus in Ægypto occisus est a Ptolemæo. Romanus reversus Cæsar perpetuum se dictatorem appellat, sed paulo post,

hic, cum ego judicare jam aliquid possem, abfuit. 249. Quid igitur de illo judicas, quem sæpe audisti? Quid censes, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? Næ ego, inquam, si ita est, velim² tibi¹ eum placere quam maxime. Atqui et ita est, inquit, et vehementer placet: nec vero sine causa: nam et didicit, et, omissis ceteris studiis, unum id egit, seseque quotidianis commentationibus acerrime exercuit. 250. Itaque et lectis utitur verbis et frequentibus, et splendore vocis, et dignitate motus fit speciosum et illustre, quod dicitur; omniaque sic suppetunt, ut ei nullam deesse virtutem oratoris putem: maximeque laudandus est, qui hoc tempore ipso, cum liceat,³ in hoc communi nostro, et quasi fatali malo, consoletur se cum conscientia optimæ mentis, tum etiam usurpatione et renovatione doctrinæ. Vidi enim Mitylenis⁴ nuper virum, atque, ut dixi, vidi⁵ plane virum. Itaque cum eum antea tui similem in dicendo viderim, tum vero nunc a doctissimo viro, tibi que, ut intellexi, amicissimo, Cratippo, instructum omni copia, multo videbam similiorem. 251.

//////////

CAP. LXXI. 1 Guelf. 1. 2. *quæ tibi sint.*—2 Iidem codd. *vellem.*—3 Nescio quis ap. Grut. conj. *quantum liceat*, probante Lallem. *quoniam liceat* al. ap. Schütz. *cum jaceat* Lamb. ‘E quibus nihil placet præter illud *quantum liceat*; nisi malis *quod liceat*; sæpe enim Cicero significat, illorum malorum sensum non omnino vinci consolatione posse.’ Schütz.—4 *Mitylenis* Grut. et Ernesti.—5 Al. *vide.*

NOTÆ

conjuratone Bruti et Cassii, viginti tribus vulneribus in senatu confossus, periit anno ætatis 56. U. C. 710. ante Christum 44. ‘Vir vigore animi,’ ut ait Velleius, ‘acerrimus, munificentia effusissimus, animo super humanam et naturam et fidem evectus; magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientia periculorum, Magno illi Alexandro, sed sobrio neque iracundo, simillimus; qui denique semper et somno et cibo in vitam, non in voluptatem, uteretur.’ Mirum vero quod de illo tradit Plinius Hist. Nat. vii. 25. ‘Scribere et legere simul, dictare et audire soli-

tum: epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut si nihil aliud ageret septenas. Idem signis collatis quinquagies dimicavit... præter civiles victorias, 192. millia hominum occisa præliis ab eo.’ Et quod laudum omnium instar esse possit, omnes clementia superavit. Vide Plutarchum, &c.

¹ *Velim tibi, &c.*] His verbis indicat Tullius sibi pergratum esse, si Bruto probetur, cum Marcellum, cui ipse Cicero similis dicitur, cupit Bruto maxime placere.

^m *Mitylenis*] Quæ urbs, in insula Lesbo, dicitur *Mitylin*.

Hic ego, Etsi, inquam, de optimi viri, nobisque amicissimi laudibus lubenter audio, tamen incurro in memoriam communium miseriarum, quarum oblivionem quærens, hunc ipsum sermonem produxi longius. Sed de Cæsare cupio audire, quid tandem Atticus judicet. LXXII. Et ille, Præclare, inquit, tibi constas, ut de iis, qui nunc sint,¹ nihil velis ipse dicere: et hercle si sic ageres, ut de iis egisti, qui jam mortui sunt, neminem ut prætermitteres; næ tu in multos Autronios et Stalenos² incurreres. [p. 188.] Quare sive hanc turbam effugere voluisti, sive veritus es, ne quis se aut præteritum, aut non satis laudatum queri posset;³ de Cæsare tamen potuisti dicere, præsertim cum et tuum de illius ingenio notissimum judicium esset,⁴ nec illius de tuo obscurum. 252. Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Cæsare et ipse ita judico, et de hoc hujus generis acerrimo æstimatore⁵ sæpissime audio, illum omnium fere oratorum Latine loqui elegantissime;ⁿ nec id solum^z domestica consuetudine, ut dudum de Læliorum et Muciorum familiis audiebamur, sed, quanquam id quoque credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis literis, et iis quidem reconditis et exquisitis, summoque studio et diligentia est consecutus.^a 253. Quintetiam,⁵ in maximis occupationibus, cum ad te ipsum^b

* Cum omnes sciant et quid de Cæsaris ingenio sentias, et quid de te Cæsar sentiat.

^y A Cicerone, qui artis dicendi acutissimus judex est.

^z Consecutus est.

^a Verum etiam industria et diligentia est id consecutus, quam etsi arbitror ad bene loquendi laudem multum contulisse, tamen ad perfectam illam laudem, usus est plurimu et interiore literatura.

^b Ciceronem.

CAP. LXXII. 1 Lamb. sunt. Mox, hercule Guelf. 1. 2.—2 Autronios et Stalenos al. Vide supra ad cap. 68.—3 Ita codd. Regg. ap. Lallum. Schutz. et Orell. possit Nor. Junt. Crat. Manut. Lamb. Grut.—4 Ita Manut. et Grut. existimatore codd. aliquot, Nor. Junt. Crat. Lamb. Schutz. et Orell.—5 Qui,

NOTÆ

ⁿ Elegantissime] Loquendi eloquentia neque grammaticæ propria est, neque rhetoricæ; sed medium quiddam, vel experts amborum vel particeps, consuetudinis domesticæ, aut privatæ observationis. Vavasor libro de vi et usu quorundam verborum.

(inquit, in me intuens) de ratione Latine loquendi^o accuratissime scripserit, primoque in libro dixerit, verborum delectum originem esse eloquentiæ; tribueritque, mi Brute, huic nostro,^c qui me de illo maluit, quam se dicere, laudem singularem: (nam scripsit his verbis, cum hunc nomine esset affatus: ^d ‘ac, si cogitata^p præclare eloqui ut possent,⁶ nonnulli studio et usu elaboraverunt, cujus te pæne principem copiæ atque inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus;’^e) hunc facilem et quotidianum novisse sermonem, nunc pro relicto est habendum.^f 7 LXXIII. 254. Tum Brutus,¹ Amice, hercule, inquit, et magnifice te laudatum puto, quem non solum principem atque inventorem copiæ dixerit, quæ erat magna laus, sed etiam bene meritum de populi Romani nomine et dignitate: quo enim uno vincebamus^g a victa Græcia, id aut ereptum illis est, aut certe nobis cum illis² communicatum. 255. Hanc autem, inquit, gloriam, testimoniumque Cæsaris, tuæ quidem sup-

^c Ciceroni.

^d Cum Ciceronem proprio nomine, ut fit in procæmiis, compellasset.

^e Et vero si nonnulli dant operam, ut quæ excogitaverunt eleganter eloqui possint, cum tu sis primus auctor hujus dicendi copiæ, populum Romanum magno a te beneficio ornatum credere debemus.

^f Nulla laude dignum est.

^g Eloquentiæ laude.

etiam Schutz. de conjectura sua.—6 Lamb. conj. *ac si, ut cogitata præclare eloqui possent*; ceteri omnes ante Ernesti, *ac, si cogitata præclare eloqui possent*. ‘Ernesti rescripsit *ut possent*; sed refutatur ab Heusingero exemplo Cæsaris de B. G. I. 8. ‘Sæpius noctu, si perrompere possent, conati.’ Schutz.—7 Ita codd. et edd. vett. Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. et Orell. ‘Male verba, *hunc facilem... est habendum*, vulgo a Cæsaris verbis sejungunt.’ Schutz. ‘Schutz. in ed. maj. hæc, *hunc facilem... habendum*, pessime cum Cæsaris verbis conjungens, cum sint Attici, de conjectura sua legit, *nunc pro derelicto est habendum*. Ne tamen tota periodus apodosi careret, in ed. maj. non item in min. dedit, *etiam scripsit: nunc pro derelicto est habendum*. Mihi in mentem venit, *nunc prope reliquum est faciendum*, id est, omittendum, *παρέργον* loco habendum.’ Orell. *non pro derelicto est habendum* Lamb. *nunc pro evicto est habendum* Wetzel.

NOTÆ

^o De ratione Latine loquendi] C. Cæsar, vir ingenii præcellentis, sermonis præter alios ætatis suæ castissimi, libros duos ad M. Ciceronem de analogia scripsit. Gellius XIX. 8.

^p Ac si cogitata] Verba Cæsaris usque ad has voces, *hunc facilem*. Quorum veram assequi sententiam, cum libri de analogia perierint, non nisi divinando possumus.

plicationi⁹ non,⁴ sed³ triumphis multorum antepono. Et recte quidem, inquam, Brute, modo sit hoc Cæsaris iudicii, non benevolentiae testimonium : plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quisquis est ille, si modo est aliquis, qui non illustravit modo, sed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum castella^r expugnaverunt; ex quibus multi sunt, ut scitis, triumphi. 256. Verum quidem si audire volumus, omissis illis divinis consiliis, quibus sæpe constituta est, imperatorum sapientia,⁴ salus civitatis aut belli, aut domi;ⁱ multo magis⁵ orator præstat minutis imperatoribus. At prodest plus imperator. Quis negat? sed tamen (non metuo ne mihi acclametis;) ⁶ est autem, quod sentias dicendi liber locus:) malim mihi L. Crassi unam pro M' Curio dictionem,^k quam castellanos triumphos duos.^l At plus interfuit reipublicæ, castellum capi Ligurum, quam bene defendi causam M' Curii. Credo. 257. Sed⁷ Atheniensium quoque plus interfuit firma tecta in domiciliis habere, quam

h Non præfero.

ⁱ *Sive belli, sive pacis tempore.*

i Clamando repugnetis.

k Orationem.

Triumphos duos decretos ob expugnata castella.

CAP. LXXIII. 1 *Tunc Brutus* Lamb.—2 *Unus Oxon. cum Græcis*.—3 Codd. aliquot, etiam Guelf. 1. 2. Nor. Ald. Junt. Crat. Olivet. *non solum, sed*, de deficiente Schellero; *non sed* codd. Rivii, ψ , Manut. Lamb. Grnt. Schutz. et Orell.—4 *Verba imperatorum sapientia* delenda censuerat Lambinus; uncis tacite inclusit Ellendt.—5 *Ita Ald. Junt. Crat. Lamb. et Schutz. multo mag-* nus unus Oxon. Nor. Manut. et Orell.—6 Guelf. 1. *ne acclametis*, omisso $\tau\omega$ *mihi*. Paulo post, *triumphos* duo Guelf. 1. 2. et Schutz.—7 *Sed* tacite deleuit

NOTÆ

¹ *Tuæ quidem supplicationi*] Oppressa Catilinæ conjuratione, supplicatio a senatu Ciceroni decreta est. Supplicatio autem tum erat, cum re feliciter gesta, populus Romanus ex senatus consulto ad Deorum templâ cæsis victimis gratulabatur. Aliud quoque fuit supplicationis genus, quod ante bellum ad Deorum gratiam demerendam indicebatur. De sua supplicatione vide Ciceronem ipsum oratione tertia in Catilinam, et

in Pisoniana.

^r *Qui Ligurum castella*] Ligures eam incolebant regionem, quæ jam vocatur ora Gennensis, *la côte de Gènes*. De Liguribus quam plurimi triumpharunt. Q. Fabius Maximus anno U. C. 521. P. Furius anno 531. Q. Minucius anno 557. L. Æmilius Paulus anno 573. C. Claudius Pulcher anno 577. et biennio post P. Mucius Scævola. Tum alii aliis annis non pauci.

Minervæ signum ex ebore pulcherrimum; tamen ego me Phidiam^m esse mallet, quam vel optimum fabrum tignarium. Quare non, quantum quisque prosit, sed quanti quisque sit, ponderandum est:” præsertim cum pauci pingere egregie possint, aut fingere; operarii autem, aut bajuli deesse non possint.⁸ LXXIV. 258. Sed perge, Pomponi, de Cæsare, et redde quæ restant.

Solum^o quidem, inquit ille, et quasi fundamentum oratoris vides, locutionem¹ emendatam et Latinam; cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis.^p Mitto^q C. Lælium, P. Scipionem: ætatis illius ista fuit laus, tanquam innocentiae, sic Latine loquendi;^r nec omnium tamen: nam illorum æquales, Cæcilium^s et Pacuvium,^t male locutos videmus: sed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domestica infuscaverat,^u recte loquebantur. Sed hanc certe rem^t deteriore vetustas fecit et Romæ, et in Græcia: confluxerunt enim et Athenas, et in hanc urbem multi inquinate^u loquentes ex diversis locis: quo magis expurgandus est sermo, et adhibenda,

^m *Sculptorem præstantissimum.*

ⁿ *Quantæ sit dignitatis considerandum est.*

^o *Basim.*

^p *Qui qui excelluerunt, id debent non rationi aut arti, sed bonæ consuetudini.*

^q *Prætereo.*

^r *Ut illo tempore integritas morum, sic usus recte loquendi Latine florebat.*

^s *Inquinaverat.*

^t *Recte loquendi consuetudinem.*

^u *Male.*

Schutz. in ed. min. Habet in ed. maj.—8 ‘Nor. possunt; ita ut hoc membrum non pendeat a cum.’ Orell.

CAP. LXXIV. 1 Guelf. 1. 2. et Nor. *elocutionem*.—2 Ita codd. et edd. præter Lamb. et Schutz. ‘Locus est sanissimus.’ Orell. *nec aliqua barbarie d. infuscati fuerant* Lamb. *nec os aliqua barbarie infuscaverant* de Gulielmii con-

NOTE

⁶ *Cæcilium*] Statius Cæcilius, natione Insuber Gallus, professione comicus poëta, Romæ vixit, et comædiæ princeps habitus est ætate sua. Eum licet dicat Cicero malum Latinitatis auctorem, tamen ei primas inter comicos tribuit Volcatius Sedigitus apud Gellium xv. 24. Claruit anno

U. C. 577. ante Christum 177. Obiit, Eusebio teste, Olymp. 153.

^t *Pacuvium*] Huic de quo superioribus libris diximus nitor et summa in excolendis operibus manus defuit, teste Quintiliano x. 1. qui tamen perperam ait id vitio potius temporum, quam ipsius poëtæ, contigisse.

tanquam obrussa,^{3 u} ratio, quæ mutari non potest; nec utendum pravissima consuetudinis regula. 259. T. Flaminium,^{4 v} qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus: existimabatur bene Latine, sed literas nesciebat.^v Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut a te paulo est ante dictum; sed tamen suavitas vocis, et lenis appellatio literarum, bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia⁵ se valde dilatandis literis^w a similitudine Græcæ locutionis abstraxerat,^w sonabatque contrarium Catulo,^x subagreste quiddam planeque subrusticum, alia quidem,⁶ quasi inculta et sylvestri via, ad eandem laudem pervenerat. Sisenna autem, quasi⁷ emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne a C. Rusio^{8 x} quidem accusatore deterreri potuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. 260. Quidnam istuc⁹ est? inquit Brutus: aut quis est iste C. Rusius? Et ille, Fuit accusator, inquit, vetus, quo accusante Chritilium,¹⁰ Sisenna defendens, dixit, quædam ejus 'sputatilica' esse

^v Credebatur scire bene Latine, sed erat eruditionis experts.

^w Alienus erat a consuetudine Græcorum qui literas suaviter appellant.

^x Adhibebat pronuntiationem contrariam Catulo.

jectura dedit Schütz.—3 Ita Victor. et Grut. *adhibenda quam obrussa* Nor. Ald. Junt. Crat. Camer. Manut. *tanquam obrussa* omittit Lamb.—4 *T. Flaminium* Nor. Ald. Junt. Crat. Lamb.—5 *Cotta, qui* conj. Ernesti.—6 Ita Nor. Junt. Crat. Ellendt. Orell. *alia quadam* Ald. Manut. Lamb. Schütz. probantibus Heusinger. et Ernesti. Cf. § 227.—7 *Sisenna, quasi*, omissa particula *autem*, Nor.—8 Ita Nor. Schütz. et Orell. *C. Ruscio* Ald. Junt. Crat. Lamb. *C. Rufio* Manut. *C. Erucio* conj. Pighius, probantibus Lallem. et Schneider. 'Cf. Cic. Fragm. ex Orat. pro Vareno, quod est apud Quintil. viii. 3. et plenius ap. Priscianum. Sane idem esse potuit, qui accusavit Sex. Roscium Amerinum.' Schütz.—9 *Quidnam istud* Schütz. non monito lectore. 'In hoc pronomine variat jam Nor. passim.' Orell.—10 Ita Grut. *quo accusante Chirtilium* Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. *quo accusante C. Rutilium* edd. Rom. Schütz. Ellendt. et Orell.

NOTE

^u *Obrussa*] Nota est qua exploratur an aurum sit expurgatum. Obryzum autem ipsum est aurum excocum et purgatum. 'Auri experimento ignis est, ut simili colore rubeat quo ignis: atque ipsum obryzum vocant.' Plinius xxxiii. 3.

^v *T. Flaminium*] De quo, ut et de Catulo, Cotta, &c. actum superius.

^w *Valde dilatandis literis*] Cotta I literam tollebat, et E plenissimum dicebat; ut non oratores antiquos, sed menses Ciceroni videretur imitari. Cicero de Orat. lib. iii. § 46.

^x *C. Rusio*] *C. Erucio* legendum putat Pighius in Fastis ad annum U. C. 613. Is Bruto cum ignotus fuerit, non mirum si a nobis ignoretur.

crimina.^y LXXV. Tum C. Rusius, 'Circumvenior,'^z inquit, 'judices, nisi subvenitis. Sisenna, quid dicas¹ nescio: metuo insidias: sputatilica, quid est hoc? sputa quid sit scio, tilica nescio.' Maximi risus: sed ille tamen familiaris meus^a recte loqui putabat esse, inusitate loqui. 261. Cæsar autem rationem adhibens,^b consuetudinem vitiosam et corruptam, pura et incorrupta consuetudine² emendat. Itaque cum ad hanc elegantiam verborum Latinorum (quæ, etiamsi orator non sis, et³ sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est) adjungit illa oratoria ornamenta dicendi; tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine: hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus, non video cui debeat cedere: [*p.* 189.] splendidam quandam, minimeque veteratoriam^c rationem dicendi tenet, voce, motu, forma etiam magnifica et generosa⁴ quodammodo. 262. Tum Brutus, Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur, complures autem legi. Atque etiam commentarios^y quosdam scripsit rerum su-

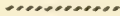
^y Rusii crimina obscæna et sputo digna.

^z Decipior ab adversario, qui mihi struit insidias.

^a Sisenna amicus meus.

^b Sermonis regulam.

^c Callidam.

CAP. LXXV. 1 *Sisenna quid dicat* unus Oxon. et Nor. et sic conj. Ernesti probante et recipiente Orell. *Sisenna quod dicas* Ald. Junt. Lamb. Schütz.—2 'Vulgo consuetudine; quod cum hic non sit aptum, reposui locutione.' Schütz. 'Sed rectissime Cicero, qui nil molitur inepte, voc. consuetudo sic repetivit. Utrumque scilicet et corruptum et incorruptum erat in consuetudine sive usu loquendi, oppidanorum, urbanorum, Stalenorum, Muciorum, sed purum Cæsar deligebat.' Orell.—3 Ernesti conj. *at*, vel *sed*.—4 Ita codd. cum edd. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut. Schütz. et Orell. *forma et magnifi-*

NOTE

^y *Commentarios*] De quibus sic Hirtius in præfatione lib. viii. de Cæsaris bello Gallico: 'Adeo probantur omnium judicio, ut præcepta, non præbita, facultas scriptoribus videatur. Cujus tamen rei major nostra, quam reliquorum est admiratio. Ceteri enim quam bene atque emendate, nos etiam quam facile atque celeriter eos perscripserit, scimus.' Eisdem tamen commentarios acri-

ore censura nonnulli perstringunt: 'Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate, compositos putat: cum Cæsar pleraque et quæ per alios erant gesta, temere crediderit; et quæ per se, vel consulto, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: existimatque rescripturum et correcturum fuisse.' Suetonius in Julio Cæsare cap. 56.

arum; valde quidem, inquam, probandos: nudi enim sunt, recti, et venusti,^d omni ornatu orationis, tanquam veste, detracto:⁵ sed dum voluit alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui volent⁶ illa calamistris^z inurere;^e sanos quidem homines a scribendo deterruit. Nihil enim est in historia pura et illustri brevitate dulcius. Sed ad eos, si placet, qui vita⁷ excesserunt, revertamur.

LXXVI. 263. C. Sicinius^a igitur, Q. Pompeii illius, qui censor fuit,^b ex filia nepos, quæstorius mortuus est,^f probabilis orator: jam vero etiam¹ probatus, ex hac inopi ad ornandum, sed ad inveniendum expedita Hermagoræ^c disciplina:^g ea dat rationes certas et præcepta dicendi: quæ si² minorem habent apparatus, (sunt enim exilia,^h) tamen habent ordinem, et quasdam errare in dicendo non patientes vias.ⁱ Has ille tenens, et paratus ad causas veniens, verborum non egens, ipsa illa comparatione; disciplinaque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat. 264. Erat etiam vir doctus inprimis C. Visellius Varro,^d conso-

^d *Simplices nec fucati.*

^e *Qui volunt illa ornatu molestius accersito expolire.*

^f *Quæstura functus.*

^g *Dederat operam Hermagoræ, cujus institutiones jejunæ sunt ad ornandum, promptæ et faciles ad inveniendum.*

^h *Tenuia.*

ⁱ *Et quandum methodum, quam qui tenet, in dicendo non errat.*

^j *Illâ facultate quam sibi ex præceptis Hermagoræ comparaverat.*

cam et generosam Lamb. e Sueton. Cæs. cap. 55.—5 'Ita Lamb. sed codd. et edd. vett. consensu tumentur detracta. Id defendit Jac. Frid. Heusinger. teste filio in præf. ad Cic. Off. p. 46. item Jo. Mich. Heusinger. ad Nep. 11. 7. 5. et Oudendorp. ad Sueton. Jul. c. 56. quibus nuper accessit Wolfius ad eundem Suetonii locum.' Schutz.—6 Ita Riv. Lamb. Schutz. et Orell. volunt Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Grut.—7 Lamb. *e vita*, ex usu Tulliano.

CAP. LXXVI. 1 Lamb. *immo vero etiam*.—2 Cod. Rivii et Lamb. *quæ etsi*.

NOTE

^z *Calamistris*] 'Calamister' sive 'calamistrum' proprie acus est, qua calefacta crispantur capilli in cincinnos compositi: metaphorice est asciticus orationis ornatus.

^a *C. Sicinius*] Quæstor anno U. C. 677. ante Christum 77.

^b *Qui censor fuit*] Anno nimirum U.

C. 623. ante Christum 131.

^c *Hermagoræ*] Vide lib. 1. de Invent. § 8.

^d *C. Visellius Varro*] Natus ex matertera Ciceronis, quæ C. Aculeonis uxor erat, quæsturam exercuit anno U. C. 677. ante Christum 77.

brinus meus, qui fuit cum Sicinio ætate conjunctus: is cum post curulem ædilitatem judex quæstionis esset,^k est mortuus: in quo fateor vulgi judicium a judicio meo dissensisse: nam populo non erat satis vendibilis:^l præceps quædam, et cum idcirco obscura, quia peracuta, tum rapida, et celeritate cæcata^m oratio: sed neque verbis aptiorem cito alium dixerim, neque sententiis crebriorem. Præterea perfectusⁿ in literis, jurisque civilis jam a patre Aculeone traditam tenuit disciplinam. 265. Reliqui sunt, qui mortui sint,⁴ L. Torquatus,^e quem tu non tam cito rhetorem dixisses, (etsi non deerat oratio,) quam, ut Græci dicunt, πολιτικός.^o Erant in eo plurimæ literæ, nec eæ vulgares, sed interiores quædam et reconditæ: divina memoria, summa verborum et gravitas⁵ et elegantia: atque hæc omnia vitæ decorabat dignitas et integritas. Me quidem admodum delectabat etiam Triarii,^f in illa ætate, plena literatæ senectutis oratio: quanta severitas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non consideratum exibat ex ore! 266. Tum Brutus, Torquati et Triarii mentione commotus, (utrumque enim eorum admodum dilexerat,) Næ ego, inquit, (ut omittam cetera, quæ sunt innumerabilia,) de istis

^k *Exercendæ inter facinorosos quæstioni præfectus, quasitor, prætor.*

^l *Probatius.*

^m *Obscurata.*

ⁿ *Doctus inprimis.*

^o *Gerendæ reip. peritum.*

—3 Codex Rivii citata; Schutz. e sua conjectura, *tum rapida celeritate cæcata*.
—4 Ita codd. aliquot, etiam Guelf. 2. Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut. *mortui sunt* Schutz. e Guelf. 1. ‘Vide tamen ne auribus hic aliquid dederit Tullius.’ Orell.—5 Codd. omnes, edd. vett. Nor. Ald. Junt. Crat. Camer. Orell. *gravitas*; Rivius conj. *dignitas*; et sic ediderunt Manut. Lamb. Grut. et Schutz. ‘Sed alia utique est vivendi, alia dicendi *gravitas*. Itaque ut verb. ‘excellebat’ § 215. et sexcenta alia paucis interjectis repetit Tullius, sic hoc quoque loco v. *gravitas*. Nec juvat conjicere *gnavitas*, quod semel habet ad

NOTE

^e *L. Torquatus*] L. Manlius Torquatus ædilis curulis anno U. C. 703. ante Christum 51. biennio post prætor. In bello civili, quod Cæsarem inter et Pompeium exarsit, occisus est.

^f *Triarii*] C. Valerius Triarius

quæstor, deinde tribunus plebis anno U. C. 703. ante Christum 51. Asiaticis navibus cum D. Lælio præfuit magno illo Pompeium inter et Cæsarem bello civili. Cæsar de Bel. Civ. lib. III.

duobus cum cogito, doleo, nihil tuam perpetuam⁶ auctoritatem^p de pace valuisse! nam nec istos excellentes viros, nec multos alios præstantes cives respublica perdidisset. Sileamus, inquam, Brute, de istis, ne augeamus⁷ dolorem: nam et præteritorum recordatio est acerba,^q et acerbior expectatio reliquorum.^h Itaque omittamus lugere, et tantum, quid quisque dicendo potuerit, (quoniam id quærimus,) prædicemus. LXXVII. 267. Sunt etiam ex iis, qui eodem bello occiderunt,^q M. Bibulus,ⁱ qui et scriptitavit^r accurate, cum præsertim non esset orator, et egit multa constanter: Appius Claudius,^j socer tuus, collega et familiaris meus; hic jam et satis studiosus, et valde cum doctus,² tum etiam exercitatus orator, et cum auguralis,⁷ tum omnis publici juris, antiquitatisque nostræ^s bene peritus

^p Sententiam.^q Civili Cæsarem inter et Pompeium.^r Juris.^s Antiquæ historiæ Romanæ.

Divers. x. 25.^r Orell.—6 Nor. *perpetuam tuam*.—7 Guelf. 1. 2. Lalleu. et Schutz. *nec augeamus*.

CAP. LXXVII. 1 Schutz. in ed. maj. *qui scriptitavit*, omissa conjunctione

NOTÆ

^q *Præteritorum recordatio est acerba*] Si nec præsentis lætitia, nec spe futuri sublevetur; alioquin jucunda est præteritorum malorum memoria, ut affirmant Aristot. Rhet. 1. 2. et Virgil. Æneid. 1. 'Forsan et hæc olim meminisse juvabit.' Et Seneca, 'Quod fuit durum pati Meminisse dulce est.'

^h *Acerbior expectatio reliquorum*] 'Facile existimari potest,' inquit Cornelius Nepos in Attici Vita, 'prudentiam quodammodo esse divinationem: non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, prædixit, sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit, ut vates.'

ⁱ *M. Bibulus*] M. Calpurnius Bibulus cum C. Julio Cæsare anno U. C. 695. ante Christum 59. renuntiatus est nomine potius quam re consul. Quicquid enim sibi visum esset, Cæ-

sar inconsulto collega faciebat. Hinc faceti homines annum illum notabant C. et Julio Coss. Tumque emanavit illud distichon, ut refert Suetonius in Julio, 'Non Bibulo quicquam nuper, sed Cæsare factum est: Nam Bibulo fieri consule nil memini.' Quarto post anno Bibulus censuram gessit; ac deinde proconsul anno U. C. 705. ante Christum 49. classem atque præfecturam totius oræ maritimæ obtinuit, et undecumque naves disposuit ut Cæsarem arceret, quicum non publicas modo, sed etiam privatas inimicitias exercebat. Cæsar de Bel. Civ. lib. III. Appianus, &c.

^j *Appius Claudius*] Ap. Claudius Pulcher, ejus filiam primo duxerat Brutus, subinde enim uxorem accipit Porciam, filiam Catonis. Frater fuit P. Claudii, et consulatum gessit

fuit. L. Domitius^k nulla ille quidem arte, sed Latine tamen, et multa cum libertate dicebat. 268. Duo præterea Lentuli consulares, quorum Publius^l ille, nostrarum injuriarum ultor, auctor salutis, quicquid habuit, quantumcumque fuit, illud totum habuit ex disciplina:³ instrumenta naturæ^u deerant: sed tantus animi splendor,^v et tanta magnitudo, ut sibi omnia, quæ clarorum virorum essent, non dubitaret asciscere, eaque omni dignitate obtineret. L. autem Lentulus^m satis erat fortis orator, si modo orator; sed cogitandi non ferebat laborem: vox canora, verba non horrida sane, ut plena esset animi et terroris⁴ oratio: quæreret in judiciis fortasse melius:^w in republica quod erat, esse judicares satis.^x 269. Ne T. quidem Postumiusⁿ contemnendus in dicendo: de republica vero non minus vehemens orator, quam bellator fuit: effrænatus, et acer nimis,⁵ sed bene juris publici leges atque instituta cognoverat.

^l Studio et institutione.

^u Vox, laterum firmitas, .

^v Tot animi virtutes.

^w Dicendi genus.

^x Sufficiebat illud dicendi genus, ut reip. satisfaceret.

////////

et.—2 Schutz. e cod. Guelf. 1. tum doctus.—3 Nor. Ald. Junt. Manut. e disciplina, ut § 272. ex omittit Crat. Mox, tantus erat animi conj. Lamb. in marg. ed. 1584.—4 Nor. terroris; Schutz. et Ellendt. fervoris, e Purgoldi conjectura; Schutz. conj. etiam, verba non horrida sane, plena an. ac fervoris, &c. 'Nihil opus his deliciis; nam 'terror' Ciceroni nihil aliud est, nisi δεινότης. Cf. infra § 44.' Orell.—5 Cod. ψ et acerrimus.

NOTÆ

anno U. C. 700. ante Christum 54.

^k L. Domitius] L. Domitius Ahenobarbus, hujus Appii Claudii in consulatu collega. Initio belli civilis ei provincia Gallia obtigit; a Pompeio desertus, a Cæsare obsessus, et captus, incolumis dimissus est. In acie Pharsalica demum occubuit. Suetonius in Nerone, Cæsar de B. C. lib. III. Appianus, &c.

^l Publius] P. Corn. Lentulus Spinther Cicerone consule ædilis erat. Ad eum scriptus est lib. I. Epist. ad Famil. Consulatu functus est anno U. C. 697. ante Christum 57. sexennio

post proconsul ex Cilicia redux triumphavit.

^m L. autem Lentulus] L. Cornelius Lentulus Crus consul anno U. C. 705. ante Christum 49. Post Pompeii cædem a Ptolemæo comprehensus apud Pelusium in custodia necatus est. Orosius, &c.

ⁿ T. quidem Postumius] Eum esse probabile est qui prætor fuit anno C. 698. ante Christum 56. de quo senatus decreverat, ut statim in Siciliam iret, Fuffianoque succederet; quod narrat Cicero ad Att. VII. 15.

Hoc loco Atticus, Putarem te, inquit, ambitiosum esse, si (ut dixisti) ii, quos jamdiu colligis, viverent. Omnes enim commemoras, qui ausi aliquando sunt stantes loqui,^o ut mihi imprudens^y M. Servilium^p præterisse videre. LXXVIII. 270. Non, inquam, ego istuc ignoro, Pomponi, multos fuisse, qui verbum nunquam in publico fecissent,^a cum melius aliquanto possent, quam isti oratores, quos colligo, dicere: sed his commemorandis etiam illud assequor, ut intelligatis primum ex omni numero, quam non multi ausi sint dicere, deinde ex iis ipsis, quam pauci fuerint laude digni. 271. Itaque ne hos quidem equites Romanos,^a amicos nostros, qui nuper mortui sunt, P. Cominium Spoletinum,^q quo accusante defendi C. Cornelium; in quo et compositum dicendi genus, et acre, et expeditum fuit: T. Accium Pisaurensem,¹ ejus accusationi respondi pro A. Cluentio; qui et accurate dicebat, et satis copiose: eratque præterea doctus Hermagoræ præceptis: quibus etsi ornamenta non satis opima² dicendi, tamen, ut hastæ velitibus amentatæ,^s sic apta quædam, et parata singulis causarum generibus argumenta traduntur:^b studio autem

^y Insciens.

² Qui nunquam publice orationes habuerint.

^a Prætermittam.

^b Quibus præceptis etsi non continentur illustrissima dicendi ornamenta, tamen idonea ad quaslibet causas argumenta depromuntur, ut a levis armaturæ militibus torquentur hastæ amentatæ.

~~~~~

CAP. LXXVIII. 1 Attium Schutz. Variant etiam lapides Pisaurense. Mox, A. Cluentino ψ.—2 Ita codd. cum edd. vet. Nor. Ald. Junt. Crat. Riv. Lamb. Manut. Grut. Schutz. et Orell. optima conj. nescio quis ap. Riv.—

NOTÆ

^o Stantes loqui] More veterum. 'Surgit ad hos clypei dominus septemplex Ajax,' Ovid. Met. XIII. et apud Homer. Iliad. A. Τοῖσι δ' ἀνίσταμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς. Ad hos surgens locutus est pedibus celer Achilles.

^p M. Servilium] M. Servilius Geminus tribunus plebis anno U. C. 694. ante Christum 60.

^q Spoletinum] E Spoletio Vilum-

brorum in Italia urbe, etiamnum dicitur Spolete.

¹ Pisaurensem] Ex Pisano urbe Semnonum in Italia: nunc Pesaro.

^s Amentatæ] Jacula alias manu sola missa, alias loro revincta et eo excusso adjuncta, dicebantur amentata. 'Amentum lorum est, quo hasta media religatur,' inquit Servius. Vide Lipsium.

neminem, nec industria majore cognovi. 272. [p. 190.] Quanquam³ ne ingenio quidem qui præstitit, facile dixerim, C. Pisoni,⁴ genero meo: nullum tempus illi unquam vacabat⁴ aut a forensi dictione, aut a commentatione domestica,^c aut a scribendo, aut a cogitando: itaque tantos processus efficiebat, ut evolare,^d non excurrere videretur: eratque verborum et delectus elegans, et apta et quasi rotunda constructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo multa, et firma ad probandum, tum concinnæ acutæque sententiæ; gestusque natura ita venustus, ut ars etiam, quæ non erat, et e disciplina^e motus quidam videretur accedere:⁵ vereor, ne amore videar plura, quam fuerint⁶ in illo, dicere; quod non ita est: alia enim de illo majora dici possunt: nam nec continentia, nec pietate, nec ullo genere virtutis quenquam ejusdem ætatis cum illo conferendum puto. LXXIX. 273. Nec vero M. Coelium^u prætereundum arbitror,

^c *Semper occupatus erat, aut dicendo in foro, aut meditando domi.*

^d *Ad perfectum eloquentiam.*

^e *Studio et institutione.*

3 ³ *Traduntur.* Studio autem... majore cognovi, quanquam] Sic recte interpungitur ed. Ald. [ita Victor. et Orell.] Postea multi pessimam hanc verborum diremptionem invexere, *traduntur: studio autem... majore cognovi. Quanquam, &c.* quasi verba *studio... cognovi* ad Attium Pisarensem, non ad Pisonem pertinerent. Schutz.—4 Cod. *ψ illi vacabat, omisso unquam.*—5 Idem codex, *et disciplina m. q. v. accidere;* Lamb. in ed. 1566. omittit *quidam.*—6 Gueff. 1. 2. *fuerunt.*

NOTÆ

¹ *C. Pisoni]* C. Calpurnius Piso Frugi, primus Ciceronis gener, cujus filiam Tulliolam duxit: juvenis non ita multo post Ciceronis ab exilio reditum obiit. Quæstor fuit anno U. C. 697. ante Christum 57.

^u *M. Coelium]* Is ipse est M. Cælius Rufus, quem a Clodia beneficii postulatum, inculenta quæ extat oratione, Tullius defendit. Vir eloquio animoque insignis, sed ingeniose nequam. Tribunatum plebis gessit anno U. C. 702. ante Christum 52. Quadriennio post prætor cum in Urbe res novas seditiose moliretur, re-

ferente Servilio consule, ex senatus auctoritate ipsi magistratus est abrogatus. Quod ægre ferens, Miloni exuli, qui fugitivorum manum contraxerat, sese adjunxit, bellumque parans circa Thurios armis oppressus et occisus est, dignus cui et mens melior et vita longior contigisset. Dio, Cæsar, Livius in Epitome, Velleius, &c. Quæ fuerit ejus dicendi facultas patet tum ex ejus epistolis, quæ librum octavum ad Familiares faciunt, tum ex Quintil. Dialogo de Oratoribus: 'Quid ex Cælianis,' inquit, 'orationibus? nempe hæ pla-

quæcumque ejus in exitu vel fortuna, vel mens fuit: ^f qui quamdiu auctoritati meæ paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium perditorum ^g popularem turbulentamque dementia, a senatu, et a bonorum causa steterit constantius: quam ejus actionem, multum tamen et splendida, et grandis, et eadem inprimis faceta et perurbana commendabat oratio. Graves ejus conciones aliquot fuerunt, acres accusationes tres, eæque omnes ex reipublicæ contentione ^h ⁱ susceptæ: defensiones, etsi illa erant in eo meliora, quæ dixi, non contemnendæ tamen, saneque tolerabiles. Hic cum summa voluntate bonorum ædilis curulis factus esset, nescio quomodo discessu meo discessit a sese, ⁱ ceciditque, posteaquam ² eos imitari cœpit, quos ipse pervererat. 274. Sed de M. Calidio ³ ^v dicamus aliquid, qui non fuit orator unus e multis: ^j potius inter multos prope singularis fuit: ita reconditas exquisitasque sententias mollis et pellucens ^k vestiebat oratio. Nihil tam tenerum, quam illius comprehensio verborum: ^l nihil tam flexibile, nihil, quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris æque in potestate fuerit: quæ primum ita

^f Quæcumque tandem ejus vel infelicitas vel improbitas fuerit in fine vitæ.

^g Clodianorum quibus restitit. ^h Ex reipublicæ causa.

ⁱ Dum in Cilicium profectus sum, a seipso degeneravit.

^j Vulgaris.

^k Concinna et splendida.

^l Periodus.

////////

CAP. LXXIX. 1 Cod. ψ contione. Mox, Reg. erant in illo.—2 Ita codd. item Nor. Lamb. Grut. Schutz. et Orell. postea, quum Ald. Junt. Crat. Manut.—3 M. Calidio Crat. et Lamb. Mox, particulam prope omittunt Guelf.

NOTE

cent: sive universæ, sive partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, et hians compositio, et inconditi sensus redolent antiquitatem: nec quenquam adeo antiquarium puto, ut Cælium ex ea parte laudet, qua antiquus est.'

^v M. Calidio] Cui prætori Tullius ab exilio revocatus in oratione post

reditum in senatu gratias egit anno U. C. 697. ante Christum 57. Fabius x. 1. eum pro domo Ciceronis dixisse tradit, et xii. 10. subtilitatem ipsi attribuit. Apollodori Pergamæni Græci oratoris discipulus fuit, et Cæsarianas partes in bello civili secutus, cum togatam Galliam regeret Placentiæ obiit. Eusebii Chronicon ad annum 4. Olymp. 181. qui est ante Christum 57.

pura erat, ut nihil liquidius; ita libere fluebat, ut nusquam adhæresceret: nullum, nisi loco positum, et tanquam in vermiculato^w emblemate,^m ut ait Lucilius, structum verbum videres: nec vero ullum aut durum, aut insolens, aut humile, aut longius⁴ ductum: ac non propria verba rerum, sed pleraque tralata: sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum, sed immigrasse in suum diceres: nec vero hæc soluta, nec diffluentia, sed astricta numeris, non aperte, nec eodem modo semper, sed varie dissimulanterque⁵ conclusis. 275. Erant autem et verborum et sententiarum illa lumina, quæ vocant Græci σχήματα,ⁿ quibus tanquam insignibus^o in ornatu,⁶ distinguebatur omnis oratio: qua de re agitur^x autem, illud quod multis locis in jurisconsultorum includitur formulis, id ubi esset,⁷ videbat.^p LXXX. Accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumque dicendi placidum et sanum genus.^q 276. Quodsi est optimum, suaviter dicere; nihil est, quod melius hoc^r quærendum putes. Sed cum a nobis paulo ante dictum sit, tria videri esse, quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moveret; duo summe tenuit, ut et rem illustraret^s disserendo, et animos eorum, qui audirent, devinciret^t voluptate. Aberat tertia illa

^m Ita sunt coagmentata verba, ut in pavimento inter se consertæ sunt ex arte tessellæ.

ⁿ Figuras. ^o Notis illustrioribus.

^p Videbat præcipuum totius controversiæ caput; quod jurisperiti notant in suis formulis, ubi aiunt, qua de re agitur.

^q Prudentia plenum.

^r Hoc dicendi genere quod adhibuit Calidius.

^s Doceret.

1. 2. probante Heusinger. improbante vero Orell.—4 Nor. aut humile in longius; minus Oxon. aut humile longius. Mox, pro tralata, quod ex ed. Gruteri recepit Ernesti, translata habent Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. et Orell. Cf. § 121. et 157.—5 Lamb. conj. dissimiliterque in marg. ed. 1584.—6 Idem Lamb. omittit in ornatu. Mox, qua de re autem agitur Guelf. 1. 2. autem illud, quod, &c. Schutz. et Orell. Pro autem, ψ habet etiam—7 Ita Manut. Lamb. Schutz. et Orell. et ubi esset Nor. Ald. Junt. Crat. Grut.

CAP. LXXX. 1 Ita codd. edd. vett. Nor. Ald. Junt. Crat. Grut. Schutz. et

NOTÆ

^w In vermiculato] Integrum Luci. ^x Qua de re agitur] Consulatur lii locum exposuimus de Orat. lib. Topica § 95.

III. § 171.

laus, qua permoveret atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus, nec erat ulla vis atque contentio: sive consilio, quod eos, quorum altior² oratio, actioque esset ardentior, furere et bacchari arbitraretur; sive, quod natura non esset ita factus, sive, quod non consuesset, sive, quod non posset:³ hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, abfuit:⁴ si opus erat, defuit. 277. Quinetiam memini, cum in accusatione sua Q. Gallio crimini dedisset, sibi eum venenum paravisse, idque a se esse deprehensum, seseque chirographa, testificationes,⁴ indicia, quaestiones, manifestam rem, deferre diceret, deque eo crimine accurate et exquisite disputavisset: me in respondendo, cum essem argumentatus, quantum res ferebat; hoc ipsum etiam posuisse pro argumento, quod ille, cum pestem capitis sui, cum indicia mortis,⁴ se comperisse manifesto,⁵ et manu tenere diceret, tam solute⁶ egisset, tam leniter, tam oscitanter. 278. 'Tu istuc,⁶ M. Calidi, nisi fingeres, sic ageres?'⁷ praesertim cum ista eloquentia alienorum⁷ hominum pericula defendere acerrime soleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces et querelas solet? nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percussa,⁸ non femur:

² Mortis sibi paratæ.

³ Frigide.

⁴ An tam leniter causam perorares?

Orell. *devinceret* Guelf. 1. et Manut. *demulceret* Lamb. *deliniret* conj. Ernesti. —2 Lamb. in annotatt. ed. 1584. *suspiciabatur elatior*. —3 'Hæc, sive, quod non posset, pro gloss. præcedentium, sive, quod natura non ita esset factus, habet Walch. Emend. Liv. p. 213. Sed quis talia gloss. ascripserit? Illud refer ad indolem animi, hoc vero ad vires corporis.' Orell. —4 Unus Oxon. *testificationis*. —5 Lamb. *se manifesto comperisse*. —6 *Tu istud* Schutz. —7 'Nihil mutandum, etsi ageres, praesertim ista eloquentia? cum alienorum conj. Lamb. ageres? tu, ista praesertim eloquentia cum alienorum suspic. Schutz.' Orell. —8 El-

NOTÆ

¹ *Abfuit*] Rem aliquam minus est abesse nobis quam deesse: id quo caremus, si fuerit supervacaneum et inutile, abesse; si utile ac necessarium, deesse dicitur.

² *Frons non percussa*] Qui gestus in

Delph. et Var. Clas.

vehementioribus indignantis animi motibus apud Romanos alias decebant oratorem. Femur autem tres ob causas percutiebant, ad dolorem, ad admirationem, ad pudorem significandum.

Cicero.

4 T

pedis (quod minimum est) nulla suppletio. Itaque tantum abfuit,⁹ ut inflammare nostros animos; somnum isto loco vix tenebamus.' Sic nos summi oratoris vel sanitate, vel vitio,¹⁰ pro argumento ad diluendum crimen⁷ usi sumus. 279. Tum Brutus, Atque¹⁰ dubitamus, inquit, utrum ista sanitas fuerit, an vitium?⁹ quis enim non fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus longe ista sit maxima, inflammare animos audientium, et, quocumque res postulet modo, flectere, qui hac virtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuisse? LXXXI. Sit sane ita, inquam: sed redeamus ad eum, qui jam unus restat, Hortensium: tum de nobismetipsis, quoniam id etiam, Brute, postulas, pauca dicemus; quanquam facienda mentio est, ut quidem mihi videtur, duorum adolescentium, qui si diutius vixissent, magnam essent eloquentiæ laudem consecuti.

280. C. Curionem^a te, inquit Brutus, et C. Licinium Calvum arbitror dicere. Recte, inquam, arbitraris: ¹ quorum quidem alter,² (quod verisimile dixisset,^b) ita facile^a

¹⁰ Sanitate si consilio tam molle dicendi genus usurparet, vitio si natura aut viribus deficientibus eo uteretur.

² Ad refellendum crimen.

⁹ Sed quomodo possumus dubitare, utrum istud in Calidio fuerit laudabile, an vitiosum?

² Curio.

^a Facile profluentibus verbis.

lendt. e Quintil. xi. 3. 123. non frons percussa.—9 Itaque tantum abest Quintil. ibid.—10 Ita Nor. Ald. Junt. Schutz. Orell. Atqui Crat. Mannt. Lamb. Grut. At qui Le Clerc.

CAP. LXXXI. 1 Brute, arbitraris Nor. Mox, quod verisimile dixisset delent Lamb. Schutz. Ellendt. et Orell. quæ verba extant in codd. et edd. Ald.

NOTÆ

^a C. Curionem] C. Scribonius Curio, patris consularis ac triumphalis eloquentia et ingenio similis, perditis moribus dissimilimus; quem Velleius lib. II. egregie describit: 'Vir nobilis, eloquens, audax, suæ alienæque et fortunæ et pudicitiae prodigus, homo ingeniosissime nequam, et facundus malo publico; cujus animo, voluptatibus, vel libidinibus, neque opes ullæ, neque civitates sufficere possent.' Tribunus plebis anno U. C. 704. ante Christum

50. pecunia corruptus ad Cæsarem a senatu defecit. Ad recipiendam Africam missus, pulso fugatique Varone, jam superbus, subitum Jubaë regis adventum sustinere non potuit. Patebat victo fuga, sed pudor suasit, ut amissum sua temeritate exercitum morte sequeretur, anno U. C. 706. ante Christum 48. Florus iv. 2. Appianus, Cæsar, &c.

^b Quod verisimile dixisset] Hæc verba ut omnino supervacanea non-

soluteque verbisolvebat satis interdum acutas, crebras quidem certe sententias, ut nihil posset ornatius esse, nihil expeditius. [p. 191.] Atque hic² a magistris parum institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum: industriam^c non sum expertus: studium certe fuit: ^b qui si me audire voluisset, ut cœperat, honores, quam opes, consequi maluisset. Quidnam est, inquit, istud?³ et quemadmodum distinguis? Hoc modo, inquam. 281. Cum honos sit præmium virtutis, judicio studioque civium delatum ad aliquem, qui eum sententiis, qui suffragiis adeptus est, is mihi et honestus et honoratus videtur. Qui autem occasione aliqua, etiam invitis suis civibus,^d nactus est imperium, ut ille cupiebat,^e hunc nomen honoris adeptum, non honorem puto.⁴ Quæ si ille audire voluisset, maxima cum gratia et gloria ad summam amplitudinem pervenisset, ascendens gradibus magistratuum,^d ut pater ejus fecerat, ut reliqui clariores viri. Quæ quidem etiam cum P. Crasso,^e M. F. cum initio ætatis^e ad amicitiam se meam contulisset, sæpe egisse me arbitror, cum eum vehementer hortarer, ut eam laudis viam rectissimam esse duceret, quam majores ejus^f ei tritam reliquissent. 282. Erat

^b Non sum expertus quantum ingenii solertia valeret; at scio eum sedulum ac diligentem fuisse.

^c Cæsaris gratia fretus quidvis sperans.

^d Qui sunt quæstura, ædilitas, prætura, et consulatus.

^e Adolescens.

^f Qui diu vixerunt summis magistratibus functi.

Junt. Crat. Manut. et Grut. 'Est absurdum glossema ad illa Recte...arbitraris, ut in scholis solebant facere medii ævi magistri.' Orell.—2 At hic Nor.—3 Ita Grut. istuc unus Oxon. Junt. Lamb. Manut.—4 Lallem. e codice Re-

NOTE

nullis haud immerito videntur rejicienda.

^c *Industriam*] Industria plerumque optimis Latinitatis auctoribus est acre studium vehemensque animi contentio: hic tamen pro ingenii sagacitate, quæ distinguitur a studio, sumitur.

^d *Invitis suis civibus*] Præter expectationem omnium ad tribunatum

pervenit, ut indicat Cicero ad Famil. II. 7. qua ipsi de hoc magistratu gratulatur.

^e *P. Crasso*] Qui in expeditione contra Parthos suscepta, patris comes fortiter pugnans occisus est, anno U. C. 701. ante Christum 53. Plutarchus in M. Crasso, Livii Epitome, &c.

enim cum institutus ^h optime, tum etiam perfecte, planeque eruditus: ineratque et ingenium satis acre, et orationis non inelegans copia: prætereaque sine arrogantia gravis esse videbatur, et sine segnitia verecundus. Sed hunc quoque absorbit æstus quidam non insolitæ ⁱ adolescentibus gloriæ: qui quia navarat miles operam imperatori, imperatorem se statim esse cupiebat; cui muneri mos majorum ætatem certam, ^f sortem incertam reliquit. ⁱ Ita gravissimo suo casu, dum Cyri ^g et Alexandri ^h similis esse voluit, qui suum cursum transcurrerant; ^j ⁶ et L. Crassi, et multorum Crassorum inventus est dissimillimus. LXXXII. 283. Sed ad Calvum ⁱ (is enim nobis erat propositus) revertamur: qui orator fuisset, ^j cum literis ⁱ eruditior, quam

^h P. Crassus.

ⁱ Quod munus imperatorium ætate certa, sed incerta sorte juxta majorum consuetudinem obtinetur.

^j Qui ultra vires ætatis bella tentarunt.

//////////

gio recepit, hunc nomen honoris, non honorem adeptum puto.—5 Ita Crat. Camer. Lamb. Orell. Ellendt. *quidam insolitæ*, omisso *non*, Guelf. 1. 2. Nor. Ald. Junt. Manut. et Schutz.—6 ‘Ne quid tentes, ascribo Forcellin. explicat. in v. Transcurrere: ‘Qui non per gradus, sed quasi saltibus cursum gloriæ confecerant.’ Omisit v. ‘transcurrere’ cum plurimis aliis, Schutz. in Lex. Cic.’ Orell.

CAP. LXXXII. 1 ‘Turbatum hic aliquid videtur. Sic Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. *qui orator fuit, sed cum literis* conj. Corradus; unde non male, puto, legas, *qui orator fuit, cum literis*. Ernesti conj. *qui fuit cum literis*; Schutz. *qui cum fuisset literis*; Ellendt. *qui orator cum fuisset literis*, conjectura sua, non cum Aldo, ut ait. Sed neuter animadvertit, sic tolli necessariam oppositionem inter *cum* et *tum*; uti nec Lamb. (non Gothofr.) in marg. ed.

NOTÆ

^f *Ætatem certam*] Imperatorio muneri ætas certa præscripta erat, quippe nisi ætatis anno quadragesimo expleto prætores fieri non poterant; sors autem erat incerta, quod plerumque provincias in quibus bella gerenda essent, sorte obtinerent, ut ex Romanis historicis patet.

^g *Cyri*] Junioris Persarum regis, qui Græcorum præcipueque Lacedæmoniorum copiis confusus contra fratrem Artaxerxem Mæmonem arma sumisit, et in acie cecidit. Xenophon.

^h *Alexandri*] Qui obiit anno ætatis

33. Vide notas in lib. iv. ad Herenn. § 37.

ⁱ *Ad Calvum*] C. Licinius Macer Calvus quæstor anno U. C. 699. ante Christum 55. dicendi facultatem poetices laude cumulavit. ‘Diu cum Cicrone,’ inquit Seneca lib. vii. Controvers. ‘iniquissimam litem de principatu eloquentiæ habuit.’ Oratio unum et viginti libros reliquisse scribit auctor Dialogi de Oratoribus.

^j *Qui orator fuisset*] Hic est aliqua labes: legendum *cum orator fuisset*, an *orator fuit*?

Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi et exquisitius afferebat^k genus: quod quanquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese observans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdebat.^{l2} Itaque ejus oratio nimia religione attenuata, doctis et attente audientibus erat illustris: a multitudine autem, et a foro, cui nata eloquentia est, devorabatur.^{m3}

284. Tum Brutus, Atticum se,^k inquit, Calvus noster dici oratorem volebat: inde erat ista exilitas,^o quam ille de industria consequabatur.⁴ Dicebat, inquam, ita: sed et ipse errabat, et alios etiam errare cogebat. Nam si quis eos, qui nec inepte dicunt, nec odiose, nec putide, Attice putat dicere; is recte, nisi Atticum, probat neminem.^p Insulsiatatem enim et insolentiam, tanquam insaniam quandam orationis, odit: sanitatem autem et integritatem, quasi religionem et verecundiam oratoris,⁵ probat.^q Hæc

^k Sequebatur.

^l Veram ac naturalem eloquentiæ formam amittebat.

^m Nimium affectata diligentia ac superstitione ejus oratio exilior a peritis existimatoribus, qui attente audiebant, habebatur insignis: verum non gustabatur a populo, et iis qui in foro versabantur, quorum causa, propter judicia scilicet, primum inventa est eloquentia.

ⁿ Calvus volebat esse imitator Atticorum.

^o Jejunitas ac siccitas orationis.

^p Si quis putat eos Attice dicere qui non absurde, non moleste, non fastidiosè dicunt, is jure neminem nisi Atticum probare debet.

^q Dicendi rationem absurdam et ab usu vulgari abhorrentem, ut stultitiam orationis execratur: sanam autem et rectam dicendi rationem, quasi præcipuum et sacrum orationis caput approbat.

//////////

1584. proponens, qui cum orator fuisset literis.' Orell.—2 Non est hæc Rivii correctio, sed habet sic jam Crat. item Manut. et Lamb. *dependebat* edd. vett. Nor. Ald. Junt.—3 'Purgoldus suspicabatur *deserebatur*; verum sensum v. 'devorare' parum intelligentis.' Orell.—4 Lamb. *consectabatur*; sed cf. § 287.—5 Vocab. oratoris suspectum Ellendtio. 'Potest videri *διτροχαφία* superioris voc. orationis, alieno loco perperam intrusa. Sed oppositionem quandam h. l. inter orationem atque oratorem captasse videtur Tullius: aurium quidem judicio si stabis, vocabulo oratoris h. l. carere vix poteris.'

NOTÆ

^k Atticum se] Attici limati erant ac pressi, nec inane quicquam aut redundans ferebant. Quod assequium non possent Ciceronis temporibus oratores aridi et exsangues, imbecil-

litati suæ illustre sanitatis Atticæ nomen obtendebant. Consule Oratorem Ciceronis, § 23. &c. lib. de Opt. Gen. Orat. et Quintil. XII. 10.

omnium debet oratorum eadem esse sententia. 285. Sin autem jejunitatem,¹ et siccitatem, et inopiam, dummodo sit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit, hoc recte duntaxat: ^r sed quia sunt in Atticis alia meliora, videat, ne ignoret et gradus, et dissimilitudines,⁶ et vim, et varietatem Atticorum. Atticos, inquit, volo imitari: quos? nec enim est unum genus: Nam quid est tam dissimile, quam Demosthenes et Lysias? ^m quam idem,^s ⁷ et Hyperides? quam omnium horum Æschines? Quem igitur imitaris? Si aliquem, ceteri ergo Attice non dicebant: si omnes, qui ^t potes, cum sint ipsi dissimillimi inter se? In quo etiam illud ⁸ quæro, Phalereus ille Demetrius Atticene dixerit: mihi quidem ex illius orationibus redolere ipsæ Athenæ videntur.^u At est floridior, ut ita dicam, quam Hyperides, quam Lysias: natura quædam, aut voluntas ita dicendi fuit.^v LXXXIII. 286. Et quidem duo fuerunt per idem tempus dissimiles inter se; sed Attici tamen: quorum Charisiusⁿ multarum orationum;¹ quas scribebat aliis, cum cupere videretur imitari Lysiam: Demochares^o autem, qui fuit Demostheni² sororis filius, et orationes scripsit aliquot; et earum rerum histo-

^r Si quis Atticum orationis genus putat, quod est tenue, exile, et inops, modo sit informatum bonis sententiis et verbis, ille non ignorat, quale sit aliquod Atticum dicendi genus: hoc enim nonnulli Attici usurparunt.

^s Demosthenes.

^m Quomodo.

^u Illius orationibus nihil mihi videtur magis Atticum.

^v Aut indole sua aut consilio illud orationis genus adhibuit.

//////////

Orell.—6 Gueff. 1. *similitudines*.—7 Ita Nor. Ald. Junt. Lamb. Ellendt. *idem* al. cum Schutz. et Orell.—8 Lamb. *illud etiam*.

CAP. LXXXIII. 1 Ita Nor. Junt. Crat. Camer. Grut. *multas orationes* Ald. Maunt. *nullas orationes scripsit*, quas Lamb.—2 Ita Nor. et Orell. et sic conj.

NOTÆ

¹ Sin autem jejunitatem] Interpretationi nostræ incem affert Tullius in Oratore, § 28. 'Putant qui horride inculteque dicat, modo hoc eleganter enucleateque faciat, eum solum Attice dicere. Errant quod solum, quod Attice non falluntur.'

^m Demosthenes et Lysias] De qui-

bus sub initium hujus libri dissernimus.

ⁿ Charisius] De quo vix quicquam memoriæ proditum.

^o Demochares] Vir cum bellicis rebus, tum eloquentia civili nemini secundus. Plutarchus in Vitis Decem Oratorum in Demosthene.

riam, quæ erant Athenis ipsius ætate gestæ, non tam historico, quam oratorio genere perscripsit. At Charisii vult Hegesias^{3 p} esse similis, isque se ita putat Atticum, ut veros illos^w præ se pæne agrestes putet. 287. At quid est tam fractum, tam minutum,^z tam in ipsa (quam tamen consequitur) concinnitate puerile? Atticorum similes esse volumus. Optime. Suntne igitur ii Attici oratores? Quis negare potest? Hos imitatur. Quomodo,⁴ qui sunt et inter se dissimiles, et aliorum? Thucydidem, inquit, imitatur. Optime, si historiam scribere, non si causas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum gestarum pronuntiator sincerus, et grandis etiam fuit: hoc forense,^y concertatorium, judiciale, non tractavit genus. Orationes autem, quas interposuit, (multæ enim sunt,) eas ego laudare soleo; imitari neque possim, si velim, nec velim fortasse, si possim. Ut, si quis Falerno^a vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulibus^z natum velit; nec rursus ita vetere, ut Opimium^{5 r} aut Anicium^s consulem quærat;^a (atqui eæ notæ sunt optimæ:^{b t} credo: sed nimia vetustas nec habet eam, quam quærimus, suavitatem, nec est jam sane tolerabilis: 288. num igitur, qui hoc sentiat,^c

^w Atticos.

^z Tam concisum et divisum in particulas, sublatis numeris.

^y Litigiosum. ^z Superiore anno.

^a Ut natum sit Opimio aut Anicio consule.

^b Vinum sub consulatu Opimii et Anicii fuit optimum.

^c Qui Falernum vetustius bibendum non putet.

Jac. Gronov. in ed. 1692. *Demosthenis ceteri omnes.*—3 *Egestas* unus Oxon.

NOTÆ

^p *Hegesias*] Magnesius orator ineptus et historicus floruit annis circiter ante Christum 300. Strabo lib. xiv. Tullius in Oratore § 226.

^a *Falerno*] A Falerno Campaniæ agro vitibus consito generosum Falernum vinum appellatum est.

^r *Opimium*] L. Opimio consule... ea cœli temperies fulsit, quam cocturam vocant, solis opere, natali urbis 633. (ante Christum 121.) durant-

que adhuc vina ducentis fere annis, jam in speciem reducta mellis asperi.⁷ Plinius xiv. 4.

^s *Anicium*] L. Anicinus Gallus consul anno U. C. 594. ante Christum 160.

^t *Notæ sunt optimæ*] Vini vetustas inscriptis amphoræ consulibus notabatur: annos enim consulibus numerare mōs fuit.

si is potare velit, de dolio ^d sibi hauriendum putet? minime: sed quandam sequatur ætatem ^e); sic ego istis censuerim et novam istam, quasi de musto ac lacu, ^f fervidam ^g orationem fugiendam, nec illam præclaram Thucydidis ^h nimis veterem, tanquam Anicianam notam, ⁱ persequendam. Ipse enim Thucydides si posterius fuisset, multo maturior fuisset et mitior. ^k LXXXIV. Demosthenem igitur imitemur. [p. 192.] O Dii boni! ^l quid, quæso, ^m nos aliud agimus, aut quid aliud optamus? At non assequimur. ⁿ 289. Isti enim videlicet Attici nostri, quod volunt, assequuntur:; ne illud quidem intelligunt, non modo ita memoriæ proditum esse, sed ita necesse fuisse, cum Demosthenes dicturus esset, ut concursus, audiendi causa, ex tota Græcia fierent. At cum isti Attici dicunt, non modo a corona, ^o quod est ipsum miserabile, sed etiam ab advocatis ^p relinquuntur. Quare si anguste et exiliter dicere, est Atticorum, sint sane Attici: sed in comitium veniant, ^q ad stantem judicem ^r dicant.

^d Ubi reconditur novum.

^e Mediam.

^f Recens et immaturum dicendi genus, sic tanquam vinum modo torculari expressum.

^g Quasi vetustissimum vinum.

^h Non ita presso et exsangui stylo uteretur.

ⁱ Demosthenem. ^j Deteriores imitantur.

^k Ab auditorum consensu.

^l Ab iis qui jus suggerunt.

^m Ubi de minoribus causis agitur.

////////

—4 Quoquo modo Nor.—5 Opimum unus Oxon.—6 Ita codd. Ald. Junt. Orell. quasi musteam de lacu ac fervidam conj. Scheider. quasi musteam ac de lacu fervidam Ellendt. quasi mustum de lacu, fervidam conj. Schutz. ‘Sed hæc omnia nimis incerta. Videndum etiam atque etiam, ne hoc proverbium quasi fuerit Latinorum, de musto ac lacu.’ Orell.—7 Ita Ald. Junt. Crat. Thucydidis Nor. Manut. Lamb. Grut. Schutz. Orell.

CAP. LXXXIV. 1 Ita margo ed. 1584. Grut. et Orell. et hoc Manutio tribuitur a Grut. quasi Nor. Ald. Junt. Manut. ergo Crat. Camer. Lamb.—2 ‘Locus corruptus. Sic codd. et edd. omnes. Sed nullum judicium genus tam stultum erat, ut staret. Lego, stantes ad judicem dicant, plane ut § 269.

NOTÆ

^u De dolio] Vinum de dolio, quod doliare vocat Ulpianus, est vinum novum, quod quia vetustatem non habet quæ diffuso quæritur, minoris erat pretii. Solebant alias vinum novum quod nondum imbiberat maturitatem, ex doliis in amphoras de-

fundere, quod et diffusum dicebatur. Horat. 1. Epist. 5. ‘Vina bibes iterum Tauro diffusa.’ Has amphoras pice obductas et nominibus consulum notatas in apothecis sive horreis collocabant. Turnebus.

^v O Dii boni] Verba sunt illorum

Subsellia grandiore et plenior vocem desiderant.ⁿ 290. Volo hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribæ sint in dando et cedendo loco,^o corona multiplex,^p iudex erectus:^q cum surgit is,³ qui dicturus sit, significetur a corona silentium,^r deinde crebræ assensiones, multæ admirationes: risus, cum velit; cum velit, fletus: ut, qui hæc procul videat, etiamsi, quid agatur, nesciat; at placere tamen, et in scena esse Roscium^{s w} intelligat. Hæc cui contingant, eum scito Attice dicere, ut de Pericle audivimus,⁴ ut de Hyperide, ut de Æschine, de ipso quidem Demosthene maxime. 291. Sin autem acutum, prudens, et idem sincerum, et solidum, et exsiccatum genus orationis probant, nec illo graviore ornatu oratorio utuntur, et hoc proprium esse Atticorum volunt; recte laudant.^t Est enim in arte tanta, tamque varia, etiam huic minutæ subtilitati locus: ita fiet, ut non omnes, qui Attice, iidem bene; sed, ut omnes, qui bene, iidem etiam Attice dicant. Sed redeamus rursus ad Hortensium.

LXXXV. 292. Sane quidem,^u inquit Brutus: quanquam

ⁿ Ad iudicem, qui stans eos brevi tempore sit auditurus: cum sedet iudex, debet firmiori ac pleniori voce permoveri.

^o Scribæ dando et cedendo loco civium illustriorum favorem sibi concilient.

^p Frequens consessus.

^q Comparatus ad audiendum.

^r A consessu indicetur silentium.

^s In foro dicere perfectum oratorem.

^t Non falluntur, modo non contendant exsangue illud dicendi genus esse solum Atticorum.

^u Velim.

‘qui ausi aliquando sunt stantes loqui.’ Orell.—3 ‘Ellendt. conj. cum surgat is; perperam; sic enim punctum temporis, quo surgat orator, definite significare voluit Tullius.’ Orell.—4 Ita Ald. Junt. Lamb. Grut. Ellendt. *audimus* Guelph. 1. 2. cum edd. Venett. Nor. Schutz. et Orell. Vide Heusing. Gerhard. et Beier. ad Offic. 1. 6. 5. ‘Eleganter: scrupulus tamen mihi remanet, num sic *audio* quoque reperitur, an semper *audivi*; v. c. § 50. et 296. ubi ex ista regula numero plurali sane dicendum fuisset *audimus*.’ Orell.

NOTÆ

Atticorum, qui, cum Demosthenem assequi se non posse videant, alios Atticos deteriores imitantur.

^w In scena esse Roscium] Roscius perfectus histrio, id assecutus erat, ut

in quo quisque artificio excelleret, in suo genere Roscius diceretur. Quod ipse superioribus libris testatus est Cicero.

ista mihi tua fuit perjucunda a proposita oratione degres-
sio.^v Tum Atticus, Aliquoties sum, inquit, conatus, sed
interpellare nolui. Nunc, quoniam ad perorandum spec-
tare videtur sermo tuus, dicam, opinor, quod sentio. Tu
vero, inquam, Tite.^w Tum ille, Ego, inquit, ironiam^x
illam, quam in Socrate^x dicunt fuisse, qua ille in Platonis,
et Xenophontis, et Æschinis^z libris utitur, facetam et ele-
gantem puto: est enim et minime inepti hominis, et ejus-
dem etiam faceti, cum de sapientia disceptetur,³ hanc sibi
ipsum detrahare, eis tribuere illudentem, qui eam sibi arro-
gant: ut apud Platonem Socrates in cœlum effert laudibus
Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, ceteros; se
autem omnium rerum inscium fingit et rudem: decet hoc
nescio quomodo illum: nec Epicuro,^y qui id reprehendit,
assentior. Sed in historia, qua tu es usus in omni sermone,
cum, qualis quisque orator fuisset, exponeres, vide, quæso,
inquit, ne tam reprehendenda sit ironia, quam in testimo-
nio.^y 293. Quorsus,⁴ inquam, istuc? non enim intelligo.
Quia primum, inquit, ita laudavisti quosdam oratores, ut
imperitos posses⁵ in errorem inducere. Equidem in qui-
busdam risum vix tenebam, cum Attico⁶ Lysiae Catonem^z
nostrum^z comparabas, magnum, mehercule, hominem, vel
potius summum et singularem virum: nemo dicet secus:

^v *Ad Atticos oratores.*

^w *Dic, Attice.*

^x *Dissimulationem, qua quis aliud sentit, aliud dicit.*

^y *Quam si quis testimonium dicens contra mentem loqueretur.*

^z *Censorium.*

CAP. LXXXV. 1 *Attice* Nor. margo Crat. et Lamb.—2 *Æschini*] Sic constan-
tiani causa dedi e Guelf. 1. 2. et Nor. *Æschinis* ceteri. *Orell.*—3 Ita Nor.
Ald. Junt. Lamb. et *Orell. disceptatur* Schutz. e Guelf. 1. 2. qui ubique indi-
cativum præbent. Mox, *arrogent* conjectabat Ernesti.—4 *Quorsum* Guelf. 1.
2. Actutum, *istud*, pro *istuc*, Schutz.—5 *Elleendt. suspicabatur possis.*—6

NOTÆ

^x *Quam in Socrate*] De ironia So-
cratis dictum est lib. II. de Orat. §
270.

^y *Epicuro*] Atheniensi philosopho,
qui felicitatem non, ut plerique ex-
istimant, in obscænis corporis vo-
luptatibus, sed in perfecta animi

tranquillitate collocavit. Obiit no-
nagenario major, anno secundo Olym-
piadis 127. ante Christum 271. Vide
Laërtium.

^z *Catonem*] De quo diximus supra
§ 60.

sed oratorem? sed etiam Lysiae similem? quo nihil potest esse pictius: ^a bella ironia, si jocaremur: ⁷ sin asseveramus, ^b vide, ne religio nobis tam adhibenda sit, quam si testimonium dicamus. 294. Ego enim Catonem tuum, ^c ut civem, ut senatorem, ut imperatorem, ut virum denique cum prudentia et diligentia, tum omni virtute excellentem, probo: orationes autem ⁸ ejus, ut illis temporibus, valde laudo: significant enim quandam formam ingenii, ⁹ sed admodum impolitam, et plane rudem. Origines vero cum omnibus oratoris ¹⁰ laudibus refertas diceres, et Catonem cum Philisto et Thucydide comparares, Brutone te id censebas, an mihi probaturum? quos enim ne e Græcis quidem quisquam imitari potest, iis tu comparas hominem Tusculanum, nondum suspicantem, quale esset copiose et ornate dicere. ^d LXXXVI. 295. Galbam laudas: si ut illius ætatis principem, ^e assentior; sic enim accepimus: ¹ sin ut oratorem, cedo, quæso, orationes, ^f (sunt enim,) et dic, hunc, quem tu plus, quam te, amas, Brutum, velle te illo modo dicere. ^g Probas Lepidi orationes: paulum ² hic tibi assentior, modo ita laudes, ut antiquas: quod item de Africano, ^h de Lælio, cujus tu oratione negas fieri quicquam posse dulcius: addis etiam nescio quid augustius: nomine nos capis summi viri, ⁱ vitæque elegantissimæ verissimis laudi-

^a An aliquis dicet oratorem? an Lysia similem? quo Lysia nihil est elegantius ac politius.

^b Serio loquimur.

^c Quem semper laudas.

^d Hominem Tusculi natum, qui nondum videbat in quo posita esset eloquentia, postea civitate donatum.

^e In dicendo primum.

^f Da nobis, obsecro, ejus orationes.

^g Dic quod velis hunc Brutum, quem plus quam te amas, illo modo dicere.

^h Tibi assentior.

ⁱ Nobis admirationem moves nomine magni viri.

Idem conj. ut cum Attico.—7 Margo ed. 1584. si jocamur; non vero ut al. dicunt, si jocemur. Mox, si testimonium diceremus codd. et edd. omnes ante Ernesti. 'Sine causa hoc Ernestius mutavit in dicamus.' Schutz.—8 Vocab. autem suspectum est Orellio.—9 Lamb. formam quandam ingenii.—10 Ita Nor. Junt. Ald. Crat. Grut. Schutz. oratoris Manut. Lamb. 'Verissime. Eadem confusio Orat. § 11. Alia ratio est in oratoris laudibus, § 279.' Orell. Paulo post, Brutone id censebas Nor.

CAP. LXXXVI. 1 'Num hic quoque, § 77. et 333. emendabunt accipimus? cf. Beier. ad Off. 1. 6. 5. Non credo. Falsum id omnino videtur.' Orell.—2 Voc. paulum deest in Guelf. 1. paululum habet Guelf. 2. Mox, quod idem

bus. Remove hæc: næ ista dulcis oratio ita sit abjecta,^j ut eam aspicere nemo velit. 296. Carbonem in summis oratoribus habitum scio: sed cum in ceteris rebus, tum in dicendo, semper, quo³ nihil est melius, id laudari, qualecumque est, solet. Dico idem de Gracchis: etsi de iis⁴ ea sunt a te dicta, quibus ego assentior: omitto ceteros: venio ad eos, in quibus jam perfectam putas esse eloquentiam, quos ego audiui sine controversia magnos oratores, Crassum et Antonium: de horum laudibus tibi prorsus assentior: sed tamen non isto modo, ut Polycleti⁵ Doryphorum^a sibi Lysippus aiebat, sic tu suasionem legis Serviliæ tibi magistram fuisse: hæc germana ironia est:^k cur ita sentiam, non dicam,^l ne me tibi assentari^l putes. 297. Omitto igitur, quæ de iis ipsis,⁶ quæ de Cotta, quæ de Sulpicio, quæ modo de Cœlio dixeris: ii enim fuerunt certe oratores: quanti autem, et quales, tu videris.^m Nam illud minus curo, quod congessisti operarios omnes;ⁿ ut mihi videantur mori voluisse nonnulli, ut a te in oratorum numerum referrentur. LXXXVII. 298. [p. 193.] Hæc cum ille dixisset, Longi sermonis initium pepulisti,¹ inquam, Attice,

^j Sane ista Lælii oratio, quam suavem appellasti, ita est humilis, &c.

^k Non tamen, quemadmodum Lysippus dicebat Doryphorum Polycleti sibi fuisse canonem in arte statuaria, sic potes dicere orationem Crassi pro lege Servilia tibi fuisse regulam et exemplar perfectæ eloquentiæ; hoc dicere est vere loqui ironice.

^l Adulari.

^m Tu judicabis.

ⁿ Imperitissimos quosque orationum artifices.

ed. Rom. improbante Rivio.—3 Ita Crat. Camer. Lamb. Grut. *quoniam* Guelf. 1. 2. Junt. *quum* Nor. Ald. Manut.—4 Nor. Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. *etsi de eis*.—5 Lamb. *sed tamen non, ut Polycleti, omissis isto modo*.—6 Ita omnes codd. et edd. præter Nor. Manut. et Orell. in quibus legitur *de his ipsis*. Mox, *de Cælio dixisti* conj. Schutz. in ed. maj. Actutum, *hi enim* Guelf. 1. 2. Manut. Schutz. Orell. *ii enim* Junt. Lamb. Grut. *iis enim* Ernesti errore typogr.

CAP. LXXXVII. 1 Hoc Victorio tribuitur, sed habet Crat. etiam Gro-nov. in ed. 1692. et Grut. *depulisti* codd. cum edd. Venet. Nor. Ald. Junt.

NOTÆ

^a Polycleti Doryphorum] ‘Polycle-tus Doryphorum viriliter puerum fecit (sic enim interpunctione sublata legimus) quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes

velut a lege quadam.’ Plinius xxxiv. 8. Doryphori satellites regum apud Persas a spiculo, quo armati erant, nomen habuere. Δόρυ, *spiculum*; φέρειν, *ferre*.

remque commovisti, nova disputatione dignam, quam in aliud tempus differamus. Volvendi enim sunt libri cum aliorum, tum inprimis Catonis: intelliges, nihil illius lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quæ inventa nondum erant, florem et colorem defuisse.^o Nam de Crassi oratione sic existimo, ipsum fortasse melius potuisse scribere: alium, ut arbitror,² neminem.^p Nec in hoc ironiam^q dixeris³ esse, quod eam orationem mihi magistram fuisse dixerim: nam etsi tu melius existimare videris de ea, si quam nunc habemus, facultate; tamen, adolescentes quid in Latinis potius imitemur, non habebamus. 299. Quod autem plures a nobis nominati sunt, eo pertinuit (ut paulo ante dixi) quod intelligi volui, in eo,^r cujus omnes cupidissimi essent, quam pauci digni nomine evaderent. Quare εἴπωνα^s me, ne si Africanus^t quidem fuit, (ut ait in historia sua C. Fannius,) existimari velim. Ut voles,^u inquit Atticus. Ego enim non alienum a te putabam, quod et in Africano fuisset, et in Socrate. 300. Tum Brutus, De isto postea: ^v sed tu (inquit, me intuens) orationes nobis veteres explicabis? Vero,^w ⁴ inquam, Brute: sed in Cumano,^b aut in Tusculano, aliquando, si modo licebit: quoniam utroque in loco vicini sumus. LXXXVIII. Sed jam ad id, unde digressi sumus, revertamur.

^o Nihil in illius dicendi forma desiderari, nisi quendam ornamentorum leporem et venustatem, quæ nondum ejus ætate inventa fuerat.

^p Potuisse melius scribere.

^q Dissimulantiam.

^r In oratorio munere.

^s Simulatorem.

^t P. Scipio Africanus minor.

^u Nunc sentiam quod volueris, te non esse simulatorem.

^v Ea de re postea disseremus.

^w Ego vero disseram.

detulisti Manut. Lamb. intulisti, vel propulisti, suspicabatur Schutz. 'Pepulisti a remorum pulsu desumpta metaphora recte se habet,' Orell. pepulisti deest in Guelf. 1.—2 Ita codd. et edd. vet. Ald. Junt. Crat. Lamb. Manut. Grut. Orell. alium arbitror Schutz. alium [ut] arbitror Ellendt.—3 Ita ed. Rom. Ellendt. et Orell. duxeris Guelf. 1. et Venet. probante Rivio; item Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Schutz. eduxeris Guelf. 2. Nor. 'In quo latet, quod mihi verum videtur, edixeris. Vid. Ern. Clav.' Orell.—4 'Ego vero' Lamb. sed cf. de Republ. 1. 37. 'Vero minus, &c.' Orell. Mox, si modo libebit conj. Ernesti.

NOTÆ

^b Cumano] Cumannum villa prope nunc dicitur Foia nova. Cumas quæ urbs Campaniæ in Italia

301. Hortensius^c igitur cum admodum adolescens orsus esset in foro dicere, celeriter ad maiores¹ causas adhiberi cœptus est: quanquam inciderat in Cottæ et Sulpicii ætatem, qui annis decem maiores, eccellente tum Crasso et Antonio, deinde Philippo,² post Julio, cum iis ipsis dicendi gloria comparabatur. Primum memoria tanta,^d quantam in ullo^{*3} cognovisse me arbitror, ut, quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus cogitavisset.⁴ Hoc adjumento ille tanto sic utebatur, ut sua, et commentata,⁵ et scripta, et, nullo referente, omnia adversariorum dicta meminisset. 302. Ardebat autem cupiditate sic,^y ut in nullo unquam flagrantius studium viderim: nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut medicaretur extra forum: sæpissime autem eodem die utrumque faciebat. Attuleratque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius; partitiones,^o quibus de rebus dicturus esset, et collectiones;⁶ memor et quæ essent dicta contra, quæque ipse

^z *In nemine.*

^y *Eloquentiæ.*

CAP. LXXXVIII. 1 Unus Oxon. ad omnes. 'An conjungendum, ad omnes majores, ut fere § 226.?' Orell.—2 Nor. dein Philippo. Mox, cum his malit Orell. gloria comprobatur ψ. gloria comparabatur Schutz. 'Conjectura necessaria; nam qui annis majores . . . comparabatur (ut habent ceteri omnes) merus est solæcismus.' Orell.—3 Ita Crat. et Grut. probante Goerenz. ad Fin. v. 21. 59. quantam in nullo Manut. Lamb. Schutz. Olivet. Orell. quantam in viro Nor. Ald. Junt. quanta in viro ψ.—4 Ita Nor. Manut. Grut. excogitavisset Ald. Junt. Crat. Lamb. Cf. Orat. § 9.—5 Lamb. ut sua commentata.—6 Venet. Nor. Mediol. et conjunctiones; codd. ap. Grut. et conjectiones.

NOTÆ

^c *Hortensius*] Natus anno U. C. 640. ante Christum 114. undeviginti annos natus in foro dicere cœpit. Consulatum gessit an. U. C. 685. obiit anno U. C. 704. ætatis 64. ante Christum 50. 'Hortensii scripta tantum intra famam sunt, qui diu princeps oratorum, aliquando æmulus Ciceronis existimatus est, novissime quoad vixit secundus: ut appareat placuisse aliquid eo dicente, quod legentes non invenimus.' Fabius xi. 3.

^d *Memoria tanta*] Cujus hoc indi-

cium: 'Hortensius a Sisenna provocatus, in auctione persedit diem totum, et omnes res et pretia et emtores ordine suo, argentariis recognoscentibus, ita ut in nullo falleretur, recensuit.' Seneca rhetor præmio lib. i. Controvers.

^e *Partitiones*] Quibus apte suas in partes oratio distribuitur: collectiones autem interpretor ἀνακεφαλαιώσεις, quibus in epilogo præcipua quæque argumenta breviter repetuntur, ut collecta magis moveant.

dixisset. 303. Erat in⁷ verborum splendore elegans, compositione aptus, facultate copiosus: eaque erat cum summo ingenio, tum exercitationibus maximis consecutus: rem complectebatur memoriter, dividebat acute, nec prætermittebat fere quicquam, quod esset in causa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum: vox canora, et suavis: motus et gestus etiam plus artis habebat,^f quam erat oratori satis. Hoc igitur florescente,^g Crassus est mortuus, Cotta pulsus, judicia intermissa^h bello,ⁱ nos in forum venimus. LXXXIX. 304. Erat Hortensius in bello, primo anno miles, altero tribunus militum: Sulpicius legatus^j aberat, etiam M. Antonius: exercebatur una lege iudicium Varia,^k ceteris propter bellum intermissis.^z Qui frequentes aderant^l

^z *Exercebantur tantum in foro judicia, quæ lege Varia præscribebantur contra auctores belli Italici: ceteris legibus ad judicia pertinentibus intermissis.*

‘Nota et quæ . . . quæque, nisi pro et legendum eorum.’ Orell.—7 Particula in suspecta Ellendtio.

CAP. LXXXIX. 1 ‘Schutz. de conjectura sua, cui frequens aderam, confirmata ab ed. principe, teste le Clerc. Eodem alludit lectio, qui (id est quoi) frequens aderam, codd. Regg. Guelf. 1. 2. Nor. uti vidit jam Schneider., frequens tamen sine causa in frequenter mutans. Non intellecto illo qui, sive quoi, dederunt qui frequentes aderant Junt. Crat. Manut. Lamb. Ernesti, Ellendt. qui exemplis minime huc facientibus defendere studet insolitum alias usum v. ‘adesse:’ cum in singulis his membris semper dicatur, Tullius quomodo versatus sit in studio dicendi.’ Orell. ‘Mox quanquam codd. et

NOTÆ

‘Plus artis habebat] ‘Nescires,’ inquit Val. Max. viii. 10. ‘utrum cupidius ad audiendum eum, (Hortensium) an ad spectandum concurreretur: sic verbis oratoriis aspectus, et rursus aspectui verba serviebant. Itaque constat Æsopum et Roscium, indicæ artis peritissimos, illo causas agente, in corona frequenter astitisse; ut foro petitos gestus in scenam referrent.’ Gellius i. 5. refert eum ab æmulo L. Torquato nomine famosæ saltatriculæ Dionysiam vocatum. Id in gestuosum Hortensium ideo belle conveniebat, quod in inflexione brachiorum ad numeros veterum saltatio præcipue

consisteret, ut superius observavimus § 225.

^g *Hoc igitur florescente]* Cum floret Hortensius ætatis anno 23. U. C. 663. mortuus est Crassus.

^h *Judicia intermissa]* Tradit Asconius senatum decrevisse, ne judicia, dum tumultus Italianus esset, exercerentur.

ⁱ *Bello]* Marsico nimirum, de quo vide notas in lib. iii. de Orat. § 8.

^j *Legatus]* Tunc Sulpicius legatus in Marrucinos profectus erat, quos cecidit, universamque illam regionem recepit. Livii Epitome l. lxxvi.

^k *Lege Varia]* Consule superiores notas § 205.

(quanquam pro se ipsi dicebant) oratores, non illi quidem principes, L. Memmius et Q. Pompeius, sed oratores tamen, teste diserto uterque Philippo; ^a cujus in testimonio ¹ contentio et vim accusatoris habebat, et copiam.

305. Reliqui, qui tum principes ^b numerabantur, in magistratibus erant, quotidieque fere a nobis in concionibus audiebantur. Erat enim tribunus plebis tum C. Curio: ^{2 m} quanquam is quidem silebat, ut erat semel a concione universa relictus. Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, sed tamen non infans: ^c disertum autem Q. Varius, C. Carbo, Cn. Pomponius: et ii ³ quidem habitabant in rostris. C. etiam Julius, ædilis curulis, quotidie fere accuratas conciones habebat: sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est ⁴ expulsus: reliquos frequenter audiens acerrimo studio tenebar, quotidieque et scribens, et legens, et commentans, ^{d n} oratoris ⁵ tantum exercitationi-

^a L. Memmius et Q. Pompeius, qui sæpe in fero aderant, (quanquam secundum legem Variam purgabant se de crimine belli Italici confiati) non erant illi quidem præstantissimi oratores, sed uterque tamen erat orator, ipso Philippo teste viro diserto.

^b Primi inter oratores.

^c Non indisertus.

^d Variis exercitationibus me formans ad dicendum.

edd. vett. Junt. Crat. Camer. Manut. Ellendt. et rectissime se habet. Pro quanquam, temere Lamb. tantum; Schutz. conj. aliquanto melius, quum. Sequentia sanissima sunt. Ludunt critici; v. c. teste diserto utentes uterque Philippo Buttmann. quæ optima est explicatio, non emendatio; cujus ille testimonio contentionem accusatoris habebat et copiam conj. partim Purgold. partim censor Jenensis; teste Philippo, cujus testimonio contentionem et vim accusatoris uterque habebat et copiam Ellendt. suspicatus est satis mire, postquam longe meliorem Schneideri aliorumque interpretationem ipse probasset. Idem.—2 Lamb. tunc C. Curio; Nor. tunc Curio.—3 Orell. conj. et hi.—4 Unus Oxon. cum esset.—5 Ita Venet. Mediol. Grut. oratoriis Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. Orell. oratoris deest in Nor. Mox, protantum, quod habent Guelf. 1. 2. unus Oxon. Junt. Crat. Lamb. tamen legunt Corrad. Manut. Schutz. et Ellendt. 'Mihi contra delendum videtur v. non, ita ut significet, se tunc oratoriæ tantum arti, nondum vero philosophiæ

NOTÆ

¹ Cujus in testimonio] Res, ut notat Corradus, fortasse tunc omnibus nota, certe nunc nobis ignota.

^m Tribunus plebis tum C. Curio] Scilicet Coss. L. Julio Cæsare, P. Rutilio Lupo, anno U. C. 664. cum ætatis annum ageret Tullius decimum septimum.

ⁿ Commentans] Quibus exercitationibus operam daret adolescens, sub persona Crassi, opinor, indicavit lib. 1. de Orat. § 154. 'In quotidianis cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam, illam exercitationem maxime, ut aut verbis propositis quam maxime gra-

bus^c contentus non eram. Jam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus excesserat. 306. Ego autem, juris civilis studio, multum operæ dabam Q. Scævolæ, P. F.^{f 60} qui quanquam nemini se ad docendum dabat, tamen, consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Atque huic anno proximus^p Sylla consule et Pompeio, fuit: tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognovimus: eodemque tempore, cum princeps Academiæ^g Philo^q cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello^r domo^h profugisset, Romamque venisset, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus;⁷ in quo hoc etiam commemorabar attentius, quod etsi rerum ipsarum varietas et

^c *Declamationibus.*

^f *Ad percipiendum jus civile assidue audiebam Q. Scævolam Publii filium.*

^g *Qui in Academia Platonis maxime florebat.*

^h *Athenis.*

operam dedisse.' Orell.—6 Q. F. conj. Wetzel.—7 Nor. et margo Crat. inci-

NOTE

vibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam quam legissem, verbis aliis, quam maxime possem lectis pronuntiarem,' &c. Consule hujus libri § 310.

^o Q. Scævolæ, P. F.] Q. Mucius Scævola augur consul anno U. C. 637. ante Christum 117. in Fastis ubique dicitur Quinti filius: quare hunc in locum irrepsisse mendum non dubitamus. Ceterum hunc Scævolam pontificem intelligi non posse, inde constat quod Cicero se ad pontificem, non nisi augure mortuo contulit. Augur autem non solum hoc anno U. C. 665. verum etiam sequente anno superstes fuit, ac tum Ciceroni sermonem Lælii de amicitia exposuit, ut ex Lælio Ciceronis patet. Fabricius Marcoduranus.

^p Huic anno proximus] Qui est U. C. 666. ante Christum 88. Cicero nis decimus nonus.

Delph. et Var. Clus.

^q Philo] Academicus philosophus, Clitomachi discipulus, Athenis ab Archelao Mithridatis præfecto occupatis, Romam confugit.

^r Mithridatico bello] Cujus hæc origo fuit: Mithridates rex Ponti, supra modum crudelis et ambitiosus, Ariobarzanem Cappadociæ, Nicomedem Bithyniæ reges pop. Rom. amicos expulit: fudit exercitus Romanos, et quicquid Italarum erat per totam Asiam uno nuntio atque una literarum significatione occidit: Macedoniam, Thraciam et Athenas armis sibi subjecit. Verum ducibus postea profligatis ad pacis conditiones a victore Sylla compulsus est. Recruduit subinde idem bellum, cumque durasset, teste Floro, annos quadraginta, tandem omnino extinctum est Cicerone consule an. U. C. 691. ante Christum 63. Appianus, Plutarchus, Florus, Eutropius, &c.

Cicero.

1 U

magnitudo summa me delectatione retinebat; tamen⁸ sublata jam esse in perpetuum ratio judiciorum videbatur. 307. Occideratⁱ Sulpicius illo anno, tresque proximo⁵ trium ætatum oratores erant crudelissime interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Julius. Eodem anno etiam Moloni Rhodio Romæ dedimus operam, et actori summo causarum,^j et magistro. xc. Hæc etsi videntur esse a proposita ratione¹ diversa, tamen idcirco a me proferuntur, ut nostrum cursum^k perspicere, quoniam voluisti, Brute, possis, (nam Attico hæc nota sunt,) et videre, quemadmodum simus in spatio Q. Hortensium ipsius vestigiis persecuti. 308. Triennium fere fuit urbs sine armis,^l sed oratorum aut interitu, aut discessu, aut fuga, (nam aberant etiam adolescentes M. Crassus et Lentuli duo) primas in causis agebat Hortensius:^m [p. 194.] magis² magisque quotidie probabatur Antistius: Piso³ sæpe dicebat: minus sæpe Pomponius, raro Carbo: semel aut iterum Philippus. At vero ego hoc tempore omni, noctes et dies, in omnium⁴ doctrinarum meditatione versabar. 309. Eram cum Stoico Diodoto;^t qui cum habitavisset apud me mecumque vixisset,⁵ nuper est

ⁱ Occisus fuerat.

^j Summo oratori et rhetori.

^k Nostros in eloquentia progressus.

^l Cum bellum Mithridaticum gereret Sylla.

^m Oratoribus aut occisis, aut in fugam conjectis, primum locum in foro tenebat Hortensius.

tatus.—8 Ita e vet. exemplari Rivij Lamb. et Orell. in quo etiam comm. att... retinebat, sed tamen Nor. Junt. Crat. Camer. in quo hoc etiam... retinebat, sed tamen Manut.

CAP. xc. 1 Lamb. oratione.—2 Lamb. magisque.—3 Antistius Piso, sine distinctione, Nor. 'Præve Junt. Crat. Manut. Lamb. probatur. Antistius, Piso. Cf. § 227. Lamb. 1566. præterea dicebant.' Orell.—4 Guelf. 1. in omni.—5 Ita Hervagius, (non Rivius, ut scribit Ernesti,) Manut. Lamb. me cumque vixisset

NOTÆ

⁸ Proximo] Anno scilicet U.C. 667. ante Christum 87. Coss. Cn. Octavio, L. Cornelio Cinna.

^t Stoico Diodoto] De quo sic Tullius Tusculanarum Quæst. lib. v. § 113. 'Diodotus Stoicus cæcus multos annos domi nostræ vixit. Is vero,

quod credibile vix esset, cum in philosophia multo etiam magis assidue, quam antea versaretur, et cum fidebus Pythagoreorum more uteretur, cumque ei libri noctes et dies legentur, quibus in studiis oculis non egebat; tamen, quod sine oculis fieri

domi meæ mortuus: ^u a quo cum in aliis rebus, tum studiosissime in dialectica exercebar; quæ quasi contracta et astricta eloquentia putanda est: sine qua etiam tu, Brute, judicavisti, te illam justam ⁿ eloquentiam, quam dialecticam dilatatam esse putant, ⁶ consequi non posse. Huic ego doctori, et ejus artibus variis atque multis, ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus esset. 310. Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) ^v sæpe cum M. Pisone, et cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie; idque faciebam multum etiam Latine, sed Græce sæpius; vel quod Græca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter Latine dicendi afferebat: ⁷ vel quod a Græcis summis doctoribus, nisi Græce dicerem, neque corrigi possem, neque doceri. 311. Tumultus interim ^o pro recuperanda republica, ^p ^w et crudelis interitus oratorum trium, Scævolæ, Carbonis, Antistii: reditus Cottæ, Curionis, Crassi, Lentulorum, Pompeii: leges et judicia constituta: recuperata

^u Veram.^o Accidit.^p Pro restituenda pristinum in statum republica.

Nor.Venet.Mediol.Ald.Junt.Crat. me, cum Quinto vixisset ed. Rom.—6 Lamb.

NOTÆ

posse vix videtur, geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discen-
tibus, unde, quo, quamque lineam
scriberent.’

^u *Nuper est d. m. mortuus*] Tredecim antequam hæc scriberet Tullius annis mortuus est Diodotus Coss. Cæsare et Bibulo, anno U. C. 695. ante Christum 59.

^v *Sic enim nunc loquuntur*] Declamare et declamatio apud nullum auctorem antiquiorem Calvo et Cicerone reperiri potest, sicut nec ipsum controversiæ vocabulum sensu a rhetoribus usurpato; ut auctor est Seneca rhetor præmio lib. i. Controvers.

^w *Pro recuperanda rep.*] Cum Ita-

liam Marianæ Cinnanæque partes obsiderent, Sylla, pace in orientis regionibus stabilita, cum exercitu trajecit in Italiam, missisque legatis qui de pace agerent, et a consule Cn. Carbone et C. Norbano violatis, eundem Norbanum prælio vicit. Et cum L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis, sollicitatus per emissos a Sylla milites, signa ad Syllam transtulit. Scipio cum interim posset dimissus Massiliæ in exilio vixit anno U. C. 671. ante Christum 83. Livii Epitome lib. LXXXV. Plutarchus, Appianus, &c.

respublica : ex numero autem oratorum Pomponius,^x Censorinus, Murena sublati. Tum primum nos ad causas, et privatas et publicas, adire cœpimus, non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt, sed ut, quantum nos efficere potuissemus, docti in forum veniremus. 312. Eodem tempore Moloni dedimus operam : dictatore enim Sylla,^y legatus ad senatum de Rhodiorum præmiis^z venerat. Itaque prima causa publica,^a pro Sex. Roscio dicta, tantum commendationis^b habuit,⁸ ut non ulla esset, quæ non digna nostro patrocínio videretur : deinceps inde multæ, quas non minus diligenter⁹ elaboratas, et tanquam elucubratas afferebamus.

XCI. 313. Nunc, quoniam totum me, non nævo aliquo^c

//////////

esse dilatatam putant.—7 Ernesti conj. *afferret.*—8 Ita Junt. Crat. Manut. Lamb. *habui* Gneiff. 1. 2. edd. vett. Nor. Venet. Mediol. probante Grut. non improbante Ernesti. ‘Sed non convenit cum nostro patrocínio.’ Orell. *nostro digna patrocínio* Nor.—9 Junt. Crat. Camer. *nos diligenter*; Nor. *non diligenter.* Mox, pro *et tanquam*, Nor. Ald. Junt. Crat. Camer. *habent etiam quam.* Dein, pro *afferebamus*, quod exhibent codd. etiam ψ , Nor. Crat. Manut. Lamb. Schutz. Orell. *efferebamus* legitur in Junt. et Olivet.

NOTÆ

^x *Pomponius, &c.*] A Sylla ex oratorum numero sublati sunt, quod Marii partibus faverent.

^y *Dictatore Sylla*] Sylla ‘vir,’ ut ait Paterculus, ‘in bello hostibus, in otio civibus infestissimus, quietisque impatientissimus . . . dum vincit, mitissimo ac justissimo lenior; post victoriam, audito crudelior;’ pæne profligata Marianorum factione, ab interrege L. Valerio Flacco dictatorem se renuntiari curavit, anno U. C. 672. ante Christum 82.

^z *De Rhodiorum præmiis*] Quod soli Romanis tum fidem servassent, cum totam Asiam in eos Mithridates concitasset. Livius in Epitome, Paterculus, &c.

^a *Prima causa publica*] Pro Sex. Roscio parricidii reo dicta fuit anno U. C. 674. Ciceronis 27. Roscius summa omnium admiratione iudicio

exemptus. Anno superiore, M. Tullio et Cn. Dolabella consulibus, causam privatam pro Quintio apud Aquilium Gallum judicem dixerat annos natus sex et viginti, ut recte ostendit Gellius xv. 28. Sed neque prima fuit ex privatis oratio pro Quintio, in qua sic loquitur ipse Tullius : ‘Quod mihi consuevit in ceteris causis esse adjumento, id quoque in hac causa deficit.’

^b *Tantum commendationis*] In Oratore tradit Tullius ea quæ de supplicio parricidarum dixit secundis totius coronæ clamoribus excepta fuisse.

^c *Non nævo aliquo*] Proverbium hæc locutio redolet, sumtum ex veteribus comædiis; in quarum nonnullis homines agnoscebantur, vel aliqua corporis macula, qualis est Ulyssis agnitio ex cicatrice in Odys-

aut crepundiis,^g sed corpore omni, videris velle cognoscere, complectar nonnulla etiam, quæ fortasse videantur minus necessaria. Erat eo tempore in nobis summa gracilitas^r et infirmitas corporis; procerum et tenue collum; qui habitus et quæ figura non procul abesse putatur a vitæ periculo, si accedit¹ labor et laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, et totius corporis contentione dicebam. 314. Itaque cum me et amici et medici hortarentur, ut causas agere desisterem; quodvis potius periculum mihi adeundum, quam a sperata dicendi gloria discedendum² putavi. Sed cum censerem, remissione et moderatione vocis, et commutato genere dicendi, me et periculum vitare posse, et temperatius dicere; ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi^d in Asiam proficiscendi fuit. Itaque cum essem biennium versatus in causis, et jam in foro celebratum meum nomen esset, Roma sum profectus. 315. Cum venissem Athenas, sex menses cum Antiocho,^e veteris Academiae nobilissimo et prudentissimo philosopho, fui; studiumque philosophiæ nunquam intermissum, a primaque adolescentia cultum, et semper auctum,³ hoc rursus summo auctore et doctore renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum,⁴ veterem et non ignobilem

^g Tenui aliqua parte et puerilibus indiciiis.

^r Corporis habitus exilior.

CAP. XCI. 1 Ernesti conj. *accedat*; et sic margo ed. 1584.—2 Guelph. 1. *discendum*; Ernesti conj. *desciscendum*.—3 Unus Oxon. *actum*.—4 ‘*Syrium*’ margo ed. 1584. Probabiliter, ut ‘Pherecydes Syrius.’ Nam Syrus rhetor

NOTÆ

sea, vel ex crepundiis infantilibus, monilibus videlicet, &c. Aristoteles lib. Poëtices cap. 13.

^d *Ea causa mihi*] Aliam refert Plutarchus in Cicerone, metum Syllæ, in cuius libertum Chrysogonum acrius invecus fuerat oratione pro Roscio Amerino. Etsi Plutarcho videtur Eusebius in Chronico suffragari, Ciceroni de se dicenti majorem hic ha-

bemus fidem.

^e *Antiocho*] Ascalonita, cujus dicendi copia et lepore Cicero capiebatur, sed quæ in philosophicis innovaverat, ea minime probabat. Plutarchus in Cicerone. Antiochus, qui appellabatur Academicus, erat quidem, si perpanca mutavisset, germanissimus Stoiens. Cicero lib. iv. Acad. Quæst. § 132.

dicendi magistrum, studiose exerceri solebam. Post a me Asia tota peragrata est, cum ⁵ summis quidem oratoribus, quibuscum exercebar ipsis lubentibus, quorum erat princeps Menippus Stratonicensis,^f meo iudicio, tota Asia illis temporibus disertissimus: et, si nihil habere molestiarum, nec ineptiarum,⁶ Atticorum est, hic orator in illis numerari recte potest. 316. Assiduissime autem mecum fuit Dionysius Magnes:^g erat etiam Æschylus Cnidius,^h Adramytenusⁱ Xenocles. Hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem, applicavi, cum actorem in veris causis, scriptoremque præstantem, tum in notandis animadvertendisque vitiis, et instituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam (si modo id consequi potuit) ut nimis redundantes nos, et superfluentes⁷ juvenili quadam dicendi impunitate et licentia, reprimeret,⁴ et quasi extra ripas diffuentes coerceret. Ita recepi me biennio post,^j non modo exercitator, sed prope mutatus: nam et contentio nimia vocis^k reciderat,⁸ et quasi referverat oratio,⁴ lateribusque vires, et corpori mediocris habitus^u accesserat.

² *Ut stylum uberiorem ac juveniliter redundantem compesceret.*

⁴ *Nimum contenta vox resederat, et oratio nonnihil de æstu remiserat, modetior facta erat.*

^u *Neque pinguior, neque gracilior.*

hoc tempore admodum mirus.' Orell.—5 'Cum suspectum erat nonnemini.' Idem.—6 *Nor. et ineptiarum.*—7 *Guelf. 1. 2. Nor. et suprafluentes; Schutz. delet et superfluentes; uncis inclusit Ellendt. 'Fateor, varietatem illam barbaram suprafluentes me in Schutzii partes quasi traxisse.'* Orell.—8 Ita omnes codd. et edd. præter Lamb. Schutz. et Orell. quæ habent *resederat*. Mox,

NOTÆ

^f *Menippus Stratonicensis*] Ex urbe Cariæ Stratonica oriundus, quem idcirco Plutarchus appellat Menippum Carem.

^g *Dionysius Magnes*] An ex Magnesia Asiæ Propriæ urbe, an ex Magnesia Macedoniæ regione?

^h *Æschylus Cnidius*] Ex Cnidiorum oppido in Corcyra.

ⁱ *Adramytenus*] Adramyteos, sive Adramyteon, civitas est Troadis aut Mysiæ, teste Plinio.

^j *Biennio post*] Falsus igitur est Eusebius in Chronico, qui non nisi triennio post Romam regressum esse Ciceronem ait.

^k *Et contentio nimia vocis*] Consule Plutarchum in Cicerone.

XCII. 317. Duo tum excellabant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta et Hortensius; quorum alter ^v remissus, et lenis, et propriis verbis comprehendens solute et facile sententiam; alter ^w ornatus, acer, et non talis, qualem tu eum, Brute, jam deflorescentem cognovisti, sed verborum et actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quod¹ et dicendi ardore eram propior, et ætate conjunctior. Etenim videbam in iisdem causis, ut pro M. Canuleio,¹ pro Cn. Dolabella^m consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium.⁵ Acrem enim oratorem, incensum, et agentem, et canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat. 318. Unum igitur annum,ⁿ cum rediissemus ex Asia, causas nobiles^o egimus, cum quæsturam nos, consulatum Cotta, ædilitatem peteret Hortensius. Interim me quæstorem^p Siciliensis excepit annus: Cotta ex consulatu est profectus in Galliam: [p. 195.] princeps et erat et habebatur Hortensius. Cum autem anno post e Sicilia me recepissem, jam videbatur

^v Cotta.

^w Hortensius.

^x Cum primus invitatus fuisset Cotta, ut ætate major, primum in dicendo locum tenuisse Hortensium.

//////////

defererat Mannt. Schutz. Orell. *deferbuerat* Lamb. *referrerat* Nor. Junt. Crat. Camer. Grut. Vide Struve Lat. Decl. u. Conjug. p. 240. Deinde, pro et corpori, quod habent Guelf. 1. Lallem. Orell. et corporis dant Nor. Junt. Lamb. Grut.

CAP. XCII. 1 Nor. quia.

NOTE

¹ M. Canuleio] Quem repetundarum reum accusatum esse suspicatur Pighius in fastis ad annum U. C. 676. sive juxta calculos nostros 677. ante Christum 77.

^m Cn. Dolabella] Eodem anno Cn. Dolabella, vir consularis ac triumphalis, a Julio Cæsare, tunc vigesimum tertium ætatis annum agente, repetundarum accusatus, Cotta et Hortensio defendentibus, causam obtinuit, majore civitatis favore quam reis præstari solet. Velleius, &c.

ⁿ Unum i. annum] Qui fuit Cicero- nis 31. U. C. 678. ante Christum 76.

^o Causas nobiles] Inter quas oratio fuit pro Q. Roscio Comædo.

^p Me quæstorem] Bini quæstores erant in Sicilia, Lilybætanus et Syracusanus. Cicero suffragiis omnibus renuntiatus est quæstor Lilybætanus, tumque magna comitatis, abstinentiæ, justitiæ, ac diligentiae signa edidit, anno U. C. 679. Ciceronis 32. Eodem tempore consulatum gessit Cotta.

illud in me, quicquid esset, esse perfectum, et habere maturitatem quandam suam. Nimis multa videor de me, ipse præsertim: sed omni huic sermoni propositum est, non ut ingenium et eloquentiam meam perspicias, unde longe absum, sed ut laborem, et industriam. 319. Cum igitur essem in plurimis causis, et in principibus patronis, quinquennium fere versatus, tum in patrocinio Siciliensi¹ maxime in certamen veni, designatus ædilis, cum designato consule Hortensio. XCIII. Sed quoniam omnis hic sermo noster non solum enumerationem oratoriam,² verum etiam præcepta quædam desiderat; quid tanquam notandum et animadvertendum sit in Hortensio, breviter licet dicere. 320. Nam is post consulatum (credo quod videret ex consularibus neminem esse secum comparandum, negligeret autem eos qui consules non fuissent) summum illud suum studium remisit, quo a puero fuerat incensus, atque in omnium rerum abundantia voluit beatius, ut ipse putabat, remissius³ certe vivere. Primus, et secundus annus, et tertius tantum quasi de picturæ veteris colore detraxerat, quantum non quivis unus ex populo, sed existimator doctus et intelligens posset cognoscere.² Longius autem procedens, et in ceteris³ eloquentiæ partibus, tum maxime in celeritate et continuatione verborum adhæres-

¹ *Oratorum.*² *Quietius.*

CAP. XCIII. 1 Ita codd. et edd. vett. Nor. Ald. Junt. Crat. Ellendt. Orell. *enumerationem oratorum* Lamb. e conjectura, et Schutz.—2 Pro v. *cognoscere*, Gneiff. 1. 2. habent *magnum scelus*; Orell. conj. *agnoscere*.—3 Gneiff. 1. 2. Nor. et Orell. *Longius autem procedens ut in ceteris*; Junt. Crat. Manut. Ellendt. *Longius autem p. et in ceteris*; Lamb. et Schutz. *cum in ceteris*.—

NOTÆ

¹ *Tum in patrocinio Siciliensi*] Anno U. C. 684. Cicero, natus annos 37. a Siculis, quibus quæstor in Sicilia opem benigne promiserat, rogatus, Verrem accusavit, qui prætor per triennium Siciliam libidinosæ, avare, et crudeliter administraverat. Ejus patrocinium suscepit Hortensius, sed frustra; nam Verrina tertia convic-

tus Verres, voluntario sese ipse exilio mulctavit, ut auctor est Asconius; in eoque a triumviris multo post tempore proscriptum periisse tradunt Seneca in Suasoriis lib. I. et Lactantius. Ceteras Verrinas Cicero non dixit, sed ad specimen artis scriptas extare voluit.

cens,^a sui dissimilior videbatur fieri quotidie. 321. Nos autem non desistebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime stylo, nostrum illud, quod erat,⁴ augere, quantumcumque erat. Atque (ut multa omittam⁵) in hoc spatio, et in iis post ædilitatem annis, et prætor primus,^r et incredibili populari voluntate, sum factus. Nam cum propter assiduitatem in causis et industriam, tum propter exquisitius et minime vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi novitate converteream. 322. Nihil de me dicam: dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitius, quam vulgus hominum, studuisse literis, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur; nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium benefactorum^b beneque dictorum; nemo, qui jus civile didicisset, rem ad privatas causas, et ad oratoris prudentiam, maxime necessariam; nemo, qui memoriam rerum Romanarum^c teneret, ex qua, si quando opus esset, ab inferis^{6s} locupletissimos testes excitaret;^d nemo, qui breviter argu-

^a Non ultra proficiens, sed contentus tum facultate quam sibi comparaverat, inveniendi, disponendi, exornandi, tum volubilitate continua sermonis.

^b Rerum omnium bonarum parentem.

^c Historiam Romanam.

^d Ex qua veteres fato functos quodammodo revocaret ad vitam, et induceret loquentes.

4 'Nor. omittit quod erat; et mire sane sic se excipiunt ista duo membra,' Orell.—5 'In parenthesi habent ut multa omittam Nor. et Lamb. extra parenthesin Manut. et Ellendt. Difficilis quæstio est, utrum interpretes verbis in hoc spatio superscripserit in his (sic recte Riv. Man. Schutz. Ellendt. et in iis Nor. Junt. et iis Crat.) post ædil. annis, quæ Ellendt. uncis inclusit, cui glossæmati alius addiderit et; an a Tullio ipso fluxerint. Ad hoc tamen propendeo, cum ipse verborum ordo Tullianus sit, spatiumque commode ad studia eloquentiæ, reliqua ad tempus duntaxat referri queant.' Orell. Mox, prætor et primus Lamb. Tum pro populari, quod habent codd. Nor. Junt. Crat. et Manut. populi conj. Lamb. in ed. 1566. item Ernesti, Schutz. et Ellendt.—6 'Durum utique est, ex qua . . . ab inferis: an excidit quasi, quia mox præcessit qua, si.' Ernesti. Hanc conjecturam probant Schutz. et Ellendt. 'Nimiam Ciceronis audaciam scilicet castigant.' Orell. Mox, pro incluso,

NOTÆ

^r Prætor primus] Anno U. C. 688. ante Christum 76. Cicero annum agens 40. cunctis centuriis suffragantibus, primo loco factus est prætor ex illis octo qui tum creabantur.

^s Ab inferis] Id non semel præstitit Tullius, lib. 1. in Verrem. § 94. excitat ab inferis Malleolum, qui officia tutelæ, sodalitatæ, familiaritatisque a Verre flagitet. In oratione

teque, incluso adversario, laxaret iudicum animos, atque a severitate paulisper ad hilaritatem risumque traduceret; nemo, qui dilatare posset, atque a propria ac definita disputatione hominis ac temporis, ad communem quæstionem universi generis orationem traducere;⁷ nemo, qui delectandi gratia digredi parumper a causa, nemo, qui ad iracundiam magnopere iudicem, nemo, qui ad fletum posset adducere; nemo, qui animum ejus (quod unum est oratoris maxime proprium) quocumque res postularet, impellere.⁸

XCIV. 323. Itaque, cum jam pæne evanuisset^e Hortensius, et ego anno meo,^t sexto autem post illum consulem, consul factus essem, revocare se ad industriam cœpit; ne, cum pares honore essemus, aliqua re superiores videremur. Sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cum ego mihi illum, sibi me ille anteferebat, conjunctissime versati sumus: consulatusque meus, qui illum primo leviter perstrinxerat,^f idem nos rerum mearum gestarum,^g quas ille admirabatur, laude conjunxerat. 324. Maxime vero perspecta est utriusque nostrum exercitatio paulo ante, quam perterritum armis^h hoc studium, Brute, nostrum conticuit subito et obmutuit: cum lege Pompeia^u ternis horis ad dicendum datis,ⁱ ad causas simillimas inter se, vel potius easdem, novij veniebamur quotidie: quibus quidem causis tu etiam, Brute, præsto fuisti,^k compluresque et nobiscum, et solus egisti: ut, qui non satis diu vix-

^e Cum maxime degeneravisset.

^f Offenderat.

^g Consulatus extincta conjuratione Catilinæ celebris.

^h Civili bello Cæsarem inter et Pompeium.

ⁱ Defensori, binis accusatori.

^j Novis instructi orationibus.

^k Interfuisti.

Schutz. suspicatus est illuso.—7 Codd. et edd. ante Ernesti *traduceret*, quod retinuit Orell. *revocaret* conj. Schutz.—8 Codd. et edd. ante Ernesti, item Schutz. Orell. et Ellendt. *impelleret*.

NOTE

pro Cælio redivivum Appium inducit, qui Clodiam a majorum moribus deficientem objurget § 33. &c.

^t Anno meo] Ciceronis 44. U. C.

691. ante Christum 63.

^u *Lege Pompeia*] De qua superius § 243.

erit Hortensius, tamen hunc cursum confecerit. Annis ante decem causas agere cœpit, quam tu es natus: idem quarto et sexagesimo anno, perpaucis ante mortem diebus, una tecum socerum tuum^v defendit Appium. Dicendi autem genus quod fuerit in utroque, orationes utriusque^w etiam posteris nostris indicabunt.

xcv. 325. Sed, si quærimus, cur adolescens magis floruerit dicendo, quam senior Hortensius; causas reperiemus verissimas duas. Primum,¹ quod genus erat orationis Asiaticum, adolescentiæ magis concessum,^x quam senectuti. Genera autem Asiaticæ dictionis duo sunt: unum sententiosum et argutum, sententiis non tam gravibus et severis, quam concinnis et venustis; qualis² in historia Timæus, in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandeus,^y magis etiam Menecles, frater ejus, fuit; quorum utriusque orationes sunt inprimis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum, quam verbis voluere atque incitatum; quali³ est nunc Asia tota; nec flumine solum orationis,¹ sed etiam exornato et faceto genere verborum: in quo fuit Æschylus Cnidius,^z et meus æqualis Milesius Æschines.^a In iis⁴ erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat. 326. Hæc autem (ut dixi) genera dicen-

¹ *Uberiore copia.*

CAP. xcv. 1 'Sine dubio debet esse *Primam*, sc. causam: maxime quia sequitur *quod*. Si *Primum* scripsisset, sequeretur *genus erat*, &c. sine *quod*.' Ernesti.—2 Schutz. in ed. maj. *quali*.—3 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Lamb. *quale* Nor. *qualis* conj. Schutz. improbante Orell.—4 Ita codd. et edd. præ-

NOTÆ

^v *Tecum socerum tuum*] Laudationem Appii a M. Bruto scriptam laudat Diomedes lib. 1.

^w *Orationes utriusque*] Hortensianæ temporum injuria periere.

^x *Adolescentiæ magis concessum*] Luxurians enim ac redundans Asiaticorum stylus arguit fecunditatem in adolescente laudabilem, in sene, qui gravis et sententiosus esse debet,

reprehendendam.

^y *Hierocles Alabandeus*] Vide notas in lib. II. de Orat. § 95.

^z *Æschylus Cnidius*] Ex Cnidiorum oppido insulæ Coreyræ.

^a *Milesius Æschines*] Auctore Laërtio de politicis scripsit. Cum nimia dicendi libertate offendisset Pompeium Magnum, in exilio mortuus est. Strabo lib. XIV.*

di aptiora sunt adolescentibus: in senibus gravitatem non habent. Itaque Hortensius, utroque genere florens, clamores faciebat^m adolescens. Habebat enim et Meneclium illud studiumⁿ crebrarum venustarumque sententiarum; in quibus, ut in illo^o Græco, sic in hoc,^p erant quædam magis venustæ dulcesque sententiæ, quam aut necessariae, aut interdum utiles. Et erat oratio cum incitata et vibrans, tum etiam accurata et polita.^q Non probabantur^r hæc senibus. [p. 196.] Sæpe videbam cum irradientem, tum etiam irascentem et stomachantem^r Philippum:^s sed mirabantur adolescentes, multitudo movebatur. 327. Erat excellens iudicio vulgi,^b et facile primas tenebat adolescens.⁶ Etsi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse ætati videbatur: et certe, quod et ingenii quædam forma lucebat, et exercitatione perfecta erat, verborumque astricta comprehensio,^t summam hominum admirationem excitabat.⁷ Sed, cum jam honores, et illa senior auctoritas gravius quiddam requireret, remanebat idem,^u nec decebat idem: quodque exercitationem studiumque dimiserat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa crebritasque sententiarum pristina manebat,

^m Excitabat sibi plausum.

ⁿ Quod usurpabat Menecles.

^o Meneclæ.

^p Hortensio.

^q Acris et vehemens, aut maxime florida et luminibus distincta.

^r Gravius indignantem.

^s Consularem et jam senem.

^t Concisa periodus.

^u Dicendi genus.

ter Manut. et Orell. quæ exhibent *In his*.—5 ‘Sic dedi pro probantur, quod manifeste vitiosum erat. Res est ita evidens, ut mirer, tam diu hæc intactum mansisse.’ *Ernesti*. probantur codd. omnes, Nor. Ald. Junt. Lamb. Grut.—6 Hæc, *Erat e. j. v. et f. p. t. adolescens*, uncis inclusit Schutz. eumque secutus est Ellendt. ‘Verba sunt Tulliana, e redundantia illa juvenili.’ *Orell*.—7 ‘Sanissima hæc ita deformavit Schutz. quod ingenii quædam forma lucebat, exercitatione perfecta, eratque verborum astricta comprehensio. Scilicet Guelph. 1. omittit et ante ingenii. In Guelph. 2. et Nor. legitur verborum, erat-

NOTÆ

^b *Excellens iudicio vulgi*] Qui congruunt ista cum superius explicata sententia, eum qui a multitudine probetur, eundem doctis probari? Scilicet in eo dicendi genere quod se-

quebatur Hortensius, intelligentium perinde ac vulgi iudicio placebat: sed docti Hortensiana præstantiorem aliquam orationis formam esse intelligebant, non item vulgus.

sed ea vestitu illo orationis, quo consueverat, ornata non erat: hoc tibi ille, Brute, minus fortasse placuit, quam placuisset, si illum flagrantem studio, et florentem facultate,⁸ audire potuisses. xcvl. 328. Tum Brutus, Ego vero, inquit, et ista, quæ dicis, video qualia sint,⁷ et Hortensium magnum oratorem semper putavi, maximeque probavi pro Messalla^c dicentem, cum tu abfueristi.⁹ Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, scripta verbis oratio. Ergo ille a Crasso consule^d et Scævola usque ad Paulum et Marcellum consules floruit; nos in eodem cursu fuimus a Sylla dictatore ad eosdem fere consules. Sic Q. Hortensii vox extincta fato suo est, nostra publico.^w 329. Melius, quæso, ominare,^r inquit Brutus. Sit sane ut vis, inquam; et id non tam mea causa, quam tua: sed fortunatus illius^y exitus, qui ea^s non vidit cum fierent, quæ providit^z futura. Sæpe enim inter nos impendentes casus deflevimus, cum belli civilis causas in privatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem a publico consilio esse exclusam videremus. Sed illum videtur felicitas ipsius, qua semper est usus, ab eis miseriis, quæ consecutæ sunt, morte vindicasse.^{a 3}

330. Nos autem, Brute, quoniam post Hortensii, claris-

^v *In Ciliciam profectus.*

^w *Eloquentia Hortensii obmutuit, cum mortuus est; nostra, cum publica libertas sublata est.*

^x *Bona verba, obsecro; de futuris melius suspiceris.*

^y *Hortensii.*

^z *Bellum civile Caesaris et Pompeii.*

^a *Tempestiva morte eripuisse.*

que astricta.⁷ Idem.—8 Ernesti conj. *atque*; idque recepit Schutz. in ed. maj.

CAP. XCVI. 1 Guelf. 1. 2. sunt.—2 Lamb. quæ prævidit.—3 Idem Lamb.

NOTÆ

^c *Pro Messalla*] M. Valerio Messalla, Hortensii sororis filio, quem primo absolutum, deinde condemnatum fuisse scribit Cælius ad Ciceronem Fam. Epist. viii. 4.

^d *A Crasso consule, &c.*] Ab anno U. C. 659. ad 704. per quadraginta

quatuor annos floruit Hortensius. Idem eloquentiæ stadium cum Hortensio corripuit Tullius a Sylla dictatore ad mortem Hortensii, nimirum ab anno U. C. 674. ad 704. per annos triginta.

simi oratoris, mortem, orbæ^b eloquentiæ quasi tutores relictis sumus, domi teneamus eam, septam liberali custodia:^c et hos ignotos atque impudentes procos^d repudiemus, tueamurque, ut adultam virginem, caste, et ab amatorum⁴ impetu, quantum possumus, prohibeamus. Equidem, etsi doleo, me in vitam paulo serius, tanquam in viam, ingressum, priusquam confectum iter sit, in hanc reipublicæ noctem incidisse;^e tamen ea consolatione sustentor, quam tu mihi, Brute, adhibuisti tuis suavissimis literis; quibus me forti animo esse oportere censebas, quod ea gessissem, quæ de me, etiam me tacente, ipsa loquerentur, mortuoque, viverent:^f 331. quæ, si recte esset, salute reipublicæ; sin secus, interitu ipso, testimonium meorum de republica consiliorum darent.^g xcviI. Sed in te intuens, Brute, doleo; cujus in adolescentiam, per medias laudes quasi quadrigis vehementem,¹ transversa incurrit misera fortuna reipublicæ:^h hic me dolor tangit,² hæc me cura sollicitat, et hunc mecum, socium ejusdem et amoris et iudicii. Tibi favemus, te tua frui virtute cupimus: tibi optamus eam rempublicam, in qua duorum generum^f amplissimo-

^b Parente privatæ. ^c Custodia quæ liberalibus et ingenuis adhibenda est.

^d Rabulas qui temere ad eloquentiam aspirant, eos qui Atticorum appellatione gloriantur.

^e Priusquam mortem obirem, hæc miserrima reip. tempora vidisse.

^f Et meum nomen post mortem apud posteros commendarent.

^g Facta mea dabant testimonium meorum de rep. consiliorum: si res bene verterent, salute reip. quam procurassem; si res male verterent, ipso interitu reip. de quo frustra præmonuissem.

^h Quem in ipso adolescentiæ flore inter oratores triumphantem retardat misera reip. calamitas.

morte vindicavisse.—4 Ita Manut. Lamb. et Orell. *armatorum* Nor. Ald. Junt. Crat. Defendit Wetzel.—5 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. Orell. *quæ de me etiam me tac. ipsa loq. mortuo viverentque* Nor. *quæ de me etiam tac. ipsa loq. mortuoque me viv.* de Ernesti sententia Schutz. *quæ de me etiam tac. ipsa loq. mortuoque viv.* Lamb. et Ellendt. Mox, *saluti* ed. Rom. et Nor.

CAP. xcviI. 1 Lamb. *volantem*. Vid. Oudendorp. ad Apul. tom. i. p. 12.—2 Corrad. Lamb. et Schutz. *angit*. Mox, *me ante cura* omittunt Guelf.

NOTÆ

^e *Vehementem*] Id est, vectum, non ^f *Duorum generum*] Genere Junio ignota aureæ Latinitatis ætati locutione. paterno, et Servilio materno.

rumⁱ renovare memoriam atque augere possis. Tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc veneras unus, qui non linguam modo acuisses exercitatione dicendi, sed et ipsam eloquentiam locupletavisses graviorum artium instrumento,^j et iisdem artibus decus omne virtutis cum summa eloquentiæ laude junxisses.³ 332. Ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod et ipse republica careas, et illa te. Tu tamen, etsi cursum ingenii tui, Brute, premit^k hæc importuna clades civitatis, contine^l te in tuis perennibus studiis, et effice id, quod jam propemodum, vel plane potius effecerat, ut te eripias ex ea, quam ego congeffi in hunc sermonem, turba patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus, (quas cum domo^m haurire non posses, arcessivisti ex urbe ea,ⁿ quæ domus est semper habita doctrinæ) numerari in vulgo patronorum.^o Nam quid te exercuit Pammenes,^p vir longe eloquentissimus Græciæ? quid illa vetus Academia, atque ejus hæres Aristus, hospes et familiaris meus,^h siquidem similes majoris partis oratorum^p futuri sumus? 333. Nonne cernimus, vix singulis ætatibus binos oratores laudabiles constituisse?^q Galba fuitⁱ inter tot æquales unus excellens, cui, quemadmodum accepimus, et Cato cedebat senior, et qui temporibus illis ætate inferiores fue-

ⁱ *Duarum gentium clarissimarum.*^j *Præsidio.*^k *Impedit.*^l *Persevera.*^m *Ex urbe Roma.*ⁿ *Athenis.*^o *Inter plebeios oratores.*^p *Non superiores mediocribus oratoribus.*^q *Vix extitisse singulis hominum ætatibus duos oratores laudabiles?*

1. 2.—3 *Iidem codd. cum summa eloquentia devinxisses.*—4 Lamb. de Rivii

NOTÆ

³ *Pammenes*] Quem Demosthenis studiosissimum fuisse tradit Cicero in Oratore.

^h *Aristus, hospes et f. meus*] A quo exceptus est Tullius in Ciliciam proficiens.

ⁱ *Galba fuit*] Varias enumerat oratorum ætates; quarum aliis aliis, sed

pauci admodum floruerunt oratores; Galba et Cato; deinde Lepidus; postea Carbo; tum Crassus et Antonius; deinde Sulpicius et Cotta; postremo Hortensius; cui se tacite adjungit Tullius, oratorum cujuscumque ætatis omnium judicio facile princeps.

runt, Lepidus⁵ postea, deinde Carbo: nam Gracchi⁶ in concionibus multo faciliore et liberiore genere dicendi; quorum tamen ipsorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit: Antonius, Crassus, post Cotta, Sulpicius, Hortensius, nihil dico amplius: tantum dico, si mihi accidisset, ut numerarer in multis,^{rj} * si operosa est concursatio magis opportunorum, * *

^r Si locum haberem inter mediocres oratores.

////////

conjectura extitisse.—5 Ita Ald. Junt. Crat. Manut. fuerunt: Lepidus, &c. al. Sic distinguunt Nor. Corrad. Lamb. et Ellendt.—6 Nescio quis ap. Orell. conj. jam Gracchi.

NOTÆ

i Ut numerarer in multis] Pauca ut numerarer in multis oratoribus, quædam hic desunt, quorum verum non tantum in eloquentiæ studio assequi sensum non nisi divinando laboris insumsissem; siquidem excellentium oratorum maxime rara est possumus. Hæc esse videtur sententia Ciceronis: Si mihi accidisset multitudo.

AA 000 404 804 7

University Of California, Los Angeles

L 007 625 454 9

SOUTHERN BRANCH
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY
LOS ANGELES, CALIF.

